

2015

EESTI PIIRKONDLIK ARENG
REGIONAL DEVELOPMENT IN ESTONIA

2015

EESTI PIIRKONDLIK ARENG REGIONAL DEVELOPMENT IN ESTONIA

Koostanud Mihkel Servinski (tel 625 8472), Marika Kivilaid ja Greta Tischler.
Compiled by Mihkel Servinski (tel. +372 625 8472), Marika Kivilaid and Greta Tischler.

Väljaandes on kasutatud Statistikaameti andmeid, kui ei ole viidatud teisiti.
The publication is based on Statistics Estonia's data, unless specified otherwise.

Teemakaartidel on kasutatud Maa-ameti haldusüksuste piire.
Borders of administrative units of the Estonian Land Board have been used in thematic maps.

Toimetanud Ene Narusk ja Taimi Rosenberg
Inglise keelde tõlkinud OÜ Triangular
Inglise keele toimetanud Helen Loode ja Kairi Kübarsepp
Kaardid koostanud Ülle Valgma
Küljendanud Irmela Klooster, Alar Telk ja Uku Nurges
Kaane kujundanud Alar Telk

Edited by Ene Narusk and Taimi Rosenberg
Translation into English by Triangular OÜ
English edited by Helen Loode and Kairi Kübarsepp
Maps by Ülle Valgma
Layout by Irmela Klooster, Alar Telk and Uku Nurges
Cover design by Alar Telk

Kirjastanud Statistikaamet,
Tatari 51, 10134 Tallinn
Trükkinud Ofset OÜ,
Paldiski mnt 25, 10612 Tallinn

November 2015

Published by Statistics Estonia,
Tatari 51, 10134 Tallinn
Printed by Ofset OÜ,
Paldiski mnt 25, 10612 Tallinn

November 2015

ISSN 1736-8693 (trükis)
ISSN 2346-609X (PDF)
ISBN 978-9985-74-574-8 (trükis)
ISBN 978-9985-74-575-5 (PDF)

Autoriõigus/Copyright: Statistikaamet, 2015

Kaanefoto / Cover photograph: Kristjan Lust, Blizzardfoto OÜ

Väljaande andmete kasutamisel või tsiteerimisel palume viidata allikale.
When using or quoting the data included in this issue, please indicate the source.

SISUKORD

Saateks	5
Eesti piirkondlik areng, regionaalarengu strateegia ja statistika. <i>Mihkel Servinski, Märt Leesment</i>	9
Kas Eestis tuleb uus rändepöör? <i>Garri Raagmaa</i>	64
Linna- ja maaomavalitsusüksuste majanduslik edukus. <i>Siim Krusell</i>	85
Maakondade eksport aastatel 1993–2014. <i>Evelin Puura, Mirgit Silla</i>	107
Põllumajandusloendused ja põllumajanduse arengu piirkondlikud eripärad. <i>Eve Valdvee, Andres Klaus</i>	145
Korteriturg regionaalarengu taseme mõõdikuna. <i>Rivo Noorkõiv</i>	170
Eeslinnastumine ja identiteet: makro- ja mikrotasandi tegurid Viimsi valla näitel. <i>Rivo Noorkõiv, Bianka Plüschke-Altof</i>	182
Maaelu edendamise sihtasutus. <i>Raul Rosenberg</i>	212
Sihtasutus Viljandi Haigla. <i>Priit Tampere, Krista Valdvee</i>	226
Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool. <i>Marika Šadeiko</i>	240
Lisa	259
Kaart 1. Eesti haldusjaotus, 1. jaanuar 2015	259
Kaart 2. Rahvaarvu muutus Euroopa omavalitsusüksustes, 2001–2011	260
Kaart 3. Euroopa jaotus maa- ja linnapiirkondadeks NUTSi 3. taseme järgi	261
Kaart 4. Eesti tööjõuareaalid, 31.12.2011	262
Kaart 5. Noorte (15–29-aastaste) rändesaldokordaja omavalitsusüksustes, 2000–2011	263
Kaart 6. Vanemaealiste (50–69-aastaste) rändesaldokordaja omavalitsusüksustes, 2000–2011	263
Kaart 7. Rahvaarvu suhteline muutus omavalitsusüksustes, 1.01.2005–1.01.2015	264
Kaart 8. Rahvaarvu absoluutne muutus omavalitsusüksustes, 1.01.2005–1.01.2015	264
Kaart 9. Rahvaarvu muutumise mustrid omavalitsusüksustes, 1.01.2005–1.01.2015	265
Kaart 10. Rahvaarvu muutus, prognoos 2015–2040	265
Kaart 11. Loomulik iive omavalitsusüksustes, 2005–2014	266
Kaart 12. Rändeiive omavalitsusüksustes, 2005–2014	266
Kaart 13. Aastakeskmise sündide arv omavalitsusüksustes, 2005–2014	267
Kaart 14. Põllumajanduslikud majapidamised, 2010	267
Kaart 15. Majapidamiste kasutatav põllumajandusmaa, 2010	268
Kaart 16. Põllumajandusmaa kasutus, 2010	268
Kaart 17. Loomakasvatus, 2010	269
Kaart 18. Põllumajanduslik tööjõud, 2010	269
Kaart 19. Olulisimad eksportkaubad maakondades, 2014	270
Kaart 20. Rahvastikutihedus Viimsi vallas, 31.03.2000	271
Kaart 21. Rahvastikutihedus Viimsi vallas, 1.01.2015	271
Kaart 22. Korteritehingu keskmine ruutmeetrihind omavalitsusüksustes, 2012–2014	272
Kaart 23. Korteritehingu keskmise ruutmeetrihinna muutus omavalitsusüksustes, 2012–2014	272
Kaart 24. Palgatöötaja kuukeskmise brutotulu omavalitsusüksustes, 2014	273
Kaart 25. Eesti keskmise brutokuupalga eest soetatava korteriomandi ruutmeetrid omavalitsusüksustes, 2014	273
Joonis. Demograafiline töötururindeindeks maakonna järgi, 2000, 2005, 2010 ja 2015 ning prognoos 2020, 2025, 2030, 2035, 2040	274

CONTENTS

Foreword	7
<i>Regional development in Estonia, regional development strategy and statistics.</i>	
Mihkel Servinski, Märt Leesment.....	45
<i>Will there be a new polarisation reversal in Estonia? Garri Raagmaa.....</i>	76
<i>Economic success of urban and rural local government units. Siim Krusell.....</i>	98
<i>County exports in 1993–2014. Evelin Puura, Mirgit Silla.....</i>	133
<i>Agricultural censuses and regional features of agricultural development. Eve Valdvee,</i>	
Andres Klaus	160
<i>Apartment market as indicator of level of regional development. Rivo Noorkõiv.....</i>	177
<i>Suburbanisation and identity: macro- and micro-level factors on the case of Viimsi rural</i>	
municipality. Rivo Noorkõiv, Bianca Plüschke-Altof.....	201
<i>Rural Development Foundation. Raul Rosenberg</i>	220
<i>Foundation Viljandi Hospital. Priit Tampere, Krista Valdvee.....</i>	236
<i>Olustvere school of rural economics and service industry studies. Marika Šadeiko.....</i>	251
Annex	259
Map 1. Administrative division of Estonia, 1 January 2015.....	259
Map 2. Population change in local government units in Europe, 2001–2011	260
Map 3. Division of Europe into rural and urban regions according to NUTS level 3, 2011	261
Map 4. Labour market areas in Estonia, 31.12.2011.....	262
Map 5. Net migration rate of young people (15–29-year-olds) in local government units,	
2000–2011.....	263
Map 6. Net migration rate of elderly people (50–69-year-olds) in local government units,	
2000–2011.....	263
Map 7. Relative change in population in local government units, 1.01.2005–1.01.2015	264
Map 8. Absolute change in population in local government units, 1.01.2005–1.01.2015	264
Map 9. Patterns of population change in local government units, 1.01.2005–1.01.2015.....	265
Map 10. Population change, projection for 2015–2040	265
Map 11. Natural increase in local government units, 2005–2014	266
Map 12. Net migration in local government units, 2005–2014.....	266
Map 13. Average annual number of births in local government units, 2005–2014	267
Map 14. Agricultural holdings, 2010	267
Map 15. Agricultural area utilised by holdings, 2010	268
Map 16. Use of agricultural area, 2010.....	268
Map 17. Livestock farming, 2010.....	269
Map 18. Agricultural labour force, 2010.....	269
Map 19. Main export goods in counties, 2014.....	270
Map 20. Population density in Viimsi rural municipality, 31.03.2000	271
Map 21. Population density in Viimsi rural municipality, 1.01.2015	271
Map 22. Average transaction price per square metre of apartment in local government	
units, 2012–2014	272
Map 23. Change in average transaction price per square metre of apartment in local	
government units, 2012–2014	272
Map 24. Average monthly gross income per employee in local government units, 2014	273
Map 25. Square metres of apartment ownership that can be bought for Estonian average	
monthly gross wages and salaries in local government units, 2014	273
Figure. Demographic labour pressure index by county, 2000, 2005, 2010 and 2015, and	
projection for 2020, 2025, 2030, 2035, 2040	274

SAATEKS

Käesolevat artiklikogumikku võib alustada positiivse sõnumiga – enamik Eesti regionaalarengu strateegia 2005–2015 riikliku statistika abil mõõdetavaid eesmärke on täidetud. Maailm ei ole muidugi mustvalge ja Eesti piirkondlik areng probleemivaba, kuid esile toodud sõnum jääb sellegipoolest positiivseks.

Pikemalt saab Eesti regionaalarengu strateegia mõõdikutest ja nende täitmisest lugeda artiklist „Eesti piirkondlik areng, regionaalarengu strateegia ja statistika“. Artikkel annab ülevaate kahest Eesti regionaalarengu strateegiast: strateegiast aastateks 2005–2015 tehakse kokkuvõtte ja aastateks 2014–2020 sõnastatud strateegia puhul antakse lähteolukorra kirjeldus.

Eespool nimetatud positiivne sõnum ei ole kogumikus ainus. Andmete kogumise ja töötlemise seisukohalt väga olulise positiivse muutuse võib leida Viimsi valla rahvastiku paiknemise ruutkaarte uurides. Ruutkaarte on Statistikaamet teinud varemgi, kuid need on põhinenud rahvaloenduse andmetel. Nüüd saab rahvastiku ruutkaarte teha ka rahvaloendustevaheliste aastate kohta. Kogumiku kontekstis on see väike muutus, statistiliste andmete tötluse mõttes aga väga oluline.

Viimastel aastatel on piirkondliku statistika kogumik keskendunud kindlale teemale – haridusele ja majandusele näiteks, kui eelmiseid kogumikke meenutada. Selle aasta teema on maaelu, maamajandus. Tegemist on keerulise valdkonnaga. Iga teemat saab käsitleda üsna mitmel moel. Maaelu leiab kogumikus käsitlemist üsna kaudselt – näpuga näitamist ei esine, otsest võrdlemist esineb harva. See on taotluslikult nii. Koostajate soov on, et lugeja paneks ise lood linn-maa-süsteemi ja mõtleks aktiivselt kaasa.

Olen veendunud, et enamasti ei teki raskusi linna ja maa eristamisega. Samas on ka kindel, et see eristamine ei ole inimeste puhul ühene – kus üks näeb linna, näeb teine maad. Statistikaamet eristab linna ja maad asustusüksuste järgi. Kui asustusüksust nimetatakse linnaks, on tegemist linnaga, kui ei, siis ei ole. Mõisaküla on linn, Vändra ei ole linn, Paldiski on linn, aga suuremat osa linna territooriumist linnaks pidada... nõuab argimõistuselt väga-väga suurt fantaasiat.

Statistikaamet kasutab ka mõistet *linnalised asulad*. Nende hulka kuuluvad linnad, vallasisesed linnad ja alevid. Maa-asulad on alevikud ja külad. Siinkohal meenub mõne aasta tagune juhtum, kui üks tuttav tuli Brüsselist konverentsilt ja teatas: „Euroopa on hulluks läinud. Euroopa teatas, et Eestis on linnades suurem töötuse tase kui maal.“ Ei osanud seepeale midagi kosta. Asja lähemalt uurides selgus, et pole see Euroopa midagi hulluks läinud. Jutt käis NUTSi (*Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques*) kolmanda taseme piirkondadest, mis on linnalised, kui piirkonnas elab linnalistes asulates üle 85% inimestest. Tol ajal oli Eestis selle definitsiooni kohaselt vaid üks linnaline piirkond – Ida-Virumaa. Eesti olusid vähegi tundev inimene lisakommentaari ei vaja.

Linna ja maad on ikka vastandatud. On olnud linnavurled ja maamatsid. Linna on mindud oma elu kergendama ja põllumees (maamees) on olnud põline rikas. Linnadel on olnud oma erioigused. Tänapäeva Eestis linnal ja vallal kohaliku omavalitsusena juriidilist vahet ei ole. Mõni omavalitsusüksus, mis valla nime kannab, on sisuliselt rohkem linn kui linna nime kandev omavalitsusüksus (Mõisaküla linn vs Viimsi vald). Mis on üldse linn? Ajaloos on mõnesaja inimesega asustusüksust õigustatult linnaks nimetatud. Praegu ei ole see isegi Eestis enam mõeldav. Ajalooliselt on maapiirkonnaks peetud alasid, kus elavad valdavalt põllumajanduses töötavad inimesed. Selle järgi võiksime tänapäeval Eetit üheks suureks linnaks pidada.

Muidugi on võimalik linna ja maad täpselt defineerida. Vähemalt ühe kogumiku piires. Aga nagu juba öeldud, ei olnud kogumiku koostajatel sellist eesmärki. Mõnikord on mõistlik vaadata maailma hoopis avarama pilguga – ilmselged tõed ei pruugi teise nurga alt vaadatuna enam sugugi nii ilmselged olla. Garri Raagmaa artikkel just niisuguse kogemuse annab. Kutsun lugejat hoidma mõttes oma linn-maa-skaalat. See pole just tavapärane lähenemine, aga iga kord ei peagi ju teemale tavapäraselt lähenema. Laiemas perspektiivis tuletan siiski meelde, et kui tahame üksteisest õigesti aru saada, on ülimalt oluline mõistete täpne tähendus kokku leppida.

Kogumikus on teinegi mitte kõige tavapärasem lähenemine. Loodetavasti pole palju neid, kes vaidleksid vastu väitele, et haridus, tervis ja raha on olulised teemad. Need leiavad käsitlemist ka selles kogumikus, aga mitte tavapärasel võtmes. Haridusteemat esindab lugu Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskoolist, tervise teemat ülevaade Sihtasutusest Viljandi Haigla ja raha teemat jutt Maaelu Edendamise Sihtasutusest. Statistikat on neis kõigis. Ei hakka lugusid ümber jutustama, vaid üks mõte. 2013. aastal tehti Viljandi haiglas üle 85 000 visiidi. Kindlasti on põhjendatud ekspertide hinnang, et Viljandi haigla tasemega haigla teeninduspiirkond ei saa olla väiksem kui 40 000 inimest. Statistika näitab, et Viljandi maakond on kahanemas selle piiri suunas ja see seab ohtu Viljandi haigla jätkusuutlikkuse. Mida teha? Võime rääkida Viljandi haigla sulgemisest või madalama taseme haiglaks degradeerimisest, aga kus oodatakse 85 000 lisavisiiti? Kas kõikidel abivajajatel üldse on võimalik kaugemal asuvasse haiglas minna? Hea, et Viljandi haiglas ei töötata mõttega haigla sulgeda, vaid otsitakse teistsuguseid lahendusi. Jõudu Viljandi haiglale oma mõtete elluviimiseks! Jõudu kõigile maaelu ja Eestimaa edendajatele ja julgust positiivselt mõelda!

Probleemide lahendamine algab nende ausast püstitamisest ja soovist lahendusi leida. Ükski probleem ei saa lahendatud, kui otsida põhjust, miks seda lahendada ei saa. Paljud probleemid saavad lahendatud, kui otsida lahendusi.

Mihkel Servinski,
Statistikaameti peaanalüütik

FOREWORD

This collection of articles can be opened with an encouraging message – most of the statistically measurable targets of the Estonian Regional Development Strategy for 2005–2015 have been met. While the world is never black and white and Estonia's regional development is not without its problems, the message outlined here is still a positive one.

A more detailed discussion of the targets of the Estonian regional development strategy can be found in the article “Regional development in Estonia, regional development strategy and statistics”. The article provides an overview of two Estonian regional development strategies: it summarises the strategy for 2005–2015 and describes the starting point of the strategy period of 2014–2020.

The above-mentioned positive message is not the only one in the collection. A very important positive change in terms of data collection and processing can be found by examining the population grid maps of Viimsi rural municipality. Statistics Estonia has compiled grid maps before, but they have been based on census data. Now, however, it is possible to compile population grids also for intercensal years. It is a minor change in the context of this collection, but a very important one for processing statistical data.

In recent years, regional statistics publications have focused on a particular topic: for instance, education and economy, if we recall the previous publications. This year's topic is rural life and rural economy. It is a complex field. Any topic can be approached in a number of different ways. The discussion of rural life in the publication is quite indirect – there is no finger-pointing, direct comparisons are rare. This is a deliberate ploy. It is the compilers' intention to enable readers themselves to place the articles in the urban-rural system and to actively reflect on the material.

I am convinced that differentiating between urban and rural areas is not difficult in most cases. However, it is certain that the classification is not in the same for all people – where some can see a city, others might see a rural area. Statistics Estonia differentiates between urban and rural areas on the basis of settlement units. If a settlement unit is identified as a city, then it is an urban area, otherwise not. Mõisaküla is a city while Vändra is not; Paldiski is a city, but to consider most of the territory of this city as an urban area... takes great effort from the perspective of common sense.

Statistics Estonia also uses the term “urban settlements”. These include cities, cities without municipal status and towns. Rural settlements include small towns and villages. This brings to mind a situation from a few years ago when an acquaintance returned from a conference in Brussels and declared: “Europe has gone mad. Europe announced that Estonian cities have a higher level of unemployment than rural areas.” I could not say anything in response. Looking closer into the matter, it turned out that Europe had actually not gone mad after all. The statement referred to regions at NUTS (Nomenclature of Territorial Units for Statistics) level 3, which are defined as urban if more than 85% of the inhabitants of the region live in urban settlements. At that time, only one Estonian region – Ida-Viru county – fit the definition of an urban area. No further comments are needed for anyone who is familiar with the circumstances in Estonia.

Urban and rural areas have always been seen as opposites. There have been townies and bumpkins. People have moved to cities in search of easier life, and farmers (countrymen) have been seen as having access to basic natural riches. The cities have had their special rights in the past. Today, there is no legal difference in Estonia between cities and rural municipalities as local government units. Some local government units which are known as rural municipalities are more akin to cities than some other units that are actually called cities (e.g. Mõisaküla city v. Viimsi rural municipality). How could we define a city? In the past, settlements with a few hundred inhabitants have been justly called cities. Today, it would not be conceivable even in Estonia. Historically, rural areas have been understood as areas in which people are mainly employed in agriculture. According to this definition, we could regard the whole of Estonia as one large city.

Obviously, it is possible to provide a more specific definition of urban and rural areas, at least within one publication. However, as noted before, this was not what the compilers of the public-

cation intended. Sometimes it makes sense to take a wider look at the world – obvious truths may not seem as obvious from another perspective. The article by Garri Raagmaa will give you that same experience. I would like to invite the readers to consider the urban-rural division as a sliding scale. It is not exactly a conventional approach, but a conventional approach does not necessarily have to be used at all times. In a wider perspective, I would still like to remind the readers that it is crucial to agree on the exact meaning of terms if we want to understand each other well.

The collection includes another slightly unconventional approach. Hopefully there are not many people who would reject the claim that education, health and money are important topics. These important topics are also covered in this publication but not in a conventional way. The topic of education is represented by the story about the Olustvere School of Rural Economics and Service Industry Studies, health is discussed in the overview about the Viljandi Hospital Foundation, and money is covered in the article on the Rural Development Foundation. All these articles include statistical information. I will not repeat the content of those articles but I would like to make one point. Over 85,000 visits were made to Viljandi Hospital in 2013. According to a justifiable expert assessment, the service area of a hospital of the level of Viljandi Hospital should include at least 40,000 inhabitants. Statistics indicate that the population of Viljandi county is shrinking towards this limit, endangering the sustainability of Viljandi Hospital. What should be done? We could talk about closing down Viljandi Hospital or relegating it to a lower level, but what other hospital would be prepared for 85,000 extra visits? Would all persons in need even be able to go to a more distant hospital? It is good that people in Viljandi Hospital are not working towards closing it down but are trying to find different solutions. Let us wish strength to Viljandi Hospital for the realisation of their ideas! Let us wish strength and courage to think positively to all promoters of rural life and the Estonian countryside.

The solution of any problem starts from an honest acknowledgement of the problem and a desire to find solutions. No problem can be solved if we only look for reasons why it cannot be solved. Many problems, however, can be solved if we seek solutions.

Mihkel Servinski,
Principal Analyst at Statistics Estonia

EESTI PIIRKONDLIK ARENG, REGIONAALARENGU STRATEEGIA JA STATISTIKA

Mihkel Servinski, Märt Leesment
Statistikaamet

Vabariigi Valitsus kiitis oma 20.03.2014 korraldusega nr 107 heaks „Eesti regionaalarengu strateegia 2014–2020“. Sama korraldusega loeti lõppenuks „Eesti regionaalarengu strateegia 2005–2015“ elluviimine.

Statistikaamet on igal aastal avaldanud ülevaate Eesti regionaalarengu strateegia statistiliselt mõõdetavate eesmärkide täitmisest kogumikus „Eesti piirkondlik areng. Regional Development in Estonia“. Et praegu on tegemist Eesti regionaalarengu uue strateegia vastuvõtmisele järgneva aastaga, on kohane vaadata piirkondlikku arengut mõlema strateegia valguses. Võimalik on uurida, kuidas õnnestus täita aastateks 2005–2015 püstitatud strateegilised eesmärgid ja millisenä kirjeldab riiklik statistika olukorda ajal, mil hakatakse ellu viima regionaalarengu strateegias aastateks 2014–2020 seatud eesmärgid.

Eesti regionaalarengu strateegia 2005–2015 eesmärgid ning saavutus- ja seirenäitajad

Aastate 2005–2015 regionaalarengu strateegia üldine eemärk on kindlustada Eestis tasakaalustatud areng selliselt, et kõik piirkonnad oleksid atraktiivsed nii elamiseks kui ka äritegevuseks. Strateegia järgi on eesmärk saavutatav vaid koostöös Eesti riigi kui terviku arengut mõjutavate tingimuste parandamisega, millesse panustaksid kõik piirkonnad oma spetsiifilisi eeldusi oskuslikult ära kasutades. Strateegia vastuvõtmisel oli probleemiks, et tervet rida Eesti piirkondi ei suudetud arendada samas tempos kasvupiirkondadega. Strateegia analüüsib olukorda muidugi põhjalikumalt ja kavandab põhimõtted püstitatud eesmärgi saavutamiseks. Artiklis vaadeldakse strateegias sõnastatud saavutus- ja seirenäitajaid ning trende, mille jälgimist strateegia oluliseks pidas.

Strateegias on sõnastatud järgmised saavutus- ja seirenäitajad:

- Harju maakonna rahvastiku osatähtsus püsib alla 41% Eesti elanikkonnast;
- Harju maakonna sisemajanduse koguprodukti (SKP) osatähtsuse kasv pidurdub ja Harju maakonna SKP jääb alla 70% Eesti SKP-st;
- ühegi maakonna aastakeskmise tööhõive määr mõõdetuna vastavalt Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni metoodikale ei ole madalam kui 45%;
- ühegi maakonna keskmine elatustase mõõdetuna leibkonnaliikme keskmise kuusissetulekuna ei ole madalam kui 61% kõrgeimast maakondlikust näitajast.

Eesti regionaalarengu strateegia 2005–2015 peab oluliseks jälgida järgmiste näitajate trende:

▪ elanike arvu muutus	▪ investeeringute maht
▪ loomulik iive	▪ kinnisvaratehingute keskmine maksumus
▪ rändesaldo	▪ kesk- ja kõrghariduse omandanute arv
▪ töötururindeindeks	▪ täiend- ja ümberõppes osalenud täiskasvanute arv
▪ ülalpeetavate määr	▪ keskmise sissetuleku muutus
▪ tööjõus osalemise määr	▪ toimetulekutoetuse saajate arv
▪ tööhõive määr	▪ elanike vaesus
▪ töötuse määr	▪ toetatavate koostööprojektide arv
▪ töökohtade arv	▪ rahvusvaheliste ühistranspordiühenduste sagedus
▪ ettevõtete arvu muutus	
▪ SKP muutus	

Eesti regionaalarengu strateegia 2014–2020 eesmärgid ja seirenäitajad

Strateegiast võib lugeda järgmist: „Käesoleva strateegia kaudu soovib Vabariigi Valitsus ühtlustada Eesti piirkondlikku arengut, kus iga piirkond panustaks oma eripärade ja tugevusele, panustades Eesti kui terviku konkurentsivõime kasvu, ning kus inimestele oleksid kättesaadavad head töökohad, teenused, võimalused eneseteostuseks ja mitmekesiseid tegevusi võimaldav elukeskkond“. 2014. aastal vastu võetud uue regionaalarengu strateegia eesmärk ei ole suures plaanis oluliselt muutunud. Detailid on aga täpsustunud.

Strateegias sõnastatud ja riikliku statistika abil jälgitavad seirenäitajad on:

- sisemajanduse koguprodukt jooksevhindades
 - kasv kõigis maakondades 2018. aastal võrreldes 2012. aastaga ja 2020. aastal võrreldes 2018. aastaga;
 - väljaspool Harju ja Tartu maakonda loodud SKP osatähtsus Eesti SKPs on 2018. aastal 29,8% ja 2020. aastal 30,0%;
 - Tallinnas ja Tartus loodud SKP elaniku kohta on aastal 2018 Tallinnas 80% ja Tartus 50% Euroopa Liidu (EL-28) keskmisest; aastal 2020 on näitaja loodetav väärtus vastavalt 85% ja 55% EL-i keskmisest;
- 16-aastaste kuni pensioniealiste tööhõive määr ei ole 2018. aastal üheski maakonnas väiksem kui 70,7% Harju maakonna vastavast näitajast, aastal 2020 on piiriks 72,0% Harju maakonna tasemest;
- piirkonnaspetsiifiliste kasvuvaldkondade hõive või ettevõtete majandusnäitajate osatähtsus piirkonna kõigi ettevõtete omas ületab 2018. aastal 2014. aasta taseme vähemalt veerandis ja 2020. aastal vähemalt pooltes maakondades;
- registreeritud finantsmajandusliku tegevusega äriühingute arv tuhande elaniku kohta ei ole väljaspool Harju ja Tartu maakonda aastal 2018 väiksem kui 63,7% ja aastal 2020 väiksem kui 64,0% Eesti keskmisest;
- teiste maakondade (v.a Harju ja Tartu) keskmine brutokuupalk hõlmab 2018. aastal 77,2% Harju ja Tartu maakonna keskmisest brutokuupalgast, aastal 2020 vastavalt 77,5%;
- igapäevaseks töölkäimiseks ühistransporti või jalgratast kasutavate või jalgsi liikuvate inimeste osatähtsus on suuremates linnapiirkondades 2018. aastal 49,0% ja 2020. aastal 50,0%.

Eesti areng regionaalarengu strateegia 2005–2015 ja 2014–2020 seirenäitajate alusel

Eesti regionaalarengu strateegia 2014–2020 tegemise käigus on koostatud lähteolukorra tervikanalüüs, mis on ka strateegiale lisatud. Strateegia põhitekst sisaldab Eesti regionaalarengu mahuka kirjelduse. Siinses ülevaates on üsna keeruline vältida nendes dokumentides esitatud mõningast kordamist, kuid olemasolevatele kirjeldustele on siiski püütud uusi vaatenurki lisada.

Rahvastik

Demograafilised näitajad on Eesti regionaalarengu strateegiast 2014–2020 täielikult välja jäänud. Seirenäitajate valikul mitteosalenul on seda raske kommenteerida. Kindlasti ei saa öelda, et rahvastikunäitajate väljajätmine oleks viga, kuid üllatav on see kindlasti.

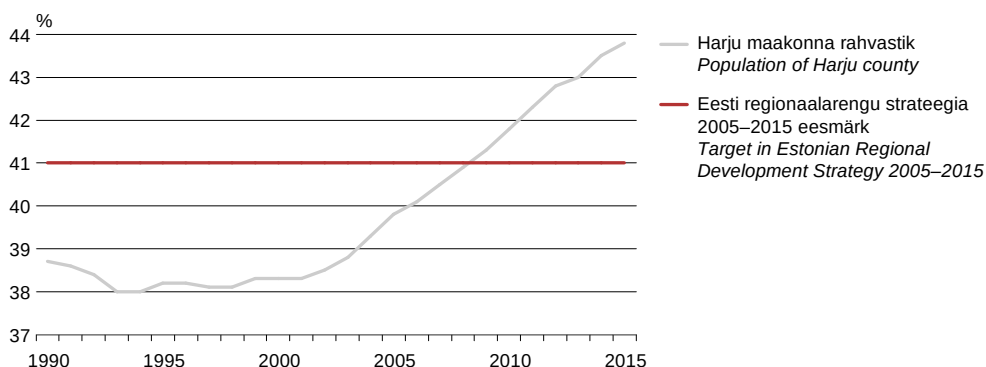
Eelmine Eesti regionaalarengu strateegia püstitas eesmärgi, et Harju maakonna rahvastiku osatähtsus püsib alla 41% Eesti elanikkonnast. Seda eesmärki ei õnnestunud täita: 2009. aastal ületas Harju maakonna rahvastiku osatähtsus Eesti kogurahvastikus 41% piiri ja järgnevatel aastatel on see osatähtsus veelgi suurenenud (joonis 1). Kas Eesti regionaalarengu strateegia meetmed on suutnud mõjutada rahvastiku koondumist Harju maakonda? Keeruline on üheselt

vastata, kuid arvestades seda, et alates 2002. aastast on Harju maakonna rahvastiku osatähtsus Eesti kogurahvastikus pidevalt suurenenud, on tõenäolisem, et regionaalarengu strateegia 2005–2015 meetmed ei pidurdanud ega ka hoogustanud rahvastiku koondumist Harju maakonda.

Piirkondliku tasakaalu tagamise kontekstis on rahvastiku koondumine Harju maakonda kindlasti probleem, aga Eesti demograafilise arengu seisukohast tõenäoliselt mitte kõige tähtsam. Märgatavalt rohkem teeb muret rahvaarvu üldine vähenemine nii loomuliku kui ka rändeiibe tulemusel ning oskamatus selle kahanemisega kohaneda või seda pidurdada meetoditega, mis oleksid enamikule Eesti ühiskonnast vastuvõetavad.

Joonis 1. Harju maakonna rahvastiku osatähtsus Eesti kogurahvastikus, 1990–2015

Figure 1. Share of population of Harju county in total population of Estonia, 1990–2015

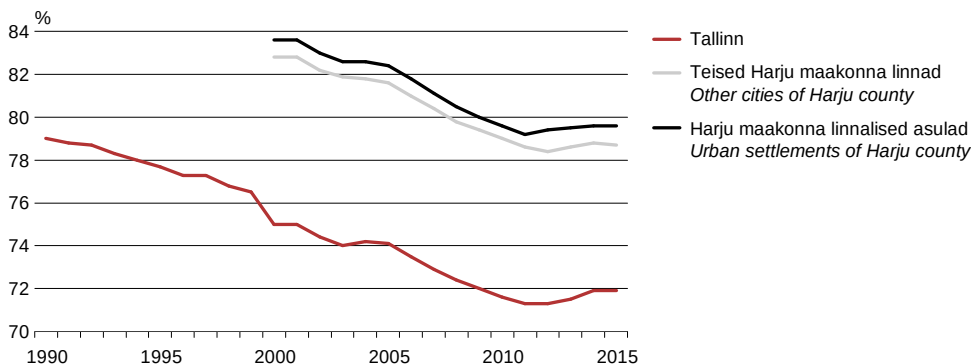

Selle kogumiku peateema ehk maaelu kontekstis on oluline märgata, et Tallinna linna, Harju maakonna linnade ja linnaliste asulate elanikkonna osatähtsus Harju maakonna rahvastikus on olnud pikka aega kahanev (joonis 2). Selle trendi tõlgendamisel tuleb olla tähelepanelik, sest üsna suure tõenäosusega on mitmed definitsiooni kohaselt maa-asulad muutunud elanike arvu kasvades sisuliselt linnaliseks piirkonnaks. Arvestada tuleb ka võimalusega, et elukoha muutus on toimunud vaid registris, mitte tegelikkuses.

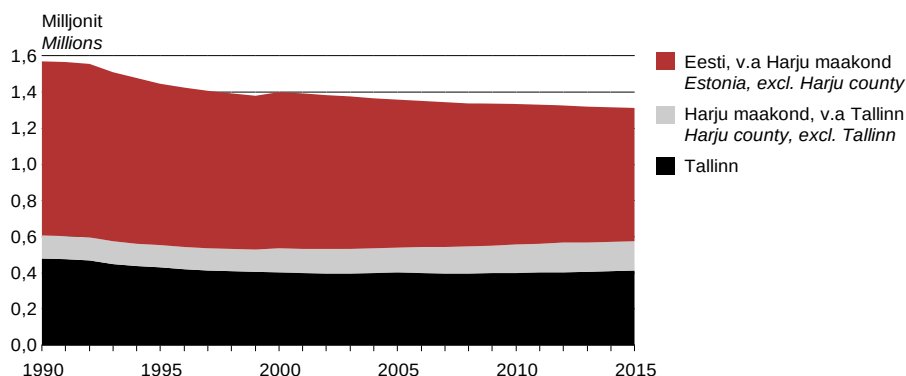
Eesti, Harju maakonna ja Tallinna elanike arvu muutus aastatel 1990–2015 on esitatud joonisel 3.

Joonis 2. Tallinna, teiste Harju maakonna linnade ja linnaliste asulate rahvastiku osatähtsus Harju maakonna rahvastikus, 1990–2015

Figure 2. Share of population of Tallinn, other cities and urban settlements of Harju county in population of Harju county, 1990–2015

Joonis 3. Eesti, Harju maakonna ja Tallinna elanikud, 1990–2015
Figure 3. Inhabitants of Estonia, Harju county and Tallinn, 1990–2015

Osatähtsus võib muutuda mitmete protsesside tulemusel. See muutub, kui võrreldavad osad kasvavad või kahanevad eri kiirusega. Rääkimata olukorrast, kus üks võrreldav osa kasvab ja teine kahaneb. Harju maakonna rahvastiku osatähtsus Eesti kogurahvastikus on suurenenud olukorras, kus 31-st perioodil 1.01.2005–1.01.2015 rahvaarvu kasvatanud Eesti omavalitsusüksusest 13 asub Harju maakonnas, mis tähendab, et rahvastik on sel ajavahemikul kasvanud enam kui pooltes Harju maakonna 23 omavalitsusüksusest ja need on olnud Eesti mõistes suure rahvaarvuga omavalitsusüksused (kaart 7, lk 264). Teist sellist maakonda Eestis vaadeldaval perioodil ei olnud. Tartu maakonnas suurenes rahvaarv kuues omavalitsusüksuses 22-st. Tõsi, Tartu linna ümbruse n-ö kasvupiirkonda kuulub ka kaks teiste maakondade omavalitsusüksust, aga ka Tallinna kasvupiirkonda kuulub Kohila vald Rapla maakonnast. Kaardil näeme kasvava rahvaarvuga piirkondi ka Pärnu, Saare ja Lääne maakonnas. Pärnumaal moodustavad sellise piirkonna kolm Pärnu linna lähivalda ja see on tõenäoliselt ka rahvaarvu tegeliku kasvu piirkond. Kas ka Lääne ja Saare maakonnas on tegemist tegeliku või siiski ainult statistilise rahvaarvu suurenemisega (inimesed registreerivad oma elukoha sinna, aga tegelikult elavad suurema osa ajast mujal) piirkondadega? Hinnangu tekkimisel tuleb olla ettevaatlik.

Kaardil 7 leheküljel 264 on toodud rahvaarvu suhteline, samal leheküljel kaardil 8 rahvaarvu absoluutne muutus omavalitsusüksustes. Kasvava rahvastikuga piirkonnad on mõlemal kaardil ühesugused, kuid kahaneva rahvaarvuga piirkondade suhtelise ja absoluutse rahvaarvu vähenemise ulatus mõnevõrra erineb. Demograafilist olukorda detailsemalt analüüsides tuleks selle erinevusega kindlasti arvestada.

Rahvaarvu muutusel on kaks põhjust – loomulik iive ja rändeiive. Teoreetiliselt võib lisada ka kolmanda põhjuse ehk siis näiteks meetodika muutuse, korrektsiooni jne, kuid käesoleva ülevaate puhul pole see oluline.

Järgnevalt on vaadatud rahvaarvu muutust perioodil 1.01.2005–1.01.2015, arvestades loomulikku ja rändeiivet. Rahvaarvu kasvuks on kolm võimalust: loomulik iive ja rändeiive on positiivsed; loomulik iive on positiivne ja absoluutväärtuses suurem kui negatiivne rändeiive; rändeiive on positiivne ja absoluutväärtuses suurem kui negatiivne loomulik iive. Rahvaarvu vähenemiseks on samuti kolm võimalust: negatiivsed on nii loomulik kui ka rändeiive; loomulik iive on negatiivne ja absoluutarvuna suurem kui positiivne rändeiive; rändeiive on negatiivne ja absoluutarvuna suurem kui positiivne loomulik iive. Eesti olukord on näha kaardil 9, lk 265, ja tabelis 1. Kõige rohkem (169) oli omavalitsusüksusi, kus negatiivne on nii loomulik kui ka rändeiive. Positiivse loomuliku ja rändeiibega oli 19 omavalitsusüksust. Ülejäänud rühmad olid väiksemad.

Tabel 1. Omavalitsusüksused rahvaarvu muutumise mustri järgi 1.01.2005–1.01.2015
Table 1. Local government units by pattern of population change, 1.01.2005–1.01.2015

Rahvaarv <i>Population</i>	Loomulik iive <i>Natural increase</i>	Rändeiiive <i>Net migration</i>	Omavalitsusüksuste arv <i>Number of local government units</i>
Kasvab <i>Growing</i>	Kasvab <i>Growing</i>	Kasvab <i>Growing</i>	19
Kasvab <i>Growing</i>	Kasvab <i>Growing</i>	Kahaneb <i>Declining</i>	2
Kasvab <i>Growing</i>	Kahaneb <i>Declining</i>	Kasvab <i>Growing</i>	10
Kahaneb <i>Declining</i>	Kahaneb <i>Declining</i>	Kahaneb <i>Declining</i>	169
Kahaneb <i>Declining</i>	Kahaneb <i>Declining</i>	Kasvab <i>Growing</i>	4
Kahaneb <i>Declining</i>	Kasvab <i>Growing</i>	Kahaneb <i>Declining</i>	9

Loomulik iive Eesti omavalitsusüksustes perioodil 2005–2014 on esitatud kaardil 11, lk 266. Võrreldes rahvaarvu üldist muutust kajastavate kaartidega 7 ja 8 (lk 264) on märgata positiivsete piirkondade kadumist Lääne ja Saare maakonnas, positiivse piirkonna laienemist Harju maakonnas ja selle piiride muutumist Tartu linna ümber. Peale selle on tekkinud mõned positiivse loomuliku iibega omavalitsusüksused, mis suuremat piirkonda ei moodusta. Kokku oli Eestis 30 omavalitsusüksust, kus ajavahemikus 2005–2014 oli loomulik iive positiivne.

Positiivse rändeiiibega omavalitsusüksusi oli samal perioodil 33 (kaart 12, lk 266). Positiivse rändeiiibega piirkonnad langevad ootuspäraselt kokku piirkondadega, kus rahvaarv kasvab. Absoluutarvudes suurema rahvaarvu kahanemisega omavalitsusüksused väga selget ühtset piirkonda ei moodusta, kuid tähelepanu äratav siiski Loode-Eestit ja Lõuna-Eestit ühendav „kaopiirkond“.

Eesti omavalitsusüksuste hindamiseks on koostatud mitmesuguseid huvitavaid ja mõtlemapanevaid indekseid, näiteks võimekuse, elujõulisuse ja arenguindeks. Kuid kui peaks hindama omavalitsusüksusi ainult ühe näitaja põhjal, siis artikli autorite arvates on selleks sündide arv: kui lapsi sünnib, on tegemist võimeka, elujõulise ja areneva piirkonnaga, kui lapsi ei sünni, on piirkonnale optimistlikku hinnangut anda üsna keeruline. Muidugi pole niisugune seisukoht absoluutne tõde, aga küllap ei sea keegi kahtluse alla, et sündide arv on oluline piirkonda iseloomustav näitaja. Kaardil 13 (lk 267) on kujutatud Eesti omavalitsusüksused aastakeskmise sündide arvu järgi perioodil 2005–2014. Rühmitamise aluseks on võetud tingimus, et põhikooli ühes klassis õpib 24 õpilast ja et ühes põhikoolis võiks olla kolm paralleelklassi (mõte niisugustest tingimustest on kõlanud koolivõrgu korrastamise üle peetavatel aruteludel). Kaart näitab, et sellisel alusel ja eeldusel, et kõik sündinud lapsed lähevad oma sünnijärgse omavalitsusüksuse kooli, on võimalik põhikooli pidada 33-s Eesti omavalitsusüksuses 213-st. Kindlasti ei ole selliseid tingimusi järgides võimalik ellu viia teist igati mõistlikku eesmärki, et laps saab põhihariduse esimese astme läbida kodu lähedal. Kui üht süsteemi arendatakse või korrastatakse vastuoluliste kriteeriumide alusel, siis ei ole võimalik saada kõiki kriteeriume rahuldavat tulemust.

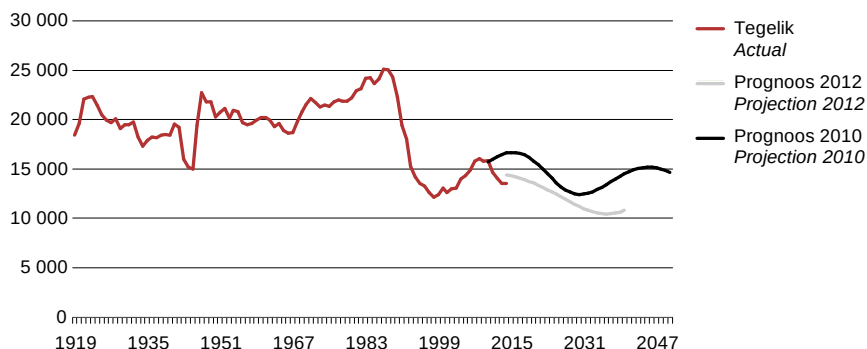
Piirkonniti vaadates võib elanike, sh laste arv kasvada mitmel viisil. Üleilmses mastaabis sõltub laste arv peamiselt ikkagi ainult elussündidest: kui naised sünnitavad järjest vähem, siis ei ole laste arvu suurenemine võimalik.

Eesti piirkondlikus arengus on rändeteema kindlasti väga tähtis, kuid ehk isegi olulisem on otsida vastust küsimusele, miks sünnib Eestis varasemaga võrreldes vähem lapsi ja miks toimuvad siin demograafilised protsessid, mis viivad sündide arvu vähenemisele.

Vaadates joonisel 4 esitatud elussündide arvu Eestis pikas perspektiivis on näha, et praegune sündide arv on väiksem sõjaeelse Eesti Vabariigi ja NSV Liidu aegsest sündide arvust. Siiski on oluline märgata, et 2010. aastal tehtud rahvastikuproгноos on viie aasta jooksul osutunud palju optimistlikumaks tegelikult väljakujunenud olukorrast. Miks? Kõige lihtsam on vastata, et prognoosi koostajad hindasid eeldusi liiga optimistlikult. Kuid mis on sündide arvu vähenemise tegelik põhjus? Lihtsat vastust sellele ei ole. Kuid alustagem sellest, et tunnistame: jah, vähene sündide arv on Eestis tõsine probleem.

Joonis 4. Elussünnid Eestis, 1919–2014 ja prognoos 2010–2050

Figure 4. Live births in Estonia, 1919–2014 and projection for 2010–2050

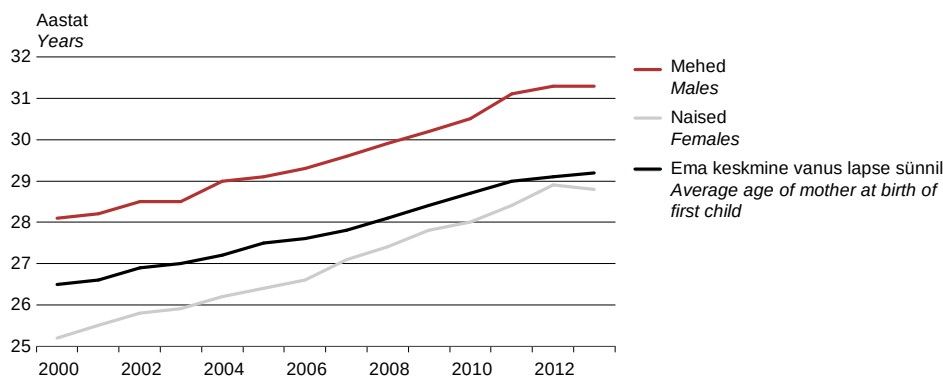

Artikli autorid on veendunud, et lapsed sünnivad suurema tõenäosusega juhul, kui mees ja naine elavad perekonnana. Kas nad on seaduslikult registreeritud või vabaabielus, pole laste sünni seisukohalt ehk eriti tähtis. Joonis 5 näitab, et koos abiellumisea kasvuga kasvab ka ema keskmine vanus lapse sünnil. Tubli kolmandik parimas sünnituseas Eesti naisi elab partnerita (joonis 6). Miks? Kui otsida ja leida lahendusi, mis soosiksid naistel sobiva partneri leidmist, siis kas see ei võiks olla üks teid, mis aitaks suurendada sündide arvu Eestis? Võib-olla aitaks lahendusi leida analüüs, miks üksinda elavate parimas sünnituseas naiste osatähtsus maakonniti nii palju erineb? (Joonis 7)

18. septembril 2014 ilmus statistikablogis M. Servinski ja Ene-Margit Tiidu artikkel „Kui üks pluss üks ei võrdu kahega“. Artiklis kirjeldati värvikalt, kuidas mõjub sünnitusea kasv rahvaarvule, samas anti sünnitusea kasvule ka teaduslik hinnang. Tartu Ülikooli emeritprofessor Ene-Margit Tiit kirjutas: „Keskmine sünnitamisvanus on oluline näitaja, mida rahvastikuteadlased jälgivad ja millega rahvastikuprognosides arvestavad. Keskmise sünnitamisvanuse tõus 25-lt 30-le eluaastale (kui see muutus on pikaajaline, st kestab terve inimpõlve) vähendab kokkuvõttes rahvastiku arvukust kuuendiku võrra“. Sünnitusea tõus on Eestis selge trend (joonis 8). Ema keskmine vanus esimese lapse sünnil on perioodil 1989–2014 tõusnud enam kui nelja aasta võrra – 22,5 aastast 26,6 aastani. Võib-olla aitaks selle trendi pidurdamine ja suuna muutmine sündide arvu Eestis suurendada?

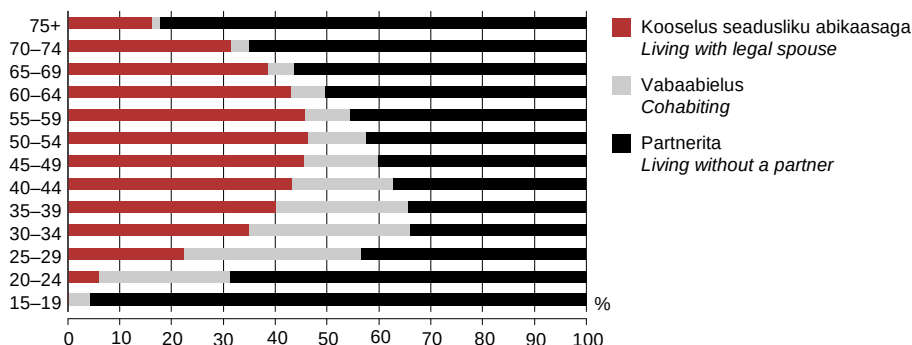
Joonis 5. Meeste ja naiste keskmine vanus esmaabiellumisel, ema keskmine vanus lapse sünnil, 2000–2013

Figure 5. Average age at first marriage for males and females, average age of mother at birth of first child, 2000–2013

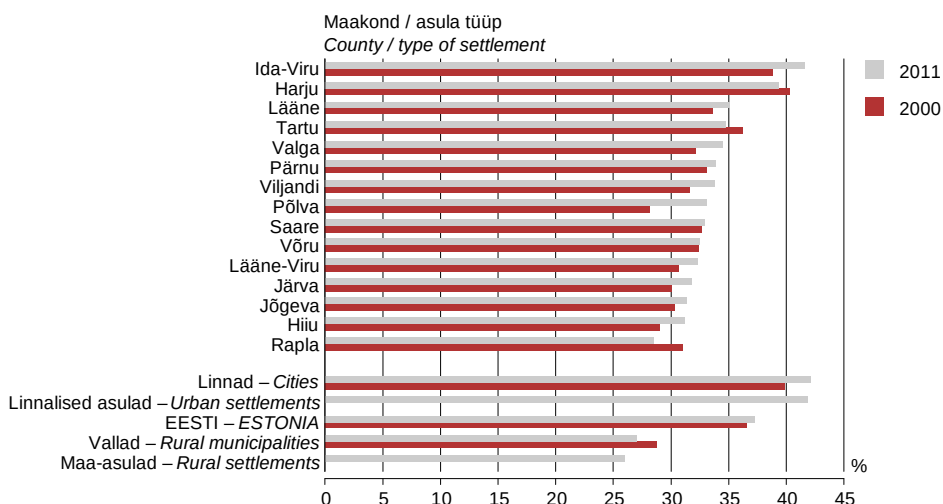
Joonis 6. Vähemalt 15-aastaste naiste jaotus tegeliku kooselu liigi ja vanuserühma järgi, 31.12.2011

Figure 6. Distribution of females aged 15 and over by type of de facto marital status and age group, 31.12.2011

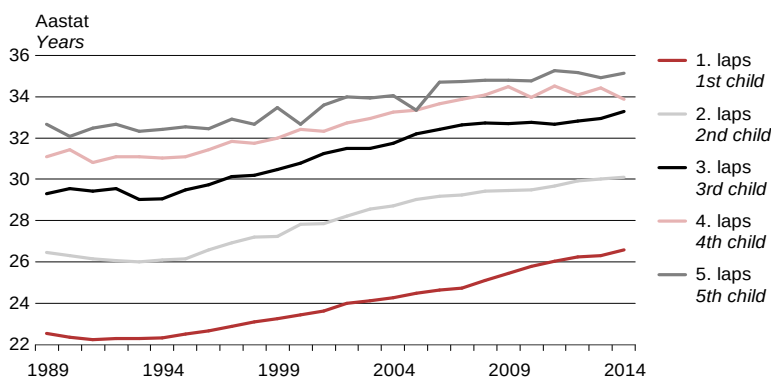
Joonis 7. Partnerita elavate 25–39-aastaste naiste osatähtsus maakonna ja asula tüübi järgi, 31.03.2000 ja 31.12.2011

Figure 7. Share of 25–39-year-old females living without a partner by county and type of settlement, 31.03.2000 and 31.12.2011

Joonis 8. Ema keskmine vanus lapse sünnil, 1989–2014

Figure 8. Average age of mother at childbirth, 1989–2014

Majandusareng

Üks regionaalarengu strateegia 2005–2015 seirenäitajate rühmadest kandis nime majandusareng. Majanduse arengut võib laiemas plaanis pidada ka eraldiseisvaks eesmärgiks. Siiski võib majandusarengu defineerimine ning seetõttu ka mõõtmine tekitada mõningaid raskusi. Majandusarengut võib näiteks vaadelda kui tegevusi, mis aitavad kaasa üksikisikute, ettevõtete ja kogukondade – kes panustavad ühiskonna progressi toodete ja teenuste vastutustundliku tootmise kaudu – võimekuse suurenemisele (Feldmann jt 2014). Lihtsustatult – majandusarengut võib vaadelda kui majanduse jätkusuutlikku edenemist.

Seega kui majanduse kasvu või kahanemist saab mõõta piirkonna sisemajanduse koguprodukti (SKP) kasvu või kahanemise kaudu, siis majandusarengu mõõtmiseks pelgalt ühest konkreetsest näitajast ei piisa. Ka Eesti regionaalarengu strateegia 2005–2015 arvestas majandusarengut erinevate näitajate kompleksina, mis hõlmas peale SKP muutuse ka ettevõtete arvu muutust, investeeringute mahtu ning kinnisvaratehingute keskmist maksumust. Kuigi võib kahelda, kas nende seirenäitajate valik oli piirkondliku majandusarengu hindamiseks kõige otstarbekam, aitavad need näitajad ülevaatliku pildi loomisele kaasa. Edasises analüüsis on näitajate valikut mõnevõrra laiendatud ning muuhulgas on kaasatud ka regionaalarengu strateegia 2014–2020 omi. Sealjuures pole ka see näitajate valik kaugeltki ammendav. Nii eelmises kui ka uues strateegias on keskse näitajana kasutatud SKP-d.

Sisemajanduse koguprodukt

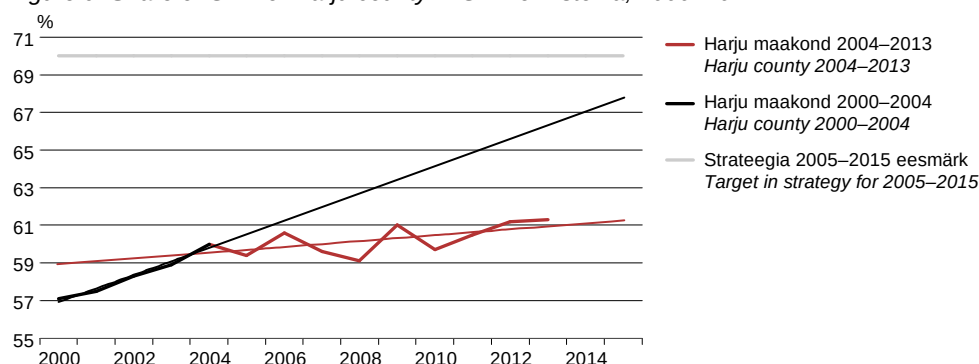
Piirkondlik sisemajanduse koguprodukt oli oluline mõõdik Eesti regionaalarengu strateegias 2005–2015 ja on tähtis mõõdik ka aastateks 2014–2020 koostatud strateegias. Eelmises strateegias oli piirkondlik SKP seotud ühe mõõdikuga, uues on seotud kolmega. Uue strateegia mõõdikud toovad eelmisega võrreldes sisse kolm uut aspekti. Kui seni jälgiti vaid Harju maakonna SKP osatähtsust Eesti SKP-s, mis tähendas, et strateegiline eesmärk oli võimalik saavutada ka majanduslanguse tingimustes, siis uues strateegias on seatud eesmärgiks SKP kasv kõikides maakondades. On küsitav, kas kasvu mõõtmine jooksevhindades ikka mõõdab sisulist kasvu, ja kas kahaneva elanike arvu tingimustes on tingimata vaja saavutada kõikjal SKP suurenemine, kuid kasvu seadmine eesmärgiks on iseenesest õige. Samuti on põhjendatud Eesti piirkondliku arengu hindamine rahvusvahelises kontekstis: SKP kasv Eestis, mis jääb maha Euroopa omast, ei oleks kindlasti eesmärk, mille poole püüelda ja mis meid rahuldaks. Eelmises strateegias võrreldi Eesti piirkondlikku arengut tasakaaluna Harju maakond vs. ülejäänud Eesti. Uues strateegias on mõõdik veidi uuenenud ja Eesti tasakaalustatud arengut kaalutakse Harju ja Tartu maakond vs. ülejäänud Eesti.

Kui püstitatud eesmärk täidetakse ilmse varuga, tekib küsimus, kas eesmärk polnud mitte liiga väike. Võib muidugi väita, et eesmärgi saavutamiseks rakendatud meetmed olid väga tõhusad. Praegusel juhul oleks ehk mõistlik küsida, kui suur oleks Harju maakonna „ideaalne“ osatähtsus Eesti SKP-s ehk kas ei oleks pidanud Harju maakonna SKP osatähtsus Eesti SKP-s olema 2013. aastal hoopis suurem, kui see tegelikult oli?

Aastail 2000–2004 ehk siis Eesti regionaalarengu strateegiale 2005–2015 eelnenud perioodil kasvas Harju maakonna SKP osatähtsus Eesti SKP-s üsna lineaarselt. Kui toonast trendi pikendada aastani 2015, oleks Harju maakonna SKP osatähtsus kogu Eesti omas jäänud alla 70% ehk trendi jätkudes oleks strateegias püstitatud eesmärk olnud ikkagi täidetud (joonis 9). Järelikult eeldasid eesmärgi püstitajad, et Harju maakonna SKP osatähtsus Eesti SKP-s hakkab kasvama varasemast kiiremini, ning tahtsid seda olukorda muuta. Tegelikult hakkas Harju maakonna SKP osatähtsuse kasv Eesti SKP-s hoopis aeglustuma. Kas see toimus strateegia meetmete või mõne muu protsessi tulemusel, on võimatu täpselt öelda. On huvitav täheldada, et kui strateegiaeelisel perioodil Harju maakonna SKP elaniku kohta kasvas võrreldes Eesti keskmisega, siis strateegiaperioodil oli näitaja selges langustrendis. Ka 2013. aastal oli SKP inimese kohta Harju maakonnas Eesti keskmisest oluliselt suurem – 141,7% –, kuid see on 10 protsendipunkti vähem kui 2004. aastal (joonis 10).

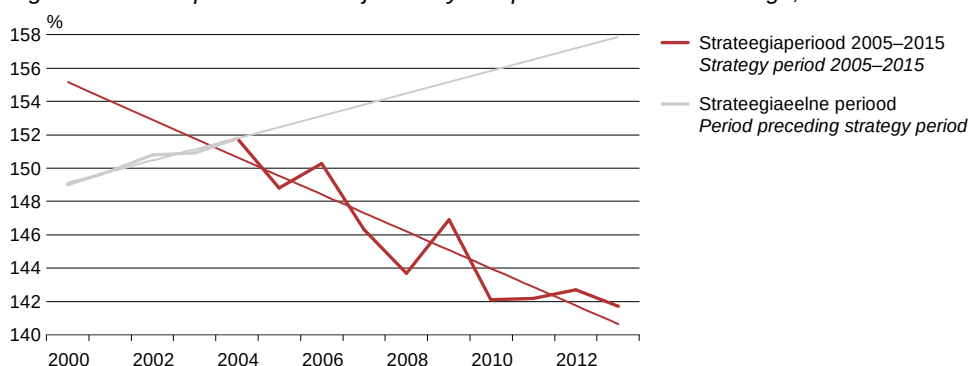
Joonis 9. Harju maakonna SKP osatähtsus Eesti SKP-s, 2000–2014

Figure 9. Share of GDP of Harju county in GDP of Estonia, 2000–2014

Joonis 10. Harju maakonna SKP elaniku kohta võrreldes Eesti keskmisega, 2000–2013

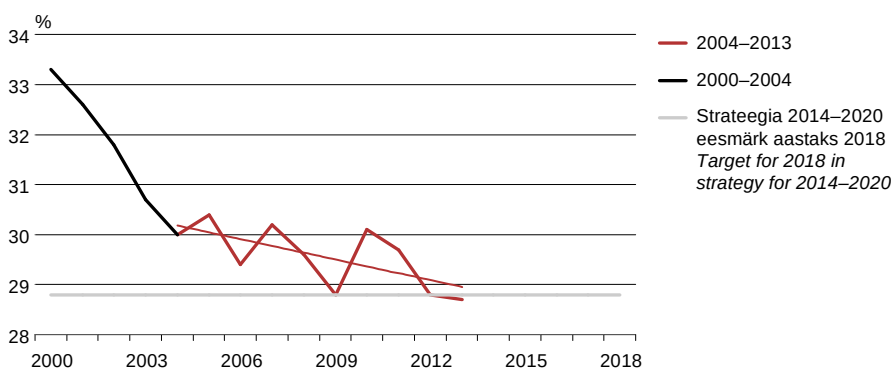
Figure 10. Per-capita GDP of Harju county compared to Estonian average, 2000–2013

Nagu eespool öeldud, on Eesti regionaalarengu strateegias aastateks 2014–2020 määratud majandusarengu tasakaalu mõõdikuks SKP alusel punkt, kus ühel pool on kaalukaasil Harju ja Tartu maakond ning teisel pool ülejäänud Eesti. Tasakaalupunktiks on 28,8% ehk siis ülejäänud Eesti, v.a Harju ja Tartu maakond, osatähtsus riigi kogu SKP-s peab 2018. aastal ulatuma üle 28,8%. Vaadates senist trendi, on näha, et aastatel 2000–2004 oli näitaja selges lineaarses languses (joonis 11). Edasi on näitaja olnud üles-alla visklev, kuid lineaarfunktsioonina languses, mille kohaselt läheks näitaja püstitatud eesmärgist halvemaks 2014. või 2015. aastal. Tegelikult juhtus see juba aastal 2013, mis näitab, et seniste suundumuste korral ei „täitu“ eesmärk iseenesest, kuigi väga ambitsioonikaks ei saa seda pidada.

Joonis 11. Eesti maakondade, v.a Harju ja Tartu maakond, osatähtsus riigi SKP-s, 2000–2013

Figure 11. Share of Estonian counties (excl. Harju and Tartu counties) in national GDP, 2000–2013

On tänuväärne eesmärk saavutada kõikides maakondades majanduskasv. Kas sisult on kõige õigem hinnata kasvu jooksevhindades ehk hinnamuutust arvestamata, on kaheldav. Kui vaadata maakondade SKP muutust aastases võrdluses jooksevhindades perioodil 2001–2013, siis kuuel aastal on SKP kõikides maakondades kasvanud ja ühel aastal kahanenud, ühel aastal on SKP vähenenud kümnes, ühel aastal kahes ja neljal aastal ühes maakonnas (tabel 2). Seega, kui SKP on aastases võrdluses vähenenud, siis ikka kõigis või enamikus maakondades, kui on suurenenud, siis kõigis maakondades, v.a üksikud erandid, millel on tõenäoliselt üsna juhuslikku laadi erilised põhjused. Ehk siis trendina käituvad maakonnad üsna ühtemoodi. Arvestades, et mõõdikuga ei mõõdetata mitte iga-aastasest kasvu, vaid võrreldakse mitu aastat kestva perioodi esimest ja viimast aastat, siis – eeldusel, et ei tule järgmist üleilmset kriisi – võib arvata, et seatud eesmärk saavutatakse. Maakondade kasvutempo on kindlasti erinevad, aga seda mõõdik ei mõõda. Näiteks kui võrrelda maakondade SKP-d 2004. ja 2013. aastal, siis see on kasvanud kõikides maakondades, aga kasvutempo erinevus maakondade vahel on üle 60 protsendipunkti (joonis 12).

Tabel 2. SKP muutus jooksevhindades võrreldes eelmise aastaga maakonna järgi 2001–2013

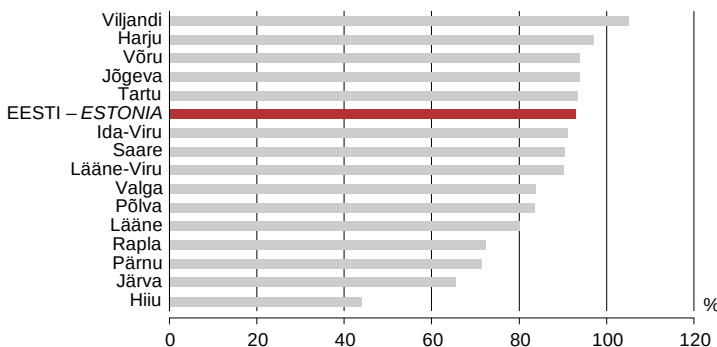
Table 2. Change in GDP at current prices compared to previous year by county, 2001–2013

(protsenti – percentages)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Kogu Eesti Whole country	12,8	11,4	12,1	11,6	16,0	20,1	20,1	1,7	-14,4	4,0	11,5	7,5	6,2
Harju	13,8	12,9	13,3	13,7	14,9	22,4	18,1	0,8	-11,6	1,8	12,9	8,8	6,4
Hiiu	4,2	9,5	5,9	12,0	10,1	9,4	22,4	-0,7	-9,9	-5,0	6,1	5,0	3,1
Ida-Viru	10,4	7,3	11,5	8,5	18,8	15,1	21,2	6,9	-18,9	12,5	12,1	-1,1	6,7
Jõgeva	8,6	6,6	6,9	13,1	19,1	15,2	20,2	-4,3	-9,7	5,1	18,6	4,9	4,1
Järva	8,6	11,5	9,4	11,0	-4,8	30,8	24,4	-10,4	-18,5	13,5	13,5	8,4	4,8
Lääne	8,8	7,5	5,2	16,2	18,1	18,1	18,7	-1,1	-12,8	4,2	10,0	5,8	4,1
Lääne-Viru	9,2	14,9	4,2	9,7	18,1	11,5	26,6	-0,7	-16,7	9,3	10,5	8,7	5,0
Põlva	14,0	-0,9	7,9	5,3	18,5	19,0	27,4	0,5	-15,3	-3,9	14,8	6,9	1,9
Pärnu	14,7	4,7	5,5	8,7	22,3	16,6	23,5	-4,6	-18,4	1,7	9,8	5,9	5,8
Rapla	7,8	7,1	9,9	7,1	12,3	18,3	24,7	-7,5	-12,4	3,8	9,8	7,2	5,0
Saare	12,4	9,8	10,7	11,2	25,4	15,8	22,1	7,6	-22,9	32,8	-12,9	5,9	5,8
Tartu	15,6	11,6	16,7	7,9	17,6	18,8	22,6	12,2	-22,5	3,6	8,2	8,5	6,8
Valga	5,2	16,9	13,0	3,3	20,3	12,5	22,0	-0,6	-14,0	3,7	14,9	3,2	5,8
Viljandi	9,3	13,8	7,6	5,1	23,7	13,1	22,9	-2,7	-15,1	14,4	11,4	8,4	4,5
Võru	9,4	11,4	9,5	7,5	12,1	14,4	35,7	-3,2	-11,8	0,2	10,9	5,1	11,7

Joonis 12. SKP muutus jooksevhindades maakonna järgi, 2004–2013

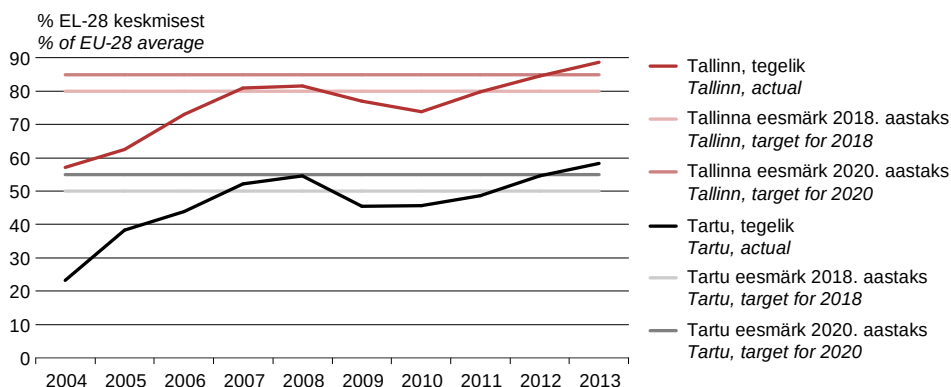
Figure 12. Change in GDP at current prices by county, 2004–2013

Vaadates strateegias 2014–2020 Tallinnale ja Tartu linnale seatud eesmärki, kui suur peab olema nende SKP elaniku kohta võrreldes Euroopa Liidu keskmisega, tunduvad sihid vähem ambitsioonikad: juba 2013. aastal oli SKP elaniku kohta Tallinnas ja Tartu linnas suurem kui 2020. aastaks EL-28 keskmisega võrdluseks seatud eesmärk (joonis 13). On selge, et teatud olukordades on saavutatud taseme hoidmine igati väärikas eesmärk, kuid kas ka praegusel juhul?

Joonis 13. Tallinna ja Tartu linna SKP elaniku kohta jooksevhindades võrreldes Euroopa Liidu keskmisega, 2004–2013

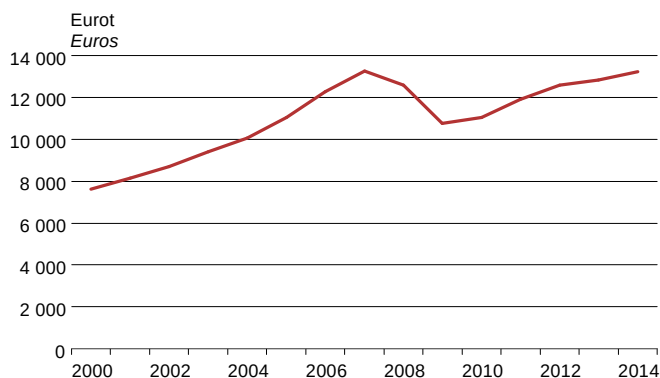
Figure 13. Per-capita GDP of Tallinn and Tartu cities at current prices compared to the European Union average, 2004–2013

Sisemajanduse koguprodukt ühe elaniku kohta kasvas Eestis aastatel 2000–2007 peaaegu lineaarselt. Aastatel 2008 ja 2009 näitaja vähenes ja pöördus seejärel taas sisuliselt lineaarsele kasvule. On märkimisväärne, et 2014. aastal ei saavutanud näitaja veel kahanemisele eelnenud perioodi taset (joonis 14). NB! Siinkohal räägime aheldatud meetodil arvestatud SKP-st (referentsaasta 2010), mis peegeldab ajas toimuvaid muutusi palju paremini kui jooksevhindades arvestatud SKP.

Joonis 14. SKP elaniku kohta aheldatud väärtuses (referentsaasta 2010), 2000–2014

Figure 14. Per-capita GDP in chain-linked volumes (reference year = 2010), 2000–2014

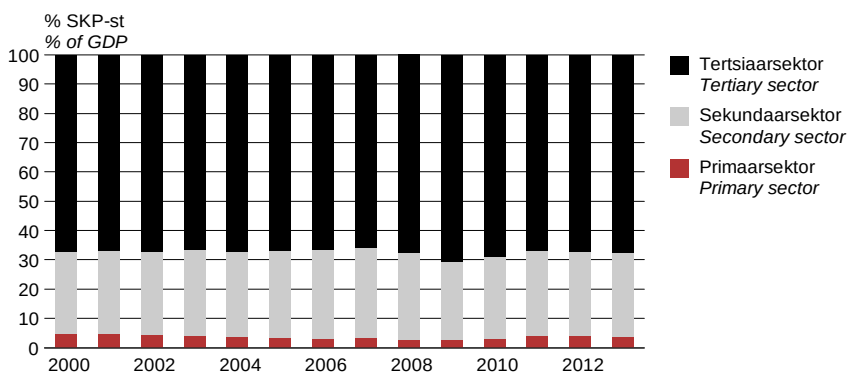
Majanduslanguse aastatel räägiti palju vajadusest muuta Eesti majanduse struktuuri. Selles nähti üht olulist tegurit Eesti jätkusuutliku majandusarengu tagamisel.

Möödunud strateegiaperioodile püstitatud eesmärgi – SKP kasv jooksevhindades – puhul tekib küsimus, millega seda saavutada. Majandusteooria ütleb, et üheks majanduskasvu soodustajaks on muutus majanduse struktuuris, täpsemalt – üleminek primaar- ning sekundaarsektorilt tertsiaarsektorile^a, kus eeldatavalt tekitatakse töötaja kohta suuremat lisandväärtust (Uuringu ... 2009). Veel enam, kui majanduskasv kaasneb struktuursete muutustega, räägitakse enam ka majanduse arengust. Küsimusi tekitab aga, kuidas täpselt struktuursed muutused majanduse arengut mõjutavad.

Vaadates lisandväärtuse jagunemist majandussektorite kaupa aastail 2000–2013, on näha, et arvestatavaid struktuurseid muutusi ei ole toimunud: tertsiaarsektori osatähtsus riigi SKP-s oli 2000. aastal 67,4% ja 2013. aastal 67,5%. Selle sektori osatähtsus oli suurim (70,6%) kõige sügavama kriisi ajal 2009. aastal, misjärel taandus varasemale tasemele (joonis 15). Põhimõttelistest muudatustest majandussektorite struktuuris kõnealusel perioodil rääkida ei saa. Marginaalset osatähtsuse kasvu näitab hoopis sekundaarsektor tertsiaarsektori arvelt.

Joonis 15. Ettevõtetes loodud lisandväärtuse jagunemine majandussektori järgi, 2000–2013

Figure 15. Distribution of value added generated in enterprises by economic sector, 2000–2013

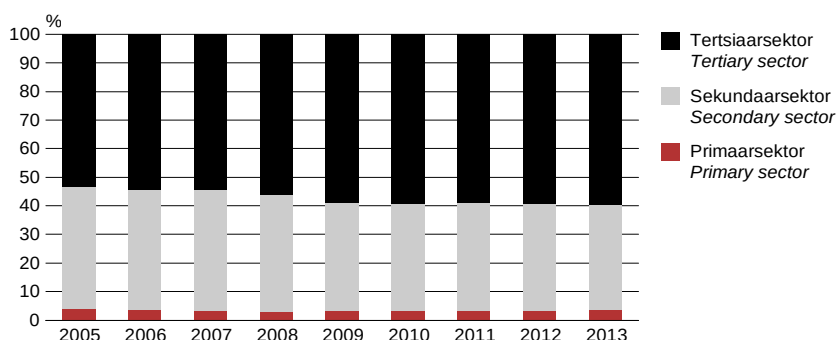

Mõningaid struktuurseid nihkeid võib täheldada, vaadates ettevõtete ja töötajate arvu jagunemist majandussektorite vahel. Primaarsektorile, esmajoones põllumajandusega tegelevatele ettevõtetele, on perioodil 2005–2013 iseloomulikuks osutunud koondumine suurettevõteteks. Vähenenud on primaar- ja sekundaarsektori tööjõu osatähtsus ning suurenenud tertsiaarsektori oma. Põhjuseks suuresti asjaolu, et primaar- ja sekundaarsektor on muutunud üha kapitali-intensiivsemaks, mistõttu on tööjõu osatähtsus seal vähenenud, samal ajal kui tertsiaarsektoris on see kasvanud (joonis 16).

^a Primaarsektor – põllumajandus, jahindus, metsamajandus, kalapüük; sekundaarsektor – mäetööstus, töötlev tööstus, elektrienergia-, gaasi- ja veevarustus; tertsiaarsektor – kaubandus, teenindus jne.

Joonis 16. Hõivatute osatähtsus majandussektori järgi, 2005–2013

Figure 16. Share of persons employed by economic sector, 2005–2013

Peamiste majandussektorite struktuuris seega olulisi muutusi ei toimunud. Täpsema ülevaate saamiseks oleks otstarbekas vaadelda tegevusalade osatähtsuse muutust Eesti kogulisandväärtuses. Kui võrrelda 2005. ehk eelmise strateegia algusaasta ja 2014. aasta andmeid, võib täheldada mõne tegevusala osatähtsuse kasvu, mõne osatähtsuse kahanemist, kuid üldpilti tugevalt mõjutanud muutusi ei esinenud (tabel 3). Kahe suurima tegevusala – töötleva tööstuse ning hulgi- ja jaekaubanduse (koos mootorsõidukite ja mootorrataste remondiga) – osatähtsus vähenes. Suhteliselt palju kahanes ka ehituse tegevusala osatähtsus. Kasvu võis muuhulgas aga täheldada mäetööstuse, elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamise, info ja side, kutse-, teadus- ja tehnikaalase tegevuse ning avaliku sektori tegevusalade puhul. Nende muutuste põhjuseid tuleks otsida vahepeal toimunud majanduskriisist. Arvestades, et suurimate tegevusalade osatähtsus Eesti kogulisandväärtuses kahanes ning väiksemate oma üldjuhul kasvas, muutus tegevusalade osatähtsuse järgi jaotus pisut ühtlasemaks. Seda, kas ja kui palju mõjutavad niisugused struktuursed nihked järgmiste aastate majandusarengut, on aga keeruline ennustada.

Tabel 3. Tegevusalade osatähtsus Eesti kogulisandväärtuses, 2005 ja 2014

Table 3. Share of economic activities in total value added of Estonia, 2005 and 2014

(jooksevhindades, protsenti – at current prices, percentages)

Tegevusala Economic activity	2005	2014
Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük Agriculture, forestry and fishing	3,5	3,4
Mäetööstus Mining and quarrying	0,9	1,5
Töötlev tööstus Manufacturing	16,6	15,7
Elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamine Electricity, gas, steam and air conditioning supply	2,8	3,5
Veevarustus; kanalisatsioon, jäätme- ja saastekäitlus Water supply; sewerage, waste management and remediation services	0,9	0,8
Ehitus Construction	8,6	6,5
Hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite ja mootorrataste remont Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles and motorcycles	14,4	12,2
Veondus ja laondus Transportation and storage	8,5	8,7
Majutus ja toitlustus Accommodation and food service activities	1,7	1,8
Info ja side Information and communication	4,7	5,3

Tabel 3. Tegevusalade osatähtsus Eesti kogulisandväärtuses, 2005 ja 2014

Table 3. Share of economic activities in total value added of Estonia, 2005 and 2014
(jooksevhindades, protsenti – at current prices, percentages)

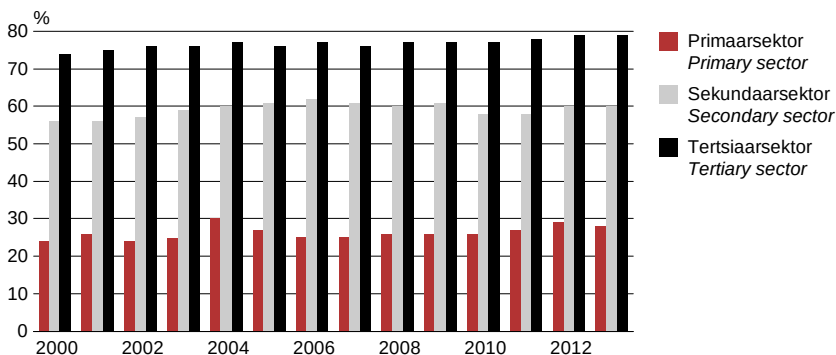
Järg — Cont.

Tegevusala Economic activity	2005	2014
Finants- ja kindlustustegevus Financial and insurance activities	3,9	3,8
Kinnisvaraala tegevus Real estate activities	9,8	10,1
Kutse-, teadus- ja tehnikalaane tegevus Professional, scientific and technical activities	4,4	5,3
Haldus- ja abitegevused Administration and support service activities	3,3	3,9
Avalik haldus ja riigikaitse; kohustuslik sotsiaalkindlustus Public administration and defence; compulsory social security	5,7	6,8
Haridus Education	4,6	4,6
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne Human health and social work activities	3,1	3,4
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg Arts, entertainment and recreation	1,8	1,5
Muud teenindavad tegevused Other service activities	1,0	1,0

Vaadeldes Harju ja Tartu maakonna ettevõtete panust kogu riigi lisandväärtusesse majandussektore kaupa, näeme, et nende kahe maakonna primaarsektori osatähtsus riigi SKP-s kasvas 2000. aasta 24%-st 27%-ni 2005. aastal ning suurenes 2013. aastaks 28%-ni (joonis 17). Sekundaarsektori osatähtsus kasvas 2000. aasta 56%-st 61%-ni 2005. aastal, kuid kahanes 2013. aastaks 60%-ni. Tertsiaarsektori osatähtsus suurenes 74%-st 2000. aastal 76%-ni 2005. aastal ning 79%-ni 2013. aastal. Seega kui ligikaudu kolmveerandi teenuste ning üle poole tööstus- ja ehitussektori koguproduktist loovad Harju ja Tartu maakonna ettevõtted, siis nende maakondade primaarsektori ettevõtete vastav osatähtsus on püsinud veerandi juures. Olgu mainitud, et kasutatav metoodika arvestab ettevõtte asukohana piirkonda, kuhu ta on juriidiliselt registreeritud, kuigi otsene majandustegevus võib toimuda mujal.

Joonis 17. Harju ja Tartu maakonna ettevõtetes loodud lisandväärtuse osatähtsus Eesti kogulisandväärtuses majandussektori järgi, 2000–2013

Figure 17. Share of value added generated in enterprises of Harju and Tartu counties in total value added of Estonia by economic sector, 2000–2013

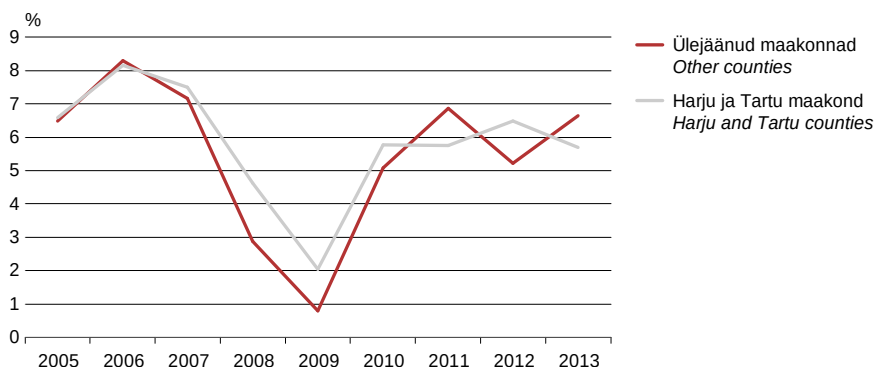

Omanike seisukohast on ettevõtete tegevuse üks põhieesmärke toota kasumit ning seega pööratakse palju tähelepanu rentaablust väljendavatele suhtarvudele. Ka piirkonna majandusarengu hindamisel on rentaabluse näitajad olulised, sest kasumi suurenemisega kaasneb ka lisandväärtuse kasv.

Kui mitmed teised näitajad viitavad, et Harju ja Tartu maakonnas on majandus enam arenenud kui ülejäänud Eestis, siis müügitulu puhaskasum (näitab, kui suure osa müügi- ning tegevuskulude sihtfinantseerimisest saadud tuludest moodustab puhaskasum ehk mitu senti kasumit saadi igalt müügitulu eurolt) vähemalt 20 hõivatuga ettevõtetes on Harju ja Tartu maakonnas ning ülejäänud maakondades püsunud sarnasel tasemel (joonis 18). Suuri piirkondlikke erinevusi ei esinenud ning näitaja on suuresti sõltunud majandus tsüklist, mistõttu kasumlikkus oli suhteliselt suur 2005.–2007. aastal, vähenes oluliselt ning jäi vaevu plussi 2008.–2009. aastal ning kasvas taas 2010. aastal.

Joonis 18. Harju ja Tartu maakonna ning ülejäänud maakondade vähemalt 20 hõivatuga ettevõtete müügitulu puhaskasum, 2005–2013

Figure 18. Profit margin of enterprises (with at least 20 persons employed) of Harju and Tartu counties and other counties, 2005–2013

Kuigi keskmised rentaablusnäitajad jäid positiivseks, kandsid mitme maakonna ettevõtte kriisiperioodil siiski ka kahjumit, mis näiteks Valga ja Järva maakonna ettevõtete puhul oli suhteliselt suur (tabel 4). Kõrgeima keskmise müügitulu puhaskasumiga on seevastu töötanud Ida-Viru maakonna ettevõtte. Regionaalarengu seisukohast omab kasumist kui pelgalt majandus-tegevuse tulemustest suuremat tähtsust pigem see, kuhu kasum suunatakse. Kui kasum muutub kitsa omanikeringi dividendideks, siis see piirkonna arengusse palju ei panusta. Küll aitab arengule kaasa kasumi suunamine ettevõtte investeringuteks või näiteks töötajate töötasu suurendamiseks.

Kui laiemas plaanis mõjutab ettevõtete kahjum negatiivselt (maakonna) lisandväärtust ning (regionaalset) SKP-d, siis kohalikele elanikele võib piirkonna ettevõtete kehvem käekäik tähendada heaolu vähenemist: palgakasv pidurdub, välistatud pole ka koondamised, mis omakorda vähendab kohalike omavalitsuste tulubaasi. Kui piirkonna oluline tööandja peaks aga sootuks kaduma (näiteks pankrotistub) ning vabanenud töökohtadele ei leidu ümbruskonnas sobivat rakendust, on äärmiselt keeruline takistada elanike väljarännet. Samuti pärsib see mitmete regionaalarengu strateegias püstitatud eesmärkide saavutamist.

Nagu juba eespool märgitud, ei ole SKP elaniku kohta jõudnud Eestis veel majanduskriisi eelsele tasemele. Sama kehtib müügitulu puhaskasumiga kohta: 2013. aastal ei jõudnud see veel 2006. aasta tasemele. Kasumi osatähtsuse kasvu võis mõneti tagasi hoida üldine ettevaatlikkus, mis perioodi majanduskliimat iseloomustas.

Tabel 4. Müügitulu puhasrentaablus vähemalt 20 hõivatuga ettevõtetes maakonna järgi, 2005–2013

Table 4. Profit margin in enterprises with at least 20 persons employed by county, 2005–2013
(protsenti – percentages)

Maakond County	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Kogu Eesti Whole country	6,57	8,19	7,43	4,24	1,77	5,62	6,00	6,21	5,90
Harju	6,71	8,35	7,52	4,78	2,11	5,91	5,78	6,59	5,69
Hiiu	4,92	4,95	7,20	-0,37	1,92	3,59	4,11	6,61	6,77
Ida-Viru	9,86	14,72	8,79	3,95	2,54	6,85	9,93	4,84	10,53
Jõgeva	4,14	1,03	4,58	2,24	0,80	3,41	4,12	6,44	5,40
Järva	4,22	5,41	7,07	0,53	-3,38	2,15	4,20	3,18	5,06
Lääne	6,00	7,38	6,92	2,55	2,19	5,23	7,13	6,90	4,09
Lääne-Viru	6,88	7,33	8,43	4,81	-0,22	5,17	6,72	5,54	4,65
Põlva	5,23	6,13	7,52	5,69	2,97	3,50	5,19	7,18	2,63
Pärnu	5,54	7,28	6,46	1,93	-0,62	4,03	7,02	6,88	5,42
Rapla	4,10	5,38	6,58	2,28	1,37	7,03	3,60	2,85	2,38
Saare	3,86	4,63	5,36	1,85	3,39	2,97	3,59	4,18	1,94
Tartu	5,36	6,34	7,34	3,12	1,45	4,44	5,45	5,47	5,63
Valga	5,68	5,69	5,23	1,77	-8,62	1,46	5,04	4,12	6,25
Viljandi	5,04	4,85	5,12	1,82	2,55	5,43	5,16	5,33	5,76
Võru	3,79	7,22	5,82	1,25	1,89	5,75	5,57	5,39	5,31

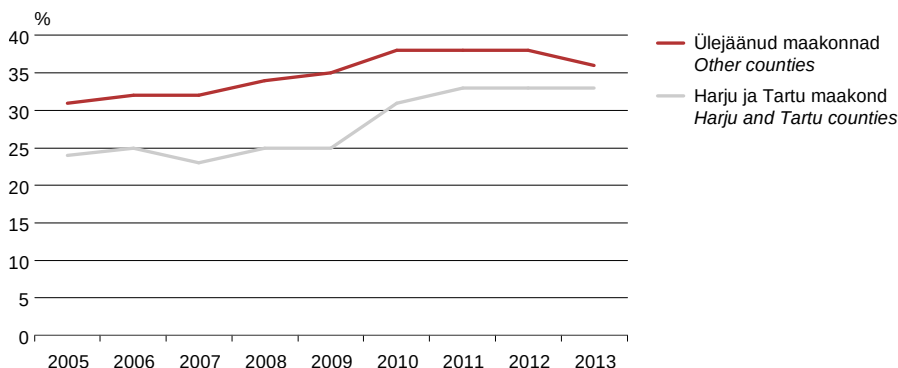
Ekspord

Üheks ettevõtte hea tervise näitajaks peetakse võimekust toodangut eksportida. Ekspordi-suutlikkust seostatakse ka ettevõtte tootlikkusega: ühest küljest liiguvad kõrgema tootlikkusega ettevõtted tõenäolisemalt välisurule, teisest küljest aitab tegutsemine välisurul omakorda kasvatada ettevõtte tootlikkust (Vahter 2014). Veel enam, eksporti kirjeldavad muutujad on kaasatud mitmetesse riikide arengutaset hindavatesse näitajatesse, sealhulgas näiteks Maailma Majandusfoorumi koostatavasse globaalse konkurentsivõime indeksisse (The Global ... 2014). Näitab ju ekspordi osatähtsus ettevõtte müügitulus ehk ekspordiintensiivsus ka seda, kuidas suudab ettevõtte tegutseda väljaspool koduriiki, rahvusvahelisel tasandil. Ekspordiintensiivsust seostatakse ka teiste ettevõtte konkurentsivõimet väljendavate näitajatega, näiteks A. Kljain (2014) leidis, et ekspordiintensiivsemad Eesti töötleva tööstuse ettevõtted on ka altimad tooteuundusi tegema. Veel enam, Eesti-suguse väikese riigi piiratud siseturg võib sageli luua olukorra, kus ettevõtte edasine kasv sõltub üksnes võimest teenida tulu välismaal.

On hea, et vaatamata müügitulu vähenemisele suutsid nii Harju ja Tartu maakonna kui ka ülejäänud Eesti ettevõtted keskmiselt hoida ning kriisijärgsel perioodil kasvatada ekspordi osatähtsust müügitulus (joonis 19). Siiski, perioodi lõpuaastatel (2013. võrreldes 2012. aastaga) kahanes keskmine ekspordiintensiivsus nii Harju ja Tartu maakonnas kui ka ülejäänud maakondades. Aastail 2005–2013 püsis ekspordi keskmine osatähtsus müügitulus ülejäänud maakondades suuremana kui Harju ja Tartu maakonnas, sest esimestes on suhteliselt suurem ekspordisuutlusega ettevõtete osatähtsus. Näiteks Pärnu ja Rapla maakonna ettevõtete keskmine ekspordi osatähtsus ulatus sel perioodil keskmiselt ligi pooleni müügitulus. Väljaspool suurlinnu asuvatest maapiirkondadest võib leida mitmeid ettevõtteid, kes on keskendunud peaaesjalikult välisurudele, viies sinna kas valmistooteid või allhankena tehtud vahetooteid.

Joonis 19. Harju ja Tartu maakonna ning ülejäänud maakondade vähemalt 20 hõivatuga ettevõtete ekspordi osatähtsus müügitulus, 2005–2013

Figure 19. Share of export of enterprises (with at least 20 persons employed) of Harju and Tartu counties and other counties in turnover, 2005–2013

Siiski tekitavad Harju ja Tartu maakonna ettevõtted kolmveerandi kogu Eesti vähemalt 20 hõivatuga ettevõtete ekspordikäibest. Veel enam, Tallinna ning Tartu linna ettevõtted üksinda annavad üle poole müügist mitteresidentidele. Peale selle on perioodil 2005–2013 Harju ja Tartu maakonna ettevõtete keskmine ekspordiintensiivsus kasvanud kiiremas tempos kui ülejäänud maakondades.

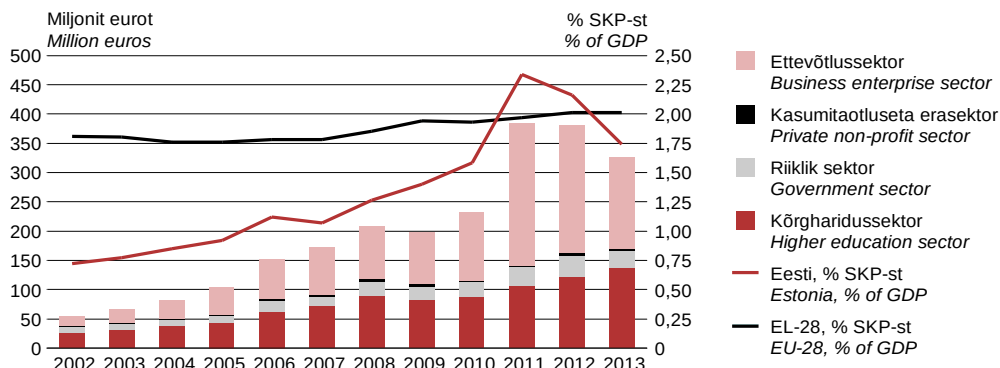
Investeeringud

Regionaalarengu strateegia kohaselt võiks üks majandusarengu soodustajaid olla teadus- ja arendustegevuse (T&A) kulutuste kasv. On see hea eesmärk? Võib-olla peaks mõõtma hoopis kulutuste kasvuga kaasnevat tulemust? On siiski üsna lootusetu oodata arengut investeeringuid tegemata. Eelmise strateegiaperioodi tulemusi hinnates võib tõdeda, et eesmärk täidetakse tublisti. Kui 2002. aastal ulatusid T&A kulutused vaevu 56 miljoni euroni ning 2005. aastal 104 miljoni euroni, siis 2013. aastaks oli nende kulutuste maht suurenenud 326 miljoni euroni, kusjuures 2011. ja 2012. aastal oli maht veelgi suurem (joonis 20). Suurima panuse kulutuste kasvule on andnud ettevõtlussektor, mille T&A kulutuste maht oli 2013. aastal üle üheksa korra suurem kui 2002. aastal. Plahvatuslik areng toimus 2011. aastal, mil ettevõtlussektori T&A kulutuste maht kahekordistus. Kasvu allikaks oli katse- ja arendustöödele tehtud kulutused, täpsemalt ettevõttesiseste põhivarainvesteeringute kasv töötlevas tööstuses.

Teadus- ja arendustegevuse kulutuste osatähtsus Eesti SKP-s on perioodi algusajaga võrreldes suurenenud. Veel enam, Eesti näitaja on järk-järgult lähenenud ka EL-28 keskmisele ning 2011. ja 2012. aastal koguni ületas selle. 2013. aastal jäi näitaja paraku allapoole EL-i keskmist, kuid sellele vaatamata võib loota, et ehk tasuvad suurenenud kulutused ennast järgmistel aastatel kasvava lisandväärtuse näol ära.

Joonis 20. Kulutused teadus- ja arendustegevusele institutsionaalsete sektorite^a järgi ning nende kulude osatähtsus SKP-s Eestis ning Euroopa Liidus, 2002–2013

Figure 20. Research and development expenditure by institutional sector^a, and the share of this expenditure in GDP in Estonia and the European Union, 2002–2013

^a Ettevõtlussektor – kõik ettevõtted, organisatsioonid ja institutsioonid, kelle põhitegevus on kaupade tootmine või teenuste pakkumine müügiks majanduslikult tasuva hinna eest; ka peamiselt ettevõtteid teenindavad kasumitaotluseta institutsioonid. Kasumitaotluseta erasektor – mittetulunduslikud ühingud, seltsid, fondid ja nende teadusüksused (v.a põhiliselt riigi rahastatavad või ettevõtlust teenindavad). Riiklik sektor – riigi või omavalitsuse rahastatavad asutused ja üksused, mille põhitegevus ei ole kaupade tootmine ja teenuste pakkumine müügiks ning mis ei kuulu kõrgharidussektorisse; siia kuuluvad ka põhiliselt riigi rahastatavad mittetulundusühingud. Kõrgharidussektor – ülikoolid ja teised kõrgharidust andvad õppeasutused ning nende otsese kontrolli all olevad või nendega ühendatud asutused (uurimisinstituudid, kliinikud, teaduskeskused jms), sõltumata rahastamisallikast või juriidilisest staatusest.

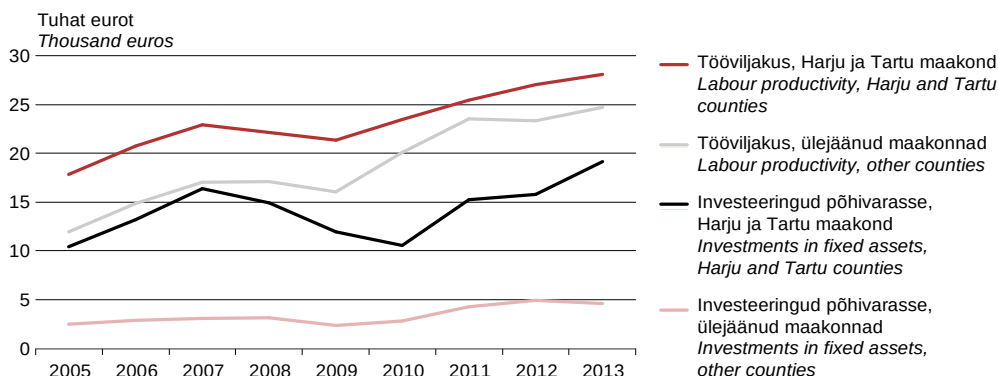
^a Business enterprise sector – all enterprises, organisations and institutions whose primary activity is the market production of goods or services (other than higher education) for sale at an economically significant price; the sector includes also private non-profit institutions mainly serving them. Private non-profit sector – non-profit associations, societies, foundations and their scientific units (excluding those mainly financed by government or serving enterprises). Government sector – all departments and offices financed by the state or municipalities whose primary activity is not the market production of goods and services and which do not belong to the higher education sector; the sector includes also private non-profit institutions mainly financed by government. Higher education sector – all universities and other educational institutions providing higher education and all institutions under their direct control or associated with them (research institutes, clinics, scientific centres), whatever their source of finance or legal status.

Vaadates ettevõtete investeeringuid põhivarasse, võib vaatluse all olevate piirkondade vahel märgata erinevusi. Nii põhivara investeeringud hõivatu kohta kui ka tööviljakus on Harju ja Tartu maakonnas tunduvalt suuremad kui ülejäänud Eesti vastavad keskmised (joonis 21). Antud juhul käsitletakse tööviljakust tinglikult kui tootlikkuse näitajat ning see väljendab lisandväärtust tööga hõivatud isiku kohta. Kahe näitaja omavaheline suhteline erinevus on ülejäänud maakondade puhul märkimisväärselt suurem kui Harju ja Tartu maakonnas. Kui aastatel 2005–2013 ületas tööviljakus neis kahes maakonnas põhivara investeeringuid hõivatatu kohta ligikaudu 1,4–2,2 korda, siis ülejäänud Eestis umbes 4,7–7,1 korda. Ka on näitajatevaheline erinevus ülejäänud Eesti puhul suurenenud aja jooksul suhteliselt kiiremini. Siiski on mõlemad Harju ja Tartu maakonna näitajad ületanud kogu perioodi 2005–2013 vältel ülejäänud Eesti vastavaid näitajaid.

Investeeringute tegemisel võib üheks eesmärgiks pidada tootlikkuse ning lisandväärtuse kasvu. Juhul, kui nende näitajate vahel on oluline põhjuslik seos, võib väita, et investeeringute kasv mõjutab positiivselt ka tööviljakust – see kasvab. Nendesse näitajatesse tuleb siiski suhtuda mõningate mõõndustega, sest analüüsiti üksnes vähemalt 20 hõivatuga ettevõtete andmeid, samas moodustavad ettevõtete enamuse alla 20 hõivatuga üksused.

Joonis 21. Tööviljakus lisandväärtuse alusel ja hõivatü kohta tehtud investeeringud põhivarasse vähemalt 20 hõivatüga ettevõtetes Harju ja Tartu maakonnas ning ülejäänud maakondades, 2005–2013

Figure 21. Labour productivity of Harju and Tartu counties and other counties based on value added, and investments in fixed assets per person employed in enterprises with at least 20 persons employed, 2005–2013

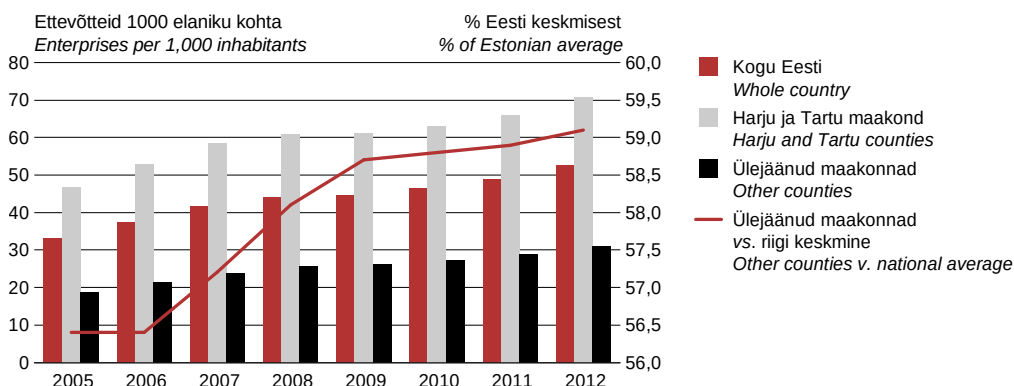
Ettevõtlus

Majandusarengu ühe näitajana on 2005.–2015. aasta strateegias esile toodud ettevõtete arvu muutus. Majanduslikult aktiivsete ettevõtete arv on kogu Eestis jõudsalt kasvanud nii absoluutarvuna kui ka suhtena 1000 elaniku kohta (ettevõtlusaktiivsus) (joonis 22). Järgmises, 2014.–2020. aasta strateegias on kasutusele võetud konkreetsem näitaja, mis mõõdab keskmist ettevõtlusaktiivsust maakondades väljaspool Harju ja Tartu maakonda riigi keskmise suhtes. Ka see näitaja on olnud kasvutrendis, kusjuures väljaspool Harju ja Tartu maakonda kasvab ettevõtlusaktiivsus suhteliselt kiiremini. Siiski, strateegiaperioodi 2005–2015 lõpu aastatel on tempo oluliselt aeglustunud.

Näitaja muutmise eesmärk regionaalarengu strateegias 2014–2020 oli kasvatada maakondade keskmist ettevõtlusaktiivsust riigi keskmise suhtes väljaspool Harju ja Tartu maakonda. Teisisõnu, mida suurem on vastav näitaja, seda väiksem peaks olema piirkondade suhteline mahajäämus väljaspool Harju ja Tartu maakonda. Aastail 2005–2012 ongi see mahajäämus vähenenud (joonis 22). Ettevõtete arv 1000 elaniku kohta on sealjuures kasvanud kõigis piirkondades.

Joonis 22. Majanduslikult aktiivsete ettevõtete arv 1000 elaniku kohta Harju ja Tartu maakonnas, ülejäänud maakondades ning kogu Eestis, ülejäänud maakondade näitaja osatähtsus riigi keskmises, 2005–2012

Figure 22. Number of economically active enterprises per 1,000 inhabitants in Harju and Tartu counties, other counties and the entire Estonia; share of other counties in national average, 2005–2012

Kas suurem ettevõtlusaktiivsus on otseses seoses majandusarenguga? Ühest küljest viitab ettevõtlusaktiivsuse kasv kahtlemata piirkonna majandus- ning ka üldise elukeskkonna elavnemisele, tekitades uusi töökohti ning panustades majanduskasvu. Seega, vähemalt riigi kui terviku tasandil seostatakse suuremat ettevõtlusaktiivsust arenenuma majandusega. Piirkondlikul tasandil ei pruugi ettevõtlusaktiivsuse ja majandusarengu seos aga nii üheselt positiivne olla. Näiteks võib piirkonna ettevõtlusaktiivsuse näitaja olla madal, sest seal tegutsevad üksikud suurt lisandväärtust loovad ettevõtted. Samas võib niisuguse piirkonna SKP ületada märkimisväärselt mõne teise regiooni näitajat, kus on tänu paljudele mikroettevõtetele suur ettevõtlusaktiivsus, kuid kelle loodav kogulisandväärtus jääb esimese piirkonna omast väiksemaks.

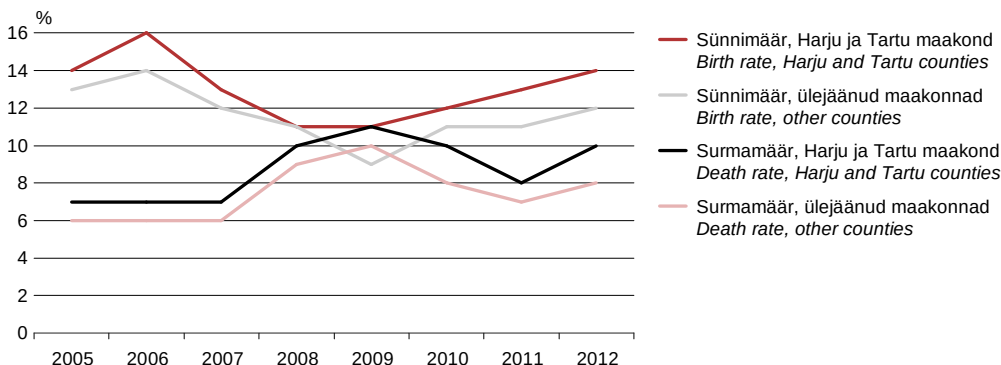
Ettevõtlusaktiivsus ja inimeste ettevõtlikkus on kindlasti tähtsad teemad, kuid peab arvestama, et teatud tasemest alates ei pruugi suurem ettevõtlusaktiivsus üldisele majandusarengule hästi mõjuda. Kus on siin tasakaalupunkt? Sellele Eesti regionaalarengu strateegiast vastust ei leia.

Ettevõtlusaktiivsust analüüsid on oluline käsitleda ka ettevõtete demograafiat. Järgmisena sellest kõneldes tuleb kindlasti tähele panna, et praegune riiklik statistika ei kajasta kõikide majandusvaldkondade ettevõtete sünni- ja surmaandmed: osa primaarsektori valdkondi on hõlmatud.

Nii sündinud kui ka surnud ettevõtete osatähtsus aktiivsete ettevõtete seas (sünni- ja surmamäär) on Harju- ja Tartumaa ning ülejäänud Eesti puhul aastail 2005–2015 muutunud üsna sarnaselt (joonis 23). Sündinud ettevõtete osatähtsus oli suur kriisieelsel perioodil (2005–2007), mil kogu Eestis ületas sündinud ettevõtete arv surnud ettevõtete arvu enam kui kaks korda. Olukord muutus kriisiperioodil ning 2009. aastaks jõudis ettevõtete sünni- ja surmamäär samale tasemele. Pärast seda hakkas sündinud ettevõtete osatähtsus aktiivsete ettevõtete seas taas kasvama ning surnute oma kahaema. Kuigi ettevõtlus elavnes kriisijärgsel perioodil üsna tuntuvalt, on ettevõtete sünnimäär jäänud siiski madalamaks ning surmamäär kõrgemaks kui see oli näiteks 2006. aastal. Siiski tuleb nendesse andmetesse suhtuda mõõndusega, sest vaatluse all on üksnes vähemalt 20 hõivatuga ettevõtted ning kaasatud pole põllumajanduse, metsamajanduse ja kalapüügiga tegutsevaid äriühinguid.

Joonis 23. Vähemalt 20 hõivatuga mittepõllumajanduslike ettevõtete sünni- ja surmamäär Harju ja Tartu maakonnas ning ülejäänud maakondades, 2005–2012

Figure 23. Birth and death rates for non-agricultural enterprises (with at least 20 persons employed) of Harju and Tartu counties and other counties, 2005–2012

Ettevõtlusaktiivsuse tähtsus majandusarengus tekitab aga mõningaid kahtlusi. Näiteks ettevõtete sünnimäära alanemine ei pruugi üksnes halba tähendada, sest ettevõtlusega alustamisega kaasnevaid riske võidakse kaaluda põhjalikumalt ning kadunud on buumieelne mentaliteet, mille kohaselt pelgalt ettevõtte loomist peeti otseteeks rikkuseeni. Ratsionaalsem (ettevõtlus)käitumine võib aga omakorda vähendada järgmise kriisi negatiivseid mõjusid. Siiski, majanduslikult aktiivsete ettevõtete arv on vaadeldaval perioodil järjekindlalt kasvanud ning ka sündinud ja surnud ettevõtete arv ületas 2011. aastal kriisieelsed arvud. Arvestades, et Harju ja Tartu

maakonna ettevõtete sünni- ja surmamäär on püsivalt ületanud ülejäänud maakondade keskmist näitajat, võib järeldada, et ettevõtlusega on ülejäänud Eestis tagasihoidlikumalt „katsetatud“ ning ettevõtlustegevuses väljaspool Harju- ja Tartumaad on veel küllalt arenguruumi. Ettevõtluse soodustamine, eeskätt ääremaadel, kus seda on väga vähe olnud, on igati tervitatav, sest see mõjutab positiivselt nende piirkondade arengut.

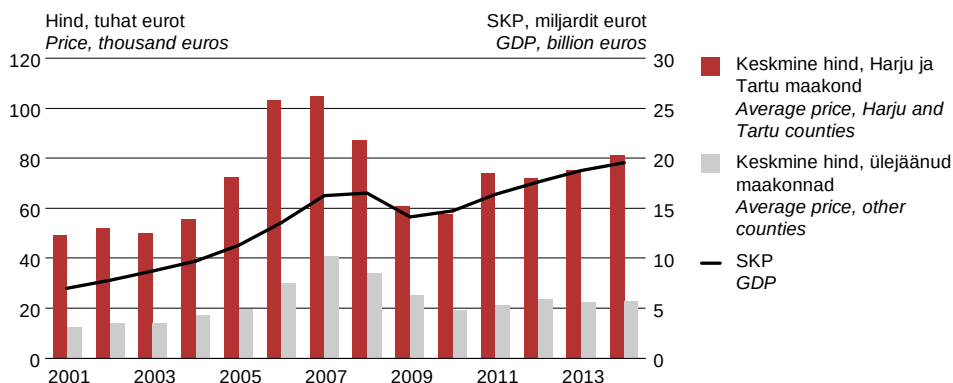
Kinnisvara

2005.–2015. aasta strateegias peeti oluliseks kasutada seirenäitajana ka kinnisvaratehingute keskmist maksumust. Paraku jääb selgusetuks, kuidas seda näitajat regionaalse majandusarengu kontekstis käsitletakse, sest kinnisvaratehingute hinnatõus võib viidata majanduse elavnemisele, kuid liiga kiire ning elanike sissetulekute kasvu ületav hinnatõus võib mõjuda halvasti inimeste tegelikule hakkamasaamisele.

Kui võrrelda 2005. ja 2014. aasta andmeid, on näha, et 2014. aastaks oli kinnisvaratehingute keskmine maksumus nii Harju ja Tartu kui ka teistes maakondades ületanud 2005. aasta taseme (joonis 24). Teisisõnu, kui eesmärgiks võeti kinnisvaratehingute kallinemine, siis see saavutati. Küsitavusi tekitab aga olukord, kus kinnisvarahinnad ja nende tõus osutuvad inimestele üle jõu käivaks. Elukvaliteeti hakkab tuntavalt mõjutama, kui inimesed ei suuda kodu, äripinna või muu kinnisvara soetamiseks võetud laenu tagasi maksta (eriti, kui kinnisvarabuume järgneb uus majanduskriis).

Joonis 24. Kinnisvaratehingute keskmine hind Harju ja Tartu maakonnas ning ülejäänud maakondades ning Eesti SKP jooksevhindades, 2001–2014

Figure 24. Average price of real estate transactions in Harju and Tartu counties and other counties, and GDP of Estonia at current prices, 2001–2014

Eelmisel strateegiaperioodil, aastail 2005–2015, võis täheldada nii kinnisvara hinnatõusu head kui ka halba mõju. Kinnisvaratehingute keskmine maksumus kasvas kriisieelsel perioodil käsikäes majanduskasvuga ning majanduskriisiga oli kooskõlas ka kinnisvaramulli lõhkemine ja märkimisväärne keskmiste tehinguhindade langus. Kinnisvaratehingute keskmise hinna suhteline tõus või langus on sealjuures enamjaolt ületanud vastava aasta majanduskasvu või -langust, kajastades majanduse hetkeolukorda võimendatult. Kinnisvaratehingute keskmine maksumus Harju ja Tartu maakonnas on olnud püsivalt suurem teistes maakondades toimunud tehingute keskmisest maksumusest, kusjuures 2005. aastal oli Harju- ja Tartumaa näitaja koguni üle nelja korra suurem. Kui eeldada, et kinnisvaratehingute keskmise maksumuse kasv viitab piirkonna arengule, siis aastatel 2012–2014 toimunu peegeldab ülejäänud maakondade mahajäämuse suurenemist Harju- ja Tartumaast ehk samal ajal, kui seal kinnisvaratehingute keskmine maksumus kasvas, ülejäänud maakondades see pigem kahanes.

Suurima panuse Harju ja Tartu maakonna kinnisvaratehingute keskmise maksumuse kasvu on andnud korteriomandiga toimunud tehingute kallinemine eeskätt Tallinnas ja Tartus. Kuigi võiks

arvata, et Harju- ja Tartumaa kinnisvarahindade kiirem kallinemine tähendab, et kinnisvara soetamise muutub suhteliselt odavamaks ülejäänud maakondades ning soodustab sinna elamis- ja äripindade soetamist, siis tegelikkuses see paraku nii ei ole. Arvestades, et kinnisvaratehingute arv on aastatel 2012–2014 tublisti kasvanud kogu Eestis, viitab olukord pigem sellele, et ei elu- ega äritegevus ei liigu Harju ja Tartu maakonnast välja. Nõudlus Harju- ja Tartumaal olevale kinnisvarale pigem kasvab ning vaatamata suhteliselt madalamale hinnatasemele ei leidu teiste piirkondade kinnisvarale samaväärset hulgal soovijaid. Tähelepanuväärne on ka tendents, et tehingute arv kasvas aastatel 2012–2014 Harju ja Tartu maakonnas (v.a Tallinn ja Tartu) kiiremini kui Tallinnas ja Tartus. See viitab küll inimeste ning mõneti ka äritegevuse liikumisele linnast välja, kuid siiski linna lähedal asuvatesse omavalitsusüksustesse.

Tööturg

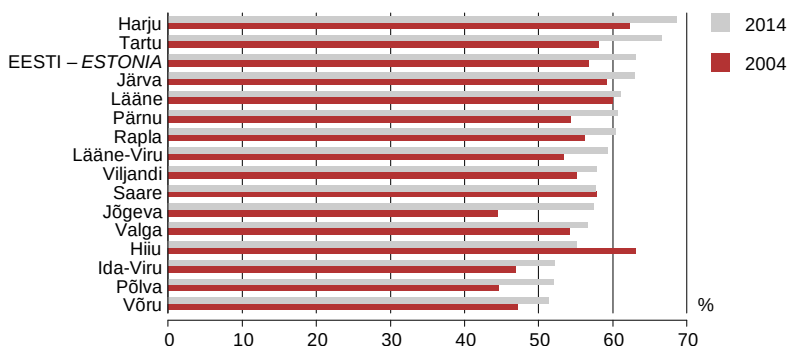
Eesti regionaalarengu strateegias 2005–2015 Eesti tööturu arengule seatud eesmärk on täidetud: 2013. ja 2014. aastal ei olnud Eestis ühtegi maakonda, kus tööhõive määr (hõivatute osatähtsus tööealises rahvastikus) oleks jäänud alla 45%. Aastail 2005–2014 oli vaid neljal korral mõne maakonna aastakeskmise tööhõive määr sellest allpool: 2005. aastal Jõgeva maakonnas 44%, Põlva maakonnas 2009. aastal 44,8% ja 2010. aastal 42,7%, Valga maakonnas 2012. aastal 44%. Aastail 1999–2004 jäi 14 korral mõne maakonna aastakeskmise tööhõive määr alla 45%: aastatel 2000–2004 Jõgeva maakonnas, aastail 1999, 2000 ja 2002–2004 Põlva maakonnas ning aastatel 1999, 2000, 2002 ja 2003 Võru maakonnas. Seega oli enne aastateks 2005–2015 strateegia kehtestamist Eestis kolmel maakonnal probleeme 45% tööhõive määra saavutamisega ja strateegias niisuguse eesmärgi püstitamine oli loogiline.

Peale selle, et strateegias püstitatud eesmärk täideti, on 2004. ja 2014. aastat võrreldes hea märkida, et tööhõive määr on tõusnud kõigis Mandri-Eesti maakondades. Tööhõive kasv, vähemalt selles mahus, nagu see Eestis on toimunud, on kindlasti hea. Saartel on tööhõive määr aga langenud. Saare maakonnas oli langus väga väike ja sisuliselt on tööhõive seal jäänud samaks, Hiiu maakonnas on tööhõive määr aga oluliselt langenud. 2004. aastal oli Hiiu maakonna tööhõive määr kõrgeim Eestis, 2014. aastal oli see näitaja Hiiu maakonna omast madalam vaid kolmes maakonnas (joonis 25).

Hinnates Eesti tööturu olukorda Eesti regionaalarengu strateegiaga 2005–2015 hõlmatud ajavahemiku alguses ja lõpus, saab tööhõive määrast rääkida positiivses võtmes. Eesti tasakaalustatud arengu kontekstis vaadatuna on aga maakondade tööhõive määra erinevus jätkuvalt väga suur ja ei ole sisuliselt vähenenud: 2004. aastal oli kõrgeima ja madalaima tööhõive määraga maakonna vastavate näitajate vahe 18,6 protsendipunkti, 2014. aastal 17,2 protsendipunkti.

Joonis 25. Tööhõive määr maakonna järgi, 2004, 2014

Figure 25. Employment rate by county, 2004, 2014

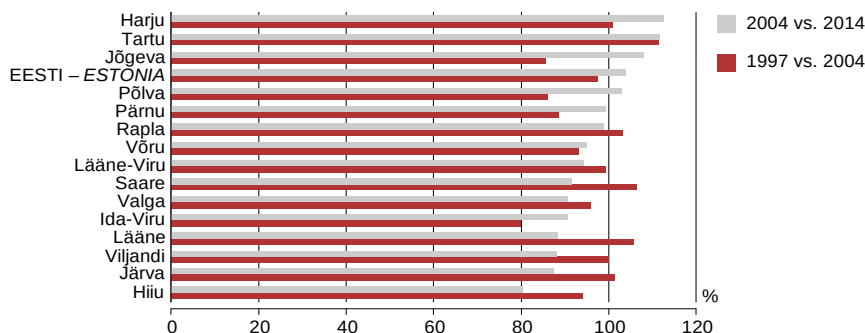

Vaadates tööturu olukorda tööhõive määra (hõivatute osatähtsus tööealises rahvastikus, Eesti tööjõu-uuringus 15–74-aastaste seas) kaudu, siis veidi liialdades võib öelda, et läheneme tööturule pigem sotsiaalsest vaatenurgast. Vaadates tänapäeva Eesti tööturuga majandusarengu aspektist, on määradest – tööhõive, töötuse, tööjõus osalemise määr – olulisem absoluutnumber, sest tööhõive määr võib tõusta ka hõivatute arvu kahanedes. Hõivatute arvu kahanemine enamikus maakondades on aga probleem, mille lahendamiseks ei ole Eestis häid retsepte leitud ja millele ei ole ka kõige paremini kohandatud.

On loogiline oletada, et rahvaarvu kahanedes väheneb ka hõivatute arv. Pärast üks-ühene see seos siiski ei ole: hõivatute arv sõltub üsna mitmest asjaolust, mistõttu võib hõivatuid lisanduda ka kahaneva rahvaarvu tingimustes. Sellisteks asjaoludeks on näiteks rahvastiku vanusjaotus, vanemaealiste võime kauem tööturul püsida, sobiva töö olemasolu. Näiteks kui Eesti rahvaarv aastate 2004 ja 2014 võrdluses kahanes, siis hõivatute arv samal ajal suurenes. Maakondi vaadates kahanes hõivatute arv sel ajavahemikul 11 maakonnas, sh neljas neist oluliselt ehk üle 10%, (joonis 26). Joonisel lk 274 on maakondade kaupa esitatud demograafilise tööturuseindeksi – 5–14-aastaste suhe 55–64-aastastesse – muutus perioodil 2000–2040, sh tegelik olukord aastail 2000–2015 ja seejärel Statistikaameti rahvastikuprognosis põhinev olukord. Praegu on demograafiline tööturuseindeks ühest suurem Tartu maakonnas ja muutub lähiaastatel ühest suuremaks veel Harju maakonnas, aga perioodi lõpuks on ka neis maakondades demograafiline tööturuseindeks ühest väiksem. Ühest väiksem indeks näitab, et potentsiaalselt tööturule sisenejaid on vähem, kui sealt potentsiaalselt vanusega väljalangejaid.

Joonis 26. Hõivatute arvu muutus maakonna järgi, 1997 vs. 2004, 2004 vs. 2014

Figure 26. Change in number of persons employed by county, 1997 v. 2004, 2004 v. 2014

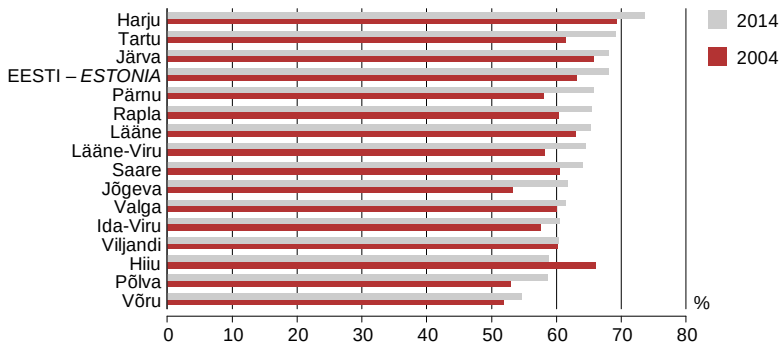
Demograafiline tööturuseindeks on rahvastiku vanusjaotust iseloomustav näitaja ja vanusjaotus pole, nagu juba öeldud, ainuke hõivatute arvu mõjutav tegur, kuid kindlasti on see tähtis tegur.

Eesti regionaalarengu strateegia 2005–2015 kohaselt on tööturu olukorra iseloomustamisel oluline jälgida ka tööjõus osalemise ja töötuse määra. Tööjõus osalemise määr näitab tööjõu (isikud kes soovivad töötada ja on võimelised töötama) osatähtsust tööealises rahvastikus (Eesti tööjõu-uuringus 15–74-aastased), töötuse määr näitab töötute osatähtsust tööjõus. (Töötud on isikud, kes on ilma tööta, on töö leidmisel valmis kohe tööd alustama ja kes otsivad aktiivselt tööd.) Kui võrrelda neid näitajaid strateegiale eelnenud ehk 2004. aastal ja strateegia eelviimasel ehk 2014. aastal (joonised 27 ja 28), saab samuti, nagu tööhõive määra puhul, öelda, et enamiku maakondade tööturuolukord on läinud paremaks, kuid käärid maakondade vahel on jätkuvalt suured ehk tööturu maakondlik tasakaalustamatus ei ole vähenenud. Kui täpsustada, siis tööjõus osalemise määr on tõusnud kõikides maakondades, v.a Hiiumaa, ja töötuse määr on tõusnud Saare, Pärnu, Lääne ja Hiiu maakonnas ehk Lääne-Eestis, samuti Rapla maakonnas. Tööjõus osalemise määra tasakaalustamatus (kõrgeima ja madalaima maakondliku näitaja vahe) on kasvanud 17,4 protsendipunktist 19,0 protsendipunktini ja töötuse määra oma on kahanenud

13,5 protsendipunktist 9,8 protsendipunktini. Viimane väärrib kindlasti tunnustust, kuigi maakondlik erinevus on jätkuvalt suur. Tööturu olukorrale hinnangu andmine, võrreldes kaht ajahetke, ei ole kõige täpsem meetod, kuid küllalt täpne, et järeldada: perioodil 2005–2014 ei ole maakondade vaheline tasakaal Eesti tööturul paranenud.

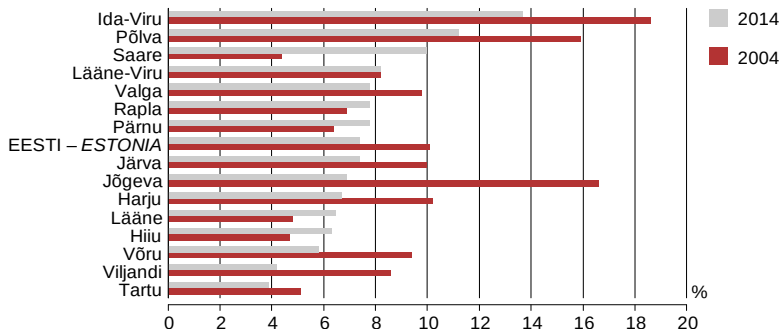
Joonis 27. Tööjõus osalemise määr maakonna järgi, 2004, 2014

Figure 27. Labour force participation rate by county, 2004, 2014

Joonis 28. Töötuse määr maakonna järgi, 2004, 2014

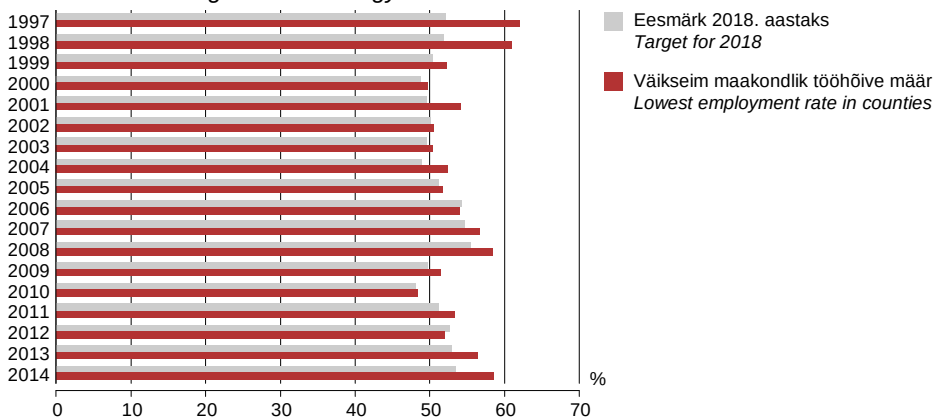
Figure 28. Unemployment rate by county, 2004, 2014

Tööturu seire on oluline teema ka Eesti regionaalarengu strateegias 2014–2020. Jätkuvalt on peamiseks seiremõõdikuks tööhõive määr, kuid võrreldes varasema strateegiaga on tehtud kaks olulist muudatust: varem mõõdeti tööhõive määra vanuserühmas 15–74-aastased, uus mõõdab seda vanuserühmas 16-aastased kuni pensioniiga; varasem strateegia andis taseme, millest madalamaks ei tohtinud tööhõive määr kujuneda üheski maakonnas, uus strateegia seob nn kriitilise piiri Harju maakonna tegeliku tööhõive määraga. Statistikuna on keeruline muudatuste sisulist põhjust mõista, kuid pole ka põhjust väita, et need oleksid valed. Küll tekitab küsimuse osatähtsus Harju maakonna tööhõive määras, millest allapoole ühegi maakonna tööhõive määr ei tohiks langeda. Kui vaadata perioodi 1997–2014, siis on aastaks 2018 seatud eesmärk (70,7% Harju maakonna tasemest) jäänud saavutamata vaid kahel aastal: 2012. Valga ja 2006. Põlva maakonnas (joonis 29) ning aastaks 2020 seatud eesmärk veel neljal aastal (aastail 2010 ja 2002 Põlva, aastal 2005 Jõgeva ja aastal 2003 Võru maakonnas). Ükskõik, kuidas vaadata, aga püstitatud eesmärki ambitsioonikaks pidada ei saa.

Joonis 29. 16-aastaste kuni pensioniealiste väikseim maakondlik tööhõive määr, 1997–2014 ja strateegia eesmärk 2018. aastaks

Figure 29. Lowest employment rate in counties among persons aged 16 until retirement age, 1997–2014 and target set in strategy for 2018

Elatustase

Eesti regionaalarengu strateegias aastateks 2005–2015 püstitatud eesmärk, et üheski maakonnas ei oleks leibkonnaliikme keskmine kuusissetulek alla 61% suurimast maakondlikust näitajast, on saavutatud.

Strateegiaperioodile 2005–2015 eelnenud perioodil oli igal aastal kaks-kolm maakonda (Põlva, Valga, Jõgeva, Ida-Viru), kus leibkonnaliikme keskmine netosissetulek kuus oli alla 61% Harju maakonna omast. (Suurim maakondlik näitaja on olnud perioodi 1996–2013 kõikidel aastatel Harju maakonnas.) Strateegiaperioodi aastail 2005–2013 oli vaid ühel korral ühes maakonnas leibkonnaliikme keskmine netosissetulek alla 61% Harju maakonna näitajast: 2007. aastal Põlva maakonnas 59,7% (tabel 5).

Tabel 5. Leibkonnaliikme keskmine netosissetulek kuus maakonna järgi, 2000–2013

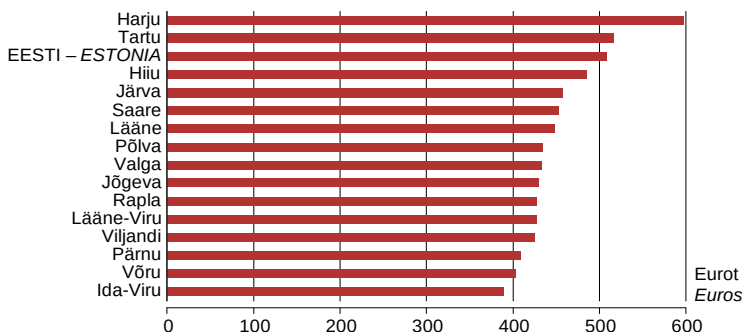
Table 5. Average monthly disposable income per household member by county, 2000–2013 (protsenti Harju maakonna näitajast – percentages of indicator value of Harju county)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Kogu Eesti Whole country	79,6	83,7	81,0	81,3	85,1	84,8	84,7	84,2	80,8	83,4	84,0	83,6	82,6	85,1
Harju	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Hiiu	73,1	75,2	70,3	67,2	71,0	62,9	72,8	63,4	68,0	69,9	78,6	73,6	83,4	81,2
Ida-Viru	59,2	63,4	59,6	59,0	66,6	64,8	65,0	61,9	60,6	65,1	65,3	62,6	65,0	65,1
Jõgeva	57,8	61,3	53,0	59,5	63,8	74,3	72,3	86,1	67,2	66,2	66,2	66,3	62,2	71,9
Järva	68,8	75,3	72,3	73,6	76,6	81,9	78,6	81,1	70,2	76,4	73,6	71,7	74,3	76,5
Lääne	68,4	71,3	66,2	73,9	76,9	63,7	81,9	69,3	77,2	77,0	83,1	79,5	69,7	75,0
Lääne-Viru	72,7	75,7	74,6	71,8	88,8	76,7	81,6	74,7	63,9	68,3	69,0	69,7	68,9	71,6
Põlva	51,6	58,6	58,1	65,7	65,3	67,8	64,4	59,7	62,2	66,9	69,8	71,2	72,4	72,7
Pärnu	70,3	83,4	76,5	77,4	83,2	80,6	80,1	79,6	67,2	73,4	76,8	71,7	69,3	68,4
Rapla	73,2	79,6	76,3	71,6	79,1	81,7	75,1	79,0	75,9	82,4	78,2	83,1	75,2	71,6
Saare	65,9	73,0	70,6	76,1	73,1	69,7	69,7	74,2	70,6	75,0	78,5	82,0	72,8	75,8
Tartu	78,9	89,3	79,9	78,8	88,0	92,6	87,0	86,2	80,6	86,3	86,5	86,9	86,2	86,5
Valga	59,4	58,1	61,2	64,6	59,8	64,8	69,2	70,4	65,5	65,6	63,3	62,6	61,7	72,5
Viljandi	63,9	70,6	71,0	69,7	74,8	69,1	75,7	73,3	64,0	66,2	71,2	72,4	65,4	71,1
Võru	62,1	69,0	65,2	64,6	65,1	68,5	62,0	66,5	64,4	64,8	65,1	65,8	61,5	67,5

Leibkonnaliikme kuu netosissetuleku puhul tuleb kindlasti tähele panna, et 2008. aastast alates hakati näitajat arvutama uuenenud meetodika alusel, mistõttu on statistiliselt korrektne aegrida katkestada ja alustada 2008. aastast uuega. Regionaalarengu strateegia mõõdikut silmas pidades ei olnud meetodiline muudatus siiski selline, mis seaks kahtluse alla strateegias püstitud eesmärgi täitmise. Olukorras, kus 2013. aastal oli Harju maakonnas leibkonnaliikme keskmine netosissetulek kuus 597,4 eurot ja Ida-Viru maakonnas 388,9 eurot ehk siis üle 200 euro vähem (joonis 30), peame kahjuks endiselt rääkima Eesti piirkondliku arengu tasakaalustamatusest.

Joonis 30. Leibkonnaliikme keskmine netosissetulek kuus maakonna järgi, 2013

Figure 30. Average monthly disposable income per household member by county, 2013

Nagu juba öeldud, muutis Statistikaamet 2008. aastal ühe olulise regionaalarengu strateegia mõõdiku arvutamise meetodikat. Kindlasti oli sellel oma osa, et Eesti regionaalarengu uueks strateegiaperioodiks valiti elatustaset mõõtma uus mõõdik – keskmine brutokuupalk –, aga see pole peamine sisuline muutus. Uues strateegias püütakse saavutada defineeritud tasakaalu samade kaalukausside vahel nagu SKP mõõdiku puhul: ühel pool Harju ja Tartu maakond, teisel pool ülejäänud Eesti.

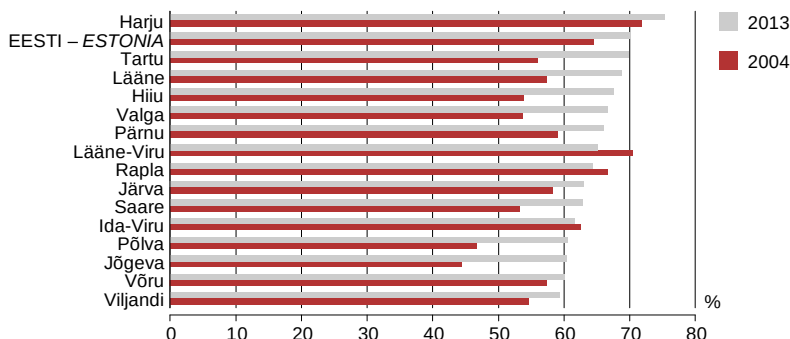
Regionaalarengu strateegia mõõdikute puhul torkab silma, et tasakaalu mõõtmisel on mõnikord ühel pool kaalukaussis Harju ja Tartu maakond, mõnikord Harju maakond üksinda. Mõnikord eeldatakse sisulist kasvu (nt SKP puhul) mõnikord otsitakse vaid tasakaalu, mis on võimalik saavutada ka kahanemise tingimustes (nt palga puhul). Miks sellised erinevad lähenemised? Strateegias lihtsalt on nii.

Leibkonnaliikme keskmine netosissetulek kuus ja keskmine brutokuupalk on kaks erinevat, kuid omavahel tihedalt seotud näitajat: palk moodustab sissetulekust kõige suurema osa. Samas on sissetulekul palgatööst leibkonnaliikme keskmises netosissetulekus maakonniti väga erinev osatähtsus: 2013. aastal oli see Harju maakonnas 75,3% ja Viljandi maakonnas 59,3% ehk vahe oli 16 protsendipunkti (joonis 31). See vahe ei ole 2004. aastaga võrreldes oluliselt vähenenud: siis oli vahe suurima (Harju) ja väikseima vastava osatähtsusega (Jõgeva) maakonna vahel 17,2 protsendipunkti. Aastate 2004 ja 2013 võrduses on palga osatähtsus leibkonnaliikme keskmises netosissetulekus kasvanud 12-s ja kahanenud kolmes maakonnas (Ida-Viru, Rapla, Lääne-Viru). Kõige rohkem on osatähtsus kasvanud Jõgeva, Põlva ja Tartu maakonnas. Seega moodustavad palga osatähtsuse suurima kasvuga maakonnad ühtse piirkonna.

Keskmise brutokuupalga andmed maakondade kohta on Statistikaametis võrreldava aegreana kättesaadavad alates 2000. aastast. Aegrida on iseenesest küllalt pikk, kuid strateegia mõõdik ei lähtu mitte maakondade keskmisest, vaid maakondade rühmade keskmisest tasemest. Neid andmeid ei ole aga Statistikaametis arvatud ja selline arvutamine avalikus andmebaasis avaldatud andmete alusel ei ole võimalik. Probleem on ametiasutuste koostöös lahendatav, kuid strateegia selle mõõdiku alusel ei ole praegu võimalik Eesti olukorda hinnata.

Joonis 31. Palgatööst saadava sissetuleku osatähtsus leibkonnaliikme keskmises kuu netosissetulekus maakonna järgi, 2004, 2013

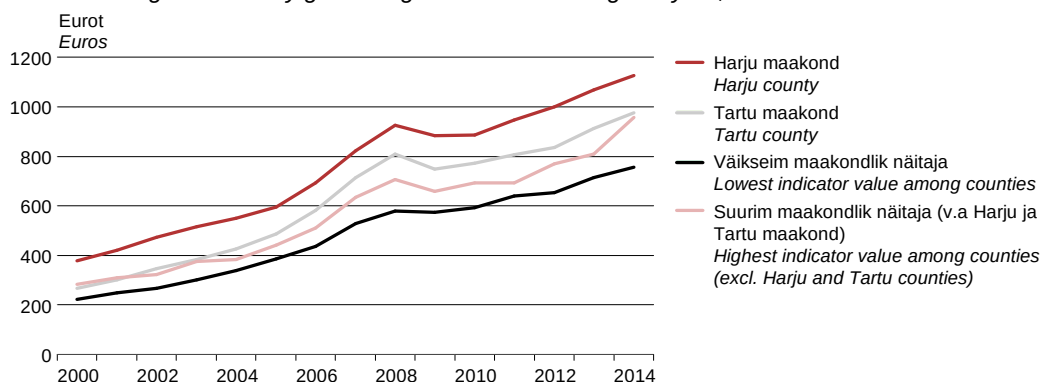
Figure 31. Share of income from wage labour in average monthly disposable income per household member by county, 2004, 2013

Vaatame siiski keskmise brutokuupalga muutumise mõningaid trende, jälgides Harju ja Tartu maakonna näitajat, aasta väikseimat maakondlikku näitajat (perioodil 2000–2014 on selleks olnud kuue maakonna näitajad: Valga viis, Põlva ja Jõgeva kolm, Ida-Viru kaks korda, Viljandi ja Võru ühel korral) ja aasta suurimat maakondlikku näitajat, v.a Harju ja Tartu maakond (neli korda on selleks olnud Pärnu ja Hiiu maakonna, kolm korda Saare, kaks korda Rapla ja Järva maakonna näitaja). Aastail 2000–2014 on muutused kõigis neljas rühmas toimunud üsna ühesuguse mustril alusel: kasv aastani 2008, kahanemine majanduskriisi ajal ja seejärel taas kasv (joonis 32). Muutumise kiirus on rühmiti erinev. Harju maakonna näitaja on kõigil aastatel olnud Eesti suurim, Tartu maakonna näitaja on enamikul aastatest olnud teisel kohal.

Joonis 32. Keskmine brutokuupalk Harju ja Tartu maakonnas, aasta väikseima ja suurima brutokuupalgaga maakonnas, 2000–2014

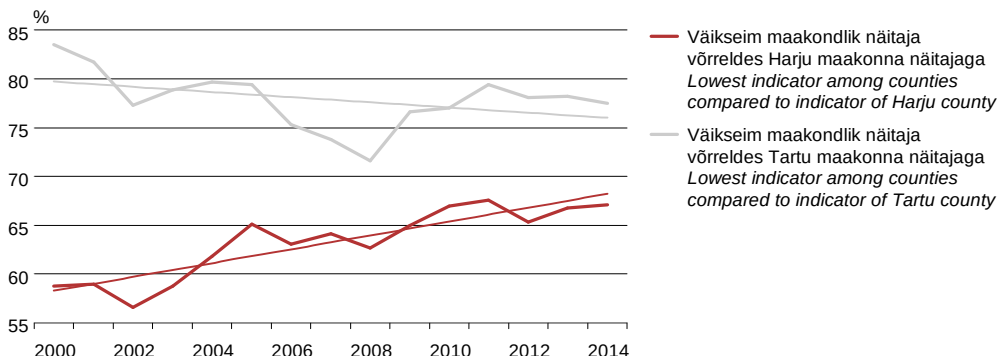
Figure 32. Average monthly gross wages and salaries in Harju and Tartu counties, in county with lowest and highest monthly gross wages and salaries in given year, 2000–2014

Võrreldes väiksemat maakondlikku näitajat vastava aasta Harju ja Tartu maakonna näitajaga, selgub, et lineaarfunktsiooni kohaselt on väikseim maakondlik brutokuupalk võrdluses Tartu maakonna omaga kahanemistrendis ja Harju maakonna omaga kasvutrendis ehk lõhe Tartu maakonna ja ülejäänud Eesti (v.a Harju maakond) vahel on kasvamas, kuid lõhe Harju maakonna ja ülejäänud Eesti (v.a Tartu maakond) vahel on kahanemas (joonis 33). Joonis 34 näitab, et absoluutarvudes vaadelduna lõhed Harju ja Tartu ning ülejäänute vahel siiski pikkamööda kasvavad. Joonised 33 ja 34 näitavad, et maakondade vaheline tasakaalustamatus tuleneb eelkõige siiski Harju maakonnast, kuigi suhtarve vaadates võib ka Harju ning väikseima maakondliku näitaja vahelise lõhe kahanemisest rõõmu tunda. Tartu maakonna keskmine brutokuupalk on enamikul aastatel ülejäänud maakondade (v.a Harju maakond) omast suurem ja maakondade keskmise brutokuupalga lähenemine Tartu maakonna keskmisele aitab kindlasti Eesti tasakaalustatusele kaasa, kuid ei pruugi vähendada lõhe absoluutset suurust.

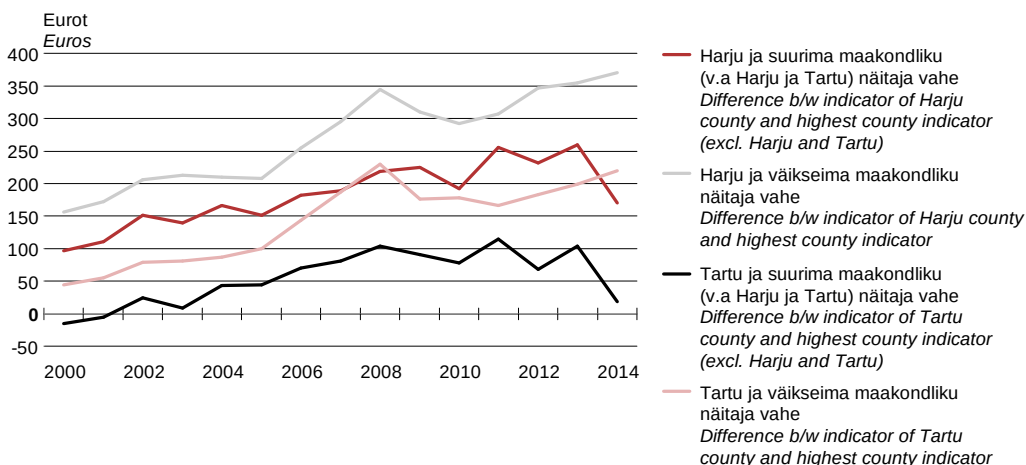
Joonis 33. Väikseim maakondlik keskmine brutokuupalk võrreldes Harju ja Tartu maakonna keskmise brutokuupalgaga, 2000–2014

Figure 33. Lowest average monthly gross wages and salaries among counties compared to the average monthly gross wages and salaries of Harju and Tartu counties, 2000–2014

Joonis 34. Harju ja Tartu maakonna keskmise brutokuupalga erinevus väikseimast ja suurimast keskmisest maakondlikust brutokuupalgast, 2000–2014

Figure 34. Difference between the average monthly gross wages and salaries of Harju and Tartu counties and the lowest and highest indicator value of counties, 2000–2014

Hõivatud töölkäimise viisi järgi

Eesti regionaalarengu strateegia 2014–2020 teemade hulka kuulub ka hõivatute töölkäimise viis. Suureks ei saa teemat kuidagi pidada – võrreldes nt SKP-ga –, aga kindlasti iseloomustab see näitaja Eesti ühiskonna arengut ning tegemist on olulise, mitmeid protsesse iseloomustava mõõdikuga.

Regionaalarengu strateegia 2014–2020 seab eesmärgiks, et 2018. aastal kasutab suuremates linnapiirkondades igapäevaseks töölkäimiseks ühistransporti või jalgratast või liigub jalgsi 49% ja 2020. aastal 50% töölkäijatest. Strateegia defineerib: „Suuremad linnapiirkonnad on strateegia tähenduses omavalitsusüksustest moodustuvad linnalised piirkonnad, kus elab rohkem kui 50 000 elanikku. Linnapiirkond on valdavalt tiheasustusega ala, mis koosneb kesklinnast või omavahel seotud linnadest ja nendega seotud eeslinna- ja valglinnapiirkondadest“. Täpsemalt ei ole suuremad linnalised piirkonnad strateegias määratletud. Strateegia mõõdikuks olev näitaja ei ole tänaseni riikliku statistika objektiks ja näitaja väärtuse arvutab Statistikaamet igal aastal

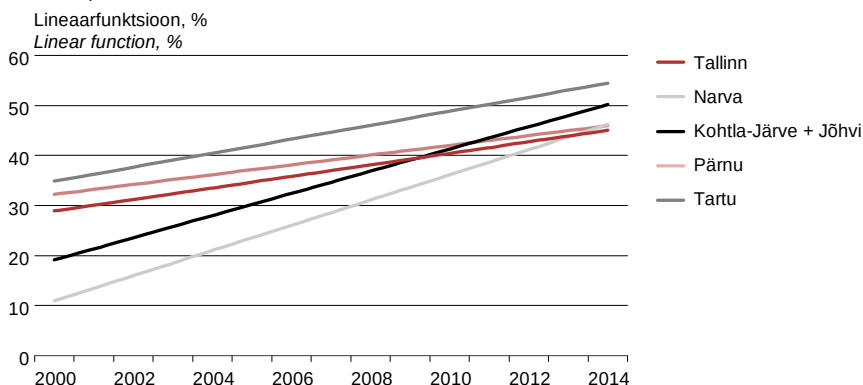
Siseministeriumi päringu alusel, kus on täpselt määratletud kümme suuremat linnalist piirkonda, mis asuvad viie rahvaarvult suurema linna ümber:

1. Tallinn +
 - 1.1. Saue linn ja vald, Viimsi, Harku, Jõelähtme, Kiili, Rae ja Saku vald, Maardu linn
 - 1.2. Saue linn ja vald, Viimsi, Harku, Jõelähtme, Kiili, Rae ja Saku vald, Maardu ja Paldiski linn, Keila vald ja linn, Raasiku vald
 - 1.3. Saue linn ja vald, Viimsi, Harku, Jõelähtme, Kiili, Rae ja, Saku vald, Maardu ja Paldiski linn, Keila vald ja linn, Raasiku, Vasalemma, Kernu, Kohila, Kose, Anija ja Kuusalu vald
2. Tartu +
 - 2.1. Tartu vald, Tähtvere, Ülenurme ja Luunja vald
 - 2.2. Tartu vald, Tähtvere, Ülenurme, Luunja ja Haaslava vald
 - 2.3. Tartu vald, Tähtvere, Ülenurme, Luunja ja Haaslava vald, Elva linn, Nõo vald
3. Narva +
 - 3.1. Narva-Jõesuu linn, Vaivara vald
 - 3.2. Narva-Jõesuu linn, Vaivara vald, Sillamäe linn
4. Kohtla-Järve linn, Kohtla ja Jõhvi vald, Kohtla-Nõmme, Toila vald
5. Pärnu linn, Audru, Sauga, Paikuse ja Tahkuranna vald, Sindi linn

Enne linnapiirkondade juurde asumist vaatame töökäimise viisi muutust suuremates linnades aastail 2000–2014. Autoga töökäijate osatähtsust kajastab joonis 35 ja ühistranspordiga töökäijate osatähtsust joonis 36. Osatähtsuse kõikumine aastate jooksul on märkimisväärne, aga lineaarfunktsiooni graafik näitab, et autoga töökäijate osatähtsus kasvab ja ühistranspordi kasutajate arv kahaneb kõigis Eesti suuremates linnades. Tegelikult iseloomustavad sellised trendid Eestit tervikuna (joonis 37). Sellel võib olla erinevaid põhjusi: vahemaa kodu ja töökoha vahel on pikenenud ja see ei võimalda jalgsi või jalgrattaga tööl käia; ühistranspordi võimalused on halvenenud; inimesed on muutunud mugavamaks, võimalus isiklikku autot kasutada suuremaks jne.

Joonis 35. Autoga töökäijate osatähtsus hõivatute seas Eesti suuremates linnades, 2000–2014

Figure 35. Share of persons travelling to work by car among persons employed in bigger cities of Estonia, 2000–2014

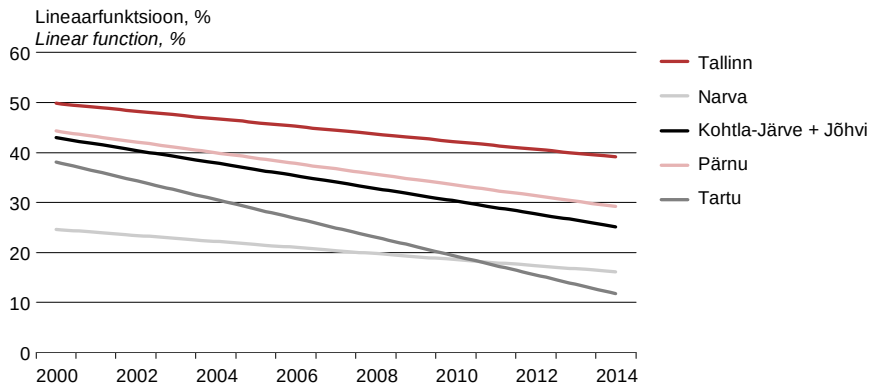

(protsenti – percentages)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Tallinn	34,4	34,2	33,0	29,3	33,1	35,0	38,8	42,4	46,2	45,4	42,1	44,3	43,6	43,3	41,7
Narva	10,1	9,9	15,3	22,7	25,8	23,5	25,7	24,8	31,9	29,6	36,0	42,2	44,0	45,4	41,9
Kohtla-Järve + Jõhvi	19,6	22,4	17,5	20,5	26,9	36,4	33,8	36,6	39,7	41,4	49,7	43,3	38,3	43,8	50,1
Pärnu	29,3	40,5	37,4	30,0	25,5	23,4	28,7	42,4	41,2	40,9	36,3	38,4	48,7	43,5	48,6
Tartu	34,6	31,1	36,3	39,6	42,2	43,1	47,6	46,0	44,9	51,4	49,1	52,0	50,0	47,7	54,5

Joonis 36. Ühistranspordiga töökäijate osatähtsus hõivatute seas Eesti suuremates linnades, 2000–2014

Figure 36. Share of persons travelling to work by public transport among persons employed in bigger cities of Estonia, 2000–2014

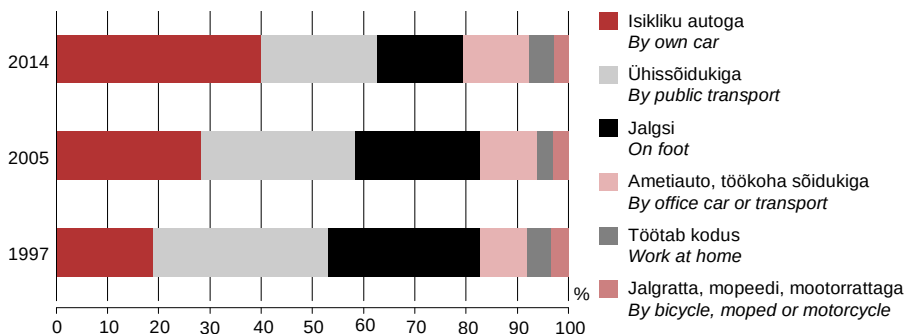

(protsenti – percentages)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Tallinn	49,6	48,0	45,9	51,2	49,3	49,6	44,8	42,7	40,6	39,7	40,8	41,3	41,6	41,1	40,7
Narva	27,3	26,6	26,4	15,9	13,0	15,7	22,7	27,4	27,5	23,4	20,8	13,1	13,1	16,6	16,5
Kohtla-Järve + Jõhvi	43,9	42,6	43,5	40,9	38,9	30,0	30,8	33,7	36,2	30,6	26,4	29,2	30,5	29,1	25,0
Pärnu	40,9	35,3	35,3	39,1	49,6	50,7	42,9	36,7	34,4	33,8	38,6	36,8	26,7	26,9	23,3
Tartu	38,4	41,1	31,9	29,6	31,4	31,9	28,8	26,0	23,3	15,4	13,5	12,4	14,4	15,8	20,2

Joonis 37. Hõivatute osatähtsus töökäimise viisi järgi, 1997, 2005, 2014

Figure 37. Share of persons employed by way of travelling to work, 1997, 2005, 2014

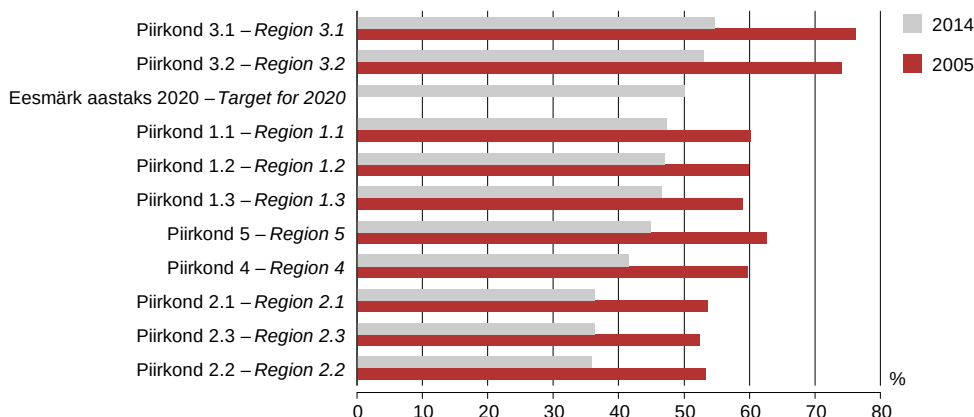

Tulles strateegia mõõdiku juurde, siis on näha, et 2005. aastal oli aastaks 2020 seatud eesmärk saavutatud kõikides eespool defineeritud linnapiirkondades, aastal 2014 aga vaid Narva linna linnapiirkondades, kuigi ka seal oli näitaja väärtus oluliselt vähenenud (Eesti suurim kahanemine) (joonised 38 ja 39).

Jalgsi, jalgratta või ühistranspordiga tööl käijate osatähtsus vaadeldavates linnapiirkondades on muutunud perioodil 2005–2014 väga erinevalt (joonis 40, selguse huvides on joonisel esitatud vaid osa linnapiirkondadest, sest nendes domineerivad linna näitajad ja tegelikult käituvad ühe linna linnapiirkonnad ühesuguselt). Näiteks Tallinna piirkonnas kahanes näitaja väärtus aastail 2005–2008 ja 2008.–2012. aastal olukord stabiliseerus. Narva linnapiirkonnas näitaja pidevalt kahanes jne.

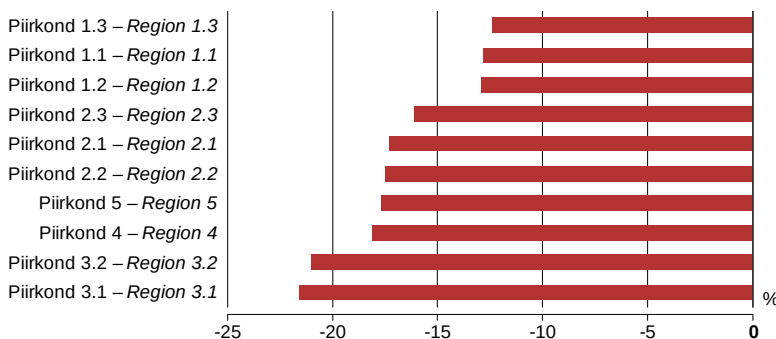
Joonis 38. Jalgsi, jalgratta või ühistranspordiga tölkäijate osatähtsus valitud linnalistes piirkondades^a, 2005, 2014

Figure 38. Share of persons travelling to work on foot, by bicycle or public transport in selected urban regions^a, 2005, 2014

Joonis 39. Jalgsi, jalgratta või ühistranspordiga tölkäijate osatähtsuse muutus valitud linnalistes piirkondades^a, 2005–2014

Figure 39. Change in the share of persons travelling to work on foot, by bicycle or public transport in selected urban regions^a, 2005–2014

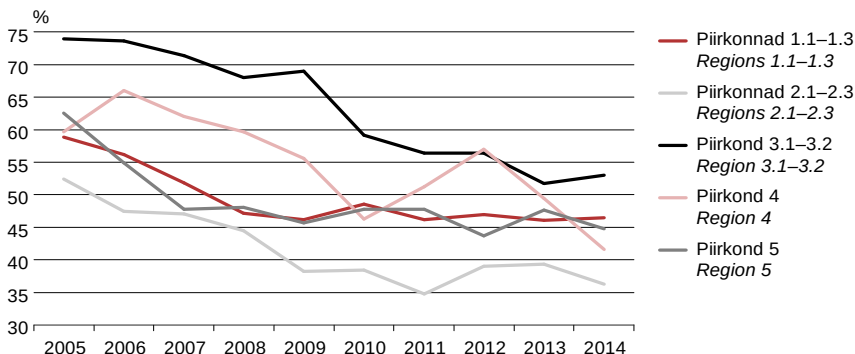

^a Linnalised piirkonnad: 1.1. Tallinn, Saue linn ja vald, Viimsi, Harku, Jõelähtme, Kiili, Rae, Saku vald, Maardu linn; 1.2. Tallinna linn, Saue linn ja vald, Viimsi, Harku, Jõelähtme, Kiili, Rae, Saku vald, Maardu ja Paldiski linn, Keila vald ja linn, Raasiku vald; 1.3. Tallinn, Saue linn ja vald, Viimsi, Harku, Jõelähtme, Kiili, Rae, Saku vald, Maardu ja Paldiski linn, Keila vald ja linn, Raasiku, Vasalemma, Kernu, Kohila, Kose, Anija, Kuusalu vald; 2.1. Tartu linn ja vald, Tähtvere, Ülenurme, Luunja vald; 2.2. Tartu linn ja vald, Tähtvere, Ülenurme, Luunja, Haaslava vald; 2.3. Tartu linn ja vald, Tähtvere, Ülenurme, Luunja, Nõo, Haaslava vald, Elva linn; 3.1. Narva linn, Vaivara vald, Narva-Jõesuu linn; 3.2. Narva, Narva-Jõesuu, Sillamäe linn, Vaivara vald; 4. Kohtla-Järve linn, Kohtla, Jõhvi, Kohtla-Nõmme, Toila vald; 5. Pärnu linn, Audru, Sauga, Paikuse, Tahkuranna vald, Sindi linn.

^a Urban regions: 1.1. Tallinn; Saue city and rural municipality; Viimsi, Harku, Jõelähtme, Kiili, Rae, Saku rural municipalities; Maardu city; 1.2. Tallinn, Saue city and rural municipality; Viimsi, Harku, Jõelähtme, Kiili, Rae, Saku rural municipalities; Maardu and Paldiski city; Keila city and rural municipality; Raasiku rural municipality; 1.3. Tallinn; Saue city and rural municipality; Viimsi, Harku, Jõelähtme, Kiili, Rae, Saku rural municipalities; Maardu and Paldiski city; Keila city and rural municipality; Raasiku, Vasalemma, Kernu, Kohila, Kose, Anija, Kuusalu rural municipalities; 2.1. Tartu city and rural municipality; Tähtvere, Ülenurme, Luunja rural municipalities; 2.2. Tartu city and rural municipality; Tähtvere, Ülenurme, Luunja, Haaslava rural municipalities; 2.3. Tartu city and rural municipality; Tähtvere, Ülenurme, Luunja, Nõo, Haaslava rural municipalities; Elva city; 3.1. Narva city; Vaivara rural municipality; Narva-Jõesuu city; 3.2. Narva, Narva-Jõesuu, Sillamäe cities; Vaivara rural municipality; 4. Kohtla-Järve city; Kohtla, Jõhvi, Kohtla-Nõmme, Toila rural municipalities; 5. Pärnu city; Audru, Sauga, Paikuse, Tahkuranna rural municipalities, Sindi city.

Joonis 40. Jalgsi, jalgratta või ühistranspordiga töökäijate osatähtsus valitud linnalistes piirkondades, 2005–2014

Figure 40. Share of persons travelling to work on foot, by bicycle or public transport in selected urban regions, 2005–2014

^a Linnalised piirkonnad: 1.1–1.3 Tallinna linn, Saue linn ja vald, Viimsi, Harku, Jõelähtme, Kiili, Rae, Saku vald, Maardu ja Paldiski linn, Keila vald ja linn, Raasiku, Vasalemma, Kernu, Kohila, Kose, Anija, Kuusalu vald; 2.1–2.3 Tartu linn ja vald, Tähtvere, Ülenurme, Luunja, Nõo, Haaslava vald, Elva linn; 3.1–3.2 Narva, Narva-Jõesuu, Sillamäe linn, Vaivara vald; 4. Kohtla-Järve linn, Kohtla, Jõhvi, Kohtla-Nõmme, Toila vald; 5. Pärnu linn, Audru, Sauga, Paikuse, Tahkuranna vald, Sindi linn.

^a Urban regions: 1.1–1.3 Tallinn city; Saue city and rural municipality; Viimsi, Harku, Jõelähtme, Kiili, Rae, Saku rural municipalities; Maardu and Paldiski cities; Keila rural municipality and city; Raasiku, Vasalemma, Kernu, Kohila, Kose, Anija, Kuusalu rural municipalities; 2.1–2.3 Tartu city and rural municipality; Ülenurme, Luunja, Nõo, Haaslava rural municipalities, Elva city; 3.1–3.2 Narva, Narva-Jõesuu, Sillamäe cities, Vaivara rural municipality; 4. Kohtla-Järve city, Kohtla, Jõhvi, Kohtla-Nõmme, Toila rural municipalities; 5. Pärnu city, Audru, Sauga, Paikuse, Tahkuranna rural municipalities, Sindi city

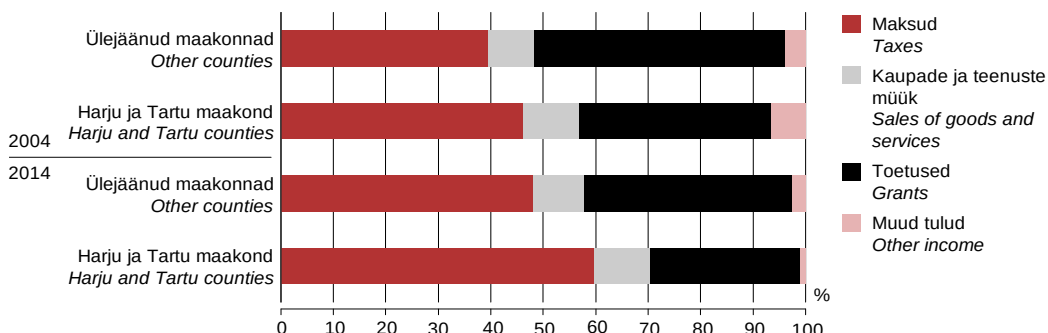
Kohalik võim

Eesti regionaalarengu strateegias 2005–2015 ei ole kohaliku võimu tegevuse hindamiseks konkreetset näitajat. See oli üllatav, sest Eesti arengust rääkides ei saa kuidagi üle ega ümber haldusreformist, mille oodatavaks sisuks on eelkõige kohalike omavalitsuste võimekuse suurendamine ning ühiskonna ootused reformi suhtes on väga suured. Tõenäoliselt sõnastatakse reformi tulemusnäitajad reformi ettevalmistamise ja teostamise dokumentides ning edaspidi saame neil Eesti regionaalarengu ülevaadetes põhjalikumalt peatuda.

Üheks võimaluseks kohalike omavalitsuste tegevust analüüsida on võrrelda nende tulude ning kulude jaotust. Võrreldes Harju ja Tartu maakonna kohalike omavalitsuste keskmist tulude jaotust ülejäänud maakondade omaga aastatel 2004 ja 2014, võib näha erinevusi nii piirkondade kui ka aastate kaupa (joonis 41). Tänu elanike suhteliselt suuremale sissetulekule on mõlemal aastal Harju- ja Tartumaa kohalike omavalitsuste peamiseks tuluallikaks olnud maksud, esmajoones füüsilise isiku tulumaks. Kui 2014. aastal oli maksutulu kõige suurema osatähtsusega ka ülejäänud maakondades, siis 2004. aastal olid seal peamiseks tuluallikaks toetused. Liitumisel Euroopa Liiduga avanesid suured võimalused eeskätt kaugemate piirkondade suhtelise mahajäämuse vähendamisele suunatud toetuste saamiseks, mis suunati peamiselt ülejäänud maakondadesse. Aja jooksul on toetuste osatähtsus nii Harju ja Tartu maakonnas kui ka ülejäänud maakondade kohalike omavalitsuste tuludes vähenenud. Positiivset võib siin näha selles, et väiksem välisvahendite osatähtsus kajastab kohalike omavalitsuse paremat iseseisvat hakkamasaamist.

Joonis 41. Keskmise tulu elaniku kohta Harju ja Tartu maakonna ning ülejäänud maakondade kohalikes omavalitsustes tulu liigi järgi, 2004, 2014

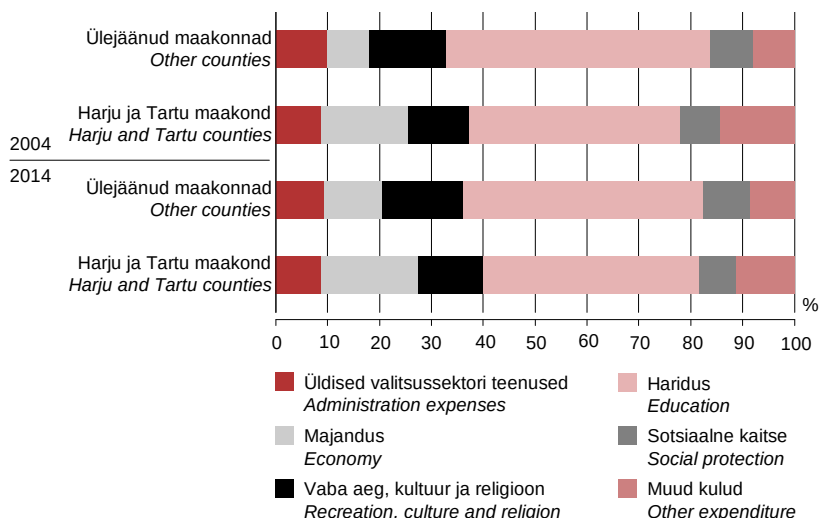
Figure 41. Average income per inhabitant in the local governments of Harju and Tartu counties and other counties by type of income, 2004, 2014

Vaadeldavate piirkondade kohalike omavalitsuste kulude jaotuses on kõige märkimisväärsimaks erinevuseks majanduskulude suurem osatähtsus Harju ja Tartu maakonna kohalikes omavalitsustes. See näitab nende suuremat võimekust investeerida: neil jääb suhteliselt rohkem raha alles, kui kulutused haridusele, sotsiaalkaitsele ja vabale ajale on tehtud. Selline oli olukord nii 2004. kui ka 2014. aastal – hüppelisi muutusi kulutuste struktuuris selle aja jooksul ei olnud toimunud (joonis 42). Võib täheldada üldist majandus-, peamiselt transpordikulude osatähtsuse kasvutrendi kõikides maakondades. Transpordikulude osatähtsus on suhteliselt suurem Harju ja Tartu maakonnas. See tuleneb paljusi suuremahulistest investeeringutest teedevõrgustiku renoveerimisse ning uute liiklussõlmede rajamisse. Näiteks Tartu maakonna kohalike omavalitsuste keskmised majanduskulud olid 2014. aastal üle nelja korra suuremad kui 2004. aastal ning olulise panuse selleks andsid kulutused Tartu idapoolse ringtee arendamiseks (Täiendav ... 2013).

Joonis 42. Keskmise kulu elaniku kohta Harju ja Tartu maakonna ning ülejäänud maakondade kohalikes omavalitsustes kulu liigi järgi, 2004, 2014

Figure 42. Average expenditure per inhabitant in local governments of Harju and Tartu counties and other counties by type of expenditure, 2004, 2014

Suurima osatähtsusega piirkondade kohalike omavalitsuste kulubaasis on hariduskulud, kusjuures võrreldes Harju- ja Tartumaaga on need ülejäänud maakondade kohalikes omavalitsustes püsinud suhteliselt suuremad. Siiski, kui Harju ja Tartu maakonnas on hariduskulude osatähtsus püsinud üsna stabiilsena, siis ülejäänud maakondades on see vähenenud. Põhjuseks võib olla õpilaste arvu vähenemisest tingitud koolivõrgu korrastamine, mille käigus suleti mitmed kaugemate piirkondade üldhariduskoolid. Peale majanduskulude on ülejäänud maakondades suhteliselt enam kasvanud ka elamu- ja kommunaalmajanduse ning sotsiaalse kaitse kulude osatähtsus kohalike omavalitsuste kuludes. Viimase põhjuseks on maapiirkondade elanikkonna kiirest vananemisest tingitud eakate sotsiaalkaitsekulude kasv.

Kokkuvõte

- **Eesti regionaalarengu strateegias 2005–2015 püstitatud rahvastikuarengu eesmärk jäi täitmata:** Harju maakonna rahvastiku osatähtsus Eesti kogurahvastikus on üle 41% ja see osatähtsus kasvab.
- Eesti regionaalarengu strateegias 2014–2020 puuduvad rahvastikustatistika abil mõõdetavad eesmärgid.
- Enamikus Eesti omavalitsusüksustes on negatiivne nii loomulik kui ka rändeiv.
- Rahvaarv on aastail 2005–2015 olnud kasvav 31 omavalitsusüksuses. Kasvupiirkonnad on selgelt eristuvad ja suuremad neist on Tallinn ja selle ümbrus, Tartu linna ümbrus ning Pärnu linna ümbrus.
- Eestis on probleemiks väike sündide arv. 2015. aasta algul oli olukord palju halvem, kui eeldas 2010. aastal tehtud rahvastikuprognosis.
- Üle kolmandiku parimas sünnituseas Eesti naised elavad ilma partnerita. Erinevused maakonniti on olulised.
- Naiste keskmine vanus esimese lapse sünnil on ajavahemikus 1989–2014 tõusnud enam kui nelja aasta võrra.
- **Eesti regionaalarengu strateegias 2005–2015 SKP-le püstitatud eesmärk on täidetud:** Harju maakonna SKP osatähtsus Eesti SKP-s on alla 70%. Kas tegemist on strateegia tõhusate meetmetega või ei olnud eesmärk küllalt ambitsioonikas? Kindlasti polnud eesmärk väga suur. SKP elaniku kohta on aastail 2004–2013 olnud Harju maakonnas Eesti keskmisega võrreldes kahanemistrendis, kuid ületab sellegipoolest tublisti Eesti keskmist.
- Tallinnale ja Tartu linnale aastaks 2020 seatud eesmärk, et SKP elaniku kohta on vastavalt 85% ja 55% EL-28 keskmisest, saavutati juba 2013. aastal.
- SKP jooksevhindades suurenes 2004. ja 2013. aasta võrduses kõikides maakondades, kuid kasvutempode erinevus on märkimisväärne – üle 60 protsendipunkti.
- **Majandussektorites loodud lisandväärtused pole ajavahemikus 2000–2013 märgatavalt muutunud.** Seega ei saa rääkida majanduse struktuursetest muutustest.
- **Vähemalt 20 hõivatuga mittepõllumajandusettevõtete rentaablu näitajad on kõikunud vastavalt üldisele majandusolukorrale ning märkimisväärsed erinevusi Harju ja Tartu ning ülejäänud maakondade keskmiste näitajate vahel perioodil 2005–2013 ei olnud.**
- Vähemalt 20 hõivatuga mittepõllumajandusettevõtteid on suutnud aastatel 2005–2013 suurendada keskmist ekspordi osatähtsust müügitulus.
- Eesti regionaalarengu strateegias 2005–2015 eesmärgiks seatud teadus- ja arendustegevuse kulutuste mahu kasv on saavutatud, kusjuures 2013. aasta maht ületas 2005. aasta oma mitu korda. Plahvatuslikult on suurenenud ettevõtlussektori teadus- ja arendustegevuse kulutused.

- Ettevõtete arv 1000 elaniku kohta on aastail 2005–2012 pidevalt kasvanud, kuid aeg on küsida, milline oleks Eesti optimaalne ettevõtlusaktiivsus.
- Eesti regionaalarengu strateegias 2005–2015 seirenäitajaks olev kinnisvaratehingute keskmine maksumus oli 2014. aastaks võrreldes 2005. aastaga mõnevõrra kasvanud. Vahepealsetel aastatel oli keskmine maksumus nii märkimisväärselt kasvanud kui ka palju väiksem olnud. Kogeda võis kinnisvaratehingute hinnatõusu häid ja halbu tagajärgi.
- **Eesti regionaalarengu strateegias 2005–2015 Eesti tööturu arengule seatud eesmärk on täidetud:** 2013. ja 2014. aastal ei olnud Eestis ühtegi maakonda, kus tööhõive määr oleks jäänud alla 45%.
- 2004. ja 2014. aasta võrduses on tööhõive määr kasvanud kõigis Mandri-Eesti maakondades. Tööhõive määra maakondlikud erinevused on jätkuvalt väga suured ja ei ole sisuliselt vähenenud.
- **Eesti regionaalarengu strateegias aastateks 2005–2015 püstitatud eesmärk, et üheski maakonnas ei oleks leibkonnaliikme keskmine kuusissetulek väiksem kui 61% suurimast maakondlikust näitajast, on täidetud.**
- Eesti suuremates linnades ja linnalistes piirkondades kasvab autoga ning kahaneb jalgsi või ühistranspordiga töökäijate osatähtsus. Eesti regionaalarengu strateegias 2015–2020 soovitakse seda trendi muuta.
- Eestis taaskäivitatud haldusreform võib oluliselt mõjutada Eesti piirkondlikku arengut. Reformi ettevalmistamine on pooleli, aga praegu saame tõdeda, et reformi tulemuste mõõtmine riikliku statistika abil võib osutuda komplitseerituks – reformi eesmärgid ei ole küllalt selgelt sõnastatud, et nende saavutamist saaks statistika abil mõõta.
- Eesti regionaalarengu aastatel 2005–2014 võib kokku võtta ridadega omaaegsest menulaulust: temast rääkida võib nii mõndagi head, aga peale selle on tal ka väikesed vead. Hea on kindlasti see, et enamik strateegias püstitatud ja statistika abil mõõdetavaid eesmärgi on saavutatud, halb on see, et ikka veel ei saa rääkida Eesti tasakaalustatud arengust.

Allikad Sources

Eesti regionaalarengu strateegia 2005–2015. (2005). Tallinn: Siseministeerium.

Eesti regionaalarengu strateegia 2014–2020. (2014). Tallinn: Siseministeerium.

„Eesti regionaalarengu strateegia 2014–2020“ ja selle rakendusplaani aastateks 2014–2017 heakskiitmine. (2014). Vabariigi Valitsuse korraldus. RT III, 25.03.2014, 11.

Eesti regionaalarengu strateegia 2014–2020 lähteolukorra tervikanalüüs. (2014). Eesti regionaalarengu strateegia. Lisa 2.

Feldmann, M., Hadjimichael, T., Kemeny, T., Lanahan, L. (2014). Economic Development: A Definition and Model for Investment. [www] <http://www.eda.gov/tools/files/research-reports/investment-definition-model.pdf> (22.09.2015).

Kljain, A. (2014). Ekspordi ja innovatsiooni seosed Eesti töötleva tööstuse ettevõtetes. Tartu Ülikool. [Magistritöö]. Tartu.

Servinski, M., Tiit, E-M. (2015). Kui üks pluss üks ei võrdu kahega. – Statistikablogi. [www] <https://statistikaamet.wordpress.com/2014/09/18/kui-üks-pluss-üks-ei-võrdu-kahega/> (22.09.2015).

The Global Competitiveness Report. (2014). World Economic Forum. [www] http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf (24.09.2015).

Täiendav informatsioon Tartu linna 2013. aasta eelarve täitmise aruande kohta. (2013). Tartu Linnavalitsus. [www]
[http://info.raad.tartu.ee/webaktid.nsf/0/F93023C0F37834A2C2257D71003094FE/\\$FILE/lisa%202.pdf](http://info.raad.tartu.ee/webaktid.nsf/0/F93023C0F37834A2C2257D71003094FE/$FILE/lisa%202.pdf) (9.09.2015).

Uuringu „Eesti regioonide majandusstruktuuri muutuste prognoos“ lõpparuanne. (2009). Tartu Ülikool. [www]
https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/Uuringud/Regionaalareng_ja_politika/2009_eeesti_regioonide_majandusstruktuuri_muutused.pdf (27.08.2015).

Vahter, P. (2014). Ettevõtete eksporditegevuse ja tootlikkuse seosed: ülevaade teadustööde tulemustest. – Muutuv majandus ja tööturg. *Changes in the economy and labor market*. Tallinn: Statistikaamet, lk 32–47.

REGIONAL DEVELOPMENT IN ESTONIA, REGIONAL DEVELOPMENT STRATEGY AND STATISTICS

Mihkel Servinski, Märt Leesment
Statistics Estonia

With its Order No. 107 of 20 March 2014, the Government of the Republic of Estonia approved the Estonian Regional Development Strategy for 2014–2020. The same order also concluded the implementation of the Estonian Regional Development Strategy for 2005–2015.

Each year, Statistics Estonia has published overviews on progress towards the statistically measurable goals of the Estonian regional development strategy in the publication "Eesti piirkondlik areng. Regional Development in Estonia". As this is the first year following the adoption of the new regional development strategy, it seems appropriate to examine regional development in the light of both strategies. We can take a look at the degree of success in meeting the strategic objectives set for the period of 2005–2015 and at the statistical description of the situation at the time when efforts will be made to achieve the objectives set in the regional development strategy for 2014 to 2020.

Objectives, performance and monitoring indicators of Estonian Regional Development Strategy for 2005–2015

The overall goal of the Estonian Regional Development Strategy for 2005–2015 was to ensure balanced regional development to make all regions of Estonia attractive places for living and business activities. According to the strategy, the goal is achievable only through the improvement of the conditions that affect Estonia's development as a whole, with each region contributing by skilfully taking advantage of its specific qualities. What posed a problem when the strategy was adopted was the fact that a number of regions in Estonia had not developed at the same pace as the growth regions. Naturally, the strategy provides a more comprehensive analysis of the situation and establishes principles for achieving the set goal. This article examines the performance and monitoring indicators described in the strategy, as well as the trends that had to be monitored according to the strategy.

The strategy established the following performance and monitoring indicators:

- the share of the population of Harju county remains under 41% of Estonia's total population;
- the growth of the share of the gross domestic product (GDP) of Harju county slows down and the GDP of Harju county remains below 70% of Estonia's GDP;
- no county has an annual average employment rate below 45%, measured according to the methodology of the International Labour Organisation;
- no county has an average standard of living below 61% of the highest indicator value of the counties, measured as the average monthly disposable income per household member.

According to the Estonian Regional Development Strategy for 2005–2015, it was important to monitor the trends of the following indicators:

▪ change in population number ▪ natural increase ▪ net migration ▪ labour pressure index ▪ dependency ratio ▪ labour force participation rate ▪ employment rate	▪ the number of persons who have attained secondary or higher education ▪ the number of adults who have participated in continued vocational training or retraining ▪ change in average income ▪ the number of recipients of subsistence benefits

- unemployment rate
- number of jobs
- change in the number of enterprises
- change in gross domestic product
- the volume of investments
- the average value of property transactions
- the poverty level
- the number of supported co-operation projects
- the frequency of international public transportation links

Objectives and monitoring indicators of Estonian Regional Development Strategy for 2014–2020

The strategy states: “Through this strategy, the Government of the Republic intends to harmonise regional development in Estonia, with each region relying on its uniqueness and strengths to increase the competitiveness of Estonia as a whole, while ensuring the availability of good jobs, services, opportunities for self-realisation and a living environment facilitating a diverse range of activities.” The general goal of the regional development strategy which was adopted in 2014 is quite similar to the goal of the previous strategy. However, there are certain changes in the details.

The strategy establishes the following indicators to be monitored through official statistics:

- gross domestic product at current prices:
 - increase in all counties in 2018 compared to 2012 and in 2020 compared to 2018;
 - the share of the GDP generated outside of Harju and Tartu counties is 29.8% of the Estonian GDP in 2018 and 30.0% in 2020;
 - per-capita GDP generated in the cities of Tallinn and Tartu is 80% of the European Union (EU-28) average in Tallinn and 50% in Tartu in 2018, rising to 85% and 55%, respectively, by 2020;
- in all counties, the employment rate of persons aged 16 until pension age is at least 70.7% of the respective rate in Harju county in 2018, while 72.0% of the level of Harju county should be achieved by 2020;
- the employment of region-specific growth sectors or the share of the economic performance indicators of enterprises in all enterprises of the region exceeds the level of 2014 in at least a quarter of the counties by 2018 and in at least a half of the counties by 2020;
- outside of Harju and Tartu counties, the number of registered enterprises engaged in financial and economic activities per 1,000 inhabitants is at least 63.7% of the Estonian average in 2018 and at least 64.0% in 2020;
- in other counties (excl. Harju and Tartu), the average monthly gross wages and salaries account for 77.2% of the average monthly gross wages and salaries of Harju and Tartu counties, rising to 77.5% by 2020;
- in larger urban regions, the share of persons walking to work or using public transportation or a bicycle to travel to work on a daily basis is 49.0% in 2018 and 50.0% in 2020.

Development in Estonia based on monitoring indicators in regional development strategies for 2005–2015 and 2014–2020

The drafting of the Estonian Regional Development Strategy for 2014–2020 involved a comprehensive baseline analysis, which is provided in Annex 2 of the strategy. The main text of the strategy includes an extensive description of Estonia’s regional development. It is difficult to avoid repeating some points of those documents in this overview. However, efforts have been made to supplement the existing descriptions with new perspectives.

Population

Demographic indicators have been completely omitted from the Estonian Regional Development Strategy for 2014–2020. For those not having participated in the selection process of the monitoring indicators, it is difficult to comment on this situation. It definitely cannot be said that omitting population indicators was a mistake, but it is certainly surprising.

The previous regional development strategy established the target that the share of the population living in Harju county remains under 41% of Estonia's total population. This target was not met: in 2009, the share of the population of Harju county in Estonia's total population exceeded the level of 41% and the share has increased even more in subsequent years (Figure 1, p. 11). Have the measures of the Estonian regional development strategy had any impact on the influx of people to Harju county? It is difficult to provide a clear answer to this question, but considering the fact that the share of the population of Harju county in Estonia's total population has been increasing steadily since 2002, it is more likely that the regional development strategy for 2005–2015 neither inhibited nor facilitated the concentration of people in Harju county.

The population concentrating in Harju county is certainly a problem in terms of ensuring regional balance, but it is probably not the most burning issue in the context of demographic developments in Estonia. A much greater cause for concern consists in the general population decline, as a result of both natural decrease and net migration, and in the inability to adapt to this decline or to curb it with methods that would be acceptable for the majority of the society in Estonia.

It is important to note in the context of the main topic (rural development) of this publication that the share of the inhabitants of the city of Tallinn and other cities and urban settlements of Harju county in the total population of Harju county has been in decline for a long time (Figure 2, p. 11). However, one should be careful when interpreting this trend, because it is likely that many areas that have been defined as rural settlements have essentially become urban settlements as their population increased. It also needs to be taken into account that it is possible that a change of residence has only occurred in registers, not in real life.

The dynamics of the population of Estonia, Harju county and Tallinn in 1990–2015 is shown in Figure 3 (p. 12).

A share can change as a result of various processes. It changes if comparable areas grow or decrease at different speeds. Not to mention a situation where there is growth in some areas and decrease in others. The share of the population of Harju county in the total population of Estonia has increased in a situation where 13 of the 31 local government units which observed population growth in 1.01.2005–1.01.2015 were located in Harju county, which means that, in this period, population grew in more than a half (23) of the local government units of Harju county; in terms of population, these are also large local government units in the Estonian context (Map 7, p. 264). There was no other county with similar indicators in Estonia in the period considered. In Tartu county, population grew in six of the total 22 local government units. Indeed, the so-called growth area around the city of Tartu features two local government units of other counties as well, but the growth area of Tallinn also includes Kohila rural municipality, which belongs to Rapla county. The map shows population growth areas in Pärnu, Saare and Lääne counties as well. In Pärnu county, this area comprises three rural municipalities in the vicinity of Pärnu and this is probably the area of actual population growth. Are the growth areas in Lääne and Saare counties areas of actual or only statistical growth (people register as residents but actually live elsewhere for the majority of time)? Estimations should be made carefully in this respect.

Map 7 (p. 264) shows relative change in population, while Map 8 on the same page presents population change in local government units in absolute terms. Obviously, the growth areas are the same in both maps, but there are some differences in the extent of relative and absolute population decline in areas with a decreasing population. This difference should certainly be taken into account in any detailed analysis of the demographic situation.

Changes in population have two reasons: natural increase and net migration. Theoretically, there is also a third reason, which is changes in methodology, revisions, etc., but this is not relevant for the purposes of this overview.

Next, we examine population change in the period of 1.01.2005–1.01.2015 from the perspective of natural increase and net migration. Population growth can occur through three avenues: positive natural increase and net migration; positive natural increase, which exceeds negative net migration in absolute terms; or positive net migration, which exceeds negative natural increase in absolute terms. Similarly, population decrease can also occur through three avenues: negative natural increase and net migration; negative natural increase, which exceeds positive net migration in absolute terms; or negative net migration, which exceeds positive natural increase in absolute terms. The situation in Estonia is shown in Map 9 (p. 265) and in Table 1 (p. 13). The greatest number of local government units (169) belongs to the group with both natural decrease and negative net migration. Only 19 local government units observed both positive natural increase and positive net migration. The remaining groups included fewer local government units.

Natural increase in Estonian local government units in the period of 2005–2014 is shown in Map 11 (p. 266). Comparing it with the maps of general population change (Maps 7 and 8, p. 264), we can see that regions with a positive balance have disappeared from Lääne and Saare counties, the region with a positive balance has increased in Harju county, and the boundaries of such a region around the city of Tartu have changed. In addition, there are some individual local government units with positive natural increase which do not form a larger region. In total, there were 30 local government units in Estonia which observed positive natural increase in the period of 2005–2014.

33 municipalities observed positive net migration in the same period (Map 12, p. 266). As expected, the regions with positive net migration overlap with population growth areas. Looking at the local government units with the greatest population decline in absolute figures, there is no clearly discernible region, but it is noticeable that there is a “loss area” that runs from North-Western to Southern Estonia.

Various interesting and thought-provoking indices have been developed to assess Estonian local government units. Some examples include the capacity, viability and development indices. The authors of the article find that if only one indicator had to be used for assessing local government units, it should be the number of births: the birth of children is a sign of a capable, viable and developing region, while it would be difficult to give a region an optimistic assessment if no children are born there. Naturally, this does not represent the absolute truth but, hopefully, nobody will doubt that the number of births is an important indicator for characterising a region. Map 13 (p. 267) shows Estonian local government units in the period of 2005–2014 by the annual average number of births. The groups were formed based on the condition that a class in a basic school includes 24 students and each basic school should ideally have three parallel classes for each age level (the idea of such conditions has been voiced in discussions on streamlining the school network). The map indicates that, based on this premise and the assumption that all the born children will go to school in the same local government unit where they were born, a basic school could only be run in 33 out of the total 213 local government units of Estonia. What is clear is that if these conditions are fulfilled, it is not possible to meet a different, entirely sensible target, namely that a child should be able to complete the first stage of basic education close to home. If a system is developed or streamlined on the basis of contradictory criteria, it is impossible to achieve a result that satisfies all the criteria.

On the regional level, the number of inhabitants, incl. children, can increase through several avenues. However, from a global point of view, the number of children still mainly depends on live births: the number of children cannot increase if women give birth to increasingly fewer children.

The issue of migration is unquestionably an important topic in relation to Estonia's regional development, but what is perhaps even more important is looking for an answer to the question why the number of children born in Estonia has dropped compared to earlier times and why there are demographic processes in Estonia that lead to a decline in the number of births.

Looking at the number of live births in Estonia in a long-term perspective, shown in Figure 4 (p. 14), we can see that the current number of births is smaller than the corresponding indicator in the pre-war Republic of Estonia and during the Soviet period. It is still important to note that, in the last five years, the population projection of 2010 has proved much more optimistic than the actual situation. Why is that? It would be the easiest to say that the authors of the projection assessed the preconditions too optimistically. But what is the actual reason for the declining number of births? There is no simple answer to this question. Let us start by recognising that a low number of births presents a major problem for Estonia.

The authors of the article are convinced that children are more likely to be born when a man and a woman live together as a family. It is probably not particularly important for childbirth whether the parents are legally married or cohabit. Figure 5 (p. 14) shows that the mother's age at childbirth increases in line with the age when people get married. A good third of women in prime childbearing age in Estonia live without a partner (Figure 6, p. 15). Why? Perhaps finding out the reasons for this and identifying the options that would facilitate women's finding a suitable partner could be a way to increase the number of births in Estonia? Perhaps the search for the reasons could be aided by an analysis of why the share of females in prime childbearing age and living without a partner varies so greatly by county (Figure 7, p. 15)?

On 18 September 2015, an article by M. Servinski and Ene-Margit Tiit, titled "When one plus one does not equal two" („Kui üks pluss üks ei võrdu kahega") was published in the Statistics Blog. The article presented a vivid example of the impact of increased childbearing age on the population number, but it also included a scientific assessment of the increase in childbearing age. Ene-Margit Tiit, professor emerita of the University of Tartu, wrote: "The average childbearing age is an important indicator, which demographers monitor and take into account in population projections. An increase in the average childbearing age from 25 to 30 years (assuming that this is a long-term change, i.e. it lasts for an entire generation) reduces the population number by one-sixth." Increasing childbearing age is a clear trend in Estonia (Figure 8, p. 15). The average age of first-time mothers has increased by more than four years in 1989–2014 – from 22.5 to 26.6 years. Could it be that stopping and reversing this trend would help to increase the number of births in Estonia?

Economic development

One set of the monitoring indicators of the regional development strategy for 2005–2015 was grouped under the heading of economic development. In a wider context, this could also be seen as a goal in itself. However, defining but also measuring economic development can cause some difficulties. For example, economic development can be viewed as a group of actions that contribute to increasing the capacity of individuals, enterprises and communities that contribute to social progress through the responsible production of products and services (Feldmann et al. 2014). Simply put, economic development can be defined as the sustainable progress of the economy.

Consequently, while economic growth or recession can be measured through the increase or decrease of the gross domestic product (GDP) of a region, a single indicator is not sufficient to measure economic development. The Estonian Regional Development Strategy for 2005–2015 also saw economic development as a set of various indicators, which included, in addition to GDP change, change in the number of enterprises, the volume of investments, and the average value of property transactions. While it could be debatable whether this is an optimal selection of monitoring indicators for assessing regional economic development, they do help to get a sense of the overall picture. In the following analysis, the selection of indicators has been somewhat expanded and some of the monitoring indicators of the strategy for 2014–2020 have also been included. Still, not even this is an exhaustive selection. Both the previous and new strategy uses the GDP as the central indicator for assessing economic development.

Gross domestic product

Regional gross domestic product was an important indicator in the Estonian Regional Development Strategy for 2005–2015 and is also an important indicator in the strategy prepared for 2014–2020. In the previous strategy, the regional GDP was linked to one target, while the new strategy links it with three targets. The targets of the new strategy introduce three novel aspects compared to the previous strategy. While the previous strategy only required monitoring the relative share of Harju county in the Estonian GDP, which meant that the strategic target could also be met during the recession, the new strategy requires that the GDP should increase in all counties. It is debatable whether growth at current prices is really a measure of actual growth, or whether achieving an overall GDP increase is absolutely necessary under the conditions of a decreasing population, but in principle it seems right to aim at growth. Furthermore, measuring Estonia's regional development in the international context is justified as well: Estonia's GDP growth that lags behind the growth in Europe is certainly not something to be aspired to or to be satisfied with. In the previous strategy, the assessment of balanced regional development in Estonia was based on comparing Harju county with the rest of Estonia. The new strategy includes a slightly updated indicator and the system for assessing balanced development is based on comparing Harju county together with Tartu county with the rest of Estonia.

If the set target is met with room to spare, it could be asked whether the target was too low. Of course, it could also be argued that the measures taken to meet the target proved to be extremely effective. In this particular case, it would perhaps be sensible to think about the "ideal" share of Harju county in the Estonian GDP, i.e. maybe the share of the GDP of Harju county in the Estonian GDP should have been higher in 2013 than it actually was.

From 2000 to 2004, i.e. in the period preceding the one covered by the Estonian Regional Development Strategy for 2005–2015, the share of Harju county in the Estonian GDP increased in a relatively linear manner. If we extrapolate that trend until the year 2015, the share of the GDP of Harju county would have remained below 70% of the GDP of Estonia, which means that, had the trend continued, the target set in the strategy would still have been met (Figure 9, p. 17). Consequently, the authors of the target assumed that the share of the GDP of Harju county in the Estonian GDP will start increasing faster than before, and intended to change this situation. In reality, the increase in the above-mentioned share started to decelerate instead. It is not clear whether this was the result of strategic measures or some other processes. It is certainly interesting to note that, while the per-capita GDP of Harju county increased compared to the Estonian average during the pre-strategy period, this indicator was clearly on a downtrend during the strategy period. The per-capita GDP of Harju county was still significantly higher – 141.7% – than the Estonian average in 2013, but the gap was 10 percentage points narrower than in 2004 (Figure 10, p. 17).

As was noted before, the indicator of balanced economic development in the Estonian Regional Development Strategy for 2014–2020 weighs Harju and Tartu counties against the rest of Estonia. The balance point was set at 28.8%, meaning that the share of the GDP generated outside of Harju and Tartu counties is to exceed 28.8% by 2018. Looking at the past trend of this indicator, we can see a clear linear decline from 2000 to 2004 (Figure 11, p. 17). In the subsequent years, the indicator has been fluctuating up and down, but has been on a decline when viewed through a linear function, which showed that the indicator would fall below the established target in 2014 or 2015. This actually happened already in 2013, showing that it is not a self-fulfilling target if we assume the continuation of the previous trends, but it is also not a very ambitious target.

Achieving economic growth in all counties is a good target. It is debatable whether evaluating growth at current prices, i.e. without taking price changes into account, is the most accurate option. Looking at county-level GDP changes at current prices in the period of 2000–2013 compared to the preceding year, we can see GDP growth in all counties in the case of six years and a decrease in all counties in the case of one year; there was a decrease in the GDP in 10

counties in the case of one year, in two counties in the case of one year, and in one county in the case of four years (Table 2, p. 18). Thus, if there has been a year-over-year decline in the GDP, it has usually occurred in all or most of the counties, and if the GDP has increased, it has also occurred in all counties, except for some exceptions, which probably have rather specific but random reasons. This means that all the counties follow a relatively uniform trend. Considering the fact that the indicator does not require measuring annual growth but a comparison of the start and end years of a period of several years, it is likely that the target will be met – provided that there will not be another global recession. The growth rates of the counties will certainly vary, but this is not measured with this indicator. For instance, if we compare the GDPs of the counties in 2004 and 2013, we can see an increase in all the counties, but the difference between the counties in terms of the growth rate exceeds 60 percentage points (Figure 12, p. 18).

Looking at the target set in the strategy for 2014–2020 for the cities of Tallinn and Tartu, in terms of the share of the per-capita GDP in the European Union average, the aims seem to be less ambitious: the per-capita GDP generated in Tallinn and Tartu was already higher than the target established for the EU-28 average in 2020 (Figure 13, p. 19). While it is clear that maintaining the achieved level is a worthy target in some situations, it is debatable whether it is currently the case.

In 2000–2007, the per-capita GDP increased in an almost linear manner in Estonia. The indicator decreased in 2008 and 2009 before resuming its largely linear increase. It is notable that in 2014 it still did not return to its pre-recession level (Figure 14, p. 19). Please note that we are talking about the GDP calculated using the chain-linking method (with 2010 as the reference year), which provides a much better reflection of actual changes over time than the GDP calculated at current prices.

In the recession years, many people talked about the need to change the structure of the Estonian economy, which was seen as an important factor in ensuring sustainable economic development in Estonia.

Meeting the target of the previous strategic period – GDP growth at current prices – leads to a question about how to achieve it. Economic theory states that one of the factors that facilitate economic growth is a change in the economic structure, more specifically, a transition from the primary and secondary sectors to the tertiary sector^a, where more value added is presumably generated per employee (Uuringu ... 2009). Furthermore, economic growth accompanied by structural changes could be an indication of economic development. However, it is not exactly clear how structural changes influence economic development.

Looking at the distribution of value added by economic sector in 2000–2013, we can see that there have been no considerable structural changes: the share of the tertiary sector in the national GDP amounted to 67.4% in 2000 and to 67.5% in 2013. The share of this sector peaked during the nadir of the recession in 2009 (at 70.6%) and then returned to the previous level (Figure 15, p. 20). There were no fundamental changes in the structure of economic sectors in the period under observation. There has been a marginal increase in the share of the secondary sector at the expense of the tertiary sector.

Certain structural changes can be noticed by looking at the distribution of the number of enterprises and workers by economic sector. In 2005–2013, it has been characteristic of the primary sector, particularly agricultural enterprises, to merge into large enterprises. The share of labour force has decreased in the primary and secondary sectors and increased in the tertiary sector. One of the main reasons for this is the fact that the primary and secondary sectors have become increasingly capital-intensive, leading to a decreased share of labour force in those sectors, accompanied by an increase in the tertiary sector (Figure 16, p. 21).

^a Primary sector – agriculture, hunting, forestry, fishing; secondary sector – mining, manufacturing, electricity, gas and water supply, construction; tertiary sector – trade, services, etc.

So, there were no major changes in the structure of the main economic sectors. A more detailed overview would require examining the changes in the share of specific economic activities in the total value added of Estonia. Comparing the data from 2005, i.e. the first year of the previous strategy period, with the data from 2014, we can see that the share has increased for some economic activities and decreased for others but there were no changes that would have significantly changed the overall picture (Table 3, pp. 21–22). The two largest economic activities – manufacturing and wholesale and retail trade (including the repair of motor vehicles and motorcycles) – experienced a decrease in their share. A relatively sharp drop occurred also in the economic activity of construction. Growth was observed, among other economic activities, in mining, electricity, gas, steam and air conditioning supply, information and communication, professional, scientific and technical activities, and public administration. The reasons of the aforementioned changes can be linked to the economic recession that occurred during the years observed. Considering the fact that the share of larger economic activities in Estonia's total value added decreased and that of smaller economic activities generally increased, the distribution of economic activities by share became more even. However, it is difficult to predict the contribution of such structural shifts to the economic development of the upcoming years.

Looking at the contribution of the enterprises in Harju and Tartu counties to the country's total value added by economic sector, we can see that the share of the primary sector of these two counties in the national GDP increased from 24% in 2000 to 27% in 2005, rising to 28% by 2013 (Figure 17, p. 22). The share of the secondary sector increased from 56% in 2000 to 61% in 2005, but dropped to 60% by 2013. The share of the tertiary sector increased from 74% in 2000 to 76% in 2005 and to 79% in 2013. Thus, while the enterprises of Harju and Tartu counties create nearly three-quarters of the GDP of the service sector and more than a half of the GDP of the industrial and construction sector, the corresponding share of the primary sector enterprises of these counties has remained at one quarter. It should also be mentioned that the methodology used positions enterprises according to their legal address, while their actual economic activities can take place elsewhere.

From the owners' point of view, generating profit is one of the main purposes of enterprises and, consequently, much attention is paid to profitability ratios (the share of profit in turnover). Profitability ratios are also relevant for assessing regional economic development, because increased profits mean a rise in value added as well.

While several other indicators reflect a higher level of development in Harju and Tartu counties compared to the rest of Estonia, the profit margin (profit margin indicates the share of net profit earned in turnover and subsidies; i.e. the amount of profit in cents per euro of turnover) in enterprises with at least 20 persons employed has been at a similar level in both Harju and Tartu counties and the remaining counties (Figure 18, p. 23). Consequently, there were no major differences between the regions, and the value of the indicator has largely been dependent on economic cycles, which means that profitability was relatively high in 2005–2007, fell significantly and remained barely positive in 2008–2009, rising again in 2010.

Even though average profitability indicators remained positive, enterprises in several counties had to suffer losses during the crisis, and the level of losses was relatively high in the case of Valga and Järva counties, for instance (Table 4, p. 24). The highest average profit margin, on the other hand, has been registered for the enterprises of Ida-Viru county. In terms of regional development, the use of profits is more important than the mere fact that profits were earned from economic activity. Paying dividends to a small group of owners does not make a significant contribution to regional development. Development can, however, be supported by using profits for investments, or for raising wages, for example.

While, in general terms, the losses of an enterprise have a negative impact on (a county's) value added and (regional) GDP, the poor performance of enterprises in a region can also result in the decreased welfare of the inhabitants of that region: wage growth slows down and lay-offs can also take place, which in turn reduce the revenue base of the local governments. If a critically

important employer disappears from a region (through bankruptcy, for instance) and no suitable alternative is found for the newly available labour force in the region, it is extremely difficult to prevent the emigration of residents. This would also inhibit achieving a number of the objectives set in the regional development strategy.

As noted above, the Estonian GDP per capita has not returned to its pre-recession level yet. The same applies to the profit margin: the level of 2006 had not been achieved by 2013. An increase in the share of profit could have been somewhat inhibited by a generally cautious economic climate, which was characteristic of the period.

Export

Export capacity is seen as an indicator of the good health of enterprises. Export capacity is also associated with productivity: enterprises with higher productivity levels are more likely to expand to foreign markets, while operating in a foreign market helps to boost productivity (Vahter 2014). Furthermore, export variables have been included in several indicators of national development, including the Global Competitiveness Report published by the World Economic Forum (The Global ... 2014). The share of exports in an enterprise's turnover (export intensity) is also an indication of the enterprise's ability to operate at an international level outside of the home country. Export intensity is also associated with other indicators of competitiveness. For instance, A. Kljain (2014) found that Estonian manufacturing enterprises with higher export intensity are also more likely to use product innovation. Moreover, the limited internal market of a small country like Estonia can often create a situation where the further growth of an enterprise is solely dependent on its ability to create revenue abroad.

Encouragingly, despite declining turnover, enterprises in both Harju and Tartu counties and the rest of Estonia were able to maintain their average level of export and to increase the share of export in turnover after the recession (Figure 19, p. 25). However, in the final years of the period (2013 compared to 2012), average export intensity fell in Harju and Tartu counties as well as in the remaining counties. In 2005–2013, the average share of exports in turnover remained lower in Harju and Tartu counties than in the rest of the counties, because they had a relatively bigger share of export-oriented enterprises. For instance, the average export intensity of the enterprises in Pärnu and Rapla counties amounted to nearly a half of the turnover, on average. Rural regions outside of large cities include several enterprises that focus mainly on foreign markets, exporting either their finished products or intermediate products (as subcontractors).

Nevertheless, the enterprises of Harju and Tartu counties generate three-quarters of the export turnover of all Estonian enterprises with at least 20 persons employed. Furthermore, enterprises in Tallinn and Tartu alone account for more than a half of the sales to non-residents. Additionally, in the period of 2005–2013, the average export intensity of the enterprises of Harju and Tartu counties increased at a faster pace than in the remaining counties.

Investments

According to the regional development strategy, increased expenditure on research and development (R&D) could be a contributing factor to economic development. Is this a good target? Perhaps it would be better to measure the outcome of increased expenditure? It is still rather hopeless to expect development without making investments. Assessing the results of the previous strategy period, we can say that the target will be met at a healthy level. While R&D expenditure barely amounted to 56 million euros in 2002 and to 104 million euros in 2005, the volume of expenditure had risen to 326 million euros by 2013, having been even higher in 2011 and 2012 (Figure 20, p. 26). The largest contributor to expenditure growth was the business sector, where the volume of R&D expenditure was more than nine times greater in 2013 than in 2002. Rapid development occurred in 2011, when the R&D expenditure of the business sector doubled. The growth stemmed from increased expenditure on testing and development, specifically an increase in internal investments in fixed assets in the economic activity of manufacturing.

Compared to the start of the period, there has been an increase in the share of R&D expenditure in the GDP of Estonia. Moreover, the national indicator has been getting closer to the EU-28 average and even exceeded it in 2011 and 2012. In 2013, the indicator value was unfortunately below the EU average, but despite this, we can hope that the increased expenditure will pay off in the coming years through increased value added.

Looking at the enterprises' investments in fixed assets, we can see certain differences between the observed regions. Both investments in fixed assets per person employed and labour productivity were significantly greater in Harju and Tartu counties compared to the corresponding average indicators of the rest of Estonia (Figure 21, p. 27). In this case, labour productivity is treated as a productivity indicator, reflecting value added per person employed. The relative difference between the two indicators is considerably larger in the other counties than in Harju and Tartu counties. While labour productivity exceeded investments in fixed assets per person employed by about 1.4–2.2 times in Harju and Tartu counties in 2005–2013, then in the rest of Estonia by about 4.7–7.1. In addition, the difference between the indicators has increased at a relatively faster pace in the rest of Estonia. However, both indicators of Harju and Tartu counties have been higher than the corresponding indicators of the rest of Estonia during the entire period of 2005–2013.

An increase in productivity and value added can be seen as one of the objectives of investments. If there is a significant causal link between these indicators, it could be said that an increase in investments has a positive effect on productivity as well – it rises. Some reservations are still advised when it comes to the said indicators because the analysed data only covered enterprises with at least 20 persons employed, but the majority of enterprises are units with fewer than 20 persons employed.

Entrepreneurship

Change in the number of enterprises was specified in the strategy for 2005–2015 as an indicator of economic development. In the entire Estonia, the number of economically active enterprises has increased considerably both in absolute terms and per 1,000 inhabitants (business activity) (Figure 22, p. 27). The new strategy for the period 2014–2020 includes a more specific indicator that measures the average business activity of the counties, excl. Harju and Tartu, in relation to the national average. This indicator has also been on an upward trend, with entrepreneurial activity increasing at a relatively faster rate outside of Harju and Tartu counties. However, the increase has slowed down significantly in the final years of the strategy period of 2005–2015.

The objective of modifying the indicator in the Estonian Regional Development Strategy for 2014–2020 was to increase the average entrepreneurial activity of the counties, measured in relation to the national average, outside of Harju and Tartu counties. In other words, a higher value of this indicator should correspond to a lower relative disadvantage of the regions outside of Harju and Tartu counties. In 2005–2012, the disadvantage has indeed decreased (Figure 22, p. 27), while the number of enterprises per 1,000 inhabitants has increased in all regions.

Is increased business activity directly correlated with economic development? On the one hand, a rise in business activity is undoubtedly an indication of an energised economic and general living environment, helping to create new jobs and contributing to economic growth. Increased business activity is thus associated with a higher level of development in the economy, at least at the level of the country as a whole. However, the link between entrepreneurial activity and economic development is not necessarily as strong at the regional level. For example, a region could have a low level of entrepreneurial activity because there are only a small number of enterprises generating high value added in the region. At the same time, the GDP of such a region can be significantly higher than the corresponding indicator in another region where the level of entrepreneurial activity is high thanks to a great number of micro-enterprises, but where the total value added is smaller than that of the former region.

Entrepreneurial activity and people's business aptitude are certainly issues that require considerable attention, but it needs to be taken into account that, from a certain level onwards, higher entrepreneurial activity does not necessarily have a positive impact on general economic development. Where is the balance point? It is a question that has not been answered in the Estonian regional development strategy.

When analysing entrepreneurial activity, it is important to discuss the demography of enterprises. In the context of the following description, it is important to notice that, in the current official statistics, the enterprise birth and death data do not cover all economic sectors: some domains of the primary sector are not included.

The shares of both newly-born and dead enterprises in the number of active enterprises (birth and death rates) have fluctuated at rather similar rates in both Harju and Tartu counties as well as the rest of Estonia (Figure 23, p. 28). The share of new enterprises was large during the pre-crisis period (2005–2007), when the number of enterprise births was more than two times greater than the number of enterprise deaths throughout Estonia. The situation changed during the crisis and, by 2009, the rates of enterprise births and deaths were at an equal level. After that, the share of enterprise births in the number of active enterprises started to rise again, while the enterprise death rate started to drop. Although there was a relatively decent increase in entrepreneurial activity in the post-crisis period, the enterprise birth rate has remained lower and the death rate has remained higher than they were in 2006, for instance. However, these data have to be looked at with reservations as they only cover enterprises with at least 20 persons employed and do not include companies specialised in agriculture, forestry and fishing.

However, there are some doubts concerning the importance of entrepreneurial activity in terms of economic development. For instance, a decreasing enterprise birth rate does not necessarily have to be a negative, because it could mean that people are more careful when considering the risks of starting a business, and that the pre-boom mindset, by which simply establishing an enterprise was supposed to provide a fast track to wealth, has disappeared. More rational (entrepreneurial) behaviour could, in turn, reduce the negative effects of the next crisis. However, the number of active enterprises has increased steadily during the period observed and the number of newly-born and dead enterprises exceeded their pre-crisis levels in 2011. Considering that the enterprise birth and death rates in Harju and Tartu counties have consistently been higher than the average indicator value of the remaining counties, it would seem that “experimenting” with entrepreneurship has been less prevalent in the rest of Estonia and that there is sufficient room for development in entrepreneurial activity outside Harju and Tartu counties. Facilitating entrepreneurship, especially in peripheral regions, where it has been marginal, should be welcomed as it has a positive impact on the development of these regions.

Real estate

The average value of property transactions was seen as another important monitoring indicator in the strategy for 2005–2015. Unfortunately, it is unclear how this indicator is interpreted in the context of regional development, because the increased value of property transactions could be a sign of increased economic activity, but if the increase is too fast and exceeds the general level of income growth, it could have a negative impact on the actual coping ability of individuals.

Comparing the data of 2005 and 2014, we can see that, by 2014, the average value of property transactions in both Harju and Tartu counties and the remaining counties had exceeded the level of 2005 (Figure 24, p. 29). In other words, if the target was an increase in the value of property transactions, then this target was met. However, some doubts are raised by a situation where property prices and their increase prove to be too much for people. It will have a negative impact on the quality of life if people are unable to repay the loans taken out to buy a home, business premises or other property (especially if the property boom is followed by a new economic crisis).

The increase in property prices had both positive and negative impacts during the previous strategy period, in 2005–2015. In the pre-crisis period, the average value of property transactions increased in line with economic growth, while the burst of the real estate bubble and the significant drop in average transaction prices happened in line with the economic crisis. The relative rise or fall in the average value of property transactions has usually exceeded the economic growth (or recession) of the respective year, providing an amplified reflection of the current economic situation. The average value of property transactions in Harju and Tartu counties has consistently been higher than the average value of transactions conducted in other counties, being even more than four times higher in 2005. Assuming that an increase in

the average value of property transactions is a reflection of the development of a region, the situation in 2012–2014 seems to indicate an increasing gap between Harju and Tartu counties and the remaining counties. In other words, while the average value of property transactions increased in Harju and Tartu counties, it tended to decrease in the other counties.

The increased prices of apartment transactions, particularly in the cities of Tallinn and Tartu, have been the largest contributor to the growth of the average value of property transactions in Harju and Tartu counties. Even though it could be assumed that the faster increase of property prices in Harju and Tartu counties means that buying property becomes cheaper, in relative terms, in other counties and facilitates purchases of residential and business premises outside Harju and Tartu counties, this is not the case in reality. Considering the significant increase in the number of property transactions in the entire Estonia in 2012–2014, it seems to be the case that residential and business purchases are firmly rooted in Harju and Tartu counties. Demand for property in Harju and Tartu counties is more likely to grow and, despite the cheaper prices of property (in relative terms) in other regions, there are not as many buyers for property outside of Harju and Tartu counties. It is also notable that, during the period of 2012–2014, the number of transactions grew faster in Harju and Tartu counties (excluding the cities of Tallinn and Tartu) than in Tallinn and Tartu. This indicates that people and, to some extent, business activity tend to move out of cities, into nearby local government units.

Labour market

The target set for the labour market in the Estonian Regional Development Strategy for 2005–2015 has been met: there were no counties in Estonia with the employment rate (the share of persons employed in the working-age population) below 45% in 2013 and 2014. In 2005–2014, there were only four instances when a county's annual average employment rate dropped below that level: 44.0% in Jõgeva county in 2005, 44.8% in Põlva county in 2009 and 42.7% in 2010, 44.0% in Valga county in 2012. In the period of 1999–2004, there were 14 instances when a county's annual average employment rate was below 45%: in 2000–2004 in Jõgeva county, in 1999–2000 and 2002–2004 in Põlva county, and in 1999–2000 and 2002–2003 in Võru county. Thus, it could be said that, before the adoption of the strategy for 2005–2015, three Estonian counties struggled to achieve the employment rate of 45% and establishing such a target in the strategy was justified.

When comparing the years 2004 and 2014, we can see that, in addition to meeting the strategic target, employment rates have increased in all continental counties of Estonia. An increase in the employment rate is certainly a positive development, at least when it occurs at such a level as it did in Estonia. In the island counties, however, the employment rate dropped. In Saare county, the decrease was very small and it would be more accurate to say that the situation has essentially remained unchanged. Still, there has been a significant decrease in the employment rate in Hiiu county. Hiiu county had the highest employment rate in Estonia in 2004 but, in 2014, only three other counties had a lower employment rate than that of Hiiu county (Figure 25, p. 30).

Assessing the state of the labour market in Estonia at the beginning and end of the period covered by the Estonian Regional Development Strategy for 2005–2015, positive developments can be observed in the employment rate. Looking at this indicator in the context of the balanced development of Estonia, the differences between the employment rates of the counties remain very large and have essentially not decreased: the gap between the counties with the highest and the lowest employment rate was 18.6 percentage points in 2004, and 17.2 percentage points in 2014.

Looking at the labour market situation from the perspective of the employment rate (the share of persons employed in the working-age population, among 15–74-year-olds in the Estonian Labour Force Survey) we could say with some exaggeration that we are observing the labour market more from a social viewpoint. Looking at the labour market of contemporary Estonia from the perspective of economic development, absolute figures are more important than various rates

(employment rate, unemployment rate and labour force participation rate) because the employment rate can also increase due to the diminishing number of persons employed. The decrease in the number of persons employed in most of the counties presents a problem for which no good solutions or adaptation strategies have been found in Estonia.

It is logical to assume that, as the population declines, so will the number of persons employed. However, the connection is not exactly linear: the number of persons employed depends on several factors, which could lead to an increase even under the conditions of population decrease. Such factors include, for instance, the age structure of the population, the ability of the elderly to stay in the labour market, or the availability of suitable jobs. For example, while the population of Estonia decreased between 2004 and 2014, the number of persons employed increased in the same period. At the county level, the number of persons employed decreased in this period in 11 counties; in four counties, the decrease exceeded 10%, representing a significant drop (Figure 26, p. 31). The Figure on page 274 shows the changes in the demographic labour pressure index – the ratio of 5–14-year-olds to 55–64-year-olds – by county in 2000–2040, i.e. the actual situation in 2000–2015, followed by the figures based on the population projection of Statistics Estonia. The value of the demographic labour pressure index is currently above one in Tartu county and is expected to rise above one also in Harju county in the coming years, but the index will fall below one even in those counties by the end of the projection period. A demographic labour pressure index below one indicates that the number of persons entering the labour market is smaller than the number of persons potentially leaving it because of age.

The demographic labour pressure index is an indicator that reflects the population's age structure and, as stated above, the age structure is not the only factor that determines the number of persons employed but it is certainly an important one.

According to the Estonian Regional Development Strategy for 2005–2015, it is also important to monitor the situation in the labour market through the labour force participation rate and the unemployment rate. The labour force participation rate indicates the share of labour force (persons who are willing and able to work) in the working-age population (15–74-year-olds in the Estonian Labour Force Survey), while the unemployment rate indicates the share of the unemployed in the labour force. (Unemployed persons are persons without a job who are ready to promptly commence work upon finding a job and are actively seeking employment.) A comparison of these indicators in 2004, i.e. one year preceding the strategy period, and in 2014, the penultimate year of the strategy period (Figures 27 and 28, p. 32), indicates that, similarly to the employment rate, the labour market situation has improved in most of the counties, but the gaps between the counties continue to be large, i.e. labour market imbalance between the counties has not decreased. More specifically, the labour force participation rate has improved in all counties, except for Hiiu county, and the unemployment rate has increased in Saare, Pärnu, Lääne and Hiiu counties, i.e. in Western Estonia, but also in Rapla county. The imbalance in the labour force participation rate (the gap between the highest and lowest indicator value at county level) has grown from 17.4 percentage points to 19.0 percentage points and the gap in terms of the unemployment rate has decreased from 13.5 percentage points to 9.8 percentage points. The latter is certainly a positive development, even though the gap between the counties remains large. Providing an assessment of the labour market situation based on a comparison of two points in time is not the most accurate method, but it is accurate enough to conclude that the labour market balance between the counties did not improve in 2005–2014.

Labour market monitoring is also an important subject matter in the Estonian Regional Development Strategy for 2014–2020. Employment rate continues to be the main monitoring indicator but there have been two changes in the indicator compared to the previous strategy: while the previous strategy measured the employment rate in the age group of 15–74-year-olds, the new strategy measures it in the age group of 16 years of age to the retirement age.

The previous strategy established a specific minimum level of employment rate for all counties, but the new strategy links the so-called critical limit with the actual employment rate of Harju county. For a statistician, it is difficult to understand the underlying reason for these changes, but there is no reason to claim that the changes were wrong either. What does raise questions, however, is the use of the share in the employment rate of Harju county, which has been set as the minimum benchmark for the employment rates of all the other counties. If we observe the period of 1997–2014 based on this criterion, we can see that the target for 2018 has not been met in only two years: Valga county in 2012 and Põlva county in 2006 (Figure 29, p. 33), and the target for 2020 has not been met in four additional years (in Põlva county in 2010 and 2002, in Jõgeva county in 2005, and in Võru county in 2003). No matter how you look at it, the established target cannot be considered ambitious.

Standard of living

The target which was set in the Estonian Regional Development Strategy for 2005–2015 and stipulated that the average monthly income per household member is not below 61% of the highest county indicator in any of the counties has been met.

During the period preceding the strategy period of 2005–2015, each year there were two or three counties (Põlva, Valga, Jõgeva, Ida-Viru) where the average monthly disposable income per household member was lower than 61% of the Harju county level. (In 1996–2013, each year, Harju county was the county with the highest indicator value.) During the strategy period of 2005–2013, it occurred only once in one county that the average monthly disposable income per household member fell below 61% of the indicator value of Harju county: in 2007, 59.7% in Põlva county (Table 5, p. 33).

In the case of the monthly disposable income per household member, it should be emphasised that the methodology for calculating the indicator was changed in 2008 and, therefore, it would be statistically correct to discontinue the time series and start a new one from 2008. Considering the monitoring indicator of the regional development strategy, the methodological change was not extensive enough to start doubting whether the target was actually met. In a situation where the average monthly disposable income per household member was 597.4 euros in Harju county and 388.9 euros in Ida-Viru county, i.e. more than 200 euros less (Figure 30, p. 34), we unfortunately still have to talk about imbalanced regional development in Estonia.

As already mentioned, Statistics Estonia changed the calculation methodology of an important indicator of the regional development strategy in 2008. This was certainly one of the reasons why a new indicator – average monthly gross wages and salaries – was selected for the new strategy period of regional development in Estonia, but it was not the main change. The new strategy attempts to define balance using the same scales as for the GDP indicator – Harju and Tartu counties on the one side and the rest of Estonia on the other.

Regarding the indicators used in the regional development strategy, it is notable that sometimes balance is measured in comparison to Harju and Tartu counties together and sometimes to Harju county alone. In some subject areas, actual growth is expected (e.g. in the case of the GDP), while in others the target is only about balance, which could theoretically also be achieved under the conditions of a decrease (e.g. in the case of wages). Why were such different approaches used? That is just the way it is in the strategy.

Average monthly disposable income per household member and average monthly gross wages and salaries are two different yet closely related indicators: wages (salaries) constitute the largest element of income. However, the share of income from wages in the average monthly disposable income per household member can vary greatly by county: in 2013, the respective share was 75.3% in Harju county and 59.3% in Viljandi county, i.e. the gap amounted to 16 percentage points (Figure 31, p. 35). This gap has not decreased significantly compared to 2004, when the difference between the county with the largest (Harju county) and the smallest share (Jõgeva

county) stood at 17.2 percentage points. Between 2004 and 2013, the share of income from wages in the average disposable income per household member has increased in 12 counties and decreased in three counties (Ida-Viru, Rapla, Lääne-Viru). The share has increased the most in Jõgeva, Põlva and Tartu counties. Thus, the counties with the strongest growth in the share of wages and salaries represent a uniform region.

The county-level data on average monthly gross wages and salaries are available as a comparable time series in Statistics Estonia since 2000. The time series itself is rather long but the indicator specified in the strategy is not based on the average of the counties but on the average level of groups of counties. Statistics Estonia, however, has not calculated these values and they cannot be calculated on the basis of data published in the public database. The problem can be resolved through co-operation between authorities, but the current situation in Estonia cannot be assessed based on this indicator in the strategy.

We will still look at some of the trends in the dynamics of monthly average gross wages and salaries by observing the indicators of Harju and Tartu counties, the lowest county-level indicator value of a given year (in the period of 2000–2014, six counties have had the lowest result: Valga five times, Põlva and Jõgeva three times each, Ida-Viru two times, Viljandi and Võru one time each) and the highest county-level indicator value (excluding Harju and Tartu counties) in a given year (the highest values have been recorded in Pärnu and Hiiu counties four times each, in Saare county three times, in Rapla and Järva counties two times each). The changes that occurred in 2000–2014 have followed a relatively uniform pattern in all four groups: growth until 2008, a decrease during the recession, followed by growth (Figure 32, p. 35). The speed of the changes has varied by group. Harju county has had the highest indicator level in each year, with Tartu county coming second in most of the years.

Comparing the lowest county-level indicator value with the corresponding indicators of Harju and Tartu counties in the respective years with the help of a linear function, we can see that the lowest county-level indicator value is in decline in relation to Tartu county and on the rise in relation to Harju county, i.e. the gap between Tartu county and the rest of Estonia (excl. Harju county) is growing while the gap between Harju county and the rest of Estonia (excl. Tartu county) is decreasing (Figure 33, p. 36). Figure 34 (p. 36) indicates that in absolute terms the cleavages between Harju and Tartu counties and the rest are still growing steadily. Figures 33 and 34 show that the imbalance between the counties is caused mainly by Harju county, although looking at relative figures it can also be deemed positive that the gap between the indicator value of Harju county and the lowest county-level value has narrowed. In most years, the average monthly gross wages and salaries of Tartu county have been higher than the average monthly gross wages and salaries of the remaining counties (excl. Harju county), and the average monthly gross wages and salaries of the counties approaching the average of Tartu county certainly improves regional balance in Estonia but do not necessarily reduce the gap in absolute terms.

Persons employed by way of travelling to work

The subject areas of the Estonian Regional Development Strategy for 2014–2020 also include the way persons employed travel to work. While this cannot be considered a major subject area – in comparison to the GDP, for example – it is certainly an indicator that reflects the development of the Estonian society and measures several processes.

The Regional Development Strategy for 2014–2020 establishes the target that, in major urban regions, the share of persons employed who walk to work or use public transport or a bicycle to get to work will amount to 49.0% in 2018 and to 50.0% in 2020. The strategy provides the following definition: "For the purposes of the strategy, major urban regions include urban regions with over 50,000 inhabitants, encompassing several local government units. An urban region is usually a densely populated area, consisting of a central city or interconnected cities and the linked suburban and urban sprawl regions." The strategy does not provide a more

specific definition of major urban regions. The indicator used for the strategic target is not an object of official statistics and Statistics Estonia calculates the value of the indicator on an annual basis at the request of the Ministry of the Interior. The enquiry determines ten major urban regions, established around five cities with the largest population:

1. Tallinn +
 - 1.1. Saue city and rural municipality; Viimsi, Harku, Jõelähtme, Kiili, Rae, and Saku rural municipalities; Maardu city
 - 1.2. Saue city and rural municipality; Viimsi, Harku, Jõelähtme, Kiili, Rae, and Saku rural municipalities; Maardu and Paldiski cities; Keila rural municipality and city; Raasiku rural municipality
 - 1.3. Saue city and rural municipality; Viimsi, Harku, Jõelähtme, Kiili, Rae, and Saku rural municipalities; Maardu and Paldiski cities; Keila rural municipality and city; Raasiku, Vasalemma, Kernu, Kohila, Kose, Anija, and Kuusalu rural municipalities
2. Tartu +
 - 2.1. Tartu rural municipality; Tähtvere, Ülenurme, and Luunja rural municipalities
 - 2.2. Tartu rural municipality; Tähtvere, Ülenurme, Luunja, and Haaslava rural municipalities
 - 2.3. Tartu rural municipality; Tähtvere, Ülenurme, Luunja, and Haaslava rural municipalities; Elva city; Nõo rural municipality
3. Narva +
 - 3.1. Narva-Jõesuu city; Vaivara rural municipality
 - 3.2. Narva-Jõesuu city; Vaivara rural municipality, Sillamäe city
4. Kohtla-Järve city; Kohtla, Jõhvi, Kohtla-Nõmme, and Toila rural municipalities
5. Pärnu city, Audru, Sauga, Paikuse, and Tahkuranna rural municipalities, Sindi city

Before examining the urban regions, let us take a look at the changes in the ways of travelling to work in larger cities in 2000–2014. The share of persons travelling to work by car is shown in Figure 35 (p. 37) and the share of those travelling by public transport in Figure 36 (p. 38). There have been considerable fluctuations in the shares over the years, but the graph of the linear function shows that the share of people travelling to work by car is increasing, while the number of public transport users is decreasing in all the bigger cities of Estonia (Figure 37, p. 38). These trends could have different reasons: the increased distance between home and work does not facilitate travelling to work on foot or by bicycle; public transportation links have become less frequent; people have grown more indolent and have more opportunities to use their own car, etc.

Coming to the strategic indicator, we can see that the target established for 2020 was met in all the aforementioned urban regions in 2005, but only in the urban regions of Narva in 2014 – and even there the indicator value dropped significantly (the largest decrease in Estonia) (Figures 38 and 39, p. 39).

The share of persons travelling to work on foot or by bicycle or public transport has changed quite differently in the examined urban regions during the period of 2005–2014 (Figure 40, p. 40; for reasons of clarity, only some of the defined urban regions have been presented, because these urban regions are dominated by the indicators of the respective city and all the urban regions of a given city behave virtually the same). For instance, in the region of Tallinn, the value of the indicator decreased in the period of 2005–2008 and the situation stabilised in 2008–2012. In the Narva urban region, the indicator value was in steady decline, etc.

Local government

The Estonian Regional Development Strategy for 2005–2015 does not outline a specific indicator for assessing the performance of local governments. This was surprising because, when it comes to the development of Estonia, we are immediately faced with the issue of administrative reform,

which should increase the capacity of local governments. Social expectations for the reform are very high. It is likely that the performance indicators of the reform will be formulated in the design and implementation documents of the reform and we can provide a more comprehensive review in future overviews of Estonian regional development.

A comparison of the income and expenditure structure of local governments is one way to analyse the differences in the performance of local governments. Comparing the average income structure of the local governments in Harju and Tartu counties with the respective indicators of other counties for the years 2004 and 2014, we can see differences between both the regions and years (Figure 41, p. 41). In Harju and Tartu counties, taxes (primarily personal income tax) have been the main source of local government income due to the relatively higher income level of the residents. While in 2014 tax income provided the highest share also in the income of the remaining counties, grants were their main source of income in 2004. EU accession entailed access to a large volume of grants, which were allocated primarily to reduce the relative development gap of remote regions and were largely forwarded to the remaining counties. Over time, the share of grants in local government income has decreased in Harju and Tartu counties as well as the rest of the counties. This can be regarded as a positive development, because a smaller share of external funds reflects the improved financial independence of a local government.

The most notable difference in the expenditure structures of the local governments of the observed regions is the higher share of management costs in the local governments of Harju and Tartu counties. This reflects their higher investment capacity: these counties are left with more money after the expenditure on education, social protection and recreation has been met. The situation was the same both in 2004 and in 2014 – there were no sudden changes in the expenditure structure in this period (Figure 42, p. 41). A general growth trend could be observed in the share of management costs (mainly transportation costs) in all the counties. The share of transportation costs is relatively bigger in Harju and Tartu counties. This is largely due to large-scale investments in the renovation of the existing road network and in the construction of new junctions. For instance, in the local governments of Tartu county, average management costs were more than four times higher in 2014 than in 2004, with a significant contribution from the expenditure on the development of the Eastern bypass around Tartu (Täiendav ... 2013).

Education expenditure constitutes the largest share in the cost base of the local governments of the regions, and these costs have remained at a relatively high level in the local governments of other counties compared to Harju and Tartu counties. However, while the share of education expenditure has been relatively stable in Harju and Tartu counties, it has decreased in the remaining counties. This could have been caused by the streamlining of the school network due to the decreasing number of students, which has resulted in the closing of several general education schools in more remote regions. In addition to management costs, the remaining counties have experienced a relatively bigger increase in the share of expenditure on housing and utilities as well as on social protection in the expenditure of local governments. This latter expenditure category has increased due to the rise in the social protection expenditure of the elderly, caused by the rapid ageing of the population in rural areas.

Conclusion

- **The population target set in the Estonian Regional Development Strategy for 2005–2015 was not met:** the share of the inhabitants of Harju county exceeds 41% of the total population of Estonia and this share is on an uptrend.
- The Estonian Regional Development Strategy for 2014–2020 does not include any targets that would be measured using population statistics.

- Most Estonian local government units are characterised by both negative natural increase and negative net migration. The population number has increased in 31 municipalities in 2005–2015. The growth regions are clearly distinguishable, with the largest ones being Tallinn with its vicinity, the vicinity of Tartu, and the vicinity of Pärnu.
- Estonia is troubled by a small number of births. The situation at the beginning of 2015 was significantly worse than what was expected in the population projection of 2010.
- In Estonia, more than one-third of the women in prime childbearing age live without a partner. There are significant differences between counties.
- The average age of mothers at first childbirth has increased by more than four years in the period of 1989–2014.
- **The GDP target set in the Estonian Regional Development Strategy for 2005–2015 was met:** the share of Harju county in the GDP of Estonia is below 70%. Was it the result of efficient strategic methods or was the target not ambitious enough? The target was definitely not too demanding. In 2004–2013, the per-capita GDP generated in Harju county compared to the Estonian average was on a downtrend, but it still significantly exceeds the average level of Estonia.
- The target established for the cities of Tallinn and Tartu for 2020, stipulating that the per-capita GDP should account for respectively 85% and 55% of the EU-28 average, was met already in 2013.
- In 2013 compared to 2004, the GDP at current prices increased in all counties, but there were significant differences in terms of the growth rate – the largest gap exceeded 60 percentage points.
- **The value added generated in different economic sectors has not changed significantly in the period of 2000–2013. This prevents any conclusions about effective structural changes.**
- **The profitability indicators of non-agricultural enterprises with at least 20 persons employed have fluctuated in keeping with the overall economic situation and there were no significant differences between the average indicators of Harju and Tartu counties and the remaining counties in 2005–2013.**
- Non-agricultural enterprises with at least 20 persons employed have been able to increase the average share of exports in their turnover in 2005–2013.
- The increase in R&D expenditure, which had been set as a target in the Estonian Regional Development Strategy for 2005–2015, has been achieved with the indicator value of 2013 exceeding that of 2005 by several times. There has been an explosive growth in R&D expenditure in the business sector.
- The number of enterprises per 1,000 inhabitants increased steadily in 2005–2012, but it is high time to ask what the optimal level of entrepreneurial activity would be for Estonia.
- The average value of property transactions, specified in the Estonian Regional Development Strategy for 2005–2015 as one of the monitoring indicators, had increased somewhat by 2014, compared to 2005. In the interim period, there have been periods of significant growth and decline in the average value. Both positive and negative consequences of the increase in the value of property transactions could be experienced during the period.
- **The labour market target of the Estonian Regional Development Strategy for 2005–2015 has been met:** in 2013 and 2014, there were no counties in Estonia with the employment rate below 45%.
- Between 2004 and 2014, the employment rate has increased in all the counties of continental Estonia. However, the differences in the employment rate between the counties are still very large and have not actually decreased.

- ***The target of the Estonian Regional Development Strategy for 2005–2015 which states that the average monthly disposable income per household member should not be below 61% of the highest county-level indicator in any of the counties has been met.***
- *The share of people using a car to go to work is increasing in the largest cities and urban regions of Estonia, while the share of people who prefer to walk or use public transport is decreasing. The Estonian Regional Development Strategy for 2015–2020 intends to reverse this trend.*
- *The re-launch of the administrative reform in Estonia could have a significant impact on Estonia's regional development. Preparations for the reform are underway, but it seems at this time that measuring the outcomes of the reform on the basis of official statistics could prove to be complicated – the goals of the reform have not been formulated with sufficient clarity so that they could be measured with the help of statistics.*
- *Estonia's regional development in 2005–2014 could be summarised with lyrics from a once popular Estonian song: we can say a number of good things about it but it also has some minor faults. The fact that most of the statistically measurable targets of the strategy have been met is certainly a positive, but the negative is that we still cannot talk about balanced development in Estonia.*

KAS EESTIS TULEB UUS RÄNDEPÖÖRE?

Garri Raagmaa

Tartu Ülikool

Artikli eesmärk on arutleda uue linn-maa rändepöörde võimalikkuse üle Eestis, selle eelduste ja tagajärgede üle, lähtudes maailma ja Euroopa uutest olulistest suundumustest. Viimase paarikümne aasta hoogne metropolistumine ehk elanike koondumine suurlinnapiirkondadesse Eestis ja mujal maailmas (eriti kiiresti on kasvanud hiidlinnad Aasias ja arengumaades) on tekitanud mulje pöördumatust protsessist. Osa ametnikke ja poliitikuid, majandusteadlasi ja isegi maailmaorganisatsioone (WB 2009) on leidnud, et turujõudude ajendatud inimeste ümberpaiknemist ja koondumist metropolidesse peaks soosima ka avalik võim ja see on isiklikke rändeotsuseid omakorda võimendanud.

Metropolistumine ei pruugi pikemas vaates ja igal pool maailmas olla elanikkonna paigutamisel ainuvõimalik ja ammugi siis jätkusuutlikum lahendus. Nii on õigustatud küsimus, kuivõrd 1980. aastate elanikkonna hajumine, mis järgnes sõjajärgsele linnastumislainele, võib taas toimuda ja kas meil on alust rääkida uuest rändepöördest. Paljud autorid (näiteks Hirschman 1958; Gibbs 1963; Friedmann 1973; Williamson 1975; Geyer 1996; Geyer ja Kontuly 1993; Halfacree 2006; Korcelli-Olejniczak ja Korcelli 2015) on käsitlenud elanikkonna suurlinnast väikelinna või maale tagasipöördumise teemat. Ennekõike on arutletud hierarhiatasandite vaheliste rändeprotsesside suuna, staadiumide ja neid mõjutavate tegurite üle.

Rändepöördest rääkimine on sagenenud just suuremate ühiskondlike muutuste eel, mil üldist raamistikku loovad tingimused muutuvad ning uurijad ja poliitikakujundajad otsivad kasvavatele probleemipundardele lahendusi. Ka on eelmises arengufaasis arendatud mudelid ja nende alusel koostatud prognoosid osutunud sageli ebaadekvaatseks. Et maailmas on toimumas järgmine tehnoloogia- ja majandusmuutus, võib eeldada lähikümnenditel muutusi ka geograafias, kus viimase paarikümne aasta trendide pikendamine ei pruugi olla kõige adekvaatsem prognoosimise viis. Uus keskkonna taluvust arvestav kohapõhine arenguparadigma võib üsna olulisel määral tulevasi maa-linn-suhteid ja rändevooge muuta. Neid tegureid ja suundumusi ning võimalikke tulemeid ongi järgnevalt lahatud.

Rändepöörde tagamaad

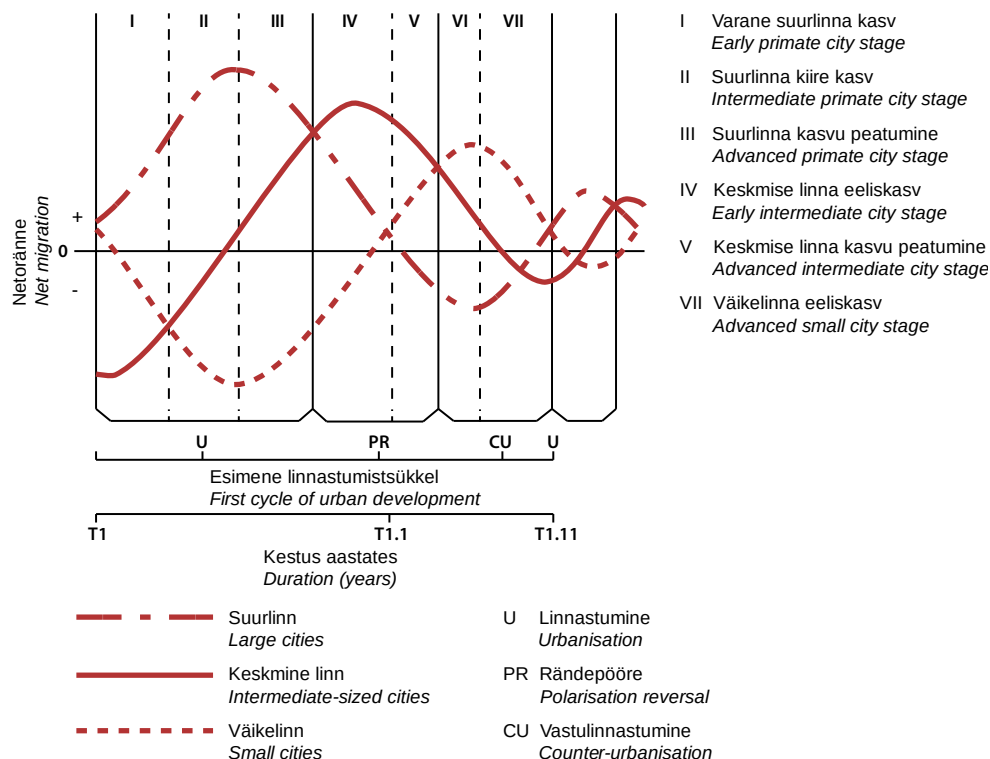
Inimeste suurlinnapiirkondadesse koondumisel on lühiajalise majanduskasvu saavutamise kõrval rida negatiivseid tagajärgi, nagu suurem energiakulu ja saastatus, liikluse investeeringu- ja ummikukulud ning erinevad sotsiaalprobleemid – segregatsioon, vaesus, kuritegevus ja rahutused. Metropolide ülikasv on toimunud omakorda paljuski teiste piirkondade arvel, millega tuuma ja ääremaa erinevused on kasvanud. Ääremaa-alade lootusetu vaesus põhjustab üha suuremaid rändevooge. Ennekõike siirdutakse oma riigi metropolide getodesse, kuid osa parema elu otsijaid suundub ka üle riigipiiride. Elanike ülim kontsentratsioon hiidlinnapiirkondades, mis sõltuvad massiliselt juurdeveetavast energiast, toidust ja veest, ei ole *a priori* pikaajaliselt jätkusuutlik, eriti kui arvestada energiatootmises paratamatut fossiilkütuste asendamist taastuvate ressurssidega ning hoonestuse ja rajatiste all hävivat viljakat maad. Nii on valglinnastumisele kõikjal vastu oldud, kuid vaid vähesed riigid on suutnud tihenemisest huvitatud kapitali survele vastu seista.

Ameerika Ühendriikides ja Lääne-Euroopas toimus osaliselt eelnimetatud põhjustel (saastatus, ummikud, kuritegevus, keskkonna degradeerumine), aga ilmselt ka demograafiliste ja regionaalpoliitiliste põhjuste ajal 1980ndatel suuremahuline rändepööre, vastulinnastumine, millega näiteks sise-London kaotas ligi kolmandiku oma elanikkonnast. Võttes aluseks diferentsiaallinnastumise teooria (Geyer ja Kontuly 1993), mis toona toimunud ja sellele järgnenud globaliseerumisest ajendatud uuslinnastumist kirjeldab, võiks eeldada järgmist rändepöörde tulekut (joonis 1). Suurbritannias on siseränne maapiirkondadesse olnud viimasel kümnendil keskmiselt 100 000 elanikuga plussis – inglased (või õigemini suurlinnade elanikud) liiguvad maalisesse keskkonda,

tehes suurlinnades ruumi sisserrändajatele. Lahkutakse nii Londonist kui ka teistest tööstuslinnadest (Office for National Statistics 2013; 2015). Sarnane olukord oli Eestis 1980ndatel, mil eestlased liikusid maapiirkondadesse ja linnadesse lisandus massiliselt immigrante. Tegelikult piisab rändepöörde saavutamiseks nii Lääne- kui ka Ida-Euroopas senise rändepoliitika ümbervaatamisest, mis võib kaasa tuua võõrtööliste kiirendatud koju tagasipöördumise, kahandades läänes linnade ja suurendades idas maaelanikkonda.

Joonis 1. Diferentsiaallinnastumise mudel

Figure 1. Model of differential urbanisation

Euroopas viimasel kümnendil toimunud rändeprotsessid on riigiti-piirkonniti väga erinevad (kaart 2, lk 260). Ei saa väita, nagu valdaks kogu Euroopat linnastumine. Üha rohkem mõjutab üle-euroopalist rahvastiku arengut tööränne. Euroopast on pärast Euroopa Liidu laienemist saanud suurima immigratsiooniga piirkond maailmas, kus 75 miljonit inimest (Dicken 2015) ehk 9% ei ela enam oma kodus, vaid töötab ja viibib suurema osa ajast neile suuremal või vähemal määral võõras kultuurikeskkonnas. Ennekõike on suurlinnadesse siirdumine ja arvukas väljaränne kujunenud probleemiks Ida-Euroopa ääremaalistes piirkondades, kus seda on soosinud mastaapne majanduse restruktureerimine, aga ka nii keskvalitsuste kui ka IMFi ja Maailmapanga (WB 2009) viimase kümnendi suurlinnade kasvule ja majanduse makrotasakaalule keskenduv ideoloogia. Ka Põhjamaades on toimunud põhjaalade elanikkonna kahanemine ja siirdumine suurematesse linnapiirkondadesse, nagu ka Kreekas ja Pürenee maades. Suurbritannia, Iirimaa, Prantsusmaa ja Põhja-Itaalia, aga ka Norra ja Rootsi lõunapoolne elanikkond on aga kasvanud ka maapiirkondades.

Maapiirkondade arengut mõjutab riigi või regiooni positsioon ülemaailmses tööjaotuses, mis loob eeldused majanduskasvuks ja töökohtade loomiseks. Võib ka väita, et Euroopas on välja joonistunud üsna selged tuum-ääremaa-mustrid, kus Euroopa keskmes olevad niigi tihedad regioonid kasvavad rände arvelt ja ääremaalised piirkonnad hõrenevad. Tuleb aga silmas pidada,

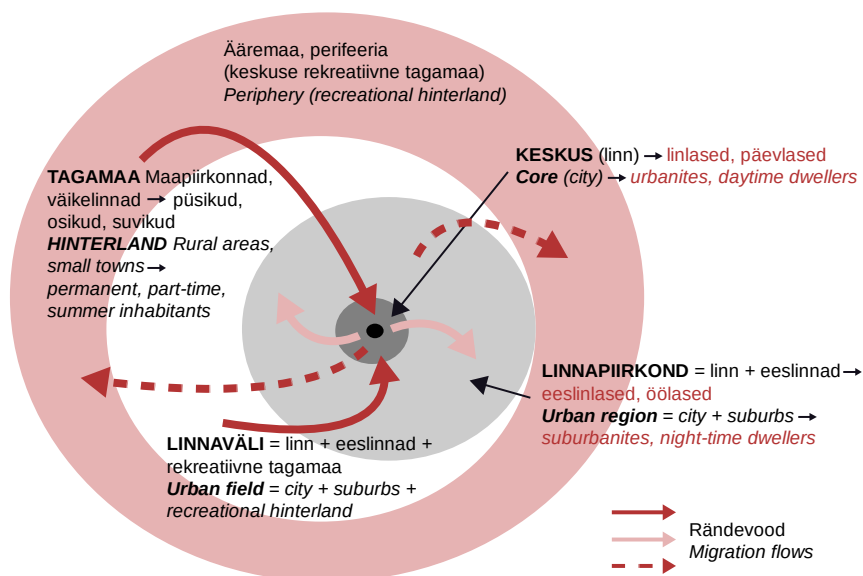
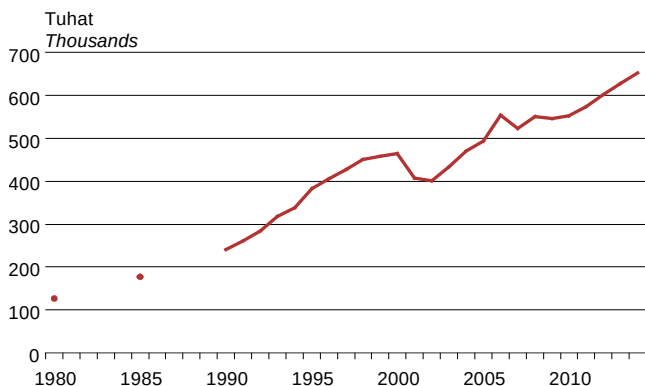
et just sisserrändajad koonduvad ennekõike suurlinnadesse või nende lähedastesse uuslinnadesse ja põliselanikud siirduvad suurlinna lähedale maale, väikelinnadesse või siis kallimatesse uusasumitesse. Viimase aasta massilised pagulaste vood Aafrikast ja Lähis-Idast seda niigi segregeerunud rahvastikupilti vaevalt ühtlustavad. Ülimalt oluline on aduda, et eri kultuurist elanike rändekäitumine on oluliselt erinev (Kontuly ja Tammaru 2006), mistõttu võib anda elanikkonna koosseisu süüvimata vaid üldnäitajatega piirdumine tegelikest protsessidest puuduliku või lausa väär pildi.

Maa-linn-ränne, s.o linnade kasvamine maapiirkondade arvelt, ei ole Eestiski olnud kogu ajaloo vältel valdav. Viimase saja aasta jooksul on äärmuslikes oludes (I ja II maailmasõda, vabadussõda) toimunud Eestis kaks massilist maalesiirdumist, ehkki nende ulatust ei ole mõistetavatel põhjustel dokumenteeritud. 1920–30ndatel oli valdav küll juba enne I maailmasõda alanud väikelinnastumine, kuid sellega kaasnes arvestatav elamuehitus ja asundustegevus ka maapiirkondades. 1980ndatel kosus Eestis maaelanikkond linlaste arvel, ehkki samal ajal toimus peamiselt Venemaalt arvukas sisserränne Eesti suurematesse linnadesse. Omamoodi huvitav on see, et Eesti rändepööre toimus sünkroonis vastulinnastumisega Ameerika Ühendriikides ja mitmes Lääne-Euroopa riigis, ehkki sealsed linn-maa-rände põhjused olid üksjagu teistsugused kui siinmail. Ida-Virumaalt ja Tallinnast siirdusid just eestlased tööle dotatsioonide najal jõukust kogunud ühismajanditesse, kus maksti paremat palka, ehitati palju uut elamispiinda ja sotsiaalset infrastruktuuri. Eestlaste toonase rändepöörde peapõhjuseks saab siiski pidada 1980ndate majanduspoliitikat, mis soosis suurte (Norra ja Šveitsi tasemel) dotatsioonidega põllumajandus- tootmist. Ehkki näiteks Hiiumaa puhul, kus 1940. aasta 18 000ne elanikkond kahanes 1970. aastateks alla 10 000, kuid kasvas 1989. aastaks taas 12 600ni, võiks sealseid põllupidamise tingimusi arvestades olla see küll viimane põhjus, mida arvestada. Kõrvalhüpeteesina on toonase rändepöörde kohta välja käidud erinevaid põhjusi alates Lääne vastulinnastumise kultuurilisest ülekandest Soome televisiooni kaudu ja lõpetades rahvusliku enesealahoiiinstinkti tugevnemisega. See, et maastumise üks kaasnähtusi oli 1980ndatel just eestlaste sündimuse kasv, võiks juba ainuüksi tähelepanuväärne olla.

Kuidas kirjeldada paremini üha liikuvamaid inimhulki? Mõistete täpsustus

Kuidas maaelanikku määratleda? Tegelikult ei ole enam kuigi selge, kuhu tõmmata piir linna ja maa vahel. Sadakond aastat tagasi olid maa ja linn selgelt eristatavad ning vahetegemine linlaste ja maarahva vahel lihtne. Nüüdseks on maa ja linna piirid eeslinnastumise ja planeerimisreeglite lõdvenemise tulemusel hägustunud (joonis 2) ennekõike suuremate linnade lähitagamaal, kuhu linnas tööl käivatele valgekraedele on rajatud arvukalt uusi elamualasid. Eeslinnastumine on viimastel kümnenditel kiiresti autostunud Eestis (joonis 3) ja Ida-Euroopas võimendunud. Viimsi valla elanikkond (2015. aasta alguses 19 200) on kasvanud näiteks 1989. aastaga võrreldes neli korda, kuid Eestis kasutatava klassifikatsiooni järgi on see endiselt maapiirkond, ehkki haritavat maad on seal alles vaid 320 ha (166 m² elaniku kohta). Ja kas Mõisaküla oma 800 elanikuga ikka on linn? Sellest eelmise sajandi jaotusest lähtub aga statistika ja olulisel määral ka territoriaalsete poliitikate rakendamisel kasutatavad koefitsiendid.

Elanike paiknemise muutustest ruumis annab ruutkaart märksa parema pildi kui haldusüksuste kaart. Pilt on märksa kirjum. Eestis on selgelt kahanenud kortermajade, eriti väikelinnade ja kohalike (majandi)keskuste elanikkond ja samal ajal on uusi elanikke asunud (vahepeal ka asustamata) talumajadesse. Ennekõike on hõivatud olemasolevad või rajatud uued maalised elamised suuremate linnade lähialadel, kuid uusi hajaasukaid on juurde tulnud ka üsna kaugetes kantides. Enamik uutest maaelanikest ei tegele seal maaviljelusega, vaid lihtsalt elavad või puhkavad. Kas kaugel ääremaal nn muruniidu-taludes tegutsejad, kes ennekõike naudivad ilusat vaadet või rahu ja vaikust, on maalased või linlased?

Joonis 2. Ruumis liikuva elanikkonnaga seotud põhimõisted**Figure 2. Main terms related to spatially mobile population****Joonis 3. Eestis registreeritud sõiduautod, 1980, 1985, 1990–2014****Figure 3. Passenger cars registered in Estonia, 1980, 1985, 1990–2014**

Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon (OECD) eristab maalisi ja linnalisi piirkondi rahvastiku tiheduse ja linnaliste keskuste suuruse järgi. Maapiirkonna kriteeriumiks on 150 inimest ruutkilomeetril. Ääremaalisust hinnatakse kaugusega vähemalt 50 000 elanikuga keskusest. Eesti keskmine rahvastiku tihedus on 30 in/km² ja maapiirkonnas kogunisti 11 in/km². Euroopa tuumalal Valloonia ulatub aga maapiirkondade rahvastiku tihedus üle 600 in/km². Kui võtta aluseks ruutkaart (1 km x 1 km), on Eestis üle 40% maaelanikke ja kogunisti 98,7% maalisi alasid, millega oleme Euroopa maalisemaid piirkondi. OECD ja ELi kolmanda territoriaaltaseme (TL 3, NUTS 3) järgi Eestis päris linnalisi alasid ei olegi (kaart 3, lk 261). Vaid Harju ja Ida-Viru maakond kuuluvad vahepealsete hulka, kus maaelanikke on vahemikus 20–50%.

Kui täisajaga palgalisena teeb traditsioonilist maatööd (põllumajandus, metsandus, kaladus) nii Eestis kui ka Valloonia alla 4% töötajast, siis läänest eristab enamikku Ida-Euroopat väikest viisi põllumajandusega tegelevad nn enesevarustustalud. Sellistest majapidamistest ei tule kuigi palju

kaubatoodangut (varem oli peamiseks müügiartiklik nukkapiim), kasvatatakse seal peamiselt endale ja oma linnasugulastele kõogi- ja puuvilju, peetakse üksikuid koduloomi (kanu, sigu, küülikuid), renditakse osa maad suurematele põllumajandustootjatele ning saadakse mõningast sissetulekut ka metsast. Ida-Euroopas selliste (peamiselt vanemate inimeste peetavate) majapidamiste arv seni veel kahaneb. Lääne-Euroopas ja Ameerikas, aga kohati ka meil, üritavad aga uue suundumusega just intellektuaalide pered endale koduaia või kogukonnanaia, isegi rõdul ja korteris üha enam puhast ja kindla päritoluga supirohelist (sellel põhineb Eesti idufirma Glick & Grow edu) või ka juba suuremaid toidukoguseid kasvatada. Kui palju enesevarustustalunikke ja linnast neile abiks ning ühtlasi puhkamas käivaid ja osaajaliselt maaviljelusega tegelevaid teise kodu asukaid on, ei ole täpselt teada. Küll võiks selline arvepidamine ja suundumuste kujundamine olla aga mitmes plaanis oluline ja seda peaks nii regulaarstatistikas kui ka tulevase registripõhise rahvaloenduse tegemisel arvestama.

Friedmann ja Miller joonistasid 1965. aastal Ameerika Ühendriikide linnaväljad koos 3–4-tunnise sõiduulatusena rekreatiivse tagamaaga. Märksa varem autostunud Ühendriikides kujunesid sellised kontsentrilised funktsionaalsed linnasüsteemid välja enne kui Euroopas ja mujal maailmas. Heaolu kasv ja massiline autostumine Ida-Euroopas võimendas eeslinnastumist ka meil ja see on hästi nähtav Euroopa ja Eesti rahvastikumuutuse kaartidelt. Kasvanud on ennekõike Tallinna ja Tartu eeslinnade, s.o linnalähedaste valdade elanikkond ja pendelränne (kaart 4, lk 262). See tähendab, et kasvanud on ka elanike mobiilsus ning suurenenud päeva- ja öörahvastiku vahe. Elanike registreerimise korra tõttu ei kajasta aga jooksev rahvastikuarvestus kumbagi adekvaatselt. Hinnanguliselt on 20–30% Tallinna lähivaldade elanikest (öö-)elukoha registreerinud Tallinnas, saamaks juurdepääsu teenustele (koolid-lasteaiad) ja tasuta ühis-transportidele. Töökoha asukoha fikseeris vaid rahvaloendus.

Vaatluspõhiselt on laienenud vanade talukohtade, nõukogudeaegsete suvilate, aga ka päris uute suvilate rajamine, s.o rekreatiivne maakasutus. See viitab Põhjamaadega sarnastele suundumustele, kus rekreatiivne maakasutus ja puhkeaja mobiilsus on viimastel kümnenditel kasvanud (Nordregio 2007). Ka rekreatiivset maakasutust ja liikuvust ei ole statistika seni suutnud arvestataval määral kirjeldada.

Mõistmaks, millest ja kellest jutt, võiks kasutusele võtta ka uued mõisted. „Eeslinlane“, „päevlane“ (päevalanik) ja „öölane“ (öölanik) peaksid olema mõistetavad. Pikema maa taha pendeldajate kohta on rahva seas olnud kasutusel „suvik“ ehk suveelanik, „püsik“ ehk püsielanik ja „osik“ ehk osajaelanik. Esimesed kaks mõistet on kasutusel ka taimekasvatustes, kuid usutavasti ei tekita nende rööpkasutus suurt segadust. 2011. aasta rahvaloenduse järgi oli üle kolme kuu maal elavaid (peamiselt) suvikuid ja osikuid 79 000 (6% elanikkonnast). Enamik maale pendeldavaid inimesi seal aga nii kaua ei viibi, nii et nende tegelik arv saab olla Põhjamaade analoogiat ja siinset sarnast elulaadi arvestades mõnevõrra suurem. Norras oli teise kodu omanike osatähtsus 2007. aastal 31% (Nordregio 2007) ja see kasvas toona 6000–8000 võrra aastas. Erinevalt Norrast, kus paljud *hytta*d on paigutatud püsisustusest väljapoole, on Eestis enamikul maa-majade omanikel püsikutest naabrid. Sageli on suvikud aktiivsed kogukonna liikmed ja kujunevad ajapikku osikuteks ja siis juba ka püsikuteks. Teiselt poolt elavad maal püsielanikud, kes tegelikult on osikud – töötavad kas välismaal, laevadel või ehitusel ja viibivad suure osa ajast mujal. Rahvaloenduse järgi oli välismaal töötajaid ligi 25 000 ehk 4,4% ja liikuva või määramata töökohaga inimesi 54 000 ehk ligi 10% hõivatutest (Tiit ja Servinski 2013).

Liikuvuse kasvu ja elanikkonna vananemise mõju maastumisele

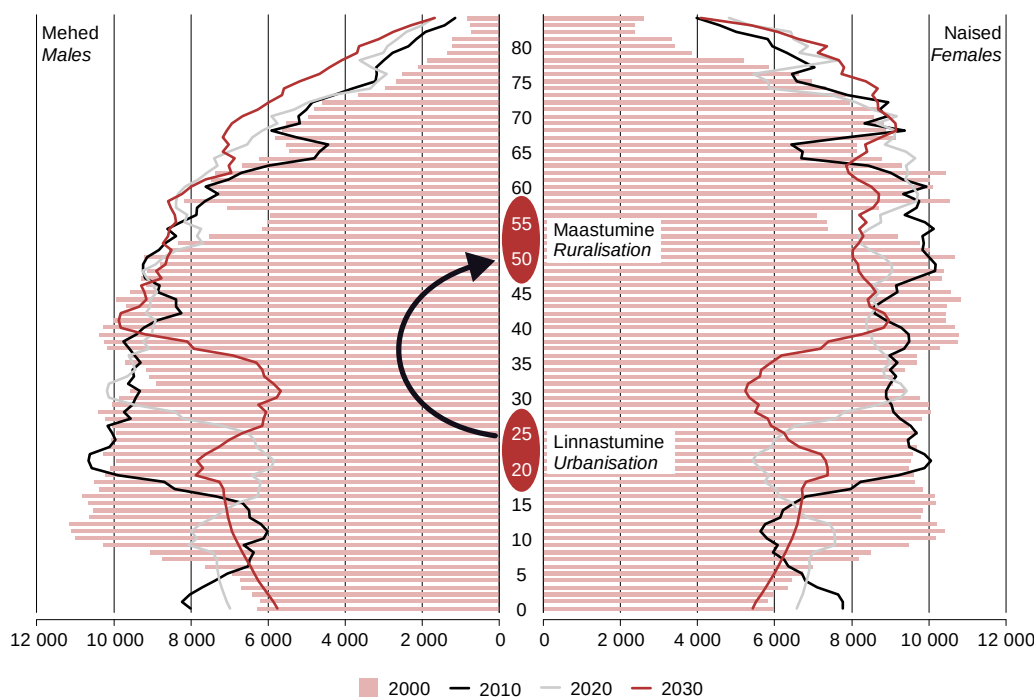
Inimesed liiguvad üha enam. Kui meie vana- ja vanavanaisade keskmine liikuvus oli mõni kilomeeter päevas, siis tänane igapäevane pendelränne ulatub Eestis mitmekümne ning mitmel tuhandel inimesel isegi saja kilomeetri kanti. Võrreldes 1980ndatega on kasvanud nii igapäevase kui ka kaugrände ulatus, suund ja maht. Mobiilpositsioneerimise andmetel liikus aastatel 2007–2009 tööpäeviti üle omavalitsusüksuse piiri kooli või tööle keskmiselt 380 000 inimest (Ahas jt 2010). Töörändega üha pikema maa taha püüavad inimesed tagada parima elukeskkonna (ruum, hind, teenuste kvaliteet, sotsiaalne ja kultuuriline keskkond) ja karjääri (palk, eneseteostusvõimalused) kombinatsiooni. Sissetuleku kasv ja transpordivõimalused lubavad

leida kas parema töö või valida endale suurema, parema või ka odavama eluaseme töökohast kaugemal. Pika maa taha pendeldamist soodustab peale autode suhtelise odavuse ka töökohtade struktuurimuutus ja IT-interneti kasutamine, mis lubab osal inimestest kodust töötada. Kasvab nende inimeste arv, kes töötavadki kodust kas siis täis- või osaaajaga.

Toimib elutsükli mudel – noored suunduvad linna õppima ja tööle, pereelised eeslinna ja tööturult lahkuvad paremasse ja odavamasse keskkonda, sageli tagasi vanematekoju või soetatud suvemajja. Rahvastiku vanusstruktuuri muutus mõjutab inimeste paiknemist (joonis 4). Viimasel kümnel aastal on noorte eagruppide arvukuse (1980ndate beebibuumi põlvkond) tõttu toimunud massiline linnastumine ja välismaale suundumine, mida omakorda võimendas aastate 2009–2011 majanduskriis. See põlvkond ületab 2030. aastatel 45. eluaasta piiri, mil hakatakse enam hindama keskkonda ja järk-järgult taandutakse aktiivsest karjäärist. Seni on Eesti (kaardid 5 ja 6, lk 263) ja Põhjamaade hilisemas keskeas ja pensionile jäävad inimesed nii käitunud. Eesti maaelanikkond võib omakorda kasvada hinnanguliselt 150 000 – 200 000 väliseestlase (Kirss jt 2014) arvel, kelle arv on pärast 1990ndaid jõudsalt kasvanud ja kellest paljud naasevad pärast raha kogumist koju või saavad ajapikku vanematelt-sugulastelt kinnisvara päranduseks. Seni Vahemeremaades, aga ka Lõuna-Rootsis (Müller 1999) on kasvanud tuum-Euroopast pärit teise kodu omanike arv. Väikeses mahus on analoogseid protsesse täheldatud ka Eestis. Rail Balticu eeldatav valmimine ja teiste ühenduste paranemine võib neid protsesse võimendada.

Joonis 4. Linnastumisest maastumiseks. Eesti rahvastiku vanuspüramiid, 2000, 2010, 2020 ja 2030

Figure 4. From urbanisation age to ruralisation age. Age pyramid of population of Estonia, 2000, 2010, 2020 and 2030

Klassikalise Alonso (1964) maakasutuse mudeli järgi paigutubki elamine ärikeskustest kaugemale ja pendelrände piirkonnad on seda ulatuslikumad, mida suurem on linnaline keskus. Elamist suurest linnast väljaspool on üle saja aasta reguleeritud ühistranspordi, eelkõige rongide võimaldamisega, aga ka tervete uute linnade ehitamisega Howardi (1902) maa-linn-mudeli alusel. Vaatluspõhiselt on arvestatav hulk noori peresid siirdunud odavama elamispinna, aga ka

privaatsuse otsinguil linnadest kaugemale, kus parema juurdepääsuga kohtades on elamiseks kohendatud vanu talumaju või suvilaid. Kinnisvara hinnad on maal ja väikelinnades praegu madalad. Samuti ei tasu alahinnata eesti rahvuskultuuri mõju, mis taotlebki omaette olemist (Mikita 2013).

Lähikümneanditel saab olulisimaks Euroopa ühiskonnamuutuste põhjustajaks elanikkonna vananemine. Ühelt poolt suurendab see sotsiaal- ja tervisekulutusi. Juba aastaks 2020 hinnatakse Euroopas tervise- ja hooldustöötajate defitsiidiks nii pensionile jäämise kui ka kasvava vajaduse tõttu kaks miljonit. Kuidas palgata miljoneid täiendavaid tervise- ja hooldustöötajaid oludes, kus tööaliste osatähtsus kiiresti kahaneb, maksutulu ja riikide-omavalitsuste võimekus sotsiaal- ja tervishoiusüsteemi rahastada aga väheneb? Alles kujunev eakate tarbijaturgude ehk hõbemajandus on maailmas suuruselt kolmas sektor. Selle aastamaht on 7 triljonit dollarit ja kasvab 2020. aastaks juba 15 triljonini (EK 2015). Juba nüüd, aga mida aeg edasi, seda enam luuakse IT- ja muid personaalseid lahendusi, mis lubavad inimestel endil või lähikondsetel nende tervist jälgida ja selle eest hoolitseda. Tegelikult tähendab see tervise- ja hooldusteenuse raskuspunkti kandumist kohalikesse kogukondadesse.

Et eakamad inimesed eelistavad kallile-tihedale linnale puhtama keskkonna ja odavama kinnisvaraga maakohti ja väikelinnu, näitab nii Eesti kui ka Põhjamaade senine kogemus tööturult väljuva elanikkonna siirdumisel linnadest välja. Kui müüa oma eeslinnamaja, saab osta mitu korda odavama samaväärse maja väikelinnas või maal ning saadud tulu arvelt parandada tarbimisvõimekust. Potentsiaalne maale siirduv elanikkond kasvab 2030ndatel oluliselt (1980ndate beebibuumi põlvkond). Eeldada võib ka hooldekodude ja avahoolduse töökohtade arvu suurenemist.

Tehnoloogiamuutus ja maastumine

Viimase paarisaja aasta üha kiirenevat ühiskonna arengut on kirjeldanud ja järgitanud paljud autorid. Üldplaanis on täheldatud arengu tsüklilisust – teatud perioodidel majanduse areng (mõõdetuna näiteks investeeringute või ettevõtete kasumina) kiireneb, et siis kriisides kahaneda või sumbuda. Enam-vähem ühel meelel ollakse selles, et muutuste ja vastavalt ka tsüklilisuse peamine põhjustaja on tehnoloogia muutus. Tehnoloogia mõju majanduse tsüklilisusele kirjeldas esimesena Nikolai Kondratiev (1925/1984), hiljem on seda täiendanud paljud autorid, nende seas Schumpeter (1939) ja ka Eestis töötav Carlota Perez (2002). Nimelt investeeritakse uude, n-ö supertehnoloogiasse (selle kasutuselevõtuga seotud ehitistesse ja masinatesse, aga ka töötajate koolitusse), millega tarbimine väheneb ja mis mõjutab teisi majandusi, põhjustades pikaajalisi (u 50-aastased) tõusu ja languse tsüklid. Alvin Toffler (1970, 1980) kirjeldas agraa-, tööstus- ja infoühiskonna laineid, millele Rolf Jensen (1999) lisas oma lähenemises unelmate – meedia- ja reklaamipõhise – ühiskonna laine, kus uute radikaalsete tehnoloogiliste innovatsioonide levikuga kaasnevad ühelt poolt olulised ühiskondlikud ja elulaadilised muutused, kuid teiselt poolt tekivad täiesti uued turud ja subkultuurid, mis omakorda mõjutavad majanduse ja inimeste paiknemise geograafiat.

Uue tehnoloogia abil majandusharudes nõudlus ja tootlikkus kasvab ning see põhjustab omakorda hõivestruktuuri ja ka ruumikasutuse muutuse. Masinate, keemia ja viimasel ajal mikro-elektroonika kasutuselevõtt põllu- ja metsamajanduses on tootlikkust kordades kasvatanud ja vabastanud valdava osa töötajast. See on olnud ka peamine linnastumise taganttõukaja ja ääre-maastumise põhjustaja. Teiselt poolt võimaldab aga kasvav mobiilsus ja heaolu enam valikuid elukeskkonnas, mis on toonud kaasa mastaapse eeslinnastumise, turismisektori ja rekreatiivse maakasutuse kasvu. Inimesed, kes on varasema evolutsiooni jooksul elanud miljoneid aastaid looduse keskel ja viimastel aastatuhandetel valdavalt hõredas agraarses keskkonnas, tunnevad end paremini looduses või traditsioonilisel külatanumal. See sisemine soov suurema ruumi järele realiseerub eeslinnamaja ja/või suvila soetamises (Mikita 2013). Ja vastuolu kapitali koondumise loogikaga võimendab *laissez faire*-ruumipoliitika korral nii eeslinnastumist kui ka rekreatiivset maakasutust tagamaal ja liikuvust eri ruumide vahel.

Kasv ja kahanemine toimub eri maades ja regioonides ajaliselt nihestatult. Kapitali loomine ja liikumine toimub eri kiirusega ja suundades, eri kultuurides ja ühiskondades adapteeritakse muutusi erinevalt. Rostowi (1960) järgi toimub ühiskondlik hüpe traditsioonilisest modernseks kapitali kontsentratsiooni tulemusel, toetatuna soodsast rahvastiku vanuskoosseisust ja majanduspoliitikast. Kondratievi lainete uurijad on tõdenud, et uus tööstus ei taha minna vana tööstuse piirkondadesse, sest seal on valdavad uuendusi pärssivad tehnoloogilised ja ühiskondlikud paradigmad: eelmise tootmiskorralduse hoiakud ja organisatsioonid, sageli ka saastunud looduskeskkond ja teistsugused nõudmised taristule ja tööjõule. Eelmise laine piirkondades on tarvis majandus teadlikult restruktureerida – ettevõtted ümber profileerida või nišistada, uued investeeringud ligi meelitada ning piirkonnale uus imago luua.

Ühelt poolt tähendab uus tehnoloogia alati uue majanduse koondumist keskustesse. Teiselt poolt on just tänu internetile ka ääremaal asuval väikeettevõttel võimalik end palju paremini nähtavaks teha ning vajalikke teenuseid saada kui paarikümne aasta eest – suhelda Skype'i või teiste rakenduste abil peaaegu tasuta kas või Uus-Meremaaga, osta raamatupidamisteenust ja suhelda riigiga. IKT võimaldab isiklikke, kogukondlikke ja välissuhteid kombineerides väga nutikaid ja kiireid lahendusi partnerite leidmisel, toodete arendamisel ja turustamisel. Eesti vanaema kootud kihelkonnamuistri näpik või heegeldatud laudlina võib olla Ameerikas või Aasias eksklusiivne ja kallis aksessuaar. Küll eeldab see aga potentsiaalsete sihturgude keele ja kultuuri, ennekõike sealsete inimeste tundmist ja võimet luua suhteid. IKT annab palju uusi võimalusi kaasata kunsti- ja kultuuriinimesi või nende kogukondi, siduda nende projekte kohalike tootjate ja teenusettevõtetega. Maailmas on praegu üle 3,2 miljardi internetikasutaja ja kui iga tuhandes neist leiab Eestist midagi huvitavat, teeb see üle kahe korra rohkem inimesi kui Eestis elanikke. Ja kui siis omakorda iga tuhandes neist (s.o iga miljonis internetikasutaja) soovib osta meie toodet – näiteks Haapsalu valge daami looga seotud salli –, on neid 3200. Multimeedia annab võimaluse levitada kogukondades „konserveeritud“ kultuuri – lugusid meist – ja turustada selle kaudu nii enda kaupi kui ka siinseid turismisihtkohti. Mida rohkem on Eestis kohti ja nendega seotud lugusid, mis äratavad maailmas tähelepanu, seda suuremad me oleme.

Kliimamuutus, uus energiapoliitika, kohalikkus-kogukondlikkus ja maastumine

Maailmas on toimumas suur arenguparadigma muutus, millel saab olema määrav mõju majandusele ja selle geograafiale. Alates 1970ndatest (Meadows jt 1972, Meadows 1974) on maailmas teadvustatud globaalprobleeme. Üheks alarmerivaimaks, kus juba suurem osa maailma riike on adunud vastumeetmete vajadust, on kliimamuutus. Vähendamaks selle katastroofilisi tulemeid, on alanud seni valdavalt fossiilkütustel põhineva energeetika, elamu- ja transpordi ümberkorraldamine. Seejuures on Euroopa ja siin omakorda Põhjamaad olnud vastavate ennetavate poliitikate – energiasäästu, roheline energeetika jt meetmete rakendamise liidrid. Euroopa Liidus hõlmavad taastuvad energiaallikad viimastel aastatel kaks kolmandikku uutest installeeritud võimsustest.

Roheline energeetika vajab tuule, päikese ja biomassi kogumiseks märksa enam ruumi kui fossiilkütuseid põletav energeetika. Nafta ja surugaasi transpordile kulub väike osa kütuse enda väärtusest, mis lubab neid pika maa taha vedada ja globaalsel turul kaubelda. Elektri ülekandmisel pika maa taha tekivad kaod ja biomassi ei tasu üle 50 km vedada. Vajalikus koguses ökoenergia tootmine ei ole ülitihedas linnastus põhimõtteliselt võimalik. Fossiilenergia maksustamisega peaks suurlinnade energiahinnad tõusma ja seeläbi paranema konkurentsivõime väikelinnades, kuhu on võimalik rajada uued efektiivsed elektrijaamad ja kasutada kohaliku energiat tootmises. Väheoluline ei ole energia tootmisest kohtadele (nii maaomanikele kui ka kogukondadele) laekuv omatulu nagu ka see, kuidas riik ja kohalikud võimud suudavad vältida üle maailma toimuvat maade kokkuostmist.

Keskonnahoiuga seotud väärtused ei mõjuta aga ainult energeetikat, vaid ka teisi eluvaldkondi. Rolf Jensen on toonud tuntud näite kohalikust mahetoodangust – vabapidamise kanade munade turuosa Taanis on kasvanud mõnekümne aastaga mõnelt protsendilt üle poole. Üha populaarsem on toidu isekasvatamine ja ka töötlemine – viimasel kümnendil on Euroopas levinud mikro-

õllekodade loomine, üha rohkem talusid arendab välja oma töötlemise. Ka Lääne-Euroopas on taas levimas väikesed kohalikud remonditöökojad, kus inimesed lasevad selle asemel, et osta odavat ja küsitava kvaliteediga masstoodangut, oma koduseid tarvikuid – transpordivahendeid, mööblit, kodumasinaid jms taaskasutusse sätida.

Nende protsesside puhul on kasvava tähtsusega kogukondlikkus ja kohapõhisus, mis on saanud olulise positsiooni ka Euroopa Liidu poliitikates, ehkki isegi koha definitsiooni ja selle seoste üle olemasoleva territoriaalse haldussüsteemiga käivad veel vaidlused (Faludi 2015). Üldjoontes peaks see tähendama ka otsustamise detsentraliseerimist kohtadele, piirkondadesse, kus toimub inimeste igapäevane elu. Euroopas on mõistetud, et üks suurus ei sobi kõigile, et erinevate eeldustega regioonid vajavad arenguks neile sobivat poliitikat. Kõige parimini teavad vajadusi mõistagi kohalikud inimesed ise. Kohapõhise arengu eeldus on piisavate õiguste ja finantsidega tagatud haldussüsteem. Samuti see, et kohalikud ettevõtjad ja omavalitsused teavad välismaailma võimalusi ning suudavad koostada ja teostada vastavaid strateegiaid.

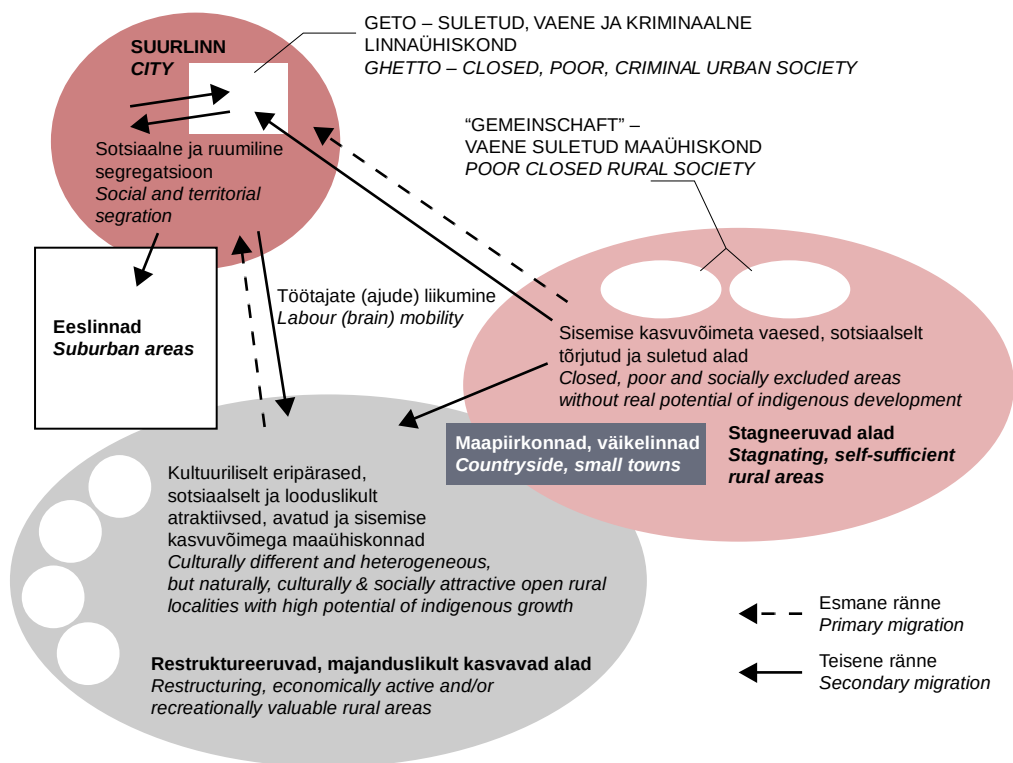
Geopoliitika naasmine

Geopoliitika on tagasi. Ennekõike Ida-Euroopa riikidel on põhjust võtta arvesse kasvanud geopoliitilisi ja tsiviilkaitse riskke, mistõttu võiks eeldada piirialadele suunatud asustus- ja arengupoliitika intensiivistumist (tarade ehitamine piiridel on vaid selle temaatika üks nüanss). Suurriigid nagu Venemaa, Hiina, Iraan ja Jaapan on asunud mõjusfääre ümber jagama ja nende naabruses olevate riikide jaoks on julgeoleku ohuhinnangud oluliselt kasvanud. Seejuures on kasutusele võetud II maailmasõja eelne retoorika ja meetodid (Mead 2014). Venemaa tegevus Ukrainas, sõjaväe reformimine ja aktiivsuse kasv Lääne suunal viitab invasiooni tõenäosuse suurenemisele. See tähendab üheselt, et Eesti ja teised ELi piiririigid peavad oma julgeoleku, piiri- ja tsiviilkaitse korraldamisel lähtuma märksa teistsugustest eeldustest kui veel viis aastat tagasi. Tuleb tugevdada sõjalise ja piirikaitse võimekust, mõlema puhul on aga võtmetähtsusega hajaasutuses elavad ja sealseid olusid tundvad kohalikud elanikud – nende lojaalsus, aga ka osalus kohalikes kaitseformeringutes.

Valmis tuleb olla tsiviilelanike kaitseks ja varustamiseks, et minimeerida võimalikke ohvreid ja ühiskondlikku kaost nii otsese sõjalise tegevuse kui ka varustuse katkemise korral. Sõdade ajal ja isegi veel 1990ndate üleminekuperioodil said Eesti elanikud suure osa hädavajalikust toidust oma maal elavatelt sugulastelt või isiklikest majapidamistest. Ka linnades ja eriti nende läheduses asuvates suvilates-aianduskooperatiivides kasvatati oluline osa köögiviljast ja peeti isegi koduloomi, kellele söödeti toidujäätke. Linna-maakodu kooslus pakub kirjeldatud ohtude korral elanikkonna hajutamiseks häid eeldusi, ehkki üha küsitavam on maakodude varustatus vajalike tööriistadega, aga ka nii suvikute kui ka püsikute maaviljelusoskused. Igatahes on Eesti maa-asustuse planeerimisel ning (maa)elanike elulaadi ja oskuste kujundamisel saamas taas oluliseks arvestamine äärmuslike olukordadega, mille eiramine võib viia juba mõnda aega tagasi diskuteeritud riskiühiskonna (Beck 1986/1992) probleemide võimendumise või lausa fataalsete tagajärgedeni.

Kokkuvõte

Maailma rahvastikuprotsessid kulgevad erinevas rütmis: euroopasiseste ja globaalsete rändevooegade põhise linnastumise kõrval toimub Euroopas üha intensiivsem põliselanike ja tööturult taandujate maastumine nii oma riigis kui ka üleeuroopaliselt hea elukeskkonna ja kliimaga piirkondadesse nagu Prantsusmaa ja Põhja-Itaalia. Eestis on viimasel paarikümnel aastal valdav elanikkonna kahanemine, koondumine Tallinna linnapiirkonda ja suundumine Euroopa hästimakstud tööturgudele. Ettevõtjatel on Eestis juba mitu aastat töökätest puudus. Palgad kasvavad. Viimastel aastatel on välisrände vood tasakaalustumas, sest tööturule siirduvate noorte arv on peaaegu poole väiksem kümne aasta tagusest. Osa miljonitest Ida-Euroopast läände väljarännanutest naaseb. Sellest kõnelevad paljudes Ida-Euroopa ääremaalistes piirkondades läänes teenitud raha eest ehitatud majad.

Joonis 5. Üleminekuajaperioodi ja sellele järgneva aja rändemudel*Figure 5. Migration model in transition period and thereafter*

Lähikümneanditel toimub rändepöörde suure tõenäosusega osas Ida-Euroopa riikides, sh Eestis, kus elatus- ja palgatase läänega kiiresti ühtlustub. Võimalusel naastakse oma kodukohta. Välismaal kapitali kogunud inimesed eelistavad parema elukeskkonnaga piirkondi, mis jäävad suurlinnadest väljapoole, väikelinnadesse või maapiirkondadesse. Lähis-Idast ja Aafrikast linnadesse suunduv uusimmigratsioon vaid kiirendab seda protsessi.

Maastumist mõjutab elanikkonna vananemine. Oluline osa Eesti ja kogu Euroopa töajätuealistest siirdub nii praegu kui ka tulevikus odavamasse ja paremasse elukeskkonda. Omakorda soosib maastumist kõrge- ja rohemajanduse kasv. Tervise- ja hooldusteenuste pakkumine laieneb ja paigutub üldjuhul suurlinnadest väljapoole. Kliimameetmetest tingitud pikaajaline energiahindade kasv kergitab omakorda suurlinnade tootmis- ja veokulusid ning soosib roheenergia tootmist ja eriti just tööstuse paigutamist odavama energiaga piirkondadesse. Lõpuks on Ida-Euroopa riikide valitsused ilmselt sunnitud kriitiliselt üle vaatama ennekõike piiriregioonide, aga ka teiste ääremeade asustuse, et tagada turvalisus äärmuslike olukordade puhuks. Muretsmiseks annab ainet järsult muutunud geopoliitiline olukord.

Rändepöörde toimumine ei ole aga mingil juhul tagatud. Selle realiseerumine sõltub paljuski sellest, kui võrd on omavalitsused ja kogukonnad valmis uusi investoreid ja inimesi vastu võtma ja ressursikasutust juhtima (joonis 5), kui võrd on saadaval sobivaid töökohti ja tööjõudu, elamis- ja tootmispindu, tasemel koole ja muid teenuseid. Senine ettevõtluse areng, ELi ja riigisisene haldus- ja arengupoliitika, osa ametnike ja poliitikute hoiak on Eestis riigisiseseid arenguerinevusi pigem kasvatanud. Nii eelmainitud suundumused kui ka Euroopa Komisjoni uued initsiatiivid näiteks kohapõhise arengu soosimisel annavad aga aimu seniste trendide muutumisest.

Allikad Sources

- Ahas, R., Silm, S., Leetmaa, K., Tammaru, T., Saluveer, E., Tiru, M., Aasa, A., Järv, O. (2010). Regionaalne pendelrändeuuring. Tallinn: Siseministeerium.
- Alonso, W. (1964). *Location and Land Use: Toward a General Theory of Land Rent*. London: Harvard University Press, 201 lk.
- BBSR. (2015). Bundesinstitut für Bau-, Stadt- und Raumforschung. [www] [http://www.bbsr.bund.de/BBSR/EN/SpatialDevelopment/SpatialDevelopmentEurope/AnalysesSpatialDevelopment/Projects/PopulationDevelopment/Map:%20population%20development%20\(LAU\).pdf?__blob=publicationFile&v=9](http://www.bbsr.bund.de/BBSR/EN/SpatialDevelopment/SpatialDevelopmentEurope/AnalysesSpatialDevelopment/Projects/PopulationDevelopment/Map:%20population%20development%20(LAU).pdf?__blob=publicationFile&v=9)
- Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. New Delhi: Sage. (Originaal: Risikogesellschaft 1986).
- Dicken, P. (2015). *Global Shift. Seventh Edition: Mapping the Changing Contours of the World Economy*. Guilford Press.
- EK. (2015). Growing the European Silver Economy. Background paper. Euroopa Komisjon, Brüssel. [www] <http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/active-healthy-ageing/silvereco.pdf>
- Faludi, A. (2015). Place is no man's land. – *Geographia Polonica*. Volume 88, Issue 1, pp. 5–20. [www] <http://dx.doi.org/10.7163/GPol.2015.1>.
- Friedmann, J. (1973). The spatial organization of power in the development of urban systems. *Development and Change*. Volume 4, Issue 3, pp. 12–50, September 1973. DOI: 10.1111/j.1467-7660.1973.tb00643.x.
- Friedmann, J., Miller, J. (1965). The Urban Field. – *Journal of the American Institute of Planners*, 31:4, 312–320. [www] <http://dx.doi.org/10.1080/01944366508978185>.
- Geyer, H. (1996). Expanding the Theoretical Foundation of the Concept of Differential Urbanization. – *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 87(1), pp. 44–59.
- Geyer, H. S., Kontuly, T. (1993). A Theoretical Foundation for the Concept of Differential Urbanization. *International Regional Science Review* 15, pp. 157–177.
- Gibbs, J. P. (1963). The Evolution of Population Concentration. *Economic Geography* 39.
- Halfacree, K. (2006). From dropping out to leading on? British counter-cultural back-to-the-land in a changing rurality. *Progress in Human Geography* 30(3), 309. [www] <https://cronfa.swan.ac.uk/Record/cronfa2058> doi:10.1191/0309132506ph609oa.
- Hirschman, A. (1958). *The Strategy of Economic Development*. New Haven, Yale University.
- Howard, E. (1902). *Garden Cities of Tomorrow*. London: Swan Sonnenschein & Co, Ltd.
- Jensen, R. (1999). *The Dream Society. How the Coming Shift from Information to Imagination Will Transform Your Business*. McGraw-Hill.
- Kirss, L., Kuusk, K., Rozeik, H., Haaristo, H.-S. (2014). *National Policies for International Talent Attraction and Retention in Estonia*. Tallinn: Praxis Center for Policy Studies.
- Kondratiev, N. D. (1925/1984). *Suured majandustsüklid (vene keeles)*. Moskva. Tõlge inglise keelde: *The Long Wave Cycle*. New York: Richardson & Snyder.
- Kontuly, T., Tammaru, T. (2006). Population Subgroups Responsible for New Urbanization and Suburbanization in Estonia. – *European Urban and Regional Studies*, 13(4), pp. 319–336.
- Korcelli-Olejniczak, E., Korcelli, P. (2015). On European metropolisation scenarios and the future course of metropolitan development in Poland. – *Geographia Polonica*, Vol. 88, Issue 1, pp. 107–121. [www] <http://dx.doi.org/10.7163/GPol.0008>

- Mead, W. R. (2014). The Return of Geopolitics. The Revenge of the Revisionist Powers. Foreign Affairs, May/June. [www] <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2014-04-17/return-geopolitics>
- Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J., Behrens, W.W. (1972). The Limits to Growth. Universe Books.
- Meadows, D. H. (1974). The Limits to Growth. Second Edition Revised, Signet.
- Mikita, V. (2013). Lingvistiline mets. Grenader.
- Müller, D. K. (1999). German second home owners in the Swedish countryside: on the internationalization of the leisure space. Department of Social and Economic Geography, Umeå University and European Tourism Research Institute (ETOUR), Mid-Sweden University.
- Nordregio. (2007). Second homes in the Nordic countries. – Journal of Nordregio, Vol. 7-2007.
- Office for National Statistics. (2013). Internal Migration by Local Authorities in England and Wales, Year Ending June 2012. Statistical Bulletin. [www] http://www.ons.gov.uk/ons/dcp171778_315652.pdf.
- Office for National Statistics. (2015). Internal Migration by Local Authorities in England and Wales, Year Ending June 2014. Statistical Bulletin. [www] http://www.ons.gov.uk/ons/dcp171778_407692.pdf.
- Perez, C. (2002). Technological Revolutions and Financial Capital: The Dynamics of Bubbles and Golden Ages. UK: Edward Elgar Publishing Limited.
- Rostow, W. W. (1960). The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto. Cambridge University Press.
- Schumpeter, J. A. (2006) [1939]. Business cycles: a theoretical, historical, and statistical analysis of the capitalist process. Mansfield Centre, Connecticut: Martino Pub.
- Tiit, E.-M., Servinski, M. (2013). Rahva ja eluruumide loendus 2011. Ülevaade Eesti maakondade rahvastikust. Tallinn: Statistikaamet. [www] <http://www.stat.ee/67172>.
- Toffler. A. (1970). Future Shock. Bantam Books.
- Toffler. A. (1980). The Third Wave. Bantam Books.
- WB. 2009. World Development Report 2009: Reshaping Economic Geography. World Bank.
- Williamson, O. E. (1975). Markets and Hierarchies: Analysis and Antitrust Implications. New York: Free Press.

WILL THERE BE A NEW POLARISATION REVERSAL IN ESTONIA?

Garri Raagmaa
University of Tartu

The purpose of the article is to discuss the possibility of a new urban-rural polarisation reversal in Estonia, as well as its prerequisites and consequences, based on significant new tendencies in the world and Europe. The rapid metropolisation in the last couple of decades, i.e. population convergence in metropolitan areas in Estonia and elsewhere in the world (megapolises have grown particularly quickly in Asia and developing countries), has created an impression of an irreversible process. Some officials and politicians, economists and even world organisations (World Bank 2009) have found that population relocation and concentration in metropolises driven by market forces should also be encouraged by public authorities and it has, in turn, affected personal migration decisions.

In the long run, metropolisation is neither the only nor the most sustainable solution for locating the population on a global scale. Hence, it is a justified question whether we could be facing a new version of the population dispersal of the 1980s following the post-war wave of urbanisation, and whether we can talk about a new polarisation reversal. Several authors (such as Hirschman 1958, Gibbs 1963, Friedmann 1973, Williamson 1975, Geyer 1996, Geyer & Kontuly 1993, Halfacree 2006, Korcelli-Olejniczak and Korcelli 2015) have examined the return of population from cities to towns or rural areas. Relevant discussions focus primarily on the direction, stages and determining factors of migration processes between different hierarchies.

The discussions concerning the issue of population turnaround tend to break out again before major societal changes when the conditions establishing the general framework shift and researchers and policymakers start to look for solutions to the increasing problems. Moreover, the models created in the preceding development phase as well as the projections made based on such models often turn out to be inadequate. In view of another global technological and economic change, we can also expect geographical changes in the next few decades, as extending the trends of the last couple of decades is perhaps not the most adequate projection method. A new, place-based development paradigm that considers environmental sustainability may have a rather significant impact on future rural-urban relations and migration flows. These factors and tendencies, and their potential outcomes are what will be discussed in greater detail below.

Backgrounds of polarisation reversal

Apart from achieving short-term economic growth, the concentration of people in metropolitan areas has a series of negative consequences such as increased energy consumption and pollution, expenses on investments in traffic and congestion externalities, and various social issues – segregation, poverty, crime and unrest. The overgrowth of metropolises has, in turn, occurred at the expense of other regions, manifesting in increased cleavages between the core and periphery. Desperate poverty in peripheral areas causes ever increasing migration flows. The primary destinations include the slums in national metropolises, but some people still cross state borders in their search for a better life. Population over-concentration in megalopolis areas, which depend on the massive supply of bought-in energy, food and water, is not a priori sustainable in the long run, especially in view of the inevitable replacement of fossil fuels with renewable resources and the destruction of fertile land under the erected buildings and structures. Thus, despite general opposition to urban sprawl, only a few countries have managed to resist the pressure exerted by capital invested in densification.

Partially for the above-mentioned reasons (pollution, traffic congestion, crime, environmental degradation), but probably also due to reasons of demography and regional policy, the United

States and Western Europe witnessed a large-scale polarisation reversal (counter-urbanisation) in the 1980s, in the course of which e.g. Inner London lost approximately one-third of its population. Based on the theory of differential urbanisation (Geyer and Kontuly 1993), which describes the events that occurred at that time and the subsequent globalisation-driven re-urbanisation, it could be assumed that the next polarisation reversal is on its way (Figure 1, p. 65). In Great Britain, immigration to rural areas over the last decade has been in surplus by an average of 100,000 inhabitants: Brits (or residents of metropolises, to be more exact) move to rural settings, vacating the metropolises for new immigrants. People are leaving London as well as other industrial cities (Office for National Statistics 2013; 2015). Estonia encountered a similar situation in the 1980s, when Estonians moved to rural areas and cities were flooded with immigrants. In fact, revising the former migration policy is enough to achieve a polarisation reversal both in Western and Eastern Europe, which might cause immigrant workers to return home, thus reducing the urban population in the West and increasing the rural population in the East.

The migration processes that have occurred in Europe over the last decade vary greatly by country and region (Map 2, p. 260). It cannot be said that urbanisation is dominant across all of Europe. Labour migration has a growing impact on cross-European demographic developments. After European Union expansion, Europe has become a region with the greatest immigration in the world, where 75 million people (Dicken 2015) or 9% of the total population no longer live at home but work and spend most of their time in a more or less foreign cultural environment. Moving to metropolises and massive emigration has primarily become a problem for peripheral regions in Eastern Europe, where these processes have been supported by large-scale economic restructuring, but also by the ideology of central governments, the IMF and World Bank (World Bank 2009) focusing on the growth of metropolises and macroeconomic stability over the last decade. Similarly to Greece and the Pyrenees, Nordic countries have also experienced a population decrease in northern regions and people moving to larger urban areas. However, the population in the United Kingdom, Ireland, France and Northern Italy, as well as in Norway and Southern Sweden has increased in rural areas, too.

The development of rural areas is affected by the position of a country or region in the global division of labour, which creates the prerequisites for economic growth and for the creation of jobs. It can also be said that Europe shows rather clear core-periphery patterns, where the already dense regions in the core of Europe expand due to migration and peripheral regions become depleted. However, it is necessary to keep in mind that the people concentrating in metropolises or in the nearby new cities consist primarily in immigrants, whereas native inhabitants move to the countryside, smaller cities or pricier new developments near metropolises. It is unlikely that the recent massive flows of refugees from Africa and the Middle-East would level the already segregated population. It is crucial to understand the significant differences in the migration behaviour of people with different cultural backgrounds (Kontuly and Tammaru 2006), which means that examining only general indicators without delving into the population structure may give an inadequate or even incorrect picture of the actual processes.

Migration from rural into urban areas, i.e. the growth of cities at the expense of rural areas, has not been dominant throughout the history of Estonia. Under extreme circumstances (World Wars I and II, the War of Independence), Estonia has experienced two episodes of massive migration to the countryside in the last 100 years, although the extent of this migration has not been documented for understandable reasons. The 1920s and 1930s were dominated by the urbanisation of small cities that had started already before World War I, but it was also accompanied by considerable housing construction and settlement activity in rural areas. In the 1980s, the rural population of Estonia grew at the expense of urbanites, despite extensive immigration to major Estonian cities, mainly from Russia. In a way, it is interesting that the polarisation reversal in Estonia occurred at the same time as counter-urbanisation in the United States of America (USA) and several Western European countries, although the reasons for urban-rural migration there were quite different from the reasons in these parts. People who moved out of Ida-Viru county and Tallinn were primarily Estonians who went to work in collective farms, which had gained new

wealth thanks to subsidies and offered better pay, lots of new housing and social infrastructure. However, the main reason for the polarisation reversal in Estonia back then was the economic policy of the 1980s that facilitated agricultural production with great subsidies (to the same extent as Norway and Switzerland). However, by the example of Hiiumaa county, where the population of 18,000 in 1940 decreased to less than 10,000 by the 1970s and increased to 12,600 again by 1989, that would be the last reason to consider in view of the agricultural conditions of that area. As a side hypothesis, various reasons have been offered for the polarisation reversal of that time, starting from the cultural transfer of Western counter-urbanisation via Finnish television and ending with the growing survival instinct of the nation. Actually, the fact that one of the concomitant phenomena of ruralisation in the 1980s consisted in the increased birth rate of Estonians is remarkable in itself.

How to better describe increasingly mobile population groups?

Clarification of definitions

How to define a rural inhabitant? Actually, it is no longer clear where to draw the line between the city and the country. A century ago, there was a distinct difference between the city and the country and it was easy to distinguish between urban and rural population. By now, the boundaries between the city and the countryside have become fuzzier as a result of suburbanisation and relaxed planning regulations (Figure 2, p. 67) primarily in the inner hinterland of major cities, where abundant new housing areas have been established for the white-collar population working in the city. Over the last decades, suburbanisation has intensified due to quickly spreading car ownership in Estonia (Figure 3, p. 67) and in Eastern Europe. For example, the population of Viimsi rural municipality (19,200 at the beginning of 2015) has grown four times compared to 1989, for example, but according to the classification applicable in Estonia, it is still considered a rural area, although it has only 320 ha of cultivated land left (166 m² per inhabitant). Also, is Mõisaküla with its population of 800 actually a city? But that classification of the previous century still forms the basis for statistics and, to a large extent, also for the coefficients used in the implementation of territorial policies.

A grid map gives a much better view of the spatial changes in the location of the population than a map based on administrative units. The picture is much more diverse. In Estonia, there has been a clear decrease in the population living in apartment buildings, especially in small towns and local (agricultural holding) centres and, at the same time, new residents have settled in farmhouses (not inhabited in the meantime). Preference is given to existing or new rural housing in the vicinity of bigger cities, but new scattered housing has also been built in rather distant locations. The majority of new rural dwellers are not engaged in growing produce, but simply live or rest in the countryside. So, should the people bustling and primarily enjoying the view or peace and quiet in the so-called "lawn-mower farms" in the distant periphery be considered as rural or urban dwellers?

The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) distinguishes between rural and urban areas based on population density and the size of urban centres. The criteria for a rural area prescribe 150 persons per square kilometre. The peripheral nature of a location is assessed based on its distance from a centre with a minimum population of 50,000 inhabitants. The average population density in Estonia is 30 persons/km² and in rural areas even as low as 11 persons/km². At the same time, population density in the rural areas of the European core region Wallonia exceeds 600 persons/km². Based on a grid map (1 km x 1 km), Estonia features a rural population of over 40% and as much as 98.7% of rural areas, which makes us one of the most rural regions in Europe. Pursuant to Territorial Level 3 of the OECD and EU (TL3, NUTS 3), there are actually no predominantly urban areas in Estonia (Map 3, p. 261). Only Harju and Ida-Viru counties belong to intermediate regions with the rural population ranging between 20% and 50%.

While less than 4% of the working population are involved in primary sector employment (agriculture, forestry, fishing) as full-time paid employees both in Estonia and Wallonia, the majority of Eastern Europe differs from the West by the so-called “self-sufficient farms” which are involved in small-scale agricultural activity. These households do not account for great goods production (milk used to be their main sales article), as they mainly grow vegetables and fruit for own consumption and for relatives living in the city, keep a few domestic animals (chickens, pigs, rabbits), lease part of their land to major agricultural enterprises, and gain some income from forestry as well. The number of such households (owned mostly by elderly people) is still in decline in Eastern Europe. In Western Europe and America, but occasionally here as well, it is mostly families of intellectuals who have started a new trend of using private or community gardens, even balconies and apartments for growing ecologically clean soup greens of known origin for own consumption (it was the cornerstone of the success of an Estonian start-up Glick & Grow), or for growing even more considerable quantities of food. The exact number of self-sufficient farmers and second-home people coming from the city to provide occasional help and to enjoy the countryside is unknown. However, such information and trend-setting may be important in several aspects and it should be taken into account in producing regular statistics and preparing for the next register-based census.

In 1965, Fredmann and Miller outlined the urban fields in the USA which consist in a city with its recreational hinterland at a driving distance of 3–4 hours. In the USA, where the spread of car ownership started much earlier, such concentric functional urban systems developed sooner than in Europe and elsewhere in the world. Increased wealth and massively expanding car ownership in Eastern Europe boosted suburbanisation here as well and it can be well observed on maps of population change in Estonia and Europe. The population and commuting flows have increased primarily in the suburbs of Tallinn and Tartu, i.e. rural municipalities near cities (Map 4, p. 262). This also means an increase in population mobility and a greater difference between the daytime and night-time populations. The procedure for registering residents makes it impossible to provide adequate statistics on either type of population. An estimated 20–30% of the population of rural municipalities near Tallinn have registered their (night) residence in Tallinn, in order to ensure better access to services (schools, kindergartens) and free public transport. The location of the place of work was fixed only in the census.

Based on observations, there has been an expansion in the restoration of old farms, Soviet-time summer houses, as well as in the construction of entirely new summer houses, i.e. in land use for recreational purposes. It refers to similar tendencies in the Nordic countries, where recreational land use and the related mobility have increased in the last decades (Nordregio 2007). Until now, statistics have also failed in providing a proper description of recreational land use and mobility.

In order to better understand the essence of this issue, novel definitions could also be used. The terms “suburban inhabitant”, “daytime dweller” and “night-time dweller” should be understandable. Popular names for long-distance commuters include “summer inhabitant”, “permanent inhabitant” and “part-time inhabitant”. According to the 2011 Census, the number of (mostly) summer and part-time inhabitants who lived in the countryside for more than three months a year amounted to 79,000 (6% of the population). Yet the majority of people commuting to the countryside do not stay there as long, so their actual number could be somewhat bigger based on the analogy with Nordic countries and in view of our similar way of life. In Norway, the share of second-home owners stood at 31% in 2007 (Nordregio 2007) and increased annually by 6,000–8,000 at that time. Unlike Norway, where many hyttas are located outside permanent settlements, the neighbours of most of the country house owners in Estonia are permanent inhabitants. Summer inhabitants are often active community members and, as time goes by, become part-time inhabitants and even permanent inhabitants. On the other hand, some of the permanent inhabitants in rural areas are in fact part-time inhabitants who work either abroad, as crew members on ships or in construction, and thus spend most of their time elsewhere. According to the census, the number of people working abroad amounted to approximately 25,000, i.e. 4.4%,

and the number of people with a mobile or unspecified place of work stood at 54,000, i.e. approximately 10% of the persons employed (Tiit and Servinski, 2013).

Impact of increased mobility and population ageing on ruralisation

People are increasingly mobile. While the average distance covered daily by our grandparents and great-grandparents was just a couple of kilometres, then nowadays daily commuting can reach several dozens and – for several thousand people – even as much as a hundred kilometres in Estonia. There has been an increase in the distance, direction as well as the volume of daily and long-distance commuting compared to the 1980s. According to mobile positioning data, an average of 380,000 persons commuted to school or work across the border of a local government unit in 2007–2009 (Ahas et al. 2010). By covering ever greater distances for work, people attempt to ensure the best combination of a living environment (space, price, service quality, social and cultural environment) and career (wages, opportunities for self-realisation). Income growth and transport options allow people either to find a better job or choose a bigger, better or even cheaper dwelling further away from the place of work. In addition to cars being relatively inexpensive, long-distance commuting is also facilitated by a structural change in jobs and IT/Internet use that allows some people to work from home. There are a growing number of people who do work from home either full-time or part-time.

There is the following life cycle model in place: young people go to the city to study and work, persons at the age of starting a family move to suburbs and people leaving the labour market prefer a better and less expensive environment, which often means moving back to their parental home or summer house they have acquired. Changes in the age structure of the population affect the location of the people (Figure 4, p. 69). In the last 10 years, the abundance of the age groups of young people (baby boomers of the 1980s) caused mass urbanisation and moving abroad, which was further amplified by the economic downturn of 2009–2011. In the 2030s, that generation will attain the age of 45 years, when people start to put greater value on their environment and gradually withdraw from their active career. So far, such behaviour has been characteristic of late middle-aged and retiring people in Estonia (Maps 5 and 6, p. 263) and the Nordic countries. The rural population in Estonia may, in turn, increase due to an estimated 150,000 – 200,000 expatriate Estonians (Kirss et al. 2014), whose number has grown rapidly after the 1990s and many of whom return home after having saved money, or inherit real estate from their parents or relatives. Previously, there was an increase in the number of people from core Europe who have a second home in the Mediterranean countries, but also in Southern Sweden (Müller 1999). On a smaller scale, analogous processes have also been observed in Estonia. The expected completion of the Rail Baltic railway connection and improvements in other connections can stimulate these processes even further.

According to the classical model of land use introduced by Alonso (1964), residential districts are located further away from business centres and commuting areas are the larger, the bigger is the urban centre. For over a hundred years, living outside major cities has been regulated by the provision of public transport, primarily the availability of train traffic, but also by building entire new cities based on Howard's Garden City model (1902). Based on observations, a considerable number of young families have moved away from cities in their search of cheaper housing but also privacy to locations with better access and fixed-up old farmhouses or cottages. Real estate prices are currently low in the countryside and small towns. At the same time, we should not underestimate the influence of Estonian national culture, which values privacy (Mikita 2013).

In the next few decades, population ageing will be one of the most important causes of societal change in Europe. On the one hand, it will increase social and health expenditure. The estimated deficit of health workers in Europe is expected to reach two millions already by 2020, due to retirement and increased need for health services (EK 2015). How to hire millions of extra health and care workers in a situation where the share of the working-age population is falling rapidly, while tax revenue and the capacity of the state and local governments to finance the social and health care system are decreasing? The elderly consumer market, i.e. the silver economy, which is still taking shape, is the third biggest economic sector in the world. Its annual volume is 7 trillion

dollars and it is expected to reach 15 trillion by 2020 (EK 2015). Already today, but all the more as time goes by, various IT and other personal solutions are created, allowing people or their relatives to keep an eye on their health and to take care of it. This actually means shifting the focus on health and care services to local communities.

The fact that elderly people prefer rural locations and small towns with a cleaner environment and cheaper real estate to expensive and densely populated cities is indicated by the experience of both Estonia and Nordic countries, considering that the population leaving the labour market is moving out of the cities. After selling their suburban house, they can purchase equivalent housing at a several times cheaper price in a small city or in the countryside, and improve their consumption capacity thanks to the resulting financial gain. The population potentially moving to the country will increase significantly in the 2030s (baby boomers of the 1980s). We can also expect an increasing number of jobs in care homes and public care institutions.

Technological change and ruralisation

The ever quickening rate of societal development in the last couple of centuries has been described and categorised by several authors. In general, they have observed the cyclical nature of development – economic development (measured by investments or business profit, for example) speeds up in certain periods in order to slow down or fade out during downturns. The authors more or less agree that the main reason for change and, correspondingly, for the cyclical phenomenon consists in technological change. The impact of technology on the cyclical behaviour of the economy was first described by Nikolai Kondratiev (1925/1984) and has been supplemented by many authors, including Schumpeter (1939) and also Carlota Perez (2002) who works in Estonia. Namely, investments are made in new, “super innovation” (structures and equipment, as well as employee training related to the introduction of such technology), which reduces consumption and affects other economies, causing long-term (ca 50-year) cycles of rise and fall. Alvin Toffler (1970, 1980) described the waves of agrarian, industrial and information societies, and Rolf Jensen (1999) supplemented them with a media and advertising-based wave of a dream society, where, on the one hand, the spread of new radical technological innovations is accompanied by significant societal and lifestyle changes and, on the other hand, entirely new markets and subcultures emerge, which in turn influence the geography of economy and location of people.

New technology facilitates an increase in demand and productivity in various industries, which in turn causes changes in the employment structure and use of space. The introduction of machinery, chemicals, and, more recently, microelectronics in agriculture and forestry has multiplied productivity and released the majority of employees. This has also been the main driving force behind urbanisation and the cause of peripheralisation. On the other hand, growing mobility and well-being allow a greater selection of choices regarding the living environment, leading to large-scale suburbanisation, and an increase in the tourism sector and recreational land use. People, who have lived in the wild for millions of years of evolution and in a low-density agrarian environment over the last millennia, feel better when staying in nature or in a traditional rural milieu. This internal desire for more space is realised by the acquisition of a suburban house and/or summer house (Mikita 2013). In the case of laissez-faire spatial policies, the contradiction with the logic of capital accumulation boosts both suburbanisation and recreational land use in hinterland, and mobility between different spaces.

Growth and decrease occur with a temporal shift in different countries and regions. The creation and movement of capital takes place at different speeds and in different directions, various cultures and societies adapt to change in a different way. According to Rostow (1960), the societal transformation from traditional to modern occurs as a result of capital concentration, supported by a favourable age structure of the population, and economic policies. The researchers of Kondratiev's waves have admitted that new industry does not want to go to the regions of old industry because the latter are dominated by innovation-inhibiting technological and societal paradigms: attitudes and organisation of the former production system, often accompanied by a polluted natural environment and different demands for infrastructure and

labour force. In regions of the previous wave, it is necessary to purposefully restructure the economy – either by restructuring or re-categorising the enterprises, attracting new investments, and building a new identity for the region.

On the one hand, new technology always entails the concentration of new economy into the centres. On the other hand, Internet makes it possible for a small enterprise located in the periphery to make itself much more visible and receive required services much better than a couple of decades ago – to use Skype or other applications for virtually free-of-charge communication with people around the world, even in New Zealand, purchase accounting services, and interact with the state. By combining personal, community and foreign relations, ICT allows reaching very smart and quick solutions for finding partners, product development and marketing. Patterned mittens or crochet doilies made by an Estonian grandmother can be an exclusive and expensive accessory in America or Asia. That, however, requires having certain knowledge of the language and culture – and especially the people – of the potential target markets, and an ability to establish contacts. ICT opens up many new opportunities to involve people or communities engaged in arts and culture, to bind their projects with local producers and service providers. There are currently more than 3.2 billion Internet users in the world and if one in every thousand Internet users discovers something interesting about Estonia, it accounts for more than twice as many people as the population of Estonia. Furthermore, if one in a thousand people who learn about Estonia (i.e. one in a million Internet users) wishes to purchase our product – e.g. a shawl associated with the legend of the White Lady of Haapsalu – it makes already 3,200 persons. Multimedia gives an opportunity for sharing the culture “preserved” in communities – the stories about us – and for using it to market both our own goods and local tourism destinations. The more Estonian locations and the stories related to these places attract attention in the world, the greater we are.

Climate change, new energy policy, communitarianism and ruralisation

The world is experiencing a major shift in the development paradigm, which will have a determining impact on the economy and its geography. Awareness of global problems has increased worldwide since the 1970s (Meadows et al. 1972, Meadows 1974). One of the most alarming problems where the majority of countries have felt the need for countermeasures is climate change. In order to reduce its catastrophic consequences, countries have commenced the restructuring of the currently mainly fossil fuel-based energy production, housing, and transportation. To that end, Europe and the Nordic countries have been leaders in implementing the measures of the relevant preventive policies – energy efficiency, green energy production, etc. In recent years, renewable energy sources have accounted for two-thirds of new installed capacities in the European Union.

Green energy production needs remarkably more space for accumulating wind, solar and biomass energy than do the energy production facilities that burn fossil fuels. The transportation of oil and compressed gas requires only a small share of the value of the fuel, which allows long-distance shipping and trading on the global market. The transmission of electricity involves losses when transported across long distances and it is not reasonable to transport biomass across distances exceeding 50 km. Producing sufficient quantities of green energy is principally impossible in a high-density conurbation. The taxation of fossil energy should increase energy prices in metropolises and thus improve the competitiveness of smaller towns, which allow building new efficient power plants and use local energy for production purposes. What is just as important is own revenue received by land owners and communities from energy production, and how the state and local authorities can avoid the global tendency of buying up land.

Yet the values associated with environmental conservation affect not only energy production, but other domains of life as well. Well-known is the example of local organic production by Rolf Jensen – the market share of free-range chicken eggs in Denmark has increased from a couple of percent to covering a half of the market in just a few decades. Growing and processing your own food are increasingly popular – in the past decade, Europe has seen a spread of micro-breweries, and more and more farms develop their own processing facilities. Western Europe is

also experiencing a rise of small local repair shops where, instead of buying cheap mass-produced goods of questionable quality, people bring in their vehicles, furniture, household appliances, etc. to be recycled or refurbished.

These processes attribute increasing importance to communitarianism and a place-based approach, which have also been given a significant position in European Union policies, although there are ongoing disputes about the definition of place and its relations to the existing territorial administrative system (Faludi 2015). In general, it should mean the decentralisation of decision-making to places, regions where people lead their daily lives. Europe has come to understand that one size does not fit all; that regions with different prerequisites need customised policies in order to develop. Local people obviously know the local needs the best. The prerequisite to place-based development is an administrative system which is backed by sufficient rights and finances, but also the fact that local entrepreneurs and local governments have adequate knowledge of the opportunities of the outside world and can compile and implement corresponding strategies.

Return of geopolitics

Geopolitics is back. It is first and foremost Eastern European countries who have good reason to take into account the increased geopolitical and civil defence risks, wherefore we could assume the intensification of settlement and regional development policies targeted at border areas (building border fences is just one nuance of this subject). Great powers such as Russia, China, Iran and Japan have started to redistribute their spheres of influence and this has caused a significant increase in estimated security risks for their neighbouring countries. This includes the introduction of the pre-World War II rhetoric and methods (Mead 2014). Russia's actions in Ukraine, military reforms and increased activity in the Western direction refer to a substantial increase in the probability of invasion. In plain and simple terms, it means that Estonia and other EU border states have to consider completely different prerequisites when organising security, border and civil defence than only five years ago. It is necessary to strengthen the capacity of military and border defence, the key element in both of which is local people who live in dispersed settlements and know local conditions – their loyalty, but also their participation in local defence formations is of key importance.

This requires readiness for protecting and supplying the civilian population in order to minimise potential casualties and societal chaos both in the case of direct military action and loss of supply. During wars and even in the transition period of the 1990s, Estonian residents received a considerable share of the food they needed from their relatives in the countryside or from their personal households. A substantial share of vegetables was also grown in the cities and the nearby summer/garden house districts; people even kept domestic animals, which were fed with leftovers. The combination of a city and country home offers good prospects for population dispersal in the case of the above-mentioned threats, although the supply of necessary tools in country homes and the cultivation skills of summer inhabitants and permanent inhabitants are becoming increasingly questionable. In any case, the planning of Estonian rural settlements and the shaping of the way of life and skills of the (rural) population indicate the growing importance of taking into account extreme situations, ignoring which may lead to intensified problems of the previously discussed risk society (Beck 1986/1992) or even fatal consequences.

Summary

Global demographic processes have different rhythms: in addition to urbanisation due to intra-European and global migration flows, Europe is facing the gradually intensifying ruralisation of the native population and of people leaving the labour market both in their own countries and across Europe to regions with a good living environment and climate, such as France and Northern Italy. In the recent couple of decades, Estonia has been subject to population decline, people concentrating in the Tallinn urban region and entering well-paid labour markets in Europe. Entrepreneurs in Estonia have been suffering from lack of labour for several years already.

Wages are on the rise. In recent years, emigration flows have been stabilising, as the number of young people entering the labour market accounts for almost a half of the relevant number ten years ago. Out of the millions of Eastern European emigrants, some are returning from the West. This is evident from houses that have been built in many peripheral areas of Eastern Europe for the money earned in the West.

In the next few decades, it is very likely that there will be a polarisation reversal in some Eastern European countries, incl. Estonia, where the standard of living and wage levels are rapidly harmonising with the Western standards. People return to their home regions whenever possible. Those who accumulated capital abroad prefer areas with a better living environment, located outside metropolises, in small towns or rural areas. New city-bound immigration from the Middle-East and Africa only quickens that process.

Ruralisation is affected by ageing. In Europe and the entire Europe, a significant share of people at the age of leaving the labour market move to less expensive locations with a better living environment, both today and in the future. Ruralisation is also supported by the growing silver and green economies. The provision of health and care services expands and will generally be located outside metropolises. The long-term increase in energy prices caused by climate measures will, in turn, increase the production and transportation costs in metropolises and facilitate the production of green energy, and especially the relocation of industry to regions with a lower cost of energy. Finally, the governments of Eastern European countries will probably be forced to take a critical look at the situation of the settlements in the border regions, as well as in other peripheral areas in order to ensure security in extreme situations. There is serious cause for concern due to the sudden change in the geopolitical situation.

However, there is no guarantee that a polarisation reversal will take place. Its realisation depends to a great extent on the ability of local governments and communities to accept new investors and people and cope with resource management (Figure 5, p. 73), and also on the availability of suitable jobs and labour force, residential and production premises, good schools and other services. Former business development, the EU and national administrative and development policies, the attitudes of some officials and politicians have rather widened the differences in regional development in Estonia. However, the above-mentioned tendencies as well as the new initiatives of the European Commission, such as promoting place-based development, suggest a change in former trends.

LINNA- JA MAAOMAAVALITSUSÜKSUSTE MAJANDUSLIK EDUKUS

Siim Krusell
Statistikaamet

Sissejuhatus

Eesti piirkondlikke erinevusi on käsitletud paljud autorid, lähenedes teemale üsna erinevatest vaatenurkadest. Puudutamata ei ole jäänud ka piirkonna majanduslik edukus või jätkusuutlikkus. Oluline on seegi, et analüüsitavaid objekte on geograafilist asukohta ja haldusjaotust silmas pidades defineeritud erinevalt. Nii on piirkondade võrdlemisel kasutatud näiteks maakondlikku jaotust (Krusell 2013), haldusjaotust omavalitsusüksuse tasandil (Servinski ja Kivilaid 2013; Noorkõiv ja Ristmäe 2013), tööjõuareaale (Tõnurist 2013), aga võrreldud on ka maa- ja linnaasulaid (Omel jt 2011). Selle artikli eesmärgiks on täiendada piirkondlikku võrdlust linna ja maa omavalitsusüksuste majandusliku edukuse või selle eelduste analüüsiga. Sihiks on mitte ainult pingerea esimeste ja viimaste esiletoomine, vaid kõikide omavalitsusüksuste põhjalik käsitus. Seda on võimalik teha klasteranalüüsiga. Peamiselt otsitakse artiklis vastust küsimusele, mil määral mängib omavalitsusüksuste võimalike erinevuste puhul rolli omavalitsusüksuse määratlus ise. Teisisõnu, kas omavalitsusüksuse majanduslik edukus või eeldus selleks on tingitud pigem sellest, et ta kuulub kas maa- või linnaomavalitsusüksuste hulka, või ei ole see kuigi tähtis ning võimalikud erinevused sõltuvad pigem suuremast piirkonnast, kus omavalitsusüksus paikneb. Analüüsiks kasutati ettevõtlusstatistika, jooksva rahvastikustatistika ning 2011. aasta rahva ja eluruumide loenduse andmeid.

Senised käsitlused maa ja linna võrdlemisel

Piirkondliku võrdluse puhul tuleks muuhulgas silmas pidada kahte aspekti. Esmalt, kuidas on võrreldavad piirkonnad üldse defineeritud, ja teisalt, mida täpselt on majandusliku edukuse või sellele lähedases kontekstis võrreldud.

Majanduse ja ettevõtlusega seotud muutusi on käsitletud Eesti regionaalarengu strateegias 2014–2020 ja Statistikaameti kogumikus „Eesti piirkondlik areng 2013“ (Krusell 2013). Eesti regionaalarengu strateegia lähteolukorra analüüsis rõhutatakse struktuurseid muutusi, kus Eesti piirkondade majanduses, v.a Tartu ja Tallinn, on industrialiseerimise asemel hakanud üha enam kasvama teenusmajanduse osatähtsus. Muutuste ulatus on olnud piirkonniti erinev. Eraldi tuuakse näiteks esile Kesk-Eesti, kus primaarsektori kahanemine ei ole tähendanud mitte niivõrd lisanduvaid töökohti teenusmajanduses, vaid hoopis sekundaarsektoris ja enamasti allhankega tegelevates ettevõtetes (Eesti ... 2014).

Artikli autor on analüüsinud rahvaloenduse (REL) andmete põhjal maakondade majanduslikku võimekust ja toonud esile, et kümnendik majanduslikult aktiivsetest oli end realiseerinud ettevõtlusega tegelemise kaudu. Peale paari erandi selles osas maakondade vahel suuri erinevusi ei olnud. Mitte üheski maakonnas ei ületanud ettevõtjate osatähtsus majanduslikult aktiivsete seas kümnet protsenti ning 7–8% oli majanduslikult aktiivsete seas ettevõtjaid Hiiumaa, Saare, Pärnu, Rapla ja Viljandi maakonnas. Harju ja Võru maakonnas jäi nende osatähtsus napilt alla 7%. Konkurentsivõime väikseim oli aga Ida-Viru maakonna näitaja: seal oli vaid 4% majanduslikult aktiivsetest ettevõtjaid. Teistest eristus mõnevõrra Järva maakond, kus majanduslikult aktiivsete hulgas oli 5,6% ettevõtjaid. Seega ei näidanud analüüs, et Harju maakonnas elaks teiste maakondadega võrreldes palju suurema ettevõtlusaktiivsusega inimesed (Krusell 2013). Maakondlikud erinevused ilmnesisid, vaadates ettevõtjate arvukust. Selles, et ettevõtjate arv oli viimase rahvaloenduse andmeil kasvanud ainult Harju, vähesel määral ka Tartu

maakonnas, olid peamiselt „süüdi“ siserände vood, mis nende maakondade suunas liikusid. Sama lugu oli ka osatähtsusega riigi majanduselus, kus Harju maakond andis jätkuvalt üle poole riigi sisemajanduse koguproduktist.

Mitmed autorid on käsitlenud ka hõive ja sissetuleku piirkondlikke erinevusi. R. Omel jt (2011) on esile toonud, et alates 90. aastatest on mitteaktiivsete osatähtsus osutunud suuremaks just maaelanike seas, samuti on linnalistes asulates olnud tööjõus osalemise ja tööhõive määr oluliselt kõrgem kui maa-asulates (Omel jt 2011). Viimase majanduskriisi mõju maa-asulate tööhõivele on muuhulgas käsitlenud Põllumajandusministeerium, märkides kiiret töötuse kasvu kriisi ajal ning töökohtade vähenemist maal (Tööhõive ... 2014). Tööhõive puhul on viimastel aastatel üsna põhjalikult käsitletud elukohast kaugemal töötamist. Märksõnadeks on siin olnud tööjõuareaalid ning tömbekeskused. G. Raagmaa on näiteks esile toonud, et Tallinna ja Tartu tähtsus keskustena on küll teiste piirkondade arvel suurenenud, kuid samas on ka maakonnalinnad oma tagamaaga järjest tihedamalt seotud (Raagmaa 2011). A. Tõnurist on oma analüüsis leidnud, et Eestis on viis suuremat tööjõuareali: Tallinn, Tartu, Pärnu, Kuressaare ja Viljandi. Samuti toob ta esile, et suuremate linnade tööjõuareaalid ka edaspidi pigem laienevad. Samuti toonitab ta, et Tallinna kaugtagamaa haarab suuremate asulate näol enda alla peaaegu terve Rapla maakonna. Seega ulatub Tallinna tööjõuareaal väljapoole Harju maakonda. Sama kehtis Tartu puhul, kelle tööjõuareaal ulatus Jõgeva ja Põlva maakonna valdadeni. Huvitavana selgus analüüsis ka see, et kuigi enamasti pendeldavad töö tõttu naised, läbivad nad seejuures lühemaid vahemaid kui mehed (Tõnurist 2013).

R. Ahaselt jt pärinevad pendelrände ulatuslikkust peegeldavad numbrid, mille kohaselt kas töötas või õppis väljaspool oma elukoha omavalitsusüksust iga päev üle 380 000 inimese (uuriti 2007.–2009. aasta andmeid). Samad autorid on käsitlenud tööjõuareale ja leidnud, et linnade mõjualad on moodustanud selge hierarhilise ülesehitusega asustussüsteemi, mis pole viimase sajandi jooksul eriti muutunud (Ahas jt 2010).

Käsitletud on ka sissetuleku ja palga piirkondlikke erinevusi. E. Käärik jt on analüüsinud linna- ja maaperede sissetulekut ja palka. Võrdlus on küll aastatetagune, kuid annab kindlasti hea aluse hilisemate muutuste analüüsiks. Võrdluses toodi esile, et maaperedes on olnud tulu individuaalsest teisest tegevusest suurem kui linnaperedes, kuid palga osa on olnud jällegi suurem linnaperedel (Käärik jt 2001). E. Sepp on analüüsinud brutotulu piirkondlikke erinevusi. Kõige väiksemat brutotulu saadi 2010. aastal Valga ning suurimat Harju maakonnas. Eesti keskmist ületasidki vaid Harju ja Tartu maakonna brutotulu näitajad. Teistest mõnevõrra kõrgem oli Rapla maakonna palgatase, mille tõenäoliselt tõi kaasa suur tõine pendelränne Tallinnasse või Harju maakonda (Sepp 2011). E. Sepa esitatuga on kooskõlas ka artikli autori analüüs, millest selgus, et elukohta ühes ja töökohta teises maakonnas omavate inimeste osatähtsus elanikkonnas erines maakonniti oluliselt, olles mõnes 15%, teises aga alla 5% (REL-i andmed). Harju ja Tartu maakond paistsid silma just väikese vastava osatähtsuse poolest. Otsus teise maakonda tööle asuda tõi üldjuhul kaasa olulise tõise tulu kasvu (tööleping, juhataste liikme tasu, võlaõigusliku töö tasu). Veelgi rohkem suurenes nende tulu, kes läksid teistest maakondadest tööle Harju maakonda. Enamiku maakondade kohta joonistus välja sarnane pilt: kui kodumaakonnas töötades oli inimese tõine tulu suurusjärgus 700 eurot, siis Harju maakonnas tööd tehes oli see suurusjärgus 1000 eurot (Krusell 2013).

Tööturu näitajad ja piirkonna eeldatav majanduslik edukus on tihedalt seotud ka inimeste haridustasemega. Eesti regionaalarengu strateegias on märgitud, et tööjõu haridustaseme erinevus on viimastel aastatel kasvanud Tallinna ja Tartu tööjõuareaalide kasuks ning ülejäänud piirkondade kahjuks (Eesti ... 2014). Ka artikli autor on esile toonud, et Harju ja Tartu maakond eristuvad teistest maakondadest tunduvalt suurema kõrgharidusega inimeste osatähtsuse poolest rahvastikus ja seal on hõivatute seas ka suhteliselt kõige rohkem tippspetsialiste. Suur osa neist on pärit mujalt maakondadest, kust gümnaasiumi lõpetamise järel on mindud kas

Tallinnasse või Tartusse ülikooli ning üsna suure tõenäosusega on jäädud pärast samasse piirkonda ka tööle. Nii kaovadki maakondadest pärit noored haritud Harju ja Tartu maakonda ning tugevneb vastav Harju ja Tartu maakonna eelisseisund (Krusell 2013). R. Omel jt on samas leidnud, et kesk- ja/või kutseharidusega ehk teise taseme haridusega rahvastiku osatähtsus on linnalistes ja maa-asulates võrdne, aga ainult alg- või põhiharidust omava rahvastiku osatähtsus on oluliselt suurem maa-asulates (Omel jt 2011). Peale erinevate majandusliku võimekuse näitajate või vastavate eelduste analüüsi on püütud neid näitajaid koondada koondindeksiteks või klasteriteks. Eestis on ehk üheks tuntumaks Geomedia OÜ koostatav kohaliku omavalitsuse võimekuse indeks. Indeksi komponentideks on rahvastiku, maa, majanduse, samuti kohaliku omavalitsuse teenuste ja finantsolukorra näitajad (Noorkõiv ja Ristmäe 2014).

Aastate 2010–2013 kohta arvatud kohaliku omavalitsuse võimekuse indeksi väärtus varieerus 82,5 punktist 16,7 punktini. Suurim oli indeksi väärtus Rae vallas (82,5), järgnesid Viimsi (81,3) ja Harku vald (80,3) ning Tallinna linn (78,5). Pingerea lõpus olid aga Öru, Põdrala ning Peipsiääre vald (Noorkõiv ja Ristmäe 2013.) M. Servinski ja M. Kivilaid on kaheksa näitaja (rahvastikust kuni majanduseni) põhjal koostanud aga omavalitsusüksuste elujõulisuse indeksi, mille järgi olid 2011. aastal kõige elujõulisemad Viimsi, Harku, Ruhnu, Kiili ja Rae vald, kõige nõrgemad tulemused olid aga Piirissaare, Aseri, Öru, Tootsi ja Peipsiääre vallal (Servinski ja Kivilaid 2013).

Ka R. Värnik jt on püüdnud maaelu arengut hinnata vastava indeksi koostamise kaudu. Uurijad ei ole piirdunud ainult indeksiga, vaid on selle põhjal moodustanud ka erinevaid rühmi iseloomustavad klasterid. Indeksi komponentideks olid neil rahvastiku ja rände, sotsiaalse heaolu ja võrdsuse, majandusliku struktuuri ja edukuse ning keskkonna ja jätkusuutlikkusega seotud näitajad. Huvitava aspektina oli seal esile toodud neljanda klasteri, mis koosnes Tallinna lähiümbruse valdadest ning Ülenurme ja Jõhvi vallast, eripära. Nendes valdades oli nelja esimese osaindeksi tase kõige kõrgem ja maakasutuse oma kõige madalam. Autorite arvates muutub neis valdades põhiküsimuseks maalise säilitamine ja seega on küsitav, kas neid valdasid edaspidi saabki käsitleda maaelu kontekstis (Värnik jt 2011).

Seega on mitmed autorid käsitlenud teemat igaüks oma vaatenurgast. Piirkondlike erinevuste väljaselgitamisel on kasutatud erinevaid kontseptsioone ning ka analüüsitud tunnuste muster on olnud erinev. Küll aga on kontseptsioonist sõltumata jõutud ühesugusele järeldusele, et Tallinna ja selle lähiümbruse ning Tartu majanduslik võimekus on teistest piirkondadest ette jõudnud.

Mitmetes analüüsides on küll omavalitsusüksusi reastatud, kuid peatähelepanu ei ole olnud otseselt küsimusel, kas linnalised omavalitsusüksused on majanduslikult edukamad kui maalistena defineeritavad. Analüüsides tegemise kõrval võimaldab piirkondi võrrelda ka regulaarne statistika. Valdavalt on statistika olemas majandusliku edukuse ja selle eelduste kohta maakondade kaupa, kuid näiteks tegevus- ja ametiala puhul leiab seda ka eraldi linnaliste ja maa-asulate kohta.

Linnaliste ja maa-asulate erinevus hõivatute tegevus- ja ametiala järgi regulaarse statistika põhjal

Ametialase jaotuse puhul saab peamise linnaliste ja maa-asulate vahelise erinevusena esile tuua tippspetsialistide suuremat osatähtsust hõivatute seas linnalistes asulates ning põllumajanduse, kalanduse ning metsanduse oskustöötajate ning seadme- ning masinaoperaatorite vastavat suuremat osatähtsust maa-asulates. Kusjuures erinevused on viimase ligi 15 aasta jooksul püsinud (tabel 1).

Tabel 1. Linnaliste ja maa-asulate hõivatute jaotus ametiala järgi, 2000, 2014
Table 1. Distribution of persons employed in urban and rural settlements by occupation, 2000, 2014
(protsenti – percentages)

Ametiala	2000			2014			Occupation
	Kokku <i>Total</i>	Linnaline asula <i>Urban settlement</i>	Maa- asula <i>Rural settlement</i>	Kokku <i>Total</i>	Linnaline asula <i>Urban settlement</i>	Maa- asula <i>Rural settlement</i>	
Juhid	11,5	12,4	9,2	10,9	10,6	11,6	<i>Managers</i>
Tippspetsialistid	13,6	14,8	10,4	18,4	19,7	15,3	<i>Professionals</i>
Tehnikud ja keskastme spetsialistid	13,9	15,4	10,1	13,4	13,9	12,4	<i>Technicians and associate professionals</i>
Ametnikud	4,7	5,1	3,6	6,2	6,6	5,3	<i>Clerical support workers</i>
Teenindus- ja müügitöötajad	11,6	11,7	11,1	14,0	14,3	13,3	<i>Service and sales workers</i>
Põllumajanduse, metsanduse, jahinduse ja kalanduse oskustöötajad	3,4	0,7	10,5	1,6	0,5	4,0	<i>Skilled agricultural, forestry and fishery workers</i>
Oskustöötajad ja käsitöölised	16,0	16,5	14,4	14,4	14,6	13,8	<i>Craft and related trades workers</i>
Seadme- ja masinaoperaatorid ja koostajad	14,0	12,8	17,1	12,2	11,1	14,7	<i>Plant and machine operators, and assemblers</i>
Lihttöölised	11,1	10,4	12,9	8,6	8,4	9,1	<i>Elementary occupations</i>

Tegevusalade kaupa vaadates oli linnaliste ja maa-asulate vaheline erinevus ootuspärane osas, mis puudutas põllumajanduse, metsamajanduse ning kalapüügi tegevusalal hõivatute suuremat osatähtsust maa-asulates. Kui linnalistes asulates oli nende osatähtsus marginaalne sõltumata analüüsitavast perioodist, siis maa-asulates töötas 2014. aastal kümnendik hõivatutest just sellel tegevusalal. Samas on hõivatute arv põllumajanduses, metsamajanduses ning kalanduses viimase ligi viieteistkümne aastaga oluliselt vähenenud. Nimelt oli 2000. aastal sellel tegevusalal hõivatuid pisut üle 21%. Mõistagi on selle muutuse tagajärjel kasvanud hõivatute osatähtsus teistel tegevusaladel. Võitnud on siin pigem teenindusega seotud tegevusalad, kus hõivatute osatähtsuse kasv on olnud üsna ühtlane. Linnaliste asulate puhul niisugust ühe tegevusala hõivatute osatähtsuse vähenemist ei ole olnud ja 2014. aastal olid siin, nagu ligi 15 aastat tagasi, esikohal töötlev tööstus ning hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite ja mootorrataste remont (tabel 2).

Just ametialane jaotus võiks osundada põhimõttelistele erinevustele linnaliste ja maa-asulate majanduslikus potentsiaalis, pidades eriti silmas suuremat lisandväärtust tootvat ettevõtlust. Kuigi tippspetsialistide osatähtsus, mis võiks siinkohal olla sobivaks näitajaks, oli linnalistes asulates suurem, oli erinevus siiski vaid suurusjärgus 4%, mis ei viita linnaliste ja maa-asulate väga suurele erinevusele.

Tabel 2. Linnaliste ja maa-asulate hõivatute jaotus tegevusala järgi, 2000, 2014*Table 2. Distribution of persons employed in urban and rural settlements by economic activity, 2000, 2014*

(protsenti – percentages)

Tegevusala	2000			2014			Economic activity
	Kokku Total	Linnaline asula Urban settlement	Maa- asula Rural settlement	Kokku Total	Linnaline asula Urban settlement	Maa- asula Rural settlement	
Tegevusalad kokku	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	Economic activities, total
Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	6,7	1,3	21,2	3,9	1,0	10,4	Agriculture, forestry and fishing
Mäetööstus	1,3	1,6	..	0,7	0,7	0,7	Mining and quarrying
Töötlev tööstus	22,3	22,6	21,3	18,2	18,1	18,6	Manufacturing
Elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamine	1,8	2,1	1,2	1,3	1,7	0,5	Electricity, gas, steam and air conditioning supply
Veevarustus; kanalisatsioon, jäätme- ja saastekäitlus	0,7	0,8	..	0,5	0,5	0,5	Water supply; sewerage, waste management and remediation activities
Ehitus	6,9	7,1	6,3	9,4	8,9	10,5	Construction
Hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite ja mootorrataste remont	13,5	14,2	11,5	13,0	13,2	12,4	Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles and motorcycles
Veondus ja laondus	8,9	9,9	6,0	8,1	8,9	6,4	Transportation and storage
Majutus ja toidlustus	3,4	3,5	3,4	4,1	4,4	3,5	Accommodation and food service activities
Info ja side	2,3	2,9	..	3,5	4,1	2,3	Information and communication
Finants- ja kindlustustegevus	1,4	1,7	..	1,3	1,5	0,8	Financial and insurance activities
Kinnisvaraala tegevus	2,0	2,4	0,9	1,8	2,1	1,2	Real estate activities
Kutse-, teadus- ja tehnikaala tegevus	3,1	3,6	1,9	4,3	4,8	3,0	Professional, scientific and technical activities
Haldus- ja abitegevused	2,0	2,3	1,3	3,0	3,4	2,1	Administrative and support service activities
Avalik haldus ja riigikaitse; kohustuslik sotsiaalkindlustus	6,2	5,8	7,3	7,2	6,1	9,8	Public administration and defence; compulsory social security
Haridus	8,2	8,1	8,6	8,8	8,7	9,1	Education
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	4,9	5,4	3,6	6,2	6,7	5,0	Human health and social work activities
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	2,5	2,7	1,7	2,7	3,0	2,0	Arts, entertainment and recreation
Muud tegevusalad	1,8	2,0	1,2	2,0	2,3	1,2	Other economic activities

Analüüsi metoodika ja kontseptuaalne lähenemine

On muidugi omaette küsimus, kui palju linnaliste ja maa-asulate omavaheline võrdlus nende majandusliku edukuse ja vastavate eelduste erinevuste kohta üldse midagi näitab. Just omavalitsusüksuste võimekuse indeksid võiksid viidata sellele, et erinevuste kohta sisulise tähendusega informatsiooni saamiseks on Eestis pigem oluline võrrelda omavahel erinevaid piirkondi (maakonnad, tömbekeskused vs. äärealad, tööjõuareaalid). Seejuures võib samasse piirkonda kuuluda nii edukaid linna- kui ka maaomavalitsusüksusi. Käesolev analüüs võimaldabki kontrollida, kas peamised erinevused tulenevad sellest, et üks on linna- ja teine maaomavalitsusüksus, või ilmnevad erinevused hoopis piirkondade võrdluses. Lähemalt uuritakse seejuures omavalitsusüksuste majanduslikku edukust ja selle eeldusi. Analüüsi objektideks on Eesti omavalitsusüksused, mis on tinglikult liigitatud maa- ja linnaomavalitsusüksusteks. Siinkohal on oluline, et maaomavalitsusüksuste alla liigituvad antud juhul ka vallad, kus paikneb vallasine linn. Oluline on siin silmas pidada, et mõistetel *linnaline asula* ja *maa-asula* ei ole siinkohal seost omavalitsusüksuste liigitusega linna- ja maaomavalitsusüksusteks, mida on kasutatud edaspidi kirjeldatavas klasteranalüüsis. Nimelt ei ole siin oluline mitte haldusjaotus, vaid asula määratlus. Linnaliste asulate hulka on arvestatud linnad, vallasised linnad ja alevid, maa-asulate hulka alevikud ja külad. Samas on niisugune võrdlus hiljem heaks taustaks erinevate kontseptsioonide alusel tehtud uurimuste tulemuste võrdlusel.

Mõõtes majanduslikku edukust ja selle eeldusi, on analüüsis arvesse võetud kõigi Eesti omavalitsusüksuste viis keskmist näitajat: omavalitsusüksuse elanike haridustase, ametialane kuuluvus, tööine tulu, samuti aktiivsete ettevõtete ning parimas tööeas (25–49-aastased) inimeste arv suhtena rahvaarvu. Ametialase kuuluvuse puhul ei ole arvestatud ühegi ametiala osatähtsust eraldi kui paremust näitavat väärtust. Sama kehtib ka haridustaseme puhul. Kasutatud on keskmisi tulemusi, mis näitavad omavalitsusüksuse elanike n-ö keskmise ametiala paiknemist ISCO pearühmade skaalal, kus ühes otsas on lihttöölised ja teises juhid. Hariduse puhul on tegu paiknemisega neljaväärtuselisel skaalal, kus ühes otsas on põhi- või sellest madalam haridus ning teises kõrgharidus. Omavalitsusüksuste rühmitamiseks ning kõiki omavalitsusüksusi puudutava mustri kirjeldamiseks on analüüsimeetodina nii iga näitaja puhul eraldi kui ka näitajate koondi puhul kasutatud k-keskmiste klasterdamist. Andmete puhul tuleb silmas pidada, et kuigi on püütud kasutada kõige värskemaid saadaolevaid, on tehtud ka erand. Nimelt on rahva ja eluruumide loenduse andmed mõni aasta vanemad (2011). Eri aastate kasutamise tingis lihtne põhjus: näiteks hariduse ja ametiala puhul on 2011. aasta rahvaloenduse andmed tegelikult ainuke andmeallikas, mis võimaldab andmeid esitada just omavalitsusüksuste kaupa.

Omavalitsusüksused majandusliku edukuse ja selle eelduste järgi

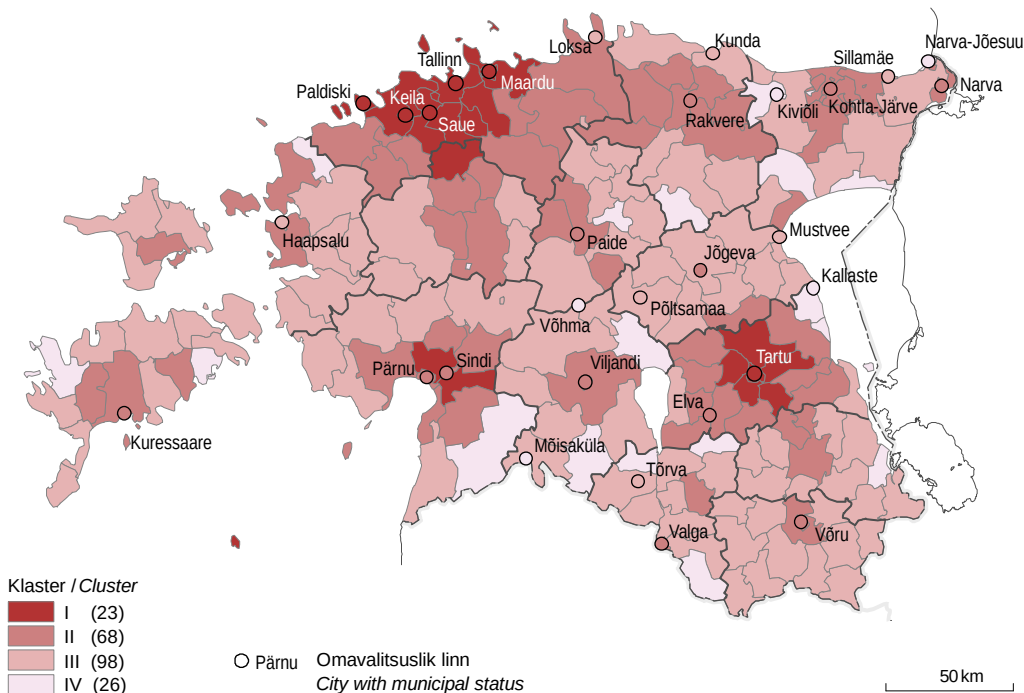
Parimas tööeas inimesed linna- ja maaomavalitsusüksustes

Kuigi tööelisteks peetakse näiteks Eesti Tööjõu-uuringus inimesi vanuses 15–74 aastat, on selge, et majanduslikku aktiivsust silmas pidades ei jaotu nad selles vahemikus ühtlaselt. Mitteametilisusega tööturul paistavad silma nooremad, aga ka pensionieas inimesed. Seega on parimas tööeas (25–49) inimeste osatähtsus rahvastikus piirkonna majandusliku jätkusuutlikkuse seisukohast üsna oluline. Parimas tööeas inimeste osatähtsuse poolest oli kõige paremas olukorras Tallinn ja pealinna ümbritsevad omavalitsusüksused. Suhe oli hea ka Tartu ja selle lähiümbruses, Ruhnus ning Pärnu ümbritsevates omavalitsusüksustes, mis moodustasid kõik kokku omaette klatri. Järgmises klattris olid näiteks ülejäänud Harju maakonna omavalitsusüksused, samuti valdava muustrina suuremad linnad koos lähiümbrusega teistes maakondades. Kolmas klaster oli kõige arvukam ning hõlmas enamiku Lääne- ja Lõuna-Eesti, samuti Järva ja Jõgeva maakonna omavalitsusüksustest. Neljandasse klattrisse jäid peamiselt kas piiriäärsed või suurtest linnadest kaugemal asuvad omavalitsusüksused. Olukord, kus parimas tööeas inimeste osatähtsust rahvastikus ei mõjutanud see, kas tegu oli linna- või maaomavalitsusüksusega, vaid mõjutajaks oli piirkond, kehtis täiel määral Tallinna ja Tartu, Rakvere, Viljandi, Kuressaare, Kohtla-Järve ning neid linnu ümbritsevate maaomavalitsusüksuste puhul. Ülejäänud linnade ja neid ümbritsevate maaomavalitsusüksuste puhul piirkonna ainumõju välja ei kujunenud. Näiteks Pärnus ja Võhmas oli parimas tööeas inimeste osatähtsus

rahvastikus pisut väiksem kui neid ümbritsevates maaomavalitsusüksustes, samas Valgas ja Jõgeval oli see jällegi vastavalt suurem. Üks piirkonna mõju kasuks rääkiv seaduspära siiski kehtis: juhul, kui linn ja seda ümbritsevad vallad kuulusid eri klastritesse, olid need klastrid siiski üksteisele lähedased. Ei tekkinud näiteks olukorda, kus mõnes linnas oleks olnud väga hea parimas tööeas inimeste suhe rahvastikku, aga linna ümbritsevas omavalitsusüksuses oleks see suhe halb olnud (kaart 1).

Kaart 1. Omavalitsusüksused 25–49-aastaste osatähtsuse järgi rahvastikus, 1.01.2014

Map 1. Local government units by share of 25–49-year-olds in population, 1.01.2014

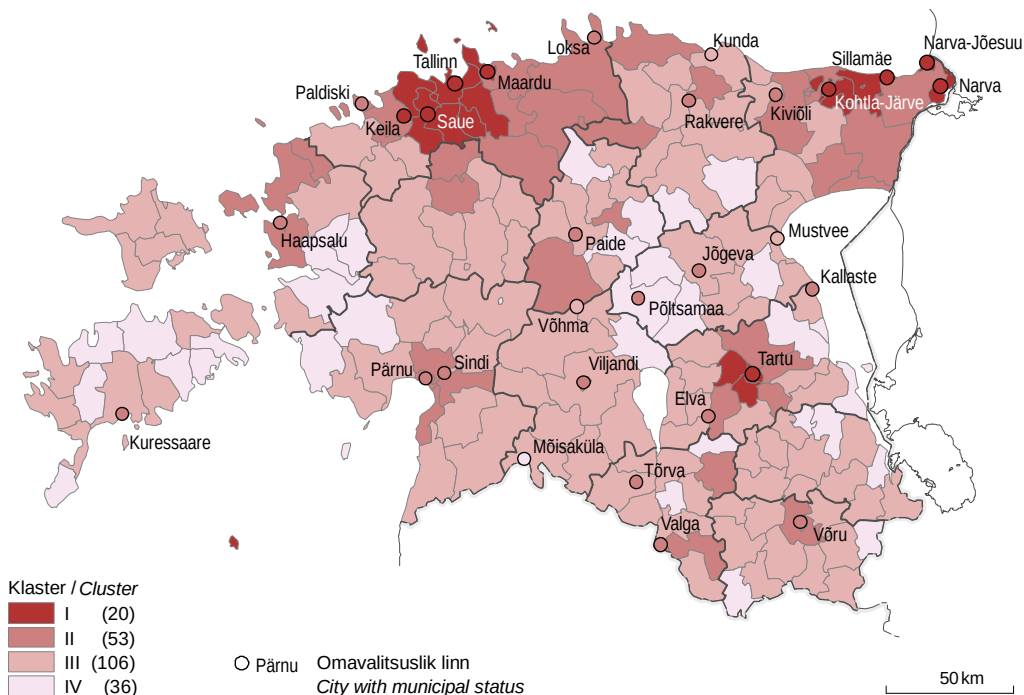
Inimeste haridustase linna- ja maaomavalitsusüksustes

Inimeste töist tulu ja ettevõtete võimalusi arendada tegevust, mis toob kaasa suurema lisandväärtuse, mõjutab oluliselt töötajate omandatud haridus. Teisisõnu, mida kõrgem on töötajate haridustase, seda suurem tõenäosus on neil saada suuremat sissetulekut ning seda paremad on eeldused kõrgemat lisandväärtust tootvate ettevõtete tulekuks piirkonda. Seega on hea haridusega inimeste võimalikult suur osatähtsus omavalitsusüksuse elanike seas üheks eduka majandusarengu eelduseks. Esimese klatri, mida iseloomustab küllaltki hea haridusega inimeste rohkus omavalitsusüksuses, moodustavad Tallinn ja Tartu koos oma lähiümbrusega ning Ida-Virumaa linnad, nagu näiteks Narva ja Sillamäe. Teise klattrisse, kuhu kuuluvad omavalitsusüksused ei pea samuti oma inimeste haridustaseme pärast muret tundma, kuulusid näiteks ülejäänud Harju maakonna omavalitsusüksused, aga ka enamik Eesti linnadest. Kolmandas klattris oli omavalitsusüksusi kõige rohkem ning see hõlmas suurima osa Eesti territooriumist. Seda võiks iseloomustada kui keskmise haridustasemega elanikega omavalitsusüksuste klattrit. Eristus ka neljas klaster, kuhu kuuluvad omavalitsusüksused seal elavate inimeste hea haridustasemega kiidelda ei saa. Nisugused omavalitsusüksused paiknesid peamiselt Lääne ja Saare maakonnas, aga ka Peipsi järve ja Paide ning Põltsamaa lähistel. Kui hinnata käesoleva analüüsi peamise hüpoteesi kehtivust, mille kohaselt ilmnevad erinevused piirkonniti, mitte sõltuvalt sellest, kas tegu on linna- või maaomavalitsusüksusega, siis üheselt

hüpotees paika ei pea. Muster sarnanes pigem parimas tööeas inimeste osatähtsuse võrdlusega linna- ja maaomavalitsusüksustes. Üldiselt kehtis reegel, et linnades oli inimeste keskmine haridustase kõrgem kui neid ümbritsevates maaomavalitsusüksustes, kuid mitte nii palju kõrgem, et see oleks tähendanud täiesti teistsugusesse klastrisse kuulumist (kaart 2).

Kaart 2. Omavalitsusüksused rahvastiku haridustaseme järgi, 31.12.2011

Map 2. Local government units by level of education of population, 31.12.2011

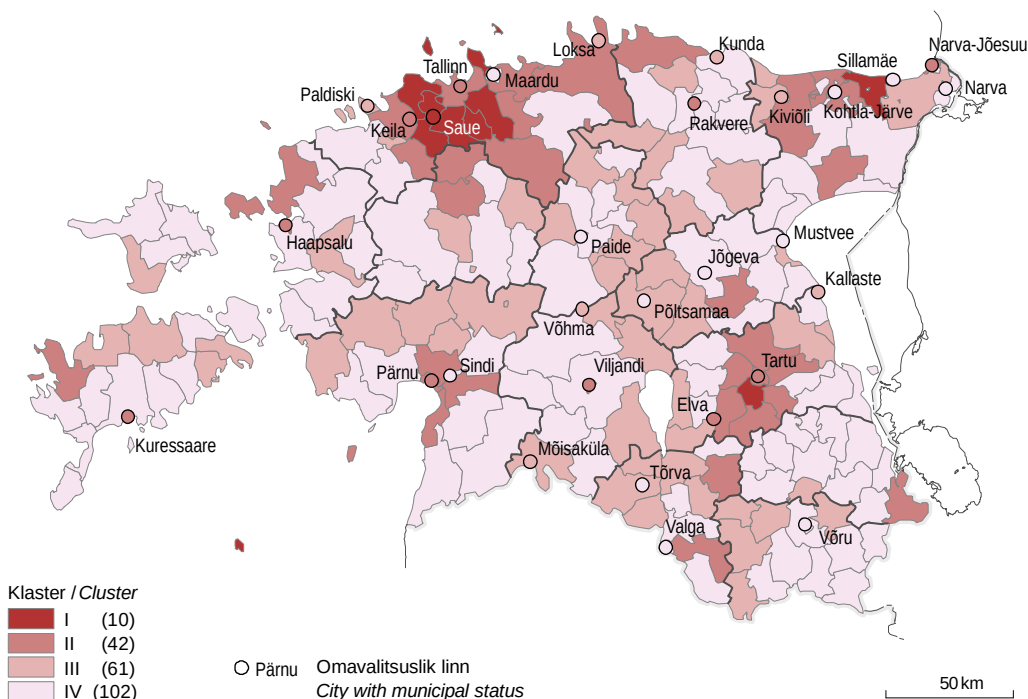

Hõivatute ametialane jaotus linna- ja maaomavalitsusüksustes

Ametialase jaotuse puhul jagunesid omavalitsusüksused klastritesse selle põhjal, kas nende hõivatute seas oli suurem sini- või valgekraede osatähtsus. Siinkohal ei tähenda valgekraed ainult tippspetsialisti või juhti, vaid nende hulka kuuluvad ka keskastme spetsialistid ja tehnikud. Klasteranalüüs andis kõige optimaalsemaks lahenduseks neljaks klastriks jaotuse. Esimeses klastris, mille omavalitsusüksusi iseloomustab suur valgekraede osatähtsus, olid Tallinna ümbritsevad vallad, aga ka Tartuga külgnev Ülenurme vald ja Toila vald Ida-Virumaal. Järgmisesse klastrisse, mille omavalitsusüksusi iseloomustab valgekraede mõnevõrra väiksem osatähtsus, kuulusid Tallinn ja Tartu, aga ka näiteks Pärnu koos linna ümbrusega, rida Ida-Viru, Tartu ja Harju maakonna valdu. Kolmanda ja neljanda klatri puhul, kus valgekraede osatähtsus omavalitsusüksuse hõivatute seas on väiksem, oli pilt üsna kirju. Eriti ilmestas see kolmandat klatri, kuhu kuuluvad nii linna- kui ka maaomavalitsusüksused paiknesid ühtlaselt kogu Eestis. Neljandas klastris, kus valgekraede osatähtsus on kõige väiksem, oli enamik Lääne- ja Lõuna-Eesti, riigi äärealade ja suuremate saarte omavalitsusüksusi. Ka oli neljandas klastris arvuliselt kõige rohkem omavalitsusüksusi. Kui võrrelda omavahel linna- ja maaomavalitsusüksusi, siis linn ja seda ümbritsev maaomavalitsusüksus ei pruukinud olla samas klastris, kuid omavahel täiesti erinevad klattrid ei kippunud ka üksteisega kõrvuti olema (kaart 3).

Kaart 3. Omavalitsusüksused hõivatute ametialase jaotuse järgi, 31.12.2011

Map 3. Local government units by occupational distribution of persons employed, 31.12.2011

Hõivatute tõine tulu linna- ja maaomavalitsusüksustes

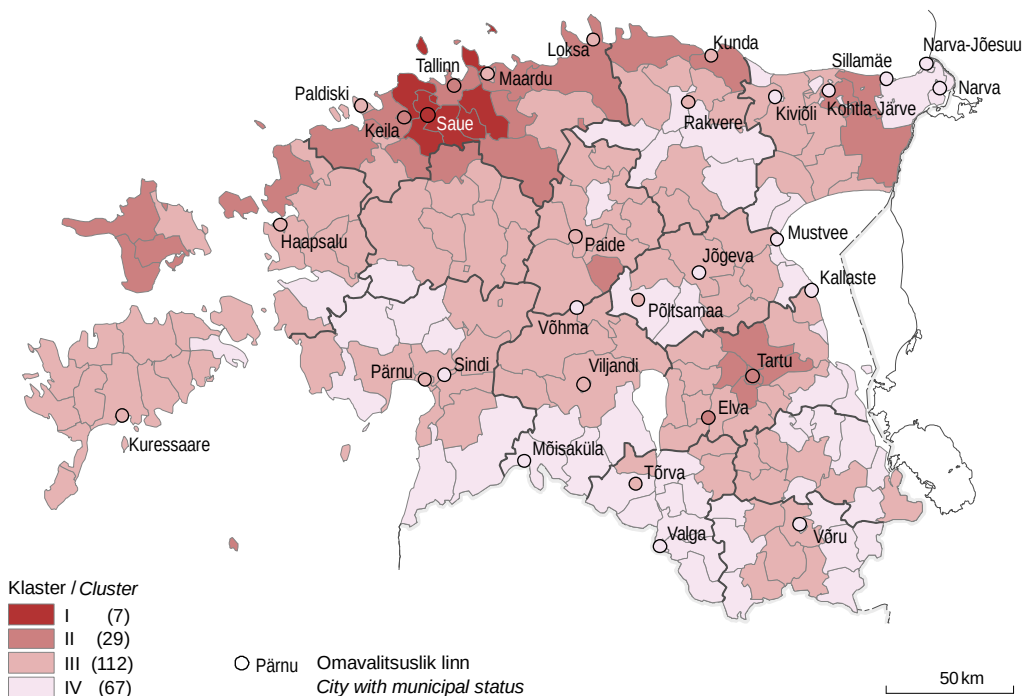
Eestis ligines palgatöötaja kuukeskmine brutotulu 2014. aastal tuhandele eurole ning oli 954 eurot. Käärid, mis eristasid omavalitsusüksusi töötajate teenitava tulu poolest, olid üsna suured. Kui Viimsi ja Harku vallas ületas keskmine tõine tulu 1300 eurot kuus, siis näiteks Peipsiääre ja Piirissaare vallas ning Kallaste linnas jäi see alla 700 euro. Omavalitsusüksused jaotusid nelja klastrisse vastavalt sellele, kui suur või väike on nende elanike kuukeskmine tõine tulu. Esimesse, tinglikult öeldes jõukate töötajatega omavalitsusüksuste klastrisse, kuulusid Tallinna ümbritseva n-ö kuldse ringi omavalitsusüksused ning ühtegi linna esimesest rühmast ei leia. Teisest klastrist, mille omavalitsusüksustes elavad samuti keskmiselt pigem head töist tulu teenivad inimesed, leiab nii Tallinna kui ka Keila, peale selle enamiku esimesest rühmast välja jäänud Harju maakonna vald. Samas kuulusid sellesse klastrisse ka mitu saartel paiknevat valda ja Tartu maakonna Ülenurme vald. Kolmas klaster on juba arvukam ja tinglikult võiks seda nimetada mõõdukalt töist tulu teenivate elanikega omavalitsusüksuste rühmaks. Suurima osatähtsusega on selles klastris Kesk-Eesti omavalitsusüksused, kuid sinna kuulub ka peaaegu kogu Saaremaa, peale selle enamik Lääne ja Pärnu maakonna ning Lõuna-Eestist Võru ja Põlva ümbruskonna omavalitsusüksusi. Neljandat klastrit võiks iseloomustada kui kasinat töist sissetulekut teenivate elanikega omavalitsusüksustest koosnevat. Siia kuuluvad ülekaalukalt omavalitsusüksused, mis asuvad Eesti äärealadel maismaapiiri ääres. Kui vaadata samasse klastrisse kuulumist, siis enamikul juhtudel on siiski vahe, kas tegu on maa- või linnaomavalitsusüksusega. Linnu ja neid ümbritsevaid maaomavalitsusüksusi, mis kuuluvad ühte ja samasse klastrisse, leidus siiski arvestataval määral: suurematest linnadest näiteks Kuressaare ja Narva, väiksematest aga Mõisaküla ja Valga.

Samas annab edasine tuge väitele, et loeb pigem piirkond, mitte omavalitsusüksuse tüüp. Enamiku linnade puhul olid ümbritsevad või lähiümbruse omavalitsusüksused küll teisest, kuid lähedasest klastrist. Näiteks kehvapoolset tulu teenivate elanikega klastrisse kuuluva linna kõrval

ja lähiumbruses paiknevad maaomavalitsusüksused võisid olla mõõdukalt teenivate elanikega. Siinkohal mõned näited: Tallinn oma pigem head töist tulu teenivate inimestega oli ümbritsetud nn kuldse ringi jõukate omavalitsusüksustega. Mõõdukat töist tulu teenivate inimestega Rakvere kõrval olid aga pigem kehvapoolset töist tulu teenivate inimestega maaomavalitsusüksused. Need kaks näidet iseloomustavad aga ka seda, et ei kujunenud välja reeglipärast mustrit, kus enam teenivate inimestega omavalitsusüksuste klasterisse kuuluvat linna oleks ümbritsenud tingimata halvemini teenivate inimestega maaomavalitsusüksused ja vastupidi (kaart 4).

Kaart 4. Omavalitsusüksused palgatöötaja kuukeskmise brutotulu järgi, 2014

Map 4. Local government units by average monthly gross income per employee, 2014

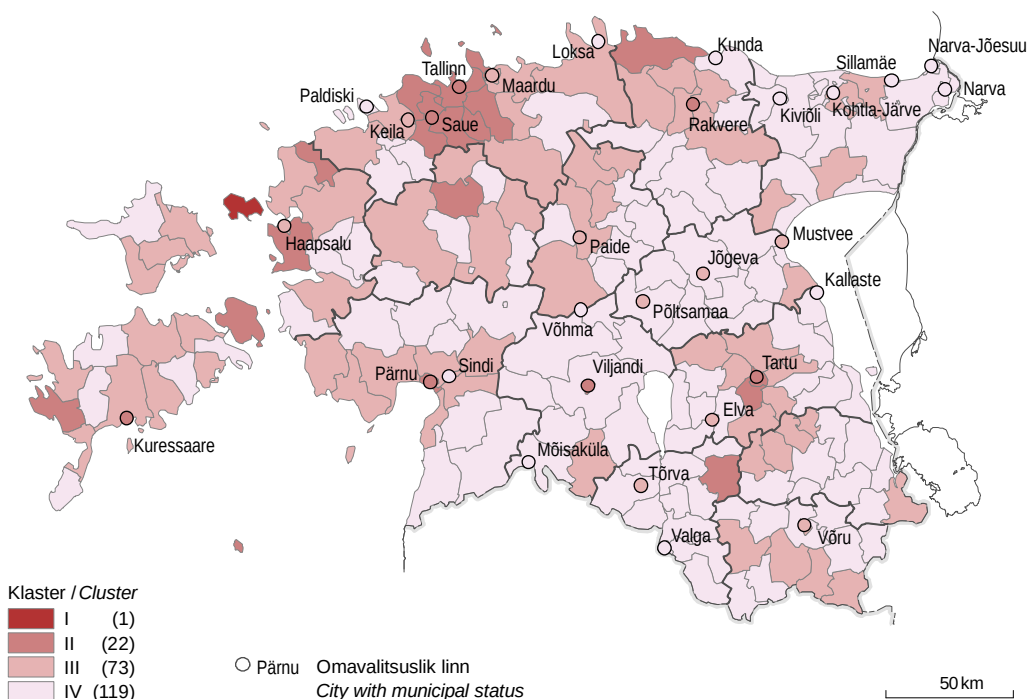
Majanduslikult aktiivsed ettevõtted linna- ja maaomavalitsusüksustes

Majanduslikult aktiivseid ettevõtteid oli andmeastast sõltumata kõige enam Tallinnas. Järgnes Eesti suuruselt teine linn Tartu. 2013. aastal oli neis linnades vastavalt 42 713 ja 7493 majanduslikult aktiivset ettevõtet. Esimeste valdadena olid ettevõtete arvu poolest viiendal ja kuuendal kohal Viimsi ning Rae, pingerea lõpus aga Piirissaare, Ruhnu ja Meeksi vald. Pingerea teises pooles ei olnud aga ainult vallad, ka Püssi ja Mõisaküla linnas polnud ettevõtteid just üleliia. Majanduslikult aktiivsete ettevõtete arv ei näita samas otseselt ettevõtlusaktiivsuse erinevust omavalitsusüksustes, sest rahvaarv on neis üsna erinev. Märksa parema pildi ettevõtlusaktiivsusest annab majanduslikult aktiivsete ettevõtete arvu suhe rahvaarvu. Selle näitaja põhjal vaadatuna muutus omavalitsusüksuste järjestus ettevõtlusaktiivsuse järgi üsna palju, kuid mitte drastiliselt. Heas mõttes eristus teistest Vormsi ning erinevus oli nii suur, et selle põhjus vajab tõenäoliselt täiendavat analüüsi. Vormsile järgnes Nõva vald ja seejärel kolmandana Tallinn. Ka Tallinna ümbritsevad vallad ja Tartu jäid pingerea esimesse poolde. Samas paistsid ettevõtlusaktiivsusega silma ka näiteks Vihula vald ning Kuressaare linn. Pingerea tagumises pooles leidis nii linnu kui ka valdasid, näiteks Kiviõli ja Mõisaküla linn ning Piirissaare, Põlva ja Meeksi vald. Tulles klasterlahenduse juurde, siis sobivaimaks osutunud neljane klasterjaotus on Vormsi suure erinevuse tõttu sisuliselt kolmene. Kui Vormsi välja arvata, siis teise, kõrgeima

ettevõtlusaktiivsusega omavalitsusüksuste klastrisse kuulusid Tallinn koos lähiümbrusega ja Tartu linn koos Ülenurme vallaga. Üksikute saartena paigutusid sinna aga ka päris mitmed omavalitsusüksused, mis ei piirnenud samasse klastrisse kuuluva üksusega. Näitena võiks siin tuua Kuressaare ja Viljandi linna ning Vihula ja Rapla valla. Ülejäänud klastreid võiks aga iseloomustada järgmiselt: mida lõuna poole, seda enam muutus kaart kõige madalama ettevõtlusaktiivsusega omavalitsusüksustega klatri nägu. Linna- ja maaomavalitsusüksuste võrdluse puhul oli Tallinn ja selle lähiümbrus ühtne piirkond, mida ei saa kaugeltki öelda ülejäänud Eesti kohta (kaart 5).

Kaart 5. Omavalitsusüksused majanduslikult aktiivsete ettevõtete ja rahvaarvu^a suhte järgi, 2013

Map 5. Local government units by ratio of economically active enterprises to population number^a, 2013

^a Rahvaarv 1. jaanuaril 2014

^a Population number as at 1 January 2014

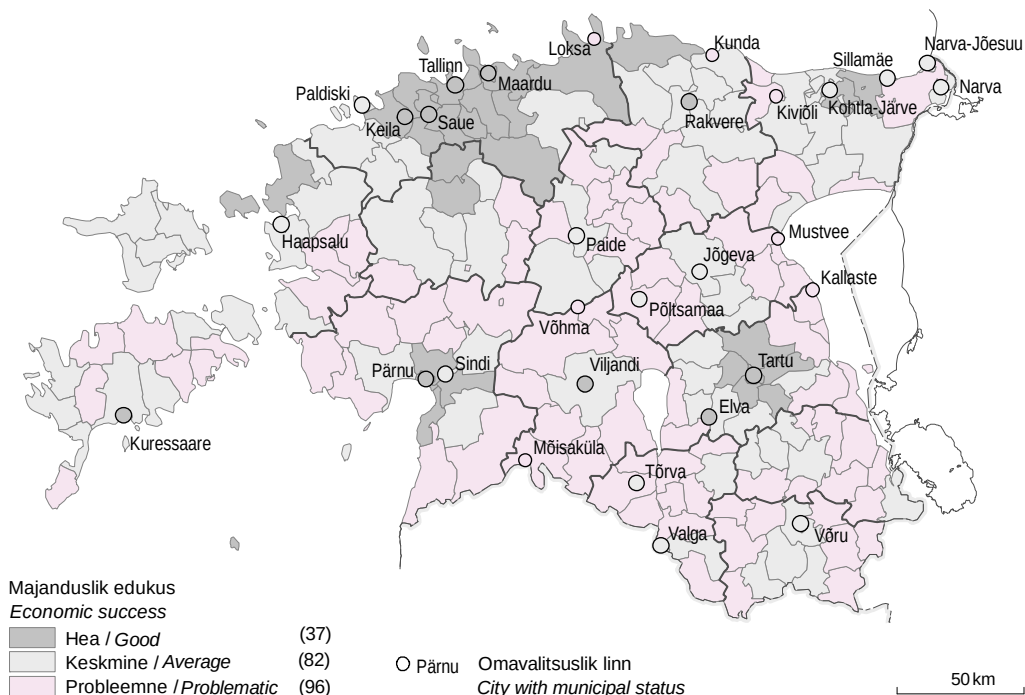
Linna- ja maaomavalitsusüksuste koondklaster

Kuidas võiksid aga linna- ja maaomavalitsusüksused jaotuda klastritesse, kui võtta arvesse kõiki majandusliku edukuse või edukuse eelduseks olevaid tunnuseid? Antud juhul oli tunnuseid viis ning klasterlahendusena aitas omavalitsusüksuste vahelisi erinevusi kõige paremini kirjeldada kolme klasterit sisaldav lahend. Neid kolme klasterit võiks kirjeldada järgmiselt: *hea majanduslik edukus ja selle eeldused, keskmine majanduslik edukus ja selle eeldused, majanduslik edukus ja selle eeldused seotud probleemidega*. Hea majandusliku edukusega omavalitsusüksuste klastrisse kuulusid enamik Harju maakonna omavalitsusüksusi ning Tartu ja Pärnu koos lähiümbrusega. Ilma lähiümbruse omavalitsusüksusteta kuulusid klastrisse ka Viljandi, Rakvere ja Kuressaare. Ida-Virumaalt kuulusid sellesse klastrisse Jõhvi linn ja vald ning Toila vald. Teise, keskmise majandusliku võimekusega omavalitsusüksuste klastrisse kuulusid peaaegu kogu ülejäänud Põhja-Eesti, terve Hiiumaa ja pigem Eesti keskosa omavalitsusüksused. Kolmandas klasteris domineerisid Eesti äärealad, kuid leidsid küllalt ka mustri kõrvalkalduumist. Kui tulla

jällegi analüüsi põhiküsimuse juurde, kas edukust mõjutab staatus – linna- või maaomavalitsusüksus – või hoopis piirkond, siis Tallinna ja Tartut ning selle lähimbruse omavalitsusüksusi mõjutab piirkond, ülejäänud Eesti kohta seda aga öelda ei saa. Heaks näiteks on siin Viljandi, Rakvere ja Kuressaare, mida ümbritsevad vallad kuulusid teise, tõsi küll lähedasse, klastrisse (kaart 6).

Kaart 6. Omavalitsusüksused majanduslikku edukust ja selle eeldusi mõõtvate tunnuste järgi

Map 6. Local government units by characteristics measuring economic success and prerequisites to it

Kokkuvõte

Artiklil oli kaks eesmärki või uurimisülesannet. Esmalt tuua esile Eesti omavalitsusüksuste jaotumise muster majandusliku edukuse või selle eelduste järgi. Mustrit võimaldas kirjeldada klasteranalüüs, kuhu olid kaasatud kõik Eesti linna- või maaomavalitsusüksused. Põhiliselt aga otsiti analüüsis vastust küsimusele, kas erinevuste puhul on olulisim see, et omavalitsusüksused liigituvad linna- ja maaomavalitsusüksusteks või on majandusliku edukuse ja selle eelduste puhul põhiline ikkagi piirkond. Analüüs ei andnud ühest vastust kumbagi variandi kasuks. Kui vaadata omavalitsusüksusi, mis kuulusid kõige edukamaid koondavasse klastrisse nii analüüsi kaasatud eraldi tunnuste poolest kui ka klasterlahenduses, mis hõlmas kõiki tunnuseid alates aktiivsete ettevõtete arvust elaniku kohta lõpetades haridustasemega, siis mängib suuremat rolli pigem piirkond. Eriti Tallinna, seda ümbritsevate maaomavalitsusüksuste, aga ka mõningaid mööndusi tehes Tartu ja selle lähipiirkonna omavalitsusüksuste puhul, mis kuulusid üldjuhul kõige edukamaid omavalitsusüksusi koondavasse klastrisse. Teiste omavalitsusüksuste ja klasterlahenduste puhul sellist reeglipärasust ei olnud. Teisisõnu, hinnates klasteranalüüsi nii eraldi tunnuste kaupa kui ka koos, ei saa öelda, et näiteks linnaomavalitsusüksuste puhul kuulusid naabrid, kes liigitusid maaomavalitsusüksusteks, silmanähtavalt suurema tõenäosusega samasse klastrisse. Samas võib ka vastupidi väita, et linnaomavalitsusüksuste puhul puudus ka silmanähtavalt väiksem tõenäosus erinevasse klastrisse kuuluda. Kindlasti tuleb aga rõhutada asjaolu, mis kallutab omavalitsusüksuste omavahelises võrdluses vaekausi siiski pisut piirkondliku erinevuse poole. Nimelt kui linn ja tema maaomavalitsusüksusest naaber

kuulusidki erinevasse klastrisse, oli siiski tegu lähedase klastriga. Näiteks kui linnaomavalitsusüksus kuulus kehvapoolse majandusliku edukusega üksuste klastrisse, siis kuulus naaber keskmise majandusliku edukusega üksuste klastrisse, mitte kõige edukamate klubisse.

Selle analüüsi tulemused on kooskõlas varasemate uurimistulemustega selle kohta, millised omavalitsusüksused on Eestis kõige edukamad. Ükskõik millistest tunnustest lähtuda, kipuvad nendeks ikka olema Tallinna ümbritsevad omavalitsusüksused, Tallinn ise ning Tartu. Varasemate tulemustega on kooskõlas ka see, et pigem on kõige halvema skooriga klastrites Lõuna-Eesti omavalitsusüksused. Küll aga pakkus mõningase üllatuse n-ö vaeslapseks peetud Ida-Viru maakond. Mitmeski aspektis olid paljud Ida-Viru omavalitsusüksused üsna heas seisus. Samas näitab see teisalt Ida-Viru maakonna omavalitsusüksuste suurt erinevust.

Ülevaade varasematest piirkondlike erinevuste analüüsides näitas, et teemat on käsitlenud mitmeti, aluseks on võetud nii maakondlik, linnaline asula – maa-asula ja omavalitsusüksuse põhine lähenemine. Käesolev analüüs võttis küll aluseks omavalitsusüksustel põhineva jaotuse, kuid oli rõhuga linna- ja maaomavalitsusüksuste võrdlusel ja seega pisut erinev. Milline jaotus võiks aga olla Eesti jaoks parim? Kõigil variantidel on oma plussid ja miinused ja seetõttu need pigem täiendavad üksteist. Maakondliku jaotuse plussiks on see, et võrdluseks on kasutada rohkem andmeid, samas on miinuseks maakondade sisemine mitmekesisus, mida mõneti näitasid ka käesoleva analüüsi klasterlahendid. Omavalitsusüksuse puhul pöördusid nimetatud plussid ja miinused aga vastupidiseks.

Allikad Sources

Ahas, R., Silm, S., Leetmaa, K., Tammaru, T., Saluveer, E., Järv, O., Aasa, A., Tiru, M. (2010). Regionaalne pendelrändeuring. Lõpparuanne. Tartu Ülikooli inimgeograafia ja regionaalplaneerimise õppetool. Siseministeerium. Tartu Ülikool.

Eesti regionaalarengu strateegia 2014–2020 lähteolukorra tervikanalüüs. (2014). Tallinn: Siseministeerium.

Krusell, S. (2013). Maakondade majanduslik jätkusuutlikkus. – Eesti piirkondlik areng. 2013. Regional Development in Estonia. Tallinn: Statistikaamet, lk 10–30.

Käärik, E., Tiit, E.-M., Vähi, M., Valtin, A. (2001). Lastega perede majanduslik toimetulek 1999–2000. Uuringu aruanne. Tartu Ülikool. Rahvastikuministri büroo.

Noorkõiv, R., Ristmäe, K. (2014). Kohaliku omavalitsuse üksuste võimekuse indeks 2013. Metoodika ja tulemused. Tartu: Geomedia OÜ.

Omel, R., Värnik, R., Pöder, A. (2011). Maaelu arengu hindamine. – Maaelu arengu aruanne. Tartu: Eesti Maaülikooli majandus- ja sotsiaalinstituut, lk 32–58.

Raagmaa, G. (2011). Mitmest tükist koosneb Eesti? – Eesti piirkondlik areng. 2011. Regional Development in Estonia. Tallinn: Statistikaamet, lk 173–184.

Sepp, E. (2011). Viimaste aastate suundumused Eesti piirkondlikus arengus. – Eesti piirkondlik areng. 2011. Regional Development in Estonia. Tallinn: Statistikaamet, lk 9–39.

Servinski, M., Kivilaid, M. (2013). Elujõulisuse indeks. – Eesti piirkondlik areng. 2013. Regional Development in Estonia. Tallinn: Statistikaamet, lk 59–90.

Tööhõive maaasulates ja registreeritud töötud valdades 2009–2014 I kvartal (2014). Maaettevõtluse büroo. Põllumajandusministeerium.

Tõnurist, A. (2013). Eesti tööjõuareaalid. – Eesti piirkondlik areng. 2013. Regional Development in Estonia. Tallinn: Statistikaamet, lk 116–146.

Värnik, R., Moor, A., Pöder, A., Prits, M., Leetsar, J., Sepp, V. (2011). Maa, maalisus ja maapiirkonnad. – Maaelu arengu aruanne. Eesti Maaülikooli majandus- ja sotsiaalinstituut, lk 5–31.

ECONOMIC SUCCESS OF URBAN AND RURAL LOCAL GOVERNMENT UNITS

Siim Krusell
Statistics Estonia

Introduction

Regional differences in Estonia have been discussed by a number of authors, from a variety of perspectives, focusing on different subject matters. The issue of the economic success or sustainability of different regions has also been touched upon. What is also important is the fact that the analysed objects have been defined differently in terms of their geographic location and administrative division. Regional comparisons have featured, for instance, division by county (Krusell 2013), administrative division at the level of local government units (Servinski and Kivilaid 2013; Noorkõiv and Ristmäe 2013), labour market areas (Tõnurist 2013), but comparisons have also been made between rural and urban settlements (Omel et al. 2011). The objective of this article is to supplement regional comparisons with an analysis of economic success of urban and rural local government units, or of the prerequisites to such success. The aim is not only to list the top- and bottom-ranking local government units, but to provide a comprehensive analysis of all local government units. This can be done by means of clustering. The main research question in the article concerns the degree to which the classification of local government units itself plays a role in the possible differences between the units. In other words, is the economic success (or the prerequisites to it) of a local government unit causally linked to the unit being classified as a rural or urban local government unit, or is this relatively irrelevant so that any differences in economic success and the respective prerequisites are rather dependent on the larger region in which a particular local government unit is located? The data used in the analysis were derived from business statistics, current population statistics and the 2011 Population and Housing Census.

Previous comparisons of rural and urban regions

Two aspects, among others, should be considered when it comes to regional comparisons. The first concerns the definition of the areas to be compared, and the second pertains to the particular characteristics that are compared in reference to economic success or a similar context.

Changes in economy and business have been analysed in the Estonian Regional Development Strategy for 2014–2020 and in Statistics Estonia's publication "Eesti piirkondlik areng. 2013. Regional Development in Estonia" (Krusell 2013). The Estonian Regional Development Strategy emphasises structural changes, with service economy gradually gaining importance over industrialisation in the economies of Estonian regions beyond Tartu and Tallinn. The extent of these changes varies by county. For instance, Central Estonia is a specific case where the decrease in the primary sector has not resulted in new jobs in service economy but rather in the secondary sector, primarily in enterprises that offer subcontracting solutions (Eesti ... 2014).

The author of this article has analysed the economic capacity of the counties based on the data of the Population and Housing Census (PHS) and highlighted that one-tenth of economically active persons had realised their business ambitions through entrepreneurship. Aside from a few exceptions, there were no major differences between the counties in this respect. In no county did the share of entrepreneurs among economically active persons exceed ten per cent and 7–8% of the economically active persons in Hiiu, Saare, Pärnu, Rapla and Viljandi counties were entrepreneurs. The share of entrepreneurs was just below 7% in Harju and Võru counties. The corresponding indicator of Ida-Viru county was well below that of others, with only 4% of the economically active population being entrepreneurs. Järva county also differed somewhat from the others, with entrepreneurs constituting 5.6% of the economically active population. Thus,

the analysis did not indicate that Harju county had a greater degree of entrepreneurial activity among its population compared to other counties (Krusell 2013). The differences between the counties increased in line with the number of entrepreneurs in the population. The number of entrepreneurs increased only in Harju county and, to a lesser extent, in Tartu county, mainly due to migration flowing to these counties from other regions. However, in terms of a county's share in the national economy, Harju county still contributed more than a half of the gross domestic product of the country.

Several authors have also examined regional differences in terms of employment and income. Omel et al. (2011) have highlighted that, since the 1990s, the share of inactive persons has been higher in the rural population while the labour force participation and employment rates have been significantly higher in urban settlements (Omel et al. 2011). The impact of the past recession on the employment of rural settlements has been discussed, among others, by the Ministry of Agriculture, who pointed out a rapid increase in unemployment during the recession and a decrease in the number of jobs in rural areas (Tööhõive ... 2014). In recent years, the issue of longer distances between the place of residence and the place of employment has been quite comprehensively discussed in relation to employment. Important keywords in this respect have included labour market areas and local commuting centres. For instance, G. Raagmaa has indicated that, while the importance of Tallinn and Tartu as local commuting centres has increased to the detriment of other regions, county centres have increasingly closer ties to their hinterlands as well (Raagmaa 2011). In her analysis, A. Tõnurist has found that Estonia has five major labour market areas: Tallinn, Tartu, Pärnu, Kuressaare and Viljandi. She also argues that the labour market areas of larger cities are likely to continue growing in the future as well. She further emphasises that the outer hinterland of Tallinn includes almost the entire Rapla county, in terms of its larger settlements. Consequently, the labour market area of Tallinn extends beyond Harju county. The same applied to Tartu, where the labour market area extended up to the rural municipalities in Jõgeva and Põlva counties. As an interesting observation, the analysis pointed out that even though women constitute the majority of people who commute for work, they tend to cover shorter distances than men (Tõnurist 2013).

Ahas et al. have published figures that reflect the prevalence of commuting, indicating that over 380,000 persons were either working or studying outside of their local government unit of residence (based on data for 2007–2009). The same authors have also studied labour market areas and have found that urban influence zones have formed a settlement system with a clear hierarchical structure that has not changed significantly over the past century (Ahas et al. 2010).

Regional differences have also been examined with regard to income and wages. Käärrik et al. have analysed the income and wages of urban and rural families. While this comparison was made a number of years ago, it can be used as a good benchmark for analysing any subsequent changes. The results of the comparison indicate that income from self-employment has been more important for rural families, while urban families received more income from wage labour (Käärrik et al. 2001). E. Sepp has analysed regional differences in gross income. In 2010, the lowest gross income was registered in Valga county and the highest in Harju county. The indicator values of Harju and Tartu counties were the only ones to exceed the Estonian average. The wage level was also somewhat higher in Rapla county, probably caused by a great share of labour migration to Tallinn or Harju county (Sepp 2011). The findings of E. Sepp are in line with the analysis made by the author of this article, indicating, firstly, that the share of the population living in one county and working in another differed considerably by county, amounting to 15% in some counties and to less than 5% in others (PHC data). Harju and Tartu counties, on the other hand, stood out for a small share of such people. The decision to work in another county usually resulted in a significant increase in income from work (wages and salaries, board member fees and income received under contracts for services). The increase in income was even bigger for those whose new place of employment was in Harju county. A similar pattern was noticed in most of the counties: while income from work earned in the county of residence stood at 700 euros, it rose to about 1,000 euros when working in Harju county (Krusell 2013).

Educational attainment is another characteristic that is closely connected to labour market indicators and the presumed economic capacity of a region. The Estonian Regional Development Strategy states that cleavages in the educational attainment of the labour force have increased in recent years, to the benefit of the labour market areas of Tallinn and Tartu and to the detriment of the remaining regions (Eesti ... 2014). The author of this article has also observed that Harju and Tartu counties differ from the other counties due to a significantly larger share of persons with tertiary education in the population and the greatest number of professionals among persons employed. A large number of them come from other counties, having gone to study at a university in Tallinn or Tartu after finishing upper secondary school and having probably decided to seek employment in one of those two regions after graduation. Thus, educated young people originating from other counties move to Harju and Tartu counties, further boosting the respective advantage of these counties (Krusell 2013). At the same time, R. Omel et al. have found that the share of population with secondary and/or vocational (secondary) education is equal in rural and urban settlements, but rural settlements have a significantly higher share of persons with only primary or basic education (Omel et al. 2011). In addition to analysing various indicators or prerequisites of economic capacity, there have been attempts to combine these indicators into aggregate indices or clusters. In Estonia, one of the best-known indexes of this type is the local government capacity index, calculated by Geomedia OÜ. The components of the index include population, land, economy and welfare indicators, as well as the indicators of local government services and financial situation (Noorkõiv and Ristmäe 2014).

The value of the local government capacity index, calculated for the period of 2010–2013, varied between municipalities from 82.5 to 16.7 points. The highest index value was recorded in Rae rural municipality (82.5), followed by Viimsi rural municipality (81.3), Harku rural municipality (80.3), and the city of Tallinn (78.5). At the opposite end of the ranking were Öru, Põdrala and Peipsiääre rural municipalities (Noorkõiv and Ristmäe 2013). M. Servinski and M. Kivilaid, in turn, have calculated a viability index that is based on eight indicators (from population to economic characteristics). According to the viability index, Viimsi, Harku, Ruhnu and Rae rural municipalities were the most viable local government units, while the lowest values were registered for Piirissaare, Aseri, Öru, Tootsi and Peipsiääre rural municipalities (Servinski and Kivilaid 2013).

R. Värnik et al. have also attempted to assess rural development through a corresponding index. However, the researchers did not stop at calculating the index but also used the index to establish clusters to describe different groups. The components of their index included indicators related to population and migration, social welfare and equality, economic structure and success, as well as environment and sustainability. An interesting aspect outlined in the study was the particular features of the fourth cluster, which includes rural municipalities in the vicinity of Tallinn and the rural municipalities of Ülenurme and Jõhvi. These rural municipalities are characterised by the highest level of the first index component and the lowest level of the component of land use. According to the authors, preserving the rural character is the main issue in these rural municipalities and it is debatable whether these rural municipalities can be analysed in the context of rural affairs in the future (Värnik et al. 2011).

Thus, each author has covered the topic from a different focal point. Different concepts have been used to determine regional differences and the selection of analysed characteristics has followed diverse patterns as well. However, irrespective of the concept used, the conclusion has always been the same – the economic capacity of Tallinn and its neighbouring areas and Tartu has exceeded that of other regions.

Several analyses have included rankings of local government units, but none of the analyses have focused on the particular question whether urban local government units are economically more successful than those defined as rural. In addition to various analyses, regional comparisons can also be made based on regular statistics. For the most part, county-level statistics are available on both economic success and the prerequisites for it, but in the case of economic activities and occupations, for example, separate statistics are also available for urban and rural settlements.

Economic activities and occupations in urban and rural settlements according to regular statistics

As for the distribution of occupations, the main difference between urban and rural settlements is the bigger share of professionals in the former and the bigger share of skilled agricultural, forestry and fishery workers as well as plant and machine operators in the latter. These differences have been persistent for the past 15 years (Table 1, p. 88).

In the case of economic activities, there were no surprises in that the share of persons employed in agriculture, forestry and fishing was bigger in rural settlements. While these persons constituted a marginal share in urban settlements, irrespective of the period analysed, one-tenth of the persons employed in rural settlements was employed in this economic activity in 2014. However, the number of persons employed in agriculture, forestry and fishing has significantly decreased over the past fifteen years. Namely, the share of persons employed in these sectors was just over 21% in 2000. As could be expected, this change has resulted in an increase in the share of persons employed in other economic activities. The increase has tended to be most prominent in economic activities associated with services, where it has been rather uniform. There has been no comparable decrease in the share of persons employed in a particular economic activity in urban settlements, where the main activities in 2014, just like 15 years ago, included manufacturing, wholesale and retail trade; repair of motor vehicles and motorcycles (Table 2, p. 89).

It seems that the distribution of occupations, in particular, could reflect fundamental differences in the economic potential of urban and rural settlements, especially in terms of enterprises that generate more value added. Even though the share of professionals, which could be a suitable indicator here, was bigger in urban settlements, the difference from rural settlements was only around 4%, which is not particularly indicative of drastic differences between urban and rural settlements.

Methodology and conceptual approach of analysis

It is of course a separate question whether a comparison of urban and rural settlements shows anything meaningful in terms of the possible differences in economic success and the prerequisites to it. It is the results of the capacity index of local government units that could indicate that, in Estonia, it is more important to compare different regions (county, local commuting centres v. peripheries, labour market areas) in order to obtain meaningful information on the differences. Note that one and the same region can include both successful urban and rural settlements. The current analysis enables checking whether the main differences arise from one being an urban settlement and the other one a rural settlement or whether the differences arise in a comparison of regions. Closer attention is paid to economic success and the prerequisites to it. The objects of analysis include Estonian local government units, which have been classified into rural and urban ones. It is important to note that rural local government units also include rural municipalities which include a city without municipal status. It should be kept in mind here that the terms "urban settlement" and "rural settlement" have no connection with the classification of local government units into urban and rural local government units which has been used in the descriptive cluster analysis down below. Here, it is not the administrative division that is important but the definition of a settlement. Urban settlements include cities, cities without municipal status and towns, whereas rural settlements include small towns and villages. Such a comparison will later provide a good background for comparing the results of surveys which have been made based on different conceptions.

In the analysis, measuring economic success and the respective prerequisites is based on five average indicators covering all local government units in Estonia: the income from work, occupations, and level of education of the residents of a local government unit, but also the number of active enterprises and the number of persons in prime working age (25–49) in relation to population size. In the case of occupations, the share of specific occupations was not considered an indicator of some type of advantage. The same logic was applied to the level of education. The analysis is based on average values, showing the so-called average

distribution of the occupations of the inhabitants of a local government unit on a scale based on ISCO major groups, where elementary occupations are at one end and managers at the other. In the case of education, the population was positioned on a scale with four values, with basic or lower education at one end and higher education at the other. *k*-means clustering was used as the method of analysis for grouping local government units and describing a pattern of all local government units. This was done for the distribution of each individual indicator as well as for the aggregate values of all indicators. What needs to be kept in mind in terms of the data is that, while the general ambition was to use the latest available data (2014), there was also one exception. Namely, the data of the population and housing census were a few years older (from 2011). The use of data from different years was caused by the simple fact that in the case of education and occupation, for instance, the census data of 2011 are actually the only data source that enables presenting data specifically by local government units.

Local government units by economic success and prerequisites to success

Persons in prime working age in urban and rural local government units

Even though the Estonian Labour Force Survey defines the working-age population as persons aged 15–74, it is clear that the level of economic activity is not uniformly distributed within this age range. Both younger people and people in retirement age stand out for a higher level of inactivity in the labour market. Consequently, the share of persons in prime working age (25–49) in the population is quite important for economic sustainability. Tallinn and the surrounding local government units were in the best position in terms of the ratio of persons in prime working age to the total population. A good ratio was also recorded for Tartu and its surrounding areas, the island of Ruhnu and the local government units around Pärnu, which altogether constituted a separate cluster. The next cluster included the remaining local government units of Harju county as well as the larger cities and their surrounding areas in other counties. The third cluster included the largest number of local government units, encompassing the majority of local government units in Western and Southern Estonia, as well as local government units in Järva and Jõgeva counties. The fourth cluster mostly included local government units located next to the border or at a greater distance from larger cities. Tallinn, Tartu, Rakvere, Viljandi, Kuressaare, Kohtla-Järve and the rural local government units surrounding these cities were characterised by a situation where the share of prime working-age persons in the population was not determined by whether it was an urban or a rural local government unit but by the general region. A definite singular influence of the region could not be discerned in the case of the remaining cities and the surrounding rural local government units. For example, the cities of Pärnu and Võhma had a slightly lower ratio of persons in prime working age to the total population than the rural local government units surrounding them, whereas the corresponding ratios for Valga and Jõgeva were higher. Nevertheless, there was one trend that confirmed the impact of the region: if a city and the surrounding rural municipalities belonged to different clusters, those clusters were still close to each other. For instance, there was no situation where a city had a very good ratio of persons in prime working age to the total population, whereas the surrounding local government units had a poor ratio (Map 1, p. 91).

Level of education of inhabitants in urban and rural local government units

The educational attainment of the employees has a significant influence on people's income from work and on the ability of enterprises to develop activities with higher value added. In other words, a higher level of education increases the probability of earning a better income and attracting enterprises that generate higher value added to the region. Consequently, a high share of persons with good education among the inhabitants of a local government unit is one of the prerequisites to successful economic development. The first cluster, characterised by a great

number of persons with a fairly good level of education, is made up of Tallinn and Tartu with their surrounding areas, and the cities of Ida-Viru county, such as Narva and Sillamäe. The second cluster, which includes local government units that do not need to be particularly concerned about the level of education of their inhabitants either, comprised the remaining municipalities of Harju county but also the majority of Estonian cities. The third cluster included the largest number of local government units, covering the largest portion of the territory of Estonia. This cluster could be described as a cluster of local government units where inhabitants have an average level of education. There was also a fourth cluster, which included local government units which cannot boast about the good level of education of their inhabitants. Such local government units were mostly located in Lääne and Saare counties, but also in the vicinity of Lake Peipsi and the cities of Paide and Põltsamaa. When trying to assess the validity of the main hypothesis of the current analysis, according to which differences are regional and not determined by whether a local government unit is an urban or rural one, the findings do not provide unequivocal support for the hypothesis. Instead, the pattern was more similar to the comparison of the share of persons in prime working age in urban and rural local government units. In general, the average level of education tended to be higher in cities compared to their surrounding rural local government units but the difference was not large enough to place them in completely opposite clusters (Map 2, p. 92).

Distribution of persons employed in urban and rural local government units by occupation

With regard to the distribution of occupations, clusters were established on the basis of a greater share of blue-collar or white-collar workers among persons employed. In this context, 'white-collar' does not refer to only professionals and managers but includes also associate professionals and technicians. The cluster analysis indicated that the most optimal solution would be to divide local government units into four clusters. The first cluster, characterised by a large share of white-collar workers, included rural municipalities around Tallinn, but also Ülenurme rural municipality next to Tartu, and Toila rural municipality in Ida-Viru county. The next cluster, characterised by a somewhat smaller share of white-collar employees, included the cities of Tallinn and Tartu, but also Pärnu city with its surrounding areas, and a number of rural municipalities in Ida-Viru, Tartu and Harju counties. The picture was quite varied in the case of the third and fourth clusters, where the share of white-collar workers among persons employed was smaller. This was especially characteristic of the third cluster, in which local government units – both urban and rural – were evenly distributed all over Estonia. The fourth cluster, with the smallest share of white-collar employees, mostly included the local government units of Western and Southern Estonia, remote areas, and larger islands. The fourth cluster also included the largest number of local government units. When we compare urban and rural local government units, a city and its neighbouring rural local government unit were not necessarily in the same cluster, but it was rare for local government units of completely opposite clusters to be located next to each other (Map 3, p. 93).

Income from work in urban and rural local government units

In Estonia, the average monthly gross income per employee was approaching one thousand euros in 2014 and stood at 954 euros. There were rather large discrepancies between the local government units in terms of the income earned by the inhabitants. While the average income from work exceeded 1,300 euros in Viimsi and Harku rural municipalities, then in Peipsiääre and Piirissaare rural municipalities and the city of Kallaste it remained below 700 euros. Local government units were divided into four clusters depending on the average monthly income from work earned by the inhabitants of the local government units. The first cluster, which could also be called the group of wealthy employees, included the local government units of the so-called golden circle around Tallinn, but it did not include any cities. The second group, which is also characterised by a rather good level of income from work, features the cities of both Tallinn and Keila and the majority of rural municipalities of Harju county that were left out of the first group. This group also included several rural municipalities located on the islands and the rural municipality of Ülenurme in Tartu county. The third cluster is already larger and it could be

described as a group of local government units in which inhabitants earn moderate income from work. This group is dominated by the municipalities of Central Estonia but it also includes the entire island of Saaremaa, the majority of Lääne and Pärnu counties, but also the local government units around Võru and Põlva in Southern Estonia. The fourth cluster could be described as one comprising local government units where the inhabitants earn poor income from work. This group is predominantly made up of local government units that are located in remote areas at Estonia's land border. If we look at local government units in terms of falling into the same cluster, it is in most cases correlated with classification as a rural or urban local government unit. There was still a considerable number of cities and their surrounding rural local government units that belong to one and the same cluster: for example, Kuressaare and Narva among larger cities, and Mõisaküla and Valga among smaller ones.

However, the following observation seems to support the conclusion that the region of a local government unit is more important than its type. In the case of the majority of cities, the surrounding or nearby local government units belonged to a different cluster but it was an adjacent one. For instance, if a city belonged to a cluster of poor income, its surrounding rural local government units could fall into the cluster of moderate income. Some examples: Tallinn, where inhabitants earn a good income from work, is surrounded by wealthy local government units of the 'golden circle'. However, in the case of Rakvere, where people earn moderate income from work, the nearby rural local government units were characterised by a poor level of income. The two examples also indicate that there was no regular pattern, in which a city with higher income levels would have always been surrounded by rural local government units with lower income, and vice versa (Map 4, p. 94).

Economically active enterprises in urban and rural local government units

Tallinn has the greatest number of economically active enterprises, irrespective of the reference year. Tallinn was followed by Tartu, the second largest city in Estonia. In 2013, active enterprises in these cities numbered 42,713 and 7,493, respectively. The first rural municipalities in the ranking of local government units by economically active enterprises were Viimsi and Rae, which placed fifth and sixth, respectively. The ranking ended with Piirissaare, Ruhnu and Meeksi rural municipalities. However, the second half of the ranking did not feature only cities; the number of enterprises was not particularly high in the cities of Püssi and Mõisaküla either. The number of economically active enterprises does not directly reflect the difference in entrepreneurial activity in local government units, as their population varies quite noticeably in terms of size. We can gain a much better picture of entrepreneurial activity when we look at the number of economically active enterprises in relation to population size. The inclusion of the population number resulted in significant, but not drastic, changes in the ranking of local government units in terms of entrepreneurial activity. A positive surprise at the top of the ranking was the island of Vormsi, with the difference from other local government units being so large that it probably requires an additional analysis of the possible reasons. Vormsi was followed by Nõva rural municipality, with the city of Tallinn dropping to the third place. The rural municipalities surrounding Tallinn, and the city of Tartu were also in the top half of the ranking. At the same time, entrepreneurial activity was also at a notably higher level in Vihula rural municipality and the city of Kuressaare. The lower half of the ranking included both cities and rural municipalities; for example, the cities of Kiviõli and Mõisaküla and the rural municipalities of Piirissaare, Põlva and Meeksi. Coming back to the cluster analysis, it seems that the four clusters, which was the most suitable solution, are essentially down to three clusters due to the island of Vormsi being at a completely different level. If we exclude Vormsi, then the second cluster with the highest level of entrepreneurial activity included Tallinn with its surrounding areas, as well as Tartu city with Ülenurme rural municipality. This cluster also included a number of local government units as single islands that did not have any neighbouring units in the same cluster. Examples include the cities of Kuressaare and Viljandi and the rural municipalities of Vihula and Rapla. The rest of the clusters could be described as follows: the closer we come to the south, the more the third cluster, i.e. the cluster with the lowest level of entrepreneurial activity, dominates the map. When comparing urban and rural local government units, we could see that Tallinn and its vicinity constituted a uniform area, while the same did not apply to the rest of Estonia (Map 5, p. 95).

Aggregate cluster of urban and rural local government units

How would urban and rural local government units be distributed between clusters if we take into account all the characteristics of economic success or those of prerequisites to success? In this case, there were five characteristics and the best solution for describing the differences between local government units was a solution with three clusters. These three clusters could be described as follows: "great economic success and prerequisites to it", "average economic success and prerequisites to it" and "problems with economic success and prerequisites to it". The cluster of enterprises with great economic success included the majority of local government units in Harju county as well as Tartu and Pärnu with their surrounding areas. The cities of Viljandi, Rakvere and Kuressaare also belonged to this cluster, but without their surrounding local government units. From Ida-Viru county, the cluster included Jõhvi city and Toila rural municipality. The second cluster, featuring local government units with average economic success, included almost all of the remaining Northern Estonia, the entire island of Hiiumaa and several local government units of Central Estonia. The third cluster tended to include local government units in remote areas of Estonia, but there were also many deviations from this pattern. Coming back to the main question of this analysis – whether economic capacity is influenced by status (urban or rural local government unit) or by the region –, we can draw the following conclusions: Tallinn, Tartu and the surrounding local government units are influenced by the region, while the same cannot be said for the rest of Estonia. This is illustrated by the cities of Viljandi, Rakvere and Kuressaare, where the surrounding rural municipalities belonged to a different, albeit adjacent, cluster (Map 6, p. 96).

Conclusion

This article had two objectives or research goals. The first was to present a pattern of the distribution of Estonian local government units by economic success or the prerequisites to success. Describing the pattern was possible with the help of cluster analysis, which included all urban and rural local government units in Estonia. The main question of the analysis was whether the main factor behind differences is linked with the classification of local government units as urban and rural, or whether the region is the main aspect that determines economic success and the respective prerequisites. The analysis did not provide unequivocal support for neither option. Looking at the local government units in the cluster of the most successful units – with regard to each individual analysed characteristic and the aggregate cluster of all characteristics from the number of active enterprises per inhabitant to the level of education –, we can see that the region tends to play a more important role. This applies in particular to Tallinn and the surrounding rural local government units but also, with some exceptions, to Tartu and its vicinity, which generally belonged to the cluster of the most successful local government units. No such regularity could be discerned in the case of other local government units and cluster solutions. In other words, the cluster analysis by individual characteristics and in aggregate terms does not enable the conclusion that, in the case of urban local government units, for instance, their neighbouring rural local government units had a notably higher probability of belonging to the same cluster. However, it is also possible to make the converse statement that urban local government units did not have a notably lower probability of belonging to a different cluster. Nevertheless, it needs to be stressed that there is one factor that tips the scales somewhat towards regional preference in a comparison of local government units. Namely, even if a city and a neighbouring local government unit belonged to different clusters, the clusters were still adjacent. For example, if an urban local government unit belonged to the cluster described by limited economic success, its neighbouring local government unit, as a rule, belonged to the cluster of moderate economic success but not to the cluster of the most successful local government units.

The results of this analysis are in line with the findings of previous analyses for identifying the most successful local government units in Estonia. Irrespective of the chosen characteristic, the local government units around Tallinn, Tallinn itself and Tartu are more likely to top the ranking in most cases. Previous results are also supported by the finding that the local

government units of Southern Estonia tend to belong to the clusters with the lowest scores. However, the results of Ida-Viru county were somewhat surprising as it is generally thought of as one of the poorest regions. In reality, many local government units of Ida-Viru county were in quite a good position in several respects. On the other hand, it reflects the high degree of heterogeneity among the local government units of Ida-Viru county.

The overview of previous analyses of regional differences revealed a number of different approaches in which comparisons were based on counties, urban/rural settlements or local government units. While this analysis was based on the distribution by local government unit, it focused on the comparison of urban and rural local government units, and that made the analysis slightly different. But what would be the best classification for Estonia? All options have their strengths and weaknesses, which is why they complement each other. The advantage of the classification by county is the possibility of using more data for comparison, while the weakness of this approach consists in the internal diversity of the counties, which was to some extent also evident in the cluster solutions of this analysis. These strengths and weaknesses would be reversed in the case of classification by local government unit.

MAAKONDADE EKSPORT AASTATEL 1993–2014

Evelin Puura, Mirgit Silla
Statistikaamet

Sissejuhatus

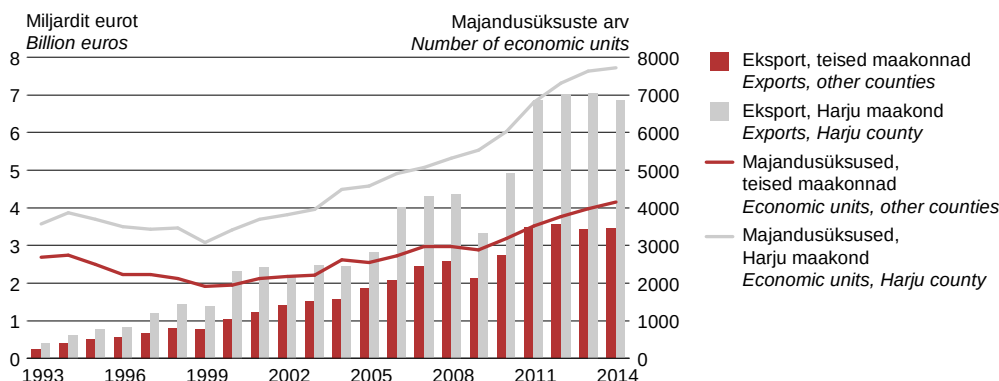
Artikkel annab üldisema ülevaate kogu Eesti eksportijatest ja detailsema läbilõike maakondade kaupa. Endine minister Juhan Parts on öelnud 2012. aastal järgmist: „Eksport on Eesti majanduse vedur – viimased kaks aastat kujunesid ekspordile rekordilisteks, kuid kasvuruumi on veelgi.” (EAS 2012). Kuidas Eesti äriregistrikoodiga eksportivatel majandusüksustel on läinud ning kas pärast 2012. aastat jätkus samasugune rekordiline areng? Jälgitud on 21-aastase perioodi jooksul nii kogu Eesti kui ka iga maakonna ekspordikäivet ja eksportivate majandusüksuste arvu. Viimase üheteist aasta jooksul on vaadatud, millistel tegevusaladel tegutsevad põhilised eksportivad majandusüksused igas maakonnas ja kogu riigis, kui palju neid on ja kui suur on nende käive.

Kaupu eksportivate majandusüksuste käekäik

Eestist eksportivate majandusüksuste ekspordikäibest ja majandusüksuste arvust parema ülevaate saamiseks on mõistlikum jagada Eesti kaheks – Harju ja teised maakonnad. Harju maakond koos Tallinnaga on olnud 21 aasta jooksul maakondadest kõige suurem eksportija, andes 59–69% Eesti koguekspordist. Seetõttu on otstarbekas vaadata Harju maakonda teistest maakondadest eraldi.

Joonis 1. Kaupade ekspordikäive ja eksportivad majandusüksused, 1993–2014

Figure 1. Exporting economic units and export turnover of goods, 1993–2014

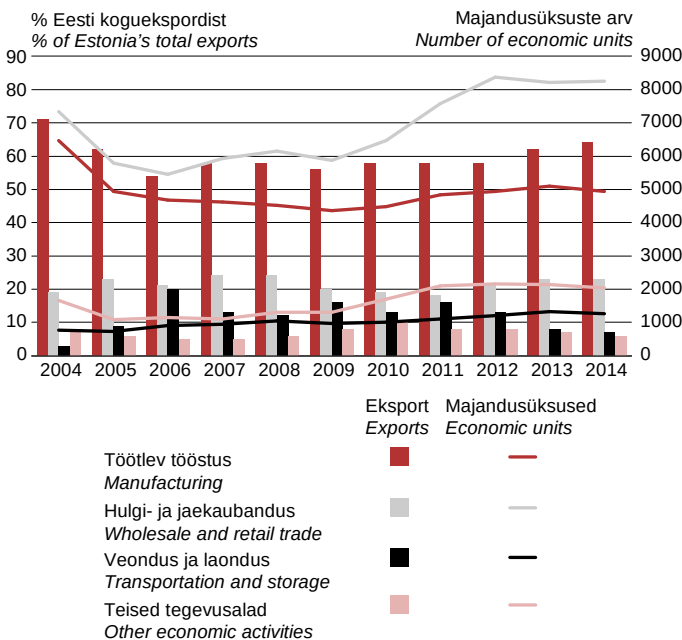
Üheksakümnendate aastate algul oli ettevõtete loomise kõrgeaeg, siseturg oli tühi ja majanduskeskkond tegeliku konkurentsita. Valdavalt tegutsesid väikesed ja keskmise suurusega kaubandus- ja teenindusettevõtted. 1990.–1995. aastani asutatud ettevõtete keskmine eluiga oli 1,6 aastat. Näiteks 1993. aastal oli kõigist Eestis tegutsevatest ettevõtetest 65,9% ja 1994. aastal juba 73,6% asutatud samal aastal (Aastatel ... 1997). Et majandusüksuseid järjest tekkis ja kadus, oli ka nende arv aastatel 1993–1995 suurem (joonis 1). 1995. aastal alustati äriregistri loomisega ning 1997. aasta septembriks pidid ettevõtted kandma end äriregistrisse (Keskeuroopa ... 2003), mis mõjutas ka ettevõtete arvu kahanemist. Suuremat mõju avaldasid ettevõtete arvu kahanemisele 1999. aasta äriseadustiku muudatused, millega muudeti ettevõtte osa- või aktsiakapitali ettenähtud suurust ning paljud aktsiaseltsid lõpetasid tegevuse.

Eestist eksporditud kaupade väärtus on liikunud 21 aasta jooksul enamasti kasvavas joones (joonis 1). Jooniselt on näha 1999. aasta esimene suurem tagasilöökk, mis mõjutas rohkem Harju

maakonna majandusüksuseid. Venemaa rahakriisi tõttu 1998. aasta augustis (rubla devalveeriti enam kui 70% ulatuses) vähenes oluliselt eksport Venemaa turule, mis mõjutas eriti põllu-majandustoodete tootjaid. Pärast Venemaa rahakriisi kosusid Harju maakonna ettevõtjad kiiremini kui teiste maakondade omad. Samuti hakkas alates 2000. aastast eksportivate majandusüksuste arv aasta-aastalt vaikselt suurenema. 2002. aastal toimus väike langus Harju maakonna majandusüksuste ekspordikäibes, kuid teiste maakondade majandusüksuseid see ei mõjutanud. 2007. aastal ekspordi kasv aeglustus, mis avaldas mõju kogu Eesti ekspordikäibele. 2009. aasta majandussurvis mõjutas oluliselt kogu Eesti majandusüksuste ekspordi. Pärast keerulist perioodi hakkas taas hoogsamalt kasvama Harju maakonna eksport ning tunduvalt rahulikumas tempos teiste maakondade eksport. Kiire ekspordikäibe kasv toimus aastatel 2010–2011 ja seda eriti Harju maakonnas, kus kahe aasta jooksul suurenes käibe 3,5 miljardi euro võrra, teistes maakondades kasvas käibe kokku 1,4 miljardi euro võrra. Samal perioodil loodi Harju maakonnas eksportivaid majandusüksuseid juurde üle 1200, teistes maakondades kokku aga vaid üle 600. Alates 2011. aastast on saavutatud teatud ekspordikäibe tase, mis on püsinud küllaltki sarnasena neli aastat, Harju maakonnas see 2014. aastal isegi veidi kahanes. Samas on Harju maakonnas tekkinud nelja aastaga juurde üle 900 eksportiva majandusüksuse ja teistes maakondades üle 600. Paraku ei ole see ekspordikäibe suurenemist toetanud.

Joonis 2. Peamised eksportivad tegevusalad ja majandusüksused, 2004–2014

Figure 2. Main export-related economic activities and exporting economic units, 2004–2014

Eesti eksportivad majandusüksused on jaotunud põhiliselt kolme tegevusala vahel (joonis 2). Aastatel 2004–2014 andis ülekaalukalt üle 50% ekspordist töötlev tööstus, sellele järgnes hulgi- ja jaekaubanduse tegevusala ca 20% osatähtsusega ning kolmas oluline tegevusala oli veondus ja laondus. Töötleva tööstuse osatähtsus vähenes märgatavalt pärast Euroopa Liiduga liitumist – kahe aasta jooksul langes osatähtsus 71%-st 54%-ni. 2007. aastal saavutati mõningane stabiilsus ning taas hakkas töötleva tööstuse ekspordi osatähtsus suurenema 2013. aastal. Vastupidises suunas töötlevale tööstusele on liikunud veonduse ja laonduse tegevusala majandusüksuste ekspordi osatähtsus. Kiire kasv selles tegevusalas toimus pärast liitumist Euroopa Liiduga – 3%-st saavutati 2006. aastaks juba 20% osatähtsus kogu Eesti äriregistri-koodiga majandusüksuste ekspordis. Kiire kasv tulenes mitmest muudatusest, mis Euroopa Liiduga liitumine endaga kaasa tõi. Üks oluline muudatus oli piiride kadumine Euroopa Liidu

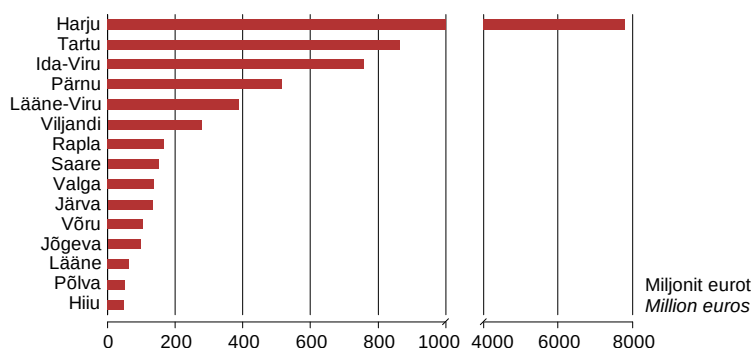
riikidega, ühtäkki sai Eestist Euroopa Liidu piiririik, mis soodustas kaupade vaba liikumist. Samuti avaldas mõju mõningane meetodika muudatus, paljudest endistest tolliladudest sai nn tavaline ladu ja neisse toodud kaubad ja hiljem neist väljaveetavad kaubad arvestatakse ekspordi ja impordi statistikasse. Alates 2007. aastast on selles tegevusalas toimunud langus ning 2014. aastal oli veonduse ja laonduse tegevusala osatähtsus vaid 6% koguekspordist. Hulgi- ja jae-kaubanduse tegevusala on olnud kümme aastat küllaltki stabiilses seisus, kõikides 19% ja 24% vahel koguekspordist.

Eksportivate majandusüksuste hulgas on ülekaalukalt kõige rohkem esindatud hulgi- ja jae-kaubanduses tegutsevad majandusüksused. Nende arv on pärast 2011. aastat oluliselt kasvanud. Töötleva tööstuse tegevusala ekspordivate majandusüksuste arv on olnud pärast 2004. aastal toimunud langust küllaltki stabiilne. Laonduse ja veonduse tegevusala ekspordivate majandusüksuste arv on vaikselt kasvanud.

Maakondade ekspordikäivet kujutab joonis 3. Olulise panuse kogu Eesti ekspordikäibes annavad Tartu, Ida-Viru ja Pärnu maakond, kus kaupade ekspordikäive oli üle 500 miljoni euro. Suurima panuse kogu Eesti kaupade ekspordikäibes andis Harju maakond, mille ekspordi väärtus oli ligi 7,8 miljardit eurot. Maakondadest kõige väiksema ekspordikäibega on Hiiu, Põlva, Lääne ja Jõgeva maakond, kus 2014. aastal eksporditi kaupu alla 100 miljoni euro.

Joonis 3. Ekspordikäive maakonna järgi, 2014

Figure 3. Export turnover by county, 2014

Võib minna veelgi detailsemaks ja vaadata maakonna kaupa, milliseid kaupu kõige rohkem eksporditi (kaart 19, lk 270). Siin joonistuvad välja mõned kaubagrupid, mida eksporditakse peaaegu kõikides maakondades, näiteks puit ja puittooted ning mööbel ja kokkupandavad ehitised. Küllaltki paljudes maakondades eksporditakse ka mehaaniliste masinate ja elektriseadmete kaubagrupperi kuuluvaid tooteid. Peale selle on veel igas maakonnas välja kujunenud oma põhilised eksporttooted, näiteks Ida-Viru ja Harju maakonnas mineraalsed kütused, Saare maakonnas laevad ja paadid, Saare ja Lääne maakonnas kala, Hiiu ja Lääne maakonnas plasttooted, Jõgeva maakonnas loomsed ja taimsed rasvad ja õlid, Järva ja Jõgeva maakonnas piim ja piimatooted, Rapla ja Tartu maakonnas klaas ja klaastooted, Rapla maakonnas mitmesugused toiduvalmistised, Põlva ja Lääne maakonnas farmaatsiatooted.

Maakonnad

Harju maakond

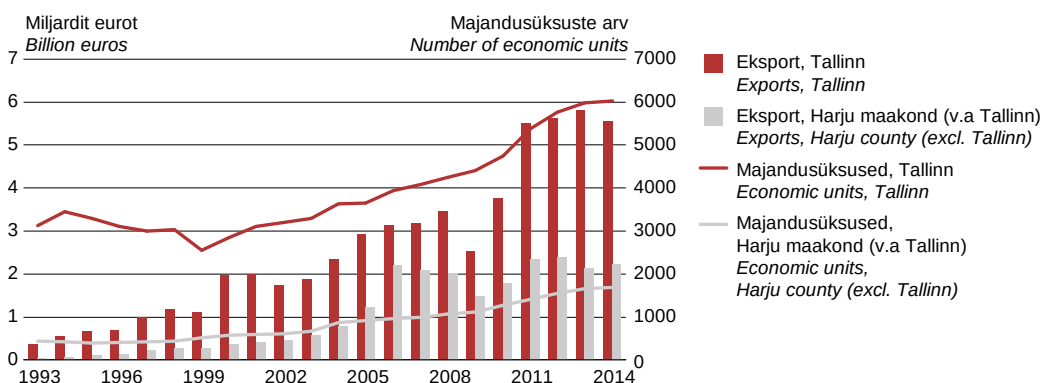
Harju maakond annab kogu Eesti ekspordist üle 60%. Maakonnast parema ülevaate saamiseks on Tallinna linna ja maakonda edaspidi vaadatud eraldi.

Tallinnasse registreeritud ekspordivad majandusüksused avaldavad tugevat mõju kogu maakonna andmestikule (joonis 4). Tallinnas registreeritud majandusüksuste ekspordikäive ja arv on muutunud tunduvalt kiiremini kui Harju maakonnas ilma Tallinnata ning seetõttu on mõjutanud

erinevad kriisid andmestikku palju rohkem. Ekspordikäive kasvas Tallinnas hüppeliselt 2000., 2010. ja 2011. aastal. Majandusüksuste arv on seevastu pärast registri ja äriseadustiku korrastamist kasvanud aastatel 2000–2010 küllaltki stabiilselt. 2011. aastal toimus järsk muutus – eksportivate majandusüksuste arv kasvas ühe aastaga 633 võrra.

Joonis 4. Ekspordikäive ja eksportivad majandusüksused Harju maakonnas (v.a Tallinn) ja Tallinnas, 1993–2014

Figure 4. Export turnover and exporting economic units in Harju county (excl. Tallinn) and Tallinn, 1993–2014

Tallinnas on suurim ekspordikäive töötlevas tööstuses, hulgi- ja jaekaubanduses, veonduses ja laonduses ning elektrienergia, gaasi, auru ning konditsioneeritud õhuga varustamise tegevusalal (joonis 5). Kõige suuremat mõju Tallinnas asuvate eksportivate majandusüksuste käibele avaldab töötleva tööstuse ekspordi käekäik. Jooniselt 5 on näha, et 2009. aastal selles sektoris ekspordikäive kahanes, aastatel 2010 ja 2011 saavutati 1,5-miljardiline kasv ning viimasel neljal aastal ei ole selles sektoris enam erilist arengut toimunud. Töötleva tööstuse eksportivate majandusüksuste arv kahanes oluliselt viimati 2005. aastal 170 majandusüksuse võrra. Viimased kümme aastat on eksportivate majandusüksuste arv olnud selles sektoris üle 450. Peamised tegevusalad, mis töötleva tööstuse ekspordi toetavad, on arvuti-, elektroonika- ja optikaseadmete tootmine, puidutöötlemine ning puit- ja korktoodete, metalltoodete, kemikaalide ja keemiatoodete ning toiduainete tootmine.

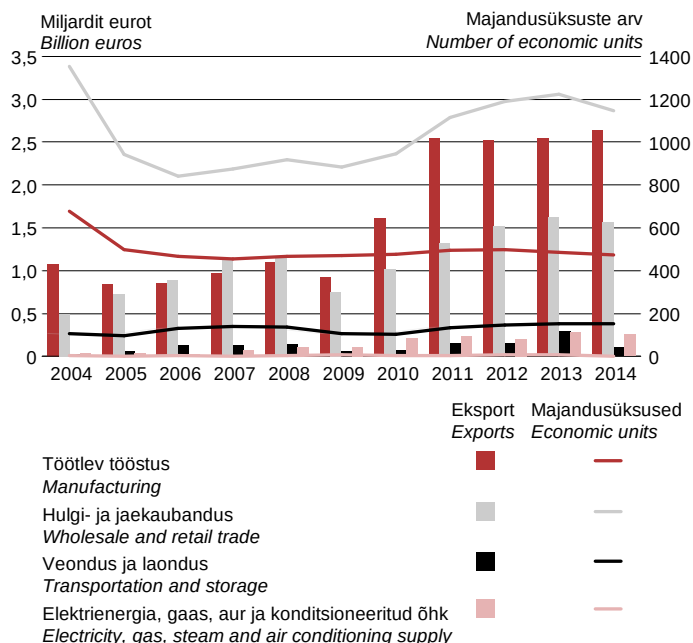
Hulgi- ja jaekaubanduse ekspordikäive oli kuni 2009. aastani sarnane töötleva tööstuse omaga, 2010. aastal hakkas ekspordikäive vaikselt kasvama ja jõudis 2012. aastaks üle 1,5 miljoni euro, see tase on jäänud ka viimasel kahel aastal samaks. Seevastu vähenes eksportivate majandusüksuste arv selles sektoris 2005. aastal rohkem kui 400 majandusüksuse võrra. 2010. aastast on toimunud mõningane kasv. Selles sektoris on Tallinnas kaks peamist ekspordi toetavat tegevusala – hulgikaubandus ning mootorsõidukite ja mootorrataste hulgitootmine.

Viimasel aastal on enim kahanenud ekspordikäive veonduse ja laonduse sektori majandusüksustel. Oluline ekspordi toetav tegevusala selles sektoris on laondust ja veondust abistavad tegevused. Majandusüksuste arv ei ole vaadeldava 11 aasta jooksul märkimisväärselt muutunud.

Olulise panuse ekspordi annab ka elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamise tegevusala. Pärast majandussurutist on selle tegevusala ekspordikäive vaikselt kasvanud. Selles sektoris on majandusüksuseid olnud pidevalt alla 10.

Joonis 5. Peamiste eksportivate tegevusalade ekspordikäive ja majandusüksused Tallinnas, 2004–2014

Figure 5. Export turnover and economic units of main exporting economic activities in Tallinn, 2004–2014

Harju maakonna majandusüksuste kogu ekspordikäive suurenes hüppeliselt 2006. aastal, mil jõuti 2 miljardi euro piirini ja peaaegu Tallinnas asuvate eksportivate majandusüksuste tasemele (joonis 4). Alates 2007. aastast käive taas kahanes, jooniselt 6 on näha, et seda mõjutas enim veonduse ja laonduse tegevusala eksportivate majandusüksuste käibe järsk vähenemine. Majandussurutise perioodiks 2009. aastal langes eksport 1,4 miljardi euron. Oluliselt mõjutas ekspordikäibe vähenemist töötleva tööstuse majandusüksuste ekspordi kahanemine. Pärast majandussurutist on ekspordikäive hakanud taas suurenema just tänu töötleva tööstuse majandusüksustele. Majandusüksuste arv on aasta-aastalt ilma suuremate hüpeteta tasapisi kasvanud.

Harju maakonnas (joonis 6) on kõige suurem ekspordikäive töötleva tööstuse, veonduse ja laonduse ning hulgi- ja jaekaubanduse tegevusala majandusüksustel. Kõige rohkem on viimasel perioodil ekspordikäive vähenenud veonduse ja laonduse sektoris.

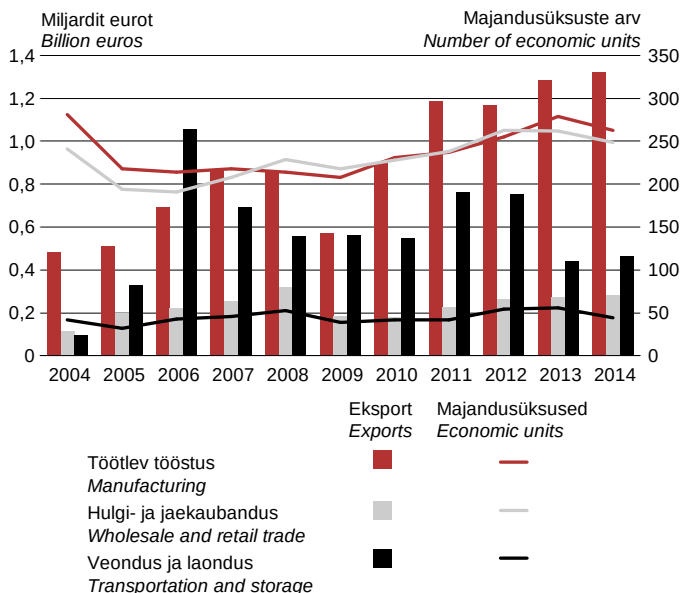
Kõige suurem ekspordikäive oli töötleva tööstuse majandusüksustel. Kõige suurem langus toimus 2009. aastal, 2010. aastal taastus majandussurutisele eelnud ekspordikäive, mis edasistel aastatel on vaikselt kasvanud. Kõige enam mõjutavad Harju maakonna töötleva tööstuse ekspordi elektriseadmete, metalltoodete, mootorsõidukite, haagiste ja poolhaagiste tootmine, puidu- töötlemine ning puit- ja korktoodete tootmine. Majandusüksuste arv selles sektoris kahanes enim 2005. aastal – 63 eksportiva majandusüksuse võrra. 2010. aastal hakkas majandusüksuste arv suurenema, viimasel aastal aga vähenes taas 36 võrra.

Veonduse ja laonduse tegevusala kõrghetk oli 2006. aastal, mil eksporditi rohkem kui miljardi euro väärtuses ja ületati 360 miljoni euroga ka töötleva tööstuse ekspordikäivet. Aastateks 2008–2010 vähenes ekspordikäive ligi poole võrra, 2011. aastal kasvas 200 miljoni võrra, kuid 2013. aastal kahanes taas, jäädes natuke üle 400 miljoni euro. Majandusüksuste arv on 11 aasta jooksul olnud üsna stabiilselt 50 majandusüksuse lähedal. Selles sektoris ekspordivad enim veondust ja laondust abistavate tegevusalade majandusüksused.

Hulgi- ja jaekaubanduse tegevusalas ei ole selliseid suuri ekspordikäibe muutusi toimunud. Selles sektoris toetavad ekspordi peamiselt hulgikaubanduse tegevusala majandusüksused. Majandusüksuste arv on sarnane töötleva tööstuse majandusüksuste arvuga.

Joonis 6. Peamiste eksportivate tegevusalade ekspordikäive ja majandusüksused Harju maakonnas (v.a Tallinn), 2004–2014

Figure 6. Export turnover and economic units of main exporting economic activities in Harju county (excl. Tallinn), 2004–2014

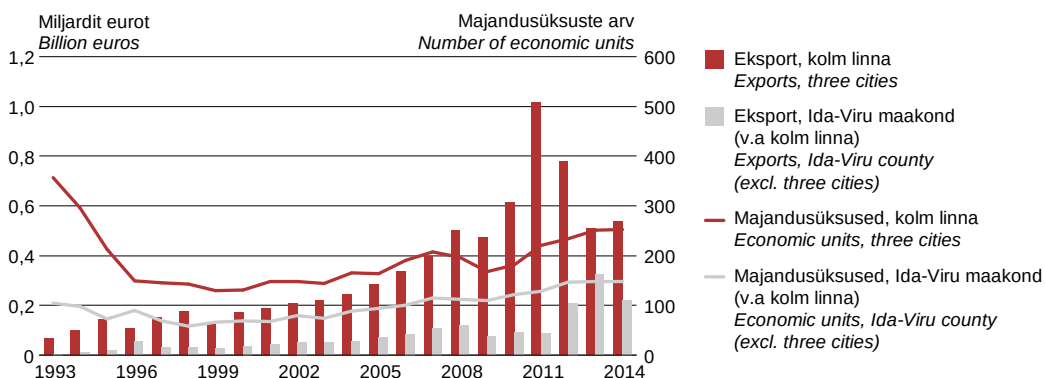

Ida-Viru maakond

Teine oluline kaupu eksportiv maakond on Ida-Viru, mille osatähtsus on kõikunud kogu Eesti kaupade ekspordikäibes 13%-st 1995. aastal 6%-ni 2000. aastal. 2011. aastal jõuti taas osatähtsuseeni 10%, pärast seda on aga uuesti toimunud langus ja 2014. aastal oli Ida-Viru maakonna osatähtsus kogu Eesti kaupade ekspordis 7%.

Ida-Viru maakonnast parema ülevaate saamiseks on hea vaadata kolme suuremat linna (Narva, Sillamäe ja Kohtla-Järve) ja Ida-Viru maakonda eraldi, sest nende piirkondade areng on olnud väga erinev.

Joonis 7. Ekspordikäive ja eksportivad majandusüksused Ida-Viru maakonnas (v.a Narva, Kohtla-Järve, Sillamäe) ja nimetatud kolmes linnas, 1993–2014

Figure 7. Export turnover and exporting economic units in Ida-Viru county (excl. Narva, Kohtla-Järve, Sillamäe) and three cities mentioned, 1993–2014

Kogu maakonnast paistab rohkem silma kolme linna eksport (joonis 7), mis on läbi aegade olnud suurem kui ülejäänud Ida-Viru maakonnal. Kuni 2000. aastani oli kolme linna ekspordikäive kokku alla 200 miljoni euro, aga ülejäänud Ida-Viru maakond ületas selle piiri alles 2012. aastal, mil käive suurenes üle kahe korra. Kolmel linnal oli stabiilne ekspordikäibe kasv kuni 2010. aastani, väike langus oli ainult 2009. aastal. 2011. aastal toimus suur areng eelkõige veonduse ja laonduse tegevusala toel (joonis 8). Järgneval kahel aastal käive vähenes järsult, kuid 2014. aastal langus pidurdus.

Eksportivate majandusüksuste arv kolmes linnas oli 1993. aastal väga suur (357 majandusüksust) ning pärast äriregistri ja äriseadustikust tingitud muudatusi kahanes eksportivate majandusüksuste arv rohkem kui poole võrra ja alles jäi 129 majandusüksust. Enim mõjutas ümberkorraldus Narva ja Kohtla-Järve majandusüksuseid. 2000. aastast alates on eksportivate majandusüksuste arv aasta-aastalt kasvanud, mõningane vähenemine toimus 2009. aastal ja kõige rohkem mõjutas see Narvas asuvaid eksportivaid majandusüksuseid.

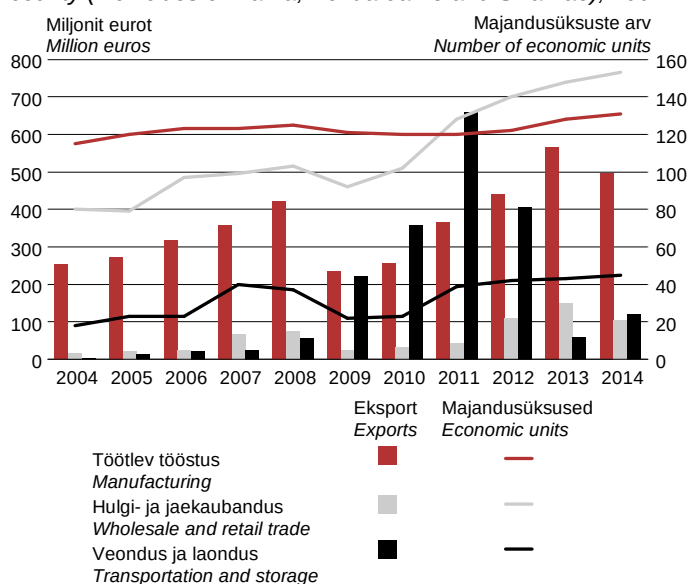
Ülejäänud Ida-Viru maakonna majandusüksuste arv on liikunud rahulikumas tempos ja ilma suuremate muutusteta. 1993. aastal oli Ida-Viru maakonnas 104, pärast äriregistri korrastust 54 ning 2014. aastal ligi 150 majandusüksust.

Peamiselt eksporditakse Ida-Viru maakonnas töötleva tööstuse, veonduse ja laonduse ning hulgi- ja jaekaubanduse tegevusalal (joonis 8). Kõige stabiilsema arenguga, v.a majandussurustisest mõjutatud langus, on 11 aasta jooksul olnud töötlev tööstus. Majandusüksuste arv on sellel tegevusalal olnud küllaltki stabiilne. Peamised töötleva tööstuse eksportivad tegevusalad on kemikaalide ja keemiatoodete, koksi ja puhastatud naftatoodete tootmine, puidutöötlemine ning puit- ja korktoodete, tekstiil- ja metalltoodete ning mujal liigitamata masinate ja seadmete tootmine.

Veonduse ja laonduse tegevusalal toimus alates 2009. aastast kiire areng ning 2011. aastaks saavutati haripunkt ekspordikäibega 659 miljonit eurot. Järgnenud aastatel eksport kahanes, 2013. aastal oli ekspordikäive vaid 61 miljonit eurot. 2014. aastal kasvas selle tegevusala eksport eelmise aastaga võrreldes kaks korda. Olulise panuse selle tegevusala eksporti annavad laondus ja veondust abistavad tegevusalad. Majandusüksuste arv on muutunud lainetena – 2006. aastal see kasvas, 2009. aastal kahanes, 2011. aastal kasvas taas ning kolmel viimasel aastal on kasv jätkunud.

Joonis 8. Peamiste eksportivate tegevusalade ekspordikäive ja majandusüksused Ida-Viru maakonnas (sh Narva, Kohtla-Järve ja Sillamäe linn), 2004–2014

Figure 8. Export turnover and exporting economic units of main economic activities in Ida-Viru county (incl. cities of Narva, Kohtla-Järve and Sillamäe), 2004–2014

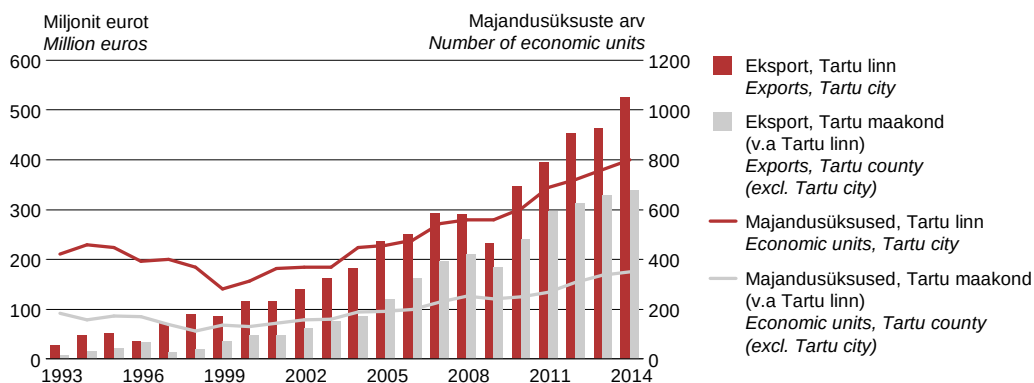
Hulgi- ja jaekaubanduses on märgatav areng toimunud alates 2012. aastast, kui eksport suurenes eelmise perioodiga võrreldes 2,5 korda ning ületati 100 miljoni euro piir. Eksportivate majandusüksuste arv selles tegevusalas on alates 2010. aastast stabiilselt suurenenud. Hulgi- ja jaekaubanduse tegevusala peamised eksportivad majandusüksused tegutsevad hulgikaubanduse valdkonnas.

Tartu maakond

Kogu Eesti kaupade ekspordis on osatähtsusest kolmandal kohal Tartu maakond koos Tartu linnaga, nende osatähtsus on aastatel 1993–2014 olnud 4%–8%. Kõige väiksem oli Tartu maakonna osatähtsus aastatel 1995–2003, kui Tartu maakond andis kogu Eesti ekspordist alla 6%. 2014. aastaks on Tartu maakonna osatähtsus kogu Eesti kaupade ekspordis kasvanud taas 8%-ni. Maakonnast parema ülevaate saamiseks on Tartu linna ja maakonda vaadatud edaspidi eraldi (joonis 9).

Joonis 9. Ekspordikäive ja eksportivad majandusüksused Tartu maakonnas (v.a Tartu linn) ja Tartu linnas, 1993–2014

Figure 9. Export turnover and exporting economic units in Tartu county (excl. Tartu city) and Tartu city, 1993–2014

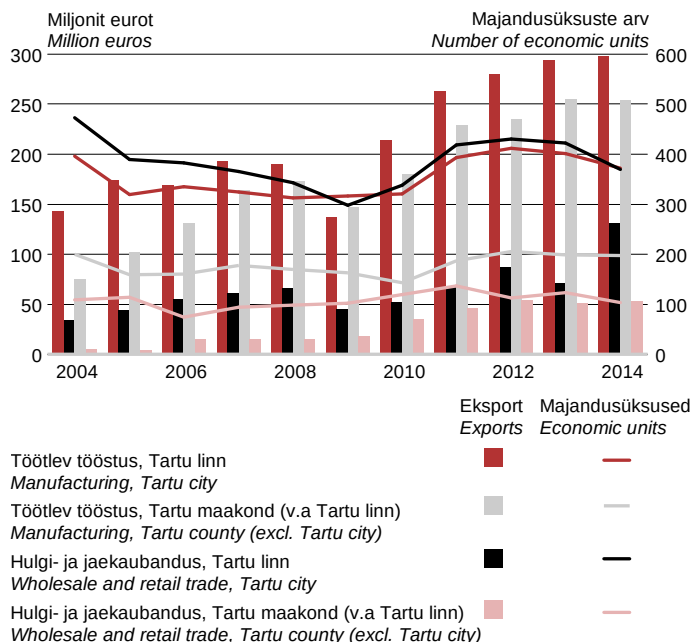

Eksportivate majandusüksuste arv ja ekspordikäive on Tartu linnas suurem kui Tartu maakonnas. Tartu linnas hakkas majandusüksuste arv ja nende käive kasvama 2000. aastast alates, esimene suurem käibe kasv toimus pärast Euroopa Liiduga liitumist, mil eksport kasvas aastaga 46 miljonit eurot. Tartu maakonnas toimus esimene suurem ekspordikäibe kasv pärast 2005. aastat, 38 miljonit eurot. Majandussurutis mõjutas kogu maakonda, kuid enim Tartu linna, kus ekspordikäive vähenes 2009. aastal eelmise aastaga võrreldes ligi 60 miljonit eurot. Tartu maakonnas kahanes käive samal perioodil 25 miljonit eurot. Eksportivate majandusüksuste arv samal ajal oluliselt ei muutunud. 2010. aastal kasvas Tartu linnas ekspordikäive ligi 115 miljonit eurot ja maakonnas ligi 57 miljonit eurot. Viimastel aastatel on jätkunud ekspordikäibe kasv nii linnas kui ka maakonnas.

Olulised tegevusalad on maakonnas töötlev tööstus ning hulgi- ja jaekaubandus, mis annavad üle 90% maakonna kaupade ekspordikäibest (joonis 10). Nii Tartu linnas kui ka maakonnas on ekspordikäive pärast majandussurutist alates 2010. aastast kasvanud. Tartu linna ja maakonna töötleva tööstuse ekspordikäive on muutunud sarnaselt, kuid erinevus on eksportivate majandusüksuste arvus. Tartu maakonnas on eksportivaid töötleva tööstuse majandusüksuseid olnud viimastel aastatel ligikaudu 200, Tartu linnas oli 2012. aastal sel tegevusalal 412 eksportivat majandusüksust, kuid 2014. aastaks kahanes nende arv 372-ni. Peamised eksporti toetavad tegevusalad töötlevas tööstuses on puidutöötlemine ning puit- ja korktoodete, arvutite, elektroonika- ja optikaseadmete, muude mittemetallsetest mineraalidest toodete, toiduainete, mootorsõidukite ning haagiste ja poolhaagiste tootmine.

Joonis 10. Peamiste eksportivate tegevusalade ekspordikäive ja majandusüksused Tartu maakonnas (v.a Tartu linn) ja Tartu linnas, 2004–2014

Figure 10. Export turnover and economic units of main exporting economic activities in Tartu county (excl. Tartu city) and Tartu city, 2004–2014

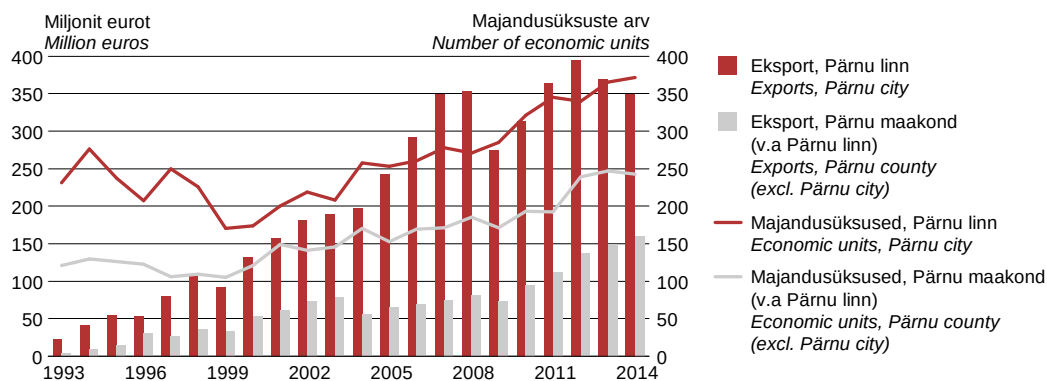
Hulgi- ja jaekaubanduse alal Tartu linnas tegutsevate eksportivate majandusüksuste ekspordikäive kasvas 2014. aastal 59 miljoni euro võrra, kuid samas vähenes majandusüksuste arv 53 võrra. Tartu maakonnas on sellel tegevusalal jäänud ekspordi maht samaks (natuke üle 50 miljoni euro), kuid majandusüksuste arv on veidi vähenenud. Peamised ekspordikäivet andvad tegevusalad on hulgikaubandus ning mootorsõidukite ja mootorrataste hulгимүүк.

Pärnu maakond

Pärnu maakonna osatähtsus kogu Eesti ekspordis on 21 aasta jooksul olnud 4% ja 7% vahel. 2014. aastal andis Pärnu maakonna eksport Eesti ekspordist 4,3%.

Joonis 11. Ekspordikäive ja eksportivad majandusüksused Pärnu maakonnas (v.a Pärnu linn) ja Pärnu linnas, 1993–2014

Figure 11. Export turnover and exporting economic units in Pärnu county (excl. Pärnu city) and Pärnu city, 1993–2014

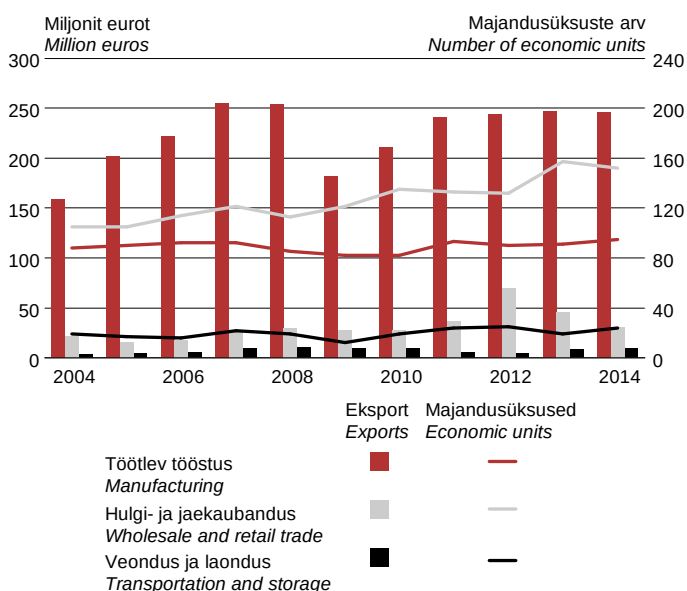

Suurema osa Pärnu maakonna ekspordist on läbi aegade andnud Pärnu linnas registreeritud ekspordivad majandusüksused. Parema ülevaate saamiseks on Pärnu linna ja maakonda vaadatud edaspidi eraldi (joonis 11). 1990ndate lõpus hakkas Pärnu linnas registreeritud majandusüksuste ekspordikäive kasvama tunduvalt kiiremini kui Pärnu maakonna majandusüksustel. Sarnaselt käitus ka ekspordivate majandusüksuste arv kogu maakonnas. Majandusurutis avaldas Pärnu linna ekspordivatele majandusüksustele tugevamat mõju kui Pärnu maakonna majandusüksustele. Kõige suurema ekspordikäibe saavutasid Pärnu linna majandusüksused 2012. aastal, kui kaupu eksporditi 394 miljoni euro eest. 2014. aastal oli Pärnu linna majandusüksuste ekspordikäive 349 miljonit eurot. Pärnu maakonna ekspordikäive on vaikselt kasvanud ning 2014. aastal jõudis see 21 aasta kõige kõrgemale tasemele – 160 miljoni euroni.

Nii Pärnu linnas kui ka maakonnas on läbi aegade andnud olulisima panuse kaupade ekspordi töötlev tööstus, mis hõlmab 60–80% maakonna ekspordist.

Joonis 12. Peamiste ekspordivate tegevusalade ekspordikäive ja majandusüksused Pärnu linnas, 2004–2014

Figure 12. Export turnover and economic units of main exporting economic activities in Pärnu city, 2004–2014

Pärnu linnas on kolm peamist tegevusala (joonis 12), mis annavad üle 92% Pärnu linna kaupade ekspordist. Töötleva tööstuse ekspordikäive on viimasel neljal aastal olnud stabiilselt üle 240 miljoni euro, kuigi majandusüksuste arv on viimasel aastal veidi suurenenud. Samuti ei ole ekspordikäive jõudnud majandussurutise-eelse tasemeni. Pärnu linna töötlevas tööstuses panustavad kaupade ekspordi kõige rohkem tekstiil- ja metalltooteid, elektriseadmeid ja mööblit tootvad majandusüksused.

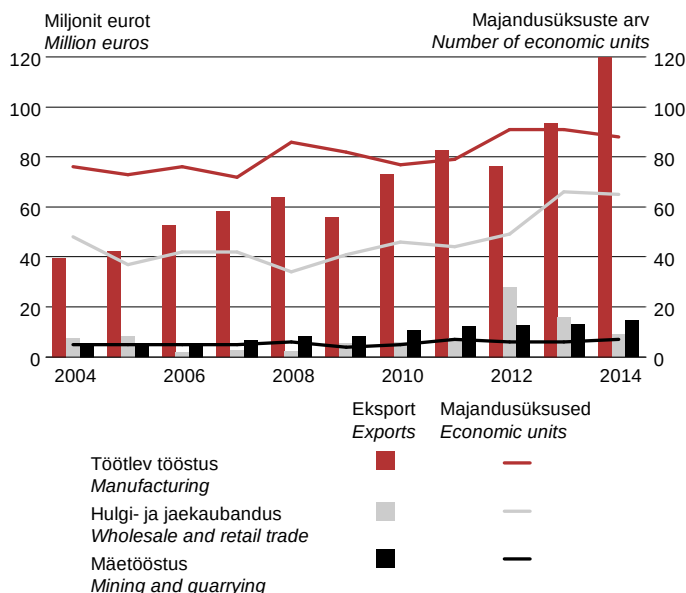
Olulise panuse Pärnu linna kaupade ekspordi annab ka hulgi- ja jaekaubanduse ning veonduse ja laonduse tegevusala. Hulgi- ja jaekaubanduse tegevusalas on olulisemad kaupade eksportijad hulgikaubanduses tegutsevad majandusüksused.

Pärnu maakonnas on ekspordikäibe suuruse järgi olulisemad tegevusalad töötlev tööstus, mäetööstus ning hulgi- ja jaekaubandus (joonis 13). Pärnu maakonna töötlev tööstus on üheteist aasta jooksul peaaegu pidevalt kasvanud, väikesed langused on olnud 2009. ja 2012. aastal. Selles tegevusalas on suurim kaupade ekspordi osatähtsus puidu-, metalltoodete ja tekstiili-

tootmisel. Majandusüksuste arv on kõikunud 70 ja 90 vahel. Teine oluline tegevusala on mäetööstus, kus sektori suurim eksport on turbatootmises. Hulgi- ja jaekaubanduse tegevusala kõrghetk oli Pärnu maakonnas 2012. aastal ning selle sektori põhiline eksportija on hulgi-kaubanduse tegevusala.

Joonis 13. Peamiste eksportivate tegevusalade ekspordikäive ja majandusüksused Pärnu maakonnas (v.a Pärnu linn), 2004–2014

Figure 13. Export turnover and economic units of main exporting economic activities in Pärnu county (excl. Pärnu city), 2004–2014

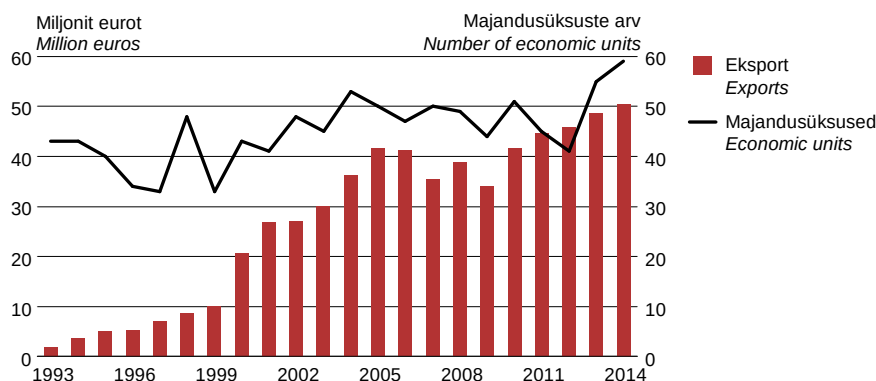

Hiiu maakond

Hiiu maakonna osatähtsus Eesti ekspordikäibes on maakondadest kõige väiksem. 1993. aastal oli Hiiu maakonna osatähtsus 0,29% ja vaikselt aasta-aastalt see suurenes, jõudes 2004. aastal 0,9%-ni, kuid järgnevatel aastatel on Hiiu maakonna osatähtsus iga aastaga vähenenud ning 2014. aastal andis Hiiu maakond 0,4% Eesti ekspordikäibest.

Joonis 14. Ekspordikäive ja eksportivad majandusüksused Hiiu maakonnas, 1993–2014

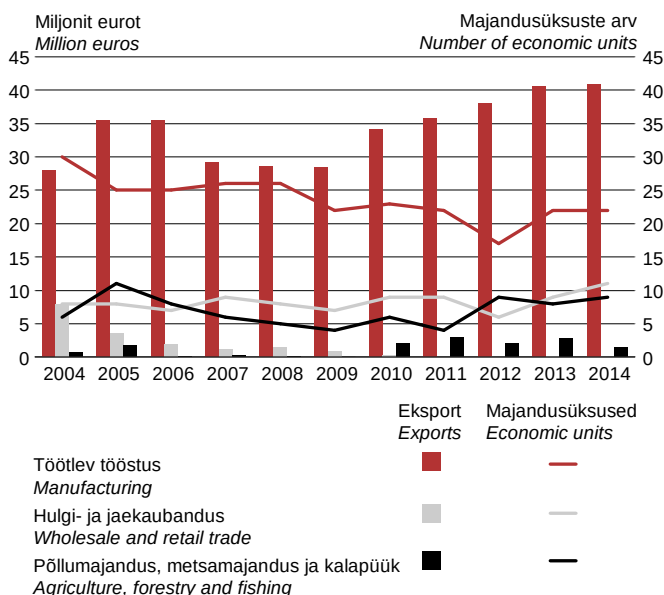
Figure 14. Export turnover and exporting economic units in Hiiu county, 1993–2014

Hiiu maakonda registreeritud eksportivate majandusüksuste käive on oluliselt kasvanud alates 2000. aastast. 1999. aastal oli kaupade ekspordikäive Hiiu maakonnas vaid 10 miljonit eurot, 2005. aastal oli see üle 40 miljoni euro, järgnevatel aastatel ekspordikäive kahanes, taas hakkas see kasvama 2010. aastal (joonis 14). 2014. aastal saavutati vaadeldava 21 aasta suurim kaupade ekspordikäive 50 miljonit eurot. Eksportivate majandusüksuste arv Hiiu maakonnas on kõikunud viimase 14 aasta jooksul 40 ja 60 vahel.

Joonis 15. Peamiste eksportivate tegevusalade ekspordikäive ja majandusüksused Hiiu maakonnas, 2004–2014

Figure 15. Export turnover and economic units of main exporting economic activities in Hiiu county, 2004–2014

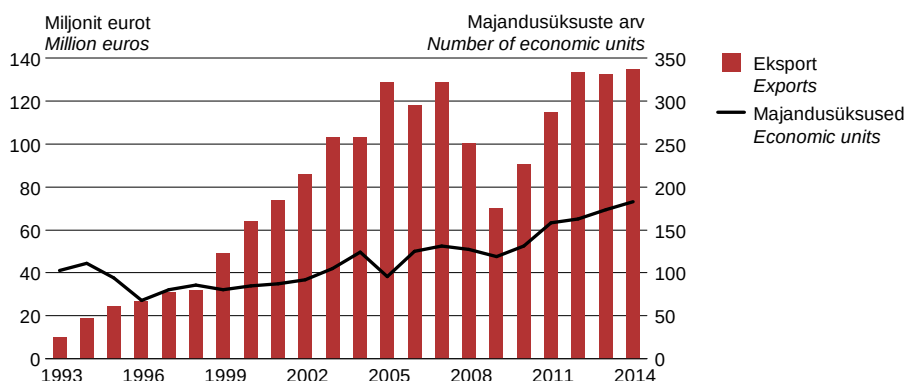
Hiiu maakonnas on viimase üheteist aasta jooksul saadud üle 90% kaupade ekspordist töötlevast tööstusest (joonis 15). Nende majandusüksuste arv on pärast majandussurutist kasvanud, 2009. aastal oli eksportivaid majandusüksusi selles tegevusalas 30 ja 2014. aastaks oli majandusüksuste arv kahanenud 22-ni. Oluliselt panustavad selles sektoris ekspordi elektri-seadmete ja plasttoodete tootmine, puidutöötlemine ning puit- ja korktoodete tootmine. 2004. aastal oli küllaltki suur ekspordikäive ka hulgi- ja jaekaubanduse tegevusala majandus-üksustel, kuid pärast majandussurutist on see tegevus peaaegu lõppenud. 2014. aastal oli hulgi- ja jaekaubanduse tegevusala osatähtsus vaid 0,02% maakonna ekspordikäibest. Selle tegevus-ala ettevõtete arv on suur, kuid majandusüksuste ekspordikäive väike. Alates 2010. aastast on kaupade ekspordi vähesel määral panustanud ka põllumajanduse, metsamajanduse ja kalapüügi tegevusala majandusüksused, eriti metsamajanduse tegevusalas. Selle tegevusala eksportivate majandusüksuste arv on olnud 4 ja 11 vahel.

Peamiselt eksporditi Hiiu maakonnast 2014. aastal mööblit ja kokkupandavaid ehitisi, plasttooteid ja mehaanilisi seadmeid.

Järva maakond

Järva maakond annab kogu Eesti kaupade ekspordist 1–3%. Alates 1999. aastast ekspordikäive suurenes (joonis 16) ja pärast 2007. aastat toimus järsk vähenemine. Majandussurutis põhjustas nii ekspordikäibe vähenemist kui ka eksportivate majandusüksuste arvu kahanemist. Pärast 2010. aastat on nii ekspordikäive kui ka eksportivate majandusüksuste arv suurenenud.

Joonis 16. Ekspordikäive ja eksportivad majandusüksused Järva maakonnas, 1993–2014
Figure 16. Export turnover and exporting economic units in Järva county, 1993–2014

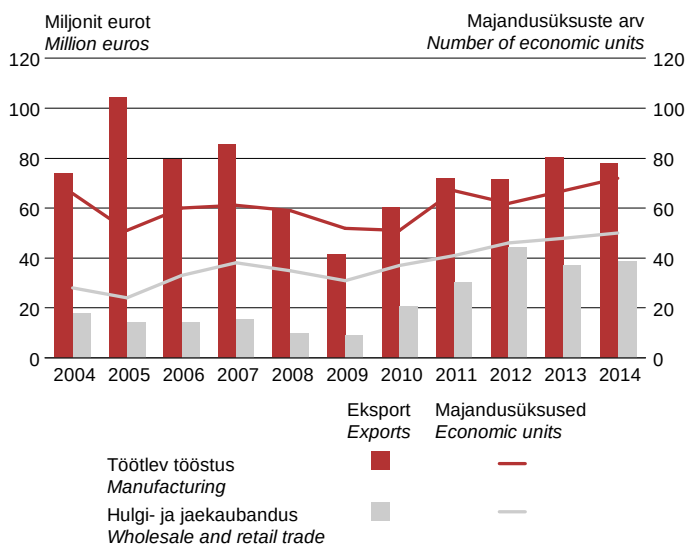
Järva maakonna olulisimad tegevusalad on töötlev tööstus ning hulgi- ja jaekaubandus, mis koos hõlmavad maakonna ekspordikäibest üle 90%. Töötleva tööstuse ekspordikäive hakkas kahanema pärast 2005. aastat (joonis 17) ning langes 2009. aastal Euroopa Liidus oldud perioodi madalaimale tasemele. Majandussurutus mõjutas enam töötleva tööstuse eksportivaid majandusüksuseid ning 2014. aastaks ei ole veel 2005. aasta taset saavutatud. Seevastu hulgi- ja jaekaubandus on pärast majandussurutist aktiivistunud.

Järva maakonna töötleva tööstuse olulisemad tegevusalad on olnud läbi aegade toiduainete tootmine ja puidutöötlemine ning alates 2011. aastast ka mööbli- ja metalltoodete tootmine. Hulgi- ja jaekaubanduse tegevusalas on suurem eksport hulgikaubanduses. 2010. aastal kasvas selle tegevusala eksport kaks korda.

2014. aastal olid Järva maakonna enim eksporditud kaubad piim ja piimatooted, õliseemned ning puit ja puittooted.

Joonis 17. Peamiste eksportivate tegevusalade ekspordikäive ja majandusüksused Järva maakonnas, 2004–2014

Figure 17. Export turnover and economic units of main exporting economic activities in Järva county, 2004–2014

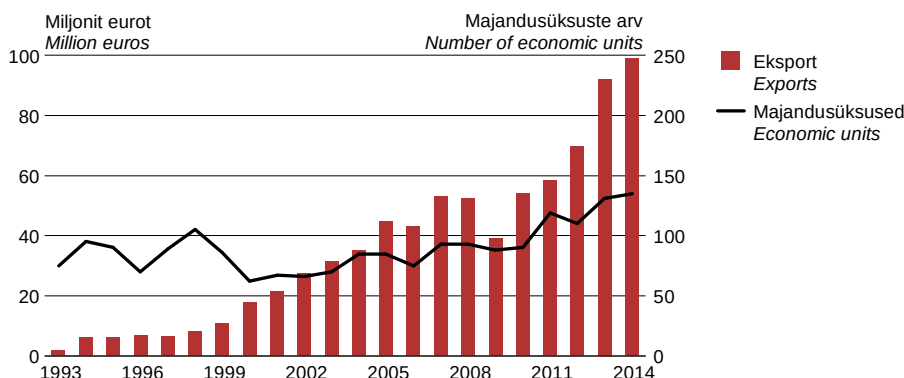

Jõgeva maakond

Jõgeva maakonna osatähtsus kogu Eesti ekspordis on olnud läbi aegade üsna tagasihoidlik, kõigudes 0,3% ja 0,98% vahel. Ekspordikäive 2000. aastate algul kasvas (joonis 18), suurem tagasilöök oli 2009. aastal ning taas toimus hüppeline kasv 2013. aastal. Küllaltki sarnaselt ekspordikäibelega on muutunud ka majandusüksuste arv. Suurim majandusüksuste arvu muutus pärast äriregistri ja äriaseadustiku korrastust leidis aset aastatel 2011–2013, kui 2011. aastal tuli juurde 29 uut eksportivat majandusüksust, järgmisel aastal kahanes eksportivate majandusüksuste arv 9 võrra ning 2013. aastal lisandus taas umbes 20 majandusüksust.

Joonis 18. Ekspordikäive ja eksportivad majandusüksused Jõgeva maakonnas, 1993–2014

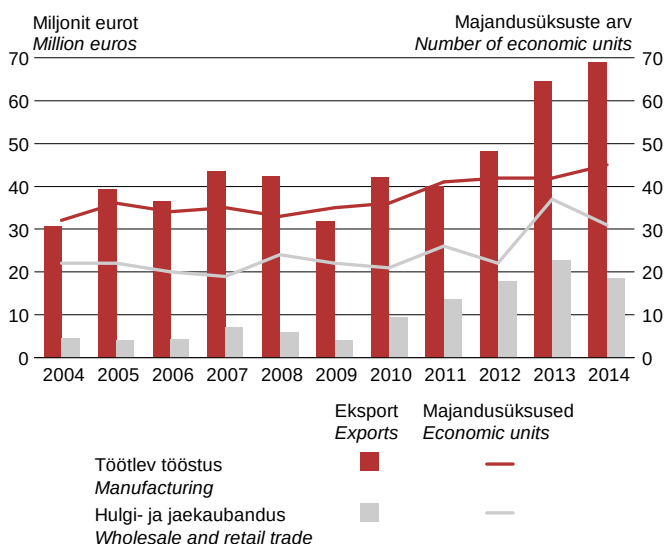
Figure 18. Export turnover and exporting economic units in Jõgeva county, 1993–2014

Jõgeva maakonnas on kaks olulist tegevusala (joonis 19), mis annavad üle 95% maakonna ekspordist. Peamised eksportivad majandusüksused viimase 11 aasta jooksul on töötlevas tööstuses, mis hõlmab kogu maakonna ekspordist vaadeldaval perioodil 70–90%. Teine oluline tegevusala on hulgi- ja jaekaubandus, mille osatähtsus maakonna ekspordis on 9–27%. Teiste tegevusalade mõju ekspordile on küllaltki marginaalne. Eksportivaid majandusüksuseid on veel põllumajanduse, metsamajanduse, turbatootmise ja ehituse tegevusalas.

Joonis 19. Peamiste eksportivate tegevusalade ekspordikäive ja majandusüksused Jõgeva maakonnas, 2004–2014

Figure 19. Export turnover and economic units of main exporting economic activities in Jõgeva county, 2004–2014

Töötleva tööstuse tegevusala peamised ekspordi käivet suurendavad majandusüksused tegutsevad toiduainete tootmise, puidutöötlemise ning puit- ja korktoodete tootmise, samuti mujal liigitamata masinate ja seadmete tootmise tegevusalas. Hulgi- ja jaekaubanduse tegevusalas on olulisemad ekspordivad majandusüksused hulgikaubanduses.

2014. aastal olid Jõgeva maakonna suurimad eksporditartiklid loomsed ja taimsed rasvad ja õlid, puit ja puittooted ning piim ja piimatooted.

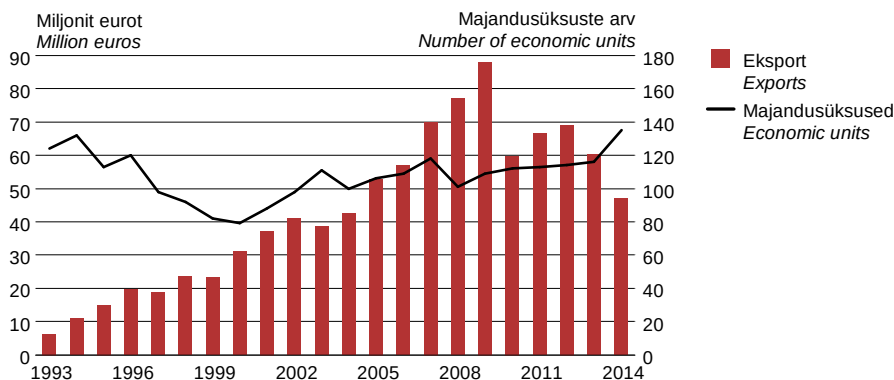
Lääne maakond

Lääne maakonna ekspordi osatähtsus kogu Eesti ekspordis oli suurim 1996. aastal – ligi 1,4%. Samal tasemel oli see ka 2009. aasta majandussurutise ajal, kuid seejärel on Lääne maakonna ekspordi osatähtsus järjest vähenenud ja 2014. aastal andis Lääne maakonna ekspordist vaid 0,53%.

1993. aastal oli ekspordivaid majandusüksuseid Lääne maakonnas 124 (joonis 20). Nende arv hakkas järsult kahanema alates 1997. aastast. Uue sajandi alguses ekspordivate majandusüksuste arv suurenes, 2003. aastal tegeles Lääne maakonnas kauba väljaveoga 111 majandusüksust. 2004. aastal, kui Eesti liitus Euroopa Liiduga ja hakkas toimuma kaupade vaba liikumine, ekspordivate majandusüksuste arv hoopis kahanes. 2009. aasta majandussurutise ajal Lääne maakonna ekspordikäive hoopis suurenes, ulatudes 88 miljoni euroni. Ekspordikäive kahanes järsult 2010. aastal, kui eelmise aastaga võrreldes vähenes ekspord 27 miljoni euro võrra. Järgneval kahel aastal toimus väike kasv, kuid alates 2013. aastast on ekspordikäive taas kahanenud. 2014. aastal oli Lääne maakonna ekspord 47 miljonit eurot.

Joonis 20. Ekspordikäive ja ekspordivad majandusüksused Lääne maakonnas, 1993–2014

Figure 20. Export turnover and exporting economic units in Lääne county, 1993–2014

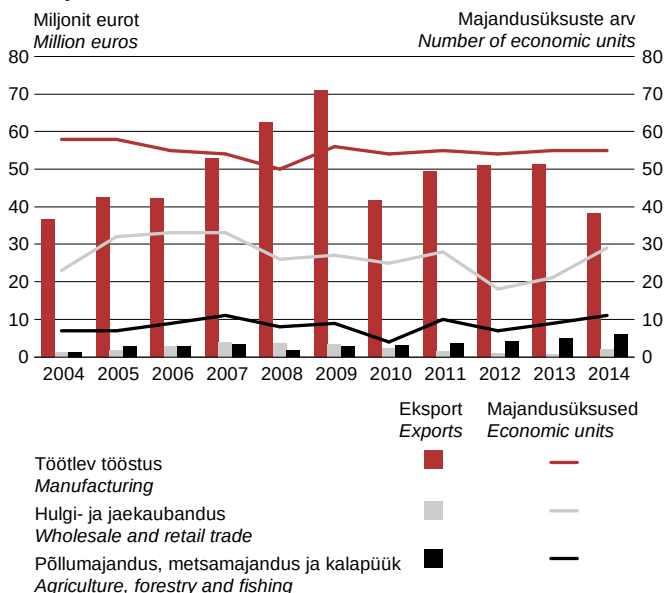

Suurima ekspordikäibe annavad Lääne maakonnas töötleva tööstuse majandusüksused (joonis 21). Kui 2004. aastal andsid rõivatootmise majandusüksused ligi poole Lääne maakonna töötleva tööstuse ekspordist, siis 2014. aastal hõlmas rõivatootmine kogu Lääne maakonna töötleva tööstuse ekspordist vaid viiendiku. Aasta-aastalt on oma panuse ekspordile andnud ka puidutöötlemine ja puittoodete tootmine ning suurenenud on kummi- ja plasttoodete ekspord. 2009. aasta majanduslanguse ajal mõningate töötleva tööstuse tegevusalade ekspordikäive küll vähenes, kuid tänu suurele kemikaalide ja keemiatoodete ekspordile kogu töötleva tööstuse ekspord Lääne maakonnas siiski suurenes. Põllu-, metsamajanduse ja kalapüügi tegevusalal annavad ekspordit märkimisväärse panuse kalapüügi ja vesiviljelusega tegelevad majandusüksused.

2014. aastal eksporditi Lääne maakonnast enim mineraalseid kütuseid, plasttooteid ja kalu.

Joonis 21. Peamiste eksportivate tegevusalade ekspordikäive ja majandusüksused Lääne maakonnas, 2004–2014

Figure 21. Export turnover and economic units of main exporting economic activities in Lääne county, 2004–2014

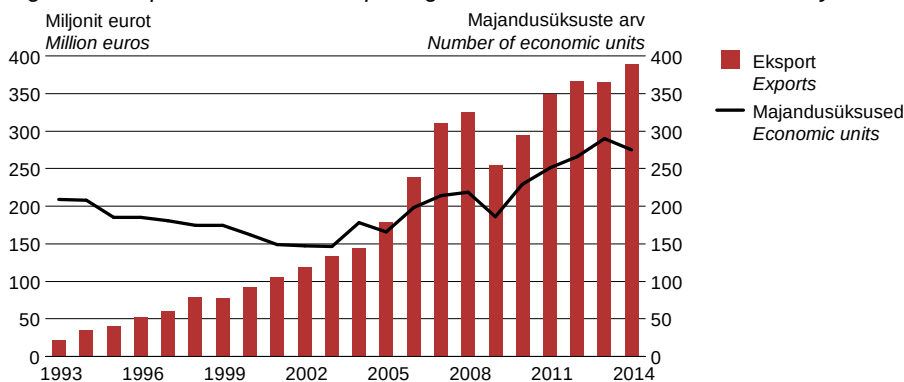

Lääne-Viru maakond

Lääne-Viru maakonna ekspordi osatähtsus Eesti ekspordis on olnud 2,7–3,9%. Suurim oli see 2010. aastal pärast majandussurutist ja väiksem 2000. aastal. Suurim oli ekspordi kasv 2007. aastal, kui ekspordit suurennes eelmise aastaga võrreldes ligi 72 miljonit eurot ja ulatus ligi 311 miljoni euroni. 2014. aastal oli Lääne-Viru maakonna ekspordit ligi 390 miljonit eurot.

Joonis 22. Ekspordikäive ja eksportivad majandusüksused Lääne-Viru maakonnas, 1993–2014

Figure 22. Export turnover and exporting economic units in Lääne-Viru county, 1993–2014

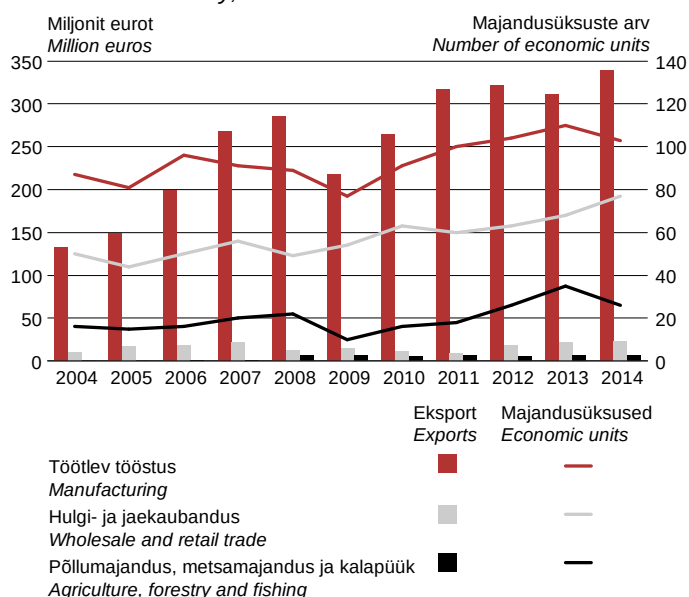
Eksportivaid majandusüksuseid oli Lääne-Viru maakonnas 1993. aastal ligi 209 (joonis 22). Järgmistel aastatel majandusüksuste arv kahanes. Uuesti hakkas majandusüksuste arv suurenema 2004. aastal pärast Eesti liitumist Euroopa Liiduga. Suurim eksportivate majandusüksuste arvu kahanemine leidis aset 2009. aasta majanduskriisi ajal, kui eelmise aastaga

võrreldes vähenes eksportivate majandusüksuste arv 33 võrra. 2014. aastal oli Lääne-Viru maakonnas ekspordiga tegelevaid majandusüksuseid 275.

Peamise osa ekspordikäibest annab Lääne-Viru maakonnas töötlev tööstus (joonis 23). Kui 2004. aastal oli töötleva tööstuse ekspordi osatähtsus Lääne-Viru maakonna ekspordis 92%, siis järgmisel aastal langes osatähtsus 83%-ni. 2014. aastal oli töötleva tööstuse ekspordi osatähtsus maakonna ekspordis 87%. 2004. aastal andsid töötleva tööstuse valdkonnas peamise ekspordikäibe puidutöötlemise ja puittoodete tootmise, mööblitootmise, tekstiilitootmise ning toiduainete tootmise majandusüksused, kuid alates 2006. aastast on nendele sektoritele lisandunud paberi ja pabertoodete tootmine ning mujal liigitamata masinate ja seadmete tootmine. Tekstiilitootmise tegevusala ekspordikäibe on kahanenud 2004. aasta 21 miljoni eurost 2014. aastaks 15 miljoni euron. Suurima ekspordikäibega oli 2014. aastal puidutöötlemise ja puittoodete tootmise valdkond. Kui 2009. aasta majanduskriisi ajal kahanes töötleva tööstuse eksport ligi veerandi võrra, siis hulgi- ja jaekaubanduse ekspordikäibe hoopis suurenes 24%. Samal ajal kahanes mõlemas tegevusalas eksportivate majandusüksuste arv. 2008. aastal oli aga hulgi- ja jaekaubanduses ekspordikäibe eelmise aastaga võrreldes 44% vähenenud. Põllumajanduse, metsanduse ja kalapüügi valdkonnas on eksport hakanud alates 2008. aastast suurenema. 2014. aastal oli selle tegevusala eksport üle 7 miljoni euro.

Joonis 23. Peamiste eksportivate tegevusalade ekspordikäibe ja majandusüksused Lääne-Viru maakonnas, 2004–2014

Figure 23. Export turnover and economic units of main exporting economic activities in Lääne-Viru county, 2004–2014

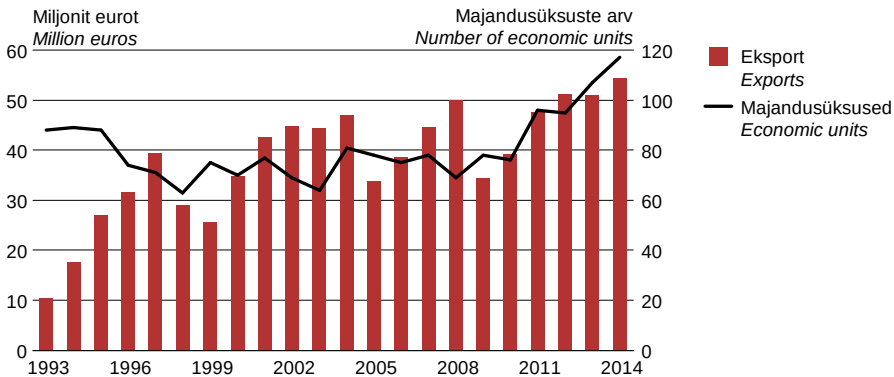
Suurimad ekspordiariklid Lääne-Viru maakonnas olid 2014. aastal puit ja puittooted, mööbel ja kokkupandavad ehitised ning puitkiudmass.

Põlva maakond

1993. aastal hõlmas Põlva maakonna eksport kogu Eesti ekspordist 1,7%, kuid 2014. aastaks on Põlva maakonna osatähtsus kahanenud 0,5%-le. 2014. aastal oli ekspordikäibe veel väiksem vaid Hiiuma maakonnas.

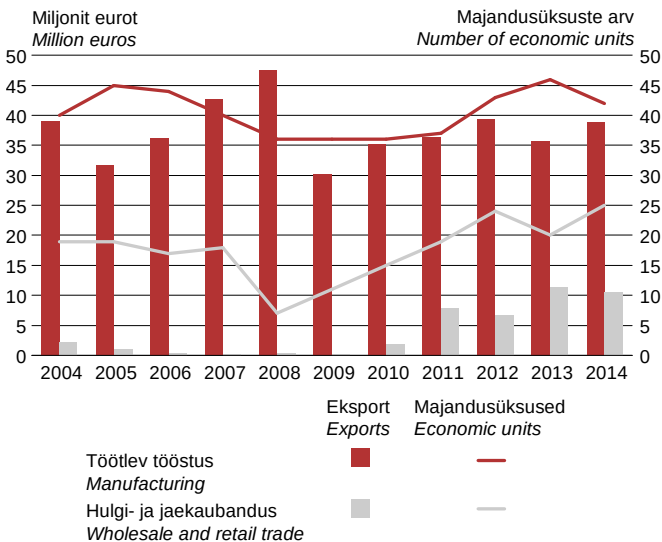
Aastatel 1993–1995 oli Põlva maakonnas ligi 90 eksportivat majandusüksust (joonis 24). Järgmisel kolmel aastal kahanes eksportivate majandusüksuste arv 63-le. Järgmistel aastatel püsis see stabiilsena, kuni hakkas 2011. aastal järsult suurenema. 2013. aastal ületas eksportivate majandusüksuste arv Põlva maakonnas 100 piiri ja 2014. aastal oli eksportivaid majandusüksusi ligi 120.

Joonis 24. Ekspordikäive ja eksportivad majandusüksused Põlva maakonnas, 1993–2014
Figure 24. Export turnover and exporting economic units in Põlva county, 1993–2014

Peamiselt tegutsevad Põlva maakonna eksportivad majandusüksused töötleva tööstuse ning hulgi- ja jaekaubanduse tegevusalal (joonis 25). Kõige suurem oli töötleva tööstuse majandusüksuste ekspordikäive 2007. ja 2008. aastal, kui see andis Põlva maakonna ekspordist 95%. 2014. aastal oli töötleva tööstuse ekspordikäibe osatähtsus maakonna ekspordis 71%, samal ajal on eksportivate töötleva tööstuse majandusüksuste arv püsinud stabiilsena. Kui 2004. aastal andis töötlevas tööstuses suurema ekspordikäibe toiduainete tootmine, puidutöötlemine ja puittoodete tootmine ning põhifarmaatsiatoodete ja ravimpreparaatide tootmine, siis 2014. aastal oli toiduainete tootmise tegevusala eksport langenud nulli. Suurenema on hakanud hulgi- ja jaekaubanduse ekspordikäive, mis 2014. aastal hõlmas ligi 20% Põlva maakonna ekspordikäibest. Enim on Põlva maakonnas kasvanud eksportivate majandusüksuste arv põllu-, metsa- ja kalapüügi tegevusalas, kuid nende ekspordikäive on väga väike.

Joonis 25. Peamiste eksportivate tegevusalade ekspordikäive ja majandusüksused Põlva maakonnas, 2004–2014
Figure 25. Export turnover and economic units of main exporting economic activities in Põlva county, 2004–2014

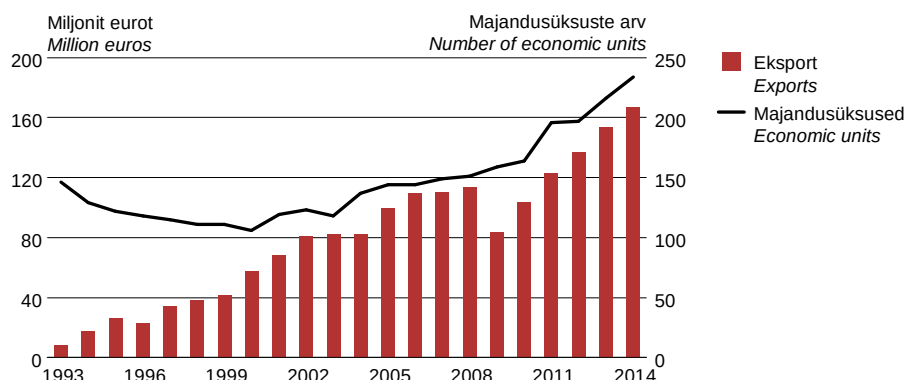
Enim eksporditi 2014. aastal Põlva maakonnast farmaatsiatooteid, mööblit ja kokkupanitavaid ehitisi ning puitu ja puittooteid.

Rapla maakond

Rapla maakonna ekspordikäibe osatähtsus Eesti koguekspordis on aastatel 1993–2014 olnud 1,0–2,2%. Ekspordikäibe osatähtsus oli suurim 2002. aastal, kuid pärast seda on see aasta-aastalt kahanenud, jõudes 2011. aastaks 1%-ni. 2013. ja 2014. aastal on Rapla maakonna ekspordikäibe osatähtsus hakanud taas suurenema, 2014. aastal oli see ligi 1,4% Eesti koguekspordist.

Joonis 26. Ekspordikäibe ja eksportivad majandusüksused Rapla maakonnas, 1993–2014

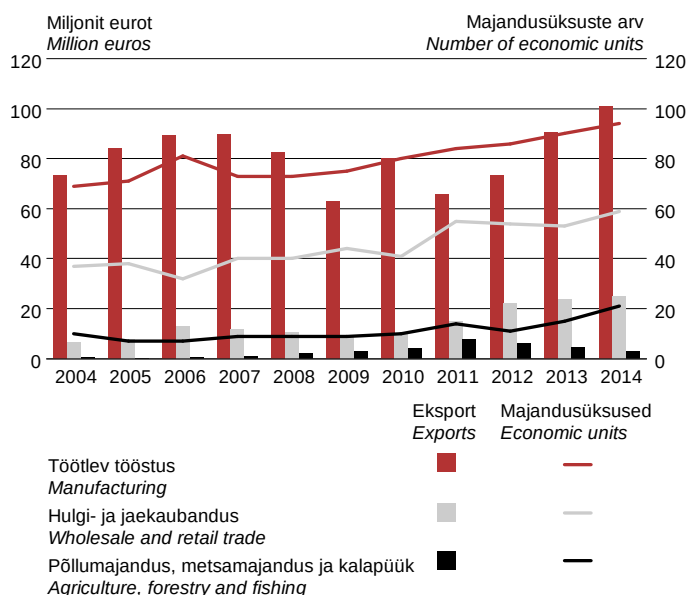
Figure 26. Export turnover and exporting economic units in Rapla county, 1993–2014

Alates 1997. aastast suurenes eksport pidevalt kuni 2006. aastani, mil Rapla maakonna ekspordikäibe ületas esimest korda 100 miljoni euro piiri (joonis 26). Järgnenud kolmel aastal jäi ekspordikäibe samale tasemele. 2009. aastal kahanes ekspordikäibe 83 miljoni euron, kuid uuesti ületas see 100 miljoni piiri juba järgmisel, 2010. aastal.

Joonis 27. Peamiste eksportivate tegevusalade ekspordikäibe ja majandusüksused Rapla maakonnas, 2004–2014

Figure 27. Export turnover and economic units of main exporting economic activities in Rapla county, 2004–2014

Majandusüksuste arv kahanes 1994. aastast stabiilselt kuni 2000. aastani. Järgnevatel aastatel eksportivate majandusüksuste arv suurenes, kuigi väike kahanemine leidis aset 2003. aastal. 2014. aastal oli Rapla maakonnas eksportivaid majandusüksusi üle 230.

Rapla maakonna eksportivad majandusüksused tegutsevad peamiselt töötleva tööstuse valdkonnas (joonis 27). 2004. aastal hõlmas töötlev tööstus kogu Rapla maakonna ekspordikäibest 89%. Alates 2006. aastast hakkas töötleva tööstuse ekspordi osatähtsus vähenema, kuid kahel viimasel aastal on see taas pisut suurenenud. Kui 2004. aastal andsid Rapla maakonna töötleva tööstuse eksportivad majandusüksused peamise käibe paberi ja pabertoodete tootmise, muude mittemetallsetest mineraalidest toodete tootmise ning puidutöötlemise ja puittoodete tootmise valdkonnas, siis 2014. aastal olid peamised valdkonnad toiduainete tootmine, puidutöötlemine ja puittoodete tootmine ning mööblitootmine. Rapla maakonna hulgi- ja jaekaubanduse valdkonna väljaveo osatähtsus on kasvanud 2004. aasta 8%-lt 2014. aastaks 15%-le. Eksportivate majandusüksuste arv on aastate jooksul enim suurenenud töötleva tööstuse, hulgi- ja jaekaubanduse ning ehituse valdkonnas.

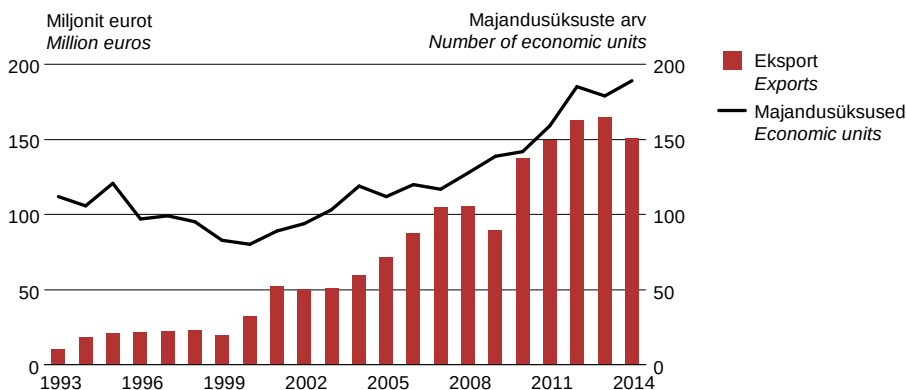
Rapla maakonna peamised eksporditartiklid 2014. aastal olid klaas ja klaastooted, puit ja puittooted ning mitmesugused toiduvalmistised.

Saare maakond

Aastatel 1993–2014 oli Saare maakonna ekspordikäibe osatähtsus Eesti ekspordis vahemikus 0,89–1,82%. Ekspordikäibe ületas 100 miljoni euro piiri esimest korda 2007. aastal (joonis 28). Majandusüksuste arv on üldjoones alates 2001. aastast stabiilselt suurenenud, väike langus oli vaid 2005., 2007. ja 2013. aastal. 2014. aastal oli eksportivaid majandusüksuseid 189, aga ekspordikäibe kahanes aastaga ligi 14 miljoni euro võrra.

Joonis 28. Ekspordikäive ja eksportivad majandusüksused Saare maakonnas, 1993–2014

Figure 28. Export turnover and exporting economic units in Saare county, 1993–2014

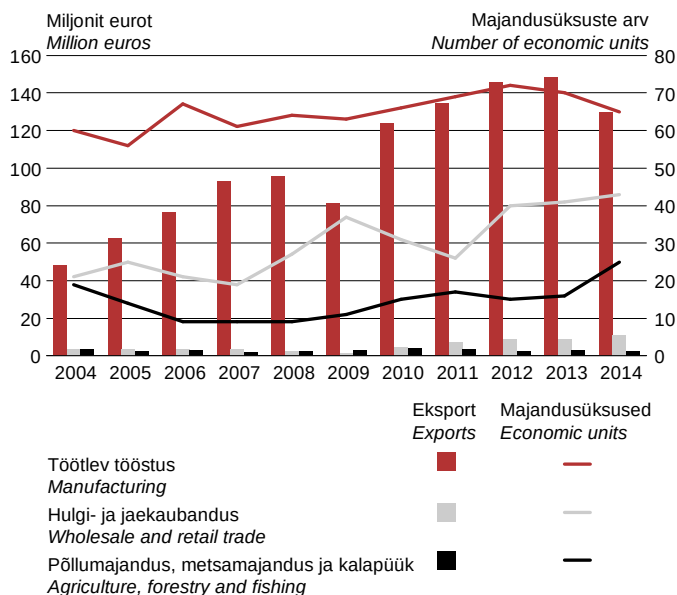

Peamiselt tegutsevad Saare maakonna eksportivad majandusüksused töötleva tööstuse valdkonnas (joonis 29). Aastatel 2004–2014 andis töötlev tööstus 81–91% Saare maakonna ekspordist. Eksportivate majandusüksuste arv ei ole töötlevas tööstuses aastate jooksul eriti kasvanud, kuid hulgi- ja jaekaubanduses on majandusüksuste arv kahekordistunud. Saare maakonna töötlev tööstus ekspordib peamiselt toiduainete tootmise, kummi- ja plasttoodete tootmise, elektroonikaseadmete tootmise ning muude transpordivahendite tootmise valdkonnas. Alates 2005. aastast hakkas suurenema ka mootorsõidukite ja haagiste eksport.

2004. aastal andis Saare maakonnas kalapüügi ja vesiviljeluse eksport kogu põllumajanduse, metsamajanduse ja kalapüügi valdkonna ekspordist üle 40%, kuid alates 2011. aastast on toimunud järsk langus ning 2014. aastal andis kalapüügi ja vesiviljeluse eksport vaid 8% selle valdkonna ekspordist. Hulgi- ja jaekaubanduses ekspordivad peamiselt hulgikaubandusega tegelevad majandusüksused.

Joonis 29. Peamiste eksportivate tegevusalade ekspordikäive ja majandusüksused Saare maakonnas, 2004–2014

Figure 29. Export turnover and economic units of main exporting economic activities in Saare county, 2004–2014

Enim eksporditi Saare maakonnast 2014. aastal paate ja laevu, kalu ning elektriseadmeid.

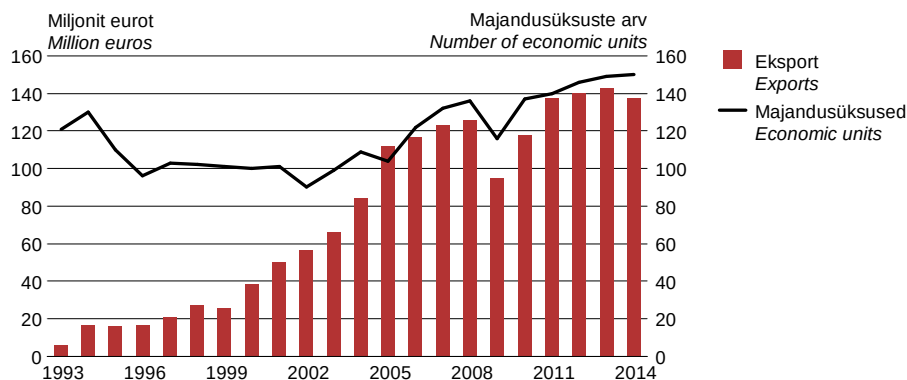
Valga maakond

Valga maakonna ekspordikäive suurenes hüppeliselt 1994. ja 2005. aastal (joonis 30). Eelmise aastaga võrreldes suurenes 1994. aastal ekspordikäive 2,8 korda ja 2005. aastal 1,3 korda, ületades esimest korda 100 miljoni euro piiri. Eksport on suurenenud ka pärast majandussurutist 2010. aastal, kuid 2014. aastal eksport kahanes. 2014. aastal eksporditi Valga maakonnast kaupa 137 miljoni euro eest.

1993. aastal oli Valga maakonnas 121 eksportivat majandusüksust, 2014. aastal oli neid 150. Suurem eksportivate majandusüksuste arvu vähenemine oli 1995. ja 1996. aastal, kui toimusid muudatused äriregistris, ning 2009. aastal majandussurutise ajal.

Joonis 30. Ekspordikäive ja eksportivad majandusüksused Valga maakonnas, 1993–2014

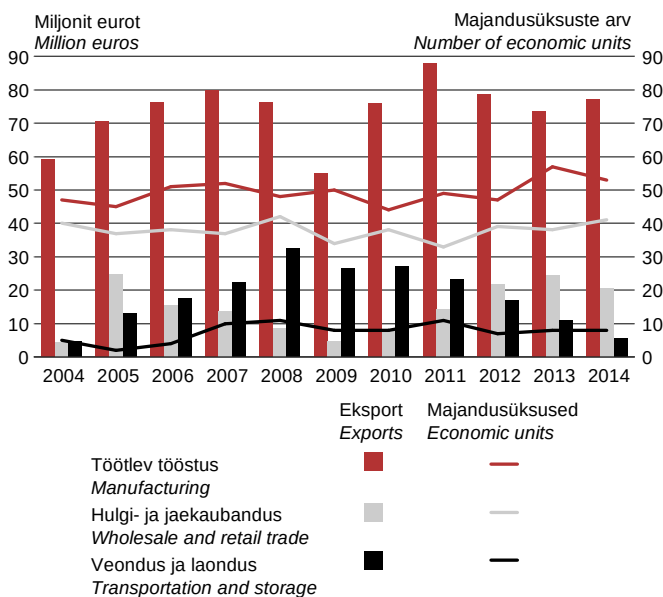
Figure 30. Export turnover and exporting economic units in Valga county, 1993–2014

Valga maakonna eksportivad majandusüksused tegutsevad peamiselt töötleva tööstuse, hulgi- ja jaekaubanduse ning veonduse ja laonduse valdkonnas (joonis 31). Läbi aastate on töötlevas tööstuses andnud üle 80% ekspordikäibest mööblitootmine, puidutöötlemine ja puittoodete tootmine ning rõivatootmine. 2014. aastal andis puidutöötlemise ja puittoodete tootmise valdkond Valga maakonna töötleva tööstuse ekspordist ligi poole. Eksportivate majandusüksuste arv on viimastel aastatel enim suurenenud põllumajanduse, metsamajanduse ja kalapüügi valdkonnas – 2004. aastal oli sel alal kümme majandusüksust, 2014. aastal aga juba 27. Töötleva tööstuse, hulgi- ja jaekaubanduse ning veonduse ja laonduse valdkonnas tegutsevate eksportivate majandusüksuste arv ei ole oluliselt muutunud.

Joonis 31. Peamiste eksportivate tegevusalade ekspordikäive ja majandusüksused Valga maakonnas, 2004–2014

Figure 31. Export turnover and economic units of main exporting economic activities in Valga county, 2004–2014

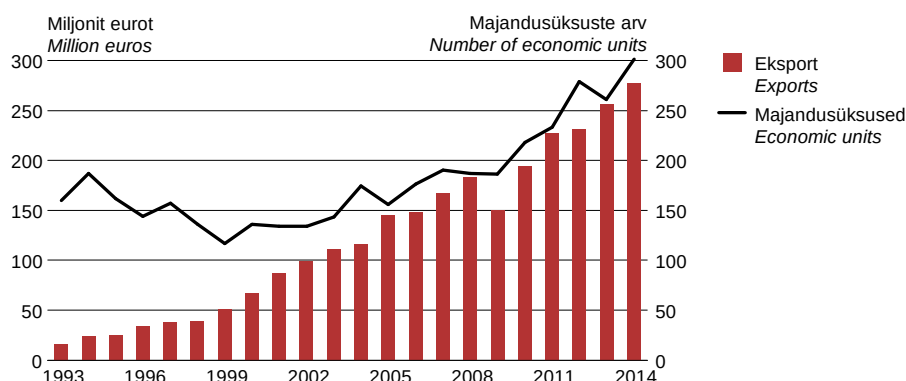
Valga maakonnast eksporditi 2014. aastal peamiselt puitu ja puittooteid, mööblit ja kokkupandavaid ehitisi ning sõidukeid ja nende osi.

Viljandi maakond

1993. aastal oli Viljandi maakonna ekspordikäive 16 miljonit eurot (joonis 32). Järgmistel aastatel ekspordikäive suurenes, ületades 2003. aastal 100 miljoni euro piiri. 1998. aasta Venemaa rahakriis ei mõjutanud Viljandi maakonna ekspordit, mis jätkuvalt kasvas. Nagu teistes maakondades, nii vähenes 2009. aastal ka Viljandi maakonna ekspordikäive, kuid järgmisel aastal see juba taastus. 2014. aastal oli Viljandi maakonna ekspordikäive 278 miljonit eurot, mis hõlmas 2,3% kogu Eesti ekspordikäibest. Viljandi maakonna ekspordikäibe osatähtsus oli kõige väiksem 2007. aastal, kui see hõlmas kogu Eesti ekspordist 1,25%.

Aastatel 1993–2014 suurenes eksportivate majandusüksuste arv 1,9 korda. Alates 1995. aastast eksportivate majandusüksuste arv järjest kahanes, kuid alates 2000. aastast on see stabiilselt suurenenud. Väike langus oli aastatel 2005, 2009 ja 2013.

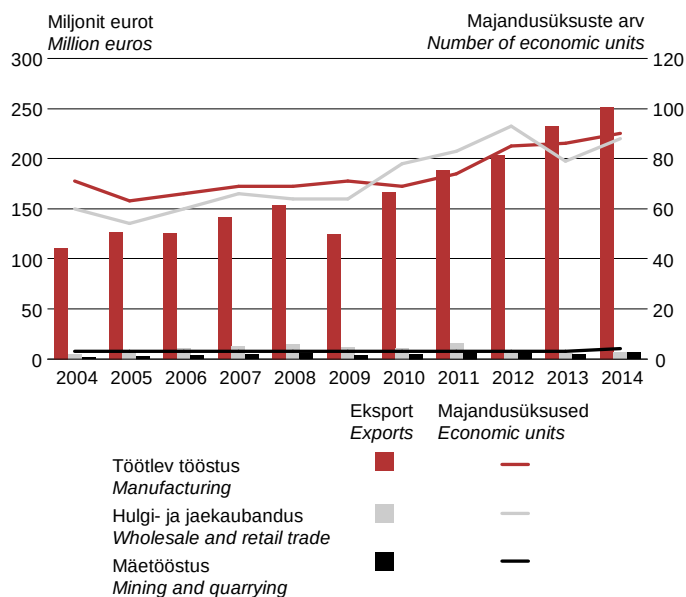
Joonis 32. Ekspordikäive ja eksportivad majandusüksused Viljandi maakonnas, 1993–2014
 Figure 32. Export turnover and exporting economic units in Viljandi county, 1993–2014

Majandusüksuste arv on kasvanud enim hulgi- ja jaekaubanduse, ehituse, põllu- ja metsa- majanduse ja kalapüügi ning töötleva tööstuse tegevusalal (joonis 33). 2004. aastal andis töötleva tööstuse eksport Viljandi maakonna koguekspordist 96%. Järgmistel aastatel töötleva tööstuse osatähtsus kahanes, ulatudes 2009. aastal 85%-ni. 2014. aastal andis töötleva tööstuse eksport 91% Viljandi maakonna ekspordist. Töötleva tööstuse kõrval on Viljandi maakonnas olulised eksportivad tegevusalad ka mäetööstus ning hulgi- ja jaekaubandus.

Joonis 33. Peamiste eksportivate tegevusalade ekspordikäive ja majandusüksused Viljandi maakonnas, 2004–2014

Figure 33. Export turnover and economic units of main exporting economic activities in Viljandi county, 2004–2014

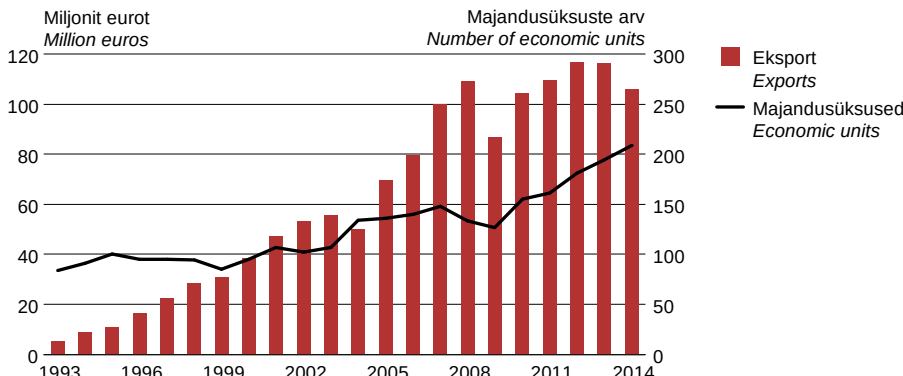
Viljandi maakonna majandusüksused ekspordivad peamiselt puitu ja puittooteid, mööblit ja kokkupandavaid ehitisi ning elektriseadmeid.

Võru maakond

Võru maakonna ekspordikäibe osatähtsus kogu Eesti ekspordis oli suurim 2009. aastal – 2,4%. Järgmistel aastatel Võru maakonna ekspordikäibe osatähtsus kahanes. 2014. aastal oli Võru maakonna ekspordikäibe 106 miljonit eurot, see hõlmas kogu Eesti ekspordikäibest 0,9%.

Joonis 34. Ekspordikäive ja eksportivad majandusüksused Võru maakonnas, 1993–2014

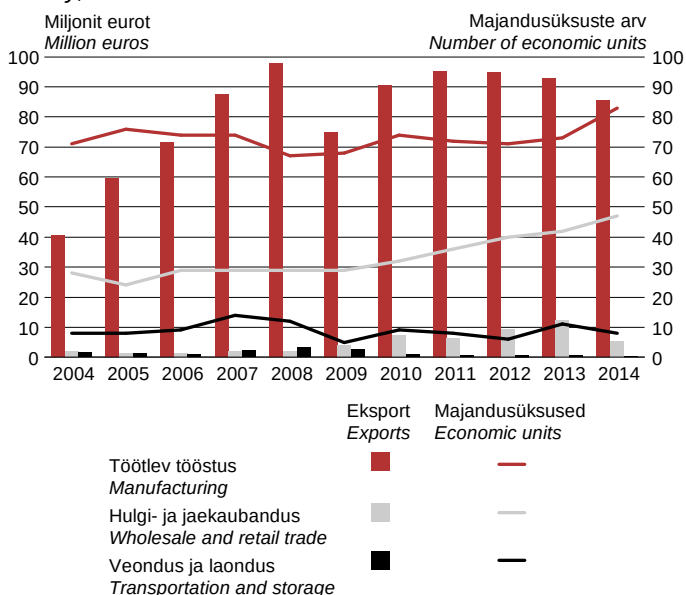
Figure 34. Export turnover and exporting economic units in Võru county, 1993–2014

1993. aastal oli Võru maakonnas eksportivaid majandusüksusi 84 (joonis 34). Kuni 2004. aastani püsis eksportivate majandusüksuste arv 100 ringis, pärast Euroopa Liiduga liitumist kasvas eksportivate majandusüksuste arv üle 130. Järgmine suurem majandusüksuste arvu kasv toimus pärast 2009. aasta majanduskriisi. 2014. aastal oli Võru maakonnas eksportivaid majandusüksuseid juba 211, millest 83 majandusüksuse tegevusala oli töötlev tööstus. Alates 2004. aastast on enim suurenenud hulgi- ja jaekaubanduse valdkonnas tegutsevate eksportivate majandusüksuste hulk (joonis 35).

Joonis 35. Peamiste eksportivate tegevusalade ekspordikäive ja majandusüksused Võru maakonnas, 2004–2014

Figure 35. Export turnover and economic units of main exporting economic activities in Võru county, 2004–2014

Suurima ekspordikäibega on Võru maakonnas läbi aegade olnud töötleva tööstuse majandusüksused. 2014. aastal andis töötlev tööstus 81% kogu Võru maakonna ekspordikäibest. Järgnevad hulgi- ja jaekaubanduse ning veonduse ja laonduse valdkonna ekspordivad majandusüksused. Töötleva tööstuse valdkonnas suurenes aastatel 2004–2014 enim puidutöötlemise ja puittoodete eksport. Kui 2004. aastal hõlmas puidutöötlemine ja puittoodete tootmine 27% kogu töötleva tööstuse ekspordist, siis 2014. aastaks oli selle valdkonna osatähtsus suurenenud 54%-ni.

2014. aastal eksporditi Võru maakonnast peamiselt puitu ja puittooteid, mööblit ja kokkupandavaid ehitisi ning mehaanilisi seadmeid.

Kokkuvõte

Ekspordikäibe alusel võib jagada Eesti põhimõtteliselt kaheks – Harju maakond ja ülejäänud Eesti. Ainuüksi Harju maakonna (koos Tallinnaga) majandusüksuste ekspordikäive hõlmab viimastel aastatel üle 60% Eesti koguekspordist.

2010. aastal, pärast majandussurutist, kasvas Eesti äriregistrikoodiga majandusüksuste eksport 2009. aastaga võrreldes 40%. Ekspordikäive kasvas peaaegu kõikides maakondades, eriti Harju maakonnas. Ekspordivad majandusüksused tulid langusest välja vaid ühe aastaga ja ületasid 9%-ga senise ekspordi rekordtaseme aastast 2008. Viimane ekspordikäibe kasv oli 2012. aastal, kui eksport kasvas eelmise aastaga võrreldes 2%. Viimasel kolmel aastal ei ole ekspordikäive suurenenud, vaid pigem kahanenud. Harju maakonna ekspordikäive kahanes 2014. aastal eelmise aastaga võrreldes 3%. Harju maakonnal on kogu Eesti ekspordis suur osatähtsus, seetõttu ei ole näha, et mitmes Eesti maakonnas 2014. aastal ekspordikäive hoopis vaikselt kasvas, näiteks Viljandi, Rapla, Põlva, Lääne-Viru, Jõgeva, Järva, Hiiu ja Tartu maakonnas.

Kõikides maakondades on suurimad ekspordivad majandusüksused töötleva tööstuse tegevusalas ning sellele järgneb hulgi- ja jaekaubandus ning enamasti veondus ja laondus. Mõnes maakonnas tuli kolmanda tegevusalana välja ka näiteks mäetööstus Pärnu ja Viljandi maakonnas või põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük Hiiu, Lääne, Lääne-Viru, Rapla ja Saare maakonnas. Suurima ekspordikäibe languse on viimastel aastatel läbi teinud veonduse ja laonduse tegevusalas registreeritud majandusüksused.

Peamised eksporditavad tooted on puit ja puittooted, mööbel, kokkupandavad ehitised, piim ja piimatooted, kala, mineraalsed tooted, elektriseadmed, tekstiiltooted, plasttooted ja mehaanilised seadmed. On ka maakondi, kus eksporditakse ainult sellele maakonnale omaseid tooteid, näiteks Saare maakonnas laevu ja paate, Põlva maakonnas farmaatsiatooteid, Valga maakonnas sõidukeid ja nende osi, Rapla maakonnas klaasi ja klaastooteid, Lääne-Viru maakonnas puitkiudmassi, Jõgeva maakonnas loomseid ja taimseid rasvu ja õlisid, Järva maakonnas õliseemneid, Pärnu maakonnas turvast.

Mõisted ja metoodika

Ekspordit – Eestis toodetud kaupade ja välismaalt sissetoodud kaupade väljavedu (re-eksport). Ei hõlma transiiti ega teenuseid.

Majandusüksus – ettevõtte (äriühing, füüsilisest isikust ettevõtja) ja kasumitaotluseta üksus (mittetulundusühing, sihtasutus, riigiasutus, kohaliku omavalitsuse asutus).

Majandusüksused on jagatud haldusüksuste järgi vastavalt majandusüksuse juriidilisele aadressile. Isegi juhul, kui majandusüksus tegutseb mitmes maakonnas, on aluseks ikka juriidiline aadress.

Analüüsist on välja jäetud need välisfirmad, kes teevad küll Eestis väliskaubandustehinguid, kuid kel puudub seos Eesti majandusüksusega.

Analüüsis on tegevusalad kõige agregeeritumal tasandil – tähe tasandil ja detailsemas osas kahekohalise EMTAKi järgi (<https://emtak.rik.ee/EMTAK/pages/klassifikaatorOtsing.jsp>).

Üldandmetes on sees ka hinnangud, detailsemas analüüsis (maakonna ja tegevusala järgi) on kasutatud vaid kogutud andmeid. Kasutatud on Intrastatiga kogutud ning Maksu- ja Tolliameti tollideklaratsioonide andmeid. Ei arvestata eraisikute väliskaubandustehinguid.

Analüüsis on detailsemal käsitlusel kajastatud ainult Eesti äriregistrikoodiga eksportivate majandusüksuste andmed.

Allikad

Sources

Aastatel 1990–1995 Eestis asutatud ettevõtete areng. (1997). Ettevõtete paneeluuring. Tallinn: Ettevõtteregister.

Populaarseks kujunenud ekspordirevolutsioon alustab uut värbamislainet. (2012). EAS Marketingi Instituut ITM Worldwide. [www]
http://www.eas.ee/et/eas/pressikeskus/uudised?option=com_content&view=article&id=1425&catid=203 (september 2015).

Kesk-Euroopa väikesed ja keskmise suurusega ettevõtted. 1995–2001. Small and Medium Size Enterprises in Central European Countries. (2003). Tallinn: Statistikaamet.

COUNTY EXPORTS IN 1993–2014

Evelin Puura, Mirgit Silla
Statistics Estonia

Introduction

The article provides a general overview of Estonian exporters as a whole and a more detailed analysis by counties. In 2012, former minister Juhan Parts said the following: "Export is the engine of the Estonian economy – the last two years have shown record export figures, but there is still room for further growth" (EAS 2012). How have the exporting economic units with an Estonian registry code coped and did such record-breaking development continue after 2012? The article views export turnover and the number of exporting economic units in Estonia as a whole and in each county over the period of 21 years. In the case of the last 11 years, the article examines the economic activities of the main exporting economic units in every county and the whole country, as well as the number and turnover of these units.

Performance of economic units exporting goods

In order to get a better overview of the export turnover of economic units exporting from Estonia and of the number of economic units, it is reasonable to divide Estonia in two parts – Harju county and other counties. Over the 21-year period, Harju county with Tallinn has been the leading exporter among all counties, providing 59–69% of total Estonian exports. Therefore, it is reasonable to view Harju county and the other counties separately.

In the early nineties, the establishment of enterprises was at its height, the domestic market was empty and the economic environment lacked actual competition. Enterprises were predominantly small and medium-sized trade and service enterprises. The average period of operation for enterprises established in 1990–1995 was 1.6 years. For example, 65.9% of all enterprises operating in Estonia in 1993 and 73.6% of those operating in 1994 had been established in the corresponding year (Aastatel ... 1997). Due to the constant emergence and disappearance of economic units, they were also greater in number in 1993–1995 (Figure 1, p. 107). In 1995, the creation of the Commercial Register was commenced and enterprises had to be entered in the register by September 1997 (Kesk-Euroopa ... 2003), which also affected the decrease in the number of enterprises. The fall in the number of enterprises was greatly influenced by the changes made in the Commercial Code in 1999, by which the required size of an enterprise's share capital was altered and several public limited companies went out of business.

The value of commodities exported from Estonia has generally shown an upward trend in the 21-year period in question (Figure 1, p. 107). The graph indicates that in 1999 there was the first major setback, which had a greater impact on the economic units of Harju county. Due to the Russian financial crisis in August 1998 (the rouble was devalued by more than 70%), exports to the Russian market decreased significantly and that had a particularly remarkable impact on agricultural producers. After the financial crisis in Russia, the enterprises of Harju county recovered more quickly than the enterprises of other counties. In addition, since 2000, the number of exporting economic units has been increasing steadily each year. In 2002, there was a slight decrease in the export turnover of the economic units of Harju county, but it did not affect the economic units of other counties. In 2007, export growth decelerated, which in turn influenced total export turnover in Estonia. The economic recession of 2009 had a significant impact on the exports of all Estonian economic units. After the difficult period, exports started to grow quickly again in Harju county and at a remarkably slower pace in other counties. Export turnover increased rapidly in 2010–2011, especially in Harju county, where turnover increased by 3.5 billion euros within two years; in other counties the turnover increased by a total of 1.4 billion euros. In the same period, more than 1,200 exporting economic units were established in Harju county, and only slightly more than 600 enterprises in all other counties. Since 2011, economic units have achieved a certain level of export turnover, which has remained rather unchanged for

four years and even decreased slightly in Harju county in 2014. At the same time, in four years, more than 900 exporting economic units have been established in Harju county and more than 600 such units in other counties. Unfortunately, that has not supported the increase of export turnover.

The exporting economic units of Estonia mainly engage in three economic activities (Figure 2, p. 108). In 2004–2014, more than 50% of exports came from manufacturing, followed by wholesale and retail trade with approx. 20% of exports. The third most important economic activity was transportation and storage. The share of manufacturing decreased significantly after accession to the European Union (EU), dropping from 71% to 54% in two years. In 2007, certain stability was achieved and the share of manufacturing in exports started to increase again in 2013. The export share of economic units operating in transportation and storage has shown the opposite trend. This economic activity experienced rapid growth after EU accession – by 2006, the share of this activity in the total exports of economic units with an Estonian commercial registry code jumped from 3% to 20%. The quick increase was due to several changes arising from accession to the European Union. One such change was the disappearance of borders between the EU countries. Suddenly, Estonia became an EU border state, which facilitated the free movement of goods. What also increased exports was a slight change in methodology, as many of the former customs warehouses were turned into so-called ordinary warehouses, and the commodities received and dispatched from there were registered under export and import statistics. Since 2007, transportation and storage has undergone a decline and the share of this economic activity amounted to only 6% of total exports in 2014. The activity of wholesale and retail trade has remained rather stable for a decade, its share ranging between 19% and 24% of total exports.

The majority of exporting economic units consists in economic units operating in wholesale and retail trade. The number of these economic units has increased significantly since 2011. The number of exporting economic units operating in the manufacturing sector has been quite stable after the decline in 2004. The number of exporting economic units operating in transportation and storage has slowly increased.

The export turnover of each county is shown in Figure 3 (p. 109). A significant contribution to the total export turnover of Estonia comes from Tartu, Ida-Viru and Pärnu counties, where the turnover of the export of goods exceeded 500 million euros. The greatest contribution was made by Harju county with an export value of about 7.8 billion euros. The counties with the smallest export turnover were Hiiu, Põlva, Lääne and Jõgeva counties, where the export of goods accounted for less than 100 million euros in 2014.

An even more detailed picture can be gained by looking at the three most common goods exported by county (Map 19, p. 270). Here, some commodity chapters which are exported in almost all the counties clearly stand out, for example wood and articles of wood, and furniture and prefabricated buildings. Rather many counties also export goods belonging to the chapter of mechanical appliances and electrical equipment. In addition, each county has their own traditional export products, such as mineral fuels in Ida-Viru and Harju counties; ships and boats in Saare county; fish in Saare and Lääne counties; articles of plastic in Hiiu and Lääne counties; animal and vegetable fats and oils in Jõgeva county; dairy produce in Järva and Jõgeva counties; glass and glassware in Rapla and Tartu counties; miscellaneous edible preparations in Rapla county; pharmaceutical products in Põlva and Lääne counties.

Counties

Harju county

Harju county accounts for more than 60% of Estonia's total exports. In order to give a better overview of the county, the city of Tallinn and the county will hereafter be considered separately.

Exporting economic units registered in Tallinn have a strong impact on the statistics of the entire county (Figure 4, p. 110). The export turnover and number of economic units registered in Tallinn has changed remarkably faster than in Harju county without Tallinn and hence the data have

been more affected by various crises. Export turnover soared in Tallinn in 2000, 2010 and 2011. The number of economic units, on the other hand, has increased rather steadily after the adjustments made to the Commercial Register and the Commercial Code in the period of 2000–2010. A sudden change occurred in 2011 – the number of exporting economic units increased by 633 within a year.

Tallinn features the greatest export turnover in manufacturing, wholesale and retail trade, transportation and storage, and electricity, gas, steam and air conditioning supply (Figure 5, p. 111). The exporting economic units located in Tallinn are affected the most by the developments of the manufacturing sector. Figure 5 reveals that, in that sector, export turnover dropped in 2009, while an increase of 1.5 billion euros was achieved in 2010 and 2011, and the sector has shown no significant progress for the last four years. The most recent significant decline in the number of exporting economic units engaged in manufacturing occurred in 2005 when the number dropped by 170. For the last 10 years, the number of exporting economic units in that sector has been over 450. The main economic activities that support exports in manufacturing are the manufacture of computer, electronic and optical products, the manufacture of wood and of products of wood and cork, the manufacture of metal products, chemicals and chemical products, and food products.

Until 2009, the export turnover in wholesale and retail trade was similar to that of manufacturing. In 2010, export turnover began a slow rise, exceeding 1.5 million euros by 2012, and this level has also remained unchanged in the last two years. However, the number of exporting economic units in this sector decreased by more than 400 in 2005. Since 2010, there has been some growth. In this sector, Tallinn has two major economic activities that support exports – wholesale trade and the wholesale of motor vehicles and motorcycles.

Last year the greatest decrease in export turnover occurred in the economic units operating in transportation and storage. In this sector, the main economic activity supporting exports is warehousing and support activities for transportation. The number of economic units has not changed significantly over the period of 11 years observed.

An important contribution to exports also comes from the economic activity of electricity, gas, steam and air conditioning supply. Since the economic recession, the export turnover of this economic activity has been increasing slowly. Throughout time, the number of economic units in this sector has been below 10.

The total export turnover of the economic units of Harju county soared in 2006, when it reached the threshold of 2 billion euros and almost the level of the exporting economic units of Tallinn (Figure 4, p. 110). In 2007, the turnover started to decline again; Figure 6 (p. 112) shows that it was influenced the most by a sudden decrease in the turnover of the exporting economic units engaged in transportation and storage. By the recession period in 2009, exports decreased to 1.4 billion euros. The decrease in export turnover was significantly influenced by the declining exports of the economic units operating in the manufacturing sector. After the recession, export turnover has started to increase again, particularly thanks to economic units engaged in manufacturing. The number of economic units has grown steadily over the years, without major leaps.

In Harju county (Figure 6, p. 112), the greatest export turnover comes from economic units engaged in manufacturing, transportation and storage, and wholesale and retail trade. In the recent period, export turnover has decreased the most in the sector of transportation and storage.

The greatest export turnover was generated by economic units engaged in manufacturing. The largest decrease took place in 2009, while in 2010 the export turnover preceding the economic downturn was restored, and it has slowly increased over the following years. The manufacturing exports of Harju county are influenced the most by the manufacture of electrical equipment, fabricated metal products, motor vehicles, trailers and semi-trailers, the manufacture of wood and of products of wood and cork. The number of economic units in this sector decreased the most in 2005 – by 63 exporting economic units. The number of economic units started to grow again in 2010, while last year it dropped again by 36.

The economic activity of transportation and storage peaked in 2006, when exports exceeded a billion euros and export turnover surpassed that of manufacturing by 360 million euros. By 2008–2010, export turnover decreased by approximately a half, then increased by 200 million in 2011, but dropped again in 2013 and stood at slightly more than 400 million euros. Over the 11-year period, the number of economic units has remained rather stable at around 50 economic units. In this sector, the economic units exporting the most include those operating in warehousing and support activities for transportation.

The economic activity of wholesale and retail trade has not faced such major changes in export turnover. In that sector, export is mostly supported by economic units operating in wholesale trade. The number of economic units is rather similar to the number of economic units engaged in manufacturing.

Ida-Viru county

Another important county in terms of the export of goods is Ida-Viru county, the share of which in the total turnover of the export of goods in Estonia has ranged from 13% in 1995 to 6% in 2000. In 2011, a 10% share was restored, but since then export turnover has been in decline and in 2014 the share of Ida-Viru county in the total export of goods in Estonia was 7%.

In order to get a better overview of Ida-Viru county, it is reasonable to observe its three major cities (Narva, Sillamäe and Kohtla-Järve) and Ida-Viru county separately, because these regions have developed very differently.

In the whole county, the exports of the three cities clearly stand out (Figure 7, p. 112), as they have always exceeded the indicators of the rest of Ida-Viru county. Until 2000, the export turnover of the three cities combined was less than 200 million euros, but the rest of Ida-Viru county crossed that line only in 2012, when its turnover more than doubled. The three cities showed a steady increase in export turnover until 2010, with a small decrease only in 2009. A major advancement occurred in 2011, primarily thanks to the economic activity of transportation and storage (Figure 8, p. 113). Turnover dropped drastically in the next two years but the decrease decelerated in 2014.

In 1993, there was a huge number of exporting economic units (357 units) in the three cities. After the changes made to the Commercial Register and the Commercial Code, the number of exporting economic units was reduced by a half, with 129 economic units remaining. Out of the three cities, this adjustment had the greatest impact on the economic units in Narva and Kohtla-Järve. Since 2000, the number of exporting economic units has increased annually, except for a small decrease in 2009, which mostly affected the exporting economic units located in Narva.

The number of economic units in the rest of Ida-Viru county has advanced at a steadier pace and without major changes. There were 104 economic units in Ida-Viru county in 1993, 54 economic units after the adjustments made to the Commercial Register, and nearly 150 economic units in 2014.

The main economic activities in terms of exports in Ida-Viru county include manufacturing, transportation and storage, and wholesale and retail trade (Figure 8, p. 113). Over the 11 years, development has been the most stable in manufacturing, except for the decline caused by the recession. The number of economic units operating in this economic activity has remained rather stable. The main exporting economic activities in manufacturing include the manufacture of chemicals and chemical products, coke and refined oil products, the manufacture of wood and of products of wood and cork, the manufacture of textiles, fabricated metal products, and machinery and equipment not elsewhere specified.

The economic activity of transportation and storage has seen rapid development since 2009 and a peak was achieved in 2011 with an export turnover of 659 million euros. Over the next few years, there was a decrease in exports and by 2013 export turnover amounted to only 61 million euros. In 2014, the exports of this economic activity doubled compared to the previous year. A significant contribution to the exports of this economic activity is provided by warehousing and support activities for transportation. The number of economic units has been fluctuating – it increased in 2006, decreased in 2009 and increased again in 2011, and the growth has continued in the last three years.

A noticeable development has occurred in wholesale and retail trade since 2012, when exports increased 2.5 times compared to the previous period and exceeded 100 million euros. The number of exporting economic units in this economic activity has been rising steadily since 2010. The main exporting economic units in wholesale and retail trade are those operating in the domain of wholesale trade.

Tartu county

Tartu county together with Tartu city rank third in terms of their share in the total exports of Estonia, as the share ranged from 4–8% in 1993–2014. The share of Tartu county was the smallest in 1995–2003 when the share of Tartu county was smaller than 6% of the total exports of Estonia. By 2014, the share of Tartu county in the total exports of goods in Estonia increased to 8% again. In order to provide a better overview of the county, Tartu city has been examined separately from here on (Figure 9, p. 114).

The number and export turnover of exporting economic units are bigger in Tartu city than in Tartu county. In Tartu city, the number of economic units and their turnover started to grow from 2000 onwards, a major increase in turnover occurred after accession to the European Union, when exports increased by 46 million euros year over year. As for Tartu county, the first greater growth in export turnover (38 million euros) occurred after 2005. The recession affected the entire county but it had the greatest impact on Tartu city, where export turnover decreased by nearly 60 million euros in 2009 compared to 2008. In the same period, the export turnover of Tartu county dropped by 25 million euros. However, the number of exporting economic units did not change significantly. In 2010, export turnover increased by nearly 115 million euros in Tartu city and by about 57 million euros in Tartu county. In recent years, export turnover has continued to grow both in the city and the county.

Significant economic activities of the county include manufacturing and wholesale and retail trade, which account for more than 90% of the total turnover of the export of goods in the county (Figure 10, p. 115). After the economic recession, since 2010, export turnover has increased both in Tartu city and Tartu county. The changes in Tartu city and Tartu county are similar in terms of the export turnover generated in manufacturing, but differ in the number of exporting economic units. In recent years, Tartu county has had approximately 200 exporting economic units engaged in manufacturing, but Tartu had 412 economic units specialising in this economic activity in 2012; the number, however, dropped to 372 by 2014. The main economic activities in the manufacturing sector that support exports include the manufacture of wood and of products of wood and cork, the manufacture of computer, electronic and optical products, other non-metallic mineral products, food products, motor vehicles, trailers and semi-trailers.

The export turnover of the exporting economic units located in Tartu and engaged in wholesale and retail trade increased by 59 million euros in 2014, but at the same time the number of economic units dropped by 53. In the case of Tartu county, the export volume of this economic activity has remained unchanged (slightly above 50 million euros), but the number of economic units has dropped slightly. The main economic activities driving export turnover are wholesale trade and the wholesale of motor vehicles and motorcycles.

Pärnu county

In the 21-year period, the share of Pärnu county in the total exports of Estonia has ranged between 4% and 7%. In 2014, the share of export of Pärnu county accounted for 4.3% of Estonia's total exports.

Throughout the years, the majority of exports in Pärnu county has come from exporting economic units registered in Pärnu city. For a better overview, Pärnu city and Pärnu county have hereafter been examined separately (Figure 11, p. 115). In the late 1990s, export turnover started to increase much more rapidly in the case of economic units registered in Pärnu than the economic units registered in Pärnu county. Similar changes occurred also in the number of exporting economic units in the county as a whole. The economic downturn had a stronger effect on the exporting economic units in Pärnu city than on those in Pärnu county. The greatest export

turnover was achieved by the economic units in Pärnu city in 2012, when the export of goods reached 394 million euros. In 2014, the export turnover of the economic units in Pärnu city amounted to 349 million euros. The export turnover of Pärnu county has increased steadily and in 2014 reached the highest level of the past 21 years – 160 million euros.

Both in Pärnu city and county, throughout the years, the most significant contribution to the export of goods has come from exports in manufacturing, which constitutes 60–80% of the county's exports.

Pärnu city features three main economic activities (Figure 12, p. 116), which account for more than 92% of the total export of goods in Pärnu city. In the last four years, the export turnover of manufacturing has remained stable at more than 240 million euros, although the number of economic units has increased slightly over the last year. Furthermore, export turnover has not reached the pre-recession level. In Pärnu city, the greatest contribution to the export of goods in the manufacturing sector comes from economic units engaged in the manufacture of textiles, fabricated metal products, electrical equipment, and furniture.

In Pärnu city, a significant contribution to the export of goods also comes from the economic activities of wholesale and retail trade and transportation and storage. In wholesale and retail trade, economic units operating in wholesale are the main exporters of goods.

Based on export turnover, the major economic activities in Pärnu county include manufacturing, mining and quarrying, and wholesale and retail trade (Figure 13, p. 117). Over the 11-year period, the manufacturing sector in Pärnu county has shown continuous growth with slight decreases in 2009 and 2012. In this economic activity, the largest share of the export of goods is held by the manufacture of wood, fabricated metal products and textiles. In 11 years, the number of economic units has ranged between 70 and 90. Another important economic activity is mining and quarrying, where the main exports of the sector come from the extraction of peat. Wholesale and retail trade peaked in Pärnu county in 2012, and the main exporter in this sector is the economic activity of wholesale trade.

Hiiu county

Out of all counties, Hiiu county has the smallest share of exports in Estonia's export turnover. Hiiu county's share amounted to 0.29% in 1993, and after a slow increase over the years reached 0.9% in 2004, but in the following years the share of Hiiu county has decreased each year and it accounted for 0.4% of Estonia's export turnover in 2014.

The turnover of exporting economic units registered in Hiiu county has grown remarkably since 2000. The export turnover of goods in Hiiu county amounted to only 10 million euros in 1999 and to more than 40 million euros in 2005. The next few years saw a decline in export turnover before it started to grow again in 2010 (Figure 14, p. 117). The greatest turnover of the export of goods in the 21 years under observation – 50 million euros – was achieved in 2014. In the last 14 years, the number of exporting economic units in Hiiu county has ranged between 40 and 60.

In the last 11 years, more than 90% of the export of goods in Hiiu county has come from manufacturing (Figure 15, p. 118). The number of these economic units has grown after the recession; there were 30 exporting economic units operating in this economic activity in 2009, and the number of economic units had decreased to 22 by 2014. In this sector, the main contributors to exports include economic units engaged in the manufacture of electrical equipment, plastic products, the manufacture of wood and of products of wood and cork. In 2004, export turnover was rather remarkable also for economic units operating in wholesale and retail trade, but this activity has almost ceased since the economic downturn. The share of this economic activity was only 0.02% of the export turnover of the county in 2014. There are a great number of enterprises engaging in this activity, but the export turnover of the economic units is small. Since 2010, a small contribution to the export of goods has also been made by economic units operating in agriculture, forestry and fishing, particularly by those operating in forestry. During the 11 years in question, the number of exporting economic units in this economic activity has ranged between 4 and 11.

In 2014, the main export articles in Hiiu county included furniture and prefabricated buildings, articles of plastic, and mechanical appliances.

Järva county

Järva county accounts for 1–3% of Estonia's total exports of goods. Export turnover was on the rise since 1999 (Figure 16, p. 119), but dropped drastically after 2007. The economic downturn contributed to the decrease in both export turnover and the number of exporting economic units. Since 2010, both export turnover and the number of exporting economic units have been on the rise.

The two main economic activities in Järva county in terms of exports are manufacturing, and wholesale and retail trade, which together account for more than 90% of the total export of the county. The export turnover of the manufacturing sector started to decline after 2005 (Figure 17, p. 119), and fell to the lowest level of the period of EU membership in 2009. The recession had a greater impact on the exporting economic units engaged in manufacturing and by 2014 these units had not reached the level of 2005 yet. Wholesale and retail trade, however, have picked up after the economic downturn.

In Järva county, the main economic activities in the manufacturing sector have always included the manufacture of food products and the manufacture of wood and, since 2011, the manufacture of furniture and fabricated metal products as well. As for wholesale and retail trade, export volumes have been greater in wholesale. In 2010, export volumes in that economic activity doubled.

In 2014, the main export articles in Järva county included dairy produce, oil seeds, and wood and articles of wood.

Jõgeva county

The share of Jõgeva county in Estonia's total exports has always been rather modest, ranging between 0.3% and 0.98%. Export turnover increased in the early 2000s (Figure 18, p. 120); a major setback occurred in 2009, followed by rapid growth in 2013. The changes in the number of economic units have been quite similar to the changes in export turnover. The greatest change in the number of economic units following the adjustments made to the Commercial Register and the Commercial Code occurred in 2011–2013, as 29 new exporting economic units were added in 2011, the following year the number of exporting economic units decreased by 9, and increased again by 20 in 2013.

Jõgeva county has two significant economic activities (Figure 19, p. 120), which account for more than 95% of the total exports of the county. In the last 11 years, exporting economic units have mostly included those engaged in manufacturing, which accounted for 70–90% of the total exports of the county in the period observed. Wholesale and retail trade is another important economic activity, the share of which stands at 9–27% of the exports of the county. The impact of other economic activities on exports is rather marginal. Exporting economic units also operate in agriculture, forestry, the extraction of peat, and construction.

The economic units driving export turnover in the manufacturing sector mainly operate in the manufacture of food products, the manufacture of wood and of products of wood and cork, but also in the manufacture of machinery and equipment not elsewhere specified. The main exporting economic units in wholesale and retail trade engage in wholesale trade.

In 2014, the major export articles of Jõgeva county included animal and vegetable fats and oils, wood and articles of wood, and dairy produce.

Lääne county

The export share of Lääne county in Estonia's total export was the largest in 1996 – approximately 1.4%. It was also on the same level during the recession in 2009, but since then Lääne county's share of export has been in steady decline and in 2014 the exports of Lääne county accounted for only 0.53% of Estonia's total exports.

There were 124 exporting economic units in Lääne county in 1993 (Figure 20, p. 121). The number of such units started to decline rapidly from 1997. At the turn of the century,

the number of exporting economic units increased and in 2003 there were 111 economic units engaging in export activities in Lääne county. In 2004, after Estonia joined the EU and the free movement of goods was established, the number of exporting economic units decreased instead. During the economic downturn in 2009, however, the export turnover of Lääne county increased, reaching 88 million euros. There was a decrease in export turnover in 2010, when it dropped by 27 million euros compared to the previous year. In the following two years a slight increase was observed but since 2013 export turnover has been decreasing again. In 2014, the export of Lääne county amounted to 47 million euros.

The largest contribution to export turnover in Lääne county is made by economic units operating in the manufacturing sector (Figure 21, p. 122). While in 2004 the economic units engaged in the manufacture of wearing apparel accounted for almost a half of the total exports of manufacturing in Lääne county, the manufacture of wearing apparel constituted only one-fifth of the total manufacturing exports of Lääne county in 2014. The manufacture of wood and products of wood has also contributed to exports each year and there has been an increase in the exports of rubber and plastic products. During the economic downturn of 2009, a decrease occurred in the export turnover of some manufacturing activities, but large export volumes in the manufacture of chemicals and chemical products resulted in an increase in the manufacturing export of Lääne county. In agriculture, forestry and fishing, economic units operating in fishing and aquaculture make a significant contribution to export in Lääne county.

In 2014, the major export articles of Lääne county included mineral fuels, articles of plastic, and fish.

Lääne-Viru county

The share of the exports of Lääne-Viru county in Estonia's total exports has ranged between 2.7% and 3.9%. The share was the largest in 2010, after the recession, and the smallest in 2000. Exports grew the most in 2007, when they increased by about 72 million euros compared to the previous year and reached a total of approximately 311 million euros in Lääne-Viru county. In 2014, exports in Lääne-Viru county amounted to about 390 million euros.

In 1993, there were approximately 209 exporting economic units in Lääne-Viru county (Figure 22, p. 122). Over the following years, the number of economic units decreased. The number started to rise again in 2004, after Estonia acceded to the European Union. The largest decrease in the number of exporting economic units occurred during the economic crisis of 2009, when the number of exporting economic units decreased by 33 compared to the previous year. In 2014, there were 275 exporting economic units in Lääne-Viru county.

The main share of export turnover in Lääne-Viru county comes from the manufacturing sector (Figure 23, p. 123). While in 2004 the share of manufacturing exports constituted 92% of the total exports of Lääne-Viru county, it dropped to 83% the following year. In 2014, the share of manufacturing exports in the total exports of the county stood at 87%. In 2004, the largest share of export turnover in the manufacturing sector was generated by economic units engaged in the manufacture of wood and products of wood, furniture, textiles and food products, but since 2006 the list of exporting economic activities has been supplemented by the manufacture of paper and paper products and machinery and equipment not elsewhere specified. The export turnover of the manufacture of textile products dropped from 21 million euros in 2004 to 15 million euros by 2014. The greatest export turnover in 2014 was generated in the manufacture of wood and products of wood. While during the economic crisis of 2009 manufacturing exports decreased by approximately a quarter, export turnover in wholesale and retail trade increased by 24%. At the same time, the number of exporting economic units dropped in both economic activities. In 2008, however, wholesale and retail trade underwent a decrease in export turnover by 44% compared to 2007. In agriculture, forestry and fishing, exports have increased since 2008. In 2014, exports in this economic activity exceeded 7 million euros.

In 2014, the main export articles in Lääne-Viru county included wood and articles of wood, furniture and prefabricated buildings, and pulp of wood.

Põlva county

While in 1993 the exports of Põlva county accounted for 1.7% of Estonia's total export, they had dropped to 0.5% by 2014. In 2014, export turnover was even lower only in Hiiumaa county.

In 1993–1995, there were approximately 90 exporting economic units in Põlva county (Figure 24, p. 124). In the following three years, the number of exporting economic units dropped to 63. From there on, it remained stable until 2011, when the number started to increase rapidly. In 2013, the number of exporting economic units in Põlva county exceeded 100 and there were nearly 120 exporting economic units in the county in 2014.

The exporting economic units of Põlva county operate mainly in the economic activities of manufacturing and wholesale and retail trade (Figure 25, p. 124). The export turnover of economic units operating in the manufacturing sector was the largest in 2007 and 2008, when it constituted 95% of the total exports of Põlva county. In 2014, the share of the export turnover of manufacturing amounted to 71% of the exports of the county, whereas the number of exporting economic units in manufacturing has remained virtually unchanged. While in 2004 export turnover in manufacturing came mainly from the manufacture of food products, the manufacture of wood and of products of wood, and the manufacture of basic pharmaceutical products and pharmaceutical preparations, then in 2014 exports in the manufacture of food products dropped to zero. What has started to increase is the export turnover of wholesale and retail trade, which accounted for approximately 20% of the total export turnover of Põlva county in 2014. The number of exporting economic units in Põlva county has increased the most in agriculture, forestry and fishing, but their export turnover is very small.

The main export articles in Põlva county in 2014 were pharmaceutical products, furniture and prefabricated buildings, and wood and articles of wood.

Rapla county

In 1993–2014, the share of the export turnover of Rapla county in the total exports of Estonia amounted to 1.02–2.23%. The share of export turnover was the largest in 2002, but has been in decline ever since, reaching 1% by 2011. In 2013 and 2014, the share of the export turnover of Rapla county started to increase again, constituting approximately 1.4% of the total exports of Estonia in 2014.

Since 1997, exports grew steadily until 2006 when the export turnover of Rapla county exceeded the threshold of 100 million euros for the first time (Figure 26, p. 125). In the following three years, export turnover remained on the same level. In 2009, export turnover dropped to 83 million euros, but exceeded the threshold of 100 million euros again already the following year, in 2010.

The number of economic units was in steady decline from 1994 to 2000. In the succeeding years, the number of exporting economic units was on the rise, although a minor decrease occurred in 2003. In 2014, there were more than 230 exporting economic units in Rapla county.

The exporting economic units of Rapla county operate mostly in the manufacturing sector (Figure 27, p. 125). In 2004, the export turnover of manufacturing constituted 89% of the total export turnover of Rapla county. Since 2006, the share of manufacturing exports has started to decline, but in the last two years it has increased slightly again. While in 2004, in Rapla county, the majority of the turnover generated by the exporting economic units operating in manufacturing came from the manufacture of paper and paper products, other non-metallic mineral products and the manufacture of wood and of products of wood, then in 2014 the main activities included the manufacture of food products, the manufacture of wood and of products of wood, and the manufacture of furniture. In Rapla county, the share of exports in wholesale and retail trade has increased from 8% in 2004 to 15% in 2014. Over the years, the number of exporting economic units has grown the most in manufacturing, wholesale and retail trade, and construction.

In 2014, the main export articles in Rapla county included glass and glassware, wood and articles of wood, and miscellaneous edible preparations.

Saare county

In 1993–2014, the share of the export turnover of Saare county in Estonia's export turnover ranged from 0.89% to 1.82%. Export turnover exceeded the threshold of 100 million euros for the first time in 2007 (Figure 28, p. 126). The number of economic units has generally been growing steadily since 2001. A slight decrease in the number of economic units occurred only in 2005, 2007 and 2013. In 2014, the number of exporting economic units stood at 189, while export turnover decreased by approximately 14 million euros year over year.

The exporting economic units of Saare county mostly operate in the manufacturing sector (Figure 29, p. 127). In 2004–2014, the manufacturing sector accounted for 81–91% of the total exports of Saare county. The number of exporting economic units in manufacturing has not increased much over the years, but it has doubled in wholesale and retail trade. The majority of exports in Saare county come from the manufacture of food products, rubber and plastic products, electronic equipment, and other transport equipment. Since 2005, exports have also started to increase in the manufacture of motor vehicles and trailers.

Fishing and aquaculture exports constituted more than 40% of the total exports in agriculture, forestry and fishing in Saare county in 2004, but there has been a steep fall since 2011 and in 2014 fishing and aquaculture exports amounted to only 8% of the total exports of that economic activity. The main exporters in wholesale and retail trade are economic units operating in wholesale trade.

The main export articles of Saare county in 2014 were boats and ships, fish and electrical equipment.

Valga county

The export turnover of Valga county soared in 1994 and 2005 (Figure 30, p. 127). Compared to the preceding year, export turnover increased 2.8 times in 1994 and 1.3 times in 2005, exceeding the threshold of 100 million euros for the first time. Exports grew also after the recession in 2010, but in 2014 exports fell. In 2014, Valga county exported goods for 137 million euros.

There were 121 exporting economic units in Valga county in 1993 and such units numbered 150 in 2014. A considerable decline in the number of exporting economic units took place in 1995 and 1996, when the Commercial Register was adjusted, and during the recession in 2009.

The exporting economic units of Valga county mostly operate in manufacturing, wholesale and retail trade, and transportation and storage (Figure 31, p. 128). Throughout the years, more than 80% of the export turnover in manufacturing has come from the manufacture of furniture, the manufacture of wood and of products of wood, and the manufacture of wearing apparel. In 2014, the manufacture of wood and of products of wood accounted for approximately a half of the total manufacturing exports in Valga county. In recent years, the number of exporting economic units has increased the most in the economic activity of agriculture, forestry and fishing. While there were ten economic units in this domain in 2004, their number had increased to as many as 27 by 2014. The number of exporting economic units operating in manufacturing, wholesale and retail trade, and transportation and storage has not changed much.

In 2014, the main export articles in Valga county were wood and articles of wood, furniture and prefabricated buildings, and vehicles and parts thereof.

Viljandi county

In 1993, the export turnover of Viljandi county stood at 16 million euros (Figure 32, p. 129). Over the following years, export turnover increased, exceeding 100 million euros in 2003. The Russian financial crisis of 1998 had no impact on the exports of Viljandi county, which continued to grow. Similarly to the other counties, Viljandi county also faced a decline in export turnover in 2009, but it recovered already in the succeeding year. In 2014, the export turnover of Viljandi county amounted to 278 million euros, which constituted 2.3% of the total export turnover in Estonia. The share of the export turnover of Viljandi county was the smallest in 2007, when it accounted for 1.25% of the total exports of Estonia.

In 1993–2014, the number of exporting economic units increased 1.9 times. The number of exporting economic units was in steady decline since 1995, but it has been increasing again since 2000. There was a slight decrease in 2005, 2009 and 2013.

The number of economic units has increased the most in the economic activities of wholesale and retail trade, construction, agriculture, forestry and fishing, and manufacturing (Figure 33, p. 129). In 2004, manufacturing exports accounted for 96% of the total exports of Viljandi county. Over the following years, the share decreased, reaching 85% in 2009. In 2014, the share of manufacturing exports increased to 91% of the total exports of Viljandi county. Besides manufacturing, other major exporting economic activities in Viljandi county include mining and quarrying, and wholesale and retail trade.

The economic units of Viljandi county mostly export wood and articles of wood, furniture and prefabricated buildings, and electrical equipment.

Võru county

The share of the export turnover of Võru county in Estonia's total exports was the greatest in 2009 – 2.4%. The share decreased over the following years. In 2014, the export turnover of Võru county amounted to 106 million euros, which accounted for 0.9% of the total export turnover of Estonia.

In 1993, there were 84 exporting economic units in Võru county (Figure 34, p. 130). Until 2004, the number of exporting economic units in Võru county remained around 100; after accession to the EU, the number of economic units increased to more than 130. The next major increase in the number of economic units occurred after the economic crisis of 2009. In 2014, Võru county boasted already 211 exporting economic units, 83 of which were engaged in manufacturing. Since 2004, the largest increase has occurred in the number of exporting economic units operating in wholesale and retail trade (Figure 35, p. 130).

In Võru county, the economic units with the largest export turnover have always been those engaged in manufacturing. In 2014, manufacturing accounted for 81% of the total export turnover of Võru county. Manufacturing enterprises were followed by exporting economic units operating in wholesale and retail trade, and transportation and storage. As for the manufacturing sector, the greatest export increase in 2004–2014 occurred in the manufacture of wood and of products of wood. While in 2004 the manufacture of wood and of products of wood constituted 27% of the total manufacturing exports, then by 2014 the share of this sector had increased to 54%.

The main export articles of Võru county in 2014 were wood and articles of wood, furniture and prefabricated buildings, and mechanical appliances.

Summary

Based on export turnover, Estonia can basically be divided in two – Harju county and the rest of Estonia. In recent years, the export turnover of the economic units of Harju county (incl. Tallinn) alone has accounted for more than 60% of the total exports of Estonia.

In 2010, after the economic downturn, the exports of economic units with an Estonian commercial registry code increased by 40% compared to 2009. Export turnover increased in almost all counties, but especially in Harju county. Exporting economic units overcame the decline in a single year and exceeded the former record-high export level of 2008 by 9%. The most recent increase in export turnover occurred in 2012, when exports increased by 2% compared to the previous year. Over the last three years, export turnover has decreased rather than increased. In 2014, the export turnover of Harju county dropped by 3% compared to 2013. As Harju county accounts for a major share in the total exports of Estonia, it is hard to notice that, in 2014, export turnover actually increased in several Estonian counties, e.g. in Viljandi, Rapla, Põlva, Lääne-Viru, Jõgeva, Järva, Hiiu and Tartu counties.

In all counties, major exporting economic units operate in the manufacturing sector, followed by wholesale and retail trade and, in most cases, transportation and storage. In some counties there

was a common third most important economic activity, such as mining and quarrying in Pärnu and Viljandi counties or agriculture, forestry and fishing in Hiiu, Lääne, Lääne-Viru, Rapla and Saare counties. In recent years, export turnover has declined the most in economic units registered as specialising in transportation and storage.

The main export articles include wood and articles of wood, furniture, prefabricated buildings, dairy produce, fish, mineral products, electrical equipment, textile articles, articles of plastic, and mechanical appliances. There are also counties which export only the goods characteristic of that particular county, for example ships and boats in Saare county, pharmaceutical products in Põlva county, vehicles and parts thereof in Valga county, glass and glassware in Rapla county, pulp of wood in Lääne-Viru county, animal and vegetable fats and oils in Jõgeva county, oil seeds in Järva county, peat in Pärnu county.

Definitions and methodology

Exports – exportation of goods produced in Estonia, exportation of goods imported from a foreign country (re-export). Exports exclude transit and services.

Economic unit – an enterprise (company, sole proprietor) and a non-profit unit (non-profit association, foundation, government institution, local government institution).

Economic units are distributed by administrative unit based on the legal address of the economic unit. Even if the economic unit operates in several counties, the administrative unit is still determined based on the legal address.

The analysis excludes foreign companies which perform foreign trade transactions in Estonia but are not linked with an Estonian economic unit.

Economic activities are provided in the analysis on the most aggregated level – based on the letter, and in the more detailed section, the 2-digit EMTAK code (<https://emtak.rik.ee/EMTAK/pages/klassifikaatorOtsing.aspx>).

The general data also include estimations, while the more detailed analysis (by county and by economic activity) uses only collected data, gathered from Intrastat reports and from customs declarations filed with the Estonian Tax and Customs Board. Foreign trade transactions performed by private persons are not included.

On the more detailed level, the analysis covers only the data on the exporting economic units with an Estonian commercial registry code.

PÕLLUMAJANDUSLOENDUSED JA PÕLLUMAJANDUSE ARENGU PIIRKONDLIKUD ERIPÄRAD

Eve Valdvee, Andres Klaus
Statistikaamet

Sissejuhatus

Kord kümne aasta jooksul korraldavad Euroopa Liidu riigid ja enamik teisi maailma riike põllumajandusloendusi. Ühest küljest võimaldavad põllumajandusloendused saada piirkondlikul tasemel detailsemaid andmeid kui tavastatistika, teisest küljest annavad nad erinevalt tootmisstatistikast põllumajandusest kompleksse ülevaate ning infot ka sellest, kes ja millised on põllumajandustootjad. Ehkki osa tavapärasest põllumajandusstatistikast on samuti piirkondlikul tasemel kättesaadav, saab põllumajandustootjate ja nende struktuuri kohta maakondlikke andmeid vaid põllumajandusloendustest.

Nagu Euroopa Liidus tavaks, hõlmavad põllumajandusloendused kõiki põllumajanduslikke majapidamisi ehk üksusi, kus on vähemalt üks hektar kasutatavat põllumajandusmaad või kus toodetakse põllumajandussaadusi peamiselt müügiks. Eestis on mõne kultuuri ja loomaliigi puhul siiski üsna olulised ka majapidamistest väiksemad üksused ehk põllumajanduslikud kodumajapidamised. 2012. aastal oli neid ligi 170 000, kuid kasutatavast põllumajandusmaast hõlmasid nad ühtekokku alla 1%. Põllumajanduslikud kodumajapidamised ei ole põllumajandusloenduse objekt, neid uuritakse soovitude kohaselt kord kümne aasta jooksul eraldi, pigem sotsiaalstatistika raames. Vajadusel saab nende andmeid vaadata siiski koos majapidamiste andmetega. Arvestades põllumajanduslike majapidamiste määratlust on loomulikult ka nende seas hulganisti selliseid, kes toodavad vaid oma pere vajadusteks.

Põllumajandusloendusi on Eestis korraldatud juba alates 1919. aastast, kokku on neid olnud kuus (enne II maailmasõda veel 1925., 1929. ja 1939. aastal ning taasiseseisvunud Eestis 2001. ja 2010. aastal) ja nende andmed on üldjoontes võrreldavad. Et muutused Eesti põllumajanduses on pärast II maailmasõda olnud äärmiselt suured, on järgnevalt vaadeldud vaid 2001. ja 2010. aasta põllumajandusloenduste vahelist aega ning 1939. ja varasemate aastate põllumajandusloendusi ei käsitleta. Viimasest põllumajandusloendusest on möödunud juba hulk aastaid, seetõttu on andmete olemasolul välja toodud ka pärast põllumajandusloendust toimunud muutused. Need on esitatud siiski vaid kogu Eesti kohta, sest 2013. aasta põllumajanduse struktuuriuuring ei võimalda maakondlikku jaotust. Tootmisstatistika aga ei kajasta põllumajandustootjate ja nende struktuuri andmeid.

Veel tuleb arvestada, et vastavalt Euroopa Liidu (EL) metoodikale ja tegelikele võimalustele näidatakse majapidamise maad, loomad ja kogu tegevus majapidamise keskuses asuvaks. Arvestades praegust põllumajandustootmise kontsentratsiooni on Eestis aga juba tavalised nii suured majapidamised, mille maad ja loomad asuvad tegelikult mitmes vallas või maakonnas. Statistikas koondatakse need kõik kokku majapidamise keskusesse. Suure kontsentratsiooni tõttu ei ole võimalik enamikku andmeid valla tasemel avaldada, sest valdades on majapidamisi vähe ja osa neist on nii suured, et ka koondina esitatult oleksid nad kaudselt identifitseeritavad. Maakonna tasemel toimuvaid muutusi saab põllumajandusloenduste alusel siiski analüüsida ning tuua välja ka maakondade erinevused. Edasine tootmise kontsentratsioon on viinud selleni, et ka kõiki uuemaid maakondlikke andmeid ei ole konfidentsiaalsusprobleemide tõttu võimalik enam alati avaldada.

Majapidamised ja nende standardtoodang

2010. aastal oli Eestis 19 613 põllumajanduslikku majapidamist (kaart 14, lk 267). 2001. aasta põllumajandusloendusega võrreldes oli majapidamiste arv vähenenud ligi kolm korda. Majapidamised olid kas põllumajandusliku tegevuse täielikult lõpetanud või oli nende maakasutus

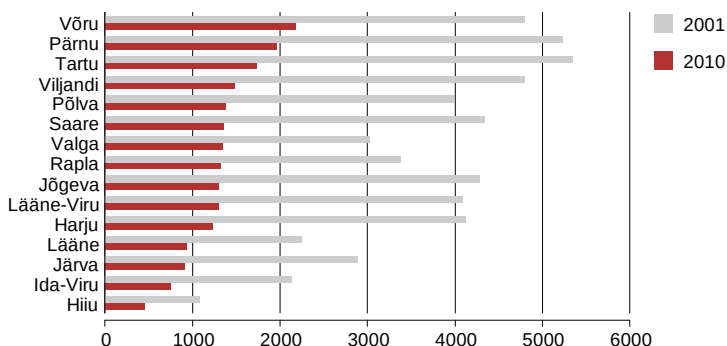
kahanenud alla ühe hektari. Seejuures kadusid ära just väikesed, alla 10-hektarise põllumajandusmaaga majapidamised. Nende arv vähenes koguni neli korda. Samas suurenes vähemalt 100-hektariste majapidamiste arv 1,7 korda ehk 724 majapidamise võrra.

Kuigi väikesi majapidamisi jäi palju vähemaks, olid ikka veel üle poole (54%) Eesti majapidamistest alla 10-hektarised. 10–100-hektarisi majapidamisi oli 37% ja vähemalt 100-hektarisi majapidamisi 9%. Selline struktuur erineb tunduvalt Euroopa Liidu keskmisest (80%, 17%, 3%), mida mõjutavad eelkõige lõunapoolsed liikmesriigid, kus väga väikseid majapidamisi on väga palju. Ainuüksi Rumeenias asub 32% EL-27^a majapidamistest ja alla 10-hektariste majapidamiste osatähtsus on seal 98%. Vastupidine pilt on enamikus n-ö vanades liikmesriikides, kus on vähe alla 10-hektarisi majapidamisi ja palju 10–100-hektarisi (näiteks Soomes vastavalt 22% ja 72%).

Majapidamiste arv vähenes 2001. aasta põllumajandusloendusloendusega võrreldes kõigis maakondades, suhteliselt kõige rohkem Harju (3,4 korda) ja kõige vähem Võru maakonnas (2,2 korda) (joonis1). Absoluutarvudes kadus kõige rohkem majapidamisi Tartu maakonnas (3616) ja kõige vähem Hiiu maakonnas (620 majapidamist).

Joonis 1. Majapidamised maakonna järgi, 2001, 2010

Figure 1. Holdings by county, 2001, 2010

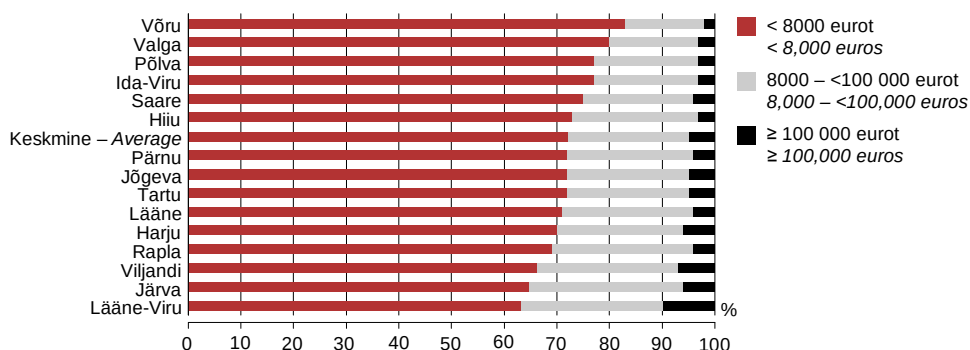

2013. aasta põllumajanduse struktuuriuuringu andmetel on majapidamiste arv stabiliseerunud 19 200 juures. Majapidamiste arvu vähenemine on peatunud, sest maaomanikud ei kiirusta enam tootmisest loobumisel oma maid rendile andma, vaid eelistavad PRIA^b toetatavaid maid ise hooldada. Samas ei ole muutunud majapidamiste jaotus kasutatava põllumajandusmaa järgi.

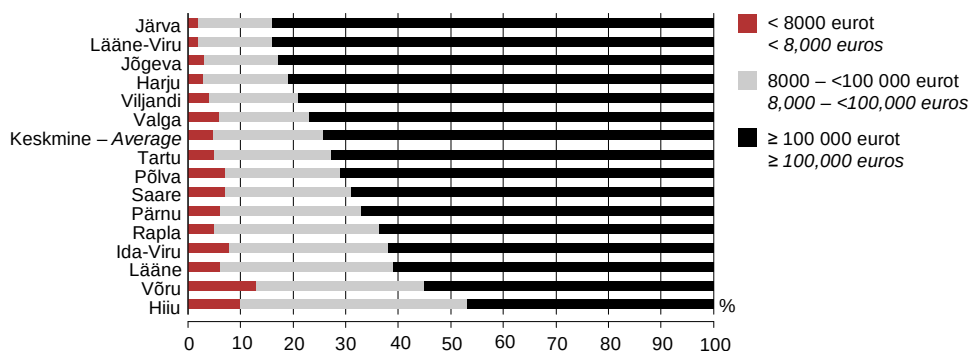
Majapidamisi jagatakse suurusklassidesse peale põllumajandusmaa ka standardtoodangu järgi. Viimane on põllumajandustoodangu väärtus keskmistes hindades, see ühendab taimekasvatuse ja loomakasvatuse rahalises väärtuses ning iseloomustab majapidamise suurust seetõttu paremini kui jaotus kasutatava põllumajandusmaa suuruse järgi. Allpool on majapidamised jaotatud kolme suurusklassi: väikesed (alla 8000 euro), keskmised (8000 – 100 000 eurot) ja suured (vähemalt 100 000 eurot). Maakondades, kus majapidamiste arvu vähenemine on olnud väiksem, oli 2010. aastaks üldiselt säilinud ka rohkem väikseid majapidamisi (joonis 2). Kõige suurem oli väikemajapidamiste osatähtsus Lõuna-Eestis – Võru, Valga ja Põlva maakonnas, kuid ka Ida-Viru maakonnas ja saartel. Samal ajal oli Lääne-Viru, Järva ja Viljandi maakonnas rohkem suuri majapidamisi.

^a 2010. aastal oli Euroopa Liidus 27 riiki: nn vanad liikmesriigid (EL-15, liitunud enne 2004. aastat) Belgia, Taani, Saksamaa, Iirimaa, Kreeka, Hispaania, Prantsusmaa, Itaalia, Luksemburg, Holland, Austria, Portugal, Soome, Rootsi ja Suurbritannia ning nn uued liikmesriigid (EL-12) Bulgaaria, Tšehhi, Eesti, Küpros, Läti, Leedu, Ungari, Malta, Poola, Rumeenia, Sloveenia ja Slovakkia.

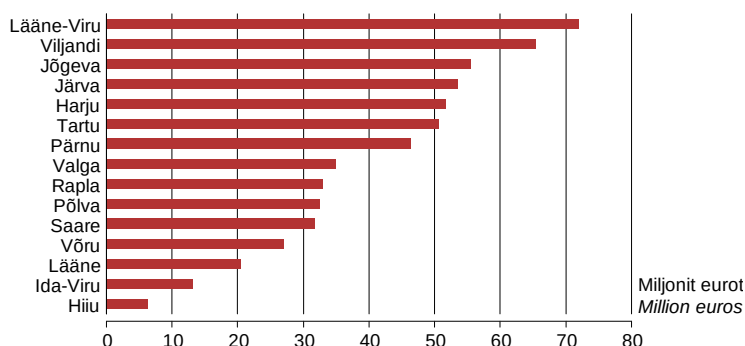
^b Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Amet

Joonis 2. Majapidamised majandusliku suuruse ja maakonna järgi, 2010*Figure 2. Holdings by economic size and county, 2010*

2010. aasta põllumajandusloenduse andmetel oli põllumajanduslike majapidamiste standardtoodang 594,4 miljonit eurot ehk 21% rohkem kui 2007. aastal. Kolmveerandi kogu riigi standardtoodangust andsid ligi 900 suurt majapidamist (standardtoodanguga vähemalt 100 000 eurot). Samal ajal oli ligi kolmveerand majapidamistest väikemajapidamised (standardtoodanguga alla 8000 euro), kes andsid ainult 5% standardtoodangust. 3500 põllumajanduslikku majapidamist põllumajandussaadusi ei tootnud ning tegeles põllumajandusmaa heas põllumajanduslikus ja keskkondlikus korras hoidmisega. Maakondadest oli suurte majapidamiste standardtoodangu osatähtsus üle 80% Järva, Lääne-Viru, Jõgeva ja Harju maakonnas ning kõige väiksem – alla 50% – Hiiu maakonnas (joonis 3). Väikeste majapidamiste standardtoodangu osatähtsus oli üle 10% vaid Võru ja Hiiu maakonnas.

Joonis 3. Standardtoodang majapidamiste majandusliku suuruse ja maakonna järgi, 2010*Figure 3. Standard output by economic size of holdings and county, 2010*

Summaarselt oli standardtoodang 2010. aastal kõige suurem Lääne-Viru ja Viljandi maakonnas – vastavalt 72 ja 65,4 miljonit eurot, ning kõige väiksem Hiiu ja Ida-Viru maakonnas – 6,3 ja 13,2 miljonit eurot (joonis 4). Keskmise standardtoodangu majapidamise kohta oli kõige suurem suurte majapidamistega Järva ja Lääne-Viru maakonnas – vastavalt 59 200 ja 55 500 eurot (ligi kaks korda suurem kui Eesti keskmine). Väiksem keskmine standardtoodang majapidamise kohta oli väikeste majapidamistega Võru ja Hiiu maakonnas – 12 400 ja 13 700 eurot (üle kahe korra väiksem kui Eesti keskmine).

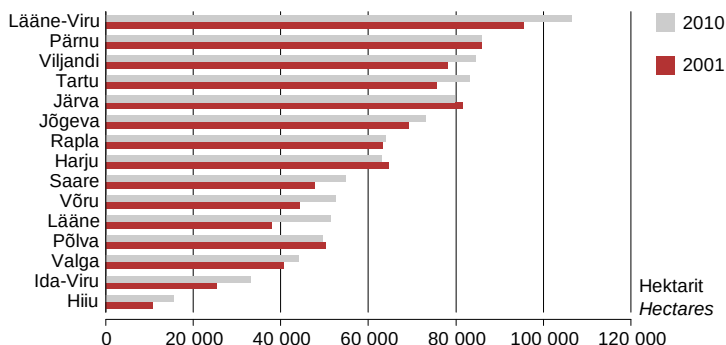
Joonis 4. Majapidamiste standardtoodang maakonna järgi, 2010*Figure 4. Standard output of holdings by county, 2010*

2013. aastaks suurenes nii majapidamiste standardtoodang kui ka tootmise kontsentratsioon veelgi. Standardtoodang oli 2013. aastal üle 675 miljoni euro, suurte, vähemalt 100 000-eurose standardtoodanguga majapidamiste arv jõudis tuhandeni ja nende osatähtsus tootmises 78%-ni. Samal ajal suurenes tuhande võrra ehk 4500-ni majapidamiste arv, kes põllumajandussaadusi ei tooda.

Maakasutus

2010. aastal oli põllumajanduslike majapidamiste valduses 940 930 hektarit kasutatavat põllumajandusmaad ehk 69 700 hektarit rohkem kui 2001. aastal. Majapidamiste arvu kahanemine ei toonud kaasa põllumajandusmaa kasutusest väljalangemist, sest väikeste majapidamiste kadumisega tarvitusest jäänud maa võtsid kasutusse suuremad majapidamised. Viimaseid tekkis juurde ja nende valduses on järjest suurem osa põllumajandusmaast.

Kui majapidamiste arv vähenes aastatel 2001–2010 eranditult kõigis maakondades, siis kasutatav põllumajandusmaa suurenes üheteistkümnnes maakonnas kokku 74 000 hektari võrra ja vähenes Järva, Harju ja Põlva maakonnas kokku 4000 hektari võrra (joonis 5). Pärnu maakonnas muutust peaaegu ei olnud. 2010. aastal oli kõige rohkem kasutatavat põllumajandusmaad Lääne-Viru ja Pärnu maakonnas – vastavalt 107 000 ja 86 000 hektarit ning kõige vähem Hiiu, Ida-Viru ja Valga maakonnas – 16 000, 33 000 ja 44 000 hektarit. Kõige rohkem suurenes kasutatav põllumajandusmaa Lääne maakonnas – 13 000 hektarit ehk 35%. Suhteliselt suurenes kasutatav põllumajandusmaa kõige rohkem Hiiu maakonnas – 43%. Kui üldiselt põhjustab põllumajandusmaa suurenemist hooldatavate püsirohumaade lisandumine, siis Lääne-Viru maakonna põllumajandusmaa suurenemises ja Järva maakonna põllumajandusmaa vähenemises on oma osa ka Lehtse valla üleviimisel Järva maakonnast Lääne-Viru maakonda 1. novembril 2015. Samuti tuleb arvestada, et kõik maad ja loomad näidatakse majapidamise keskuse asukohas, kuigi suured majapidamised võivad rentida või omada maid ja loomi mitmes maakonnas.

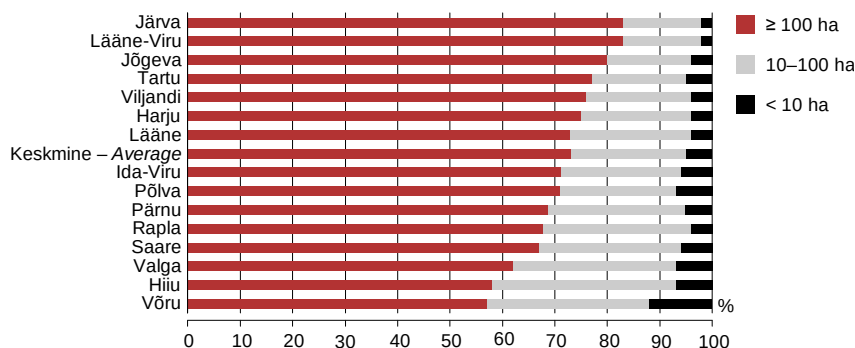
Joonis 5. Kasutatav põllumajandusmaa maakonna järgi, 2001, 2010*Figure 5. Utilised agricultural area by county, 2001, 2010*

Peale põllumajandusmaa suurenemise toimusid aastatel 2001–2010 märkimisväärsed muutused nii majapidamiste kui ka põllumajandusmaa struktuuris. Nii alla 50-hektariste majapidamiste arv kui ka nende põllumajandusmaa vähenesid järjepidevalt. Eriti kiiresti vähenes kuni 20-hektariste majapidamiste arv ja põllumajandusmaa. Samal ajal üle 100-hektariste majapidamiste arv ja põllumajandusmaa suurenes. 50–100-hektariste majapidamiste grupis toimus minimaalne kasv, mis näitab, et jätkusuutliku majapidamise põllumajandusmaa suurus jääb 100 hektari lähedale.

Kuigi majapidamiste struktuur oli maakonniti küllalt erinev, oli kõigis maakondades põhiosa maast suurte, vähemalt 100-hektariste majapidamiste valduses – alates 57%-st Võru maakonnas kuni 83%-ni Järva maakonnas (joonis 6). Suurtest majapidamistest ülejääva osa hõlmasid põhiliselt keskmised majapidamised. Väikemajapidamiste kasutatava põllumajandusmaa osatähtsus ületas 10% ainult Võru maakonnas. Koos väikeste majapidamiste kadumisega kasvab pidevalt ka majapidamiste keskmine suurus. Majapidamiste erineva struktuuri tõttu erineb ka majapidamise keskmine suurus maakonniti oluliselt. Järva ja Lääne-Viru maakonnas, kus on suured majapidamised ja väikseid suhteliselt vähem, on majapidamise keskmine suurus oluliselt suurem kui mujal – vastavalt 88 ja 82 hektarit, mis ületab Eesti keskmise peaaegu kaks korda (kaart 15, lk 268). Majapidamise keskmine suurus on väiksem Lõuna-Eestis ja saartel, kõige väiksem Võru maakonnas – 24 ha ehk kaks korda väiksem kui Eesti keskmine. Seejuures peab märkima, et Võru maakonna keskmine majapidamine on siiski tunduvalt suurem kui ELi keskmine (14,3 ha) ja võrdne nn vanade ELi riikide keskmisega.

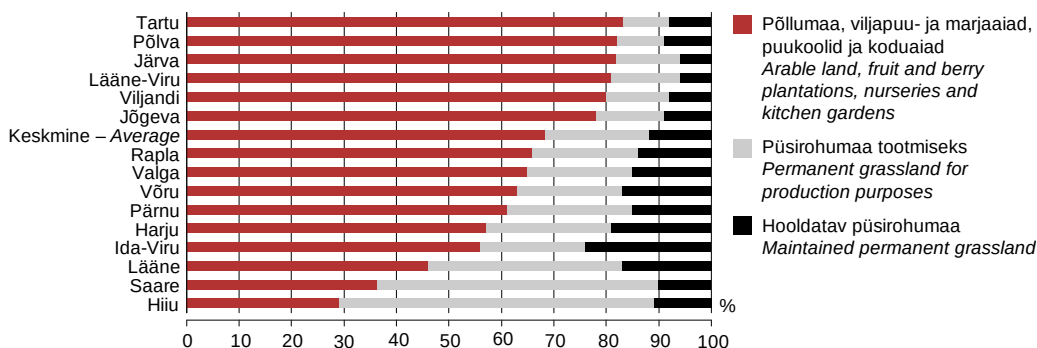
Joonis 6. Kasutatav põllumajandusmaa suurusklassi ja maakonna järgi, 2010

Figure 6. Utilised agricultural area by size and county, 2010

2010. aastaks kujunenud põllumajandusmaa struktuur kinnitab põllumajandusmaa koondumist suurtesse majapidamistesse. Kuigi Eestis oli alla 10-hektarisi majapidamisi 54%, oli nende valduses vaid 5% põllumajandusmaast. Samal ajal oli üle 100-hektarisi majapidamisi ainult 9% ja nende valduses oli 73% põllumajandusmaast. Ehkki arvuliselt oli üle 100-hektarisi majapidamisi kõige rohkem suurusklassis 100–300 hektarit, oli Eestis ka 133 väga suurt majapidamist, kus põllumajandusmaad oli üle 1000 hektari. Selliste majapidamiste valduses oli ligi veerand (24%) põllumajandusmaast.

Veelgi rohkem kui struktuur suurusklassi järgi, erineb maakonniti põllumajandusmaa struktuur kasutuse järgi (joonis 7). Põllumajandusmaa jagunemine põllumaaks ja püsirohumaaks näitab ligikaudselt ka põllumajandusmaa kasutamise efektiivsust. Mida suurem on põllumaa ja püsi-kultuuride osatähtsus, seda suurem on võimalik efektiivsus. Kui tootmiseks kasutatavalt püsirohumaalt saab vähem toodangut kui mis tahes põllukultuuri või püsi-kultuuri kasvatamisest, siis hooldatavalt püsirohumaalt ei saa toodangut üldse. 2010. aasta põllumajandusloenduse andmetel oli Tartu, Põlva, Järva ja Lääne-Viru maakonnas põllumaa ja püsi-kultuuride osatähtsus üle 80%, saartel jäi see alla 40% (Hiiumaal isegi alla 30%) (kaart 16, lk 268). Samal ajal oli Hiiu ja Saare ning ka Lääne maakonnas rohusööjate (eriti lammaste) sööda tootmiseks kasutusel palju püsirohumaad (60%, 53% ja 37% põllumajandusmaast). Kasutusest välja jäänud hooldatava püsirohumaad osatähtsuse poolest paistsid silma Ida-Viru ja Harju maakond (vastavalt 24% ja 19%). Absoluutväärtuses oli hooldatavat püsirohumaad kõige rohkem Pärnu ja Harju maakonnas (vastavalt 13 000 ja 12 000 hektarit).

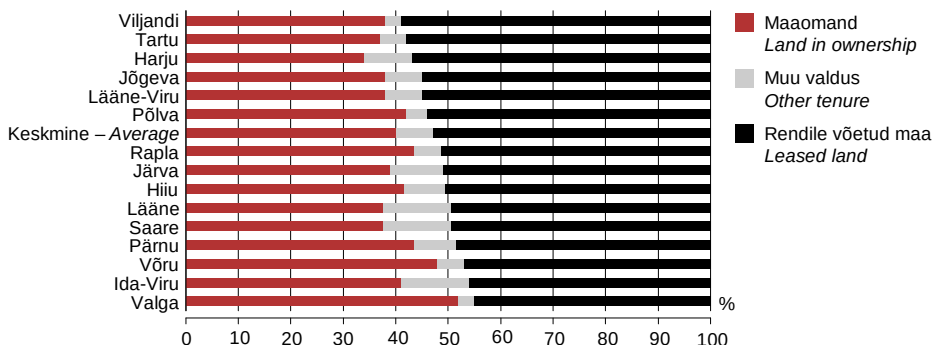
Joonis 7. Kasutatav põllumajandusmaa kasutusviisi ja maakonna järgi, 2010*Figure 7. Utilised agricultural area by type of use and county, 2010*

Põllumajandusmaa jaotus omandivormi järgi oli põhiliselt välja kujunenud juba eelmiseks põllumajandusloenduseks ja muutused pärast 2001. aastat ei ole olnud väga suured. Siiski suurenes rendimaa osatähtsus 2010. aastaks 45%-st 53%-ni ja nii maaomandi kui ka muu valduse osatähtsus kahanes. Kui 2001. aastal oli muu valdus põhiliselt veel tagastamata maa, siis 2010. aastal oli see enamjaolt tasuta kasutusse saadud maa.

Suurte ja väikeste majapidamiste põllumajandusmaa jaotus omandivormi järgi erines tunduvalt. Kui alla 10-hektariste majapidamiste põllumajandusmaast hõlmas enamiku ehk 89% oma maa ja 50–100-hektaristel oli oma maad umbes pool (ülejäänud oli rendimaa), siis üle 1000-hektaristel majapidamistel oli oma maad ainult 28% põllumajandusmaast ja põhiosa oli rendimaa.

Nagu kogu Eestis, nii suurenes ka enamikus maakondades rendimaa ja vähenes omandis oleva põllumajandusmaa osatähtsus (joonis 8). Ainus erand oli Järva maakond, kus omandis oleva põllumajandusmaa osatähtsus suurenes 8% ja rendimaa osatähtsus vähenes 14%. Ilmselt leidsid Järva maakonna suured majapidamised võimalusi maid välja osta. Omandis oleva põllumajandusmaa osatähtsus suurenes ka Saare ja Lääne-Viru maakonnas, kuid seal suurenes ka rendimaa osatähtsus muu valduse ja lisandunud põllumajandusmaa arvel. Kuigi kogu Eestis vähenes muu valduse osatähtsus põllumajandusmaas 11%-st 7%-ni, oli selle osatähtsus Ida-Viru, Lääne ja Saare maakonnas siiski veel üle 10% (kõigis 13%). Et muu valdus on suurelt osalt tasuta kasutusse saadud maa, näitab see ka rendituru olukorda ja seda, et Ida-Viru, Lääne ja Saare maakonnas oli võimalik arvestatavat osa põllumajandusmaast veel tasuta kasutada.

2010. aastal oli rendimaa osatähtsus kõige suurem Viljandi (59%) ja kõige väiksem Valga maakonnas (45%). Valga maakonnas oli ka kõige väiksem muu valduse osatähtsus (3%) ja suurim omanduses oleva põllumajandusmaa osatähtsus (52%).

Joonis 8. Kasutatav põllumajandusmaa omandivormi ja maakonna järgi, 2010*Figure 8. Utilised agricultural area by type of ownership and county, 2010*

Pärast 2010. aasta põllumajandusloendust on põllumajanduslike majapidamiste kasutatava põllumajandusmaa suurenemine jätkunud – 2013. aasta põllumajanduse struktuuriuuringu andmetel oli põllumajandusmaad peaaegu 958 000 hektarit ja 2014. aastal suurenes see veelgi. Samas ei ole majapidamiste jaotus kasutatava põllumajandusmaa järgi muutunud. Rendimaa osatähtsus suurenes 2013. aastaks 54%-ni ehk 1% võrra.

Loomakasvatus

2001. aastaga võrreldes vähenes loomadega põllumajanduslike majapidamiste arv 2010. aastaks üle kolme korra – 32 400-st 9700-ni. Loomühikute^a (LÜ) arvestuses vähenes loomakasvatus aga ainult 7%. Kui 2001. aastal oli ühe majapidamise kohta keskmiselt kümme loomühikut, siis 2010. aastal 32. See näitab, et hoolimata loomapidajate arvu tohutust langusest oli suur osa Eesti loomakasvatusest siiski alles ja paiknenud ümber suurematesse majapidamistesse.

Loomakasvatus loomühikute arvestuses vähenes eelmise loendusega võrreldes suuresti just veiste (14%), sh eriti piimalehmade (25%) arvu vähenemise tõttu. Piimakarja osatähtsuse vähenemine viitab lihaste pidamise levikule. Samal ajal ei ole piimakarja vähenemisega kaasnenud piimatoodangu langust, vaid Eesti piimatoodang on tänu tootlikkuse kasvule lehma kohta hoopis suurenenud. Veiste koguarvu vähenemist kompenseeris osaliselt sigade arvu kasv 18% ja lammaste arvu kahekordistumine.

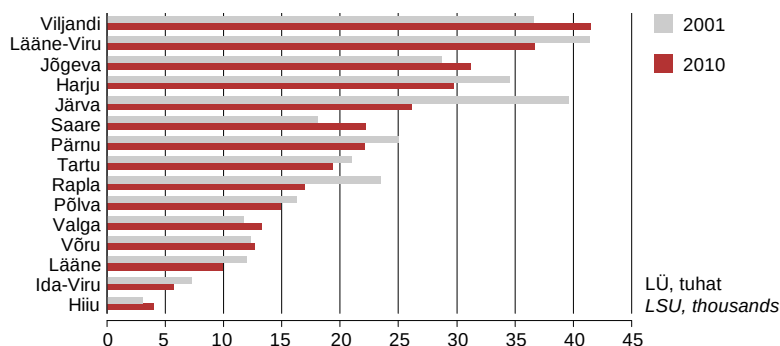
Maakondadest oli 2010. aastal kõige rohkem loomühikuid Viljandi, Lääne-Viru ja Jõgeva maakonnas ning kõige vähem Hiiu, Ida-Viru ja Lääne maakonnas (joonis 9, kaart 17 lk 269). Loomakasvatus suurenes loomühikute arvestuses kuues ja vähenes üheksas maakonnas, kuid eri loomaliikide puhul võisid muutused olla erisuunalised. Kõige rohkem suurenes loomakasvatus loomühikutes Viljandi maakonnas, suhteliselt aga Hiiu maakonnas (peaaegu kolmandiku võrra). Kõige rohkem – peaaegu kolmandiku võrra – vähenes loomakasvatus Järva maakonnas (oma osa selles oli ka Lehtse valla üleviimisel Järva maakonnast Lääne-Viru maakonda).

2013. aastal oli Eestis 8400 loomi pidavat majapidamist ehk 13% vähem kui 2010. aasta põllumajandusloenduse ajal. Vähemaks on jäänud igat liiki loomade pidajaid. Samal ajal on loomakasvatus loomühikute arvestuses pööranud esimest korda pärast pikka vähenemist aastatel 2001–2010 väikesele tõusule.

2010. aasta 1. septembril oli põllumajanduslikes majapidamistes kokku 241 000 veist, sh 96 300 piimalehma. Veiseid pidavaid majapidamisi oli 4600 ehk üle nelja korra vähem kui 2001. aastal. Veiste arv vähenes rohkem kui 39 000 võrra ehk 16%.

Joonis 9. Loomakasvatus maakonna järgi, 2001, 2010

Figure 9. Livestock farming by county, 2001, 2010

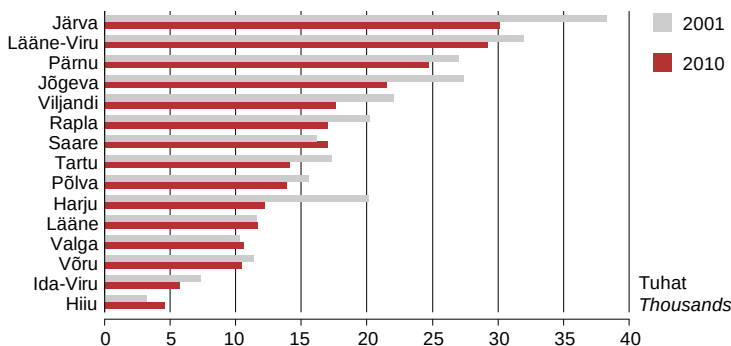

^a Standardne mõõtühik, mis võimaldab koondada andmeid eri liiki loomade ja lindude kohta. Loomühikud määratakse kindlaks üksikute loomakategooriate söödavajaduse alusel. Ühele loomühikule vastab piimalehm, teiste loomade koefitsiendid on väiksemad (nt lihavesi – 0,8; nuumsiga – 0,3; broiler – 0,007).

Kuigi veiste arv vähenes enim Järva maakonnas, oli Järva maakond siiski endiselt üle 30 000 veisega suurim veisekasvatust maakond (joonis 10). Järva maakonnale järgnes Lääne-Viru maakond 29 300 veisega. Väikseim oli veiste arv Hiiu maakonnas, kuid samal ajal suurenes see 2001. aastaga võrreldes 1370 veise võrra ehk 42%. Veiste arv suurenes pisut ka Saare, Valga ja Lääne maakonnas ning vähenes kõigis ülejäänud maakondades. Järva maakonna kõrval olid suuremad vähenemised Harju ja Jõgeva maakonnas. Veisekasvatuse kontsentratsioon oli suurim Järva maakonnas, kus juba 89% veistest peeti vähemalt 100-pealistes karjades. Suur oli kontsentratsioon ka Jõgeva maakonnas (87%), samas Hiiu ja Võru maakonnas peeti suurkarjades vastavalt 53% ja 63% veistest.

Joonis 10. Veised maakonna järgi, 2001, 2010

Figure 10. Cattle by county, 2001, 2010

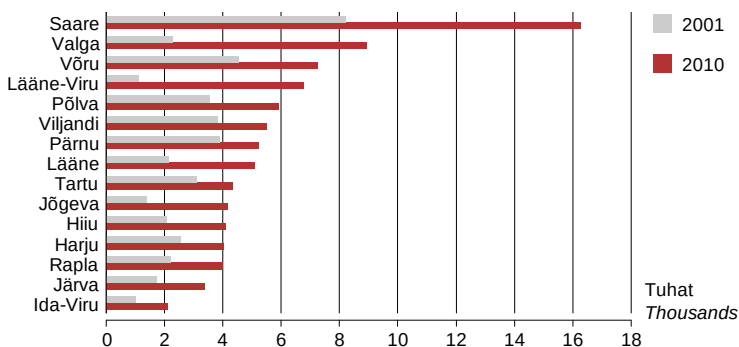

2013. aasta põllumajanduse struktuuriuuringu andmetel oli veiseid pidavaid majapidamisi alles 3800 ehk kolme aastaga vähenes veisepidajate arv veel 800 võrra. Seejuures on veiste arv pidevalt kasvanud ja 2013. aasta 1. septembril oli põllumajanduslikes majapidamistes kokku juba 261 900 veist, sh 96 000 piimalehma. Seega on veiste üldarv suurenenud lihaloomade arvel.

Lammaste arv on erinevalt veiste arvust viimaste põllumajandusloenduste vahel kasvanud. 2010. aastal oli Eestis 87 000 lammast ehk peaaegu kaks korda rohkem kui 2001. aastal. Samas oli lambakasvatusega tegelevaid majapidamisi 1950 ehk kaks ja pool korda vähem kui 2001. aastal. Aastatel 2001–2010 kadus 3300 alla 20 lambaga majapidamist, mis tähendab, et ka lambaid hakati pidama senisest oluliselt suuremates karjades.

Joonis 11. Lambad maakonna järgi, 2001, 2010

Figure 11. Sheep by county, 2001, 2010

Kui Järva maakonda võib nimetada veisekasvatust maakonnaks, siis Saaremaa oli 2010. aastal 16 200 lambaga ülekaalukalt lambakasvatust maakond (joonis 11). Lambakasvatust oli Saare maakonnas suurim juba 2001. aastal, kuid 2010. aastaks kasvas see kahekordseks. Suhteliselt palju oli lambaid ka Lõuna-Eestis – Valga ja Võru maakonnas. Lambakasvatust suurenes

eranditult kõigis maakondades, kuid üheksas maakonnas koguni üle kahe korra. Samas suurenes lammaste arv maakondades väga erinevalt. Peale Saaremaa oli lambakasvatuses suur tõus ka Valga ja Lääne-Viru maakonnas. Lääne-Viru ja Valga maakonnas oli väga suur ka lambakasvatuse kontsentratsioon – vähemalt 100-pealistes karjades peeti vastavalt 87% ja 80% lammastest (Pärnu maakonnas ainult 38% ja Harju maakonnas 40%). Suurimas lambakasvatuspriirkonnas Saaremaal peeti suurkarjades 56% lammastest.

2013. aasta põllumajanduse struktuuriuuringu andmetel vähenes lambakasvatajate arv kolme aastaga veel kümnendiku võrra 1800-ni. Samas oli lambaid 2013. aastal endiselt ligi 87 000.

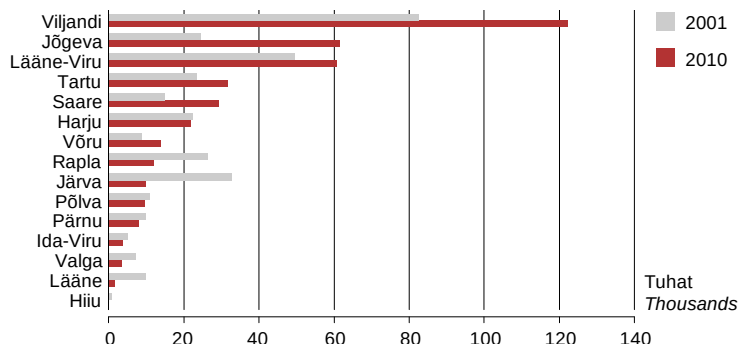
Seakasvatajate arv vähenes aastatel 2001–2010 eriti märkimisväärselt. 2010. aastal oli seakasvatusega tegelevaid majapidamisi 1550, mis on peaaegu kaheksa korda vähem kui 2001. aastal. Alla 2000-pealise seakarjaga majapidamisi jäi vähemaks 10 300 võrra ja sigade arv neis majapidamistes kahanes rohkem kui 102 000 võrra. Samas oli 2010. aastal Eestis kokku 388 500 siga ehk 18% rohkem kui 2001. aastal. Niisiis kasvas sigadegi arv suurte majapidamiste arvel ja seda vaatamata seakasvatuse kadumisele väiksemates majapidamistes. Kui 2001. aastal peeti üle 2000-pealistes karjades 59% sigadest, siis 2010. aastal juba 91%.

Seakasvatusmaakonnaks võiks nimetada Viljandi maakonda, kus 2010. aastal oli üle kahe korra rohkem sigu kui talle järgnevatel Jõgeva ja Lääne-Viru maakonnas – vastavalt 122 300, 61 500 ja 60 800 siga (tootmisstatistika andmetel) (joonis 12). Samuti suurenes sigade arv aastatel 2001–2010 kõige enam Viljandi maakonnas (40 000 sea võrra ehk 1,5 korda). Peale Viljandi suurenes sigade arv veel viies maakonnas, suhteliselt kõige enam Jõgeva maakonnas – 2,5 korda. Suurim vähenemine oli Järva maakonnas, kus sigade arv vähenes võrreldes 2001. aastaga 22 800 sea võrra ehk 70%. Enamikus maakondades peeti üle 90% sigadest vähemalt 1000-pealistes karjades. Selle poolest eristus teistest selgelt vaid Valga maakond, kus vastav osatähtsus oli vaid 47%, ja Hiiumaa, kus nii suuri seakarju ei olnud.

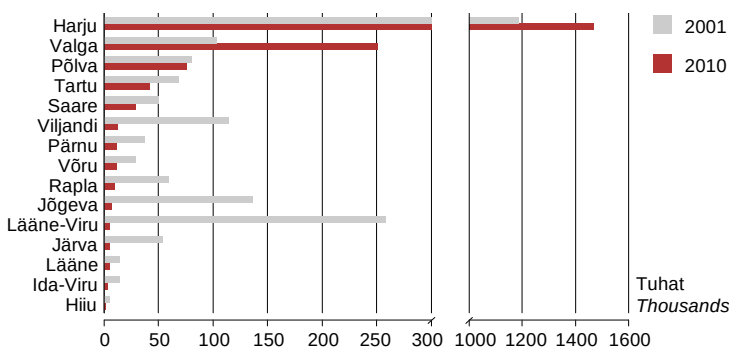
2013. aasta põllumajanduse struktuuriuuringu andmetel jäi sigu kasvatavaid majapidamisi kolme aastaga veel poole vähemaks ehk nende arv kahanes ligi 800 võrra. Ka sigade arv vähenes sel perioodil ligi 10 000 võrra 379 000-ni. 2015. aastal lahvas kodusigade hulgas Aafrika seakatki, mis on Eesti seakasvatuse viinud ettearvamatute tagajärgedega kriisiolukorda, mistõttu on oodata nii seakasvatajate kui ka sigade arvu olulist langust.

Joonis 12. Sead maakonna järgi, 2001, 2010

Figure 12. Pigs by county, 2001, 2010

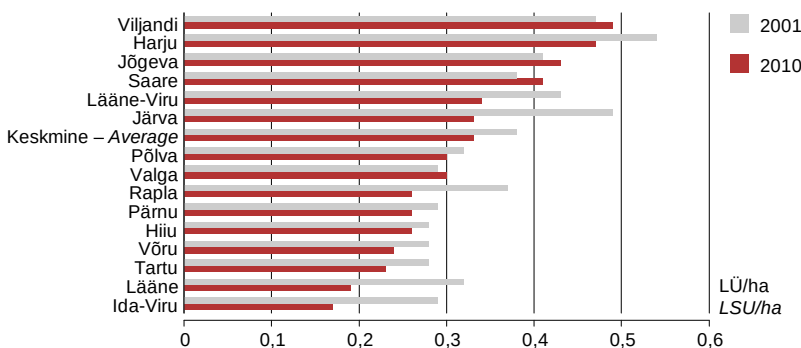

2010. aasta põllumajandusloenduse ajal oli Eestis 1,94 miljonit kodulindu – 12% vähem kui 2001. aastal. Seejuures oli kodulinde pidavaid majapidamisi alla 5000 ehk peaaegu viis korda vähem kui 2001. aastal. Peaaegu kogu vähenemine (99%) toimus alla sajapealiste linnukarjadega majapidamiste arvel, mis näitab ka linnukasvatuse jätkuvat kontsentreerumist. Linnukasvatus ongi enim kontsentreerunud loomakasvatusharu Eestis – vaid viie majapidamise valduses oli 2010. aastal 93% kodulindudest (2001. aastal 73%). Linnukasvatuse struktuuris on muutunud ka see, milliseid liike kasvatatakse – broilerite arv kasvas 1,7 korda (426 000 võrra), muude kanade ja kukkede arv kahanes 1,8 korda (699 000 võrra), kuid muude lindude arv jäi peaaegu muutumatuks.

Joonis 13. Kodulinnud maakonna järgi, 2001, 2010*Figure 13. Poultry by county, 2001, 2010*

2010. aasta põllumajandusloenduse seisuga võib Harju maakonda nimetada linnukasvatusmaakonnaks, kuhu koondus 76% Eesti kodulinnukasvatusest (joonis 13). Koos Valga maakonna 13%-lise osatähtsusega hõlmasid need kaks maakonda juba peaaegu 90% kõigist kodulindudest ehk 1,7 miljonit kodulindu. Kümnes maakonnas jäi kodulindude arv alla 1% Eesti lindude koguarvust ja moodustas kõigi peale kokku vaid 4%. See näitab, et neis maakondades suuremaid linnukasvatatajaid ei olnud. 2001. aastaga võrreldes kasvas kodulindude arv vaid Harju ja Valga maakonnas (suurenemine 430 000), kõigis ülejäänud maakondades kodulindude arv vähenes, kõige rohkem Lääne-Viru, Jõgeva ja Viljandi maakonnas (kolme peale ligi poole miljoni linnu võrra).

2013. aasta põllumajanduse struktuuriuuringu andmetel loobus kolme aastaga linnukasvatusest taas peaaegu veerand kodulindudega põllumajanduslikest majapidamistest ehk 1200 linnukasvatajat. 2013. aasta 1. septembril oli Eestis ligi 3800 lindudega majapidamist ja neis 2,17 miljonit kodulindu.

Joonis 14. Põllumajandusmaa loomkoormus maakonna järgi, 2001, 2010*Figure 14. Livestock density of agricultural area by county, 2001, 2010*

Niisiis on maakondade loomakasvatus üsna eripalgeline. Ka loomkoormus ehk loomühikute arv hektari kohta erines maakonniti 2010. aastal peaaegu kolm korda – 0,17-st Ida-Viru maakonnas kuni 0,49-ni Viljandi maakonnas (joonis 14). Eesti keskmine loomkoormus oli 2010. aastal 0,33 LÜ/ha, mis on tugevasti alla ELi keskmise (0,77 LÜ/ha) ja näitab Eesti loomakasvatuse kasutamata potentsiaali. Loomkoormus vähenes kahe loenduse vahelisel ajal 14%. Põhjuseks on kasutatava põllumajandusmaa suurenemine 8% ja loomakasvatuse vähenemine 7%, eelkõige piimakarja vähenemine 25%. Saare maakonnas suurenes loomkoormus 8%, see on tingitud eelkõige lammaste arvu suurenemisest peaaegu kaks korda. Veel suurenes loomkoormus Viljandi, Valga ja Jõgeva maakonnas (5%, 4% ja 3%). Kõigis teistes maakondades loomkoormus

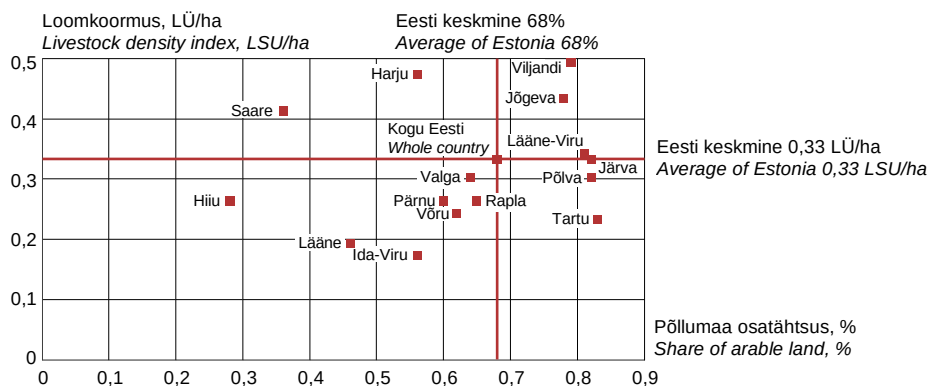
väheneb, seejuures neljas maakonnas rohkem kui 20% – Ida-Viru maakonnas 40%, Lääne maakonnas 39%, Järva maakonnas 33% ja Rapla maakonnas 21%. 2013. aastaks ei ole Eesti keskmine loomkoormus oluliselt muutunud ja on 0,32 LÜ/ha, mis näitab, et kasutatav põllumajandusmaa on suurenenud pisut rohkem kui loomakasvatus loomühikute arvestuses.

Põllumajandusmaa kasutamise efektiivsus

Nii kirjeldatud loomkoormus ehk loomühikute arv hektari kohta kui ka varem välja toodud põllumaa osatähtsus kasutatavas põllumajandusmaas iseloomustavad kokkuvõttes põllumajandusmaa kasutamise efektiivsust (joonis 15). Nende kahe näitaja põhjal asetuvad maakondade esiritta Viljandi, Jõgeva, Lääne-Viru ja Järva. Saare ja Harju maakonnas on loomkoormus suur (lambakasvatus, linnukasvatus), kuid põllumaa osatähtsus on alla Eesti keskmise (eriti Saaremaal). Põlva- ja Tartu maakonnas on aga põllumaa osatähtsus suur, kuid loomühikuid hektari kohta alla Eesti keskmise. Kõige nõrgemal positsioonil on põllumajandusmaa kasutamise efektiivsusest Hiiumaa, Lääne ja Ida-Viru maakond, kus on väike nii põllumaa osatähtsus kui ka loomkoormus.

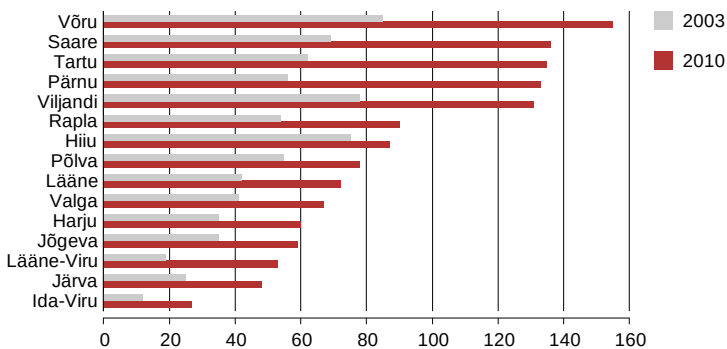
Joonis 15. Põllumajandusmaa kasutamise efektiivsus maakonna järgi, 2010

Figure 15. Efficiency of use of agricultural area by county, 2010

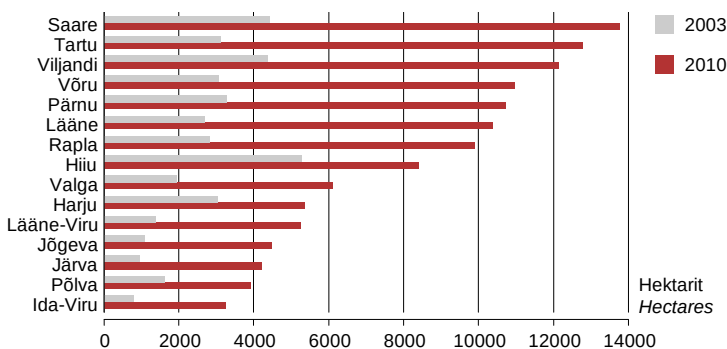

Mahepõllumajandus

Vastupidiselt kiiresti kahanevale majapidamiste arvule on mahemajapidamiste arv kasvutrendis (joonis 16). Et mahepõllumajanduse register asutati pärast 2001. aasta põllumajandusloenduse korraldamist, sai tunnustatud mahepõllumajandustootjate andmed esimest korda alles 2003. aasta põllumajanduse struktuuriuuringu jaoks. 2003. aastaga võrreldes mahemajapidamiste arv 2010. aastaks peaaegu kahekordistus – 733-st 1331-ni. Mahepõllumajanduslikke majapidamisi oli arvuliselt kõige enam Võru ja kõige vähem Ida-Viru maakonnas. Võru maakonnas oli ka majapidamiste üldarv kõigi teiste maakondade omast konkurentsilt suurim, kuid mahemajapidamiste osatähtsus siiski vaid Eesti keskmise lähedal. Kui Eestis keskmiselt oli majapidamistest mahetootjaid 7%, siis mahemajapidamiste osatähtsuse poolest paistsid silma hoopis Hiiumaa ja Saaremaa, kus on mahepõllumajandusliku tootmissuuna valinud vastavalt 19% ja 10% majapidamistest.

Joonis 16. Mahepõllumajanduslikud majapidamised maakonna järgi, 2003, 2010*Figure 16. Holdings with organic farming by county, 2003, 2010*

Kui mahemajapidamiste arv 2010. aastaks 2003. aastaga võrreldes peaaegu kahekordistus, siis mahepõllumajandusmaa ja üleminekuajal oleva mahemaa pind kokku isegi kolmekordistus, ulatudes 2010. aasta seisuga ligi 122 000 hektarini. Mahemaa hõlmas juba rohkem kui kümnendiku ehk 13% Eesti majapidamiste kasutatavast põllumajandusmaast ja selle tulemusega oli Eesti üheks juhtriigiks ka Euroopas. Kogu mahepõllumajandusmaast oli 68% kehtiva mahemärgi kasutusloaga ja 32% üleminekuperioodil. Mahepõllumajandusmaad oli kõige rohkem Saaremaal ja kõige vähem Ida-Viru maakonnas (joonis 17). Saaremaal oli mahepõllumajandusmaa osatähtsus 25%, mis oli Hiiumaa 54% järel Eesti teine tulemus. Kui Hiiumaal oli mahepõllumajanduslik juba enamik kasutatavast põllumajandusmaast, siis Järva ja Lääne-Viru maakonnas, kus domineerivad peamiselt suured majapidamised, oli mahepõllumajandusmaa osatähtsus kasutatavas põllumajandusmaas vaid 5%.

Joonis 17. Mahepõllumajandusmaa maakonna järgi, 2003, 2010*Figure 17. Organic area by county, 2003, 2010*

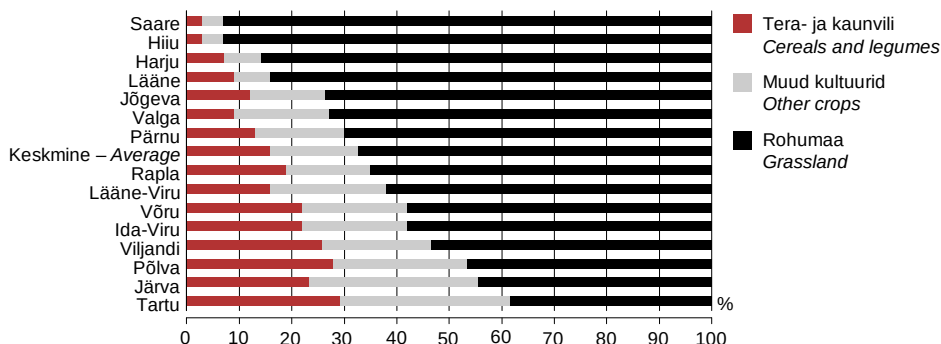
Kuigi juba üsna suur osa Eesti kasutatavast põllumajandusmaast on mahepõllumajandusmaa, oli 68% sellest siiski rohumaad. See vastab täielikult ka maheloomakasvatuse struktuurile, sest suurem osa maheloomadest on rohusööjad. Aianduskultuuridest kasvatati 2010. aastal mahepuuvilju ja -marju 1200 hektaril, kuid kõõgivilja ja kartulit, mis enam hoolt nõuavad, ainult vastavalt 127 ja 183 hektaril. Kõige suurem oli maherohumaa osatähtsus Saare- ja Hiiumaal, kus see ulatus 93%-ni (joonis 18).

Maheloomadega majapidamiste osatähtsus oli kõige suurem Hiiu ja Saare maakonnas, kus vastavalt 28%-l ja 14%-l kõigist majapidamistest oli maheloomi. Kui Eestis keskmiselt oli 8% veistest maheveised, siis maakonniti varieerus see 53%-st Hiiumaal kuni peaaegu nullini Järva maakonnas, kus hoolimata Eesti suurimast veiste arvust oli maheveiseid vaid üksikuid. Eesti lammastest ja kitsedest olid 2010. aastal maheloomad keskmiselt 41% ja maakonniti varieerus

see 71%-st Valga maakonnas kuni 1%-ni Ida-Viru maakonnas. Mahepõllumajanduslikke sigu ja kodulinde oli vähe ja seega oli sea- ja linnukasvatustes ka mahepõllumajanduslike loomade-lindude osatähtsus imeväike.

Joonis 18. Mahepõllumajandusmaa kasutus maakonna järgi, 2010

Figure 18. Use of organic area by county, 2010

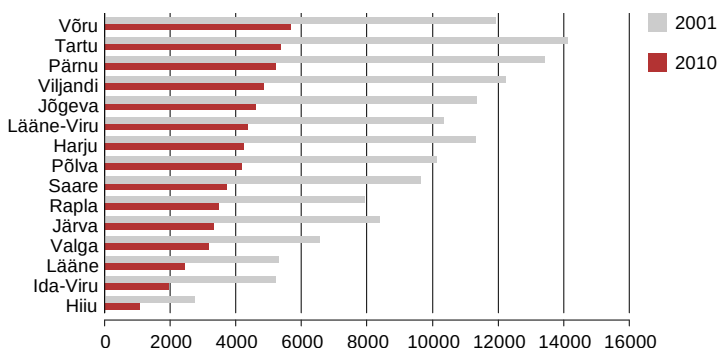

2014. aasta mahepõllumajandusstatistika alusel on mahepõllumajandustootjate arv nelja aastaga suurenenud veel 17% ja jõudnud 1550-ni. Samal ajal on mahepõllumajandusliku maa pind suurenenud 28% ja on 155 560 hektarit, juba 88% sellest on täismahe põllumajandusmaa. Mahepõllumajandusmaa hõlmas 2014. aastal kasutatavast põllumajandusmaast 16%. Suurenenud on nii mahepõllumajanduslike puuviljade-marjade, köögivilja kui ka kartuli kasvupind (2014. aastal vastavalt 1602 ha, 143 ha ja 205 ha). Rohumaa hõlmas 2014. aastal 74% kogu mahepõllumajandusmaast.

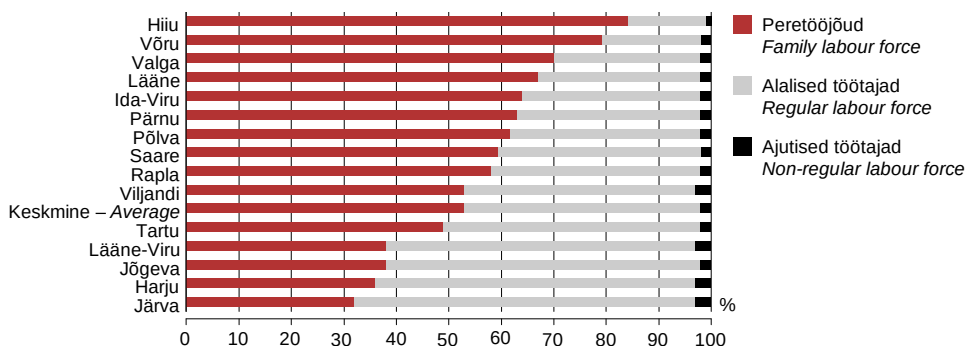
Põllumajanduslik tööjõud

Põllumajandusloenduste oluline näitaja on põllumajanduslik tööjõud, sh nii põllumajandustööga seotud isikute arv kui ka tehtud põllumajandustöö maht. Seejuures loetakse põllumajandustööjõuks kõik põllumajandustööga seotud isikud, ka põhiliselt oma tarbeks tootvates poolelatustaludes, sõltumata sellest, kas töötatakse osa- või täisajaga ja kas töö eest saadakse tasu või mitte. Eelmise põllumajandusloendusega võrreldes vähenes 2010. aastaks nii põllumajandustööga seotud isikute arv kui ka nende tööjõukulu proportsionaalselt koos majapidamiste arvu vähenemisega peaaegu 60%. Kui 2001. aastal oli majapidamistes põllumajandustööga seotud isikuid 140 600, siis 2010. aastal osales majapidamiste põllumajandustöös kokku 57 800 inimest. Neist enamik ehk 39 700 oli peretöötajad, 12 900 alalised töötajad ja 5200 ajutine töötajad, keda kaasati hooajalistele või muud ajutist laadi töödele. Seega oli põllumajandustööga hõivatutest 69% peretöötajad, 22% alalised ja 9% ajutised töötajad. Peretöötajate oli majapidamiste arvu vähenemise tõttu kolm korda ehk 70 000 inimese võrra vähem. Need on isikud, kes osalesid enamasti osalise tööajaga oma pere majapidamiste põllumajandustöös. Alalist töötajate ehk palgatöötajate jäi samal ajal vähemaks ainult veerandi ehk 4400 inimese jagu.

Põllumajanduses töötavate isikute arv maakonniti on ligikaudu proportsionaalne majapidamiste arvuga neis (joonis 19). Nagu majapidamisigi, oli 2010. aastal ka töötajate kõige rohkem Võru, Tartu ja Pärnu maakonnas ning kõige vähem Hiiu ja Ida-Viru maakonnas (kaart 18, lk 269). Koos majapidamiste arvu kahanemisega vähenes kõigis maakondades ka põllumajandustööga seotud isikute arv, kõige rohkem Tartu ja Pärnu maakonnas. Peretöötajate vähenes kõigis maakondades – alates 53%-st Võru maakonnas kuni 70%-ni Järva ja Harju maakonnas. Erinevalt peretöötajatest suurenes alaliste töötajate arv Hiiu, Saare, Tartu ja Valga maakonnas kuni 7% ja vähenes kõigis ülejäänud maakondades, kõige rohkem Ida-Viru maakonnas (54%).

Joonis 19. Põllumajandustööga seotud isikud maakonna järgi, 2001, 2010*Figure 19. Persons engaged in agriculture by county, 2001, 2010*

Kui Eestis keskmiselt oli 2010. aastal ülekaalus veel peretöötajad, siis Järva, Harju, Jõgeva ja Lääne-Viru maakonnas, kus olid ülekaalus suured majapidamised, tegid põhiosa tööst juba alalised töötajad (joonis 20). Hiiu maakonnas ja Lõuna-Eestis põhines põllumajandustootmine siiski veel suure osas peretöötajal. Ajutiste töötajate töö osatähtsus oli kõigis maakondades marginaalne, kuid muutus oli siiski vastassuunaline peretöötajate osatähtsuse muutusega, mis näitab, et ajutist töötajad kasutatakse pigem suuremates majapidamistes.

Joonis 20. Töötajate (ATÜ^a) jaotus maakonna järgi, 2010*Figure 20. Distribution of labour input (AWU^a) by county, 2010*

^a Aastatööhikule (ATÜ) vastab töötamine majapidamises täistööajaga, s.o 1800 tundi (225 tööpäeva, igas 8 tundi).

^a Annual work unit (AWU) corresponds to full-time work in a holding, i.e. 1,800 hours (225 working days, 8 hours each).

2013. aasta põllumajanduse struktuuriuuringu andmetel oli majapidamistes põllumajandustööga seotud isikute arv vähenenud rohkem kui 8000 võrra ja põllumajandustööga seotud isikuid oli kokku 49 600. Neist oli peretöötajad 31 500, alalisi töötajaid 13 300 ja ajutisi töötajaid 4800. Seega on alaliste töötajate arv veelgi suurenenud ja nende osatähtsus kerkinud 22%-st 27%-ni.

Kokkuvõte

Põllumajandusloendused võimaldavad analüüsida Eesti põllumajanduse arengut ja vaadata soovi korral tagasi päris kaugemale ajalukku. Oma detailsete andmetega võimaldavad põllumajandusloendused analüüsida ka Eesti piirkondlikke eripärasid ja tuua selgust, millised on maakondade põllumajandustootjad.

Et Eesti on väike riik, on põllumajanduse arengu põhisuunad mõistagi üldjoontes ühesugused kõikides maakondades.

- Majapidamiste arv vähenes viimaste põllumajandusloenduste vahel kõikides maakondades kordades – 2,2 korrast Võru maakonnas 3,4 korrani Harju maakonnas. Kadusid pisemad, väikese tööviljakusega majapidamised. 2013. aastaks majapidamiste kiire kadumine peatus, sest maaomanikud ei kiirusta enam tootmisest loobumisel oma maid rendile andma, vaid eelistavad PRIA toetatavaid maid ise hooldada.
- Koos majapidamiste arvu vähenemisega vähenes kõikides maakondades nii põllumajandustööga seotud isikute arv kui ka majapidamiste tööjõukulu. Kahe põllumajandusloenduse vahel vähenes põllumajandustööga seotud isikute arv 2,1 korrast Valga ja Võru maakonnas 2,7 korrani Harju maakonnas ja tööjõukulu 1,9 korrast Hiiumaa maakonnas 3,2 korrani Ida-Viru maakonnas. 2013. aastaks vähenes põllumajandustööga seotud isikute arv Eestis veel rohkem kui 8000 isiku võrra.
- Majapidamiste kadumisest hoolimata on kasutatava põllumajandusmaa pindala alates 2001. aastast pidevalt kasvanud ja pärast 2010. aastat hakkas suurenema ka loomakasvatuse loomühikute arvestuses. Suurte, üle 100-hektariste majapidamiste arv suurenes aastatel 2001–2010 nii suhteliselt kui ka arvuliselt kõikides maakondades alates 1,4 korrast Viljandi ja Põlva maakonnas kuni 3,3 korrani Võru maakonnas. 2013. aastaks oli 9% suurte, vähemalt 100-hektariste majapidamiste kätte koondunud 74% kasutatavast põllumajandusmaast, 62% loomakasvatusest ja nad andsid 73% standardtoodangust.

Vaatamata ühesugustele arengusuundadele on maakondade vahel siiski märkimisväärsed erinevusi ja need ei ole seotud ainult maakondade erineva suurusega.

- Järva ja Lääne-Viru maakonnas, kus on suured majapidamised ja väikseid suhteliselt vähem, on majapidamise keskmine suurus teiste maakondade omast oluliselt suurem – vastavalt 88 ja 82 hektarit, mis ületab Eesti keskmist peaaegu kaks korda. Majapidamise keskmine suurus on väiksem Lõuna-Eestis ja saartel, kõige väiksem Võru maakonnas – 24 ha ehk kaks korda väiksem kui Eesti keskmine.
- Nii põllumajandusmaa kasutuse struktuur kui ka loomakasvatuse osatähtsus on maakonniti eripalgelised. Põllumaa osatähtsus varieerub 29%-st Hiiumaal kuni 84%-ni Tartu maakonnas. Ka loomkoormus ehk loomühikute arv hektari kohta erines 2010. aastal maakondades peaaegu kolm korda (Ida-Viru maakonnas oli see 0,17 LÜ/ha, Viljandi maakonnas 0,49 LÜ/ha).

Kuigi majapidamiste keskmine suurus on maakonniti üsna erinev, iseloomustab kõiki maakondi põllumajandustootmise kontsentreerumine suurematesse majapidamistesse. Seetõttu väheneb loogiliselt ka põllumajandustootmisega seotud isikute arv ja vajalik tööjõukulu, mis näitab üheselt, et põllumajandustootmine ei saa olla maapiirkonna elanike ainuke ja sageli ka mitte põhiline tegevusala, vaid sissetulekut tuleb otsida ka teistest tegevusaladest.

AGRICULTURAL CENSUSES AND REGIONAL FEATURES OF AGRICULTURAL DEVELOPMENT

Eve Valdvee, Andres Klaus
Statistics Estonia

Introduction

Once in every ten years, agricultural censuses are held in European Union (EU) countries and most of the other countries of the world. On the one hand, agricultural censuses enable collecting more detailed data on a regional level than regular statistics; on the other hand, unlike production statistics they provide a comprehensive overview on agriculture and information about the nature and type of agricultural producers. Although a part of regular agricultural statistics is also available on the regional level, county-specific information on agricultural producers and their structure is only available from agricultural censuses.

Traditionally, the EU agricultural censuses comprise all agricultural holdings, i.e. units with at least one hectare of utilised agricultural area or units where agricultural products are produced mainly for sale. However, in Estonia there are some crops and animal species in the case of which units smaller than holdings, i.e. agricultural household plots, also play quite an important role. In 2012, the total number of such plots was approximately 170,000, but they covered less than 1% of the utilised agricultural area. Agricultural household plots are not objects of an agricultural census; according to recommendations, they are surveyed separately once in every ten years and more in the framework of social statistics. If necessary, these data can still be viewed together with the data of holdings. Considering the definition of agricultural holdings, they naturally include a great number of those who produce for own consumption only.

There have been a total of six agricultural censuses organised in Estonia already since 1919 (before World War II in 1925, 1929 and 1939, and after the restoration of independence in 2001 and 2010) and their data are generally comparable. Due to extremely big changes in Estonian agriculture after World War II, this article only observes the period between the 2001 Agricultural Census and the 2010 Agricultural Census, and it does not consider agricultural censuses held in 1939 and prior to that. As several years have passed since the last census, we have outlined the changes that occurred after the Agricultural Census, where possible, but they are only presented for Estonia as a whole, because the 2013 Farm Structure Survey does not allow distribution at the county level. Production statistics, however, lack the data of agricultural producers and their structure.

Another aspect to consider is that – in line with the EU methodology and actual possibilities – land, livestock and all the activity of the holdings are shown as located in the centre of the holding. In view of the current concentration of agricultural production, it is already common in Estonia that holdings are so large that they actually have lands and livestock in several rural municipalities or counties. For statistical purposes, they are all aggregated to the centre of the holding. Due to a high concentration, it is not possible to publish most of the data on the rural municipality level, because there are few holdings in rural municipalities and some of them are so large that even if only aggregated data were published the holdings could still be indirectly identified. It is, however, possible to analyse the changes taking place on the county level and to outline the differences in every county. The further concentration of production has led to a situation where it is not always possible to publish even some of the newer county-specific data due to confidentiality issues.

Holdings and their standard output

In 2010, there were 19,613 agricultural holdings in Estonia (Map 14, p. 267). Compared to the 2001 Agricultural Census, the number of holdings had decreased almost threefold. Many holdings had either ceased their agricultural activity completely or their land use had fallen below

one hectare. The holdings that disappeared were mainly small holdings with less than 10 hectares of agricultural area. Their number decreased by as many as four times. At the same time, the number of holdings with at least 100 hectares of agricultural area increased 1.7 times, i.e. by 724 holdings.

Despite the large decrease in the number of small holdings, more than half (54%) of the holdings in Estonia were still smaller than 10 hectares. Holdings with 10–100 hectares accounted for 37% and holdings with at least 100 hectares for 9% of all holdings. This structure differs considerably from the EU average (80%, 17%, 3%, respectively), which is primarily influenced by the southern Member States, where there are very many very small holdings. Romania alone accounts for 32% of the EU-27^a holdings and the share of holdings with less than 10 hectares is 98% there. The situation is the opposite in most of the so-called old Member States, where there are few holdings with less than 10 hectares and many holdings with 10–100 hectares (e.g. in Finland 22% and 72%, respectively).

Compared to the 2001 Agricultural Census, the number of holdings dropped in all counties, proportionally the most in Harju county (3.4 times) and the least in Võru county (2.2 times) (Figure 1, p. 146). In absolute terms, the number of holdings decreased the most in Tartu county (by 3,616) and the least in Hiiu county (by 620 holdings).

According to the data of the 2013 Farm Structure Survey, the number of holdings has stabilised at 19,200. The decrease in the number of holdings has stopped because, after finishing their agricultural activity, land owners no longer rush to rent out their lands but prefer to continue with the maintenance of lands for which support is available from ARIB^b. At the same time, there are no changes in the distribution of holdings by utilised agricultural area.

In addition to agricultural area, holdings are also distributed into size classes by standard output. The latter stands for the value of agricultural production at average prices, it combines the monetary value of crop and livestock farming and thus provides a better indication of the size of a holding than distribution by the size of utilised agricultural area. In Figure 2 (p. 147), holdings are distributed into three size classes: small (under 8,000 euros), medium (8,000 – 100,000 euros) and large (at least 100,000 euros). By 2010, a greater number of small holdings were generally preserved in counties where the decrease in the number of holdings was less prominent (Figure 2). The share of small holdings was the largest in Southern Estonia – in Võru, Valga and Põlva counties, but also in Ida-Viru county and on the islands. At the same time, the share of large holdings was the biggest in Lääne-Viru, Järva and Viljandi counties.

According to the data of the 2010 Agricultural Census, the total standard output of agricultural holdings was 594.4 million euros or 21% bigger than in 2007. Three-quarters of the total standard output of the country came from approximately 900 large holdings (with a standard output of at least 100,000 euros). At the same time, about three-quarters of the holdings were small holdings (with a standard output of less than 8,000 euros), who accounted for only 5% of standard output. As many as 3,500 agricultural holdings did not actually produce agricultural products but only maintained their agricultural area in good agricultural and environmental condition. On the county level, the share of the standard output of large holdings was above 80% in Järva, Lääne-Viru, Jõgeva and Harju counties, and the smallest – under 50% – in Hiiu county (Figure 3, p. 147). The share of the standard output of small holdings exceeded 10% only in Võru and Hiiu counties.

In 2010, total standard output was the largest in Lääne-Viru and Viljandi counties – respectively 72 and 65.4 million euros, and the smallest in Hiiu and Ida-Viru counties – 6.3 and 13.2 million euros (Figure 4, p. 148). The average standard output per holding was the largest in Järva and Lääne-Viru counties with large holdings – 59,200 and 55,500 euros, respectively (approximately twice above the Estonian average). The average standard output per holding was smaller in Võru and Hiiu counties with small holdings – 12,400 and 13,700 euros (more than twice below the Estonian average).

^a In 2010, there were 27 countries in the European Union: the so-called old Member States (EU-15, having joined before 2004) – Belgium, Denmark, Germany, Ireland, Greece, Spain, France, Italy, Luxembourg, the Netherlands, Austria, Portugal, Finland, Sweden and the United Kingdom, and the so-called new Member States (EU-12) – Bulgaria, the Czech Republic, Estonia, Cyprus, Latvia, Lithuania, Hungary, Malta, Poland, Romania, Slovenia and Slovakia.

^b Estonian Agricultural Registers and Information Board

By 2013, both the standard output of holdings and the concentration of production increased even further. In 2013, standard output exceeded 675 million euros, the number of large holdings with a standard output of at least 100,000 euros reached a thousand, and their share in production rose to 78%. At the same time, the number of holdings not producing agricultural products increased by a thousand, i.e. to 4,500.

Land use

In 2010, agricultural holdings possessed a total of 940,930 hectares of utilised agricultural area, i.e. 69,700 hectares more than in 2001. The decrease in the number of holdings did not result in agricultural area falling out of use because the land that was no longer used after the disappearance of small holdings was taken into use by large holdings. The latter increased in number and obtained an increasingly larger share of agricultural area.

While the number of households decreased in all counties without exception in 2001–2010, the utilised agricultural area increased in eleven counties by a total of 74,000 hectares and decreased in Järva, Harju and Põlva counties by a total of 4,000 hectares (Figure 5, p. 148). There was virtually no change in Pärnu county. In 2010, the utilised agricultural area was the largest in Lääne-Viru and Pärnu counties – 107,000 and 86,000 hectares, respectively, and the smallest in Hiiu, Ida-Viru and Valga counties – 16,000, 33,000 and 44,000 hectares, respectively. The utilised agricultural area increased the most in Lääne county – 13,000 hectares or 35%. Proportionally, the utilised agricultural area increased the most in Hiiu county – 43%. While the general reason for an increase in agricultural area is the addition of maintained permanent grassland, the increase in Lääne-Viru county and the decrease in Järva county are partially due to the transition of Lehtse rural municipality from Järva county to Lääne-Viru county on 1 November 2015. Furthermore, it has to be considered that all land and animals are registered at the location of the centre of the holding, despite the fact that large holdings may rent or own land and animals in several counties.

Besides an increase in agricultural area, 2001–2010 saw significant changes in the structure of both holdings and agricultural area. The number as well as the agricultural area of holdings with less than 50 hectares decreased steadily. A particularly rapid decrease occurred in the case of the number and agricultural area of holdings with less than 20 hectares. At the same time, there was an increase in the number and agricultural area of holdings with more than 100 hectares. The group of holdings with 50–100 hectares experienced minimal growth, which indicates that the size of agricultural area of a sustainable holding falls around 100 hectares.

Although the structure of holdings differed quite significantly by county, the majority of land in all counties was in the possession of large holdings with at least 100 hectares – from 57% in Võru county to 83% in Järva county (Figure 6, p. 149). The rest of the land was mainly used by medium-sized holdings. The share of utilised agricultural area used by small holdings exceeded 10% only in Võru county. Along with the disappearance of small holdings, the average size of holdings is experiencing steady growth as well. Due to the different structure of holdings, the average size of holdings also differs significantly by county. In Järva and Lääne-Viru counties, where there are large holdings and proportionally fewer small holdings, the average size of a holding is remarkably bigger than in other counties – 88 and 82 hectares, respectively – and exceeds the Estonian average almost twice (Map 15, p. 268). The average size of a holding is smaller in Southern Estonia and on the islands, the smallest in Võru county – 24 ha or two times smaller than the Estonian average. However, it should be noted that an average holding in Võru county is still significantly larger than the EU average (14.3 ha) and equal to the average of the so-called old EU countries.

The structure of agricultural area established by 2010 confirms the concentration of agricultural area in large holdings. Despite the fact that holdings with less than 10 hectares accounted for 54% in Estonia, they had only 5% of the agricultural area in their possession. At the same time, there were only 9% of holdings with more than 100 hectares and they possessed 73% of

the agricultural area. Although the greatest number of holdings with more than 100 hectares was found in the size class of 100–300 hectares, there were also 133 very large holdings in Estonia whose agricultural area exceeded 1,000 hectares. Such holdings possessed nearly a quarter (24%) of the agricultural area.

Compared to the structure by size class, differences between counties are even greater in the structure of agricultural area by use (Figure 7, p. 150). The division of agricultural area into arable land and permanent grassland also provides an approximate indication of the efficiency of the use of agricultural area. The bigger the share of arable land and permanent crops, the greater the potential efficiency. While permanent grassland used for production purposes yields a smaller output than growing any other field crop or permanent crop does, maintained permanent grassland produces no output at all. According to the 2010 Agricultural Census, the total share of arable land and permanent crops was more than 80% in Tartu, Põlva, Järva and Lääne-Viru counties, and less than 40% on the islands (even less than 30% in Hiiu county) (Map 16, p. 268). At the same time, there was a lot of permanent grassland used for the production of fodder for herbivores (especially sheep) in Hiiu and Saare counties and in Lääne county (60%, 53% and 37% of the agricultural area, respectively). The counties that stood out for a bigger share of maintained permanent grassland not in use were Ida-Viru and Harju counties (24% and 19%, respectively). In absolute terms, the area of maintained permanent grassland was the largest in Pärnu and Harju counties (13,000 and 12,000 hectares, respectively).

The distribution of agricultural area by type of ownership had basically been established already by the previous Agricultural Census and there have been no significant changes after 2001. However, by 2010, the share of leased land increased from 45% to 53% and both the share of land in ownership and the share of other tenure decreased. While in 2001 other tenure consisted mainly in land not yet restituted, then in 2010 it was mostly land worked free of charge.

The distribution of agricultural area by type of farming differed substantially for large and small holdings. While the share of land in ownership constituted the majority, i.e. 89% of the agricultural area of holdings with less than 10 hectares and about a half of the agricultural area of holdings with 50–100 hectares (with the rest of the land being leased land), it constituted only 28% of the agricultural area in the case of holdings with at least 1,000 hectares, with the majority of their agricultural area being leased land.

Just like Estonia as a whole, most counties also experienced an increase in the share of leased land and a decrease in the share of agricultural area in ownership (Figure 8, p. 150). The only exception was Järva county where the share of agricultural area in ownership increased by 8% and the share of leased land decreased by 14%. The large holdings in Järva county probably found a way to purchase their lands. The share of agricultural area in ownership increased also in Saare and Lääne-Viru counties, but in these counties the share of leased land also increased at the expense of other tenure and on account of added agricultural area. Although in Estonia as a whole, the share of other tenure in utilised agricultural area decreased from 11% to 7%, the share of other tenure was still more than 10% in Ida-Viru, Lääne and Saare counties (13% in all counties). As other tenure consists mostly in land worked free of charge, it also reflects the situation on the rental market and the fact that in Ida-Viru, Lääne and Saare counties it was still possible to use a significant part of the agricultural area free of charge.

In 2010, the share of leased land was the biggest in Viljandi county (59% of all utilised agricultural area) and the smallest in Valga county (45%). Valga county also featured the smallest share of other tenure (3%) and the biggest share of agricultural area in ownership (52%).

Since the 2010 Agricultural Census, the utilised agricultural area used by agricultural holdings has continued to increase and according to the 2013 Farm Structure Survey it amounted to almost 958,000 hectares and increased even more in 2014. At the same time, the distribution of holdings by utilised agricultural area has not changed. By 2013, the share of leased land increased to 54% or by 1%.

Livestock farming

In comparison to 2001, the number of agricultural holdings engaged in livestock farming decreased more than three times by 2010 – from 32,400 to 9,700. However, the number of livestock units^a decreased only by 7%. While there were an average of 10 livestock units per holding in 2001, then in 2010 – 32. This indicates that despite the dramatic decrease in the number of cattle farmers, the majority of livestock farming in Estonia had still survived and relocated into larger holdings.

Compared to the previous census, the number of livestock units decreased mainly due to a decrease in the number of cattle (14%), especially in that of dairy cows (25%). The decrease in the share of dairy cattle indicates a wider spread of beef cattle farming. On the other hand, the decreased number of dairy cattle has not caused a fall in dairy production; instead, dairy production in Estonia has increased thanks to improved productivity per cow. The fall in the total number of cattle was partly compensated by an increase in the number of pigs by 18% and the doubled number of sheep.

Among counties, in 2010, the number of livestock units was the greatest in Viljandi, Lääne-Viru and Jõgeva counties and the smallest in Hiiu, Ida-Viru and Lääne counties (Figure 9, p. 151; Map 17, p. 269). The number of livestock units increased in six counties and decreased in nine counties, but for different animal species the changes might have been of the opposite nature. In livestock units, livestock farming increased the most in Viljandi county, but proportionally in Hiiu county (almost by a third). Livestock farming decreased the most – almost by a third – in Järva county (partly because of the transition of Lehtse rural municipality from Järva county to Lääne-Viru county).

In 2013, there were 8,400 holdings with livestock in Estonia, i.e. 13% less than in the 2010 Agricultural Census. Farming has decreased across all animal species. Meanwhile, for the first time after a long decline in 2001–2010, the number of livestock units has begun to rise slowly.

On 1 September 2010, agricultural holdings had a total of 241,000 cattle, including 96,300 dairy cows. There were 4,600 holdings engaged in cattle farming, i.e. more than four times fewer than in 2001. The number of cattle decreased by more than 39,000, or 16%.

Although the number of cattle decreased the most in Järva county, Järva county with its more than 30,000 cattle still remained the largest cattle farming county (Figure 10, p. 152). Järva county was followed by Lääne-Viru county with 29,300 cattle. The number of cattle was the smallest in Hiiu county but at the same time, compared to 2001, it increased by 1,370, or 42%. The number of cattle increased slightly also in Saare, Valga and Lääne counties and decreased in all the other counties. Besides Järva county, the largest decreases occurred in Harju and Jõgeva counties. The concentration of cattle farming was the greatest in Järva county, where as much as 89% of the cattle were kept in herds with at least 100 animals. The concentration was also high in Jõgeva county (87%), while in Hiiu and Võru counties respectively 53% and 63% of the cattle were kept in large herds.

According to the 2013 Farm Structure Survey, the number of remaining holdings engaged in cattle farming was 3,800, i.e. in three years, the number of cattle farmers dropped by another 800. At the same time, the number of cattle has increased steadily and on 1 September 2013 there was already a total of 261,900 cattle in agricultural holdings, including 96,000 dairy cattle. Thus, the total number of cattle has increased on account of beef cattle.

Unlike the number of cattle, the number of sheep has increased between the last two agricultural censuses. In 2010, there were 87,000 sheep in Estonia, i.e. almost twice as many as in 2001. At the same time, there were 1,950 holdings engaged in sheep farming, i.e. two and a half times fewer than in 2001. The period of 2001–2010 saw the disappearance of 3,300 holdings with fewer than 20 sheep, which means that sheep were also kept in much larger herds from then on.

^a A standard measurement unit that allows the aggregation of various species of livestock and poultry. Livestock units are defined on the basis of the feed requirements of individual animal categories. A dairy cow corresponds to one livestock unit, the coefficients of other animals are smaller (e.g. bovine animal – 0.8; fattening pig – 0.3; broiler – 0.007).

While Järva county can be called the cattle farming county, Saare county with its 16,200 sheep was by far the sheep farming county in 2010 (Figure 11, p. 152). Sheep farming was the most extensive in Saare county already in 2001, but it doubled by 2010. The number of sheep was relatively large also in Southern Estonia – in Valga and Võru counties. Sheep farming increased in all counties without exception, but even more than twice in nine counties. However, the increase in the number of sheep varied greatly by county. In addition to Saare county, the increase in sheep farming was also substantial in Valga and Lääne-Viru counties. In Lääne-Viru and Valga counties there was a very high concentration of sheep farming – respectively 87% and 80% of the sheep were kept in herds with at least 100 animals (only 38% in Pärnu county and 40% in Harju county). In the largest sheep farming area – Saare county – 56% of the sheep were kept in large herds.

According to the 2013 Farm Structure Survey, in three years, the number of sheep farmers decreased by another tenth, i.e. to 1,800. Meanwhile, sheep numbered still about 87,000 in 2013.

The number of pig farmers underwent a particularly significant decrease in 2001–2010. In 2010, there were 1,550 holdings engaged in pig farming, which is almost eight times fewer than in 2001. The number of holdings with pig herds with fewer than 2,000 animals decreased by 10,300 and the number of pigs in such holdings dropped by more than 102,000. At the same time, there were a total of 388,500 pigs in Estonia in 2010, i.e. 18% more than in 2001. Thus, the number of pigs also increased on account of large holdings, despite the loss of pig farming in smaller holdings. While 59% of the pigs were kept in herds with more than 2,000 animals in 2001, the relevant share stood already at 91% in 2010.

The title of pig farming county should go to Viljandi county, where in 2010 there were more than twice as many pigs as in the next two counties in terms of pig farming, i.e. Jõgeva and Lääne-Viru counties – respectively 122,300, 61,500 and 60,800 pigs (based on production statistics) (Figure 12, p. 153). In 2001–2010, the number of pigs increased also the most in Viljandi county (by 40,000 pigs or 1.5 times). Besides Viljandi county, the number of pigs also increased in another five counties; proportionally the most in Jõgeva county – 2.5 times. The largest decrease occurred in Järva county, where the number of pigs decreased by 22,800 or 70% compared to 2001. In most counties, more than 90% of the pigs were kept in herds with at least 1,000 animals. In this respect, two counties clearly stood out – Valga county, where the respective share was only 47%, and Hiiu county, where there were no such large pig herds.

According to the 2013 Farm Structure Survey, in three years, the number of holdings engaged in pig farming further decreased by a half, meaning that their number dropped by about 800. During that period, the number of pigs also decreased by approximately 10,000 – to 379,000. In 2015, there was an outbreak of African swine fever, which has driven Estonian pig farming into a crisis with unforeseeable consequences and is expected to result in a substantial decrease in the number of both pig farmers and pigs.

At the time of the 2010 Agricultural Census, there were 1.94 million poultry in Estonia – 12% less than in 2001. Holdings engaged in poultry farming numbered fewer than 5,000, i.e. almost five times fewer than in 2001. Nearly the entire decrease (99%) took place among holdings with poultry herds of fewer than 100 birds, which indicates the continued concentration of poultry farming, too. Actually, poultry farming is the most concentrated branch of livestock farming in Estonia – 93% of the poultry were in the possession of only five holdings in 2010 (73% in 2001). The structure of poultry farming has also changed in terms of the species farmed – the number of broilers increased 1.7 times (by 426,000), the number of other hens and cocks decreased 1.8 times (by 699,000), but the number of other birds remained almost the same.

Based on the 2010 Agricultural Census, Harju county can be attributed the title of poultry farming county, as it featured 76% of all poultry farming in Estonia (Figure 13, p. 154). Together with Valga county's 13% share, these two counties comprised already almost 90% of all poultry, which is 1.7 million poultry. In ten counties, the share of poultry was below 1% of the total number of poultry in Estonia and the combined share of the ten counties accounted for only 4% of the total. This shows that there were no large poultry farmers in these counties. Compared to 2001,

the number of poultry increased only in Harju and Valga counties (up by 430,000), in all other counties the number of poultry decreased, with the greatest fall having occurred in Lääne-Viru, Jõgeva and Viljandi counties (by nearly half a million poultry for all three counties combined).

According to the 2013 Farm Structure Survey, almost a quarter of the agricultural holdings specialised in poultry, i.e. 1,200 poultry farmers have given up poultry farming in three years. On 1 September 2013, the total number of holdings engaged in poultry farming stood at approximately 3,800 and these holdings had 2.17 million poultry.

Thus, livestock farming varies quite significantly by county. There was also an almost threefold difference in the livestock density index or the number of livestock units per hectare across the counties in 2010 – from 0.17 in Ida-Viru county to 0.49 in Viljandi county (Figure 14, p. 154). The average livestock density in Estonia was 0.33 LSU/ha in 2010, which is substantially lower than the EU average (0.77 LSU/ha) and indicates the unrealised potential of livestock farming in Estonia. Between the two censuses, livestock density decreased 14%. The reasons for that were the 8% increase in the utilised agricultural area and the 7% decrease in livestock farming, especially the 25% decrease in dairy cattle. In Saare county, livestock density increased by 8%, first and foremost due to the number of sheep having almost doubled. Livestock density increased also in Viljandi, Valga and Jõgeva counties (5%, 4% and 3%, respectively). In all other counties, there was a drop in livestock density; furthermore, it dropped by more than 20% in four counties – 40% in Ida-Viru county, 39% in Lääne county, 33% in Järva county and 21% in Rapla county. By 2013, the average livestock density in Estonia had virtually not changed and remained at 0.32 LSU/ha, which shows that the utilised agricultural area has increased slightly more than livestock farming in terms of the number of livestock units.

Efficiency of the use of agricultural area

Both the above-mentioned livestock density index, i.e. the number of livestock units per hectare, and the previously described share of arable land in utilised agricultural area are ultimately characteristic of the efficiency of the use of agricultural area (Figure 15, p. 155). According to these two indicators, the top-ranking counties are Viljandi, Jõgeva, Lääne-Viru and Järva counties. Saare and Harju counties show high livestock density (sheep farming, poultry farming) while the share of arable land is below the Estonian average in these counties (especially in Saare county). In Põlva and Tartu counties, on the other hand, there is a high share of arable land, but livestock density is below the Estonian average. The efficiency of the use of agricultural area is the lowest in Hiiu, Lääne and Ida-Viru counties, which are characterised by both a small share of arable land and low livestock density.

Organic farming

Contrary to the rapidly decreasing number of holdings, the number of agricultural holdings with organic farming is increasing (Figure 16, p. 156). Since the Register of Organic Farming was established after the 2001 Agricultural Census was held, the data on approved organic producers could be collected for the first time only in the 2003 Farm Structure Survey. Compared to 2003, the number of organic holdings almost doubled by 2010 – increasing from 733 to 1,331. The number of organic holdings was the greatest in Võru county and the smallest in Ida-Viru county. Võru county also had the greatest total number of holdings, but the share of organic holdings was still close to the Estonian average. While, on average, 7% of the holdings in Estonia were organic producers, the counties that stood out with a higher share of organic holdings were Hiiu and Saare counties, where organic farming has been chosen by 19% and 10% of the holdings, respectively.

While the number of organic holdings almost doubled by 2010 when compared to 2003, the organic agricultural area together with organic area under conversion increased as much as three times and reached approximately 122,000 hectares in 2010. Organic area formed already more than one-tenth or 13% of the agricultural area utilised by holdings in Estonia, which made

Estonia one of the leading countries in Europe in this regard. Out of the total organic agricultural area, 68% was area with certified organic farming and 32% was area under conversion. Organic agricultural area was the largest in Saare county and the smallest in Ida-Viru county (Figure 17, p. 156). In Saare county, the share of organic agricultural area was 25%, which makes it the second best result in Estonia after Hiiu county's 54%. While in Hiiu county the majority of utilised agricultural area was organic, then in Järva and Lääne-Viru counties, which were mainly dominated by large holdings, the share of organic agricultural area in the total utilised agricultural area was only 5%.

Although a rather significant share of the utilised agricultural area in Estonia was organic agricultural area, 68% of it was still grassland. This is fully in line with the structure of organic livestock farming, because the majority of organic livestock is herbivores. As for horticultural crops, organic fruit and berries were grown on 1,200 hectares in 2010, but vegetables and potatoes, which are more labour-intensive, were grown on only 127 and 183 hectares, respectively. The share of organic grassland was the greatest in Saare and Hiiu counties, where it reached 93% (Figure 18, p. 157).

The share of holdings engaged in organic livestock farming was the largest in Hiiu and Saare counties, where, respectively, 28% and 14% of all holdings had organic livestock. On average, organic cattle accounted for 8% of all cattle in Estonia, but the share varied by county – from 53% in Hiiu county to almost zero in Järva county, where there are only a few organic bovines despite the fact that the county boasts the greatest number of cattle in Estonia. Organic sheep and goats constituted, on average, 41% of all Estonian sheep and goats in 2010; the share varied by county from 71% in Valga county to 1% in Ida-Viru county. The number of organic pigs and poultry was still small and thus the share of organic pigs and poultry in pig and poultry farming was insignificant.

Based on organic farming statistics for 2014, the number of organic producers has increased by another 17% in four years and reached 1,550. At the same time, organic agricultural area has increased by 28%, i.e. to 155,560 hectares, with as much as 88% of it being fully organic area. In 2014, organic area constituted already 16% of the utilised agricultural area. There has been an increase in the area under organic fruit, berries, vegetables and potatoes (1,602 ha, 143 ha and 205 ha, respectively, in 2014). In 2014, grassland constituted 74% of the total organic area.

Agricultural labour force

One crucial indicator in agricultural censuses is agricultural labour force, incl. both the number of persons engaged in agriculture and the volume of farm work performed. Agricultural labour force comprises all persons engaged in farm work, including those in semi-subsistence holdings that produce mainly for own consumption, irrespective of whether they work full-time or part-time and whether they receive remuneration for their work or not. Compared to the previous Agricultural Census, by 2010, both the number of persons engaged in farm work and their labour cost decreased – in proportion to the fall in the number of holdings – by almost 60%. While in 2001 people engaged in agriculture numbered 140,600, then in 2010 there was a total of 57,800 persons engaged in agriculture. Most of them, i.e. 39,700 were family labour force, 12,900 were regular employees and 5,200 were non-regular employees who were only involved in seasonal or other temporary work. Thus, 69% of the persons engaged in farm work were family labour force, 22% were regular employees and 9% were non-regular employees. Due to the fall in the number of holdings, family labour force decreased three times or by 70,000 persons. These are people engaged in the farm work of their family holding, working mostly part-time. At the same time, the number of regular employees or paid employees decreased only by a quarter, i.e. by 4,400 persons.

The number of persons engaged in agriculture in each county is roughly proportional to the number of holdings in these counties (Figure 19, p. 158). Similarly to the number of holdings, agricultural labour force in 2010 was also the largest in Võru, Tartu and Pärnu counties and the smallest in Hiiu and Ida-Viru counties (Map 18, p. 269). Along with the fall in the number of holdings, all counties faced a decrease in the number of persons engaged in agriculture,

to the greatest extent in Tartu and Pärnu counties. All counties experienced a decrease in family labour force – from a 53% drop in Võru county to a 70% drop in Järva and Harju counties. Unlike family labour force, the number of regular employees rose in Hiiu, Saare, Tartu and Valga counties by up to 7% and decreased in all other counties, the most in Ida-Viru county (54%).

While in Estonia, on average, family labour force was still dominant in 2010, then in Järva, Harju, Jõgeva and Lääne-Viru counties, which were dominated by large holdings, the majority of work was already done by regular employees (Figure 20, p. 158). However, in Hiiu county and Southern Estonia, agricultural production was still greatly based on family labour force. The share of work done by non-regular employees was marginal in all counties, but the change was still in contrast with the change in the share of family labour force, indicating that non-regular labour force is more likely to be used in larger holdings.

According to the 2013 Farming Structure Survey, the number of persons engaged in farm work in holdings has decreased by more than 8,000 and the total number of persons engaged in agriculture stood at 49,600. This includes 31,500 family labour force, 13,300 regular employees and 4,800 non-regular employees. Thus, the number of regular employees has grown even more and their share has increased from 22% to 27%.

Summary

Agricultural censuses allow analysing the development of agriculture in Estonia and looking rather far back in history if necessary. With their detailed data, agricultural censuses make it possible to analyse the regional features of Estonia and describe our agricultural producers on the county level.

Considering that Estonia is a small country, the main trends of agricultural development are generally the same in all the counties.

- During the period between the two previous agricultural censuses, the number of holdings decreased by several times in every county – from 2.2 times in Võru county to 3.4 times in Harju county. Smaller holdings with lower labour productivity disappeared. By 2013, the rapid disappearance of holdings had stopped, because after having finished their agricultural activity, land owners did not rush to rent their lands out, but preferred to maintain the lands for which support was available from ARIB.
- Along with the decrease in the number of holdings, all counties experienced a fall in the number of persons engaged in agriculture and in the labour costs of holdings. During the period between the two agricultural censuses, the number of persons engaged in farm work decreased from 2.1 times in Valga and Võru counties to 2.7 times in Harju county, and labour costs decreased from 1.9 times in Hiiu county to 3.2 times in Ida-Viru county. By 2013, the total number of persons engaged in farm work in Estonia had decreased by another 8,000 persons.
- Despite the loss of holdings, utilised agricultural area has increased steadily since 2001, and the number of livestock units is also on the rise since 2010. The number of large holdings with more than 100 hectares increased in all the counties in 2001–2010, both proportionally and in absolute figures: from 1.4 times in Viljandi and Põlva counties to 3.3 times in Võru county. By 2013, 9% of the holdings were holdings with at least 100 hectares and they possessed 74% of the utilised agricultural area and 62% of livestock farming, and generated 73% of standard output.

Despite uniform development tendencies, there are still remarkable differences between the counties and they relate to more than just the different size of the counties.

- In Järva and Lääne-Viru counties, where there are large holdings and proportionally fewer small ones, the average size of a holding is significantly bigger than in other counties – 88 and 82 hectares, respectively – and exceeds the Estonian average almost

twice. The average size of a holding is smaller in Southern Estonia and on the islands, the smallest in Võru county – 24 ha or two times smaller than the Estonian average.

- Both the structure of the use of agricultural area and livestock farming differ by county. The share of arable land varies from 29% in Hiiu county to 84% in Tartu county. The difference between counties in terms of the livestock density index or the number of livestock units per hectare was also almost threefold in 2010 (the index was 0.17 LSU/ha in Ida-Viru county and 0.49 LSU/ha in Viljandi county).

Despite the fact that the average size of a holding varies quite significantly by county, the concentration of agricultural production into larger holdings is characteristic of all counties. Therefore it is logical that the number of persons engaged in agricultural production and the required labour costs will also decrease, which unambiguously indicates that agricultural production cannot be the only and often not the main economic activity of the residents of rural areas, and that they have to find extra income from other economic activities as well.

KORTERITURG REGIONAALARENGU TASEME MÕÕDIKUNA

Rivo Noorkõiv

Konsultatsiooni- ja koolituskeskus Geomedia

Paljudel maakleritel on lemmikväljend, et kinnisvara hinna määrab asukoht ja veel kord asukoht. Mõistagi peab olema ka ostjaid ja müüjaid. Mõned kinnisvarahindajad on väitnud, et kui eramu puhul määrab asukoht umbes 30% maja turuväärtusest, siis korteri hinnast moodustab asukoht julgelt kuni 40% (Tammistu 2015). Seega saab korteritehingu hindade põhjal mõõta asukoha atraktiivsust ja korterite pakkumist-nõudlust ning asukoht pole pelgalt geograafiline punkt kaardil, vaid selle valik iseloomustab regionaalarengus kohaspetsiifiliselt toimuvat laiemalt. Asukoha olulisust rõhutatakse kõige sagedamini Eesti regionaalarengu strateegias ja üleriigilises planeeringus (Eesti ... 2013; Üleriigiline ... 2013). Tõdetakse, et inimese elukohta mõjutavateks teguriteks on töökoha olemasolu ja pakutav palgatase, vahemaa elukoha ja keskuse vahel, transpordivõimalused selle vahemaa läbimiseks, avalike teenuste kättesaadavus ja kvaliteet. Mõistagi on elukoha valikut mõjutavaid asjaolusid märksa enam, sest kaasa räägivad inimese pürgimused, perekondlikud asjaolud, varasemad sidemed asukohaga, väärtushinnangud, elulaad jne, mida võib pidada nii võimalusteks kui ka barjäärideks elukoha valikuga seotud otsuste tegemisel. Eestis ei saa elukohavaliku mõjutajana eirata ka erastamist.

Regionaalset arengut hindavad analüüsid kinnitavad, et Eestis on piirkondade arenguerisused väga suured, eriti riigi väikest pindala arvestades (Regions ... 2011; Sepp ja Noorkõiv 2010; Kivilaid ja Servinski 2013; Noorkõiv ja Ristmäe 2014). Mitmekiiruselise arenguga Eesti on reaalsus ja Tallinna linnpiirkonna osatähtsus kasvab jätkuvalt nii riigi rahvastikus kui ka majanduses. Saatjaks on arenenud riikidele omased trendid nagu valglinnastumine ja elanike kasvav mobiilsus, millele otsitakse vastukaalu maaelu arengust (Raagmaa ja Noorkõiv 2013). Probleemsed piirkonnad on olnud kahe viimase kümnendi jooksul ikka ühed ja samad: Ida-Virumaa, Kagu-Eesti ja saared. Järjest kriitilisemaks teemaks riigi regionaalarengus on Tartu linna kui Eesti teise keskuse tulevik: kas linnal on võimekust jätkata nii Lõuna-Eesti regionaalarengu eestvedajana kui ka riigi asustussüsteemi tasakaalustajana, nii et Eestis oleks kaks tugevat keskust (Roose *et al.* 2015, Tammaru *et al.* 2015). Nimetatud protsessid toimuvad olukorras, kus riigi rahvastik tervikuna väheneb ja vananeb ning töökäsi jääb seega vähemaks. See pingestab veelgi piirkondlikku tasakaalustamatust. Siinkohal ei saa jätta mainimata ka vahet linna- ja maaelu vahel, sest tihe- ja hajaasustus pakuvad erinevaid elamisvõimalusi, sh valikut elada kas kortermajas või eramus. Küll aga on riigi regionaalarengu seisukohalt oluline hakata senisest tõhusamalt tegelema eluasemepoliitikaga, sest eluase on üks inimese põhivajadusi, mistõttu on õigus sellele iga üksikisiku sotsiaalne õigus (Kährlik *et al.* 2004). Seega on inimeste asukohaelistused kodu valikul avaliku huvi objekt ning poliitika mõjutab inimeste võimalusi eluaset omada ja kujundab ka eluaseme valikut. Näiteks kui riik soosiks taskukohase hinnaga üürikorterite ehitamist, oleks ka vähem kindlustatud inimestel töökohta otsides laiemad võimalused ja nad ei peaks valikut tehes koonduma ennekõike Tallinna. Valga inimene saaks kasvõi ajutiselt minna Elvasse või Pärnusse, kuniks tööolud kohapeal paranevad. Seega on eluasemega seonduv osa laiemast majandus- ja tööturupoliitikast ja siin on vaja paindlikke lahendusi.

Selles artiklis on analüüsitud korterite hindasid omavalitsusüksustes ja iseloomustatud korterite kättesaadavust lähtuvalt nende hinnast ja inimeste sissetuleku suuruselt. Kortritehingute hindade andmeallikaks on Maa-ameti andmebaas ning analüüsist on välja jäetud juhud, kui omavalitsusüksuses tehti aastail 2012–2014 alla viie korteritehingu. Korteri ruutmeetrihinnaks on võetud samade aastate keskmine. Mõistagi tuleb suurte omavalitsusüksuste puhul, nagu näiteks Tallinn ja Tartu, silmas pidada, et korteritehingute hinnad erinevad ka linna asumites märkimisväärselt, kuid käesolevas artiklis seda ei analüüsita.

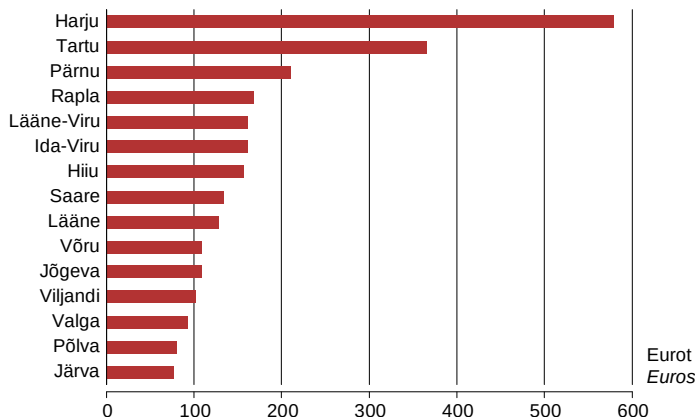
Eesti ja maakondade keskmise brutokuupalga arvutuste aluseks on Statistikaameti palgastatistika. Omavalitsusüksustes teenitud tulu põhineb Maksu- ja Tolliameti andmetel, kus keskmine palgatöötaja brutotulu kuus on jagatud tulusaajate kuukeskmise arvuga. Andmed iseloomustavad 2014. aastat ja täpsem info on saadaval Statistikaameti andmebaasis.

Korteriomandi ühe ruutmeetri hind ja selle muutus

Kinnisvaraturu kõige aktiivsem sektor on korteriturg. 2012.–2014. aasta korteritehingute keskmise hinna alusel on kõige kallim ühe ruutmeetri hind Harju maakonnas, järgnevad Tartu ja Pärnu maakond. Alla 100 euro ruutmeeter jäävad hinnad kolmes – Valga, Põlva ja Järva – maakonnas. Harju maakonnaga võrreldes on hinnad nendes maakondades 6–7 korda odavamad (joonis 1).

Joonis 1. Kortritehingu keskmine ruutmeetrihind maakonna järgi, 2012–2014

Figure 1. Average transaction price per square metre of apartment by county, 2012–2014

Allikas: Maa-amet

Source: Estonian Land Board

Linnu ja valdu vaadates on korteri ruutmeetrihind kõige kallim tugevate linnapiirkondadega (Tallinn, Tartu, Pärnu) maakondades, sest valdav osa korteriturust toimib maakonnakeskustes (kaart 22, lk 272). Näiteks maksab ruutmeeter Harjumaal Viimsi vallas 1195, Tallinnas 1166, Rae vallas 1137, Saue linnas 989, Harku vallas 967 ja Saue vallas 955 eurot; Tartumaal Tartus 1031, Luunja vallas 975, Ülenurme vallas 870, Tartu vallas 868, Tähtvere vallas 562 eurot. Teistes omavalitsusüksustes, sh maakonnakeskustes, jääb tehingute ruutmeetrihind alla 900 euro: näiteks Pärnus on see 793, Kuressaares 670, Viljandis 484, Haapsalus 460, Võrus 317, Paides 252, Jõgeval 128 ja Valgas 118 eurot. Suhteliselt kõrge on korteriomandi ruutmeetri tehinguhind suure rekreatsiooniväärtusega looduskaunites kohtades, näiteks Narva-Jõesuus on see 858 eurot (12. koht tehinguhinna pingereas) ja Otepää vallas 570 eurot (20. koht). Üle viie tehingu tehti aastail 2012–2014 korteriomandiga 184 omavalitsusüksuses 213-st. Seega 29 omavalitsusüksuses korteriturg puudub, sest seal kas ei ole kortermaju või tehti vaadeldaval perioodil alla viie tehingu (nt Piiressaare, Kõpu, Hummulu, Martna vald).

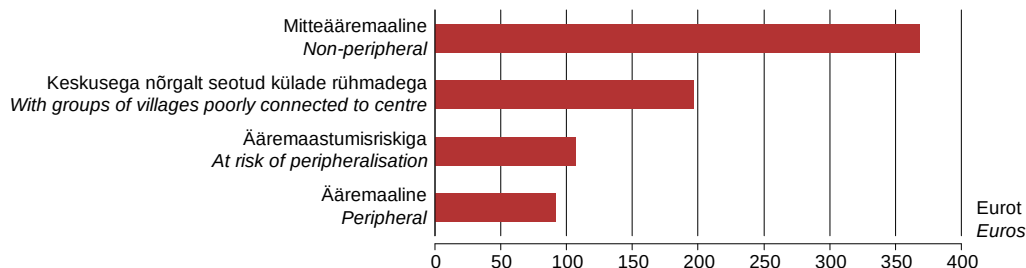
Odavamate korteriomandite ühe ruutmeetri tehinguhinna maksumus jäi aastail 2012–2014 alla 100 euro. Paljud niisugustest korteritest asuvad ääremaalistes omavalitsusüksustes: Mõisaküla linnas oli ruutmeetri hind 37, Sonda vallas 34, Mõniste vallas 29 eurot. Kortritehingu ruutmeetrihind jäi alla 100 euro 73 omavalitsusüksuses, s.o 39,7% omavalitsusüksustes, kus korteritehinguid tehti.

Omavalitsusüksuse ääremaastumise tasemest^a sõltuvalt on korteriomandi ühe ruutmeetri hind tehingut tehes ettearvatult kõige madalam ääremaalistes ja ääremaastumise riskiga omavalitsusüksustes, kus see jääb muudes omavalitsusüksustes tehtud tehingute ruutmeetrihinnast üle kolme korra odavamaks (joonis 2).

^a Omavalitsusüksuste tüübid: Eesti inimvara raport (IVAR): võtmeprobleemid ja lahendused 2010. Eesti Koostöö Kogu.

Joonis 2. Korteritehingu keskmine ruutmeetrihind omavalitsusüksuse tüübi järgi, 2012–2014

Figure 2. Average transaction price per square metre of apartment by type of local government unit, 2012–2014

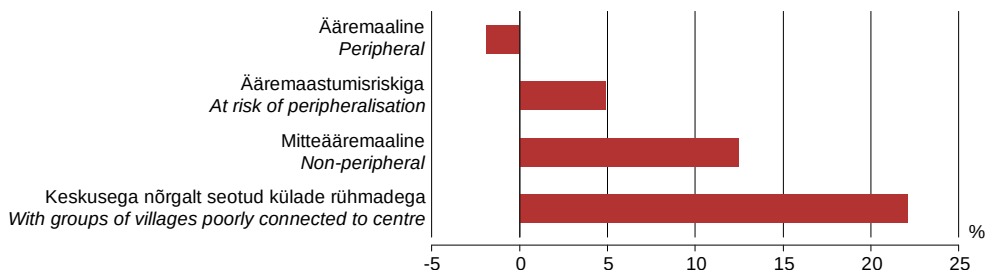

Korteriomandiga tehtud tehingute keskmine ruutmeetrihind on aastatel 2012–2014 kõige kiiremini kasvanud Tallinna, Tartu ja Pärnu linnapiirkondades (kaart 23, lk 272). Paljude maapiirkondade omavalitsusüksustes on ruutmeetrihind langenud, kusjuures mitmetes neist puudub võimalus hinnataset võrrelda, sest korteritehinguid tehti võrreldaval perioodil vähe. Üldise trendina on näha, et korteritehingute hinnaerinevused keskuste ja nendest kaugemale jäävate omavalitsusüksuste vahel on suurenenud.

Omavalitsusüksuse tüübi järgi vaadatuna on korteriomandiga tehtud tehingutes ühe ruutmeetri hind kõige kiiremini kallinenud keskusega nõrgalt seotud külade rühmadega omavalitsusüksustes, kus keskuste vahetel tagamaal on perioodil 2012–2014 ruutmeetrihind tõusnud 22,1%, samas kui ääremaalistes omavalitsusüksustes on hind ligi kaks protsenti langenud (joonis 3).

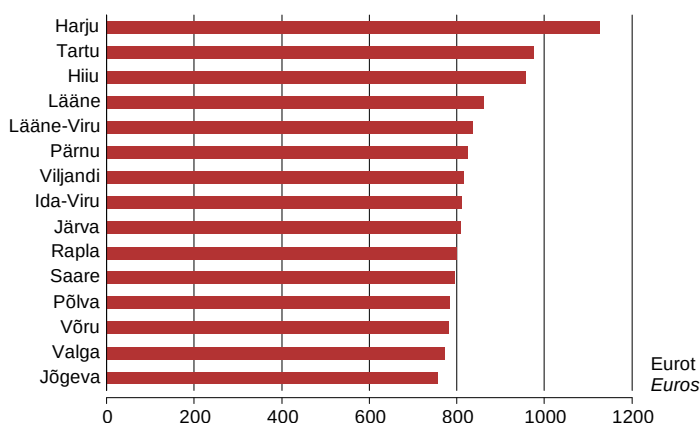
Joonis 3. Korteritehingu keskmise ruutmeetrihinna muutus omavalitsusüksuse tüübi järgi, 2012–2014

Figure 3. Change in transaction price per square metre of apartment by type of local government unit, 2012–2014

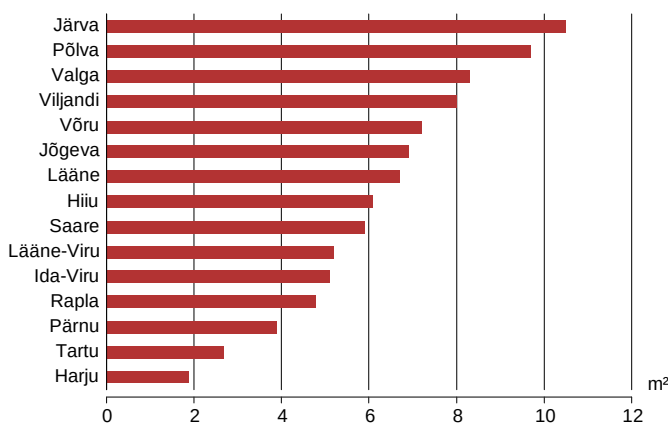
Korteriomandi ruutmeetrihinna ja sissetulekute suhe

2014. aasta brutokuupalka maakondades iseloomustab joonis 4. Keskmine brutokuupalk on suurim Harju maakonnas (1127 eurot), järgnevad Tartu (976 eurot) ja Hiiu maakond (957 eurot). Ülejäänud maakondades jääb brutokuupalk alla 900 euro, väikseim on see Jõgeva (756 eurot), Valga (772 eurot) ja Võru maakonnas (782 eurot). Harju maakonna keskmine brutokuupalk ületab Jõgeva maakonna oma 1,49 korda.

Joonis 4. Keskmise brutokuupalk maakonna järgi, 2014*Figure 4. Average monthly gross wages and salaries by county, 2014*

Palgatöötaja kuukeskmist brutotulu linnades ja valdades iseloomustab kaart 24 lk-l 273. Sissetulekud on oluliselt suuremad Põhja-Eesti omavalitsusüksuste elanikel, väiksemad Lõuna-Eestis (erandiks paljud Tartu maakonna omavalitsusüksused), Peipsi-äärsetes ja Eesti-Läti piirialade omavalitsusüksustes.

Kui võtta aluseks Eesti keskmine brutokuupalk aastal 2014 ja korteritehingute keskmine ühe ruutmeetri hind aastatel 2012–2014, siis kõige enam korteriomandi ruutmeetreid saaks brutokuupalga eest osta Järva (10,5 m²) ja Põlva maakonnas (9,7 m²), kõige vähem Harju (1,9 m²), ja Tartu maakonnas (2,7 m²). Maakonniti on vahed viiekordsed (joonis 5).

Joonis 5. Eesti keskmise brutokuupalga eest soetatava korteriomandi ruutmeetrid maakonna järgi, 2014*Figure 5. Square metres of apartment ownership that can be bought for Estonian average monthly gross wages and salaries by county, 2014*

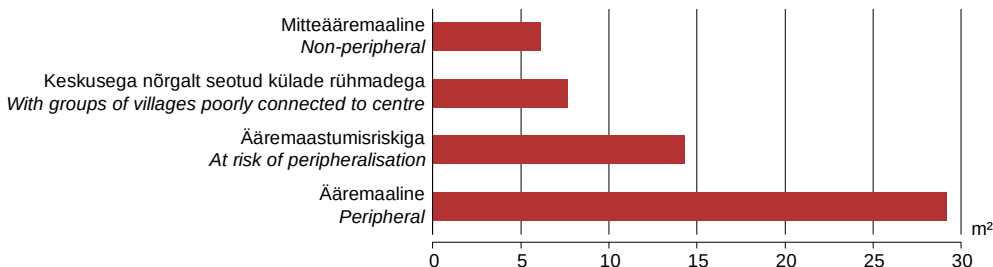
Linnades ja valdades tehtud korteritehingute ruutmeetrihinna suhtena Eesti keskmisesse brutokuupalka iseloomustab kaart 25 lk-l 273. Kõige vähem korteriomandi ruutmeetreid saab Eesti keskmise brutokuupalga eest Tallinna, Tartu ja Pärnu linnapiirkonnas, samuti looduslikult kõrgelt hinnatud piirkondades. Kuna korteriturul valitsevad turureeglid, on madalapalgalistel ja odavate korteritega omavalitsusüksustes elavatel inimestel võimalus elukohta vahetada väga piiratud. Seetõttu tuleks üüriturgu riiklikult elavdada. Üks tee selleks on luua munitsipaallemispiinna üüriturg, mis looks haavatavamatele elanikerühmadele alternatiivi n-ö

sunnismaisusele. Niisugust ettevõtmist saaks käsitleda isegi erastamisega otse ja kaudselt tekitatud ülekohtu heastamise katsena, sest korterid erastati võrdsetel hinnatingimustel nii Tallinnas kui ka Värskas.

Eesti keskmise brutokuupalga eest saab tehingu väärtust arvestades kõige enam korteriomandi ruutmeetreid ääremaalistes omavalitsusüksustes. Teiste omavalitsusüksustega võrreldes on erinevus ligi viiekordne (joonis 6).

Joonis 6. Eesti keskmise brutokuupalga eest soetatava korteriomandi ruutmeetrid omavalitsusüksuse tüübi järgi, 2014

Figure 6. Square metres of apartment ownership that can be bought for average monthly gross wages and salaries in Estonia by type of local government unit, 2014

Kokkuvõtteks

Korteri soetamine algab koha valikust. Mõistlik on soetada elamispind sinna, kus on soodne elukeskkond ja kus elamisel on perspektiivi – on töökoht ja lastel võimalus haridust saada. Mõistagi omab tähtsust soetatava elamispinna kvaliteet. Omaette väärtusega on elamispind kaunis looduskeskonnas, kus on kättesaadavad esmatasandi teenused ning välja on arendatud vaba aja veetmise võimalused, või näiteks veekogude läheduses või looduskaitsealustel aladel, kus planeeringud ja ehituspiirangud ei lase kinnisvaraarendajatel niisama lihtsalt odavalt ja massiliselt ehitada. Viimane variant omab väärtust suuresti nende jaoks, kes saavad enesele lubada seal elamise luksust, kuid reeglina on nendel inimestel ka teine korter suures keskus.

Korteritehingu hinna ruumimuster on Eestis kirev ja väljendab hästi praegust regionaalarengu erinevuste taset, sh iseloomustab omavalitsusüksuste paiknemist keskuse–ääremaa teljel. Inimesed, kes omavad korterit ääremaal, on korterite hinnataset võrreldes palju kehvemas olukorras kui keskustes elavad korteriomaniikud. Kuna keskustes hinnatase tõuseb ja ääremaadel langeb, süvendab see ääremaade elanike vaesumist: neil puudub võimalus vajaduse korral korterit mõistliku hinnaga müüa ja saadud raha eest keskusel samaväärse kvaliteediga elamispinda osta. Selline olukord seab nende inimeste liikumisele piirangud ja mõjutab nende elu ka tulevikus. Näiteks ei saa nad elamispinna müügist saadud raha investeerida isiklikku pensionifondi ulatuses, mis oleks võrreldav näiteks selle inimese võimalustega, kes müüb oma korteri keskusel, ostab uue elamispinna ääremaal ning teenib tehinguga märkimisväärse hulga raha. Niisugune olukord süvendab ka ääremaaliste piirkondade suletust ja vähendab sidusust keskustega.

Kui kortermaja ehitus maksab maa hinda arvesse võtmata Eestis enam-vähem ühepalju, umbes 1000 eurot/m², siis korteriomandi tehingu keskmine hind erineb omavalitsusüksustes mitmeid kordi. Nii on ka kinnisvaraarendajate huvi ehitada kortermajasid väljaspool linnapiirkondi – ennekõike Tallinna, Tartu ja Pärnu – väga tagasihoidlik; valdavalt piirduakse vanade kortermajade renoveerimisega, kuid sedagi vaevaliselt, sest elanikke jääb vähemaks. Sellest tulenevalt süveneb korteriturul piirkondlik eristumine nii elamispinna kvaliteeti kui ka kättesaadavust silmas pidades, mis omakorda vähendab veelgi väikelinnade ja maapiirkondade atraktiivsust ja võimekust muutuvatele oludele paindlikult reageerida.

Kirjeldatud loogika järgi väheneb paljude linnade ja valdade suutlikkus saada uusi elanikke, olla innovaatilised ning osaleda koostöövõrgustikes, mis on vajalikud nende piirkondade arenguks ja ääremaastumise vähendamiseks, sh kohalike arengueelduste kasutuselevõtuks ja elanike eneseteostuseks. Seega napib paljudel kohalikel omavalitsustel jõudu, et osaleda riigi regionaalarengu tasakaalustamisel. Mõistliku perspektiivi puudumine korteriturul on üks osa ääremaade mahajäämusest, mis seda tasakaalustamatust süvendab.

Korterite tehinguhinnad näitavad, missuguseid kohti peetakse atraktiivseteks ja milliste suhtes ollakse skeptilised. Samas on teatavaid meetmeid rakendades võimalik mõjutada elamispinna pakkumist ja nõudlust, et ühiskonna areng oleks jätkusuutlik. Rakendada tuleks riiklikke abinõusid infrastruktuuri arendamiseks, transpordi- ja ettevõtluspoliitika elluviimiseks, samuti maa- ja planeerimispoliitika ning finantsinstrumentide arendamiseks. Mitmetes kohalikes omavalitsustes tuleks ulatuslikult tegutseda, et selgitada välja paneelmajade tulevik, lammutada hüljatud ja lagunevad kortermajad ning kohandada korterid peremudelite muutuste ja rahvastiku vananemisega.

Korteriturgu aitaks aktiivsemaks muuta korteriomanike, kohalike omavalitsuste ja keskvalitsuse tihedam koostöö eluasemepoliitika teostamisel ning riigi regionaalpoliitiliste meetmete tõhusam kaasamine sellele tegevusele. Kuigi Riigikogu Kantselei nõunik Toivo Mängel on kirjutanud, et Eesti eluasemepoliitika arengut on viimasel kümnendil riiklikult suunatud vastavat õiguslikku baasi kujundades ning riigieelarve-, regionaal-, tööhõive- ja sotsiaalhoolekandepoliitikat rakendades ja et õiguslik regulatsioon täiustub eluasemeteenuste kättesaadavuse, eluaseme kvaliteeti, miljööväärtust ja energiasäästlikkust ning turvalisust tagavate nõuete osas (Mängel, 2014), ei ole see olnud lahenduste leidmiseks piisav. Riigi elamupoliitikas on regionaalne aspekt olnud nõrk ning keskvalitsusel tuleks koos kohalike omavalitsustega eluasemepoliitika tõsiselt käsile võtta.

Riigi halduskorralduses on vaja suurendada kohalike omavalitsuste rolli elamupoliitika teostamisel, mis oleks seotud sotsiaalpoliitika ja töökohtadega ning ergutaks kohapeal majanduskasvu. Riigilt elumumaad saada on kohalikel omavalitsustel praegu peaaegu võimatu, neil puudub raha erastatud korterite ostmiseks ja paindlikkus, et lahendada tõhusalt sotsiaalprobleemidega inimeste elamispinna küsimusi.

Selleks, et tasakaalustada riigi regionaalset arengut ja ergutada majanduskasvu suurtest keskustest väljaspool, on peale tööturupoliitika vaja pikaajalist inimeste eri eluetappidel erinevat elamispinna vajadust arvestavat vaadet eluasemepoliitikale. Haldusreform on hädavajalik samm selles suunas, et Eestis oleksid tugevad kohalikud omavalitsused ja võiks kujundada ning ellu viia tasakaalustatud eluasemepoliitikat. Seda teeksid partneritena üheskoos keskvalitsus ja kohalikud omavalitsused. Peale selle tuleb migratsiooniga silmitsi seisvas Euroopas, sh Eestis, vaadata üle rändest tulenevad eluasemepoliitika võimalused ja ülesanded ning sellest lähtuvalt ka tegutseda.

Allikad Sources

Eesti inimvara raport (IVAR): võtmeprobleemid ja lahendused 2010. (2010). Eesti Koostöö Kogu. Säästva arengu komisjon. [www] http://www.kogu.ee/public/Eesti_Inimvara_Raport_IVAR.pdf (27.10.2015).

Eesti regionaalarengu strateegia 2020. (2013). Tallinn: Siseministeerium. [www] https://www.osale.ee/konsultatsioonid/files/consult/242_Regionaalarengu%20strateegia%202020%20terviktekst.pdf (27.10.2015).

Kivilaid, M., Servinski, M. (2013). Elujõulisuse indeks. – Eesti piirkondlik areng. 2013. Regional Development in Estonia. Tallinn: Statistikaamet, lk 59–83.

Kährik, A., Lux, M., Kõre, J., Hendrikson, M., Allsaar, I. (2004). Eluasemepoliitika üleminekuriikides. Poliitikauuringute Keskus Praxis.

Maa-amet. Kinnisvara hinnastatistika päringud. [www] <http://www.maaamet.ee/kinnisvara/htraru/> (27.10.2015).

Mängel, T. (2014). Eluasemepoliitika Euroopa riikides ja korteriühistute probleemid. Riigikogu Kantselei analüüsi ja õigusosakond. Teemaleht nr 7/17.03.2014. [www] http://www.riigikogu.ee/v/failide_arhiiv/Teemaleht_7_2014.pdf (27.10.2015).

Noorkõiv, R., Ristmäe, K. (2014). Kohaliku omavalitsuse üksuste võimekuse indeks 2013. Metoodika ja tulemused. Tartu: Geomedia OÜ.

Raagmaa, G., Noorkõiv, R. (2013). Globaliseeruv Eesti Küla. Avaneva maailma arenguvõimalused ja ohud. – Kogukonna arendustegevuse käsiraamat (viies vihik). MTÜ Eesti Külaliikumine Kodukant. [www] <http://www.kodukant.ee/files/927c119c43aa27c7c9a90f57e44d4091.pdf> (27.10.2015).

Regions at a Glance 2011 (2011). – The Objectives of Economic and Social Cohesion in the Economic Policies of Member States. OECD; EPRC 2010.

Roose, A., Noorkõiv, R., Gauk, M. (2015). Tartu valglinnastumine. – Eesti Statistika Kvartalikirj 1/2015. Quarterly Bulletin of Statistics Estonia. Tallinn: Statistikaamet, lk 80–109

Sepp, V., Noorkõiv, R. (2010). Regionaalne areng ja elukeskkond. – Eesti Inimarengu Aruanne 2009. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu, lk 49–72.

Tammaru, T., Noorkõiv, R., Leetmaa, K., Kamenik, K., Väiko, A. (2015). Tartu linna rahvastikuproгноos 2015–2035. Geomedia OÜ, Tartu Ülikooli ökoloogia ja maateaduse instituut.

Tammistu, A. (8.04.2015). Uusarendustel osutub määravaks ikka asukoht. – Postimees.

Üleriigiline planeering „Eesti 2030+“. (2013). Tallinn: Siseministeerium. [www] <https://eesti2030.files.wordpress.com/2014/07/eesti2030.pdf> (27.10.2015).

APARTMENT MARKET AS INDICATOR OF LEVEL OF REGIONAL DEVELOPMENT

Rivo Noorkõiv

Consulting and Training Centre Geomedia

Many brokers have a favourite saying, according to which the price of property is determined by location and once again – location. Clearly, there will also have to be buyers and sellers. Some property surveyors have argued that while location determines ca 30% of the market value of a house, it is safe to say that it constitutes up to 40% of the price in the case of an apartment (Tammistu 2015). Thus, the prices of apartment transactions allow measuring the attractiveness of a location and the apartment supply and demand, and the location is not just a geo-graphical point on a map but the choice of location provides a wider description of the location-specific issues in regional development. The importance of location is emphasised the most frequently in the Estonian regional development strategy and in nationwide planning (Eesti... 2013; Üleriigiline ... 2013). Admittedly, the factors influencing the location of a person's place of residence include the presence of jobs and the wage level available, the distance between the place of residence and a centre, transport facilities for covering that distance, the availability and quality of public services. Naturally, there are even more circumstances that influence the choice of a place of residence, such as individual aspirations, family circumstances, earlier connections to the location, values, the way of life, etc., which can be viewed as both opportunities and barriers when deciding on the location of residence. In Estonia, privatisation should not be overlooked as one of the factors influencing the choice of a place of residence either.

The analyses measuring regional development confirm the presence of major differences in regional development in Estonia, especially in view of the small area of the country (Regions ... 2011; Sepp and Noorkõiv 2010; Kivilaid and Servinski 2013; Noorkõiv and Ristmäe 2014). Estonia with its multi-speed development is a reality and the share of the Tallinn urban area continues to increase both in the national population and in the economy. This is accompanied by tendencies characteristic of developed countries, such as urban sprawl and the increased mobility of the inhabitants, countermeasures to which are being sought for in rural development (Raagmaa and Noorkõiv 2013). Problematic areas have remained the same within the last two decades: Ida-Viru county, South-Eastern Estonia and the islands. What is an increasingly critical issue in the regional development of the country is the future of Tartu city as the secondary centre of Estonia: is the city capable of acting both as the engine of regional development in Southern Estonia and as a counterweight to the national settlement system, so that there would be two strong centres in Estonia (Roose et al. 2015; Tammaru et al. 2015). These processes occur in a situation where the population of the state as a whole is decreasing and ageing, leading to a decline in the number of working-age people. This puts an even greater strain on regional imbalance. Here, it is also necessary to mention the differences between urban and rural life because high-density and low-density areas provide different housing options, including a choice whether to live in an apartment building or a private house. However, from the aspect of the regional development of the country, it is crucial to shape the housing policy more efficiently, because housing is one of the basic needs of people, which makes the right to housing a social right of every individual (Kährik et al. 2004). Hence, people's location-specific preferences in choosing a home represent an object of public interest and public policy influences people's opportunities for owning housing and shapes the choice of housing. For example, if the state encouraged the construction of affordable rental apartments, it would provide economically disadvantaged people with more options when looking for a job, so that they would not need to concentrate mainly in Tallinn. A person from the city of Valga could – even if only temporarily – move to either Elva or Pärnu until the employment situation improves in their original place of residence. Thus, housing-related issues represent a part of the general economic and labour market policy and flexible solutions are needed in this respect.

This article analyses apartment prices by local government units and describes the availability of apartments based on their price and people's income levels. The data about the prices of

apartment transactions are available in the database of the Estonian Land Board and the analysis does not include cases where the number of apartment transactions made in a local government unit in 2012–2014 was below five. The price per square metre of an apartment stands for the average price of the same period. Obviously, in the case of large local government units such as the cities of Tallinn and Tartu, it is necessary to keep in mind that the prices of apartment transactions also differ significantly by district, but this topic will not be analysed in this article.

The average monthly gross wages and salaries in Estonia and in the counties are calculated on the basis of the wage statistics provided by Statistics Estonia. The income earned in local government units is based on the data of the Estonian Tax and Customs Board, where the average monthly gross income per employee is divided by the monthly average number of income recipients. The data are for 2014 and more detailed information is available in the database of Statistics Estonia.

Price per square metre of apartment ownership and change thereof

The apartment market is the most active sector of the real estate market. Based on the average value of apartment transactions in 2012–2014, the price per square metre is the highest in Harju county, followed by Tartu and Pärnu counties. The price per square metre fell below 100 euros in three counties: Valga, Põlva and Järva counties. Compared with Harju county, the prices are 6–7 times lower in these counties (Figure 1, p. 171).

When considering cities and rural municipalities, the price per square metre of an apartment is the highest in counties with strong urban areas (Tallinn, Tartu, Pärnu) because the majority of the apartment market is concentrated in county centres (Map 22, p. 272). For example, the price per square metre in Harju county stands at 1,195 euros in Viimsi rural municipality, 1,166 euros in Tallinn, 1,137 euros in Rae rural municipality, 989 euros in Saue city, 967 euros in Harku rural municipality, and 955 euros in Saue rural municipality; while one square metre in Tartu county costs 1,031 euros in Tartu city, 975 euros in Luunja rural municipality, 870 euros in Ülenurme rural municipality, 868 euros in Tartu rural municipality, and 562 euros in Tähtvere rural municipality. In other local government units, incl. county centres, the transaction price per square metre falls below 900 euros: for example, it is 793 euros in Pärnu city, 670 euros in Kuressaare city, 484 euros in Viljandi city, 460 euros in Haapsalu city, 317 euros in Võru city, 252 euros in Paide city, 128 euros in Jõgeva city, and 118 euros in Valga city. The price per square metre of an apartment ownership is relatively high in scenic locations with a high recreational value; in Narva-Jõesuu, for example, it stands at 858 euros (places 12th in the ranking of transaction prices) and in Otepää rural municipality – 570 euros (ranks 20th). In 2012–2014, more than five apartment transactions were contracted in a total of 184 local government units out of 213. Thus, there is no apartment market in 29 local government units, either because there are no apartment buildings there or because the number of transactions in the given period was fewer than five (e.g. Piirissaare, Kõpu, Hummuli, and Martna rural municipalities).

The transaction price per square metre of cheaper apartments fell below 100 euros in 2012–2014. A great number of such apartments are located in peripheral local government units: the price per square metre stood at 37 euros in Mõisaküla city, 34 euros in Sonda rural municipality, and 29 euros in Mõniste rural municipality. The transaction price per square metre was below 100 euros in 73 local government units, i.e. 39.7% of the local government units where apartment transactions were made.

Depending on the level of peripheralisation of a local government unit^a, the transaction price per square metre of an apartment ownership is predictably the lowest in peripheral local government units and units at risk of peripheralisation, where it is more than three times lower than in other local government units (Figure 2, p. 172).

^a For the typology of local governments see: Eesti inimvara raport (IVAR): võtmeprobleemid ja lahendused 2010. Eesti Koostöö Kogu (Estonian Human Resources Report (IVAR): key problems and solutions 2010. Estonian Cooperation Assembly; available only in Estonian)

In 2012–2014, the price per square metre for transactions conducted with apartment ownerships increased the most rapidly in the urban areas of Tallinn, Tartu and Pärnu (Map 23, p. 272). The price per square metre has dropped in the local government units of several rural areas, and it is not possible to compare the price level in many of these units due to the small number of apartment transactions made in the period in question. The general trend indicates that the differences in the transaction prices of apartments have increased between centres and more distant local government units.

When viewed by the type of local government unit, the transaction price per square metre of an apartment ownership has grown the fastest in local government units with groups of villages that are poorly connected to the centre. The transaction price per square metre in the inner hinterland of centres increased by 22.1% in 2012–2014, whereas in peripheral local government units the price dropped by approximately two per cent (Figure 3, p. 172).

Price per square metre of apartment ownership in relation to income

Figure 4 (p. 173) shows monthly gross wages and salaries by county in 2014. The average monthly gross wages and salaries were the highest in Harju county (1,127 euros), followed by Tartu county (976 euros) and Hiiu county (957 euros). In the rest of the counties, the monthly gross wages and salaries remained below 900 euros, being the lowest in Jõgeva (756 euros), Valga (772 euros), and Võru counties (782 euros). The average monthly gross wages and salaries of Harju county exceed those of Jõgeva county 1.49 times.

Map 24 (p. 273) describes the average monthly gross income per employee in cities and rural municipalities. The income level is significantly higher for the residents of the local government units in Northern Estonia, lower in Southern Estonia (with the exception of several local government units in Tartu county) and in the local government units by Lake Peipsi and near the Estonian-Latvian border.

Based on the average monthly gross wages and salaries in Estonia in 2014 and the average transaction price per square metre of an apartment in 2012–2014, the number of square metres that can be bought for monthly gross wages and salaries is the largest in Järva (10.5 m²) and Põlva counties (9.7 m²), and the smallest in Harju (1.9 m²) and Tartu counties (2.7 m²). By county, there is a fivefold difference in prices (Figure 5, p. 173).

Map 25 (p. 273) characterises the price per square metre of apartment transactions conducted in cities and counties in relation to the average monthly gross wages and salaries in Estonia. The number of square metres that can be bought for the average monthly gross wages and salaries in Estonia is the smallest in the urban areas of Tallinn, Tartu and Pärnu, but also in locations that are highly valued for their natural conditions. Since the apartment market is governed by market rules, people earning low wages and residing in local government units with cheap apartments have very limited opportunities for changing their place of residence, which is why it is necessary to enliven the rental market on the national level. One way to do that is to create a rental market for municipal housing, which would provide the most vulnerable population groups with an alternative to being bound to a single location. Such an initiative could even be considered as an effort to remedy the direct and indirect injustice caused by privatisation, as apartments were privatised based on equal pricing conditions both in Tallinn and Värskä.

The number of square metres of an apartment ownership that can be purchased for the average monthly gross wages and salaries in Estonia is the largest in peripheral local government units. Compared to other local government units, the difference is nearly fivefold (Figure 6, p. 174).

Summary

The acquisition of an apartment starts by choosing the location. It is reasonable to acquire housing in a location with a favourable living environment and prospects – there is enough work there and an opportunity for children to acquire education. A high value is put on housing located

in a scenic natural environment with access to primary services and established recreational facilities, or near water bodies or in protected areas, where plans and construction restrictions do not allow cheap mass construction by property developers. The latter is especially important for those who can afford the luxury of living there but, as a rule, have another apartment located in a large centre.

The spatial pattern of apartment transaction prices in Estonia is diverse and represents a good indication of the current imbalance in regional development, describing the distribution of local government units along the centre-periphery axis. People who own an apartment in the periphery are at a greater disadvantage regarding the apartment price level than apartment owners living in centres. Since the price level rises in the centres and drops in peripheral areas, it deepens the poverty of the residents of remote areas: they cannot sell their apartment at a reasonable price, if they need to, and use the money to buy housing with a similar level of quality in the centre. Such a situation limits the mobility of these people and impacts on their life in the future as well. For example, they cannot invest the profit earned from the sale of housing in their personal pension fund in the extent that would be comparable with the opportunities of people who sell their apartment in the centre, buy new housing in the periphery and earn a remarkable amount of money from that transaction. This situation further increases the isolation of peripheral areas and reduces their cohesiveness with the centres.

While the construction of an apartment building (without considering the price of land) costs more or less the same in Estonia, i.e. approximately 1,000 euros/m², the average transaction price of an apartment ownership differs several times by local government unit. Hence, property developers are not particularly interested in building apartment buildings outside urban areas – primarily Tallinn, Tartu and Pärnu; in most cases, they limit themselves to renovating old apartment buildings. This deepens regional differentiation in the apartment market, both in terms of housing quality and availability, which in turn further reduces the attractiveness of smaller cities and rural areas, and the capacity to be flexible in reacting to the changing circumstances.

According to the abovementioned logic, many cities and rural municipalities will encounter problems with attracting new residents, being innovative and participating in co-operation networks necessary for the development of these areas and the reduction of peripheralisation, including making use of local prerequisites for development, and the self-realisation of inhabitants. Thus, many local governments lack the power to take part in balancing the regional development of the country. The absence of a reasonable perspective on the apartment market represents one facet of the backwardness of the peripheries, which deepens regional imbalance.

The prices of apartment transactions indicate which locations are deemed attractive and which locations people are sceptical about. However, by implementing certain measures, it is possible to influence the demand and supply of housing to ensure the sustainable development of the society. National measures should be adopted to develop infrastructure, implement transportation and business policies, and also to develop land and planning policies and financial instruments. Several local governments need effective actions to clarify the future of pre-fabricated housing, demolish abandoned and derelict apartment buildings, and adapt apartments to the changing household types and ageing population.

The apartment market could be made more active through closer co-operation between apartment owners, local governments and the central government in implementing the housing policy, and through more effective inclusion of the national regional policy measures in this activity. Although Toivo Mängel, Adviser at the Chancellery of the Riigikogu, has written that the development of the Estonian housing policy over the last decade has been driven on the national level by the formation of the relevant legal base and the implementation of the state budget, regional, employment and social care policies, and that the legislation is improved in terms of measures ensuring the availability of housing services, housing quality, cultural and environmental value, and energy efficiency and security (Mängel 2014), it has not been enough to find solutions. The regional aspect has been weak in the national housing policy, and the central government, together with local governments, should make serious efforts to advance the housing policy.

The role of local governments in the administrative organisation of the state should be increased in implementing the housing policy, which would be related to the social policy and jobs, and would stimulate economic growth on the local level. Currently, it is virtually impossible for local governments to get residential land from the state; they have no money to buy privatised apartments and no flexibility to effectively solve the issues associated with the housing of socially disadvantaged people.

In order to balance the regional development of the country and stimulate economic growth beyond major centres, aside the labour market policy, we also need a long-term perspective of the housing policy which would take into account people's varying need for housing in different stages of life. Administrative reform represents a necessary step towards having strong local governments in Estonia and shaping and implementing balanced housing policy through the partnership of the central government and local governments. In addition, Europe, incl. Estonia, should review the housing policy-related opportunities and tasks arising from the current migration situation and act accordingly.

EESLINNASTUMINE JA IDENTITEET: MAKRO- JA MIKROTASANDI TEGURID VIIMSI VALLA NÄITEL

Rivo Noorkõiv, Bianca Plüschke-Altöf
Konsultatsiooni- ja koolituskasutus Geomedia

Sissejuhatus

Linnapiirkondade tähtsus Eesti arengus on 1990. aastatest alates oluliselt kasvanud ja üha enam vaadeldakse linnu kui regionaalarengu mootoreid ning kui peamisi arengusõlmi üleilmsetes võrgustikes (Ainsaar, 2003; Leetmaa 2003, 2008; Leetmaa *et al.* 2014; Noorkõiv ja Sepp 2005; Roose *et al.* 2014; Roose *et al.* 2015; Tammaru 2000; Tammaru *et al.* 2004). Selle põhjuseks on valdavalt sotsiaal-majanduslikud muutused makrotasandil, mis said alguse sotsiaalsliku ajajärgu lõppemisega (Kährik *et al.* 2012; Leetmaa *et al.* 2013; Timár ja Váradi 2001). Samas ei selgita need muutused täielikult linnapiirkondade mõju suurenemist. Linnastumise areng on tõestanud, et peale kesklinna arengute laieneb linnaline asustus ka sellega külgnevatel aladel. Protsessi laiemalt tuntakse äärelinnastumisena. Otsus kolida kesklinnast äärelinna sõltub aga ka suures osas mikrotasandi teguritest, nagu elukeskkonna kvaliteet, piirkonna kuvand ja identiteet (Kährik *et al.* 2012).

Käesolevas artiklis analüüsitakse äärelinnastumise makro- ja mikrotasandi tegureid Tallinna linnapiirkonnas Viimsi valla näitel. Viimsi vallakeskuse näol on tegemist asustuse polütsentrilisuse kujunemisega pealinna naabruses, mis võimaldab kasvatada piirkonna konkurentsivõimet (Raagmaa *et al.* 2011; Lin *et al.* 2012; Finka ja Kluvánková 2015). Viimsi vallal on oluline leida oma arengus tasakaal Tallinna mõju ja sisetekkelise, kohalikel ressurssidel põhineva arengu vahel. Keskne küsimus on, milliseks kujuneb Viimsi vald liikumisel polütsentristlikuks Tallinna linnapiirkonnaks.

Makrotasandi tegurid

Tallinna linnapiirkond hõlmab kümme omavalitsusüksust: pealinna Tallinna, seda ümbritsevat Maardu ja Saue linna ning seitset valda – Harku, Jõelähtme, Kiili, Rae, Saku, Saue ja Viimsi (Metoodiline ... 2014). Rahvastikuregistri andmetel elas 1. jaanuaril 2015 Tallinna linnapiirkonnas 532 867 inimest, mis moodustab 39,4% Eesti elanikest. Ainuüksi pealinnas elas rahvastikuregistri andmetel 2015. aasta alguses 434 430 inimest, so 81,5% Tallinna linnapiirkonna elanikest ja 32,2% Eesti rahvastikust.

Aastatel 2005–2015 suurenes elanike arv Tallinna linnapiirkonnas 61 459 võrra ehk 13%. Tallinna kui tuumiklinna elanike arv kasvas samal perioodil 8,8% (34 993 võrra) ja teistes linnapiirkonna omavalitsusüksustes 36,8% (26 466 võrra). Tuumiklinna elanike arvu kasvutempo on olnud oluliselt aeglasem kui Tallinna naaberomavalitsusüksuste oma. Samas on Eesti rahvaarv langustrendis, mis võimestab veelgi pealinnapiirkonna osatähtsust Eesti arengus. Tervikpildis on riigis iseloomulikud nii elanike kontsentratsioon kui ka ääremaastumine (kaart 8, lk 264).

Tallinna linnapiirkonna elanike arvu kasvuga kaasneb ka muutus elanike soo- ja vanusjaotuses. Arvestada tuleb kahe asjaoluga, mis ei pruugi tagada senises tempos elanike arvu kasvu. Esiteks, peamisse rändeikka on jõudmas varasemast palju väiksemad 1990. aastate sündipõlvkonnad, mis tähendab, et potentsiaalseid Tallinnasse ümberasujaid mujalt Eestist on järgnevatel aastatel vähem kui möödunud kümnendi jooksul. Teiseks on oluline, kas Tallinna suured 1980. aastate sündipõlvkonnad, kes on praegu pereloomise eas ja otsivad peresõbralikku elukeskkonda, leiavad selle pealinnas või kolivad elama naaberomavalitsusüksustesse. Just ennekõike nende noorte inimeste käitumine on kriitilise tähtsusega pealinna rahvastiku kujunemisel järgmisel kümnendil.

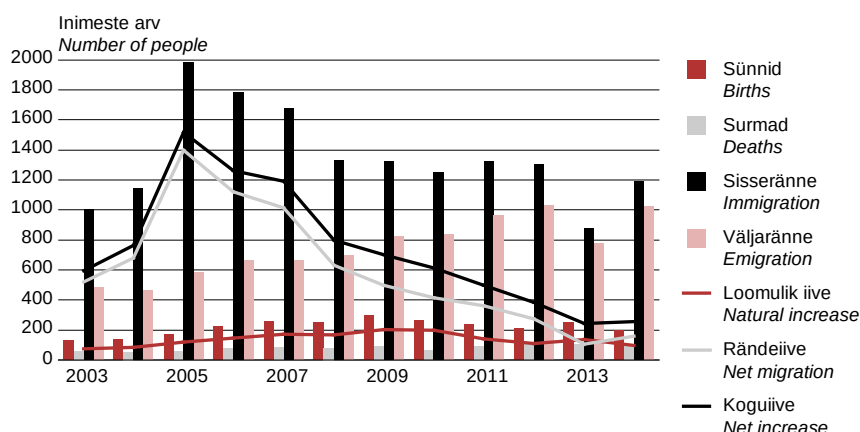
Viimsi valla kiire rahvastikuareng

Viimsi valla elanike arv kasvas rahvastikuregistri andmetel aastail 2003–2015 ligi kaks korda, s.o 9235 inimesest 18 169-ni. Tegemist on rahvaarvult 7. kohal asuva omavalitsusüksusega Eestis. 2011. aasta rahvaloenduse andmetel on 69,4% elanikest kolinud valda pärast 2000. aastat (kaardid 20 ja 21, lk 271). Sisserändajad on eelkõige noored, haritud, suurema sissetulekuga ja valgekraedena töötavate hõivatute pered koos lastega (Noorkõiv ja Sepp 2005; Noorkõiv 2014).

Viimsi valla rahvastikuarengut iseloomustavad viimasel kümnendil nii positiivne loomulik kui ka rändeiv (joonis 1). Sündimus oli Viimsi vallas suurim 2009. aastal, mil sündis 296 last. Pärast seda on sündimus küll mõnevõrra vähenenud, kuid loomulik iive on jätkuvalt positiivne. Surmasid on perioodi 2003–2014 viimasel kolmel aastal olnud igal aastal veidi üle 100. On tähelepanuväärne, et kui n-õ tippaastal 2005 kasvas valla rahvastik rände ja loomuliku iibe tulemusena 1518 elaniku võrra, siis 2014. aastal vaid 257 võrra.

Joonis 1. Viimsi valla rahvastikusündmused ning rahvastiku muutus, 2003–2014

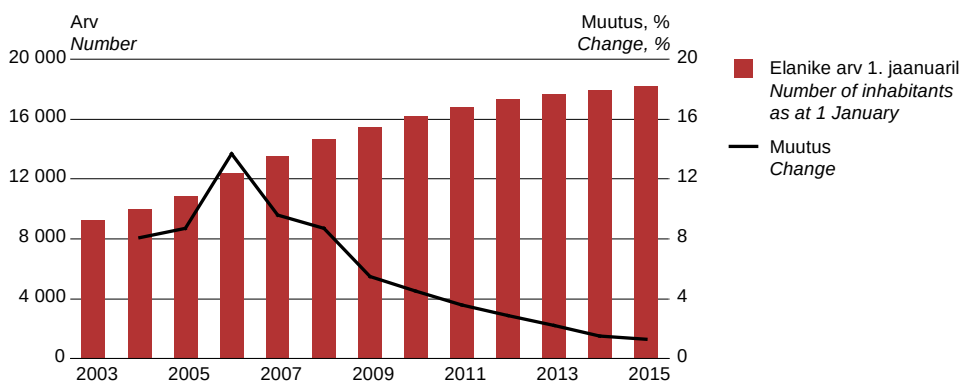
Figure 1. Vital events and population change in Viimsi rural municipality, 2003–2014

Rahvaarv on suurenenud peamiselt rände tulemusel (osatähtsus elanike juurdekasvus ca 80%). Ajavahemikul 2003–2014 lisandus valda loomuliku iibe arvel 1655 ja sisserände tulemusel 7179 elanikku, s.t iga loomuliku iibe tulemusel lisandunud elaniku kohta oli 4,5 rände teel lisandunut. Sisseränne kasvas hoogsalt 2005. aastani, mil saavutas oma haripunkti (2005. aastal tuli valda juurde 1983 inimest). Seejärel sisseränne mõnevõrra vähenes ja stabiliseerus ca 1300 uue elaniku juures aastas. 2013. aastal sisseränne järsult kahanes (vaid 880 inimest), kuid sellele järgnes taas kasv. Koos sisserände suurenemisega on kasvutrendis ka väljaränne. Väljarändajaid oli kõige rohkem 2012. aastal, mil vallast registreeris end välja 1032 elanikku. Siiski on valla rändesaldo jäänud kõigil vaadeldud perioodi aastatel positiivseks. Kui 2005. aastal oli elanike juurdekasv rände ja loomuliku iibe tulemusena 1518 inimest ja 2014. aastal 257 inimest, siis näitab see, et elanike arvu kiire kasvu aastad on lõppenud (joonis 2).

Joonis 2. Viimsi valla elanike arv ja selle muutus, 2003–2015

Figure 2. Number of inhabitants in Viimsi rural municipality and change thereof, 2003–2015

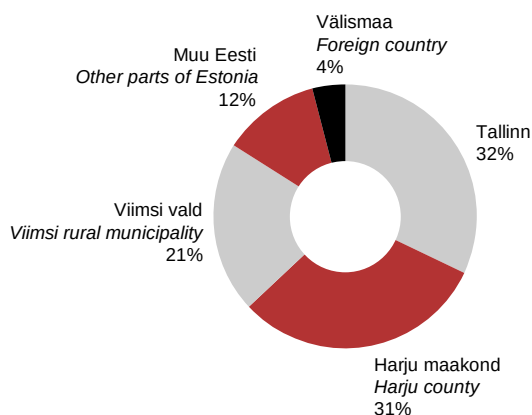

Allikas: rahvastikuregister
Source: Population Register

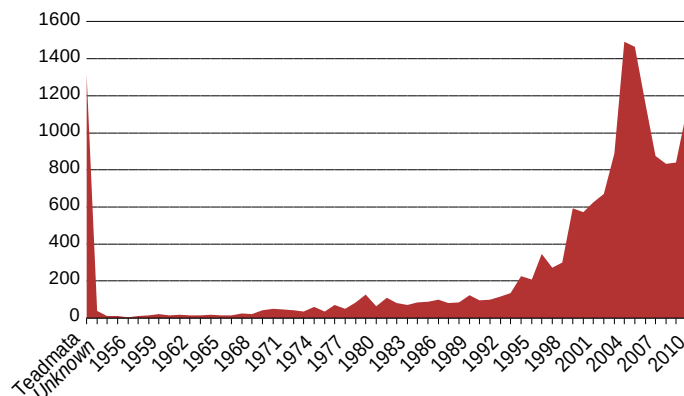
2011. aasta rahvaloenduse andmetel oli 21% Viimsi valla elanikest kohalikku päritolu (joonis 3). Sünnist saati elas vallas 13% (2411 inimest) elanikest. Väljastpoolt on valda kolitud eeskätt Harju maakonna teistest omavalitsusüksustest (63% valla elanikest), sh Tallinnast (32%). Mujalt Eestist tulnud on 12%, neist enim Tartu maakonnast (2,4%). Ühe protsendi künnise ületab veel Lääne-Viru, Ida-Viru ja Pärnu maakonnast sissearännanute osatähtsus. Välismaa oli eelmiseks elukohaks ligi 4%-l vallaelanikest. Suur sissearanne on mitmekesisistanud rahvastiku etnilist koosseisu. 2011. aasta rahva ja eluruumide loenduse andmetel määratles end eestlastena 84,9% Viimsi valla elanikest. Teistest rahvustest on enam esindatud venelased, valgevenelased ja ukrainlased. Loenduse andmetel oli 46% elanikest kõrgharidusega.

Joonis 3. Viimsi valla elanikud päritolu järgi, 31.12.2011

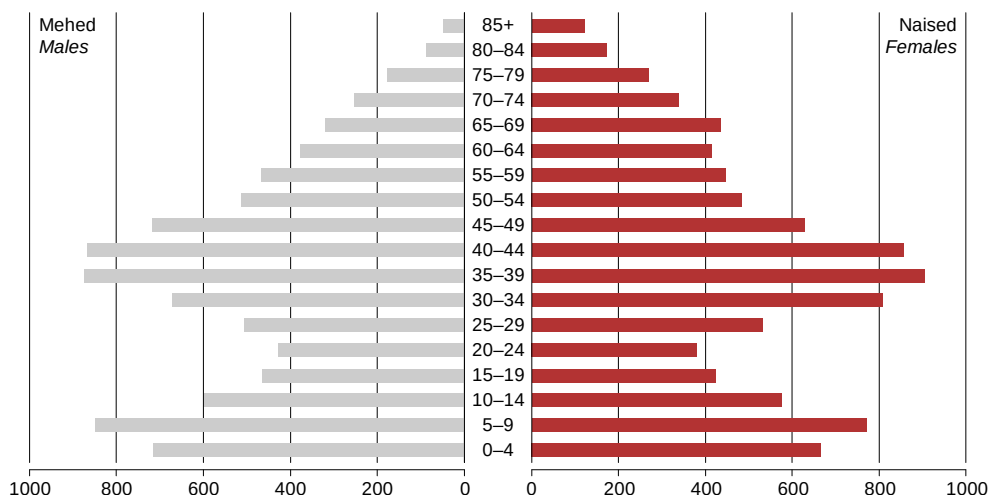
Figure 3. Inhabitants of Viimsi rural municipality by origin, 31.12.2011

Viimsi valda elama kolimist iseloomustab joonis 4. Näeme, et rahvaarvu kiire kasv sai alguse 1990. aastate teises pooles.

Joonis 4. Viimsi valla elanikud valda elama asumise aja järgi, 31.12.2011*Figure 4. Inhabitants of Viimsi rural municipality by time of taking up residence in the rural municipality, 31.12.2011*

Rahvaarvu kiire kasv ennekõike sisserrände tulemusena on toonud kaasa suure kõikumise elanike vanusjaotuses (joonis 5). Ennaktempos on kasvanud parimas töö- ja pereloomise eas (30–44-aastased) elanike ning laste (kuni 9-aastased) arv. Nii peab vald valdkonnapoliitiliste otsuste langetamisel arvestama rahvastiku väga ebaühtlase vanusjaotusega, mis tekitab lainelise nõudluse avalike teenuste järele. Näiteks perede kindlustamiseks lasteaia- ja koolikohtadega tuleb vallal jätkuvalt suuri jõupingutusi teha, kuid kaugemas tulevikus nõudlus nende kohtade järele väheneb.

Joonis 5. Viimsi valla rahvastiku vanuspüramiid, 1.01.2015*Figure 5. Population pyramid of Viimsi rural municipality, 1.01.2015*

Allikas: rahvastikuregister
Source: Population Register

Pendelränne

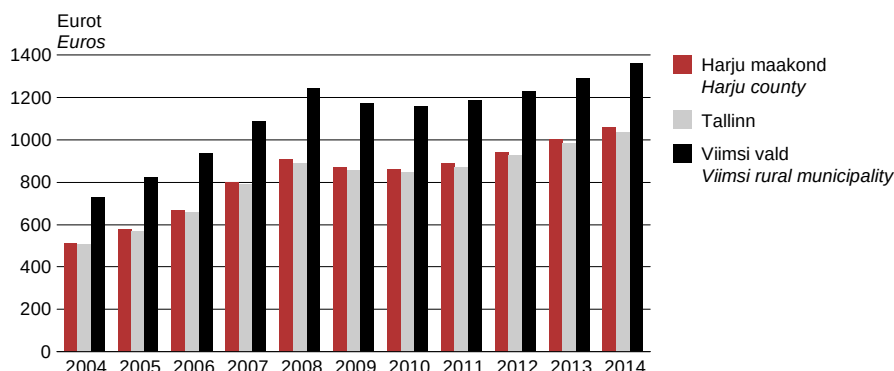
Viimsi valla elanike tööhõivet tegevusala järgi iseloomustab joonis 6. Kõige enam elanikke töötab hulgi- ja jaekaubanduses, mootorsõidukite ja mootorrataste remondi tegevusalal, järgneb töötlev tööstus. Suhteliselt palju on töötajaid kutse-, teadus- ja tehnikaalases tegevuse valdkonnas ning veonduses ja laonduses.

Joonis 6. Viimsi valla hõivatud tegevusala järgi, 31.12.2011

Figure 6. Persons employed in Viimsi rural municipality by economic activity, 31.12.2011

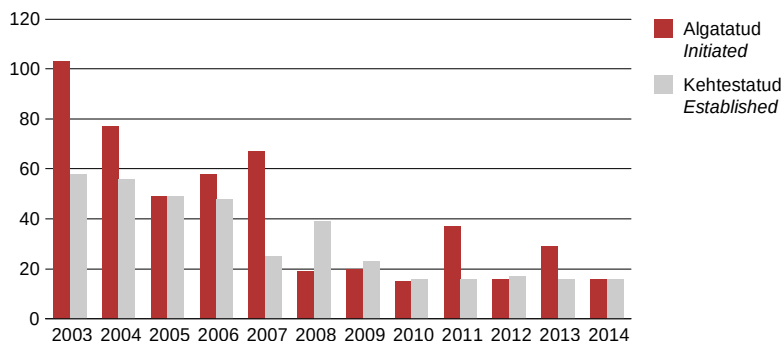
Viimsi valla palgatöötajate kuukeskmise brutotulu oli 2014. aastal 1362 eurot, mis on oluliselt suurem kui Harju maakonnas tervikuna, sh Tallinnas (joonis 7).

Joonis 7. Palgatöötaja kuukeskmise brutotulu, 2004–2014*Figure 7. Average monthly gross income per employee, 2004–2014*

Kuna suur osa elanikest on kolinud valda Tallinnast, siis iseloomustab neist paljusid side oma varasema elukohaga: eeskätt töö ja õppimise tõttu või vaba aega veetes on nad igapäevased pendelrändajad valla ja pealinna vahel. Seega on osale Viimsi valla elanikele osutatavad avalikud teenused teatud valdkondades naaberomavalitsuse kontrolli all ja Viimsi vald saab nende osutamisele kaasa rääkida Tallinnaga koostööd tehes. Seoses töökohtade lisandumisega kohapeal ja üha laieneva teenuste osutamisega muutub pendelränne Viimsi valla ja Tallinna linna vahel tulevikus dünaamilisemaks ning pakub enam valikuid. Seda tuleb pidada kasvavaks konkurentsieeliseks võrreldes pealinnast kaugemale jäävate omavalitsusüksustega. Kvaliteetse lapsedõbraliku elukeskkonna säilimise korral jätkub tõenäoliselt noorte perede sissetränn Tallinnast valda. Viimsi valla elanike vananemisega kaasneb eakatele mõeldud teenuste lisandumine ja tulevikus pakub vald hinnatud elukeskkonda järjest enamatele elanikerühmadele.

Muutused maakasutuses ja kinnisvaraturul

2014. aastal moodustas ligi poole (48%) Viimsi valla territooriumist metsamaa, haritavat maad oli vallas 10%, looduslikku rohumaad 5% pindalast. Sihtotstarbe alusel jaguneb valla 72,8 km² maad järgmiselt: maatulundusmaa – 55%, elumaa – 16%, tootmismaa – 5%, sotsiaalmaa – 5%, transpordimaa – 4%, ärimaa – 0,7%, kaitsealune maa – 0,6%, riigikaitsemaa – 0,2% ja sihtotstarbета maa – 0,3%. Aastal 2000 algatatud ja kehtestatud detailplaneeringute aktiivne periood kestis majanduskriisini (joonis 8).

Joonis 8. Algatatud ja kehtestatud detailplaneeringud Viimsi vallas, 2003–2014*Figure 8. Initiated and established zoning plans in Viimsi rural municipality, 2003–2014*

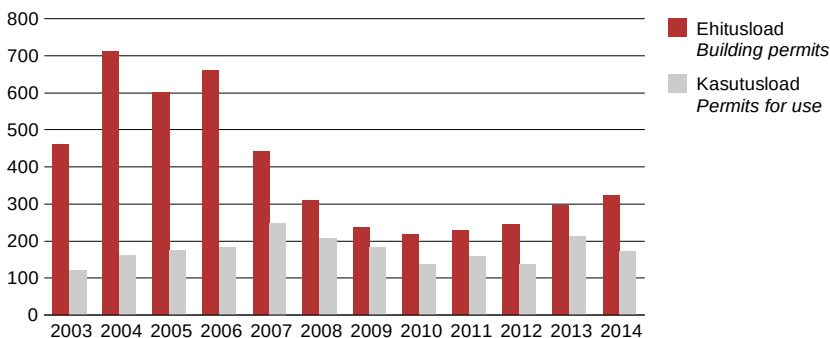
Allikas: Viimsi vallavalitsus

Source: Viimsi rural municipality

Varasemate, ehitusbuumi aastate tasemest ollakse veel kaugel, kuid Viimsi vallavalitsuse väljastatud ehitus- ja kasutuslubade arv on 2011. aastast alates taas kasvutrendis. Vahe perioodi 2004–2006 näitajatega on siiski enam kui kahekordne (joonis 9).

Joonis 9. Viimsi vallas väljastatud ehitus- ja kasutusload, 2003–2014

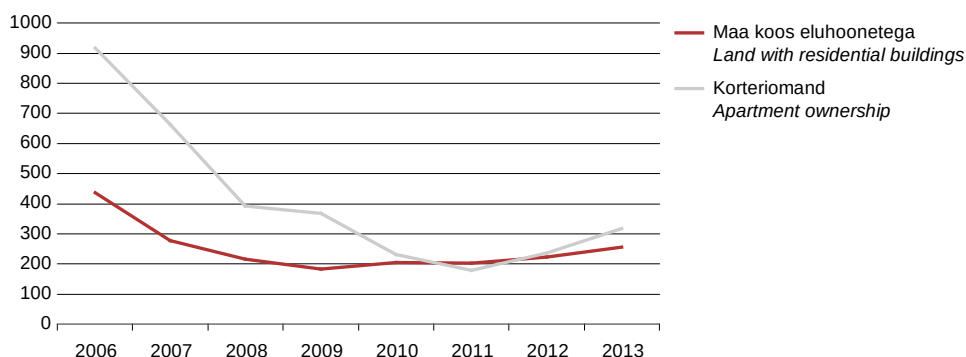
Figure 9. Building permits and permits for use issued in Viimsi rural municipality, 2003–2014

Allikas: Viimsi vallavalitsus
Source: Viimsi rural municipality

Lähtudes 2011. aasta seisust, võiks kõigi alustatud kinnisvaraarenduste lõpetamisel ja töös olevate detailplaneeringute teostumisel valda lisanduda ligi 2700 eluruumi ja 7700 elanikku. Kui arvestada veel suvilate võimalikku ümberehitamist aasta ringi elamiseks, võib nendele arvudele hinnanguliselt liita ca 1400 eluaset koos 4000 elanikuga. Kehtestatud detailplaneeringutega kavandatud, kuid seni veel väljaehitamata eluruumide arvu ja paiknemist analüüsides selgub, et ennekõike on kasvuruumi valla keskosas Haabneeme ja Viimsi alevikus, samuti Lubja ja Pärnamäe külas, kus realiseerimata eluasemeid on teiste piirkondadega võrreldes suhteliselt rohkem. Kuna Tallinna linnapiirkond on riigi majandusarengu kasvumootor ja Eesti tööelise elanikkonna tõmbekeskus, siis võib eeldada selle elanike arvu jätkuvat suurenemist rände arvel. See toimub kindlasti palju aeglasemas tempos kui 2000. aastate keskel. Samas on nüüd oluline, et valla arendustegevuses ei keskendutaks ainult ekstensiivsele, suuresti erahuvidest kantud arengule kinnisvaraturul, vaid enam oleks esindatud avalikest huvidest lähtuv kvaliteetse avaliku ruumi kujundamisele suunatud planeerimine. Tuleb arvestada sellegagi, et Viimsi valla keskus muutub üha enam ka Tallinna Pirita linnaosa tõmbekeskuseks.

Praegu elab korterelamutes ligi kolmandik, ühepereelamutes 53,7% valla elanikest. Looduskaunimad krundid on ammendunud. Olulist muutust on oodata Milstrandi sadama-ala arenguga, eeskätt polüfunktsionaalsuse kasvu suunas. Viimsi valla ruumikorraldusest lähtuvalt on oluline, et elukeskkonna väärtus valla keskuse linnastumisega ei väheneks. Siinne kinnisvaraturg on alates 2012. aastast taas elavnenud, mis ühtlasi suurendab võimalust, et valla rahvaarv jätkuvalt kasvab. Kinnisvaratehingute arv on kasvutrendis (joonis 10).

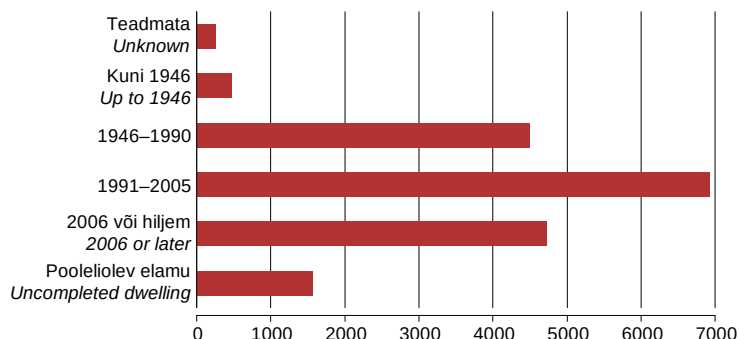
Joonis 10. Maa- ja korteritehingud Viimsi vallas, 2006–2013*Figure 10. Land and apartment transactions in Viimsi rural municipality, 2006–2013*

Allikas: Maa-amet

Source: Estonian Land Board

Viimsi keskus on koondunud Haabneeme alevikku. Viimasel ajal on erasektori kinnisvaraarendused toonud seal kaasa suuri muutusi mitte ainult elamispindade osas, vaid ka kaubanduses: 2013. aasta kevadel valmis uus Maxima kaubanduskeskus, seejärel Viimsi Market ja Viimsi keskus. Ainuüksi viimase kahe keskuse ehitamine läks kokku maksma 18 miljonit eurot ja tõi valda 380 uut töökohta (Parksepp 2015). Ka Viimsi kaubanduskeskus on uuenenud. Kaubanduskeskuste kõrval on vallas kino ja kaks spaad. Tallinn Viimsi SPA juures avati 12 miljonit eurot maksev Atlantis H2O elamuskeskus. Märkilise tähendusega on riigigümnaasiumi rajamine Viimsisse. Peale selle on valminud staadion, rajatakse täiendavalt kergliiklusteid, arendatakse tervise- ja suusakompleksi. Kavas on rekonstrueerida mõisapark ja ehitada sinna laululava. Laiendamisplaan peab ka Muuga Sadam.

Viimsi valla eluruumide ehitamisloost annab ülevaate joonis 11. Vallaelanikest 34,4% (6301 inimest) elab pärast 2006. aastat valminud eluruumides.

Joonis 11. Viimsi valla eluruumid ehitusaja järgi, 31.12.2011*Figure 11. Dwellings in Viimsi rural municipality by time of construction, 31.12.2011*

Andmetest nähtub, et viimastel aastatel on Viimsi vallas kinnisvaraga tehtud tehingute arv kõikunud, kuid ühe ruutmeetri keskmine tehinguhind on kasvutrendis (tabel 1). Võrreldes korteriomandi hindasid hindadega linnapiirkonna teistes omavalitsusüksustes, siis Viimsi vallas on ruutmeetrihind üks kõrgemaid ja võrreldav ennekõike hinnaga Tallinna linnas ja Rae vallas (2014. aastal nendes vastavalt 1363,32 ja 1287,95 eurot ruutmeeter). Vaadates korteriomandiga tehtud tehinguid aastatel 2011–2014, on näha, et Viimsi vallas on keskmine ruutmeetrihind kallinenud 1,38 korda.

Tabel 1. Korteriomandiga tehtud tehingud Viimsi vallas, 2011–2014*Table 1. Transactions with apartment ownerships in Viimsi rural municipality, 2011–2014*

Aasta	Tehingute arv	Pindala, m ²	Kogumaksumus, eurot	1m ² keskmine hind, eurot
Year	Number of transactions	Area, m ²	Total value, euros	Average price per 1 m ² , euros
2011	179	15 706,3	14 180 636	945,58
2012	236	21 351,3	20 868 753	1 034,22
2013	317	22 766,9	26 140 563	1 248,62
2014	267	20 312,5	25 660 994	1 301,34

Allikas: Maa-amet

Source: Estonian Land Board

Viimsi valla kiire rahvaarvu kasvuga on kaasnenud privaatsuse oluline vähenemine, kui silmas pidada vallavalitsuse esialgset soovi arendada vallas elukeskkonda, mis on iseloomulik rohelise madaltiheda hoonestusega aedlinnale.

Viimsi vallavalitsus on viimastel aastatel intensiivselt tegelenud vallakeskuse asukoha määramise ja kontseptsiooni väljatöötamisega, et kujundada sellest Tallinna linnapiirkonna tugev polüfunktsionaalne keskus. Praegune valla asustusstruktuur ei toeta viimsilaste kohaliku sotsiaalse võrgustiku tekkimist ja et seda muuta, otsitakse häid arhitektuurilisi lahendusi. Haabneeme keskel paiknev endise Kirovi-nimelise kalurikolhoosi keskus, mille administratiivhooned täidavad elanike jaoks küll teatavat teenindavat funktsiooni – seal paiknevad tervishoiuteenused ning väiksemad kaubandus- ja teenindusettevõtted –, on minetanud oma tähtsuse aleviku keskusena ja vajab funktsioonide ülevaatamist ning hooned renoveerimist. Haabneeme aleviku ja lähiala üldplaneeringuga on seotud valla arengus äärmiselt oluline eesmärk – atraktiivse vallakeskuse kujundamine. Perspektiivis eeldab see senise Miiduranna kaubasadama ümberstruktureerimist reisi- ja huvisadamaks. Arhitektuurbüroo OÜ Agabus, Endjärv & Truverk arhitektide lahenduse järgi nihkub Haabneeme raskuskese ranna poole ning ühendatakse sellega. Samuti ühendatakse Viimsi mõisapark Haabneeme rannaala sanglepikuga ühtseks roheliseks tervikuks. Rannaala korrastatakse, sellest koos lähinaabrusega saab avalik ruum rannapromenaadi, hotellide ja vaba aja veetmise asutustega. Keskuses ja rannaalal on kolm omavahel ühendatud sõlmpunkti – keskuse süda, mis jääb praeguse Sõpruse tee ja Kaluri tee äärse haljasala piirkonda; tööstusalal asuvad telliskivikorstnad, mis jäävad mitmetele vaatekoridoridele, säilitatakse ning eksponeeritakse vaatamisväärsustena ja paiga identiteedi kandjatena; Ausneeme täitematerjalist platoo on potentsiaalne maamärgi asukoht nii keskuses liikudes kui ka mere poolt vaadeldes. Need kolm sõlmpunkti ja neid ühendav jalakäijate promenaad hakkavad kujundama liikumis- ja vaatekoridore. Suurt tähelepanu pööratakse tulevase Viimsi keskuse arhitektuursele terviklikkusele ning olemasolevate ja tulevaste objektide omavahelisele sidumisele. Keskuse arendamisel on võtmesõnaks inimsõbralikkus ja tervist edendava käitumiskultuuri arendamine.

Kõigi projektide realiseerimise puhul tuleb arvestada, et ligi 60% valla elanikest peab oluliseks piirata sissekäitu (Viimsi ... 2009), mis eeldab avaliku võimu läbimõeldud rahvastikupoliitikat. Praktikats tähendab see eluasemepoliitikat, mida kontrollitakse planeerimistegevuse kaudu. Vallaelanike enamus (üle 90% küsitlusele vastanutest) leiab, et Viimsi vallas peaks vältima uute mitmekorruseliste kortermajade ehitamist ning enam kui pooled on seisukohal, et ka uute eramurajoonide teke on ebasoovitav (Viimsi ... 2009).

Kiirest kasvust stabiilse arenguni – potentsiaal ja probleemid

Eesti regionaalpoliitika lähenemine polütsentrismlile keskendub peamiselt Tallinna ja ülejäänud Eesti sotsiaalmajanduslike erinevuste tasakaalustamisele (ESPON ... 2005). Polütsentrismi kontseptsiooni propageerib Euroopa territoriaalse arengu ja ühtekuuluvuse vaatlusvõrgustik (*European Spatial Planning Observation Network* – ESPON), et suurendada regionaalset ja rahvuslikku konkurentsivõimet. Nagu näitab alates 1990. aastatest kestnud intensiivne

sisseränne Viimsi valda, on omavalitsusüksusest saanud atraktiivne elupiirkond endistele pealinna elanikele. Viimsi valla on sellest tulenevalt suur potentsiaal areneda polütsentrilise linnapiirkonna alamkeskuseks, mis vähendaks ka siinsete elanike pendelrände kulutatavat aega. Keskne on küsimus, millises mahus ning kui mitmekesiseid töövõimalusi ja avalikke teenuseid suudetakse vallas edaspidi pakkuda, sh Tallinna mõju tasakaalustada.

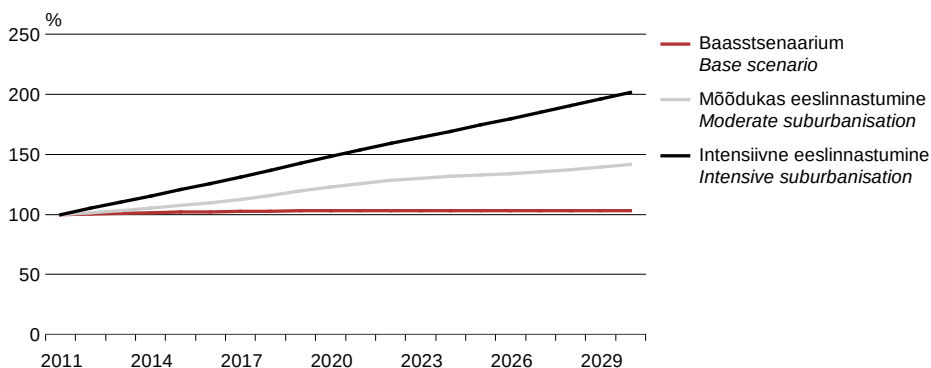
Rahvastikuarengu kolm stsenaariumi

Viimsi valla rahvastikuprognosis tehti kolme stsenaariumina. Kõik variandid näitavad elanike arvu kasvu (Joonis 12) (Viimsi ... 2011). Baasstsenaariumi^a puhul kasvab rahvaarv kõige aeglasemalt. Mõõduka eeslinnastumise ja intensiivse eeslinnastumise stsenaariumi korral kasvab Viimsi valla elanike arv üha kiiremini kuni aastani 2020. Tõenäosus, et teostub intensiivse eeslinnastumise stsenaarium, on realiseeritav kvaliteetsete mitmekorruseliste elamute ehitamise korral, sest vallas on paljud mereäärsed väikeelamute kinnisvaraarendused juba ellu viidud ning kortermaju ehitatakse paljudes teisteski Tallinna linnapiirkonna omavalitsusüksustes. Samas on Viimsi polüfunktsionaalse vallakeskuse väljaehitamine endiselt päevakorras ja suured kaubandus- ja teenindusasutused on ühtlasi ka arvestatavad tööandjad.

Silmas tuleb pidada ka seda, et jätkuvalt konkureerivad omavalitsusüksused üksteisega selle pärast, kuhu elanikud oma elukoha registreerivad. Näiteks mitmed Tallinna algatused (linnakeskuse tihendamine, uute elamispindade ehitamine, tasuta ühistransport, toetused pensionäridele jms) on suurendanud elamispinna valikuid ja elukoha registreerimist pealinna, mistõttu on probleeme andmete saamisega tõese elanike arvu kohta vallas.

Joonis 12. Viimsi valla rahvastikuprognosis kolme stsenaariumi järgi, 2011–2030, (2011 = 100%)

Figure 12. Population projection for Viimsi rural municipality based on three scenarios, 2011–2030, (2011 = 100%)

Allikas: Geomedia OÜ
Source: Geomedia OÜ

Rahvastiku vanusjaotust tuleviku seisukohalt vaadates tuleb arvesse võtta, et Viimsi valla rahvastikuarengut mõjutas suurel määral intensiivne sisse- ja väljaränne kinnisvarabuumi aastatel 2005–2008. Vanusjaotuses tekkisid arvestatavad lainetused, mis mõjutavad rahvastiku

^a Baasstsenaariumis lähtutakse suletud rahvastikust vallas, ei arvesta rännet. Iseloomustatakse rahvastiku sisemist taastevõimet, arvestades praeguse sündimus- ja suremuskäitumisega: sündimus 1,7 last naise kohta ja oodatav eluiga meestel 74,1, naistel 80,1 aastat.

Mõõduka eeslinnastumise stsenaariumis võetakse arvesse nii rahvastiku loomulik liikumine kui ka ränne. Sündimus püsib kogu prognoosiperioodi vältel 1,7 last naise kohta. Oodatav eluiga sünnihetkel pikeneb aastaks 2030 meestel 77 ja naistel 83 eluaastani. Eeldatakse, et sisse- ja väljaränne on ca 75% aastate 2000–2010 tasemest.

Intensiivse eeslinnastumise stsenaariumi korral on sündimus- ja suremuse näitajad samad mõõduka eeslinnastumise stsenaariumis prognoosiga. Rände puhul eeldatakse, et perioodil 2010–2020 on rände maht ca 75% eelmise kümnendi (2000–2010) rändemahust. Perioodil 2020–2030 moodustab sisse- ja väljaränne omakorda ca 75% aastate 2010–2020 rände mahust.

vanuskoosseisu ka tulevikus. Mida intensiivsem on jätkuvalt sissearanne valda, seda väiksemaks muutuvad vanuskoosseisu lained. Samuti näitab analüüs, et Viimsi valla arengus on rahvastiku puhul kaks rasket valikut. Esiteks, kui rahvaarv sissearände olulise vähenemise korral enam ei kasva, tuleb hakkama saada rahvastiku hästi ebaühtlase vanusjaotusega, mistõttu vajadus avalike teenuste järele sihtühmade kaupa muutub. Viimsi valda sissearandel on peale otsemõju (vahetu rahvaarvu kasv) ka kaudne mõju loomuliku iibe kaudu. Kuna sissearandajad on noored, siis kasvab Viimsi rahvastiku vanuskoosseisu lainelisus, samas rahvaarv ja asustustihedus suurenevad ning kasvab nõudlus igapäevateenuste järele. Oluline on edendada rahva tervist ja suurendada riskirühmade tööhoiv, et maksumaksjate arv ei väheneks. Üha enam tuleb hakata tähelepanu pöörama rahvastiku vananemisele, luua eeldused, et elanikud saaksid olla võimalikult kaua tööalaselt aktiivsed ja maandada sellega toimetulekuriske.

Sõbralik elukeskkond ja arhitektuuriline sidusus

Viimsi valla rahvaarvu kiire kasv pole käinud käsikäes avalike teenuste mahu kasvuga, ennekõike hariduse valdkonnas. Vallavalitsuse pakutavate avalike teenuste väljaarendamine on võtnud aga aega ja soovid pole olnud kooskõlas ressursidega valla eelarves. Ilmselt on oluline arutleda jätkuvalt mudelite üle, kuidas avalike objektide ehitamist rahastada ja leida eri osapooli rahuldavad parimad majandamisvõimalused. Oluline koht hariduse edendamisel on tulevasel riigigümnaasiumil.

Vallaelanike vanuskoosseisust tulenevalt on vallavalitsusele surve ehitada lasteaia- ja koolikohti, investeerida õpikeskkonda ja teha jõupingutusi, et muuta vald lastesõbralikumaks, samuti luua kohapeal võimalusi eneseteostuseks erinevates valdkondades ning luua uusi töökohti. Et leevendada vanusjaotuse lainetusest tulenevat survet majandus- ja sotsiaalvaldkonnale ning hoida tulevikus kontrolli all elanikkonna kiirest vananemisest tulenev sotsiaalkulude kasv, on oluline, et rahvastiku juurdekasv ei pidurduks järsult. Seega on arendustegevuses endiselt tähtis osa rahvastikupoliitikal. Rahvastiku vanuskoosseisu on võimalik ühtlustada, rakendades sündimus- ja rändepoliitikat üheskoos. Samuti on investeerimisel vaja lähtuda sihtühmadest: lapsed ja noored, erivajadustega pered, eakad. Keskele kohale tuleb seada tervisepoliitika, paindlik töö ja pereelu ühitamine ning meetmed, mis on suunatud tervena elatud eluea pikendamisele. Investeerimine sportimis- ja liikumiskeskkonda loob eeldused, et elanike kvaliteetselt elatud aastate arv suureneb. Samas on oluline kujundada vallale oma atraktiivne keskus, kuhu on võimalik luua töökohti, pakkuda elamispindu ja kvaliteetseid teenuseid kõikidele sihtühmadele (ka nt kontserdi- ja teatri-etendused). Kõik need suundumused toetavad Viimsi kujunemist polüfunktsionaalseks keskuseks Tallinna linnastus.

Viimsi valla elanike arvu kiire kasv on nõudnud väga suuri investeeringuid valla eelarvest. Olukorra muudab keeruliseks asjaolu, et eelarve ületab seadusega kehtestatud piirmäära, mis on 60% netovõlakooormusest. Seega on Viimsi vallal võimalik kuni aastani 2017 võtta laenu vaid erandkorras, näiteks Euroopa Liidu projektide rahastamiseks. Samas on vald konservatiivset eelarvepoliitikat rakendades võimeline oma laenusid teenindama. Eelarveriskide maandamiseks on vald moodustanud stabiliseerimisreservi. Keskne ülesanne on lähtuda arendustegevuses Viimsi valla eelarvestrateegias püstitatud eesmärkidest, mille kohaselt põhitegevuse tulude kasv peab olema kiirem kui põhitegevuse kulude kasv ja jätkuvalt tuleb teha olulisi jõupingutusi Euroopa Liidu struktuurivahendite ja teiste eelarveväliste rahastamisallikate kaasamiseks.

Mikrotasandi tegurid

Mikrotasandi tegureid peetakse elukohaotsuse tegemisel keskseteks (Kährlik *et al.* 2012). Eristatakse kahte lähenemist. Esiteks, käitumuslik (*behavioral*) lähenemine, mis põhineb hästi informeeritud inimeste ratsionaalse valiku mudelil. Selle järgi tehakse elukohaotsused kõigepealt majapidamise ja elamumajanduse tingimustest lähtuvalt (Kährlik *et al.* 2012: 50). Kui

majapidamise tingimused on seotud muutustega inimeste elukäigus või perekonna koosseisus, siis elamumajandusega seotud tingimuste puhul keskendutakse sellele, kui rahul ollakse olemasolevate elamistingimustega ja missugused oleksid soovitud tingimused ehk kui suured on rahulolu tasemete erisused (*ibid.*). Selle lähenemise järgi võetakse arvesse majanduslikke ressursse ja naabruskonda iseloomustavaid tingimusi, nt avalike teenuste kättesaadavust. Teine, humanistlik (*humanistic*) lähenemine sisaldab diskursust ja kuvandit äärelinnadest kui paikadest, mis on *idüllilised, puhtamad ja turvalisemad* (*ibid.*). Asustust ja naabruskonda nähakse identiteedi ja eristumise allikatenä, mis on inimeste jaoks osa sellest, kes nad on (Forrest ja Kearns 2001, viidatud Kährik et al. 2012: 50). Kumbki lähenemine ei mõjuta ainuüksi äärelinnadesse kolimist, vaid ka jätkuvalt nendes elamist.

Viimsi vald elukohana – rahulolu tegurid

Mis puudutab olemasolevat ja soovitud elukvaliteeti ja rahulolu eluga, võib öelda, et Viimsi vald ei erine funktsionaalselt märkimisväärselt teistest Tallinna äärelinnalistest piirkondadest. Et leida vastust küsimusele, miks valivad elanikud Viimsi valla mõne Tallinna äärelinna asemel, tuleb arvesse võtta kohalikku identiteeti ja Viimsi kuvandit.

Käitumuslik lähenemine väljendub heaolutasemes, elukvaliteedis ja eluga rahulolus. Kui võrrelda uurimistöid, mida on teinud A. Kährik jt (2012) ja Geomedia OÜ (Viimsi ... 2005), saab selgeks, et Viimsi elanike eluga rahulolu on üsna sarnane rahuolule, mida tunnevad inimesed Tallinna äärelinnades üldiselt. Kõige suuremat rahulolu kogetakse nende majapidamise ja naabruskonna tingimustega, mis puudutavad looduskeskkonda, asustuse miljööd, turvalisust ja vaba aja veetmise võimalusi (Viimsi ... 2005; Viimsi ... 2014a).

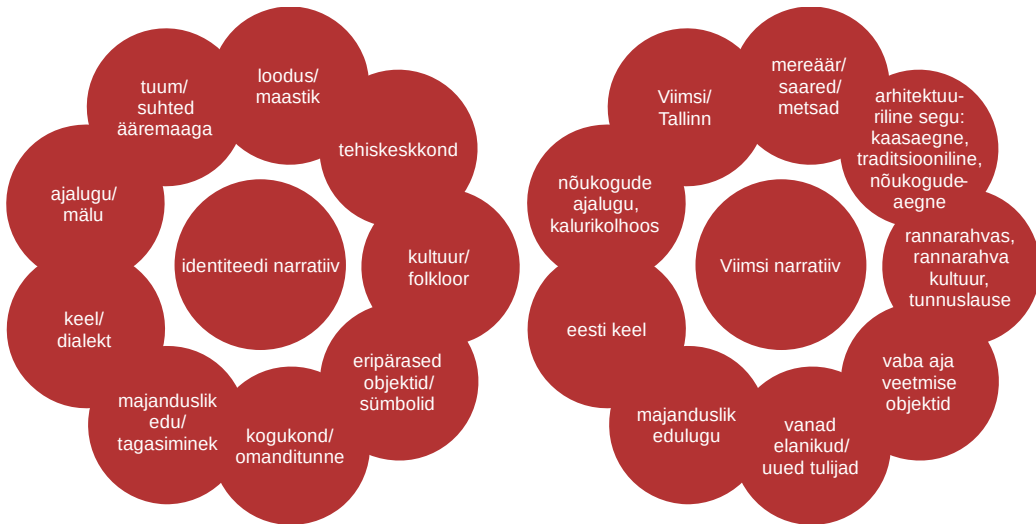
Elanike arvu kiire kasv põhjustab Viimsi vallas samasuguseid probleeme ja rahulolematust, mida tuuakse üldiselt esile Tallinna äärelinnade puhul (Noorkõiv 2014; Kährik et al. 2012). Kõige suuremat nurinat põhjustab ligipääsu puudumine avalikule infrastruktuurile ja sellest tulenev piiratud mobiilsus (Viimsi ... 2005). Et ligi kolmveerand Viimsi elanikest töötab Tallinnas, on pendelränne osa nende igapäevasest elust. Peale selle on kahtluse alla seatud tehnilist ja sotsiaalset infrastruktuuri, eriti seda, mis puudutab lastehoiuteenuseid ja haridusasutusi, ning vee ja kanalisatsiooni kvaliteeti (Viimsi ... 2005; Viimsi ... 2014a). Pealtnäha tundub, et enamik uutest viimsilastest on alahinnanud varem linna pakutud infrastruktuuri mugavust ning tunnetavad seda teravamalt oma "kaotust" (Kährik et al. 2012). Kokkuvõttes võib öelda, et Viimsi on oma võimalustest kiiresti välja kasvanud ja peaks jätkuvalt keskenduma tehnilise infrastruktuuri parendamisele (Noorkõiv ja Sepp 2005).

Keskpäraselt rahulolu kogetakse arhitektuurilise seotusega, mida on põhjustanud kiire ehitustegevus majandusbuumi aastatel (Viimsi ... 2005). Kahjuks on ehitustihedus mõjutanud üht kesket tegurit, mille tõttu äärelinnadesse ja eriti Viimsisse soovitakse kolida – privaatsust (Kährik et al. 2012; Noorkõiv ja Sepp 2005).

Piirkonna kuvand ja identiteet

Võttes arvesse humanistlikku lähenemist (Kährik et al. 2012), leiame tõendeid selle kohta, et piirkonna positiivsel kuvandil on elukoha valikul väga suur roll. Olulisteks teguriteks ei ole mitte ainult olemasolev ja soovitud elukeskkonna tase, vaid ka kohalik identiteet. Selle määratluses saab eristada kahte lähenemist: koha identiteet ja kohalik identiteet (Paasi 2003). Esimene neist viitab kuvandile, mis kohale omistatakse ja mis on seotud looduse, kultuuri ja inimestega, kes on nähtavad poliitikas, kultuuritegevuses ja piirkonna turunduses, ja mis eristavad üht kohta teistest (Messely 2014; Paasi 2013). M. Jasso (2005), L. Messely (2014), G. Raagmaa (2002) ja A. Paasi (2013) on määratlenud tüüpiliselt kasutatavate kuvandite osi, nagu need on näha joonisel 13.

Joonis 13. Koha identiteedi elemendid ja Viimsi valla kuvand

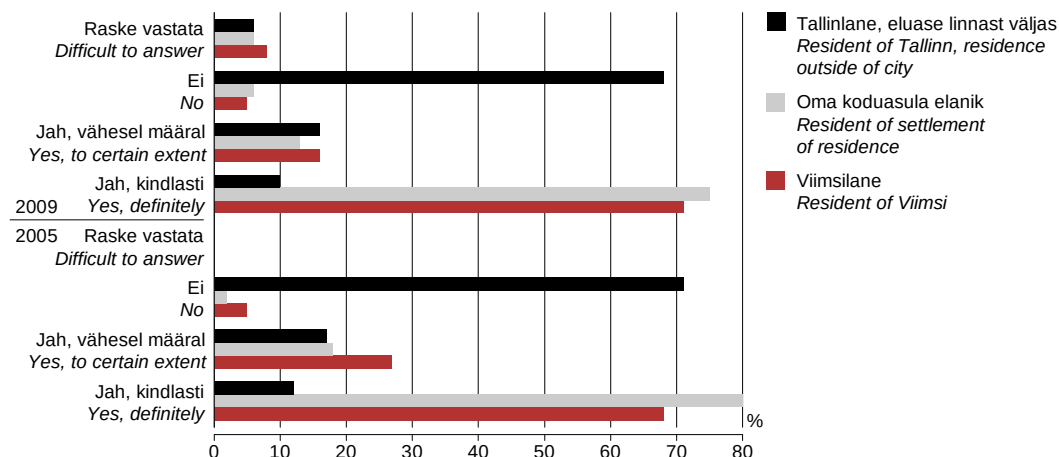

Rakendades joonisel 13 esitatud kuvandi elemente, kerkib Viimsi puhul esile kolm identiteedi kihti: 1) sõjaeelne Viimsi ning kalurikülade ja rannarahvas, 2) nõukogudeaegne militaarajalugu ja ruumiline suletus, 3) Viimsi valla vana ja uue rikkuse edulugu. Need kolm kihti ilmnevad kollektiivse mälu narratiivides ja on kehastunud koha sümbolites ja kohalikus kultuuris. Rannarahva kultuur peegeldub peamiselt tunnuslauses “Viimsi on rannarahva kodu”, rannarahva kultuuri tutvustavates muuseumides, ekspositsioonides, ajaloolistes külates ja Prangli saares; nõukogudeaegset kolhoosi- ja militaarkultuuri esindavad peamiselt muuseumid, Naissaar ja Prangli ning mälestused Kirovi nimelisest kalurikolhoosist ja nõukogude aastail julgeoleku-kaalutlustel suletud rannaäärast. Majanduslik edulugu portreerib Viimsit maineka elamise, kaubanduse, spaa ja vaba aja veetmise kohana, “maineka aadressina”, mis tõi kaasa ehitusbuumi ja kinnisvarahindade tõusu ning suure arvu uusi elanikke. Seesugune ajalugu on tekitanud ka arhitektuurilise segu, mis koosneb kaasaegsetest korterelamutest ja eramutest, traditsioonilistest kaluriküladest ja nõukogudeaegsetest suvilatest ning suurte kaubanduspindadega vallast, mis kõik kokku esindavad kõiki eri kihte (Alt 2013; Noorkõiv ja Sepp 2005; Sümbolika ... 2007; Tere tulemast ... 2012).

Jääb siiski küsimus, millist rolli mängivad need võimsad sümbolid kohalike inimeste jaoks ning kas neil on tähendust nende enesemääratluses. A. Paasi (2003) mõistab kohaliku identiteedi all teatud kohta kuulumise tunnet, narratiive, sümbolite ja (institutsionaalseid) praktikaid. Koha kuvand ja kohaga identifitseerimine ei pruugi ilmtingimata kokku langeda. Geomedia OÜ tehtud küsitlustes (Viimsi ... 2005; 2009) Viimsi valla elanike enesemääratluse mustrite selgitamiseks uuriti kolme samastumise kategooriat, samastumine: 1) Viimsi vallaga, 2) oma koduasulaga ja/või 3) Tallinnaga. Seda, et Viimsi vald on oma elanikele tähenduslik, kinnitab suur inimeste hulk, kes määratlevad end kindlasti või teatud määral viimsilaseks: 2005. aastal oli neid 95%, 2009. aastal 87% küsitletutest. Viimsi valla asulad on veelgi tähenduslikumad identiteedi allikad: oma koduasula elanikuna määratles end 2005. aastal 98% ja 2009. aastal 88% küsitletuist. Viimsi naabri Tallinna kaudu määratles end 2005. aastal 28% ja 2009. aastal 26% uuringus osalenud elanikest (Viimsi ... 2005; 2009) (joonis 14).

Joonis 14. Viimsi valla elanike enesemääratlus vallaga, koduasulaga ja/või Tallinnaga samastumise järgi, 2005, 2009

Figure 14. Self-identification of residents of Viimsi rural municipality by identification with rural municipality, settlement of residence and/or Tallinn, 2005, 2009

Kuigi uuringud näitavad, et määratlemine ei ole ainult ühene ning inimene võib end määratleda mitmes kategoorias korraga, tuleb selgesti välja erinevus uute ja vanade viimsilaste vahel. Inimesed, kes määratlevad end oma koduasula kaudu, on enamasti vanemad inimesed, kes on elanud Viimsis üle 15 aasta. Tallinlasteks nimetavad end enamasti inimesed, kes on hiljuti Viimsisse kolunud või kes töötavad Tallinnas (Viimsi ... 2005). Kategooriat *viimsilane* valisid enamasti nooremad inimesed, kes on elanud Viimsis kuni kaheksa aastat ja/või inimesed, kes töötavad väljaspool valda. Üldiselt seostatakse ennast oma koduasulaga rohkem ajaloolistes küldes kui alevikus. Sellest tulenevalt – isegi kui Viimsi vallavalitsus saab uhkusega öelda, et Viimsi inimesed on enamasti kodukoha patrioodid (Rüütel 2014) –, on kodukohal nende jaoks erinev tähendus. Vaatamata sellele, et suur osa elanikest peab Viimsi kuvandit neile tähenduslikuks ja nad taasloovad seda oma individuaalses enesemääratluses, muutuvad erinevused Viimsi valla identiteedis nähtavaks, kui vaadata enesemääratluse mustreid. Et identiteet on seotud ajaga, on muutuv ja pluraalne, tuleb uurida, mis põhjusel on viimastel aastatel samastumine Viimsiga vähenenud (Viimsi ... 2009) ja kas edaspidi tuleks uuringutesse lisada teisi (ka mitteruumilisi) identifitseerimise kategooriaid.

Kuuluvustunnet ei kujundata ainuüksi küsimusega, kes ollakse, vaid ka küsimusega, kes ei olla. Piiride tõmbamine, kes on meiega sarnased ja kes meist erinevad, on osa identiteedi loomisest. Viimsi vald on selles mõttes huvitav juhtum, et suur osa selle elanikke on pärit naaberomavalitsusüksusest Tallinnast. Seega jookseb eralduspiir Viimsi *vanade* ja *uute* elanike vahel. See ei vii mitte ainult huvide konfliktini (Raagmaa ja Noorkõiv 2013), vaid ka *vanade* elanike tundeni, et neid on maha jäetud. Seda väljendab identiteedi institutsionaliseerimise küsimus, mis on kolmas samm regionaalse identiteedi loomisel (Paasi 1986). Samal ajal kui näiteks ametlik mälu on institutsionaliseeritud muuseumides ja memoriaalides ning iga päev ehitatakse uusi identifitseerimise objekte (nt uus Viimsi kool), kaovad pikaajaliste elanike mälu objektid, nagu 1990. aastate alguse Kirovi kalurikolhoosi peahoone ja Piilupesa lasteaed. Seepärast tuleks esitada küsimus, *kelle* identiteeti institutsionaliseeritakse.

Aga kuvand ei ela ainult sümbolite, vaid ka kommunikatsiooni kaudu (Jenkins 1996). Narratiivi ehitamises ja edasikandmises mängivad olulist osa ajalehed ja igapäevane kommunikatsioon – see on tähtis tegur kogukonna ühistunde tekitamisel. Viimsi valla rahvastiku etnilist koosseisu silmas pidades võiks enam mõelda, kuidas ka ca 15% vene keele kõnelejaid saaks rohkem valla ellu kaasata ja neid valla kuvandis esindada.

Edasine areng – potentsiaal ja probleemid

Eespool oli juttu erinevustest käitumusliku ja humanistliku lähenemise vahel elukohaotsuse tegemisel. Et Viimsi elanikud on eluga üsna rahul, võib käitumuslikult teha järelduse, et kogetud rahulolu on lähedane sellele, mida sooviti. Sellele vaatamata on jätkusuutlikkuse tagamiseks kohaliku omavalitsuse jaoks oluline teada ja täita lubadusi, millega inimesed on end sidunud äärelinnas elades: unistus oma kodu omamisest vähemreostatud, turvalises ja privaatses keskkonnas, mis pakub rohkem rahuldust kui Tallinna keskkond ning mis on sobiv laste kasvatamiseks (Kährik *et al.* 2012; Noorkõiv 2014).

Võttes aluseks humanistliku lähenemise, on ilmne, et väline kuvand ja sisemine määratlus on ühe mündi kaks külge (Paasi 2003; 2013). Kuna ruumilist identiteeti konstrueeritakse diskursustena, on see ka muudetav (Wimmer 2013). Küsimus on selles, kes seda muudab (Paasi 2010). Suurt mõju avaldavad need, kellel on võim institutsionaliseerida ja levitada oma narratiivi kohalikust identiteedist, teha seda sümbolite, kohaturunduse algatuste jne kaudu (Jasso 2005; Raagmaa 2002). Seetõttu, kuigi identiteeti ei saa luua nullpunktist alates, saab kohalik omavalitsus võtta juhirolli identiteedi vastutustundlikus kasutamises kohaliku arengu heaks. Võttes aluseks, et elanike osatähtsus, kes identifitseerivad end Viimsi valla või oma koduküla elanikuna, on suur, on see valla jaoks tähtis teema.

Võimalusi kasutada identiteeti kohaliku arengu heaks on uurinud mitmed autorid. Nad käsitlevad ruumilist identiteeti nn pehme tegurina (Hospers 2004), mis annab positiivse tõuke võimekusele konkureerida globaliseerunud maailmas elanike, investorite, ettevõtjate ja külastajate pärast. Hoolimata eeltoodud olemuslikult positiivsest väärtusest, tuleb märkida ka identiteedi väärkasutamisest, instrumentaliseerimisest ja kaubaks muutmisest tekkida võivaid ohte (Paasi 2013). Nagu selgub J. Miggelbrinki ja F. Meyeri (2013), M. Semiani ja P. Chromý (2014), L. Wacquant'i jt (2014) ning K. Zimmerbaueri ja A. Paasi (2013) töödest, võivad identiteedi diskursused saada ka takistuseks, pidurdades arengut negatiivse territoriaalse stigmatiseerimise kaudu, muutudes õigustuseks *lootusetute* kohtade marginaliseerumisele ja mahajätmisele. Sellele vastupidiselt keskendub käesolev artikkel ja arutelu identiteedist kui kohalikust *võimendist* (Friedmann 1992) küsimusele, kuidas saab ruumilist identiteeti kasutada majandusliku arengu ja konkurentsivõime edendamiseks, mida on ka Viimsile soovitatud (Semian ja Chromý 2014; Viimsi ... 2014a: 57). Akadeemilises kirjanduses soovatakse kaht võimalust: kuvandi kasutamine arenduse tööriistana kohaturundusega seotud algatustes või kuuluvustunde loomises, mis võib olla sisemine ressurss usalduse ja sotsiaalse kapitali kasvatamiseks (Jasso 2005; Messely 2014; Paasi 2013; Raagmaa 2002; Semian ja Chromý 2014).

Tugev enesemääratlemine kui sisemine ressurss

Keskne argument, käsitledes inimeste tugevalt elukohaga seotud enesemääratlust sisemine ressurssina, on see, et elanike kuuluvustunne viib suurema osalemiseni kogukonna tegemistes (Raagmaa 2002; Semian ja Chromý 2014). Sotsiaalset kapitali peetakse sillaks identiteedi ja suurema kogukonna tegevuses osalemise vahel (Leetmaa *et al.* 2013; Raagmaa 2002). Seda on määratletud jagatud normide, usalduse, andmise-saamise, info jagamise ja võrgustike kaudu, mis *juhivad inimestevahelist suhtlemist* ja mis võtavad vorme vastavalt kontekstile (Coleman 1988; Kobayashi ja Westlund 2013; Leetmaa *et al.* 2013: 17). K. Leetmaa jt (2013) ja G. Raagmaa (2002) on leidnud, et edukat sotsiaalse kapitali laienemist mõjutavad järgmised tegurid: kohaliku identiteedi tugevus, karismaatilised juhid, poliitiline stabiilsus ning kombinatsioonid teiste kapitali vormidega.

Arvestades, et Viimsi elanike enesemääratlus ja inimkapital on üldiselt tugevad (Viimsi ... 2005; 2009), tundub sotsiaalse kapitali kaudu lähenemine paljulubav ning seda on tõepoolest rakendatud kogukonna ülesehitamise ja naabruskonna algatustesse, näiteks külaliikumine, külade foorumid, külakogukonnad, Viimsi huvikeskus ja Viimsi Noortevolikogu (Viimsi ... 2005; Rüütel 2014; Viimsi ... 2014a). Viimsi valla identiteedi loomisega on tugevalt seotud Rannarahva Muuseumi tegevus. Valla kultuurielu korralduses osaleb aktiivselt Püha Jaakobi kirik. Paljud kogukonnad on valinud külavanemad, nt Kelvingi, Leppneeme, Lubja, Lõunaküla/Storbyn,

Metsakasti, Miiduranna, Muuga, Pringi, Pärnamäe, Püüksi, Randvere, Rohuneeme, Tammneeme ja Äigumäe küla. Prangli saarel on saarevanem. Elanike osavõtt kohalikest valimistest on üsna aktiivne – 67% (Viimsi ... 2005). Viimsi vald toetab kohalikke omaalgatusi kaasfinantseeringutega eelarvest.

Vallaelanikud on väljendanud soovi olla rohkem kaasatud valla tuleviku kujundamise protsessi. Selle sooviga arvestati 2014. aastal viimast valla arengukava ja eelarvet koostades, samuti algatades külade arengukavade koostamise (Viimsi ... 2005; Noorkõiv 2014). Siiski tuleb öelda, et enamik kaasatutest on passiivsed osalejad, näiteks kohalikel üritustel, ning pikaajalsed elanikud osalevad aktiivsemalt kui uusasukad (Viimsi ... 2005). Seega on elanike potentsiaali rakendamisel, eriti uute asukate tegevusse kaasamisel, veel arenguruumi.

Positiivne kuvand kui arenduse tööriist

Kohaturundus on keskne mehhanism koha positiivse kuvandi arendamisel (Hospers 2004; Messely 2014; Semian ja Chromý 2014), et eristada just seda kohta teistest. Seejuures on eesmärgiks hoida olemasolevaid elanikke ja kutsuda juurde uusi ning aidata kohalikel ettevõtjatel müüa kohalikke tooteid (*ibid.*). Viimsis on turismi ja vaba aja veetmise võimaluste laiendamine määratletud kasvuvõimalusena (Viimsi ... 2005).

Kommunikatsiooni- ja kohaturunduse strateegias kasutab Viimsi vald oma ajalugu ja atraktiivset asukohta. Tähtis roll on selles saartel: tutvustatakse Naissaare militaarstruktuurseid vaatamisväärsusi ning tagasi 13. sajandisse ulatuvat Prangli kalameeste ja hülgepüüdjate kultuuri (Viimsi ... 2014b). Nargenfestival on toonud Naissaarele veelgi külalisi. Keskne tegija mälu hoidmisel ja rannarahva kuvandi levitamisel on SA Viimsi Muuseumid. Viimsi nõukogude ajalugu ja militaarajalugu endise suletud piirkonnana on näha kindral Laidoneri sõjamuuseumis ja mahajäetud nõukogude õhujõudude baasis (Tere tulemast ... 2012). Viimsi pakub võimalusi matkamiseks, rattaretkeks, ujumiseks, siin on metsarajad tervisespordiks ja seikluspark. Peale selle on tehtud mitmeid investeringuid vaba aja veetmise võimaluste laiendamiseks (spaa, kino, rattateed jms), valminud on kaubanduskeskusi ning saartel on arendatud turismi- ja puhkemajandust jms.

Viimsi turundusplaani selgub, et positiivne kuvand ei ole mitte ainult kutsunud valda uusi elanikke, vaid on kasvatanud ka valla külastajate arvu (Viimsi ... 2014b). Viimsi positiivne kuvand on toonud kaasa kasvu võimalusi (Viimsi ... 2014a: 55; Viimsi ... 2014b). Küsimus on aga selles, kuidas lõimida kohalikku kogukonda valla arenguprotsessi. Ühe algatusena on suurendatud külaliskorterite arvu ja laiendatud ööbimisvõimalusi, et pakkuda kohalikele inimestele uusi töö- ja sissetulekuvõimalusi (Noorkõiv 2014: 6). Viimsi positiivne kuvand on töötanud võimsa magnetina. Tulevikuplaanides tuleks keskenduda jätkusuutlikule kasvule ja kohaliku kogukonna kaasamisele kohaturunduse algatustesse, samuti pöörata tähelepanu mitte ainult välisele kuvandile, vaid ka sellele, kuidas kuvandit seestpoolt tugevdada.

Kokkuvõte

Viimsi vald on kiiresti kasvava elanikkonnaga tugev omavalitsusüksus ning näide Tallinna äärelinnastumise protsessist ja polütsentrismi arengust pealinnapiirkonnas. Viimsi vallas täitusid ennekõike paljude tallinnlaste unistused oma majast mere ääres ja roheluses. Need unistused on praeguseks läbi teinud muutuse. Viimsi vald on näide kiire elanike arvu kasvuga kaasnevatest sotsiaal-majanduslikest ning ruumipildi muutusest, mis väljendub ka elanike kuvandis. Neid protsesse saab tervikuna analüüsida nii makro- kui ka mikrotasandil nii valla potentsiaali määratledes kui ka eesiseivaid ülesandeid lahendades.

Makrotegurite analüüs näitas, et Viimsi valla konkurentsivõimes Tallinna linnastus muutub üha olulisemaks elukeskkonna kvaliteediga seonduv. Selles valguses on oluline näha Tallinna linnapiirkonna polütsentrismi ja tugeva keskusega omavalitsusüksuse kujunemist. Konkurentsiga toimetulekuks on Viimsi vallas oluline suurendada toimealapõhist omavalitsusüksuste koostööd, mis võtab arvesse omavalitsusüksuste administratiivseid piire ületavat elanike igapäevast

pendelrännet. Tähtis on suurendada koostööd avalike teenuste osutamisel ennekõike Tallinna linnaga, sh Pirita linnaosa valitsusega, et korraldada paremini näiteks haridusasutuste võrku, vaba aja veetmist, elukondlikku teenindust ja ühistransporti. Sisemise ressursina tuleb toetada kohaliku identiteedi kujunemist ning elanikkonna kaasamist Viimsi valla tuleviku kujundamisse.

Mikrotergurite analüüs näitas, et elanikud on Viimsi vallas elamisega väga rahul. Positiivne kuvand Viimsi vallast elukeskkonnana ja elanike samastumine koduvallaga on olulised tegurid otsuse tegemisel, kas valda kolida või sinna elama jääda. Äärelinnastumist võib ühelt poolt vaadata ühenduses positiivse kuvandiga, mis toob inimesi Viimsisse, ent teisalt on see proovikiviks paikkondliku identiteedi loomisel. See väljendub lõhes uute ja vanade elanike vahel. Poliitilises ja akadeemilises diskursuses ja ka Viimsi valla näites on tunnetatud kohaliku identiteedi ja kuvandi potentsiaali kasutamist edasiseks arenguks. Missuguseks arenguks ja kelle heaks – sellele tuleb veel kriitiliselt vastuseid otsida nii poliitilisel tasandil kui ka inimeste igapäevast elu korraldades.

Allikad Sources

Ainsaar, M. (2003). Selected rural growth in Estonia 1989–2000 – sub- or counterurbanization? Different analysis – different results. – *Trames* No 7 (4), pp. 295–310.

Alt, M. (10.03.2013). Aet Lass: Viimsi on kodukoht, millel on väärtus. – Harjumaa. [www]
<http://eestielu.delfi.ee/harjumaa/elu/aet-lass-viimsi-on-kodukoht-millel-on-vaartus?id=65792080>
(30.10.2015).

Coleman, J. S. (1988). Social capital in creation of human capital. – *American Journal of Sociology*, No 94 (Supplement), pp. 95–120.

ESPON 111. Potentials for polycentric development in Europe. (2005). ESPON. Final Report. Stockholm: Nordregio.

Finka, M., Kluvánková, T. (2015). Managing complexity of urban systems: A polycentric approach. – *Land Use Policy*, Vol 42, pp. 602–608.

Friedmann, J. (1992). Empowerment. The politics of alternative development. Wiley-Blackwell: Hoboken.

Hospers, G.-J. (2004). Place Marketing in Europe. The Branding of the Oresund Region. – *Intereconomics*, No 39 (5), pp. 271–279.

Jasso, M. (2005). Regional Identity. Its Background and Management. – *Flusslandschaften ohne Grenzen. Mitteleuropäische Ansätze zu Entwicklung und Förderung landschaftsbezogener Identität*. / Ed. I. Roch, D. Petrikova, Bratislava: SPECTRA, pp. 171–180.

Jenkins, R. (1996). Social identity. Key Ideas. London: Routledge, pp. 1–10, 19–28, 90–118.

Kobayashi, K., Westlund, H. (2013). Social Capital and Rural Development in the Knowledge Society. Northampton: Edward Elgar Publishing.

Kährik, A., Leetmaa, K., Tammaru, T. (2012). Residential Decision-Making and satisfaction among new suburbanites in the Tallinn urban region, Estonia. – *Cities*, Vol 29, pp. 49–58.

Leetmaa, K. (2003). Tallinna linnaregiooni ränne. – *Ränne üleminekuaja Eestis*. / Toim T. Tammaru, H. Kulu. Tallinn: Statistikaamet, lk 104–120.

Leetmaa, K. (2008). Residential Suburbanisation in the Tallinn Metropolitan Area. Väitekirj. Tartu Ülikooli loodus- ja tehnoloogiateaduskond. Tartu: Tartu University Press.

Leetmaa, K., Kriszan, A., Nuga, M., Burdack, J. (2013). Strategies to Cope with Shrinkage in the Lower End of the Urban Hierarchy in Estonia and Central Germany. – *European Planning Studies*, Vol 23 (1), pp. 147–165.

- Leetmaa, K., Kährik, A., Nuga, M., Tammaru, T. (2014). Suburbanization in the Tallinn Metropolitan Area. – *Confronting suburbanization: Urban decentralization in Post-Socialist Central and Eastern Europe*. / Toim K. Stanilov, L. Sykora. Oxford: Wiley-Blackwell, pp. 192–224
- Lin, D., Allan, A., Cui, J., McLaughlin, R. (2012). The Effects of Polycentric Development on Commuting Patterns in Metropolitan Areas. Conference Paper. Beijing: Regional Studies Association.
- Messely, L. (2014). On regions and their actors. An analysis of the role of actors and policy in region-specific rural development processes in Flanders. Ghent: Belgium.
- Metoodiline juhend linnapiirkonna jätkusuutliku arengu strateegia koostamiseks. (2014). Siseministeerium.
- Meyer, F., Miggelbrink, J. (2013). The Subject and the Periphery: About Discourses, Loopings and Ascriptions. – *Peripheralization. The Making of Spatial Dependencies and Social Injustice*. / Ed.-s A. Fischer-Tahir, M. Naumann, M. Wiesbaden: Springer, pp. 207–223.
- Noorkõiv, R. (07.11.2014). Kiirest kasvust stabiilse arenguni. – Viimsi Teataja.
- Noorkõiv, R., Sepp, V. (2005). Tallinna valglinnastumisest Viimsi valda: äärelinnastumise väljakutsed pealinnalähedasele kohalikule omavalitsusele. – *Linnad ja vallad arvudes 2005*. Tallinn: Statistikaamet, lk 8–33.
- Paasi, A. (1986). The institutionalization of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity. – *Fennia*, Vol 164 (1), pp. 105–146.
- Paasi, A. (2003). Region and Place. Regional Identity in Question. *Progress in Human Geography*, Vol. 28(4), pp. 475–485.
- Paasi, A. (2010). Regions are social constructs, but who or what 'constructs' them? Agency in question. *Environment and Planning A*, Vol 42 (10), pp. 2296–2301.
- Paasi, A. (2013). Regional planning and the mobilization of 'regional identity': from bounded spaces to relational complexity. – *Regional Studies*, Vol 47 (8), pp. 1206–1219.
- Parksepp, A. (29.06.2015). Arendajad pressivad eesti jõukamasse valda. – *Postimees*. [www] <http://majandus24.postimees.ee/3237319/arendajad-pressivad-eesti-joukaimasse-valda> (30.10.2015).
- Raagmaa, G. (2002): Regional Identity in Regional Development and Planning. – *European Planning Studies*, Vol 10 (1), pp. 55–76.
- Raagmaa, G., Noorkõiv, R. (2013). Globaliseeruv Eesti Küla. Avaneva maailma arenguvõimalused ja ohud. Kogukonna arendustegevuse käsiraamat (viies vihik). MTÜ Eesti Külaliikumine Kodukant. [www] <http://kodukant.kovtp.ee/documents/1727611/3730742/K%C3%A4siraamat.pdf/32b40ecd-fc0c-410a-96ff-cda1c375c7ca>
- Raagmaa, G., Noorkõiv, R., Kalvet, T. (18.10.2011). Kolm teadlast. Millist riiki tahame? – *Postimees*. [www] <http://arvamus.postimees.ee/601866/kolm-teadlast-millist-riiki-me-tahame> (30.10.2015).
- Roose, A., Allik, A., Gauk, M. (2014). Eesti värvid Euroopa kaardil. ESPON 2013 programmi regionaaluuringud. Tartu Ülikool, ESPON.
- Roose, A., Noorkõiv, R., Gauk, M. (2015). Tartu eeslinnastumine. – *Eesti Statistika Kvartalikirj*. 1/15. Quarterly Bulletin of Statistics Estonia. Tallinn: Statistikaamet, lk 80–109.
- Rüütel, L. (07.11.2014). Riina Solman: "Viimsilane on Viimsi uhkus!" – Viimsi Teataja, lk 3.
- Semian, M., Chromý, P. (2014). Regional identity as a driver or a barrier in the process of regional development: A comparison of selected European experience. – *Norwegian Journal of Geography*, Vol 68 (5), pp. 263–270.

- Sümboolika ja traditsioonid. (2007). [www] <http://www.viimsivald.ee/11079/> (30.10.2015).
- Zimmerbauer, K., Paasi, A. (2013). When old and new regionalism collide: Deinstitutionalization of regions and resistance identity in municipality amalgamations. – *Rural Studies*, Vol. 30, pp.31–40.
- Tammaru, T. (2000). Suburbanisatsioon Eesti linnastumises. – *Inimesed, ühiskonnad, ruumid. Inimgeograafia Eestis.* / Toim J. S. Jauhiainen, H. Kulu. Tartu: Tartu Ülikooli Geograafia Instituut, lk 77–88.
- Tammaru, T., Kulu, H., Kask, I. (2004). Urbanization, suburbanization and counterurbanization in Estonia. – *Eurasian Geography and Economics*, Vol. 45(3), pp. 159–176.
- Tere Tulemast Viimsisse! (2012). [www] <http://www.viimsivald.ee/10399/> (30.10.2015).
- Timár, J., Váradi, M.M. (2001). The uneven development of suburbanization during transition in Hungary. – *European Urban and Regional Studies*, Vol. 8(4), pp. 349–360.
- Viimsi valla arengukava 2014–2020. (2014a). [www] <http://www.viimsivald.ee/11015/> (30.10.2015).
- Viimsi valla elukeskkonna uuring. (2005). Tartu: Geomedia OÜ.
- Viimsi valla elukeskkonna uuring. (2009). Tartu: Geomedia OÜ.
- Viimsi valla rahvastikuproгноos. (2011). Tartu: Geomedia OÜ.
- Viimsi valla turismi arengukava aastani 2025. (2014b). [www] http://www.viimsivald.ee/public/Viimsi_turismi_arengukava_loplik_eelnou_II_lugemine_10_04.pdf (30.10.2015).
- Wacquant, L., Slater, T., Pereira, V. B. (2014). Territorial stigmatization in action. *Environment and Planning A*, Vol 46, pp. 1270–1280.
- Wimmer, A. (2013). *Ethnic Boundary Making. Institutions, Power, Networks.* Oxford: Oxford University Press, pp. 1–15, 44–112, 205–214.

SUBURBANISATION AND IDENTITY: MACRO- AND MICRO-LEVEL FACTORS ON THE CASE OF VIIMSI RURAL MUNICIPALITY

Rivo Noorkõiv and Bianka Plüschke-Altöf

Consulting and Training Centre Geomedia

Introduction

The importance of urban areas in the development of Estonia has increased significantly since the 1990s and cities are increasingly viewed as the driving force of regional development and the main development nodes in global networks (Ainsaar 2003; Leetmaa 2003, 2008; Leetmaa et al. 2014; Noorkõiv and Sepp 2005; Roose et al. 2014; Roose et al. 2015; Tammaru 2000; Tammaru et al. 2004). This is mainly explained by macro-level socio-economical changes that started at the end of the socialist era (Kährik et al. 2012, Leetmaa et al. 2013, Timár and Váradi 2001). However, these changes do not fully explain the increased importance of urban areas. During the urbanisation process, the city core developed while at the same time urban settlements expanded into the adjacent areas. This process is generally known as suburbanisation. The decision to move from the city centre to the suburb also greatly depends on micro-level factors such as the quality of the living environment, the image and identity of the region (Kährik et al. 2012).

The article analyses the macro- and micro-level factors of suburbanisation in the Tallinn urban area on the case of Viimsi rural municipality. The centre of Viimsi rural municipality represents the emergence of polycentrism in a settlement near a capital city, which has the potential to increase the future competitiveness of the region (Raagmaa et al. 2011, Lin et al. 2012; Finka and Kluvánková 2015). Therefore it is important for Viimsi rural municipality to find a balance between the impact of Tallinn and its endogenous development based on local resources. The central question is how Viimsi rural municipality will develop as part of a polycentric Tallinn urban area.

Macro-level factors

The urban area of Tallinn comprises of ten local governments units: the capital city Tallinn, the surrounding Maardu and Saue cities and seven rural municipalities – Harku, Jõelähtme, Kiili, Rae, Saku, Saue and Viimsi (Metoodiline ... 2014). According to the Population Register, as at 1 January 2015, the population of Tallinn urban area was 532,867 persons, which accounts for 39.4% of the population of Estonia. Based on the Population Register, at the beginning of 2015, the population of the capital city alone was 434,430 persons, i.e. 81.5% of the population of the Tallinn urban area and 32.2% of the population of Estonia.

In 2005–2015, the number of inhabitants in the Tallinn urban area increased by 61,459, i.e. 13%. In the same period, the number of residents in Tallinn as a central city increased by 8.8% (34,993 persons) and by 36.8% (26,466 persons) in other local government units of the urban area. The growth of the population of the core city has been remarkably slower than that of the local government units adjacent to Tallinn. At the same time, the population of Estonia is in decline, which further amplifies the importance of the capital area in the development of Estonia. The general picture of the country is characterised by both the concentration and peripheralisation of the population (Map 8, p. 264).

Population growth in the Tallinn urban area is also accompanied by a change in the sex and age distribution of the population. Two factors which may not ensure population growth at the current rate need to be taken into account. Firstly, the significantly smaller birth cohorts of the 1990s are reaching their prime migration age, meaning that there will be fewer people potentially relocating to Tallinn from elsewhere in Estonia in the coming years than there were in the past decade. Secondly, it is of great importance whether the large birth cohorts of the 1980s who reside in

Tallinn and are currently at the age of starting a family and looking for a family-friendly living environment will find it in the capital or move to the neighbouring local government units. It is primarily the behaviour of these young people that has a crucial impact on the developments in the population of the capital during the next decade.

Rapid population growth in Viimsi rural municipality

According to the Population Register, the population of Viimsi rural municipality grew almost two times in 2003–2015, i.e. from 9,235 persons to 18,169. It is the 7th largest local government unit in Estonia in terms of population. According to the data of the 2011 Population Census, 69.4% of the population moved to the rural municipality after the year 2000 (Maps 20 and 21, p. 271). Immigrants are mostly young, educated, high-income white-collar families with children (Noorkõiv and Sepp 2005; Noorkõiv 2014).

The development of the population of Viimsi rural municipality in the recent decade is characterised by both positive natural increase and positive net migration (Figure 1, p. 183). The birth rate was the highest in Viimsi rural municipality in 2009, when 296 children were born. After that, the birth rate has dropped slightly, while natural increase continues to be positive. In the last three years of the period of 2003–2014, the number of deaths was annually a little over 100. It is remarkable that, while the population of the rural municipality grew by 1,518 residents in the peak year of 2005 as a result of migration and natural increase, it grew only by 257 people in 2014.

The population has increased mainly as a result of migration, the share of which in population growth is approx. 80%. In 2003–2014, net natural increase in the rural municipality stood at +1,655 and net migration at +7,179, i.e. there were 4.5 migrants per each resident gained through natural increase. Immigration boomed until it peaked in 2005 (1,983 newcomers were added in 2005). This was followed by a certain decline and stabilisation at approx. 1,300 new residents a year. In 2013, there was a sudden fall in the number of immigrants (only 880 persons), but this was followed by recovery. Along with increasing immigration came a rise in emigration, which peaked in 2012 when 1,032 residents had themselves deregistered from the rural municipality. However, net migration in the rural municipality has still remained positive throughout the period in question. Since the population increased by 1,518 persons in 2005 and by 257 persons in 2014, it indicates that the years of rapid population growth have ended (Figure 2, p. 184).

According to the data of the 2011 Population Census, 21% of the population of Viimsi rural municipality are locals by origin (Figure 3, p. 184). 13% (2,411 persons) of the population has lived in the rural municipality since their birth. Those who have moved to the rural municipality from elsewhere mostly originate from other local government units in Harju county (63% of the population of the rural municipality), incl. from Tallinn (32%). The share of people originating from elsewhere in Estonia is 12%, with the majority of them having come from Tartu county (2.4%). The 1% threshold was also crossed by immigrants from Lääne-Viru, Ida-Viru and Pärnu counties. A foreign country was the former place of residence for nearly 4% of the population of the rural municipality. Extensive immigration has diversified the ethnic composition of the population. According to the 2011 Population and Housing Census, 84.9% of the residents of Viimsi rural municipality identified themselves as Estonians. Other considerable ethnic nationalities include Russians, Byelorussians and Ukrainians. According to census data, 46% of the population had higher education.

Figure 4 (p. 185) shows the population moving to Viimsi rural municipality. Apparently, the rapid growth in population started in the second half of the 1990s.

Resulting mainly from immigration, the rapid population growth has brought along major fluctuations in the age structure of the population (Figure 5, p. 185). The number of residents at their prime age for working and starting a family (30–44-year olds) and the number of children (aged 0–9) have increased at a quickened pace. Thus, when making political decisions, Viimsi rural municipality needs to consider a very uneven age structure, which causes a fluctuating demand for public services. For example, in order to ensure nursery and school places for all children, Viimsi rural municipality still has to make great efforts, but the demand for such services will decrease in the long run.

Commuting

Figure 6 (p. 186) describes the employment of the inhabitants of Viimsi rural municipality. The greatest number of residents is engaged in wholesale and retail trade, repair of motor vehicles and motorcycles, followed by manufacturing. Relatively many people are engaged in professional, scientific and technical activities and in transportation and storage.

The average monthly gross income per employee in Viimsi rural municipality was 1,362 euros in 2014, which is remarkably higher than in Harju county as a whole, incl. in Tallinn (Figure 7, p. 187).

As a significant share of the population has moved to the rural municipality from Tallinn, it is natural that many of them are still connected to their former residence: they are daily commuters to the capital and back primarily for work and studies or recreational activities. Thus, in certain domains, the public services provided to some of the residents of Viimsi rural municipality are under the control of the neighbouring local government and Viimsi rural municipality can participate in the provision of such services through co-operation with Tallinn. In connection with the increasing number of local jobs and the expanding provision of services, commuting between Viimsi rural municipality and the city of Tallinn will become more dynamic and offer a greater range of options in the future. This should be considered as a competitive edge compared to the local government units located at a greater distance from the capital city. A child-friendly living environment will probably ensure the continued immigration of young families from Tallinn to the rural municipality. The ageing of the population in Viimsi rural municipality leads to an increased share of services intended for the elderly, and in the future the rural municipality will provide a valued living environment to residents of all ages.

Changes in land use and on real estate market

In 2014, approximately a half of the territory of Viimsi rural municipality consisted in forest land (48%), while arable land accounted for 10% and natural grassland for 5% of the area of the rural municipality. Based on intended purpose, the 72.8 km² of land in the rural municipality is divided as follows: profit-yielding land – 55%, residential land – 16%, production land – 5%, public land – 5%, transport land – 4%, commercial land – 0.7%, protected land – 0.6%, national defence land – 0.2%, and land not designated for a specific purpose – 0.3%. The active period of zoning plans initiated and established in 2000 lasted until the economic recession (Figure 8, p. 187).

The situation is far from the level of the former construction boom, but the number of building permits and permits for use issued by Viimsi rural municipality government has been on the rise again since 2011. However, the difference from the indicators of 2004–2006 is more than twofold (Figure 9, p. 188).

Based on the level of 2011, upon the completion of all commenced property developments and the implementation of pending zoning plans, the rural municipality could add approximately 2,700 dwellings and 7,700 residents. If we include the potential conversion of summer cottages into dwellings for year-round living, this may add an estimated 1,400 dwellings with 4,000 residents. When analysing the number and location of dwellings which have been included in established zoning plans but have not been built yet, it appears that there is primarily potential for growth in Haabneeme and the central part of the rural municipality, but also in Lubja and Pärnamäe villages, where the number of unrealised dwellings is relatively high in comparison with other areas. Considering that the Tallinn urban area is the growth engine of national economic development and a local commuting centre for the working-age population across Estonia, the population of the urban area can be expected to continue to grow on account of migration. It will definitely occur at a significantly slower rate than in the mid-2000s. However, it is currently important that the development activities of the rural municipality not only focus on the extensive development of the real estate market, driven mainly by private interest, but allow for a greater representation of planning directed towards shaping a high-quality public space based on public interests. Moreover, it has to be considered that the centre of Viimsi rural municipality will also be securing its place as a local commuting centre for the Pirita city district in Tallinn.

At the moment, almost one-third of the population of the rural municipality resides in apartment buildings, while 53.7% of the residents live in one-family dwellings. The most prestigious plots have already been sold on the real estate market but a significant change is expected in connection with the development of the Milstrand harbour area, first and foremost towards increased poly-functionality. Based on the spatial arrangement of Viimsi rural municipality, it is crucial to avoid a decrease in the value of the living environment due to the urbanisation of the centre of the rural municipality. The local real estate market has shown signs of recovery since 2012, which also increases the possibility for continued population growth in the rural municipality. The number of property transactions is on the rise (Figure 10, p. 189).

Viimsi rural municipality is mostly located in Haabneeme. Recently, private sector property developments have brought along great changes not only in terms of residential but also commercial premises: a new Maxima shopping centre was completed in spring 2013, followed by the Viimsi Market and the Viimsi Centre. The construction of the latter two centres alone cost 18 million euros and they created 380 new jobs in the rural municipality (Parksepp 2015). Viimsi Shopping Centre has also been renewed. In addition to shopping centres, the rural municipality has a cinema and two spas. Atlantis H2O adventure centre, which cost 12 million euros, was opened at Tallinn Viimsi SPA. The establishment of a state gymnasium in Viimsi carries symbolic weight. Furthermore, the works completed include the construction of a stadium, additional light traffic roads, and the improvement of the health and skiing complex. There are plans to renovate the manor park and to build singing festival grounds in the park. Muuga Harbour is also planning to expand.

Figure 11 (p. 189) gives an overview of the construction of dwellings in Viimsi rural municipality. 34.4% of the residents of the rural municipality (6,301 persons) live in dwellings completed after 2006.

The number of transactions made in Viimsi rural municipality in recent years has varied, but the average transaction price per one square metre is on the uptrend (Table 1, p. 190). In comparison with the prices of apartment ownerships in other local government units of the urban area, the prices of apartment ownerships in Viimsi rural municipality are among the highest ones and comparable to prices in the city of Tallinn and Rae rural municipality (respectively 1,363.32 and 1,287.95 euros per one square metre in 2014). A look at transactions with apartment ownerships in 2011–2014 reveals that, in Viimsi rural municipality, the average price per one square metre has increased 1.38 times.

The rapid increase in the population of Viimsi rural municipality has been accompanied by a significant decrease in privacy, considering the initial intention of the rural municipality government to develop a living environment which is characteristic of a green low-density garden city.

In recent years, the government of Viimsi rural municipality has been heavily engaged in establishing the location and developing the concept of the centre of the rural municipality to shape it into a strong poly-functional centre in the Tallinn urban area. The current settlement structure of the rural municipality does not support the creation of a local social network among the residents of Viimsi. In order to change that, good architectural solutions are now being sought. For example, the former Kirov collective fishery at the heart of Haabneeme with its administrative buildings, which do have a certain service function for the residents as they accommodate providers of healthcare services and small trade and service enterprises, has lost its importance and needs to be renovated. The zoning of Haabneeme and its near vicinity is associated with a crucial objective in the development of the rural municipality – the establishment of an attractive rural municipality centre. In the long-term, it requires the restructuring of the current Miiduranna cargo port into a passenger port and a port of interest. According to the solution proposed by the architects of the architectural bureau OÜ Agabus, Endjärv & Truverk, the focal point of Haabneeme will shift towards the beach and be connected to it. The Viimsi manor park will also be connected to the alder stand of the Haabneeme coastal area to create a green corridor. The coastal area will be tidied up and the beach with its surrounding area will become a public space with a beach promenade, hotels and recreational facilities. The centre and the coastal area will have three interconnected nodal points – the heart of

the centre located near the green area at Sõpruse and Kaluri roads; the brick chimneys that are situated in the industrial area and cross several view corridors will be preserved and exhibited as places of interest and carriers of local identity; the filler plateau at Ausneeme represents a potential landmark when viewed both from the centre and from the sea. These three nodal points and the pedestrian promenade that connects them will form traffic and view corridors. Great attention is paid to the architectural integrity of the future centre of Viimsi rural municipality and to interconnecting the existing and future objects. Family-friendliness and a health-promoting behaviour culture are the keywords focused on in the development of the centre.

As approximately 60% of the population of the rural municipality considers it important to restrict immigration (Viimsi ... 2009), a well-designed population policy is required from public authorities. In practice, this stands for a housing policy which is controlled via planning activities. According to the majority of the residents in the rural municipality (over 90% of the respondents), Viimsi rural municipality should avoid building new multi-storey apartment buildings, and more than a half of the residents find that even the construction of new private houses is unwelcome (Viimsi ... 2009).

From rapid growth to steady development – potential and problems

The polycentric approach in Estonian regional policy focuses mainly on balancing the socio-economic differences between Tallinn and the rest of Estonia (ESPON 2005). The concept of polycentrism is promoted by the European Spatial Planning Observation Network (ESPON), aiming to increase regional and national competitiveness. As indicated by intensive immigration to Viimsi rural municipality since the 1990s, the local government has become an attractive living area for former residents of the capital. As a result, Viimsi rural municipality has great potential to transform into a sub-centre of a polycentric urban area, which would also reduce the time local residents spend on commuting. Here, the central issue is the extent and diversity of job opportunities and public services the rural municipality can offer to counterbalance the influence of Tallinn.

Three scenarios for population development

The population projection for Viimsi rural municipality was presented as three scenarios. All versions indicate a population increase (Figure 12, p. 191) (Viimsi ... 2011). In the case of the base scenario^a, the population is expected to increase at the slowest rate. According to the scenarios of moderate and intensive suburbanisation, the population number of Viimsi rural municipality will grow ever faster until 2020. However, the probability that the scenario of intensive urbanisation is going to occur can be realised upon the construction of high-quality multi-storey buildings, because many of the seaside property developments for small residential buildings have already been realised in the rural municipality and the construction of apartment buildings takes place in many other parts of Tallinn urban area as well. At the same time, the development of a poly-functional rural municipality centre in Viimsi is still topical, and large commercial and service facilities are also considerable employers.

It is also necessary to keep in mind the ongoing competition between local government units for registering new residents. For example, several initiatives in Tallinn (a compact city centre, building new housing, free public transport, support for retired persons, etc.) have widened the range of housing options and encouraged people to register the capital as their place of residence, which makes it difficult to determine the actual population of the rural municipality.

Looking at the change in the age structure of the population in terms of future planning, it is necessary to consider that the population change in Viimsi rural municipality was greatly affected

^a The base scenario draws on an isolated population in the rural municipality, i.e. it excludes migration. It describes the internal reproduction of population, considering current fertility and mortality: fertility 1.7 children per woman and life expectancy – 74.1 years for men, 80.1 years for women.

The scenario of moderate suburbanisation takes into account both natural mobility and migration. Fertility will stand at 1.7 children per woman during the entire projection period. By 2030, life expectancy at birth will reach 77 years for men and 83 years for women. Immigration is expected to constitute approx. 75% of the level of 2000–2010.

The scenario of intensive suburbanisation has the same fertility and mortality indicators as the moderate scenario does. As for migration, it is expected that the volume of migration in 2010–2020 is approx. 75% of the volume of migration in the previous decade (2000–2010). In 2020–2030, migration in turn accounts for approx. 75% of the volume of migration in 2010–2020.

by intensive immigration during the real estate boom in 2005–2008. The age structure encountered considerable fluctuations, which will continue to influence the age structure of the population in the future as well. The more intensive the immigration to the rural municipality, the less prominent the fluctuations in the age structure. The analysis also reveals two tough choices in the development of Viimsi rural municipality in terms of the population. Firstly, if population growth stops due to a significant decrease in migration, the municipality will have to cope with an extremely uneven age structure, which causes changes in the need for public services by target group. In addition to a direct impact (immediate increase in population), immigration to Viimsi rural municipality also has an indirect impact through natural increase. As immigrants are young people, the number of births will grow because of an increasing number of women in childbearing age and the demand for kindergarten and school places will therefore increase as well. Secondly, if the immigration of people who are ready to start a family continues, the fluctuations in the age structure of Viimsi rural municipality will decrease, whereas the population number and density as well as the demand for daily services will increase. It is important to promote public health and raise the employment of risk groups in order to maintain the number of taxpayers. Viimsi rural municipality will have to pay increasingly more attention to population ageing, create prerequisites for extended employment activity and thus reduce coping risks.

Friendly living environment and architectural coherence

The rapid population growth in Viimsi rural municipality has not been in line with the increase in the volume of public services, especially in terms of education. The public services offered by the rural municipality government have taken a long time to develop and wishes have not corresponded to the resources in the budget of the rural municipality. It is probably important to continue discussions about the financing models for building public objects and to find the best opportunities that satisfy the various stakeholders. The future state gymnasium will also play a crucial role in promoting education.

The age structure of the population of the rural municipality puts pressure on various areas such as the construction of kindergartens and schools, investments in learning environment and making an effort to make the rural municipality more child-friendly, new opportunities for self-realisation in various fields and the creation of jobs. In order to alleviate the pressure on the economic and social domains caused by fluctuations in the age structure and to maintain control over the increase in social costs arising from quick population ageing, it is important to make sure that the increase in population would not decelerate suddenly. Thus, population policy still holds an important place in development activities. It is possible to even up the age structure of the population by implementing the fertility and migration policies together. In addition, investments need to be based on target groups: children and young people, families with special needs, the elderly. Health policy, the flexible reconciliation of work and family life and measures addressed to elevate healthy life years should take the central place in the rural municipality. Investments in the sporting and mobility environment lay the foundations for ensuring a greater number of high-quality life years for the inhabitants. Meanwhile, it is essential to develop an attractive centre for the rural municipality, which allows creating jobs, providing housing and quality services (incl. concerts and theatre performances) for all target groups. All these tendencies support the transformation of Viimsi into a poly-functional centre in the Tallinn conurbation.

The rapid population growth in Viimsi rural municipality has furthermore required huge investments from the budget of the rural municipality. The situation is complicated because the budget exceeds the legally established limit, which is 60% of the net debt burden. Thus, until 2017, loans can be granted to Viimsi rural municipality only as a measure of last resort, to fund European Union projects, for example. At the same time, Viimsi rural municipality is capable of servicing its loans by implementing a conservative budgetary policy. In order to reduce budgetary risks, the rural municipality has established a stabilisation reserve. Development activities should centre on the goals stated in the budgetary strategy of Viimsi rural municipality, according to which income from main activities should grow quicker than the cost of main activities, and Viimsi rural municipality still has to make major efforts to involve resources from European Structural Funds and other financing sources.

Micro-level factors

Micro-level factors are deemed central in making the decision about one's place of residence (Kährik et al. 2012). There are two approaches. The first, behavioural approach is based on the model of the rational choice of well-informed people. According to that approach, the decisions regarding the place of residence are made based on household and housing conditions (Kährik et al. 2012: 50). While household conditions relate to changes in people's personal life or family structure, the conditions related to housing assume focusing on the level of satisfaction with actual living conditions and on what the desired conditions would be like, i.e. on the difference in the levels of satisfaction (ibid). Pursuant to that approach, it is necessary to take into account financial resources and the features of a particular neighbourhood, such as the availability of public services. The second, humanistic approach contains discourse and the image of suburbs as "more idyllic, cleaner and safer" locations (ibid). The settlement and neighbourhood are seen as sources of identity and distinction, which are – for the inhabitants – "part of who they are" (Forrest and Kearns 2001, quoted in Kährik et al. 2012: 50). Both approaches influence not only moving to suburbs, but also the choice to continue living in suburbs.

Viimsi rural municipality as place of residence – factors of satisfaction

As for actual and desired quality of life and satisfaction with life, it appears that Viimsi rural municipality does not differ significantly from the other suburban areas around Tallinn. Therefore, in order to answer the question why people choose Viimsi rural municipality instead of another suburb of Tallinn, it is crucial to consider local identity and the image of Viimsi.

The behavioural approach manifests in the level of well-being, quality of life and satisfaction with life. A comparison of studies conducted by Kährik et al. (2012) and Geomedia OÜ (Viimsi ... 2005) reveals that satisfaction with life is rather similar for the residents of Viimsi and the people in the suburbs of Tallinn in general. The greatest satisfaction is felt with these household and neighbourhood conditions that concern the natural environment, the surroundings, safety and recreational facilities of the settlement (Viimsi ... 2015; Viimsi ... 2014a).

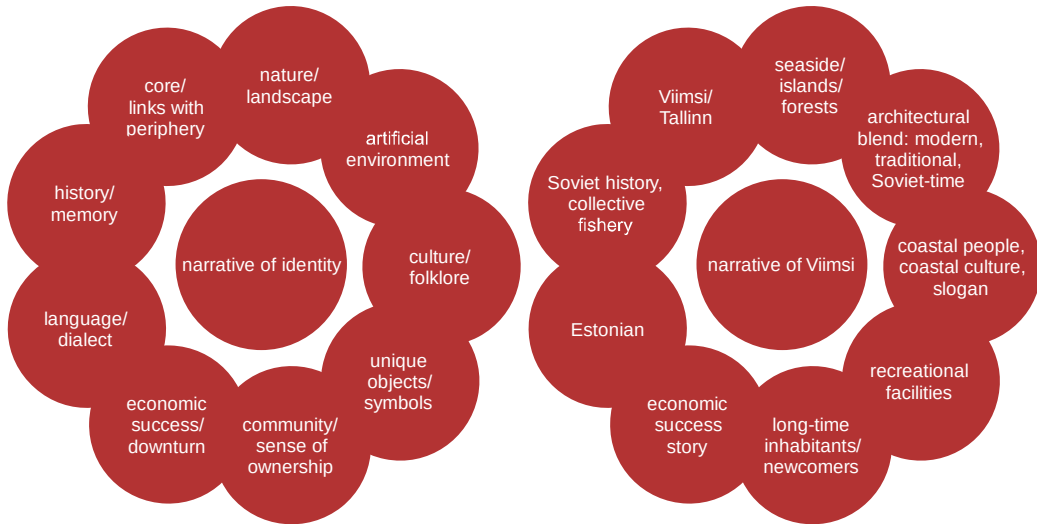
The rapid population growth in Viimsi rural municipality causes the same problems and discontent generally pointed out with regard to the suburbs of Tallinn (Noorkõiv 2014; Kährik et al. 2012). The greatest dissatisfaction is caused by a lack of access to public infrastructure and the resulting limited mobility (Viimsi ... 2005). Considering that almost three-quarters of the residents of Viimsi work in Tallinn, commuting is part of their daily life. There are also doubts regarding the technical and social infrastructure, especially in terms of childcare services, educational institutions and also water and sewerage quality (Viimsi ... 2005; Viimsi ... 2014a). The majority of new suburbanites seem to have underestimated the comfort of the infrastructure formerly provided by the city and perceive their "loss" all the more acutely (Kährik et al. 2012). In summary, it can be said that Viimsi has quickly outgrown its opportunities and should continue to focus on improving the technical infrastructure (Noorkõiv and Sepp 2005).

There is a medium level of satisfaction regarding the architectural incoherence caused by rapid construction activity in the years of the economic boom (Viimsi ... 2005). Unfortunately, construction density has affected one of the central factors that make people decide to move to suburbs and especially to Viimsi – privacy (Kährik et al. 2012; Noorkõiv and Sepp 2005).

Image and identity of Viimsi

Considering the humanist approach (Kährik et al. 2012), we can find evidence for the crucial role of the positive image of a region in choosing a place of residence. Besides the level of development in the actual and desired living environment, another important factor consists in local identity. Its definition distinguishes between two approaches: identity of a place and local identity (Paasi 2003). The former refers to the image attributed to the location and is related to nature, culture and prominent people that are used in the discourses, e.g. in politics, cultural activity and regional marketing, to distinguish one location from others (Messely 2014; Paasi 2013). M. Jasso (2005), L. Messely (2014), G. Raagmaa (2002) and A. Paasi (2013) have defined the components of the images typically used as can be seen in Figure 13.

Figure 13. Elements of location identity and image of Viimsi rural municipality

Based on the image elements shown in Figure 13, three identity layers are revealed for Viimsi: 1) pre-war Viimsi with fishing villages and coastal people, 2) Soviet military history and spatial isolation, 3) the success story of old and new wealth in Viimsi rural municipality. These three layers manifest in the narratives of collective memory and are embodied in the symbols of the location and in local culture. Coastal culture is mostly reflected in the slogan “Viimsi is the home of coastal people”, in museums and expositions introducing the coastal culture, in historical villages and the island of Prangli; the Soviet kolkhoz and military culture is mainly presented in museums, the islands of Naissaar and Prangli and memories of the Kirov collective fishery and the coastal area, which was closed for security reasons in Soviet times. The economic success story portrays Viimsi as a place of prestigious residence, commerce, spa, and recreational facilities, as a “prestigious address”, which brought along a construction boom with rocketing property prices and a great number of new residents. Such history has also created an architectural blend of modern apartment buildings and private houses, traditional fishing villages and summer cottages from the soviet time, and a rural municipality with vast commercial premises, which altogether represent all the different layers (Alt 2013; Noorkõiv and Sepp 2005; Sümbolika ... 2007; Tere tulemast ... 2012).

However, the question remains what role all these powerful symbols play for the local people and whether they are meaningful for their self-identification. A. Paasi (2003) defines local identity as the sense of belonging to a certain location, its narratives, symbols and (institutional) practices. But location image and location-related identification need not necessarily coincide. Surveys carried out by Geomedia OÜ (Viimsi ... 2005; 2009) to ascertain the patterns of self-identification of Viimsi residents examined three categories, i.e. identification with: 1) Viimsi rural municipality, 2) the settlement of residence, and/or 3) Tallinn. The meaningfulness of Viimsi rural municipality to its residents is supported by a large number of people who “definitely” or “to a certain extent” identify themselves as a resident of Viimsi: 95% of the respondents in 2005, 87% in 2009. The settlements of Viimsi rural municipality are even more meaningful sources of identification: 98% of the inhabitants identified themselves as residents of their settlement of residence in 2005 and 88% in 2009. People who identified themselves through Tallinn, the neighbour of Viimsi, accounted for 28% of the respondents in 2005 and 26% in 2009 (Viimsi ... 2005; 2009) (Figure 14, p. 195).

Although the surveys clearly indicate that identification is not exclusive and people may identify themselves as falling into several categories at once, they also show a distinct difference between the new and old residents of Viimsi. People who identify themselves through their

settlement of residence are usually older people who have lived in Viimsi for more than 15 years. Those who consider themselves as residents of Tallinn usually include people who have recently moved to Viimsi or work in Tallinn (Viimsi ... 2005). The category "resident of Viimsi" was mostly chosen by younger people who had lived in Viimsi for up to eight years and/or people who work outside of the rural municipality. People in historical villages are more likely to identify themselves with their home settlement than people living in small towns. Hence, even if Viimsi rural municipality government can proudly state that people of Viimsi are mostly "local patriots" (Rüütel 2014), home has a different meaning for them. Despite the majority of residents who consider the image of Viimsi to be meaningful to themselves and recreate it in their individual self-identification, the differences become visible when looking at the patterns of self-identification. As identity is temporal, fluid and plural, it is necessary to examine the reasons behind the decreased identification with Viimsi in recent years (Viimsi ... 2009) and whether further studies should include additional (also non-spatial) identification categories.

A sense of belonging is created not only by asking who I am, but also by asking who I am not. Drawing lines in view of who are similar to us and who are different is part of identity formation. Viimsi rural municipality represents an interesting case in the sense that many of its current residents originate from the adjacent local government unit – Tallinn. Thus, the dividing line is drawn between the old and new residents of Viimsi. This leads to not just a conflict of interests (Raagmaa and Noorkõiv 2013), but also to a feeling of neglect among the old residents. This is expressed by the question of identity institutionalisation, which is the third pillar of creating regional identity (Paasi 1986). While the official memory, for example, has been institutionalised in museums and memorials and new objects of identification are built each day (e.g. the new school in Viimsi), the objects representing the memory of long-term residents disappear, such as the main building of the Kirov collective fishery and Piilupesa nursery school of the early 1990s. Thus the question whose identity is being institutionalised has to be critically addressed.

Yet the image lives not only through symbols, but also through communication (Jenkins 1996). Newspapers and daily communication play a crucial role in building and maintaining a narrative – it is an important factor for creating a sense of unity in the community. Considering the language use and ethnic composition of the population of Viimsi rural municipality, more thought should be given to how to increase the involvement of the 15% of the population who are non-Estonian speaking in the life of the rural municipality and how to represent them in the image of the rural municipality.

Further development – potentials and problems

Previously, we talked about the differences between the behavioural and humanist approaches to deciding on a place of residence. Considering that the inhabitants of Viimsi are rather satisfied with their life, the behavioural view allows concluding that the satisfaction felt is close to what was expected. In order to ensure sustainability, it is nevertheless important for the local government to know and keep the promises people have tied themselves with by living in a suburb: the dream of having their own home in a less-polluted, safe and private environment that provides greater satisfaction than the environment of Tallinn and is suitable for raising children (Kährik et al. 2012; Noorkõiv 2014).

Based on the humanist approach, it becomes apparent that the external image and the internal identification are two sides of the same coin (Paasi 2003; 2013). As spatial identity is constructed as a discourse, it can also be changed (Wimmer 2013). The question is by whom (Paasi 2010). A great impact is made by those with the power to institutionalise and distribute their narrative of local identity; for example, through symbols, location-based marketing initiatives, etc. (Jasso 2005; Raagmaa 2002). Therefore, although it is impossible to create an identity from zero, the local government can assume a leading role in the responsible use of identity for the benefit of local development. Considering the great share of people who identify themselves as residents of Viimsi or their home village, it represents an important subject for the rural municipality.

The opportunities of using identity for the benefit of local development have been studied by various authors. They treat spatial identity as a so-called soft factor (Hospers 2004), which fosters the capacity to compete in a globalised world for residents, investors, entrepreneurs and

visitors. Despite the previously described positive perceptions of identity use, it is also important to point out the risks that may arise from the misuse, instrumentalisation and commercialisation of identity (Paasi 2013). According to the works by J. Miggelbrink and F. Meyer (2013), M. Semian and P. Chromý (2014), L. Wacquant et al. (2014) and K. Zimmerbauer and A. Paasi (2013), identity discourses can function as barriers, hindering development through negative territorial stigmatisation, which could then become a justification for the marginalisation and abandoning of the so-called "hopeless" locations. In contrast, this article and discussion about identity as a local "empowerment" (Friedmann 1992) focuses on the question how spatial identity can be used to promote economic development and competitiveness, which has also been recommended to Viimsi (Semian and Chromý 2014; Viimsi ... 2014a: 57). Academic literature recommends two options: using image as a development tool in initiatives related to location-based marketing or in creating a sense of belonging, which may serve as an internal resource for growing trust and social capital (Jasso 2005; Messely 2014; Paasi 2013; Raagmaa 2002; Semian and Chromý 2014).

Strong self-identification as internal resource

The central argument for treating people's strong self-identification with their place of residence as an internal resource is that the inhabitants' sense of belonging could lead to greater involvement in the community (Raagmaa 2002; Semian and Chromý 2014). Social capital is considered a bridge between identity and increased community involvement (Leetmaa et al. 2013; Raagmaa 2002). It has been defined as shared norms, trust, reciprocity, sharing information, and networks that "govern interactions among people" and take forms according to context (Coleman 1988; Kobayashi and Westlund 2013; Leetmaa et al. 2013: 17). K. Leetmaa et al. (2013) and G. Raagmaa (2002) have found that the factors that influence the successful expansion of social capital include: the strength of local identity, charismatic leaders and political stability, as well as combinations with other forms of capital.

Considering that the self-identification and human capital of the residents of Viimsi are generally rather strong (Viimsi ... 2005; 2009), the social capital-based approach seems promising and it has indeed been used in community-building and neighbourhood initiatives, such as in the village movement, village forum, and village communities, Viimsi recreational centre and Viimsi Youth Council (Viimsi ... 2005; Rüütel 2014; Viimsi ... 2014a). The activities of the Museum of the Coastal People are strongly related to the creation of the identity of Viimsi rural municipality. St. Jacob's Church is actively involved in organising cultural life. The population has a rather high participation rate in local elections (67%) (Viimsi ... 2005) and village elders have been elected in several communities: for example, Kelvingi, Leppneeme, Lubja, Lõunaküla/Storbyn, Metsakasti, Miiduranna, Muuga, Pringi, Pärnamäe, Püünsi, Randvere, Rohuneeme, Tammneeme and Äigumäe villages. The island of Prangli has elected an island elder. Viimsi rural municipality also supports local initiatives by co-financing from the municipality budget.

The residents of the rural municipality have expressed their wish to be more involved in the process of shaping the future of the rural municipality. This wish was taken into account in preparing the latest development plan and budget of the rural municipality in 2014 and in initiating the preparation of development plans for villages (Viimsi ... 2005; Noorkõiv 2014). However, it has to be said that the majority of involvement is passive, such as participation in local events. Long-term residents participate more actively than newcomers do (Viimsi ... 2005). This leaves room for implementing the potential of the population, especially for involving newcomers.

Positive image as development tool

Location-based marketing has been seen as a central mechanism for developing a positive image of a location (Hospers 2004; Messely 2014; Semian and Chromý 2014), and for distinguishing the location from others. The aim here is to keep the existing and attract new residents, as well as to help local businesses sell local products (ibid.). The development of tourism and the expansion of recreational facilities have been identified as growth options in Viimsi (Viimsi ... 2005).

In its strategies for communication and location-based marketing, Viimsi rural municipality utilises its history and attractive location. Islands play a crucial role in this: the rural municipality presents the military structural sights on the island of Naissaar and the Prangli culture of fishermen and sealers, which dates back to the 13th century (Viimsi... 2014b). The Nargen Festival has further increased the number of people visiting the island of Naissaar. The foundation Viimsi Muuseumid plays a central role in keeping the memory and disseminating the image of coastal people. The Soviet history of Viimsi and the military history of the formerly isolated region are exhibited at the General Laidoner Museum and in the abandoned Soviet air force base (Tere tulemast ... 2012). Viimsi provides opportunities for hiking, cycling, swimming; it has forest trails for recreational sports and an adventure park. Several investments have been made in expanding the recreational facilities (spa, cinema, cycle tracks, etc.); several shopping centres have been built, as well as tourism and recreational facilities have been developed on the islands.

The marketing plan of Viimsi reveals that the positive image has not only attracted new residents, but also increased the number of visitors to the rural municipality (Viimsi ... 2014b). The positive image of Viimsi has brought along opportunities for growth (Viimsi ... 2014a: 55; Viimsi ... 2014b). The question, however, is how to integrate the local community into the development process of the rural municipality. For example, the initiative to increase the number of local guest apartments and improve options for overnight accommodation has provided local people with new jobs and income opportunities (Noorkõiv 2014: 6). More of these could follow. It can be said that the positive image of Viimsi has worked as a powerful magnet. Future plans should focus on the question of sustainable growth and involving the local community in location-based marketing initiatives, and not only on the external image, but also on how to support the image internally.

Summary

Viimsi rural municipality is a strong local government unit with a rapidly growing population and it represents an example of the suburbanisation of Tallinn and of the development of polycentrism in the capital area. Viimsi primarily fulfilled the dreams of many Tallinn residents about having their own house by the sea and in greenery. These dreams have undergone certain changes by now due to the socio-economical and spatial developments resulting from rapid population growth. These processes can be analysed as a whole in terms of both macro- and micro-level factors by determining the potential of the rural municipality and responding to future challenges.

The analysis of macro-level factors showed that the issues related to the quality of the living environment are becoming increasingly important in terms of the competitiveness of Viimsi rural municipality in the Tallinn conurbation. In this light, it is crucial to notice the polycentrism of the Tallinn urban area and the formation of a local government with a strong centre. In order to cope with competition, it is important for Viimsi rural municipality to increase co-operation between local government units, taking into account the daily commuting of the inhabitants beyond the administrative borders of the local government units. As for the provision of public services, it is particularly important to promote co-operation with the city of Tallinn, incl. the administration of the district of Pirita, for the better organisation of the education network, recreational activities, basic services and public transport, for example. Support is required for internal resources, i.e. the formation of local identity and the inclusion of residents in shaping the future of Viimsi rural municipality.

The analysis of micro-level factors showed that the residents are highly satisfied with living in Viimsi rural municipality. The positive image of Viimsi as a living environment and the identification of the residents with their home municipality are important factors when deciding whether to move to the rural municipality and stay there. On the one hand, sub-urbanisation can be viewed in connection with the positive image that brings people to Viimsi; on the other hand, it presents a challenge for local identity, which manifests in the gap between new and old residents. In political and academic discourse in general and in the case of Viimsi rural municipality in particular the potential of local identity and image for further development have been recognised. What kind of development and to whose benefit? These questions still need a critical response both on the political level and in shaping people's daily life.

MAAELU EDENDAMISE SIHTASUTUS

Raul Rosenberg

Maaelu Edendamise Sihtasutus

Eesti Vabariigi taasiseseisvumisega püstitati suur ülesanne – asendada riiklikul ühisomandil põhinev elukorraldus erakapitalil põhinevate tootmissuhetega nii majanduses kui ka inimeste eraelus. Inimeste teadvuses tähendas see väga suurt mõtlemise muudatust, sest oldi ju harjunud sellega, et kõik (ka elumaja alune maa) kuulub riigile. 13. juunil 1991. aastal võttis Riigikogu vastu omandireformi seaduse, 17. oktoobril 1991 maareformi seaduse ja 11. märtsil 1992 põllumajandusreformi seaduse. 22. juunil 1992 toimunud rahareform tõi koos Eesti krooniga selguse, et kapitali vara ostmiseks meil ei ole, kuigi praeguses mõistes olid toonased hinnad peaaegu olematud. Eestis oli 36 panka, enamik neist rajatud kodumaise kapitaliga. Hoiuseid oli vähe ja pankade omakapital väike. Sellistes oludes tekkiski vajadus luua riiklik tugistruktuur, mis aitaks ettevõtjatel saada finantsvahendeid oma plaanide elluviimiseks just maamajanduses.

Maaelu Edendamise Sihtasutuse (MES) ajalugu ulatub tagasi 1993. aastasse, mil valitsuse otsusega loodi Eesti Põllumajanduse ja Maaelu Krediteerimise Fond, kuhu paigutati kohe kaheksa miljonit eurot (125 miljonit Eesti krooni). Fondi loomisega korrastati laenude ja toetuste andmist ettevõtetele, see tegutses alguses Rahandusministeeriumi alluvuses ja fondi kapitali täiendati riigieelarvest viiel järgneval aastal kokku ligi 22 miljoni euroga (348,1 miljonit krooni). Kokku kujunes 1996. aastal sihtasutuseks ümber kujundatud ja 2001. aastal Maaelu Edendamise Sihtasutusega (endine Maaelu Laenude Tagamise Sihtasutus) liitunud sihtasutuse omakapitaliks 33 miljonit eurot (516,5 miljonit Eesti krooni).

Fondi algusaastatel oli oluline pakkuda pankadele, kellel ei olnud piisavalt ei hoiustajaid ega omakapitali, tuge põllumajandus- ja maamajandusettevõtetele laenude andmiseks. Põllumajandustootmine oli 90. aastate alguses surve all. Toodete müük Venemaale mõistliku hinnaga oli katkenud, tootmissisendid olid aga maailmaturu hinnaga, Euroopa Liidu riikidest eksporditi Eestisse ekspordi- ja teiste toetustega subsideeritud põllumajandussaadusi, mis muutsid põllumajanduses tulu saamise küsitavaks. Seetõttu investeerisid ettevõtted tootmisesse vähe ja toodangu maht kahanes kiiresti. 1997.–1998. aasta majanduskriis mõjus paljudele Eesti põllumajandusettevõtetele hävitavalt. Sihtasutus sai aidata neid, kes soovisid edasi liikuda.

1996. aastast alates tegeles Põllumajanduse ja Maaelu Krediteerimise Fond laenamise kõrval ka toetuste, sealhulgas intressi- ja kapitalitoetuste maksmisega ning lähtuvalt sihtasutuse võimalustest ja ettevõtjate vajadustest jätkatakse seda tegevust praeguseni.

Maaelu Edendamise Sihtasutus on isemajandav ning alates 1999. aastast ei ole riigieelarvest sihtasutuse põhitegevusteks raha eraldatud. Küll aga on MES-ile eraldatud riigieelarvest vahendeid näiteks nõuandesüsteemi koordineerimiseks või mitmesuguste fondide haldamiseks.

MES-i tegevused 2015. aastal on järgmised: laenude tagamine, laenamine krediitiasutuse vahendusel, otselaen põllumajandusettevõtetele, laen vesiviljelusega tegelevatele ettevõtjatele, seakasvatajatele suunatud toetus ning maaelu mainet parendavate ettevõtjate, õpetajate, õpilaste tunnustamine ja toetamine. 2015. aasta juulis alustati uue tegevusena üle-eestilise nõuandeteenuse osutamist põllumajandusettevõtjatele ja eraisikutele. 2015. aasta lõpust haldab sihtasutus Euroopa Liidu finantsperioodi 2014–2020 maaelu arengukava (MAK) alusel rahastamisvahendeid, mille planeeritav maht on 36 miljonit eurot.

Tagamine

Maapiirkonna ettevõtete laenude käendamine on üks sihtasutuse põhilisi tegevusvaldkondi. Tagades ettevõtja võimalikult suurt (pangalaen, liising vms), püüab MES võimaldada ettevõtjale parema juurdepääsu laenuvahenditele. MES-i tagatis tõstab ettevõtja krediitkõlblikkust, mida vähendavad ebapiisav või mittelikviidne tagatisvara, alustava ettevõtja suur risk, suundumine uude tegevusvaldkonda või varasema kogemuse puudumine laenu võtmisel.

Sihtasutuse tagamistegevus toetub tagatiste abikavale, mille eesmärk on võimaldada riigi sihtasutuse kapitali toel väikese ja keskmise suurusega ettevõtetele juurdepääsu rahalistele vahenditele. Tagatiskava kohaldatakse kõigi majandusharude ettevõtetele, kaasa arvatud põllumajandus-, kalandus- ja transpordisektoris tegutsevatele.

Aastatel 1997–2014 on sihtasutus sõlminud 3229 tagatislepingut tagamiskohustusega 235 miljonit eurot. Tagatislepingud võimaldasid ettevõtjail saada krediidiasutustelt 418 miljonit eurot laenu. Tagatise keskmine suurus oli 85 600 eurot lepingu kohta ning selle osatähtsus laenus keskmiselt 58%. Praegu sõlmitakse aastas ca 360 tagatislepingut, mille keskmine koguväärtus on ca 30 miljonit eurot.

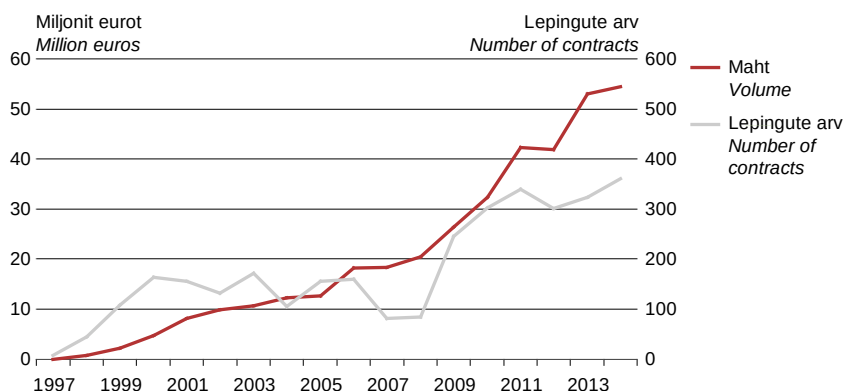
Tagatisportfelli maht oli 31. detsembril 2014. aastal 54,4 miljonit eurot ning 545 ettevõtjale kehtis siis 628 tagatislepingut.

MES-i tagatisportfelli maht on kasvanud mõõdukalt (joonis 1). Suuremad muutused toimusid majanduskriisi eel ja järel, kui finantsasutustest laenamine oli raskendatud, samuti pärast eurotsooniga liitumist. Portfelli kasv aastail 2013–2014 näitab, et väikese ja keskmise suurusega ettevõtted on hakanud rohkem laenama, kuid laenule ligipääsuks vajavad nad lisaks oma tagatisele veel täiendavat tagatist. Kuna ettevõtjate laenumahud kasvavad, siis suurenevad ka tagatiste mahud.

2007.–2008. aasta majanduslangus mõjutas investeerimist ja lepingute sõlmimist. Majanduslanguse lõppedes karmistasid pangad reegleid ning sihtasutusega sõlmitud tagatislepingute arv kasvas hüppeliselt (joonis 1).

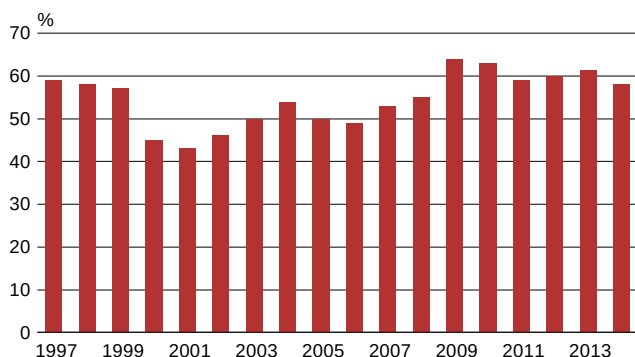
Joonis 1. Tagatisportfelli maht ja sõlmitud tagatislepingud, 1997–2014

Figure 1. Volume of guarantee portfolio, and guarantee contracts signed, 1997–2014

Joonis 2. Tagatise keskmine osatähtsus laenus, 1997–2014

Figure 2. Average share of guarantee in loan, 1997–2014

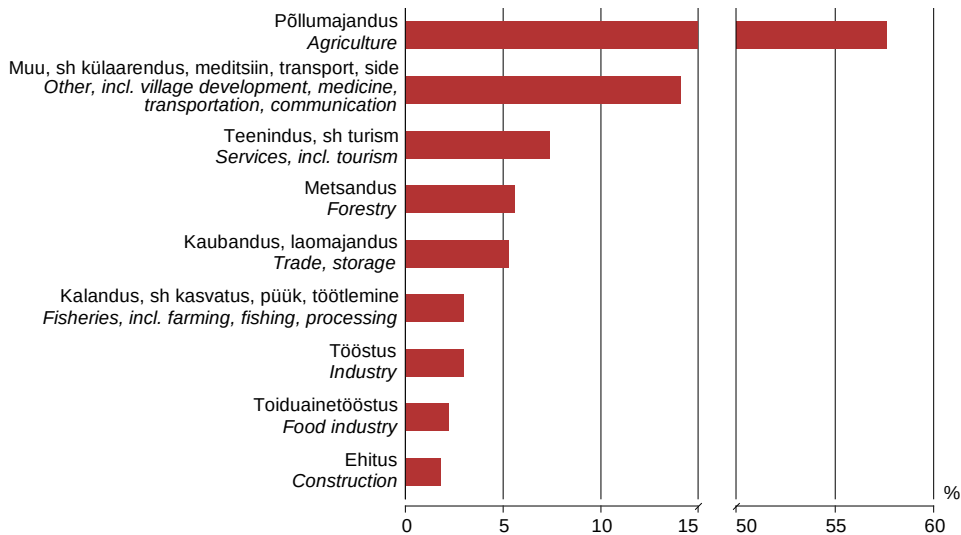

Tagatise osatähtsus tagatud laenus on sõltunud ettevõtte krediitkõlblikkusest panga silmis. Pankade jaoks keerulisematel aegadel on laenuitingimused olnud karmimad ja sihtasutuse tagatise osatähtsus laenus suurem, stabiilsetel aegadel on laenuitingimused leebemad ja sihtasutuse tagatist vajatakse vähem (joonis 2).

Kõige enam tagatislepinguid on sihtasutus sõlminud just põllumajandusettevõtetega. Joonisel 3 lepingute osatähtsuse poolest teisel kohal olev "Muu, sh külaarendus" sai taotluste poolest hoo sisse pärast seda, kui sihtasutus külaarenduseks enam otselaenusid ei andnud.

Joonis 3. Sõlmitud tagatislepingute osatähtsus valdkonna järgi, 1997–2014

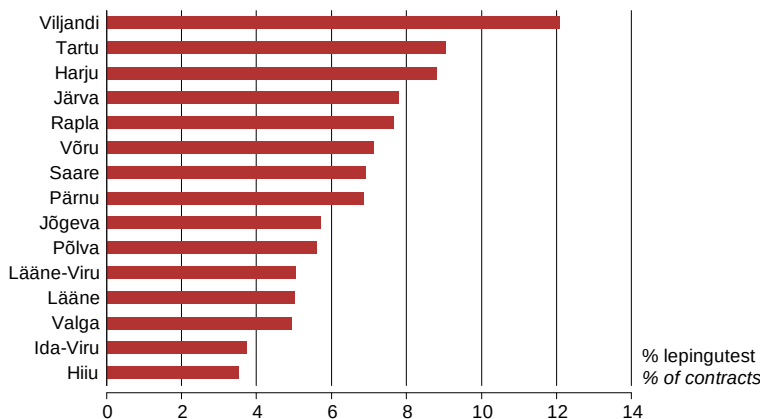
Figure 3. Share of signed guarantee contracts by domain, 1997–2014

Enim tagatislepinguid on MES sõlminud Viljandi, kõige vähem Hiiu maakonna ettevõtjatega (joonis 4). 2010. aasta põllumajandusloenduse andmetel on maakondade võrdluses kõige vähem põllumajandusmaad ning põllumajanduslikke majapidamisi Hiiumaal (15 578 ha, 461 majapidamist). Kõige rohkem põllumajandusmaad on Lääne-Viru maakonnas (106 571 ha), järgnevad Pärnu (85 904 ha) ja Viljandi maakond (84 467 ha). Põllumajanduslikke majapidamisi on kõige rohkem Võru (2177), Pärnu (1959) ja Tartu maakonnas (1724).

Joonis 4. Sõlmitud tagatislepingute osatähtsus maakonna järgi, 1997–2014

Figure 4. Share of signed guarantee contracts by county, 1997–2014

Laenud

MES on põllumajanduse ja maaelu valdkonna ettevõtetele laene andnud alates 1993. aastast. Peamisteks klientideks on olnud väikesed ja keskmise suurusega ettevõtted, kes on maapiirkonna majandusarengus olulised tegijad. Paljude riikide kogemus aga näitab, et isegi kui pangandussektor ja finantsturud on hästi arenenud, ilmnevad turu ebakohad just väikeettevõtete finantseerimisel: neil on tihtipeale raskusi kapitali või laenu saamisega ja nad ise suudavad pakkuda üksnes piiratud tagatise. Samuti vajavad väikeettevõtted tihti vaid väikesemahulist lisakapitali, mille väljastamisega seotud tehingukulud on panga jaoks laenu summaga võrreldes ebaproportsionaalselt suured. Seetõttu ongi oluline riigi tugi. Näiteks tagab Maaelu Edendamise Sihtasutus väikestele ja keskmise suurusega ettevõtetele vajalikud mahus finantseerimisvahendeid.

Maaelu Edendamise Sihtasutus on alates 1993. aastast andnud laene ca 226 miljonit eurot, millest 65% on laenatud põllumajandusega seotud ettevõtetele.

Varasematel aastatel on sihtasutusel olnud mitmeid laenukohte, millede väljastamine on praeguseks lõpetatud:

- laen EL-i toetuse sildfinantseerimiseks;
- käibekapitalilaen põllumajandustootjate ühiseks varustus- ja turustustegevuseks;
- käibekapitalilaen ühistevõtteks;
- investeerimislaen tootmiseks vajaliku maa ostuks;
- investeerimislaen maa tagatiseks;
- investeerimislaen mittetulundusühingutele külade taastamiseks ja arendamiseks finantseerimiseks;
- laen hoiu-laenuühistute tegevuse arendamiseks.

Väga nõutud oli investeerimislaen tootmiseks vajaliku maa ostuks ehk maaostulaen, samuti laen Euroopa Liidu toetuse sildfinantseerimiseks. Maaostulaenu peamisteks klientideks olid just väikesed ja keskmise suurusega põllumajandusettevõtted, kelle jaoks maa on peamine tootmisvahend. Sihtasutus väljastas maaostulaenu ajavahemikul 2001–2007, laenu oli viieaastase maksepuhkuse ja 25-aastase maksegraafikuga. Kokku anti maaostulaenu 12,1 miljonit eurot. Viimasel ajal on maaostulaenu vajalikkus uuesti päevakorda tõusnud.

Laenu Euroopa Liidu toetuse sildfinantseerimiseks oli oluline mittetulundusühingutele, kellel endal puudus kapital planeeritud projektide elluviimiseks (toetus laekus reeglina pärast projekti lõpetamist). MES-i sildfinantseerimisega laenude toel korrastati kõige enam külade seltsimaju ja ühiseid kogunemiskohti, nt külalplatse. Sihtasutus andis mittetulundusühingule laenu seniks, kuni ühing sai investeringutoetuse kätte. Sihtasutus väljastas Euroopa Liidu toetuse sildfinantseerimiseks laenu aastail 2004–2009 kokku 11,25 miljonit eurot.

Sihtasutus sõlmis 2012. aastal põllumajandusministeeriumiga lepingu, mille alusel andis ministeerium sihtasutusele ülesande rakendada nelja miljoni euro ulatuses finantskorraldusvahendeid Eesti kalandussektoris, kusjuures sihtasutus valitseb neid vahendeid oma varast lahus ega seo nende rakendamist oma vara arvel tehtava tehinguga ja vastupidi.

2015. aasta 1. septembri seisuga väljastab sihtasutus järgmiseid laenukohte.

- **Laenu krediitdialoogi vahendusel** äri- ja mittetulundussektorile nii pika- kui ka lühiajalisteks investeringuteks. Pank laenu ettevõttele sihtasutuse poolt pangale eraldatud sihtotstarbelise raha, mida võib kasutada ainult kindla laenuaaja rahastamiseks.
- **Otselaenu** väikestele ja keskmise suurusega ettevõtetele investeerimiseks ja käibevahenditeks ning mittetulundussektorile üksnes toetuste sildfinantseerimiseks. Laenu eesmärk on parandada mittetulundussektori finantsvahendite kättesaadavust. Laenu ei anta suuremas mahus, kui on meetme raames kinnitatud tegevuskulud. Samuti annab MES laenu seakasvatavatele. Seakasvatusega tegelevate ettevõtjate laenu

sihtostarve ei pea olema seotud üksnes seakasvatusega, sh bioohutuse meetmete ja abinõude rakendamisega, vaid laen võib olla suunatud ka muude tegevuste finantseerimiseks, sh uuel tegevusalal tegevuse alustamiseks või arendamiseks. MAK 2014–2020 raames avatakse finantsinstrumendid, kus taaskasutatav abi ehk laen põllumeestele on ca 36 miljonit eurot.

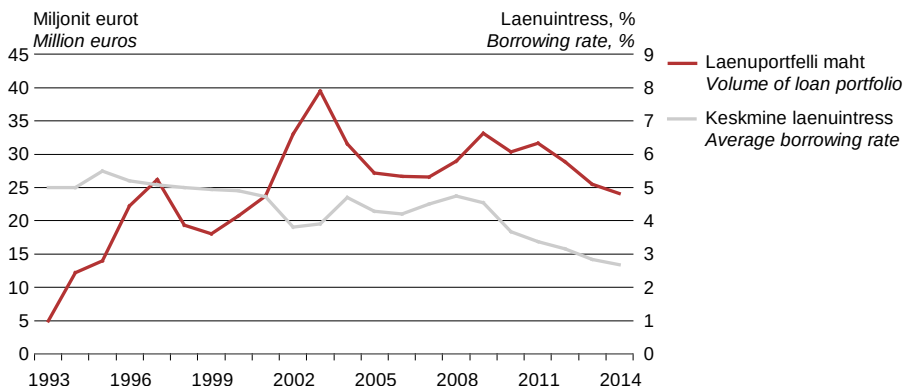
- **Laen vesiviljelusega tegelevale ettevõtjale** – kaasfinantseering vesiviljelusega tegelevatele ettevõtetele, keda krediidi- või finantseerimisasutus on valmis finantseerima osaliselt või piiratud mahu. Laenu väljastab sihtasutuse hallatav kalanduse laenufond.
- **Kapitalisüst** antakse MES-iga seotud ettevõtjale, et parandada tema finantsolukorda ja tagada jätkusuutlik tegutsemine ja kohustuste täitmine võlausaldaja ja/või sihtasutuse ees. Kapitalisüst on väheste tähtsusega abi Euroopa Komisjoni määruste tähenduses.

Laenuportfelli maht MES-i tegutsemise algaastatel kasvas, 2003. aastast alates aga hakkas pigem kahanema (joonis 5). 1994. oli põllumajandusettevõtete ümberstruktureerimise aasta, mistõttu suurenes nõudlus põllumajandustootmisega seotud investeringute järele. 1998. aasta laenuportfelli mahu vähenemine oli seotud AS Maapanga ja EVEA Pank AS-i pankrottidega. 2003. aastal väljastas sihtasutus palju lühiajalisi laene kevadtöödeks, 2004. aastal lühiajalisi laene ei antud. MES-i omakapitali kasutatakse pankadest antud laenu kindlustamiseks: mida suurem on MES-i garantiiportfell, seda väiksem on laenuportfell. Kui sihtasutuse tegevuse algusaastatel oli pankade kapitaliseeritus väike ja hoiuseid polnud, oli sihtasutuse ressurss oluline. Tänapäeval on pankadel omakapitali piisavalt ja hoiuseid palju, seetõttu ei vaja pangad täiendavaid sihtotstarbelisi laenusid.

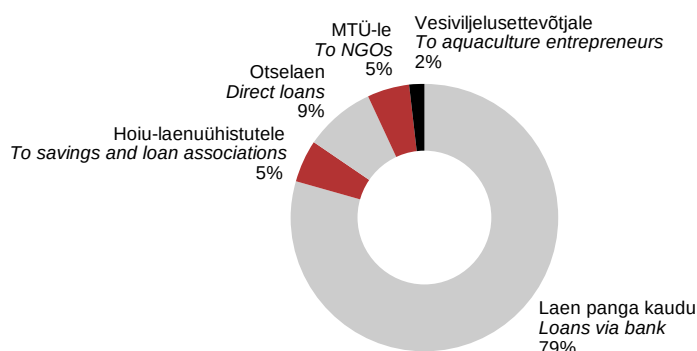
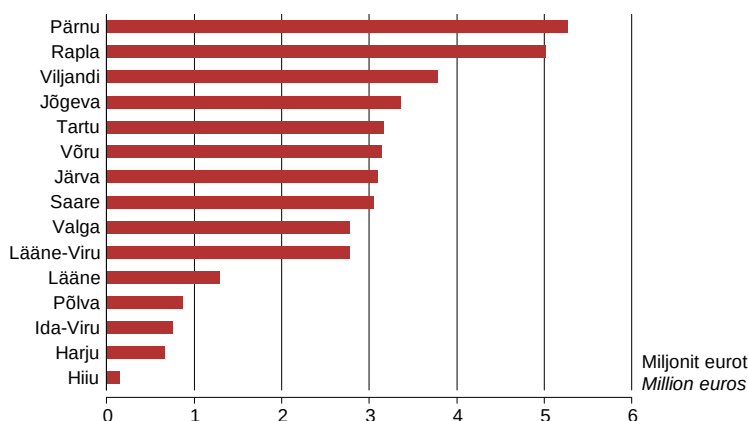
Keskmine laenuintress on aastate jooksul langenud, sest raha kui kauba hind on vähenenud (joonis 5).

Joonis 5. Laenuportfelli maht ja keskmine laenuintress, 1993–2014

Figure 5. Volume of loan portfolio and average borrowing rate, 1993–2014

Oluline laenukoode on laen krediidi- ja finantseerimisasutuse vahendusel. Pankade kaudu on laenatud 79,4% MES-i laenu kogumahust (joonis 6). Peamiselt on sihtasutuse ressurssi kasutatud põllumajandussektori ettevõtete rahastamiseks. Sihtasutus on 8,6% oma laenudest andnud otselaenukena mittetulundusühingutele (MTÜ). Finantseeriti üksnes nende MTÜ-de tegevuskulusid, kes said toetust Eesti maaelu arengukava 2007–2013 neljanda meetme (LEADER-meede) ja Euroopa Kalandusfondi 2007–2013 rakenduskava meetme 4.1 (kalanduspiirkondade säästev areng) kaudu. Laenuportfellis 1,81% ulatuses kajastuvat laenu vesiviljelusega tegelevatele ettevõtetele on sihtasutus väljastanud alates 2012. aastast. Laenu mahtu maakondade kaupa aastail 2010–2014 kajastab joonis 7.

Joonis 6. Laenude jaotus laenu liigi järgi, 1993–2014*Figure 6. Distribution of loans by type of loan, 1993–2014***Joonis 7. Laenude maht maakonna järgi, 2010–2014***Figure 7. Volume of loans by county, 2010–2014***Toetused**

Aastate jooksul on Maaelu Edendamise Sihtasutus maksnud ettevõtjatele mitmeid toetusi nii ettevõtete loomiseks kui ka kriisilukordade leevendamiseks (nt 2005. aasta jaanuaritorm). Seoses Põllumajanduse Registre ja Informatsiooni Ameti (PRIA) loomisega 2000. aastal andis sihtasutus ettevõtete toetustega seotud tegevuse PRIA-le üle.

Toetused, mida MES on maksnud ajavahemikul 1993–2014, on järgmised:

- biomassi ja bioenergia arengukava toetus;
- hektaritoetus;
- hoiu- ja laenuühistute toetus;
- infotehnoloogia toetus;
- intressitoetus;
- kapitalitoetus;
- mesilasperede toetus;
- Rapla Dairy pankrotis kannatanud väiketootjate toetus;
- tagatistasude toetus;
- teabelevi toetus;

- teavitustoetus MTÜ-dele;
- toetus maamajanduslike kutsekoolide õpilastele ja üliõpilastele;
- toetus Veterinaarmeditsiini Instituudi üliõpilastele;
- tormikahjude kompenseerimise toetus.

Sel perioodil on MES andud 25,2 miljonit eurot toetusi, sellest 7,1 miljonit eurot sihtasutuse omatuludest ja 18,1 miljonit eurot riigieelarvest. 2014. aastal andis MES tagatistasusid vähendades toetust vähese tähtsusega abi või riigiabi kaudu. Aastatel 2007–2014 on sihtasutus tagatistasusid vähendades andnud ettevõtjatele vähese tähtsusega abi või riigiabi näol soodustusi, mille brutotoetusekvivalent kokku on ca 2,77 miljonit eurot. Samuti maksab sihtasutus jätkuvalt õppetoetust maamajanduslike kutsekoolide õpilastele (aastatel 2010–2013 riigieelarve vahenditest, 2014. aastast alates MES-i omavahenditest). 2003. aastast alates on sihtasutus maksnud toetust ligi 2000 õpilasele eesmärgiga suunata noori kutseharidust omandama, et tagada maaettevõtjatele haritud tööjõud. Toetust on makstud 1,62 miljonit eurot (omavahenditest 1,31 ja riigieelarve vahenditest 0,31 miljonit eurot). Alates 2013. aastast maksab sihtasutus igal aastal ühekordset õppetoetust kahele Eesti Maaülikooli ja/või Tallinna Tehnikaülikooli maamajandusliku õppekava üliõpilasele.

Maaelu maine

Koostöös Maaeluministeeriumi (kuni 1.09.2015 Põllumajandusministeerium), Veterinaar- ja Toiduameti, Eesti Põllumajandusloomade Jõudluskontrolli AS-i (kuni 1.01.2015 Jõudluskontrollikeskus) Eesti Maaülikooli ja Eesti Tõuloomakasvatavate Ühistuga tunnustab Maaelu Edendamise Sihtasutus alates 2000. aastast tublisid karjakasvatajaid. MES-i algusaastatel tunnustati piimakarja-kasvatajaid kahes kategoorias: alla 100 ja üle 100 lehmaga karja pidajad. 2006. aastast tunnustab sihtasutus piimakarjakasvatajaid ühes kategoorias, peale selle valitakse igal aastal parim lihhaveisekarjakasvataja. Alates 2014. aastast annab MES koostöös Eesti Taimekasvatuse Instituudi, Eesti Maaülikooli, MTÜ-ga Viljeluspäevad, Maaeluministeeriumi ja Eesti Põllumajandus-Kaubanduskojaga välja parima taimekasvataja aunimetust. Samuti tunnustab MES koostöös Maaeluministeeriumi, Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoja, SA Kutsekoja, Eesti Rahvusringhäälingu ning Maalehega parimaid maamajanduseriala õpetajaid ja õpilasi.

Eesti põllu- ja maamajanduse nõuandeteenistus

Esimese iseseisva nõuandesüsteemi Eestis lõi Talupidajate Keskliit Juhtimise Kõrgema Kooli projekti alusel 1991. aastal. Süsteem liitis piirkondlike taluliitude nõuandekeskused. Riiklik nõuandeprogramm käivitati 1995. aastal.

Alates 2015. aasta juulist kuni 2021. aasta lõpuni pakub Eesti põllu- ja maamajanduse nõuandeteenistus põllumajandusettevõtjatele nõuannet, mis on toetatav kuni 90% ulatuses järgmistes valdkondades: taime- ja loomakasvatus, mahepõllumajandus, metsamajandus, mesindus, maaparandus, põllumajandussaaduste töötlemine, keskkonnakaitse ja loodushoid, nõuetele vastavus, töötervishoid ja tööohutus. Kuni 50% ulatuses pakutakse toetatavat nõuannet ettevõtte majandamise, äriplaani koostamise, juhtimise ja mentorluse valdkonnas. Alates 2015. aasta lõpust pakutakse ka kõigile teistele ettevõtjatele vajalikke teenuseid, kuid need pole toetusalused.

Eesti põllu- ja maamajanduse nõuandeteenistus koondab põllumeestele ja maaettevõtjatele nõuannet jagavaid konsulente. Nõuandeteenistus toimib, lähtudes nõuandesüsteemist, millel on üleriigiline struktuur ning mille põhieesmärgiks on tagada nõustamine, täiendkoolitus ja teabe levitamine põllumajanduse ning maaelu valdkonnas. Nõuandesüsteemi moodustavad:

- nõuandeteenistus;
- info loomisega tegelevad asutused (teadusasutused, infonõuete ja toetuste kohta riiklikku järelevalvet korraldavad asutused jne);
- Maaeluministeerium (riiklikku korraldust ja finantseerimist korraldava asutusena).

Sihtasutuses on praegu tööl 23 töö- ja 29 käsunduslepinguga konsulenti üle Eesti.

Kokkuvõte

Maaelu Edendamise Sihtasutuse tegevus on aastate jooksul muutunud – sihtasutus on tegutsenud ja tegutseb ka edaspidi vastavalt ettevõtjate vajadustele ning turusituatsiooni muutustele. Et tagada ettevõtjatele finantsvahendite parem kättesaadavus ja turutõrgetega toimetulek, järgib sihtasutus edaspidigi isemajandamise põhimõtet.

Allikad *Sources*

Maaelu Edendamise Sihtasutus 20 aastat. (2013). Aastaraamat. Tallinn: Maaelu Edendamise Sihtasutus.

Majandusaasta aruanne. (2010, 2011, 2012, 2013, 2014). Tallinn: Maaelu Edendamise Sihtasutus.

RURAL DEVELOPMENT FOUNDATION

Raul Rosenberg

Rural Development Foundation

Upon the restoration of independence of the Republic of Estonia, a major objective was set – to replace the state ownership of production means with production relations based on private ownership both in the economy and people's private life. In people's minds, this meant a huge change in thinking because people, after all, were accustomed to the fact that everything (including the land under their dwelling) belonged to the state. The Riigikogu adopted the Ownership Reform Act on 13 June 1991, the Land Reform Act on 17 October 1991 and the Agricultural Reform Act on 11 March 1992. The monetary reform, which introduced the Estonian kroon and was carried out on 22 June 1992, made it clear that there was no capital to purchase the property, although in today's terms the prices were almost non-existent. There were 36 banks in Estonia, with most of them being domestic banks. There were few deposits and the equity capital of the banks was small. In such circumstances, it became necessary to create a national support structure which would help entrepreneurs to obtain financial instruments to carry out their plans first and foremost in the rural economy.

The history of the Rural Development Foundation (RDF) dates back to the year 1993 when the Government established the Agriculture and Rural Life Credit Fund, which was immediately allocated eight million euros (125 million Estonian kroons). The Fund was established in order to reorganise the provision of loans and grants to enterprises. The Fund operated under the authority of the Ministry of Finance and the fund capital was supplemented with a total of nearly 22 million euros (348.1 million euros) from the national budget in the following five years. The equity of the Foundation, reformed as such in 1996 and merged with the Rural Development Foundation (formerly the Rural Credit Guarantee Foundation) in 2001, was at 33 million euros (516.5 million Estonian kroons) in total.

In the early years of the Fund, it was important to offer support for banks that did not have enough depositors or equity for giving loans to agricultural and rural economic enterprises. Agricultural production was under pressure in the early 1990s. Selling products at a reasonable price to Russia was interrupted; the prices of production inputs were those of the world market. The agricultural products that the European Union (EU) countries exported to Estonia were products subsidised through export and other subsidies, which made gaining profit in agriculture highly questionable. Therefore, enterprises invested little in production and production volume fell rapidly. The economic crisis of 1997–1998 had a devastating impact on a great number of agricultural enterprises in Estonia. The Foundation could help only those who wanted to move forward.

Since 1996, besides giving loans, the Agriculture and Rural Life Credit Fund also engaged in paying subsidies, including interest-rate and capital subsidies. Within the limits of the Foundation and based on the needs of entrepreneurs, the Foundation continues undertaking these activities to this day.

The Rural Development Foundation is a self-sufficient foundation and has not received any allocations from the state budget for its main activities since 1999. However, state budget funds have been allocated to the RDF for the co-ordination of its advisory service or for managing various funds, for example.

The activities of the RDF in 2015 are as follows: granting loan guarantees, granting loans through a credit institution, direct credits for agricultural enterprises, loans to entrepreneurs engaging in aquaculture, targeted support to pig farmers, and acknowledging and supporting entrepreneurs, teachers, students who have improved the reputation of rural life. In July 2015, a new country-wide activity – the provision of advisory services to farmers and individuals – was added. As of the end of 2015, the Foundation also manages financial instruments under the Rural Development Plan (RDP) of the EU financial period 2014–2020, with the planned capacity of 368 million euros.

Guarantees

One of the Foundation's core areas of activity today is granting loan guarantees to rural enterprises. Through guaranteeing the debt obligations of an entrepreneur (bank loans, leasing, etc.) the RDF tries to enable better access to loan facilities for entrepreneurs. A guarantee from the RDF increases an entrepreneur's creditworthiness, which is reduced by insufficient or illiquid collateral, the high-risk of start-ups, switching to a new field of activity or lack of previous loan experience.

The guaranteeing activity of the Foundation relies on the aid scheme of guarantees, the aim of which is to enable small and medium-sized enterprises to access funds by means of the capital of the state foundation. The guarantee scheme applies to the enterprises of all economic sectors, including enterprises engaging in agriculture, fishing and transportation.

In 1997–2014, the Foundation entered into 3,229 guarantee contracts with a guarantee obligation of 235 million euros. Guarantee contracts allowed entrepreneurs to obtain 418 million euros in loans from credit institutions. The average size of guarantee was 85,600 euros per contract and it amounted to an average of 58% of the loan. Currently, around 360 guarantee contracts are awarded annually, with an average total value of approximately 30 million euros.

The volume of the guarantee portfolio was 54.4 million euros on 31 December 2014 and at the time there were 628 valid guarantee contracts signed with 545 entrepreneurs.

The guarantee portfolio of the RDF has grown moderately (Figure 1, p. 213). Bigger changes took place before and after the economic crisis, when lending from financial institutions was difficult, and after joining the euro area. The portfolio growth in 2013–2014 shows that small and medium-sized enterprises have started to borrow more, but they need a supplementary guarantee to access credit. Since the loan volumes of entrepreneurs are growing, so will the volumes of guarantees.

The recession of 2007–2008 affected investment activities and the awarding of contracts. At the end of the economic downturn, banks tightened up their rules and the number of contracts signed with the Foundation rose sharply (Figure 1).

The share of guarantee in the loan guaranteed depends on how creditworthy the enterprise is in the eyes of a bank. In difficult times, the loan conditions offered by banks are stricter and the Foundation guarantees a bigger share of the loan. Credit conditions are less stringent in more stable times and there is less need for the Foundation to offer guarantees (Figure 2, p. 213).

The greatest number of guarantee contracts has been signed with agricultural enterprises. The second biggest domain in Figure 3 (p. 214) in terms of the number of contracts (titled "Other, incl. village development") gained momentum regarding the number of guarantee applications after the Foundation stopped giving direct loans for village development.

The Foundation has signed the greatest number of guarantee contracts with entrepreneurs in Viljandi county and the smallest number of contracts with entrepreneurs in Hiiu county (Figure 4, p. 214). According to the data of the 2010 Agricultural Census, out of all the counties, Hiiu county has the smallest agricultural area and the number of agricultural households (15,578 ha, 461 households). Agricultural area is the largest in Lääne-Viru county (106,571 ha), followed by Pärnu (85,904 ha) and Viljandi counties (84,467 ha). The number of agricultural households is the greatest in Võru (2,177), Pärnu (1,959) and Tartu counties (1,724).

Loans

RDF has granted loans to agricultural and rural enterprises since 1993. The main customers of the Foundation have been small and medium-sized enterprises, who are playing an important role in the economic development of rural areas. The experience in many countries, however, shows that even if the banking sector and financial markets are well-developed, it is the funding of small enterprises that suffers from market imperfections: small enterprises often have difficulties in obtaining capital or credit and they themselves are able to provide only limited guarantees. Small enterprises also frequently need only small-scale additional capital and banks

consider the transaction costs associated with granting such loans disproportionate to the amount of the loan. This is why it is important to provide state support. For example, the Rural Development Foundation ensures the necessary amount of financing for small and medium-sized enterprises.

Since 1993, the Rural Development Foundation has provided loans in the amount of 226 million euros, 65% of which to agriculture-related enterprises.

In previous years, the Foundation has had several loan products that are not offered anymore:

- loans for bridge financing EU grants;
- working capital loans for the collective supply and distribution activities of farmers;
- working capital loans for joint activities;
- investment loans for purchasing land necessary for production;
- investment loans secured by land;
- investment loans for non-profit associations for financing the renovation and development of villages;
- loans for developing the activities of savings and loan associations.

What were in high demand were investment loans for the purchase of land necessary for production, but also loans for bridge financing grants provided by the European Union. The main customers of loans for the purchase of land were small and medium-sized agricultural enterprises for whom land is the main means of production. Loans for the purchase of land were issued by the Foundation in the period of 2001–2007. These loans had a five-year grace period and a 25-year payment schedule, and they were granted in a total amount of 12.1 million euros. Lately, the necessity for loans for the purchase of land has become topical again.

Loans for bridge financing grants provided by the European Union were important for non-profit associations which lacked capital for implementing their planned projects (as a rule, the grant was received after the completion of the project). Bridge loans from the Rural Development Foundation were mainly used to renovate village community houses and common meeting points (e.g. village squares). The Foundation gave a non-profit association a loan until investment aid was received. In 2004–2009, the Foundation issued loans for bridge financing grants provided by the European Union in the total amount of 11.25 million euros.

In 2012, the Foundation signed a contract with the Ministry of Agriculture under which the Ministry allocated four million euros to the Foundation and mandated the Foundation to implement financial engineering instruments in the fisheries sector of Estonia. The Foundation holds these instruments separately from its own assets without binding the implementation of financial engineering instruments with transactions made with its own assets, and vice versa.

As at 1 September 2015, the Foundation offers the following loan products:

- **Loans mediated by a credit institution** to the commercial and non-profit sector for both long-term and short-term investments. A bank lends an enterprise the money allocated to the bank by the Foundation and that money can only be used to finance a specific borrower.
- **Direct loans** for small and medium-sized enterprises for investments and circulating capital and to the non-profit sector for bridge financing grants only. These loans are designed to improve the availability of financial resources for the non-profit sector. The credit shall not be granted in an amount greater than the operational costs approved under the measure. The RDF also grants loans to pig farmers. The purpose of a loan requested by entrepreneurs engaging in pig farming does not have to involve solely pig farming, incl. the implementation of biosecurity measures and actions, but the loan may also be targeted at financing other activities, incl. starting up or developing a new activity.

Under the RDP for 2014–2020 financial instruments will be opened with re-used assistance or loans to farmers amounting to approximately 36 million euros.

- **Loans to entrepreneurs engaging in aquaculture** – co-financing for aquaculture enterprises which a credit or financial institution is ready to finance in part or to a limited extent. These loans are issued by the Fisheries Loan Fund, managed by the Foundation.
- **Capital injections** are granted to entrepreneurs related to the RDF in order to improve the financial situation of the entrepreneurs and to ensure the sustainability of their activities and the fulfilment of their obligations to the creditor and/or the Foundation. Capital injections are de minimis aid within the meaning of the regulations of the European Commission.

While the volume of the loan portfolio was on the uptrend in the early years of the RDF, it has been more on the downtrend since 2003 (Figure 5, p. 216). 1994 was a year of restructuring of agricultural enterprises, which resulted in an increase in the demand for investments related to agricultural production. The bankruptcies of AS Maapank and EVEA Pank AS accounted for the decline of the loan portfolio in 1998. In 2003, the Foundation granted a great number of short-term loans for spring works, but no short-term loans were given in 2004. The equity of the RDF is used to guarantee loans granted by banks: the bigger is the guarantee portfolio of the RDF, the smaller is the loan portfolio. In the early years of the Foundation when banks were not capitalised adequately and there were no deposits, the funds of the Foundation were important. These days, banks have sufficient capital and many deposits, so banks do not require additional targeted loans.

Over the years, the average borrowing rate has fallen because both the value of money and the prices of goods have fallen (Figure 5).

What represent an important loan product are loans mediated by credit and financial institutions. 79.4% of the total lending of the RDF has been borrowed via banks (Figure 6, p. 217). The funds of the Foundation have mainly been used to finance the enterprises of the agricultural sector. The Foundation has granted 8.6% of their loans as direct loans to non-profit associations (NGOs). The funding was granted to cover the operating costs of only such NGOs which received support under Measure 4 of the Estonian Rural Development Plan 2007–2013 (LEADER-measure) and Measure 4.1 of the 2007–2013 operational programme of the European Fisheries Fund (sustainable development of fisheries areas). Since 2012, 1.81% of the loans granted by the Foundation have been given to enterprises engaging in aquaculture. The volume of loans by county for the years 2010–2014 is shown in Figure 7 (p. 217).

Grants

Over the years, the Rural Development Foundation has awarded entrepreneurs various grants both to start their enterprises and remedy crisis situations (e.g. the storm in January 2005). When the Estonian Agricultural Registers and Information Board (ARIB) was established in 2000, the Foundation transferred its activities related to grants for enterprises to ARIB.

The grants which have been awarded by the RDF in the period of 1993–2014 are as follows:

- *grants under the Development Plan on the Promotion of Biomass and Bioenergy Use;*
- *aid per hectare;*
- *grants for savings and loan associations;*
- *grants for information technology;*
- *interest-rate subsidies;*
- *capital subsidies;*
- *support for restocking beehives;*
- *support to small farmers who suffered losses due to the bankruptcy of Rapla Dairy;*

- *guarantee fees refund;*
- *support for the dissemination of information;*
- *support for information activities to NGOs;*
- *support to students of vocational schools of rural economics;*
- *support to students of the Institute of Veterinary Medicine;*
- *aid for damage caused by storms.*

The grants provided by the RDF during this period accounted for 25.2 million euros, 7.1 million euros of which came from the Foundation's own revenue and 18.1 million euros from the state budget. By reducing guarantee fees, the RDF provided de minimis aid or state aid in 2014 with a total gross grant equivalent of about 2.77 million euros. In addition, the Foundation continues to pay (from budget funds in 2010–2013, from RDF's own funds since 2014) education allowance to the students of vocational schools of rural economics. Since 2003, the Foundation has granted the allowance to nearly 2,000 students to encourage young people to acquire vocational education in order to ensure an educated labour force for rural entrepreneurs. Allowance payments have been made in the amount of 1.62 million euros (1.31 million euros from own funds and 0.31 million euros from the state budget). Since 2013, each year, the Foundation pays a one-off education allowance to two students of rural economics enrolled at the Estonian University of Life Sciences and/or at the Tallinn University of Technology.

Image of rural life

In collaboration with the Ministry of Rural Affairs (until 1.09.2015 the Ministry of Agriculture), the Veterinary and Food Board, the Estonian Livestock Performance Recording Ltd (until 1.01.2015 the Estonian Animal Recording Centre), the Estonian University of Life Sciences and the Animal Breeders Association of Estonia, the Rural Development Foundation acknowledges the best cattle farmers since 2000. In the early years of the RDF, dairy farmers were recognised in two categories: cattle with fewer than 100 cows and cattle with more than 100 cows. Since 2006, the Foundation recognises dairy farmers in one category and, in addition, the best beef farmer is elected each year. Since 2014, in co-operation with the Estonian Crop Research Institute, the Estonian University of Life Sciences, the NGO Viljeluspäevad, the Ministry of Rural Affairs, and the Estonian Chamber of Agriculture and Commerce, the RDF elects the best plant breeder. Also, in co-operation with the Ministry of Rural Affairs, the Estonian Chamber of Agriculture and Commerce, the Estonian Qualifications Authority, Estonian Public Broadcasting, and the newspaper Maaleht, the RDF also acknowledges the best teachers and students of rural economics.

Estonian Agricultural and Rural Economy Advisory Service

The first independent advisory system in Estonia was created in 1991 by the Central Association of Farmers based on a project by the Higher Education School of Management. The system united the consulting centres of regional farm associations. The state consulting programme was launched in 1995.

From July 2015 until the end of 2021, the Estonian Agricultural and Rural Economy Advisory Service provides advisory support for agricultural entrepreneurs and the advice is supported to the extent of 90% in the following areas: plant and livestock production, organic farming, forestry, beekeeping, land improvement, processing of agricultural products, environmental protection and nature conservation, compliance with requirements, occupational health and safety. Advice which is supported to the extent of 50% is provided in business management, business planning, management and mentoring. Since the end of 2015, services necessary for all other entrepreneurs are also offered but they are not eligible for support.

The Estonian Agricultural and Rural Economy Advisory Service brings together consultants who provide advice to farmers and rural entrepreneurs. The Advisory Service acts based on an

advisory system, which has a nationwide structure and the main aim of providing advice and further training, and disseminating information on agriculture and rural life. The advisory system consists of:

- *the Advisory Service;*
- *institutions engaged in information creation (research institutions, authorities organising state supervision over information requirements and grants, etc.);*
- *the Ministry of Rural Affairs (as a body managing national organisation and financing).*

Currently, the Foundation employs 52 advisers (under a contract of employment or authorisation agreement) across Estonia.

Summary

The activities of the Rural Development Foundation have changed over time – the Foundation has aimed and will aim at responding to the needs of entrepreneurs and the changes in the market situation. In order to ensure that entrepreneurs have better access to financial resources and can perform without market failures, the Foundation will continue to implement the principle of self-sufficiency.

SIHTASUTUS VILJANDI HAIGLA

Priit Tampere, Krista Valdvee
Sihtasutus Viljandi Haigla

Üldiseloomustus

SA Viljandi Haigla asutati Vabariigi Valitsuse korraldusega 2001. aasta detsembris. Asutamisotsusega anti sihtasutusele üle Jämejala psühhiaatriaigla ja Viljandi maakonnaigla varad, õigused ja kohustused. Alates 15. märtsist 2002 töötab SA Viljandi Haigla ühtse tervishoiuasutuse – üldhaiglana.

Tervishoiuteenuste korraldamise seaduse alusel kehtestatud haiglavõrgu arengukava ja sotsiaalministri määruse „Haigla liikide nõuded“ järgi on haiglad jaotatud tervishoiuteenuste ühtlase kättesaadavuse tagamiseks järgmiselt: regionaalhaiglad, keskhaiglad, üldhaiglad, kohalikud haiglad ja erihaiglad. Määrus on koostatud riikliku rahastamise otstarbekamaks kavandamiseks ja kasutamiseks, et tagada kvaliteetne arstiabi kõigis Eesti piirkondades. Üldhaigla tavaline teeninduspiirkond on 40 000 kuni 100 000 inimest. Haigla liikide nõuetes on paika pandud ka haiglate meditsiiniline pädevus.

Üldhaiglas peab osutama ambulatoorseid ja statsionaarseid tervishoiuteenuseid järgmistel erialadel: erakorraline meditsiin, sisehaigused, üldkirurgia, anestesioloogia, laborimeditsiin ja radioloogia. Üldhaiglas võib osutada nii ambulatoorseid kui ka statsionaarseid teenuseid ka pediaatria, sünnitusabi ja günekoloogia ning patoloogia erialal ning ambulatoorseid teenuseid uroloogia, ortopeedia, oftalmoloogia, otorinolarüngoloogia, infektsioonhaiguste, taastusravi ja füsiatria, töötervishoiu ning endokrinoloogia, gastrenteroloogia, reumatoloogia, kardioloogia, dermatoveneroloogia, neuroloogia, nefroloogia, psühhiaatria ja pulmonoloogia erialal. Kusjuures viimasel üheksal loetletud erialadest, sh psühhiaatria, osutatakse üldhaiglas statsionaarset teenust sisehaiguste eriala vooditel tervishoiuteenuse osutaja pädevuse piires.

Siinkohal tulebki esile Viljandi haigla erinevus teistest Eesti üldhaiglatest. Põlvnemise tõttu ajaloolise traditsiooniga vaimuhaigete ravi keskusest Jämejalas on Viljandi haiglale antud õigus osutada psühhiaatria tervishoiuteenust piirkondliku haigla mahus, struktuuris ja kvaliteedis, mis tähendab kõiki psühhiaatria tervishoiuteenuseid. Sellise teenuse osutajaid on Eestis kokku kolm – Tartu Ülikooli kliinikum, Põhja-Eesti regionaalhaigla ja Viljandi haigla. Sobiva paiknemise ja erialase pädevuse tõttu osutab Viljandi haigla psühhiaatriaigla ka tahtest olenematuid teenuseid – tahtevastast tuberkuloosiravi ja kohtu määratud psühhiaatrilist sundravi –, viimast ainukesena Eestis.

Psühhiaatriakliiniku suure mahu ja kompetentsi tõttu on Viljandi haiglal võimalus arendada ka sõltuvusravi ja erihoolde teenuseid. Alates 2012. aastast osutab Viljandi haigla riikliku tellimuse alusel ainsana Eestis sõltuvushaigete ravi- ja rehabilitatsiooniteenust nii naistele kui ka meestele. 2014. aastal suurenes oluliselt psühhikahäiretega isikute erihoolde teenuste maht.

Viljandi haigla struktuuris on neli kliinikut, kaks keskust ja tugiteenistused. Aktiivraviteenust osutavad kirurgikliinik, mille koosseisu kuulub ka sünnitusabi ja günekoloogia osakond, ning sisekliinik, kuhu kuulub ka lastehaiguste ja taastusravi osakond. Ambulatoorse ravi ja diagnostika kliiniku haldusala on kõige laiem, sinna kuuluvad nii erakorralise meditsiini osakond (EMO), ambulatoorse ravi osakond (eriarstide vastuvõtt) kui ka diagnostika, mis pakub nii labori-, radioloogia-, sonograafia- kui ka kompuutertuvuringute teenuseid. Psühhiaatriakliinikus pakutakse teenuseid nii akuutpsühhiaatrias, üldpsühhiaatrias, psühhiaatrilises pikaaravis kui ka lastepsühhiaatrias. Lisaks on kaks tahtest olenematut ravi osakonda – tuberkuloosiravi ja kohtu määratud psühhiaatriline sundravi.

Meditsiinilisse struktuuri kuuluvad ka sõltuvushaigete ravi- ja rehabilitatsioonikeskus, õendushoolduskeskus ning haiglaapteek. Kui sõltuvushaigete ravi- ja rehabilitatsioonikeskus on struktuuriüksusena kõige uuem ja kasvatab tasapisi mahtu, siis õendus-hooldusteenuseid

pakutakse juba üle kümne aasta. Rõhk on psüühilise erivajadusega hoolduse patsiendil, teenused jagunevad kolme suurde rühma: rehabilitatsiooniteenus, hooldusteenus ja erihooldusteenus.

Tugiteenistused pakuvad peaaegu kõiki haiglale vajaminevaid teenuseid. Haiglal on oma köök, pesumaja ja sterilisatsiooniplokk, transpordi-, tehnika- ja majandusüksused, raamatupidamis- ja IT-teenistus ning mitmed teised eri valdkondi toetavad struktuuriüksused.

Haigla eripära on ka see, et erinevalt üld- ja keskhaiglatest, mis enamasti kuuluvad kohalikele omavalitsustele, on Viljandi haigla omanik sotsiaalministeeriumi kaudu riik.

Personal

Töötajate arvu poolest on Viljandi haigla suurim Eesti üldhaigla. Psühhiaatriateenuste jm psüühilise erivajadustega isikutele suunatud teenuste suure osatähtsuse tõttu on haigla personal arvukam kui üldhaiglas tavaliselt (tabel 1). 2015. aasta 1. septembril töötas haiglas 780 inimest, neist 87% tervishoiu alal ja 13% tugipersonalina.

Tabel 1. SA Viljandi Haigla personal, 31. detsembril 2011–2013 ja prognoos 2016, 2020

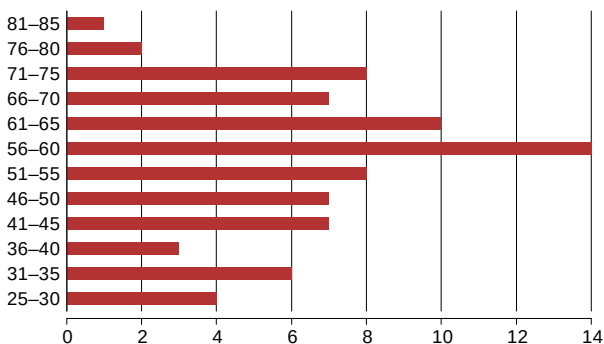
Table 1. Staff of Foundation Viljandi Hospital, 31 December 2011–2013 and projection 2016, 2020

Personal	2011	2012	2013	2016	2020	Staff
Arstid	83	83	77	80	85	Physicians
Õenduspersonal	235	234	200	210	215	Nursing staff
Tipp- ja keskastmespetsialistid	73	86	69	75	80	Top- and medium-level specialists
Hoolduspersonal	236	231	244	274	285	Care staff
Muu personal	26	25	33	30	33	Other staff
Meditisiiniline personal kokku	653	659	623	669	698	Total medical staff
Juhatus	2	2	2	2	2	Management
Tugi- ja abiteenistuste personal	95	97	95	95	95	Support services and auxiliary staff
Mittemeditsiiniline personal kokku	97	99	97	97	97	Total non-medical staff
KOKKU	750	758	720	766	795	TOTAL

Allikas: SA Viljandi Haigla
Source: Foundation Viljandi Hospital

Joonis 1. Arstid vanuserühma järgi, 31.12.2013

Figure 1. Physicians by age group 31.12.2013

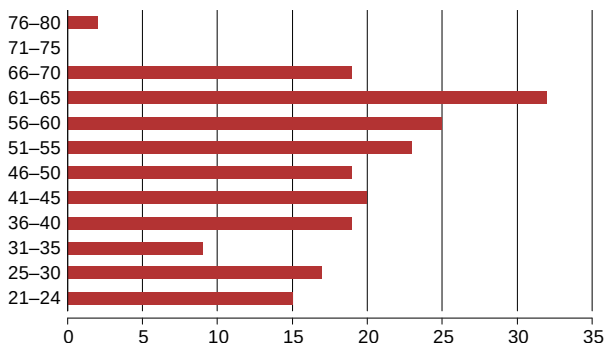

Allikas: SA Viljandi Haigla
Source: Foundation Viljandi Hospital

Tervishoiu valdkonnas on endiselt probleemiks vananev personal. Riiklik koolitustellimus ei rahulda tegelikku arstide vajadust. Lisamõjuriks on noorte arstide väljaränne. Ka Viljandi haigla seisab silmitsi vananeva personali probleemiga (joonised 1 ja 2). Arstide keskmine vanus on 55 eluaastat ja aastatel 2011–2013 on see kasvanud 3%. Arstide hulgas on 25–30-aastaseid noori spetsialiste vaid 5%. Õdede puhul on olukord mõnevõrra paranenud. Nende keskmine vanus küündib küll 49. eluaastani, kuid noorte õdede (21–30-aastased) osatähtsus suurenes 2011. aasta 12%-st 2013. aastaks 16%-ni.

Joonis 2. Õed vanuserühma järgi, 31.12.2013

Figure 2. Nurses by age group, 31.12.2013

Allikas: SA Viljandi Haigla

Source: Foundation Viljandi Hospital

Maakonna tervishoiuvõrgustik

Viljandi haigla on haiglavõrgu arengukava järgi Viljandi maakonnas põhiline meditsiiniteenuste osutaja. Viljandi piirkonnas on esmatasandi arstiabi osutajaid (perearste) 32, kes enamasti ei ole koondunud tervisekeskustesse. Peale selle tegutsevad piirkonnas mitmed väiksemad eriarstiabi ja iseseisva õendusabi teenuse osutajad, kellega Viljandi haiglal on tihedad koostöösuhted.

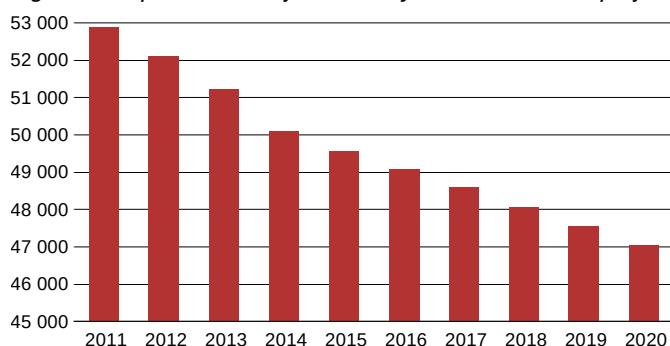
Viljandi maakonna elanikele osutab piirkondliku haiglana eriarstiabi teenuseid Tartu Ülikooli kliinikum. Igapäevast ravi osutatakse vajadustest lähtuvalt ühes või teises ravisutuses, patsienti vastavalt ravifaasile vajaduse korral üle viies.

SA Viljandi Haigla peamine teeninduspiirkond on Viljandi maakond ehk maa-ala suurusega 3420 km². Teeninduspiirkonna poolest on tegemist suuruselt kolmanda üldhaiglaga Eestis. Viljandi maakonnas on üheksa valda ja kolm linna. Rahvastikuregistri andmetel elab Viljandi maakonnas 49 210 inimest (1. jaanuaril 2015).

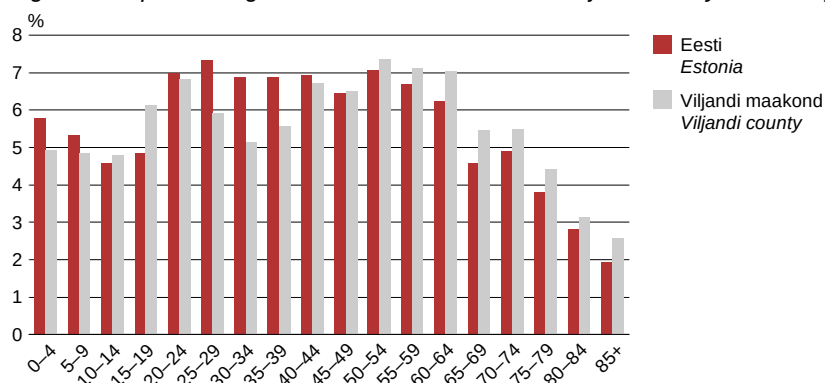
Rahvastik

Viljandi maakonna rahvaarv on olnud viimastel aastatel langustrendis (joonis 3) kõigis valdades ja linnades. Rahvaarvu vähenemist on põhjustanud iibe langus ja väljaränne. Viljandi elanike peamised väljarändesuunad on Harju maakond ja välisriigid. Statistikaameti prognoosi kohaselt võib oodata rahvaarvu languse jätkumist, kuid seda mõnevõrra aeglustuvast tempos.

Maakonna rahvastiku vanuskoosseisu iseloomustab nooremaealiste elanike väiksem osatähtsus Eesti keskmisega võrreldes (joonis 4). Erandiks on vanuserühm 15–19, mille osatähtsus on Viljandi maakonnas Eesti keskmisest 1,3 protsendipunkti suurem. Samal ajal on vanemaelaste (üle 50-aastaste) osatähtsus Viljandi maakonnas suurem kui Eestis keskmiselt.

Joonis 3. Viljandi maakonna rahvastik, 2011–2014 ja prognoos 2015–2020
Figure 3. Population of Viljandi county, 2011–2014 and projection for 2015–2020

Allikas/Source: Civitta Eesti AS

Joonis 4. Rahvastiku vanuskoosseis Eestis ja Viljandi maakonnas, 1. jaanuar 2013
Figure 4. Population age structure in Estonia and in Viljandi county, 1 January 2013

Tabel 2. Üle 65-aastased Eestis ja Viljandi maakonnas, 1. jaanuar 2011, 2013 ja prognoos kuni 2040
Table 2. Persons aged 65 and over in Estonia and in Viljandi county, 1 January 2011, 2013 and projection until 2040

Aasta Year	Eesti – Estonia	Viljandi maakond – Viljandi county		
	Osatähtsus, % Share, %	Osatähtsus, % Share, %	Arv Number	Kasv alates 2013, % Increase since 2013, %
2011	17,4	20,5	10 150	-
2013	18,0	21,1	10 169	-
2016	19,1	22,7	10 623	4,5
2020	20,5	24,7	11 070	8,9
2025	22,4	27,4	11 615	14,2
2030	24,3	30,2	12 058	18,6
2035	25,8	32,6	12 227	20,2
2040	27,6	35,0	12 268	20,6

Allikas/Source: Civitta Eesti AS

Paljude haigusrühmade (südame-veresoonkonnahaigused, pikaajalised kroonilised haigused jne) puhul on nõudlus tervishoiuteenuse järele otseselt seotud vanemaeliste (üle 65-aastaste) arvuga. Aastal 2013 ületas üle 65-aastaste osatähtsus Viljandi maakonnas Eesti keskmist näitajat 3,1 protsendipunktiga (tabel 2). Statistikaameti prognoosi järgi on selle vanuserühma osatähtsus kogurahvastikus Viljandi maakonnas tugevalt kasvamas, jõudes 2040. aastaks 35%-ni.

Vanemaealiste hulga suurenemine ilmneb ka absoluutarvudes – 2040. aastaks suureneb selle vanuserühma elanike arv ligikaudu viiendiku. Sellest tulenevalt on nõudlus mitmete tervishoiuteenuste järele kasvamas. Tänapäeva arenenud meditsiinisüsteem võimaldab elada mitme varem eluohtliku ja/või kroonilise haigusega, mis suurendab ka mitmikdiagnooside hulka.

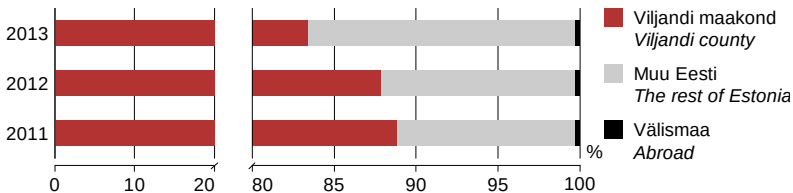
Nõudlus on kasvamas ka psühhiaatriliste teenuste järele. Kasvutendentsi on märgata moodsa aja haiguste hulgas, nagu ärevus- ja meeleoluhäired, autism jt. Et elanikkond vananeb, võib tulevikus oodata ka neuropsühholoogia kasutuselevõttu. Viljandi haigla turuosa psüühiliste erivajadustega isikutele ravi-, hooldus- ja rehabilitatsiooniteenuste osutamisel on aasta-aastalt suurenenud.

Arstiabi

Hoolimata Viljandi maakonna elanike arvu vähenemisest on visiitide arv Viljandi haiglasse kasvutrendis. 2011. aastal tehti Viljandi haiglasse 84 557 visiiti, 2013. aastal oli visiite 85 208. Põhjuseks on Viljandi haigla populaarsuse kasv väljastpoolt Viljandi maakonda tulevate patsientide hulgas (joonis 5, tabel 3). Absoluutarvudes on oluliselt suurenenud Harju, Valga ja Järva maakonna ning teadmata elukohaga patsientide visiitide arv.

Joonis 5. SA Viljandi Haigla visiitid patsiendi elukoha järgi, 2011–2013

Figure 5. Visits to Foundation Viljandi Hospital by place of residence of the patient, 2011–2013

Tabel 3. Statsionaarse ja ambulatoorse ravi visiitid patsiendi elukoha järgi, 2011–2013

Table 3. Inpatient and outpatient treatment visits by place of residence of patient, 2011–2013

Maakond County	Statsionaarne Inpatient			Ambulatoorne Outpatient			Kokku Total		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2011	2012	2013
Harju	168	204	170	848	900	1 010	1 016	1 104	1 180
Hiiu	5	3	0	11	15	9	16	18	9
Ida-Viru	27	26	26	56	59	85	83	85	111
Jõgeva	89	93	73	218	171	209	307	264	282
Järva	121	125	114	525	508	624	646	633	738
Lääne	10	8	18	23	25	29	33	33	47
Lääne-Viru	50	38	24	52	67	84	102	105	108
Põlva	15	18	24	89	44	57	104	62	81
Pärnu	116	94	74	389	408	393	505	502	467
Rapla	14	19	13	97	61	64	111	80	77
Saare	9	10	12	36	52	34	45	62	46
Tartu	77	90	70	395	456	405	472	546	475
Valga	119	102	70	325	560	643	444	662	713
Viljandi	6 752	6 376	5 010	68 358	67 039	66 074	75 110	73 415	71 084
Võru	26	17	27	66	67	77	92	84	104
Teadmata Unknown	1 553	1 529	2 882	3 656	4 116	6 567	5 209	5 645	9 449
Välismaalased Foreigners	20	29	22	242	199	215	262	228	237
KOKKU TOTAL	9 171	8 781	8 629	75 386	74 747	76 579	84 557	83 528	85 208

Allikas: SA Viljandi Haigla

Source: Foundation Viljandi Hospital

Peale tervishoiuteenuste pakub Viljandi haigla ka erinevaid sotsiaalhoolekandeteenuseid ja ainsana Eestis riikliku tellimuse alusel nii naistele kui ka meestele sõltuvusravi ja rehabilitatsiooni teenust. 2012. aasta aprillis alustas Viljandi haiglas tegevust sõltuvushaigete ravi- ja rehabilitatsioonikeskus. Tegemist on ainsa uimastisõltuvuse ravi ja rehabilitatsiooniga tegeleva keskusega Eestis, mis pakub ravi ja rehabilitatsiooni nii naistele kui ka meestele. Rehabilitatsiooniteenus on mitmekülgne ja igale patsiendile koostatakse personaalne rehabilitatsiooniplaan (tabel 4).

Sotsiaalhoolekande ja tervishoiuteenuste piiril asub iseseisva õendusabi teenus, kuhu patsient saabub enamasti pärast aktiivravi ning suundub vajaduse korral edasi hooldusteenusele. Järjest kasvava mahuga on ööpäevaringne erihoolusteenus ebastabiilse remissiooniga psüühika-häirega isikule.

Suure osa õendus-hoolduskeskuse tööst moodustab rehabilitatsiooniteenuste osutamine puudega isikutele. Igale aastal saab rehabilitatsiooniteenuseid 800–1000 klienti. Teenustel on kolm peamist sihtrühma: lapsed (kuni 18-aastased), somaatiliste probleemidega tööealised ja vanaduspensionärid ning psüühiliste erivajadustega isikud kuni pensionieani. Rehabilitatsiooni-teenuse osutamisel tehakse tihedat koostööd füsioterapeutide ja logopeedidega.

Tabel 4. Rehabilitatsiooniteenused, 2011–2013

Table 4. Rehabilitation services, 2011–2013

Teenus	2011	2012	2013	Service
Plaani koostamine				Creating a plan
Rehabilitatsiooniplaanid	399	423	375	Rehabilitation plans
Teenused, tundi				Services, hours
Rehabilitatsiooniplaani täitmise juhendamine ja tulemuste hindamine	470	660	559	Supervising the fulfilment of the rehabilitation plan and assessing the results
Rehabilitatsiooniplaani täiendamine meeskonnatöös	59	113	169	Complementing the rehabilitation plan through teamwork
Füsioterapeudi teenus	1 496	1 974	2 969	Physiotherapy service
Füsioterapeudi rühmatöö	680	1 190	1 575	Physiotherapy group work
Tegevusterapeudi ja loovterapeudi teenus	1 416	1 257	1 826	Occupational therapy and creative arts therapy service
Sotsiaaltöötaja teenus	684	1 268	3 290	Social work service
Sotsiaaltöötaja perenõustamine	93	163	703	Social work family counselling
Eripedagoogi teenus	-	3	77	Special education service
Eripedagoogi perenõustamine	-	-	5	Special education family counselling
Psühholoogi teenus	244	570	1 774	Psychology service
Psühholoogi perenõustamine	53	90	427	Psychological family counselling
Logopeedi teenus	137	163	332	Speech therapy service
Logopeedi seanss perele	83	55	217	Speech therapy family session
Teenused kokku	5 415	7 506	13 923	Services total
Majutus, ööpäev				Accommodation, one day
Ööpäevaringne majutusteenus	1 251	1 463	1 758	Round-the-clock accommodation service

Allikas: SA Viljandi Haigla
Source: Foundation Viljandi Hospital

Viljandi haigla osutatud ambulatoorsest ja statsionaarsest arstiabist annavad ülevaate tabelid 5 ja 8, erakorralise meditsiini teenusest tabel 6 ning väljaspool haigekassa ostumahtu osutatud teenustest tabel 7.

Tabel 5. SA Viljandi Haigla ambulatoorse ravi visiidid, 2011–2013

Table 5. Outpatient visits to the Foundation Viljandi Hospital, 2011–2013

Valdkond	2011	2012	2013	Field
Endokrinoloogia	3 291	3 714	3 459	Endocrinology
Gastroenteroloogia	552	268		Gastroenterology
Kardioloogia	4 921	4 497	4 509	Cardiology
Pulmonoloogia	3 185	3 446	3 750	Pulmonology
Reumatoloogia	911	942	548	Rheumatology
Sisehaigused	1775	782	815	Internal medicine
Traumatoloogia	1 599	1 541	1 663	Traumatology
Uroloogia	1135	900	633	Urology
Kirurgia	7 927	8 833	9 763	Surgery
Pediaatria	377	1 252	1 052	Paediatrics
Günekoloogia	15 220	15 188	15 652	Gynaecology
Neuroloogia	5 246	4 181	4 155	Neurology
Otorinolarüngoloogia	3 658	4 004	3 830	Otorhinolaryngology
Oftalmoloogia	4 652	4 027	3 789	Ophthalmology
Dermatoveneroloogia	4 927	5 410	5 302	Dermatology and venereology
Psühhiaatria	6 264	6 079	5 832	Psychiatry
Taastusravi	2 121	2 442	2 523	Rehabilitation
Erakorraline abi	9 347	9 159	9 840	Emergency medicine
KOKKU	77 108	76 665	77 115	TOTAL

Tabel 6. Erakorraline meditsiin, 2011–2013

Table 6. Emergency medicine, 2011–2013

Näitaja	2011	2012	2013	Indicator
Külastused	16 096	16 074	16 154	Visits
Hospitaliseerimised	3 703	3 576	3 324	Hospital admissions

Tabel 7. Väljaspool haigekassa ostumahtu osutatud teenused, 2011–2013

Table 7. Services provided over the purchasing volume of the Estonian Health Insurance Fund, 2011–2013

Teenused	2011	2012	2013	Services
Voodipäevad				Bed days
Statsionaarne sundravi	30 965	32 555	32 354	Inpatient coercive treatment
Erihooldus	16 425	16 425	18 250	Special care
Tasuline hooldus	18 136	11 575	21 525	Paid care
Sõltuvushaigete rehabilitatsioon	-	1 754	6 667	Dependency rehabilitation
Kokku	65 526	62 309	78 796	Total
Patsiendid				Patients
Ambulatoorne sundravi	-	23	89	Outpatient coercive treatment
Rehabilitatsioon	684	788	792	Rehabilitation
Kokku	684	811	881	Total

Allikas: SA Viljandi Haigla
Source: Foundation Viljandi Hospital

Tabel 8. SA Viljandi Haigla statsionaarne ravitegevus, 2011–2013*Table 8. Inpatient treatment in Foundation Viljandi Hospital, 2011–2013*

	Hospitaliseeritud <i>Admitted to hospital</i>			Voodipäevad <i>Bed days</i>			Voodikoormus, päeva <i>Bed use, days</i>		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2011	2012	2013
Sisehaigused <i>Internal medicine</i>	2 077	1 963	1 864	13 191	13 277	12 768	299,8	301,8	290,2
Hooldusravi <i>Nursing care</i>	508	657	793	9 477	13 966	28 382	124,7	183,8	373,4
Kirurgia <i>Surgery</i>	1 603	1 574	1 615	9 318	8 830	8 832	190,2	180,2	180,2
Sünnitus <i>Obstetrics</i>	389	383	317	1 204	1 246	1 029	92,6	95,8	79,2
Raseduspatoloogia <i>Pregnancy pathology</i>	210	239	223	381	254	241	95,3	84,7	106,3
Günekoloogia <i>Gynaecology</i>	238	222	297	381	363	425	95,3	90,8	80,3
Tuberkuloos <i>Tuberculosis</i>	46	49	63	12 185	10 170	10 850	420,2	353,1	374,1
Psühhiaatria <i>Psychiatry</i>	1 084	908	914	53 860	54 037	54 597	309,5	310,6	313,8
Lastepsühhiaatria <i>Child psychiatry</i>	199	199	162	3 391	3 391	2 720	339,1	339,1	272,0
Lastehaigused <i>Paediatric diseases</i>	847	741	610	2 211	1 940	1 591	221,1	194,0	159,1
I intensiiv <i>Intensive care 1</i>	198	261	177	625	707	532	208,3	235,7	177,3
II intensiiv <i>Intensive care 2</i>	80	75	77	471	504	495	94,2	100,8	99,0
III intensiiv <i>Intensive care 3</i>	17	20	22	254	275	287	254,0	275,0	287,0
Taastusravi <i>Rehabilitation care</i>	186	170	194	1 871	1 763	2 169	187,1	176,3	216,9
KOKKU	7 682	7 440	7 328	108 687	110 414	124 918	252,2	256,3	289,8
TOTAL									

Tabel 9. Taastusraviteenused, 2011–2013*Table 9. Rehabilitation services, 2011–2013*

Taastusravi	2011	2012	2013	Rehabilitation
Elektriravi	897	822	1 036	Electrotherapy
Ultraheliravi	1 086	1 077	-	Ultrasound therapy
Valgusravi	615	610	85	Light therapy
Magnetravi	1 093	1 089	883	Magnet therapy
Soojusravi	2 999	2 909	2 520	Heat therapy
Vesiravi	1 280	1 300	3 887	Water therapy
Soolaravi	509	478	906	Salt therapy
Massaaž	1 200	1 201	568	Massage
Liikumisravi	13 252	12 460	12 452	Mobility therapy
Füsioteraapia	8 085	8 700	6 538	Physiotherapy
Logopeediline ravi	1 223	1 498	1 909	Speech therapy
Tegevusravi	369	681	698	Activity therapy
Psühhoteraapia	1 211	1 401	2 108	Psychotherapy
Muu taastusravi	799	809	-	Other rehabilitation therapy
Vesivõimlemine	-	-	1 653	Aquatic exercise
KOKKU	34 618	35 035	35 243	TOTAL

Allikas: SA Viljandi Haigla
Source: Foundation Viljandi Hospital

Patsientide efektiivsele ravile aitavad kaasa nüüdisaegsel tasemel teostatavad terviseuuringud ja raviprotseduurid ning diagnostiliste võimaluste areng – funktsionaal- ja ultrahelidiagnostika, endoskoopia, kompuutertomograafia, magnetresonantstomograafia, laboratoorsed uuringud (sh tsütoloogilised ja PCR-uuringud), taastusravi, logopeediline ravi ja psühhoterapia. Terviseuuringute ja raviprotseduuride maht aastatel 2011–2013 on esitatud tabelis 10.

Tabel 10. Terviseuuringud ja raviprotseduurid, 2011–2013 ja prognoos 2016

Table 10. Medical tests and treatment procedures, 2011–2013 and projection 2016

Terviseuuringud ja raviprotseduurid	2011	2012	2013	2016	Medical tests and treatment procedures
Funktsionaaldiagnostika uuringud	14 330	13 901	13 753	14 500	Functional diagnostics tests
EKG	9 330	9 200	8 970		ECG
koormusega EKG	895	729	732		exercise ECG
holter ja vererõhu monitooring	1 277	1 151	1 141		holter and blood pressure monitoring
spirograafia	670	715	772		spirometry
bronhodilataatortest	635	647	726		bronchodilator test
ehhokardiograafia	1 523	1 459	1 412		echocardiography
Ultrahelidiagnostika uuringud	10 260	9 392	10 180	10 200	Ultrasound diagnostic test
Endoskoopilised protseduurid ja uuringud	1071	950	898	1 000	Endoscopic procedures and tests
Röntgendiagnostika uuringud	22 027	21 189	21 630	22 000	Diagnostic X-Ray tests
Kontrastaine uuringud	1 676	1 669	1 627	1 650	Contrast agent test
Kompuutertomograafias uuritud patsiendid	3 013	3 120	3 334	3 500	Patients undergone a CT scan
Laboratoorne diagnostika	271 754	274 679	302 737	310 000	Laboratory diagnostics
kliinilise keemia uuringud	173 183	172 990	186 552		clinical chemistry tests
vere, kehavedelike ja eritiste rakkude uuringud	47 758	46 946	47 854		tests with cells of blood, bodily fluids and bodily substances
hüübimissüsteemi uuringud	3 871	6 558	8 014		hemostasis system tests
immunohematoloogilised uuringud	6 062	3 824	5 215		immunohaematological tests
mikrobioloogilised uuringud	15 722	15 189	15 621		microbiology tests
geneetilised ja molekulaarbioloogilised uuringud	-	2 643	9 218		genetic and molecular biological tests
immuunuuringud	25 122	26 483	30 263		immunologic tests
nahatestid	36	46	40		skin tests
Patoloogilis-anatoomilised uuringud	7 613	6 810	6 974	7 000	Pathological and immunological tests
Magnetresonantstomograafia	495	783	766	800	Magnetic resonance tomography
KOKKU	332 239	332 493	361 899	370 650	TOTAL

Allikas: SA Viljandi Haigla

Source: Foundation Viljandi Hospital

Viljandi haigla pakub laias valikus taastusraviteenuseid nii beebidele, lastele, tööealistele kui ka eakamatele. Taastusravi on suunatud nii ennetavale taastusravile kui ka häirunud funktsioonide taastamisele ja puudega kohanemisele. Taastusraviteenuste maht on küll mõnevõrra vähenenud, kuid nõudlus vesiravi, logopeedilise ravi, tegevusravi ja psühhoterapia järele on kasvutrendis (tabel 9). Suurt nõudlust näitavad pikad ravijärjekorrad.

Kokkuvõte

Maakonnale vajalike teenuste alalhoidmine on haigekassa teenuste vähendamise trendi arvestades keeruline. Et tulevikus kvaliteetset teenust pakkuda, tuleb arendada üle-eestilisi teenuseid. Nii aitab eripära – osutada teenuseid üleriigiliselt ja psüühilise erivajadustega inimestele – püsida Viljandi haiglal elujõulisena.

Allikad

Sources

SA Viljandi Haigla funktsionaalne arengukava 2014–2020 (I etapp). (2015). [www] http://vmh.ee/public/SA_Viljandi_Haigla_funktsionaalne_arengukava_2014-2020_I_etapp.pdf (20.11.2015).

Kilde Viljandi meditsiini ajaloost. (2012). H. Raudla, SA Viljandi Haigla. [www] http://vmh.ee/public/Kilde_Viljandi_meditsiini_ajaloost_H_Raudla_2012.pdf (20.11.2015).

FOUNDATION VILJANDI HOSPITAL

Priit Tampere, Krista Valdvee
Foundation Viljandi Hospital

General description

Foundation Viljandi Hospital was established under the order No. 850-k of the Government of the Republic of 20 December 2001. By establishment resolution, the Foundation took over the assets, rights and obligations of Jämejala Psychiatric Hospital and Viljandi County Hospital. Since 15 March 2002, Foundation Viljandi Hospital operates as a single healthcare institution — a general hospital.

Pursuant to the development plan of the hospital network established by the Health Services Organisation Act and the Regulation of the Minister of Social Affairs "Requirements for Types of Hospitals", in order to ensure uniform access to health services, hospitals are divided into regional hospitals, central hospitals, general hospitals, local hospitals and special hospitals. The regulation has been created for the purpose of more efficient planning and use of state funding in order to ensure quality medical care in all regions of Estonia. The usual service area of a general hospital covers 40,000 to 100,000 people. The requirements for types of hospitals also establish the medical competence of hospitals.

The areas of inpatient and outpatient health care services provided in general hospitals include emergency medicine, internal medicine, general surgery, anaesthesiology, laboratory medicine and radiology. This hospital type allows providing both outpatient and inpatient services in paediatrics, obstetrics, gynaecology and pathology, and outpatient services in urology, orthopaedics, ophthalmology, otorhinolaryngology, infectious diseases, physical medicine and rehabilitation, occupational health and endocrinology, gastroenterology, rheumatology, cardiology, dermatology and venereology, neurology, nephrology, psychiatry and pulmonology. Meanwhile, in the case of the nine specialties mentioned last, including psychiatry, general hospitals provide inpatient service in the facilities of the department of internal medicine within the competence of the health care service provider.

This is what makes Viljandi hospital different from other Estonian general hospitals. Because of its origins in the historical treatment centre for mental patients in Jämejala, Viljandi hospital has been granted the right to provide psychiatric health care services in the same capacity, structure and quality as a regional hospital, i.e. all psychiatric health care services. There are three such service providers in Estonia — Tartu University Hospital, North Estonia Medical Centre and Viljandi Hospital.

Due to its suitable location and professional competence, the Psychiatry Clinic of Viljandi hospital also provides involuntary treatment services — involuntary tuberculosis treatment and court-ordered coercive psychiatric treatment; as for the latter, Viljandi is the only place in Estonia where such a service is provided.

Because of the extensive scope and competence of the Psychiatry Clinic, Viljandi Hospital can also develop dependency treatment and special care services.

Since 2012, Viljandi hospital is the only institution in Estonia to provide state-commissioned dependency treatment and rehabilitation services for both male and female patients. In 2014, the share of special care services for persons with mental disorders increased significantly.

Viljandi hospital consists of four clinics, two centres, and support services. Active treatment service is provided by the Surgery Clinic, which also features the departments of obstetrics and gynaecology, and the Internal Medicine Clinic, which features the departments of paediatrics and rehabilitation. The Outpatient Treatment and Diagnostics Clinic has the most extensive administrative area, as it features an emergency department (ED), an outpatient department

(medical specialist consultations) and diagnostics, including laboratory, radiology, sonography and CT scan services. The Psychiatry Clinic provides services in the areas of acute psychiatry, general psychiatry, long-term psychiatric treatment and child psychiatry. There are also two involuntary treatment departments — for tuberculosis treatment and for court-ordered coercive psychiatric treatment.

The medical structure also features a dependency treatment and rehabilitation centre, a nursing care centre, and a hospital pharmacy. While the dependency treatment and rehabilitation centre is the most recent structural unit with a slowly increasing capacity, nursing care services have been provided for already more than ten years. The centre focuses on providing care services for patients with special psychological needs and the services are divided into three major groups: rehabilitation service, care service, and special care service.

Support services provide almost all and any services that the hospital needs. The hospital has its own kitchen, laundry and sterilisation unit, transport, technical and utility units, accounting and IT-service and several other structural units supporting various areas.

Another special feature of the hospital is the fact that, unlike general and central hospitals, which are predominantly under the ownership of local governments, Viljandi hospital is state-owned (via the Ministry of Social Affairs).

Staff

By the number of employees, Viljandi hospital is the biggest general hospital in Estonia. Due to the large proportion of psychiatric and other services intended for patients with special psychological needs, the hospital staff is more numerous than in a regular general hospital (Table 1, p. 227). As at 1 September 2015, the hospital had 780 employees, 87% of them were in the field of health care and 13% were support staff.

Ageing staff continues to be an issue in the health care sector. The state-commissioned education does not currently meet the actual need for physicians. This is further affected by the emigration of young physicians. Viljandi hospital also faces the issue of ageing staff (Figures 1 (p. 227) and 2 (p. 228)). The average age of physicians is 55 years and it increased by 3% in 2011–2013. Only 5% of physicians are young specialists aged 25–30 years.

The situation of nurses has improved to some extent. The average age of nurses reaches 49 years, but the share of young nurses (aged 21–30) increased from 12% in 2011 to 16% by 2013.

Health care network of the county

According to the development plan of the hospital network, Viljandi hospital is the main provider of medical services in Viljandi county. In Viljandi region there are 32 primary care providers (family doctors), the majority of them are not concentrated in compact multiprofile centres. Additionally, there are several minor providers of specialised medical care and independent nursing care in the region, who maintain close cooperation with Viljandi Hospital.

As the regional hospital, Tartu University Hospital provides specialised medical care services to the residents of Viljandi county. Daily treatment is provided in one of the medical institutions depending on the need, and patients are transferred according to their stage of treatment.

The main service area of Foundation Viljandi Hospital is Viljandi county with an area of 3,420 km². In terms of service area, it is the third largest general hospital in Estonia. There are 9 rural municipalities and 3 cities in Viljandi county. According to the data of the Population Register, the population of Viljandi county is 49,210 (as at 1 January 2015).

Population

In recent years, the population of Viljandi county has been declining (Figure 3, p. 229) in all rural municipalities and cities due to emigration and a decrease in population growth. The main destinations of people emigrating from Viljandi are Harju county and foreign countries. According to the projection by Statistics Estonia, the population decline is expected to continue, but at a somewhat decelerating pace.

The county population age structure is characterised by a share of young persons which is smaller than the Estonian average (Figure 4, p. 229). The exception is the age group 15–19, the share of which in Viljandi county exceeds the Estonian average by 1.3 percentage points. On the other hand, the share of the elderly population (aged 50 and older) is bigger than the Estonian average.

In the case of many disease groups (cardiovascular diseases, long-term chronic diseases, etc.) the need for health care services is directly related to the number of elderly people (aged 65 and older). In 2013, the share of persons aged 65 and over in Viljandi county exceeded the Estonian average by 3.1 percentage points (Table 2, p. 229). According to the projection of Statistics Estonia, the share of that age group in total population is steadily rising in Viljandi county and it is expected to reach 35% by 2040.

The increase in the share of elderly population is also apparent in absolute figures — the number of persons in that age group will increase by approximately one fifth by 2040. Thus, there is an increasing demand for several health care services. The modern medical system makes it possible to live with several formerly fatal and/or chronic diseases, which also increases the number of multiple diagnoses.

There is also an increasing demand for psychiatric services. A growth tendency can be observed for modern diseases such as anxiety and mood disorders, autism, etc. Ageing of the population may lead to the need for introducing neuropsychology in the future. The market share of Viljandi Hospital in terms of providing treatment, care and rehabilitation services to persons with special psychological needs has increased year by year

Medical care

Despite the decreasing population of Viljandi county, the number of patient visits to Viljandi Hospital is increasing. While 84,557 visits were made to Viljandi Hospital in 2011, the number of visits reached 85,208 by 2013. The reason for that is the growing popularity of Viljandi Hospital among patients from other counties (Figure 5 (p. 230), Table 3 (p. 230)). In absolute numbers, there has been a significant increase in the number of visits by people from Harju, Valga and Järva county and people with unknown place of residence.

Besides human health services, Viljandi hospital also provides various social work services and is the only institution in Estonia to provide state-commissioned dependency treatment and rehabilitation service for both male and female patients.

In April 2012, the dependency treatment and rehabilitation centre commenced operation at Viljandi Hospital. This is the only centre in Estonia that provides dependency treatment and rehabilitation services for both male and female patients.

The rehabilitation service is versatile and a personal rehabilitation plan is created for each patient (Table 4, p. 231).

Independent nursing care is a service somewhere between social welfare and human health services and it is usually provided to patients after active treatment and before their potential transfer to care services. A round-the-clock special care service for persons with mental disorder who have unstable remission is constantly increasing in volume.

A majority of the work in the nursing care centre consists in providing rehabilitation services to disabled persons. Rehabilitation services are provided to 800–1,000 patients every year. Services have three main target groups: minors (aged 18 and younger), people at working age

and old-age pensioners with somatic problems, and persons with special psychological needs until pensionable age. Rehabilitation service is provided in close cooperation with physiotherapists and speech therapists.

Tables 5 (p. 232) and 7 (p. 232) give an overview of the inpatient and outpatient medical treatment provided by Viljandi hospital, Table 6 (p. 232) gives an overview of emergency medicine service and Table 8 (p. 233) provides an overview of the services provided over of the purchasing volume of the Estonian Health Insurance Fund.

Efficient treatment of patients is supported by state of the art medical examinations and treatment procedures, and the development of diagnostics — functional and ultrasound diagnostics, endoscopy, computed tomography, magnetic resonance tomography, laboratory tests (including cytological and PCR analyses), rehabilitation, speech therapy and psychotherapy. The volume of various medical tests and treatment procedures in 2011–2013 is presented in Table 9 (p. 233).

Viljandi Hospital provides a wide range of rehabilitation services for babies, children, working-age people as well as for the elderly. Rehabilitation is intended for both preventive rehabilitation and also for the restoration of functional disorders and adapting to disability. Although there has been some decrease in the volume of rehabilitation services, the need for hydrotherapy, speech therapy, activity therapy and psychotherapy are on the rise (Table 10, p. 234). Long waiting lists also indicate an elevated demand.

Conclusion

Preservation of services that are crucial to the county is rather complicated in the light of the decreasing number of services covered by the Health Insurance Fund, and in order to continue providing high quality services in the future, it is necessary to develop provision of services across Estonia. That way, our specialty — provision of services on a national level and to persons with special psychological needs — will help to maintain the viability of Viljandi Hospital.

OLUSTVERE TEENINDUS- JA MAAMAJANDUSKOOI

Marika Šadeiko

Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool

Kooli ajaloost, õpilastest ja erialadest

Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool on Viljandimaal Suure-Jaani vallas Olustvere alevikus asuv Haridus- ja Teadusministeeriumi hallatav riiklik kutseõppeasutus. Kooli eelkäijaks oli Eesti Aleksandrikool, mille ajalugu ulatub 19. sajandisse. Nimelt avati 20. augustil 1888 Põltsamaal vene õppekeelega Eesti Aleksandri Linnakool, kus õppimise kõrval harjutati ka põllu- ja aiatööd. 1905. aasta meelolud jõudsid paraku ka koolini ning õpilaste ja õpetajate revolutsioonilise tegevuse tõttu sulgesid tsaarivõimud 1906. aastal kooli. Põllutööministeerium lubas siiski aastast 1907 kooli ruumides, 1909. aastast aga Kõo mõisas korraldada venekeelseid põllutöökursusi ning 27. jaanuaril 1914 avati Põltsamaa lähedal Kõo mõisas Eesti Aleksandri Alampõllutöökool. Koolil oli õppetalu 326,6 ha maaga, 50 lehma ja 12 hobust. 22. augustil 1919 muudeti kool Eesti Aleksandri Põllutöökeskkooliks ja toodi õppetöös paremate tingimuste loomise eesmärgil 1920. aasta detsembris Kõost üle Olustvere mõisa. Kooli ülalpidajateks said Viljandi Eesti Põllumeeste Selts ja Viljandi Maavalitsus. Koolil oli 522,8 ha suurune õppetalu (mõis), kus kasvatati eesti punast tõugu karja ja peeti sigu. Õppetlalul oli ligi 40 tööhobust ning küttega kasvuhoone. Kooli õppemaks oli 40 rubla. 1922. aastast tegutses koolis meeskoor, 1925. aastast puhkpilliorkester, 1923. aastal moodustati õpilaste spordisektsioon ning rajati spordiväljak.

1. augustil 1938 nimetati kool ümber Eesti Aleksandri Olustvere Põllunduskeskkooliks, jaanuaris 1941 Olustvere Põllumajandustehnikumiks, sama aasta septembris Olustvere Kõrgemaks Põllumajanduskooliks. 1944. aasta oktoobris sai kool uuesti Olustvere Põllumajandustehnikumi nime. Sel ajal loodi ka tehnikumi õppemajand, mille suurus 1957. aastal oli 544,4 ha. 1. oktoobril 1960 eraldati tehnikum (jäi Põllumajanduse Ministeeriumi alluvusse) ja õppemajand, millest sai Eesti Maaviljeluse Instituudile alluv sovhoos. 18. septembril 1964 liideti tehnikum ja sovhoos taas Olustvere Sovhoostehnikumiks.

Eesti taasiseseisvumise järel 6. juulil 1992 moodustati Olustvere Kõrgem Põllumajanduskool, samal ajal jäi kuni põllumajandusreformi lõpuni tegutsema Olustvere Sovhoostehnikum. 1999. aastal viidi kool põllumajandusministeeriumi haldusalast haridusministeeriumi haldusallasse ning 5. jaanuaril 2000 sai kooli nimeks Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool. 2006. aastal liideti kooliga endine Õisu Toiduainete Tööstuse Kool.

Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskooli missiooniks on pakkuda kaasaegset ja kvaliteetset kutseõpet, erialast oskusteavet ning teenusi koolis õpetatavates valdkondades. Kooli visiooniks on toimida maineka kutseõppeasutuse – kompetentsikeskusena.

Kooli põhiväärtused on:

- avatus: koostöövalmidus, valmisolek suhtlemiseks, atraktiivsus, paindlikkus;
- areng: valmisolek elukestvaks õppeks, jätkusuutlikkus, innovaativsus;
- aktiivsus: ettevõtlikkus, motiveeritus, aktiivne osalemine kooli arengus;
- ausus: vastutustundlikkus, kohusetundlikkus, eetilisus.

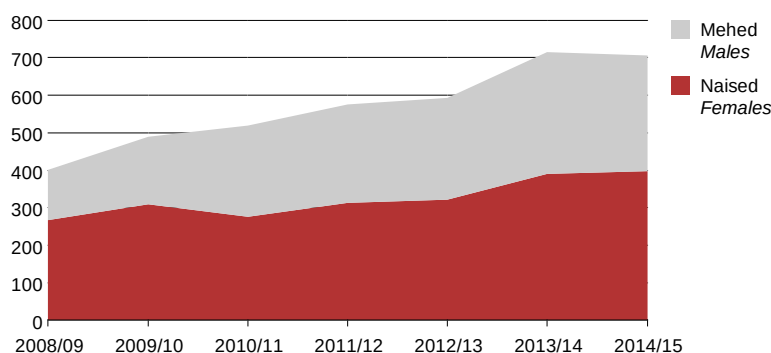
2013. aastal tähistas Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool oma 100. sünniaastapäeva, ühtlasi möödus 125 aastat kooli eelkäija, Eesti Aleksandrikooli asutamisest. Traditsiooniliselt on Olustveres alati õpetatud põllumajandust, 1995. aastal lisandus sekretäritöö, 1996. aastal turismikorralduse, 2002. aastal koka, 2007. aastal maaturismi, 2008. aastal tekstiilkäsitöö 2009. aastal rahvusliku puutöönduse, 2013. aastal keraamika ja giidide ning 2014. aastal klaasipuhuja assistendi, raamatupidaja ning kelneri eriala. Mesinduse õpperühm taasalus 2012. aastal. Õisu Toiduainete Tööstuse Kooli Olustvere kooliga ühendamisel lisandusid toiduainete tööstuse erialad.

Kunagisest põllumajandusliku kallakuga koolist on praeguseks saanud kutseõppeasutus, mis pakub koolitust viies õppekavarühmas: põllumajandus (sh mesindus), turismi-, toidlustus- ja majutusteenindus (maaturismiteeninduse, turismikorralduse, giidi, koka, kelneri eriala), toiduainetöötlus (piima-, liha-, pagari- ja kondiitritoodete, jookide tehnoloogia eriala), disain ja käsitöö (tekstiilkäsitöö, keraamika, klaasipuhuja assistendi, rahvusliku puutöönduse eriala), äriteenused (sekretäri, raamatupidaja, büroootõtja eriala).

Kooli lõpetajate arv on aasta-aastalt suurenenud. Aastail 1888–1905 lõpetas Eesti Aleksandri Linnakooli 276 õppijat. Eesti Aleksandri Alampõllutöökooli Kõos lõpetas aastail 1914–1920 kokku 32 õpilast. Ajavahemikus 1921–2015 on Olustveres kooli lõpetanud 6284 õpilast. Õppetöö on toimunud ning toimub ka praegu nii päeva- kui ka kaugõppes. Õppijate arv ning nende keskmine vanus on viimastel aastatel kasvanud. Õppijate arvust ja jagunemisest õppekavarühmade kaupa annavad ülevaate joonis 1 ja tabel 2.

Joonis 1. Õppijad soo järgi, 2008/09.–2014/15. õppeaasta

Figure 1. Students by sex, academic year 2008/2009–2014/2015

Allikas/Source: www.haridussilm.ee

Tabel 1. Õppijad maakonna järgi, 2008/09.–2014/15. õppeaasta

Table 1. Students by county, academic years 2008/2009–2014/2015

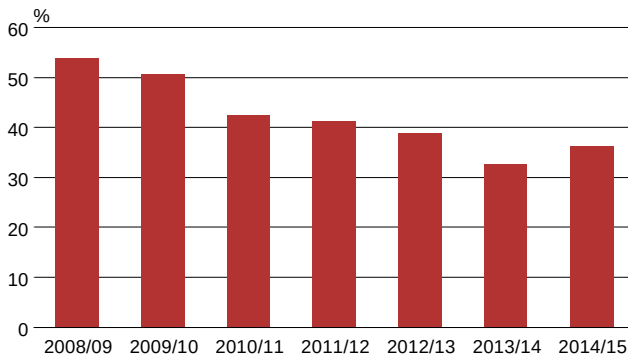
Maakond County	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
KOKKU TOTAL	401	490	519	576	593	715	706
Harju	21	40	55	63	62	86	88
Hiiu	3	4	3	6	4	8	8
Ida-Viru	11	15	8	7	7	11	11
Jõgeva	24	44	41	36	39	39	32
Järva	22	18	24	30	35	36	44
Lääne	1	5	10	5	4	7	10
Lääne-Viru	17	14	20	19	23	24	21
Põlva	2	3	3	11	13	28	16
Pärnu	25	27	26	46	40	64	58
Rapla	9	14	16	20	14	24	20
Saare	7	6	15	13	23	29	18
Tartu	17	24	40	43	51	70	69
Valga	21	22	28	21	26	28	33
Viljandi	216	249	221	239	231	236	256
Võru	3	5	9	16	20	24	21
Maakond teadmata County unspecified	2	-	-	1	1	1	1

Allikas/Source: www.haridussilm.ee

Suurem osa Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskoolis õppijatest – viimasel seitsmel aastal stabiilselt üle kaheksa õpilase – on pärit Viljandi maakonnast. Arvukuselt järgnevad Harju, Tartu ja Pärnu maakonna õppijad. Vähe on koolis käijaid Lääne ja Hiiu maakonnast (tabel 1). Arvestades õppijate koguarvu pidevat kasvu, on Viljandi maakonnast pärit õppijate osatähtsus siiski hakanud vähenema. Selle põhjuseks on asjaolu, et koolis on mitmed õppekavad, mida pakuvad Eestis vaid üksikud kutsekoolid või ainult Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool (mesinik, põllumajandustöötaja, põllumajandustootja, lihatoodete tehnoloogia, piimatoodete tehnoloogia, jookide tehnoloogia, keraamika, klaasipuhuja assistent, tekstiilkäsitöö) ning seetõttu lisandub õppijaid väljastpoolt maakonda. Viljandi maakonnast pärit õppijate osatähtsusest viimase seitsme aasta jooksul annab ülevaate joonis 2.

Joonis 2. Viljandi maakonnast pärit õppijate osatähtsus kõigi õppijate seas, 2008/09.–2014/15. õppeaasta

Figure 2. Share of students from Viljandi county among all students, academic years 2008/2009–2014/2015

Allikas/Source: www.haridussilm.ee

Tabel 2. Õppijad õppekavarühma järgi, 2008/09.–2014/15. õppeaasta

Table 2. Students by group of curricula, academic years 2008/2009–2014/2015

Õppekava	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	Curriculum
Põllundus ja loomakasvatus	76	88	167	191	227	312	-	Crop and livestock farming
Toiduainetetöötlus ja -tootmine	76	80	74	102	115	96	-	Food processing and production
Majutamine ja toitlustamine	93	95	93	81	74	76	-	Accommodation and catering
Reisimine, turism ja vaba aja veetmine	54	101	89	86	65	99	-	Travel, tourism and recreation
Tarbekunst ja osuskäsitöö	13	40	37	70	67	89	-	Applied art and skilled crafts
Põllumajandus	-	-	-	-	-	-	283	Agriculture
Sekretäri- ja ametnikutöö	34	48	34	38	45	43	-	Secretarial and office work
Põllumajandus, metsandus ja kalandus (üldine)	55	38	25	8	-	-	-	Agriculture, forestry and fishing (general)
Turismi-, toitlustus- ja majutusteenindus	-	-	-	-	-	-	171	Tourism, catering and accommodation services
Toiduainetetöötlus	-	-	-	-	-	-	105	Food processing
Disain ja käsitöö	-	-	-	-	-	-	86	Design and handicraft
Äriteenused	-	-	-	-	-	-	61	Business services

Allikas/Source: www.haridussilm.ee

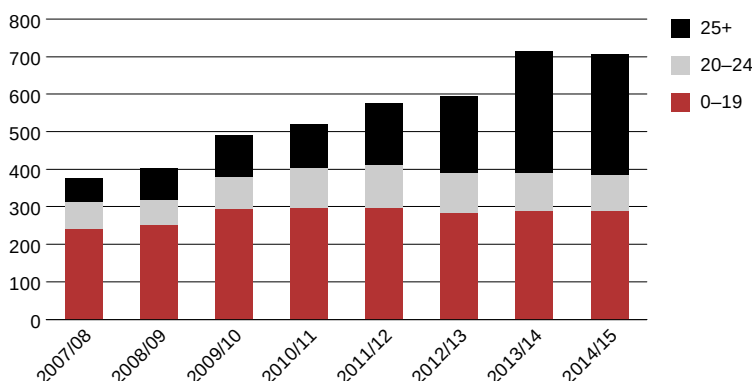
2008/2009. õppeaastal ei võetud enam vastu põllumajanduse, metsanduse ja kalanduse õppekavariühma õpilasi. Selle asemel alustas tööd põllunduse ja loomakasvatuse õppekavariühm. 2013. aastal muudeti mitme õppekavariühma nimetust ning 2014/2015. õppeaastast alates on põllunduse ja loomakasvatuse õppekavariühma asemel põllumajanduse õppekavariühm, tarbekunsti ja oskuskäsitöö õppekavariühma asemel disaini ja käsitöö ning sekretäri- ja ametnikutöö õppekavariühma asemel äriteenuste õppekavariühm. Toiduainetetöötlus ja -tootmine kannab nüüd nimetust toiduainetetöötlus. Samal ajal ühendati endised reisimise, turismi ja vaba aja veetmise ning majutamise ja toitlustamise õppekavariühmad ühtseks turismi-, toitlustus- ja majutusteeninduse õppekavariühmaks.

Põllumajanduse, toiduainetetöötuse ning disaini ja käsitöö õppekavariühmade puhul on sihtühmaks kõikjal Eestist pärit õppijad, äriteenuste ning turismi-, toitlustus- ja majutusteeninduse erialadel aga Viljandi maakonna ja selle lähimaakondade huvilised.

Koolis on järjest suurenenud täiskasvanud õppijate osatähtsus, mistõttu on kasvanud ka õppijate keskmine vanus, mis oli 2015. aasta 1. jaanuari seisuga 27,5 aastat (joonised 3 ja 4). 2015. aastal oli 706 õpilasest 106 kõrgharidusega.

Joonis 3. Õppijate vanusjaotus, 2008/09.–2014/15. õppeaasta

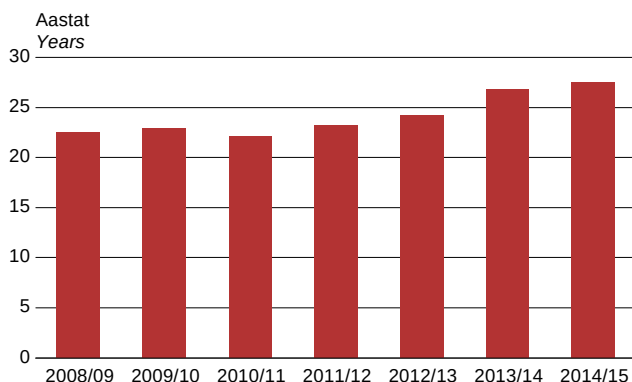
Figure 3. Age distribution of students, academic years 2008/2009–2014/2015

Allikas/Source: www.haridussilm.ee

Joonis 4. Õppijate keskmine vanus, 2008/09.–2014/15. õppeaasta

Figure 4. Average age of students, academic years 2008/2009–2014/2015

Allikas: Eesti Hariduse Infosüsteem

Source: Estonian Education Information System

Võrreldes teiste Eesti kutseõppeasutustega on Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskoolis täiskasvanute osatähtsus õppijate hulgas üsna suur. Näiteks eelmisel, 2014/2015. õppeaastal oli see 45,5%. Kutseõppeasutuste seas jääb kool selle näitaja poolest viiendale kohale (tabel 3). Täiskasvanud õppijate arvukus tuleneb koolis õpetatavatest erialadest. Põllumajanduse õppekavarühmas on palju täiskasvanud õppijaid näiteks seetõttu, et PRIA-lt taotletava noortaluniku toetuse saamise eelduseks on põllumajandusliku hariduse olemasolu. Mesinduse õppekavale asuvad reeglina õppima juba kogemusega mesinikud. Põhjuseks on kindlasti ka see, et põllumajandust saab õppida Eestis peale Olustvere veel vaid Järvamaa Kutsehariduskeskuses. Ka toiduainete töötlemise õppekavarühmas on jookide, liha ja piima tehnoloogia valdkonnad, mida saab Eestis õppida vaid Olustveres. Disaini ja käsitöö ning äriteenuste õppekavarühmas õpivad vaid täiskasvanud, kes omandavad eriala töö kõrvalt kaugõppes õppides.

Tabel 3. Eesti kutseõppeasutustes õppijad vanuserühma järgi, 2014/15. õppeaasta
Table 3. Students of vocational educational institutions in Estonia by age group, academic year 2014/2015

Kool	Õppijate arv <i>Number of students</i>				Osatähtsus, % <i>Share, %</i>			School
	0–19	20–24	25+	Kokku <i>Total</i>	0–19	20–24	25+	
Haapsalu Kutsehariduskeskus	324	115	289	728	44,5	15,8	39,7	Haapsalu Vocational Education Centre
Hiiumaa Ametikool	9	26	136	171	5,3	15,2	79,5	Hiiumaa Vocational School
Ida-Virumaa Kutsehariduskeskus	610	172	368	1150	53,0	15,0	32,0	Ida-Virumaa Vocational Education Centre
Järvamaa Kutsehariduskeskus	418	148	211	777	53,8	19,0	27,2	Järvamaa Vocational Education Centre
Kehtna Majandus- ja Tehnoloogiakool	253	62	140	455	55,6	13,6	30,8	Kehtna School of Economics and Technology
Kuressaare Ametikool	378	184	296	858	44,1	21,4	34,5	Kuressaare Regional Training Centre
Luuva Metsanduskool	107	79	230	416	25,7	19,0	55,3	Luuva Forestry School
Narva Kutseõppekeskus	564	183	252	999	56,5	18,3	25,2	Narva Vocational Training Centre
Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool	288	97	321	706	40,8	13,7	45,5	Olustvere School of Rural Economics and Service Industry Studies
Pärnumaa Kutsehariduskeskus	858	252	209	1319	65,0	19,1	15,8	Pärnumaa Vocational Education Centre
Rakvere Ametikool	577	86	63	726	79,5	11,8	8,7	Rakvere Vocational School
Räpina Aianduskool	98	122	555	775	12,6	15,7	71,6	Räpina School of Horticulture
Sillamäe Kutsekool	376	102	304	782	48,1	13,0	38,9	Sillamäe Vocational School
Tallinna Ehituskool	279	89	150	518	53,9	17,2	29,0	Tallinn Construction School
Tallinna Lasnamäe Mehaanikakool	412	149	189	750	54,9	19,9	25,2	Tallinn Lasnamäe School of Mechanics

Järg — Cont.

Kool	Õppijate arv Number of students				Osatähtsus, % Share, %			School
	0–19	20–24	25+	Kokku Total	0–19	20–24	25+	
Tallinna Majanduskool	149	391	546	1086	13,7	36,0	50,3	Tallinn School of Economics
Tallinna Polütehnikum	805	220	246	1271	63,3	17,3	19,4	Tallinn Polytechnic School
Tallinna Teeninduskool	623	240	151	1014	61,4	23,7	14,9	Tallinn School of Service
Tallinna Transpordikool	349	179	196	724	48,2	24,7	27,1	Tallinn School of Transportation
Tallinna Tööstushariduskeskus	894	452	345	1691	52,9	26,7	20,4	Tallinn Industrial Education Centre
Tartu Kutsehariduskeskus	1851	1035	444	3330	55,6	31,1	13,3	Tartu Vocational Education Centre
Valgamaa Kutseõppekeskus	293	39	74	406	72,2	9,6	18,2	Valga County Vocational Training Centre
Vana-Vigala Tehnika- ja Teeninduskool	147	66	128	341	43,1	19,4	37,5	Vana-Vigala School of Technology and Service Industry Studies
Viljandi Kutseõppekeskus	442	107	249	798	55,4	13,4	31,2	Viljandi Vocational Training Centre
Võrumaa Kutsehariduskeskus	274	137	64	475	57,7	28,8	13,5	Võru County Vocational Education Centre

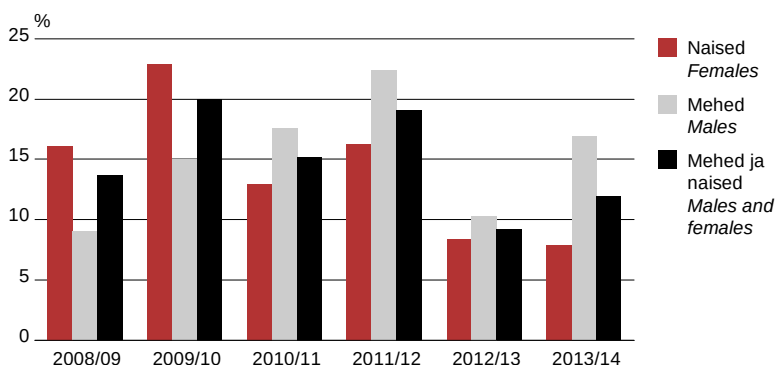
Allikas: Eesti Hariduse Infosüsteem

Source: Estonian Education Information System

Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskooli õpilased on edukalt esinenud vabariiklikel künnivõistlustel, saanud auhinnalisi kohti teenindajatele korraldatud võistlustel. Mitmed õpilased on saanud nimelisi stipendiume (nt Evald Rooma stipendium toiduainete töötlejatele, MES-i stipendium põllumajandusõpilastele), edukalt on osaletud Eesti Rahva Muuseumi korraldatud konkursil „Minu lemmik Eesti Rahva Muuseumi kogudest“. Kool korraldab igal aastal ülevaatenäituseid õpilaste õppe- ja lõputöödest. Näitusi on olnud Olustvere Viinaköögis, Viljandis Eesti Pärimusmuusika Keskuses, Palamusel O. Lutsu Kihelkonnakoolimuuseumis, Harju Maakonnaraamatukogus, Eesti Rahvakunsti ja Käsitöö Liidu galeriis Tallinnas. 2015. aastal saavutas kolmanda kursuse kokaeriala õpilane Taavi Tali rahvusvahelisel veinikoolide võistlusel Pariisis kolmanda koha.

Koolist väljalangevuse andmed on esitatud joonisel 5. Väljalangevust arvutatakse õppeaasta põhiselt. Erinevatel põhjustel (majanduslik põhjus, õppevõlgnevus, tööle asumine jms) kooli pooleli jätanud õppijate arv jagatakse õpilaste üldarvuga ning korrutatakse 100-ga. Viimastel aastatel on suurem väljalangevus olnud meeste seas. Põhjuseks on ilmselt töö ja pereelu ühitamise keerukus kaugõppes õppides.

Joonis 5. Õppijate koolist väljalangevus, 2008/09.– 2013/14. õppeaasta
Figure 5. Dropout rates, academic years 2008/2009–2013/2014

Allikas/Source: www.haridussilm.ee

Kool kui kutseeksami- ja täienduskoolituskeskus

Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool tegutseb kutseksamikeskusena järgmistes õppekavarühmades:

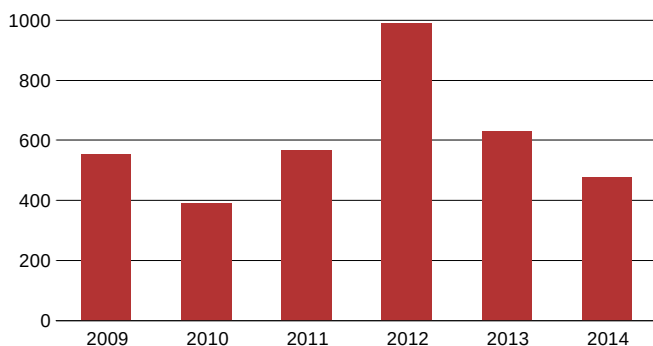
- turismi-, toitlustus- ja majutusteenindus – kokk, kelner;
- põllumajandus – põllumajandustootja;
- disain ja käsitöö – keraamika, tekstiilitöö, rahvuslik puutööndus;
- toiduainetööstus – pagar.

Kutseksamikeskusena tegutsemine tähendab, et kool on saanud kutset omistavalt organisatsioonilt õiguse korraldada oma praktikabaasides kutseeksamit. Eksamineeriva komisjoni liikmed on sel juhul väljastpoolt kooli, et tagada õppijate teadmiste ja oskuste õiglane hindamine. Peale selle töötab kool autokoolina, õpetades B- ja T-kategooria saamiseks vajalikke teadmisi. Põllumajanduse õppekava õppijad saavad B-kategooria autojuhi ja T-kategooria juhiloa õppetöö käigus, kuid teised õppijad ning soovijad ümbruskonnast saavad osaleda autojuhikoolitustel kooli juures.

Koolis korraldatakse ka täienduskoolituskursusi, nt tasulised koolitused ettevõtete või Eesti Töötukassa tellimisel, erinevate toetusfondide (nt PRIA, Euroopa Liidu Sotsiaalfond, *Leader*-programm jms) vahenditest rahastatavad tasuta koolitused. Samuti pakutakse erineva pikkusega tasuta koolitusi avalikkusele. 2008. aastast alates on koolituskursustel osalejate arvu suuresti mõjutanud Haridus- ja Teadusministeeriumi tellimusel Euroopa Liidu Sotsiaalfondi vahenditest rahastatav koolitustellimus, mis võimaldab koolitusel osaleda tasuta. Koolituskursustel õppijatest ning koolituste mahust annavad ülevaate joonised 6 ja 7.

Joonis 6. Täienduskoolituskursustel osalejad, 2009–2014

Figure 6. Participants in continuing vocational training courses, 2009–2014

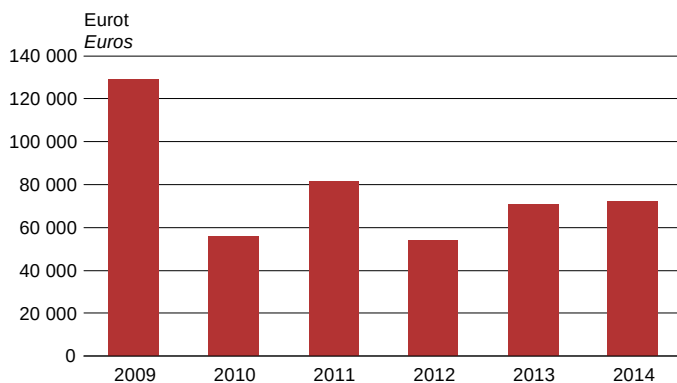
Allikas: Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool

Source: Olustvere School of Rural Economics and Service Industry Studies

Täienduskoolituskursusel osalejaid oli kõige rohkem 2012. aastal. Tulenevalt Eesti seadustest tuleb taimekaitse koolitus läbida asjaosalistel kindla ajavahemiku järgi ning koolis korraldati siis kohustuslik koolitus ligi 400 osalejale.

Joonis 7. Täienduskoolituskursustele tehtud kulutused, 2009–2014

Figure 7. Expenditure on continuing vocational training courses, 2009–2014

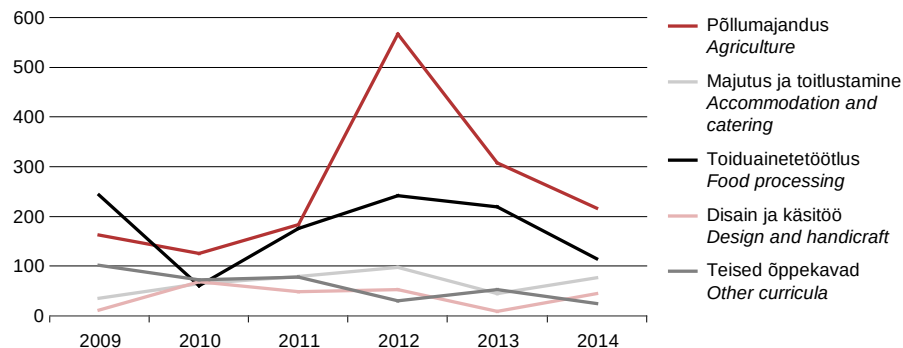
Allikas: Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool

Source: Olustvere School of Rural Economics and Service Industry Studies

Koolituste rahalist mahtu mõjutasid 2009. aastal MTÜ Eesti Piimaliidu tellitud väljaspool Eestit toimunud kaks ühenädalast koolitust Eesti piimandusettevõtete töötajatele. Koolitustele kulutatud raha hulk sõltub suurel määral ka sellest, kui palju on Haridus- ja Teadusministeeriumil olnud võimalik toetada kutsekoolides toimuvaid koolitusi Euroopa Liidu Sotsiaalfondi toel, nii et koolitused oleksid osalejale tasuta. Reeglina toetati koolitusi kaks korda aastas, kuid 2013. aastal oli toetus vaid ühekordne ning see mõjutas nii koolituste rahalist mahtu kui ka osalejate arvu.

Enim täienduskoolitusi toimub põllumajanduse õppekavarühmas. Järgnevad toiduainete töötlemine ning majutamine ja toitlustamine (joonis 8).

Joonis 8. Täiskasvanute täienduskoolitusel osalejad õppekavarühma järgi, 2009–2014
Figure 8. Participants in continuing vocational training courses for adults by group of curricula, 2009–2014

Allikas: Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool
Source: Olustvere School of Rural Economics and Service Industry Studies

Omanäoline kool

Olustvere üheks tugevuseks on eristumine teistest Eesti kutsekoolidest. Koolil on ca 500 ha maaga õppetalu, on Olustvere mõisakompleks, oma õppetööstus-söökla, mis annavad võimaluse saada ehtsas töökeskkonnas esmane praktilise väljaõppe kogemus: nt harida maad ja müüa teravilja, teenindada giidina mõisas turiste või valmistada õppetööstuses juustu kohalikule kogukonnale müügiks. Koolikeskkond annab väga palju võimalusi, kuid Olustvere suurim tugevus on pühendunud inimesed. Siin on väga palju neid, kes on koolis töötanud üle 25 aasta. Ühest küljest on püsiv personal plussiks: üksteist tuntakse läbi ja lõhki, ollakse seotud sõprus-sidemetega ning pikk erialane staaž on andnud kogemuse ning kindlustanud õppijate kõrge hinnangu. Teisest küljest teeb see vahel raskeks mõnda traditsiooni muuta.

Koolis oli 2015. aasta 1. jaanuari seisuga 74 töötajat. Praegusest personalist 29 on otseselt seotud pedagoogilise tegevusega (õpetajad, kutseõpetajad, erialakoordinaatorid, õppeosakonna juhataja, direktor), 18 inimest on põhitöö kõrvalt seotud õppijate juhendamise või tunniandmisega ning 27 töötab õppetalus ja muudes üksustes (raamatukogu, söökla, õpilaskodu, mõis). Praktilist tegevust juhendades on kõik töötajad seotud praktikaga õpikeskkonnas. Põhikohaga õpetajate kõrval õpetavad ka külalislektorid-praktikud ning koolis põhikohaga muul ametikohal töötajad (nt direktor, raamatupidaja, projekti- ja arendusjuht, majandusjuhataja, õppeosakonna juhataja, keraamikakoja meister jne). Kooli töötajad on välja andnud mitmeid õpikuid ja raamatuid või on olnud nende kaasautorid.

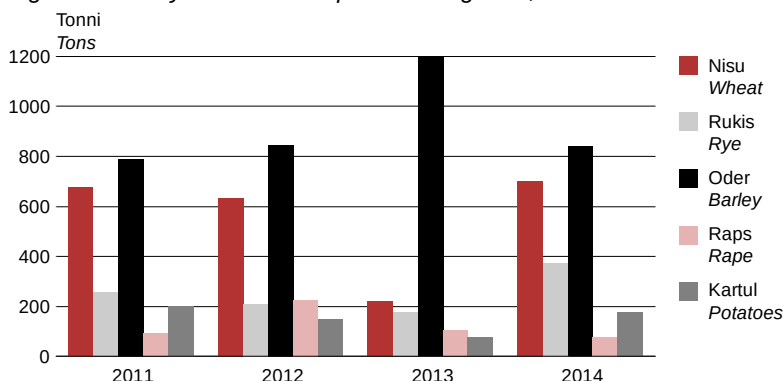
Veebruaris 1994 loodi 503 ha suurune kooli õppetalu, millest oli tol ajal 340 ha põldu ja 68,1 ha metsa. Põhitegevuseks said taime- ja seakasvatus. Praegu on õppetalul maad üle 500 ha ning haritavat maad renditakse ka juurde. Õppetalu peaeesmärgiks on tegutseda kaasaegsete tehnoloogiate ja seadmetega varustatud ning kõrge tootmiskultuuriga praktilise väljaõppe keskusena. Eesmärgist tulenevad ka õppetalu ülesanded:

- õpilaste praktiline väljaõpe;
- erialaõpetajate enesetäiendamine;
- põllumajandustootjate täiendkoolitus;
- maamajandusliku huvihariduse võimaldamine;
- kõrge tootmistaseme saavutamine;
- koostöö teadusasutustega, koolidega, ettevõtetega jne;
- uute tehnoloogiate katsetamine, põldkatsete tegemine.

Kõik õppetalu tööd tehakse õpilaste esmase praktilise väljaõppe käigus. Kasvatatakse teravilja (taliniisu ja -rukis, oder, suvinisu, kaer), rapsi, kartulit ja muid kultuure. Õppetalu hooldada on ka 7 ha suurune Olustvere mõisa park ja kooli kollektsioonaed. Koolil on hobused, kitsed, lambad, muud väikeloomad ning mesilaspered. Õppetalu toodangut turustatakse nii Eestis kui ka väljaspool. Õppetalu toodangust annab ülevaate joonis 9.

Joonis 9. Õppetalu põllukultuuride kogusaak, 2011–2014

Figure 9. Total yield of field crops at training farm, 2011–2014

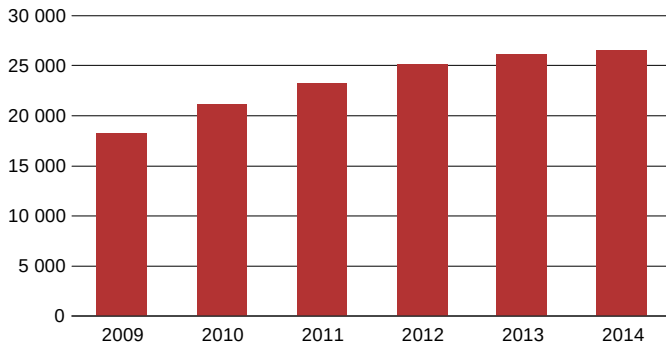

Allikas: Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool

Source: Olustvere School of Rural Economics and Service Industry Studies

Kooli hallata on Olustvere mõisakompleks, mis on üks täiuslikumalt säilinud Baltikumis. Mõis on Lääne-Euroopas unikaalne oma inglise maamaja tüüpi mõisasüdame ning ligi kolmekümnest hoonest ja rajatisest koosneva kompleksina. Mõisaansambli lahendus on terviklik ja väga kunstipärane. Hooned on ehitatud ajavahemikus 1850–1915. Tegemist on stiilsete, enamasti maakividest ja punastest tellistest tehtud kõrvalhoonetega. Arhitektuuriajalooliselt on Olustvere mõisa näol tegemist tiptasemel tehtud puidu- ja müüritöödega, millest suur osa on säilinud tänini. Väärtus omaette on ka peahoone glasuuritud kividest katus, missugust leidub vaid üksikutel Eesti mõisatel. Mõisakompleksi ümbritseb kunagise Riia linnaaedniku G. Kuphaldti projekteeritud ning möödunud sajandi keskpaiku rajatud kaunis mõisapark. Pargi tagaosas on viis allikaveest toituvat tiiki, mille kaldad on maakividega kindlustatud. Pargi ehteks on mitmed väikevormid: rataskaev, Krahvi allikas, raudkettidega sillad tiigil.

Mõisakompleks ning seda ümbritsev park on muinsuskaitse all. Seda kooli üht struktuuriüksust hakati praktilise väljaõppe baasiks turismi, toitlustus- ja majutusteeninduse valdkonnas välja arendama 1995. aastal. Mõisakompleksis pakutakse mitmesuguseid teenuseid – tegutseb turismiinfopunkt ja muuseum, on toitlustamine, majutamine, peo-, sündmus- ja seminariteenindus. Kool on püüdnud mõisa taastada teemakodadena, milles igaühes saab külastaja ise midagi praktilist teha ning püsi- või vahetatavaid ekspositsioone vaadata. Töötavad sepi-, lapi-, keraamika-, klaasi-, tekstiili-, leiva- ja meekoda. Mõisa peahoones asub ka L. M. Vene antiikmööbli kollektsioon, korraldatakse seminare, konverentse, avalikke üritusi ning hoonet saab kasutada perekondlike sündmuste tähistamiseks. Ka teemakojad on õppijatele praktilise väljaõppe kohaks. Mõisakompleksi külastuste arv on aasta-aastalt kasvanud (joonis 10).

Joonis 10. Kooli mõisakompleksi külastused, 2009–2014*Figure 10. Visits to manor complex of school, 2009–2014*

Allikas: Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool

Source: Olustvere School of Rural Economics and Service Industry Studies

Kooli õppetööstus rajati 2010. aastal ning selles on neli erinevat üksust: pagari-, piima- ja lihatoodete ning jookide valmistamise osakond. Peale selle labor mikrobioloogiliste ja keemiliste analüüside tegemiseks. Samal ajal uue hoone ehitamisega korrastati ka olemasolev söökla. Nii tekkis koolile mugav ja kaasaegne praktilise väljaõppe koht, kuid ühtlasi paik, kus piirkonna elanikud ja kaugemalt tulijad saavad soovi korral lõunaks maitstva kõhutäie ning kust võib kaasa osta toiduainetetöötlemise eriala õppijate valmistatud pagari-, liha- või piimatooted. Kool võimaldab ettevõtjatel kasutada hoone ruume ning seadmeid tootearenduseks. Samuti on populaarsed toiduainete töötlemise valdkonna korraldatavad täienduskoolitused nii tegutsevatele kui ka alles alustavatele ettevõtjatele ning koduperenaistele. Koolitusi korraldades tehakse koostööd mitmete ettevõtetega. Väga hea koostööpartner on koolile Soome Hämeenlinna Ametikõrgkool.

Kogu tegevusaja jooksul on koolis püütud alal hoida, korrastada ning arendada kooli hallata olevaid hooneid ja infrastruktuuri, samuti on panustatud inimeste arendamisse. Rahaliselt on selleks palju võimalusi tekkinud just pärast Eesti astumist Euroopa Liitu 2004. aastal ning mitmete toetusfondide võimaluste avanemisel pärast seda. Intensiivselt on kool neid kasutanud alates 2006. aastast, mil saadi miljon eurot Haridus- ja Teadusministeeriumi arengurahadest põllumajandusseadmete soetamiseks.

2008. aasta alguses sai kool rahastuse Norrast, mis võimaldas korrastada mõisakompleksi kuuluvad endised viinavabriku ja talli hooned. Esimene neist sisustati keraamika- ja klaasikojana. See andis võimaluse alustada 2012. aastal tasemeõppes keraamikute ning 2014. aastal klaasipuhuja assistentide ettevalmistust. Keraamika- ja klaasikoda kui mõnus vaba aja veetmise ja teadmiste saamise koht on nüüdseks muutunud populaarseks ka piirkonna elanike seas. Mõlema hoone korrastamine suurendas mõisakompleksis asuvaid ekspositsioonipindu: tallsis leidsid koha Ilmar Tilga topistekogu ning Voldemar Luha puuhobused, viinavabrikusse aga väljapanek Lorupi ja Meleski tehaste klaasitoodangust ning Jaan Vali fotokogu põhjal koostatud ekspositsioon Eesti mõisate viinavabrikutest.

Üheks kooli jaoks olulisemaks investeeringuks tuleb pidada 2009. aastal valminud uut 190-kohalist õpilaskodu. Enamik selle tubadest on kahekohalised, igas toas tualett ning dušinurk. Keldrikorrusele jäävad saun ning mugavad vaba aja veetmise ruumid. Mõlemal korrusel on kaasaegne köök. Kooli esitatud projektitaotluste põhjal ning Euroopa Regionaalarengu Fondi ning haridusministeeriumi toetusel valmis 2010. aastal uus toiduainetetöötlemise õppetööstus ning 2013. aastal kooli peahoone.

Kooli eesmärk mõisahoonete taastamisel on olnud mõisakompleksi kui arhitektuuriväärtuse ja kultuuripärandi säilitamine ning selle kasutusvõimaluste laiendamine. Nii valmis 2010. aastal EAS-i toetusel mõisakompleksi kuuluv endine magasiait, mis hakkas toimima leivakojana. Samal aastal toetas Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus kooli võimla põranda vahetust.

Muinsuskaitseameti ning kooli majandustegevusest laekuvate vahendite eest vahetati 2012. aastal ära aida katus. Samal aastal toetas Haridus- ja Teadusministeerium Rataskaevu 3 asuva õpilaskodu ja võimla hoone remonti. Korrastati fassaadi ning tehti mõningaid sisetöid. Aasta varem vahetati haridusministeeriumi toetusel mõisa teenijatemajas asuva jõusaali katus. 2015. aastal valmis endises mõisa meiereis meekoda. Selle renoveerimine sai teoks Euroopa Majanduspiirkonna toetusfondi abil. Mitmeid ettevalmistusi mõisakompleksi hoonete renoveerimiseks on tehtud ka Kultuuriministeeriumi mõisakoolide programmi võimalusi kasutades. Nii on koostatud muinsuskaitse eritingimused mõisakompleksis asuvate vana härrastemaja, valitsejamaja ja aida jaoks, valminud on mõisa peahoone (lossi) renoveerimisprojekt. Mõisakoolide programmi, Muinsuskaitseameti ning kooli majandustegevusest laekuvate rahaliste vahendite toetusel taastati ja korrastati 2013. aasta suvel mõisapargis asuv avariiline jääkelder, uuendatud on vana ait-kuivati katus.

Kool on esitanud ka mitmed projektitaotlused Keskkonnainvesteeringute Keskusele. 2009. aastal puhastati Olustvere mõisa pargis asuvad neli tiiki ning nende kaldapealsed kindlustati maakividega. Aasta hiljem korrastati mõisapargi teed ja parki ümbritsev kiviaed. 2013. aasta talvel läbisid uuenduskuuri pargipuud: lõigati kuivanud oksid, võeti maha vanad ja haiged puud.

Kokku on kool aastatel 2006–2015 investeerinud hoonetesse, tehnoloogiasse, õppevahenditesse ning pargi hooldusesse üle 15 miljoni euro mitmete toetusfondide, Eesti riigi ning kooli majandustegevusest laekunud vahenditega.

Erinevate toetusfondide (Leonardo da Vinci, Erasmus+, Euroopa Liidu Sotsiaalfond, Välisministeeriumi arengukoostöö programm) vahendite eest on kooli töötajatel ning õpilastel olnud võimalus ennast väljaspool Eestit täiendada, regulaarselt osaletakse koolituskursustel Eestis. On loodud digitaalseid õppematerjale, õpikuid. 2013. aastal tunnustas Hariduse Infotehnoloogia Sihtasutus (HITSA) kooli kui head koostööpartnerit digiõppematerjalide loojana.

Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool on Eesti Kutseõppeasutuste Kvaliteediauhinna konkursi võitja 2007. ning 2013. aastal. Sama saavutuseni pole seni jõudnud ükski teine kutseõppeasutus Eestis. Õppekavade akrediteerimisel on seni saadud täisakrediteeringud. Kooli edukuse kaugemas tulevikus kindlustab just see, kui kvaliteetset ning tööandjale vajalikku õpet koolis pakutakse ning sellega tegeleb kool järjekindalt edasi. Kui aastail 2008–2015 investeeriti hoonetesse, siis järgmistel aastatel on kavas pöörata senisest veelgi suuremat tähelepanu õppetöö sisule ja kvaliteedile.

Mida öelda kokkuvõtteks?

Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool on oma õppetalu, mõisakompleksi ja mini-õppetööstusega üks eripalgelisemaid kutseõppeasutusi Eestis. See on nn toiduketi kool, kus on ühendatud tootmine (põllumajandus), töötlemine (toiduainete töötlemine) ning teenindus (koka, turism, käsitöö). Kooli tunnuslause „Põllult lauale“ või „Olustvere katab laua“ on tuntud nii maakonnas kui ka väljaspool. Siin saab õppida nii tasemeõppes kui ka täienduskoolituskursustel, seda saavad teha nii täiskasvanud kui ka noored. Siin on koostöövõimalused ettevõtjatele ja teistele partneritele, kasutades ära kooli praktilise väljaõppe baasi. Siin on kogukonnal võimalused huvitegevuseks ja vaba aja veetmiseks. Olustvere oma kauni keskkonna, mitmekülgsete võimaluste ja külalislahkusega on tuntud nii kolleegide kui ka kaugemalt tulijate seas.

Tere tulemast Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskooli!

OLUSTVERE SCHOOL OF RURAL ECONOMICS AND SERVICE INDUSTRY STUDIES

Marika Šadeiko

Olustvere School of Rural Economics and Service Industry Studies

History, students and specialties of the school

Olustvere School of Rural Economics and Service Industry is a state vocational education institution located in Olustvere small town in the rural municipality of Suure-Jaani in Viljandi county and administered by the Ministry of Education and Research. Eesti Aleksandrikool (Estonian Aleksander School) was the forerunner of the school. On 20 August 1888, Eesti Aleksandri Linnakool (Estonian Aleksander City School) with instruction in Russian was opened in Põltsamaa. In the school, besides other subjects, field works and gardening were practised as well. Unfortunately, the sentiments of 1905 reached the school also and in 1906 tsarist authorities closed the school due to the revolutionary activities of the teachers and students. However, from 1907, the Ministry of Agriculture allowed the organisation of Russian-language training courses on field work in the premises of the school and from 1909, at Kõo manor. On 27 January 1914, Eesti Aleksandri Alampõllutöökool (Estonian Aleksander Lower Agricultural School) was opened at Kõo manor, near Põltsamaa. The school had a training farm with 326.6 ha of land, 50 cows and 12 horses. On 22 August 1919, the school was renamed Eesti Aleksandri Põllutöökeskkool (Estonian Aleksander Middle Agricultural School) and in December 1920 the school was transferred from Kõo to Olustvere Manor in order to create better learning conditions. The school started to be funded by the Viljandi branch of the Estonian Farmers' Society and by Viljandi County Government. The school had a 522.8-hectare training farm (manor), where the Estonian Red herd was bred and pigs were kept. The training farm featured nearly 40 work horses and a heated greenhouse. The tuition fee of the school was 40 roubles. From 1922, the school had a male choir; from 1925, a brass band. In 1923, a sports section for students was created and a sports ground was built.

On 1 August 1938, the school was renamed Eesti Aleksandri Olustvere Põllunduskeskkool (Estonian Aleksander Olustvere Agricultural Secondary School); in January 1941, Olustvere Põllumajandustehnikum (Olustvere Agricultural Technical School). In September 1941, the school was renamed Olustvere Kõrgem Põllumajanduskool (Olustvere Higher Agricultural School); in October 1944, again Olustvere Põllumajandustehnikum (Olustvere Agricultural Technical School). The same period saw the creation of the school's training farm, which stretched across 544.4 ha in 1957. 1 October 1960 saw the separation of the technical school (which remained under the jurisdiction of the Ministry of Agriculture) and the training farm, which became an independent state farm within the Estonian Research Institute of Agriculture. On 18 September 1964, the technical school and the state farm were joined once again to form Olustvere Sovhoostehnikum (Olustvere State Farm Technical School).

After the restoration of independence in Estonia, on 6 July 1992, Olustvere Kõrgem Põllumajanduskool (Olustvere Higher Agricultural School) was created; at the same time, Olustvere Sovhoostehnikum (Olustvere State Farm Technical School) operated until the end of the agricultural reform. In 1999, the school was transferred from the administrative area of the Ministry of Agriculture to that of the Ministry of Education and Research, and on 5 January 2000, the school was named Olustvere School of Rural Economics and Service Industry Studies (Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool). In 2006, the former Õisu Toiduainete Tööstuse Kool (Õisu School of Food Industry) was merged with the school in Olustvere.

The mission of Olustvere School of Rural Economics and Service Industry Studies is to provide modern and high-quality vocational training, professional know-how and services in areas taught at the school. The vision of the school is to operate as a prestigious vocational educational institution – as a competence centre.

The basic values of the school include:

- openness: co-operativeness, willingness to communicate, attractiveness, flexibility;
- development: readiness for lifelong learning, sustainability, innovation;
- activity: entrepreneurship, motivation, active participation in the development of the school;
- honesty: responsibility, dutifulness, ethics.

In 2013, Olustvere School of Rural Economics and Service Industry Studies celebrated its 100th anniversary; the same year, 125 years passed from the founding of Eesti Aleksandrikool (Estonian Aleksander School), the forerunner of the present school. Traditionally, agriculture has always been taught in Olustvere, secretarial training was added as a field of study in 1995, tourism management in 1996, chef training in 2002, rural tourism in 2007, textile crafts in 2008, national woodworking in 2009, ceramics and guide training in 2013, and the training of a glassblower's assistant, accountant and waiter in 2014. Beekeeping training was reinstated as a field of study in 2012. Various food industry specialties were added to the list of study programmes when Õisu School of Food Industry was incorporated into Olustvere School of Rural Economics and Service Industry Studies.

By now, the formerly agriculture-oriented school has become a vocational educational institution which provides education under five groups of curricula: agriculture (incl. beekeeping), tourism, catering and accommodation services (rural tourism services, tourism management; guide, chef and waiter training), food processing (technology of milk and meat products, pastry, beverages), design and handicraft (textile crafts, ceramics, glassblower's assistant's training, national woodworking), business services (secretary, accountant and office assistant training).

The number of graduates from the school has increased year by year. In 1888–1905, 276 students graduated from Eesti Aleksandri Linnakool (Estonian Aleksander City School). In 1914–1920, a total of 32 students graduated from Eesti Aleksandri Alampõllutöökool (Estonian Aleksander Lower Agricultural School) in Kõo. In 1921–2015, 6,284 students have graduated from the school in Olustvere. Studies have been carried out and are carried out now both in the form of full-time study and distance learning. In recent years, the number of students and their average age has been increasing. Figure 1 and Table 2 (pp. 241–242) provide an overview on the number of students and their distribution by group of curricula.

At Olustvere School of Rural Economics and Service Industry Studies, the majority of students – in the last seven years more than 200 students – come from Viljandi county, followed by Harju, Tartu and Pärnu counties. The number of students originating from Lääne and Hiiu counties is small (Table 1, p. 241). However, considering the steady increase in the total number of students, the share of students from Viljandi county has started to decrease. This is due to the fact that the school offers several curricula which are provided by very few vocational schools in Estonia and some curricula which are available only in Olustvere School of Rural Economics and Service Industry Studies (beekeeping, farm worker, farmer, technology of meat products, technology of milk products, technology of beverages, ceramics, glassblower's assistant, textile crafts). Therefore, the number of students originating from outside the county is on the rise. The share of students coming from Viljandi county in the last seven years is shown in Figure 2 (p. 242).

In the academic year 2008/2009, students were no longer admitted to the curriculum group of agriculture, forestry and fishing. It was replaced by a new curriculum group of crop and livestock farming. In 2013, several curriculum groups were renamed and since the academic year 2014/2015, the former curriculum group of crop and livestock farming has been replaced by the curriculum group of agriculture, the curriculum group of applied art and skilled crafts by the curriculum group of design and handicraft, and the curriculum group of secretarial and office work by the curriculum group of business services. Food processing and production is now called food processing. At the same time, the former curriculum group of travel, tourism and recreation and that of accommodation and catering were merged into a single curriculum group of tourism, catering and accommodation services.

The target group for the curriculum groups of agriculture, food processing, and design and handicraft includes students from all over Estonia, while the target group for the curriculum groups of business services and tourism, catering and accommodation services includes learners from Viljandi county and its neighbouring counties.

The share of adult learners in the school has been increasing steadily, resulting in a rise in the average age of the students, which stood at 27.5 years as at 1.01.2015 (Figures 3 and 4, p. 243). In 2015, 106 students out of 706 had higher education.

Compared to other vocational educational institutions in Estonia, the share of adult learners is rather large in Olustvere School of Rural Economics and Service Industry Studies. For example, in the previous academic year of 2014/2015, the share stood at 45.5% of the total number of learners. the school ranks fifth among vocational educational institutions In terms of this indicator (Table 3, pp. 244–245). The great number of adult learners is due to the specialties taught at the school. There is a large share of adults in the curriculum group of agriculture because agricultural education is a prerequisite for receiving young farmer payments through the Estonian Agricultural Registers and Information Board (ARIB). The curriculum of beekeeping is mostly chosen by practicing beekeepers. No doubt, the high number of adult learners is also due to the fact that, besides Olustvere School of Rural Economics and Service Industry Studies, agricultural education is provided only at Järvamaa Vocational Education Centre. Also, the only place where the technology of beverages, meat products and milk products under the curriculum group of food processing can be studied is Olustvere. All students enrolled in the curriculum groups of design and handicraft and business services are adults who pursue their education via distant learning whilst working.

The students of Olustvere School of Rural Economics and Service Industry Studies have successfully participated in national ploughing competitions and won prizes in competitions for service personnel. Several students have also been granted scholarships (e.g. Evald Rooma scholarship for students of food processing, the scholarship awarded by the Estonian Rural Development Foundation to students of agriculture), and they have successfully participated in the competition “My favourite from among the collections of the Estonian National Museum”, organised by the Estonian National Museum. Every year, the school organises exhibitions of the course and diploma works of the students. Exhibitions have been held at Olustvere Distillery, at the Estonian Traditional Music Centre in Viljandi, at the Palamuse O. Luts' Parish School Museum, at the Harju County Library, at the gallery of the Estonian Folk Art and Craft Union in Tallinn. In 2015, Taavi Tali, a third-year student of chef training, achieved the third place in an international competition for wine schools held in Paris.

The dropout data of the school are presented in Figure 5 (p. 246). The dropout rates are calculated on the basis of an academic year. The number of persons who have decided to interrupt their studies for different reasons (economic reasons, failure to fulfil the curriculum, commencement of employment, etc.) is divided by the total number of students and multiplied by 100. In recent years, a higher drop-out rate has been recorded among men. This probably results from difficulties in combining work and family life whilst pursuing studies via distance learning.

Olustvere school as centre for professional examinations and continuing vocational training courses

Olustvere School of Rural Economics and Service Industry Studies operates as a centre for professional examinations for the following groups of curricula:

- tourism, catering and accommodation services – chef, waiter;
- agriculture – farmer;
- design and handicraft – ceramics, textile crafts, national woodworking;
- food processing – baker.

Operating as a professional examinations centre means that the body that awards professions has granted the school the right to organise professional examinations in its practical training bases. In such examinations, the members of the assessment committee come from outside the school to ensure the fair assessment of the knowledge and skills of the students. In addition, the school operates as a driving school, teaching what is required to obtain a category B or T driving licence. The students pursuing studies under the curriculum of agriculture are granted a category B and category T driving licence in the course of their studies but other students and locals interested can attend driving classes held at the school.

The school also organises continuing vocational training courses, for example, paid trainings commissioned by enterprises or the Estonian Unemployment Insurance Fund, free trainings financed from various support funds (e.g. ARIB, European Social Fund, LEADER programme, etc.). Paid courses of various lengths are also offered to the public. Since 2008, the number of participants in the trainings has been strongly affected by training which is commissioned by the Ministry of Education and Research and funded from the European Social Fund, and hence free for the participants. Figures 6 and 7 (p. 247) provide an overview of the students participating in the training courses and of the volume of trainings.

2012 saw the greatest number of participants in continuing vocational training courses. According to the legislation of Estonia, persons wishing to obtain a plant protection certificate are required to participate in a plant protection training programme after a certain period, and in 2012 the school organised an obligatory plant protection training for approximately 400 participants.

In 2009, the budget of the training courses was largely affected by the two one-week training courses for the employees of Estonian dairy enterprises. The training was commissioned by the Estonian Dairy Association and carried out abroad. The amount of money spent on training courses is highly dependent on the extent to which the Ministry of Education and Research has been able to support the trainings carried out in vocational schools through the European Social Fund, so that the courses can be offered to the participants free of charge. As a rule, the provision of training courses was supported twice a year, but in 2013 only once a year, and that had a direct effect both on the budget of the trainings and the number of participants.

Most of the trainings are carried out in the curriculum group of agriculture, followed by food processing, and accommodation and catering (Figure 8, p. 248).

A school with character

One of the strengths of the school at Olustvere is the fact that it stands out from other vocational educational institutions in Estonia. The school has a training farm with approximately 500 ha of land; there is the Olustvere manor complex; the school has its own training canteen – these give the students an opportunity to gain some initial practical experience in an authentic work environment: e.g. to cultivate land and sell crops, work as a guide for tourists visiting the manor, or prepare cheese for the local community in the training facilities. The environment of the school offers a great number of opportunities but the biggest strength of the school is its dedicated people. The school boasts many people who have been working there for more than 25 years. On the one hand, a steady staff can be seen as a strength: people know each other very well, they are bound by friendship, and the long years of working have given them sound professional experience and respect from the students. On the other hand, it sometimes makes it difficult to change traditions.

As at 1 January 2015, the school employed 74 people. Out of the current staff, 29 people are directly involved in pedagogical activities (teachers, vocational teachers, specialty coordinators, the head of the department of academic affairs, the head of school), 18 people are involved in supervising the students or giving lessons whilst working full-time, and 27 people work in the training farm and other units (library, canteen, boarding school, manor). While supervising practical activities, the entire staff is involved in practical training in the learning environment. Besides full-time teachers, courses are also taught by visiting teachers or practitioners and

people holding some other full-time position at the school (e.g. the head of school, accountant, project and development managers, the head of the financial department, the head of the department of academic affairs, the master craftsman in the ceramics workshop, etc.). The employees of the school have written or co-authored several textbooks and books.

February 1994 saw the creation of the school's training farm on 503 hectares, 340 ha of which was field and 68.1 ha – forest land. Crop production and pig farming became the main activities of the farm. Today the farm stretches across more 500 ha of land, and some of the cultivated land is also rented. The main aim of the training farm is to operate as a practical training centre with modern technologies and equipment and a high-level production culture. Due to this aim, the training farm has the following tasks:

- provision of practical training for students;
- professional development of specialty teachers;
- continuing vocational training for farmers;
- provision of hobby education in the field of agriculture;
- achievement of a high level of production;
- co-operation with research institutions, schools, enterprises, etc.;
- testing new technologies, performing field tests.

All work in the training farm are performed in the course of the practical training of the students. Students grow cereals (winter wheat, winter rye, barley, spring wheat, oats), rape, potatoes and other cultures. The training farm is also responsible for the maintenance of the 7-hectare Olustvere manor park and that of the school's collection garden. The school has horses, goats, sheep and various small animals and bee colonies. The production of the training farm is marketed both in Estonia and abroad. An overview of the production of the training farm is shown in Figure 9 (p. 249).

The school manages the Olustvere manor complex, which is one of the most fully preserved manors in the Baltics. The manor is unique in Western Europe for its main building, built in the style of an English country house, and the complex of nearly thirty buildings and facilities. The layout and design of the manor complex are very artistic. The buildings were built in 1850–1915. The outbuildings are stylish; most of them have been made of fieldstones and red brick. In terms of architectural history, Olustvere Manor is an example of high-quality carpentry and masonry, most of which have endured to the present day. The main building has a roof of glazed tiles, which can be found only in very few manors in Estonia and could be considered a value in itself. The manor complex is surrounded by a beautiful park designed by the former city gardener of Riga, G. Kuphaldt, and created in the middle of the previous century. At the back of the park, there are five spring-fed ponds, the shores of which are fortified with fieldstones. The jewels of the park include several small formations: the wheel well, the Count's spring, the bridges with iron chains on the pond.

The manor complex and the surrounding park are protected under heritage conservation. One of the structural units of the school, the manor started to be developed into a practical training base in the areas of tourism, catering and accommodation in 1995. Several services are provided there: there is a tourist information point and a museum there, and catering, accommodation, party, event and seminar services are also provided. The school has tried to restore the manor through thematic workshops where every visitor can practise some activity or visit permanent or temporary exhibitions. There is a blacksmith's shop, patchwork, ceramics, glassblowing, textile, bread making and honey workshops in the complex. The main building of the manor also boasts the antique furniture collection of L. M. Vene; the rooms are available for seminars, conferences, public events; the building can also be booked for celebrating family events. Thematic workshops also provide practical training for the students. The number of visits to the manor complex has increased year by year (Figure 10, p. 250).

In 2010, the training facilities of the school were built in four different units: facilities for preparing bakery, milk and meat products and beverages. Additionally, there is a laboratory for performing

microbiological and chemical analyses. In parallel with putting up the new building, the existing canteen was refurbished. Thus, the school gained convenient and modern premises for providing practical training but also a place where everybody from the neighbourhood as well as those coming from further away can have a delicious lunch or buy bakery, meat or milk products prepared by the students of the food processing department. The school allows entrepreneurs to use its premises and equipment for product development. Continuing vocational training courses in food processing are also very popular among both active entrepreneurs and those only starting up, and among housewives. The trainings are carried out in co-operation with several enterprises. For example, Häme Vocational Institute in Finland has been a very good partner for the school.

Throughout its existence, the school has tried to preserve, maintain and develop the buildings and infrastructure it manages, but also to invest in the development of its people. Financing these activities has become easier after Estonia's accession to the European Union in 2004, after which several support funds became available for Estonia. The school has extensively taken advantage of these opportunities since 2006, when one million euros were received in development support from the Ministry of Education and Research for the acquisition of agricultural equipment.

At the beginning of 2008, the school received funding from Norway, which allowed the school to refurbish the buildings of the former distillery and stable belonging to the manor complex. The former was equipped with fittings for a ceramics and glassblowing workshop. This created the opportunity to start providing formal education in ceramics in 2012 and glassblower's assistant training in 2014. By now, the ceramics and glassblowing workshop have also become popular among locals as pleasant places for spending free time or obtaining knowledge. The refurbishment of both buildings also increased the exposition area in the manor: the stable accommodates Ilmar Tilga's taxidermy collection and Voldemar Luha's wooden horses, while the distillery features an exposition of the glass production of the glass factories of Lorup and Meleski and photos of the distilleries of Estonian manors taken by Jaan Vali.

One of the most important investments for the school is undoubtedly the new boarding school, which was built in 2009 and can house 190 students. Most of the rooms in the building are twin rooms; every room has a toilet and a shower. In the basement, there are a sauna and comfortable recreation rooms. There is a modern kitchen on both floors. With the support from the European Regional Development Fund and the Ministry of Education and Research, allocated on the basis of the project applications submitted by the school, in 2010 a new food processing training facility, and in 2013 the new main building of the school were built.

In restoring the manor, the school's aim has been to preserve the manor complex as an architectural object with a cultural value and as a cultural heritage site, and to find more ways to use the complex. Thus, in 2010, a former storehouse in the manor complex was restored with the help of Enterprise Estonia and it became a bread-making workshop. That same year, Enterprise Estonia also funded the replacement of the floor of the school gym. With the help of funding from the National Heritage Board of Estonia and the finances obtained from the economic activities of the school, the roof of the storehouse was replaced in 2012. The same year, the Ministry of Education and Research supported repairs to the boarding school at Rataskaevu 3 and to the gym building. The facade was renovated and some interior works were performed. A year before, in 2011, the roof of the fitness room located in the servants' house of the manor was replaced with the help of funding from the Ministry of Education and Research. In 2015, the former dairy of the manor was turned into a honey workshop. The renovation of the dairy was financed from a support fund of the European Economic Area. Several preparations for the renovation of the manor complex have also been made within the framework of the Manor Schools Programme with support from the Ministry of Culture. Thus, with the funds obtained through project applications, the special requirements of the National Heritage Board of Estonia were drawn up for the old mansion, the governor's house and the storehouse. A renovation draft for the main building of the manor (the castle) was prepared. With support from the Manor

Schools Programme, the National Heritage Board of Estonia and the financial resources from the economic activities of the school, in the summer of 2013, the unusable ice house in the manor park was restored and renovated. The roof of the old storehouse and drying house was also renovated.

The school has also submitted several project applications to the Environmental Investment Centre. In 2009, four ponds in the Olustvere manor park were cleaned and the shores were reinforced with fieldstones. A year later, the paths in the park and the stone wall around the park were tidied up. In winter 2013, the park was spruced up: dry branches were removed; old and diseased trees were cut down.

In 2006–2015, more than 15 million euros of funding from various support funds, the state of Estonia, and economic activities of the school was invested in buildings, technology, learning materials and park maintenance.

With the help of resources from various support funds (Leonardo da Vinci, Erasmus+, European Social Fund, the development co-operation programme of the Ministry of Foreign Affairs), the employees and students of the school have had the opportunity to study abroad and to regularly participate in training courses held in Estonia. Digital learning materials and textbooks have also been developed. In 2013, the Information Technology Foundation for Education recognised the school as a good co-operating party in creating digital learning materials.

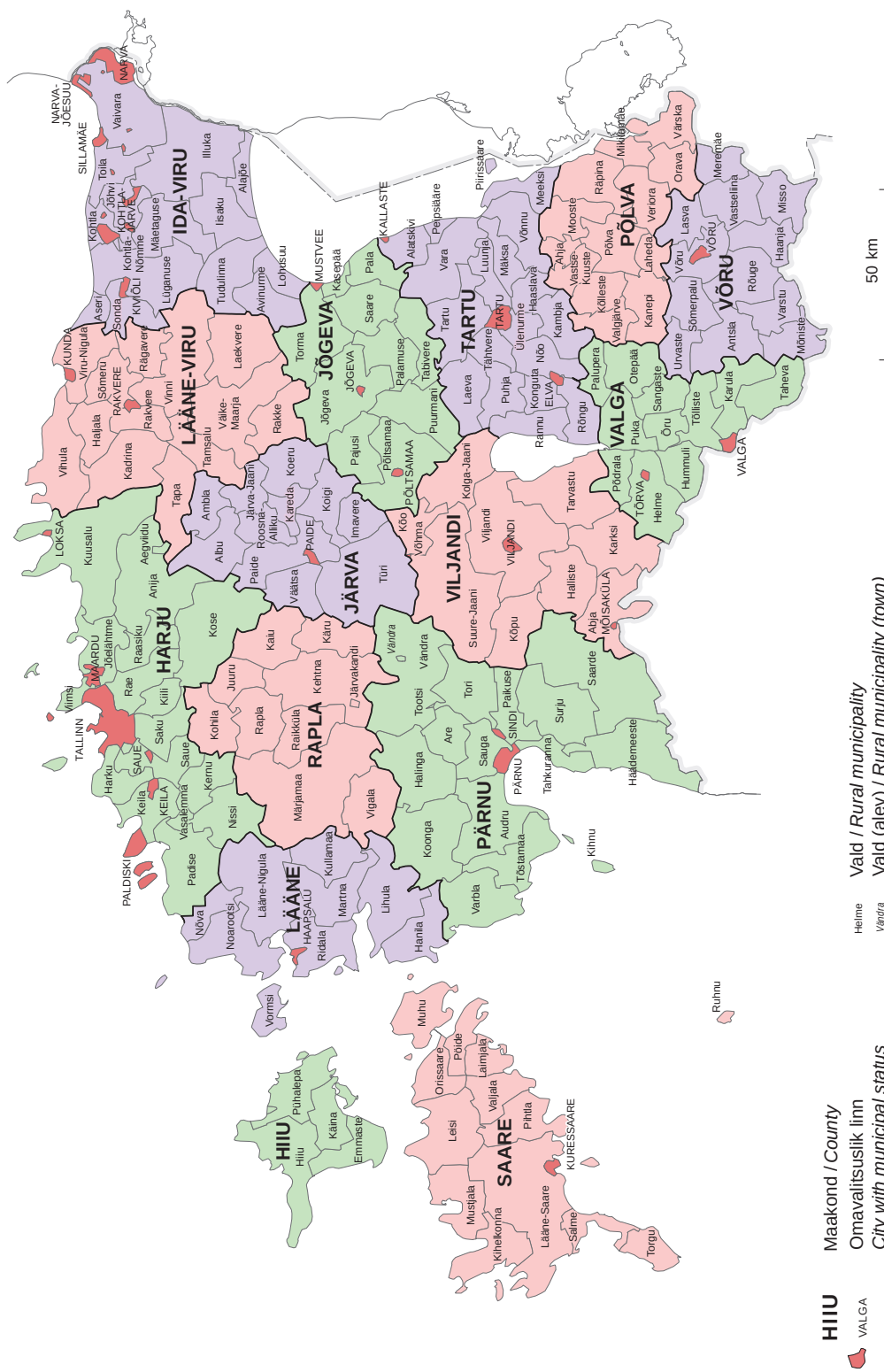
Olustvere School of Rural Economics and Service Industry Studies was the winner of the Quality Award for Estonian Vocational Educational Institutions in 2007 and 2013. So far, no other vocational educational institution in Estonia has accomplished the same. As for the accreditation of curricula, all curricula of the school have been granted full accreditation. The long-term sustainability and popularity of the school depends on the quality and relevance of the training offered at the school; these are aspects which the school will continue focusing on. While in 2008–2015 investments were targeted at buildings, in the upcoming years even more attention will be paid to the content and quality of training.

What to say in conclusion?

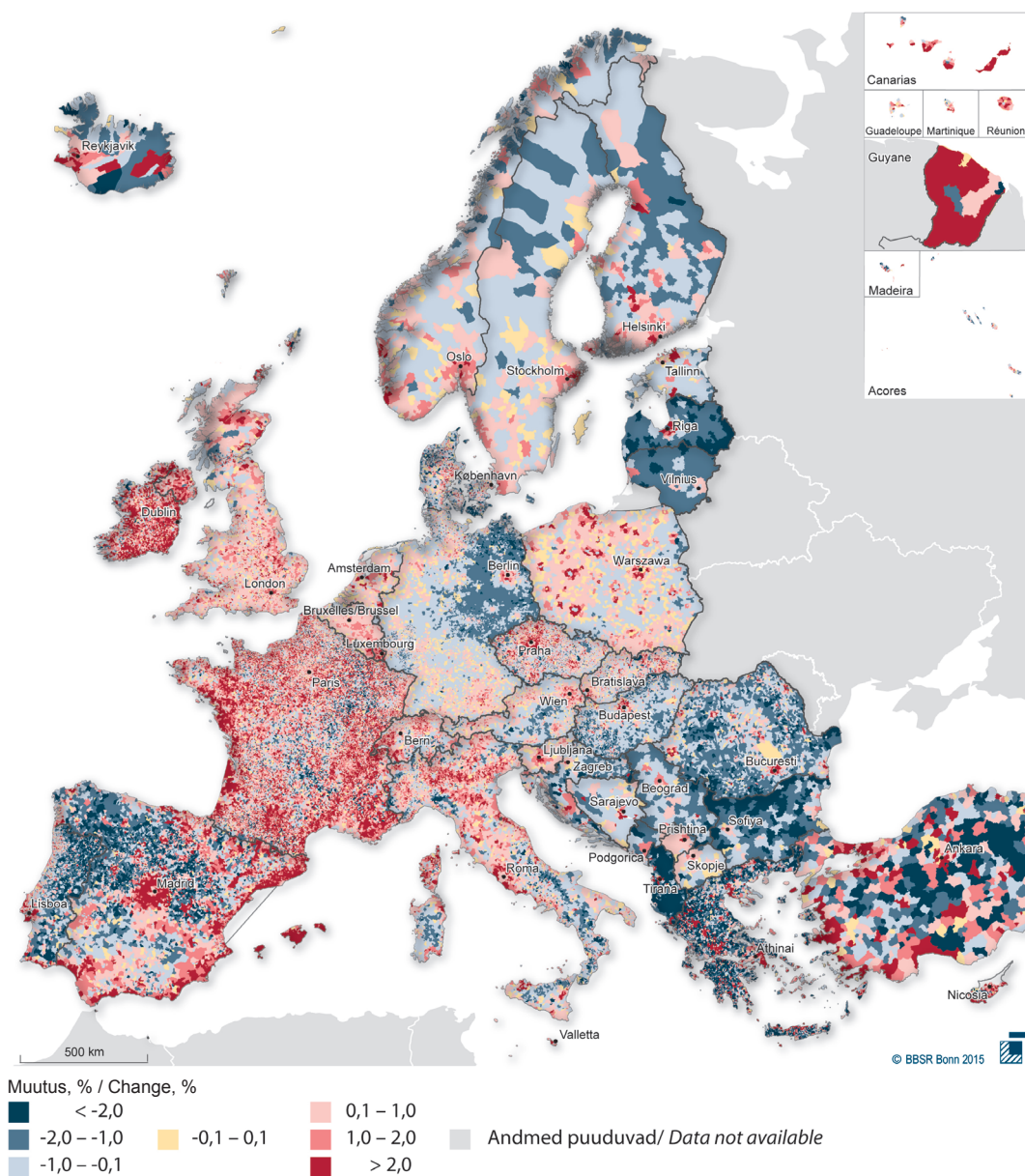
Olustvere School of Rural Economics and Service Industry Studies is one of the most versatile vocational educational institutions in Estonia with its training farm, manor complex and training facilities. It is a so-called food-chain school, which connects manufacturing (agriculture) with processing (food processing) and services (chefs, tourism, handicraft). The slogans of the school, "From the field to the table" or "Olustvere lays the table", are known both in and outside the county. The school provides both formal education and continuing vocational training and welcomes both adults and young people. The school offers co-operation opportunities to entrepreneurs and other partners through the use of its practical training facilities. The school also provides the community with the possibility of engaging in hobby and leisure activities. Olustvere is known for its beautiful environment, diverse possibilities and hospitality among both colleagues and those coming from further away.

Welcome to Olustvere School of Rural Economics and Service Industry Studies!

Kaart 1. Eesti haldusjaotus, 1. jaanuar 2015
Map 1. Administrative division of Estonia, 1 January 2015

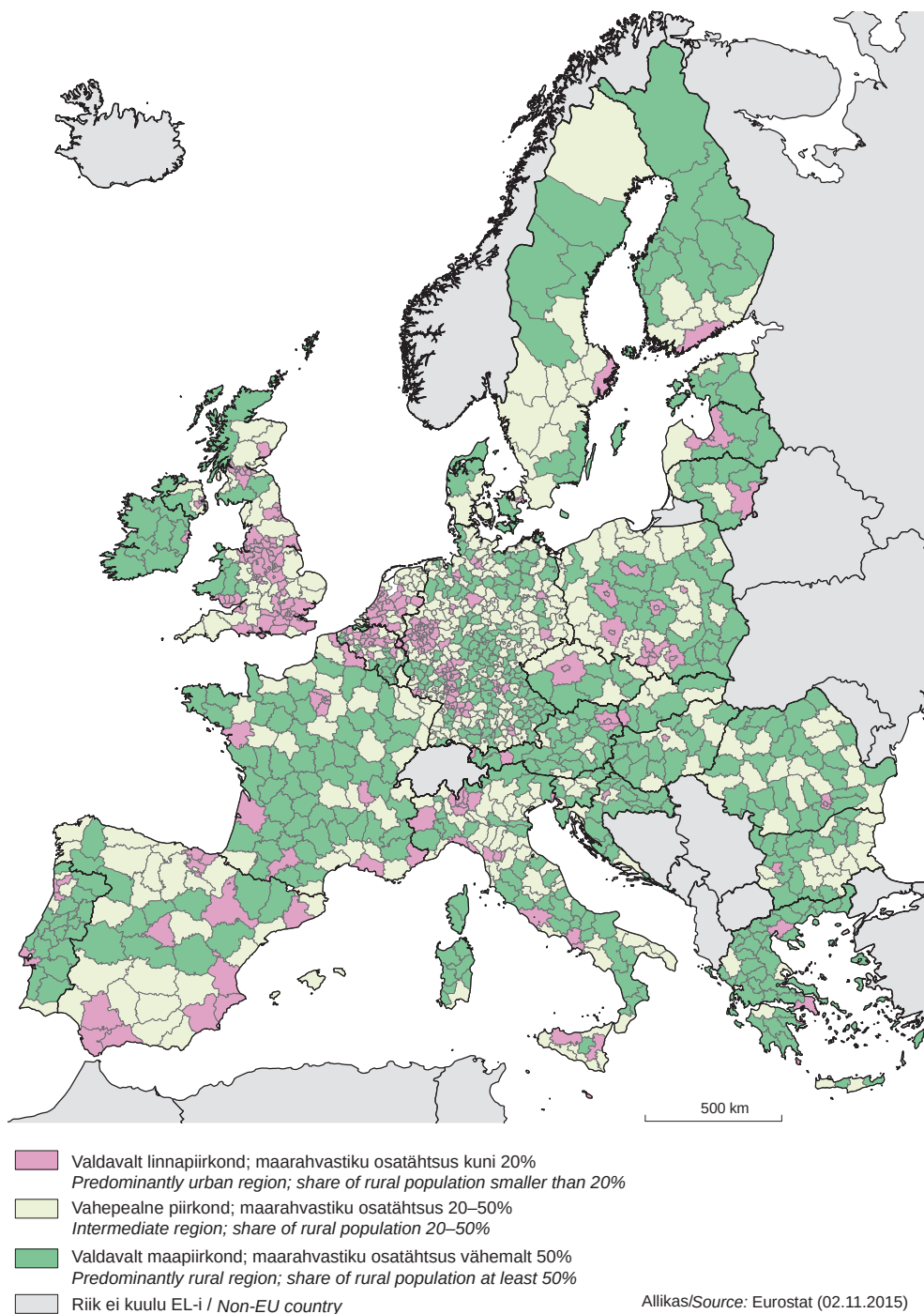

Kaart 2. Rahvaarvu muutus Euroopa omavalitsusüksustes, 2001–2011
Map 2. Population change in local government units in Europe, 2001–2011

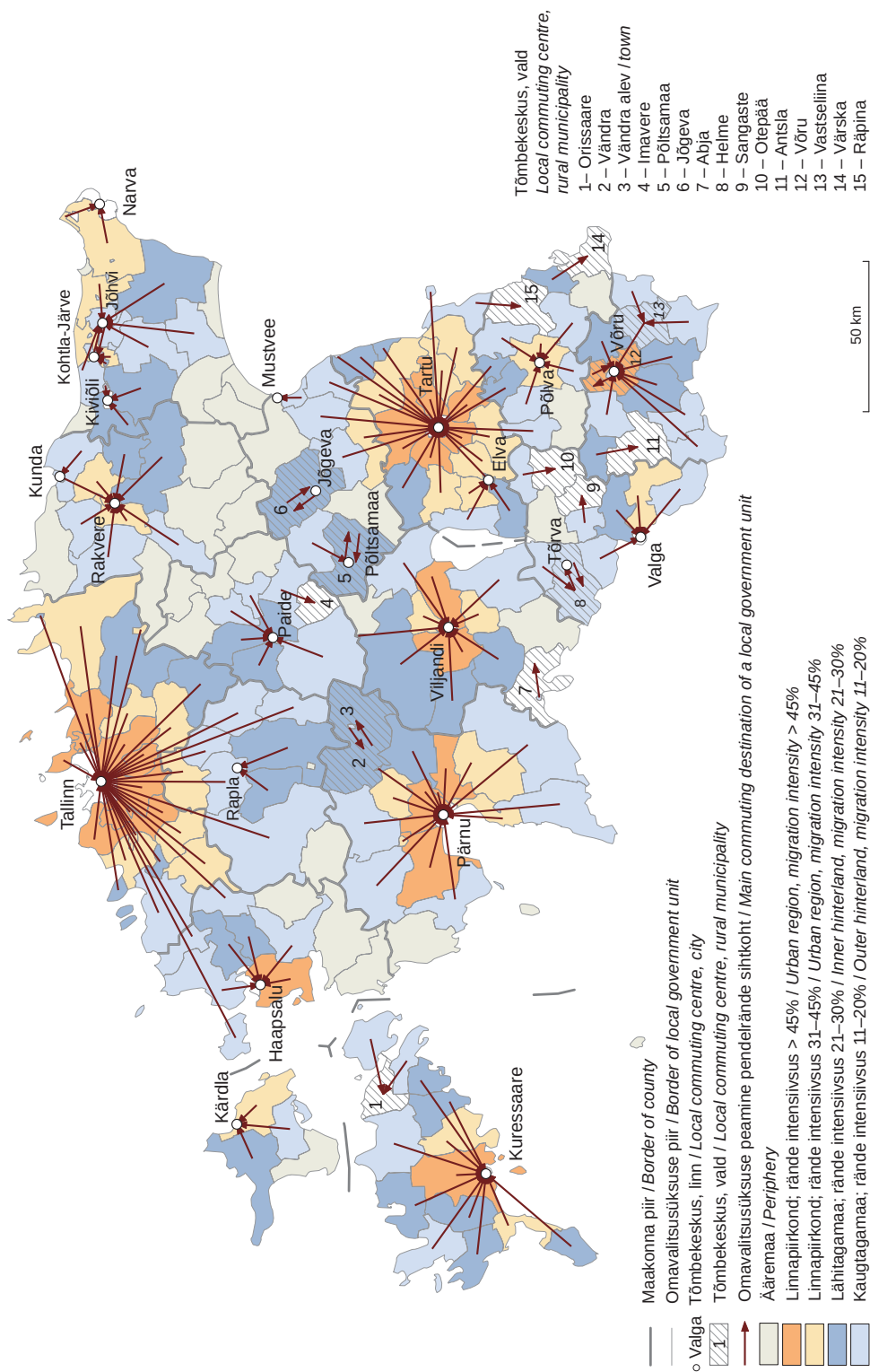

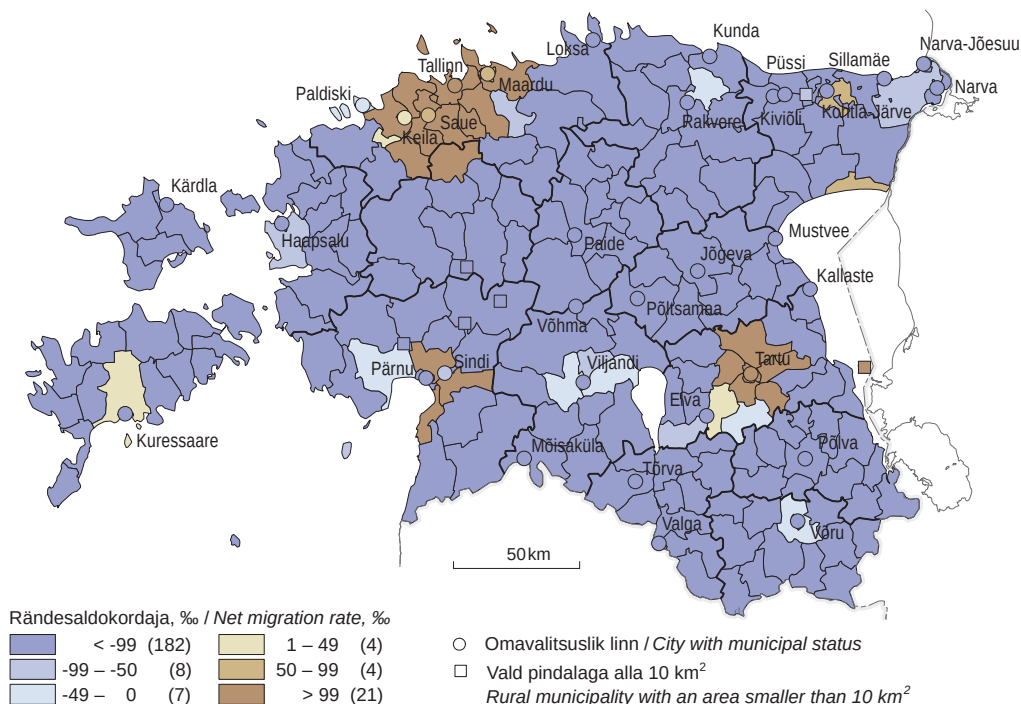
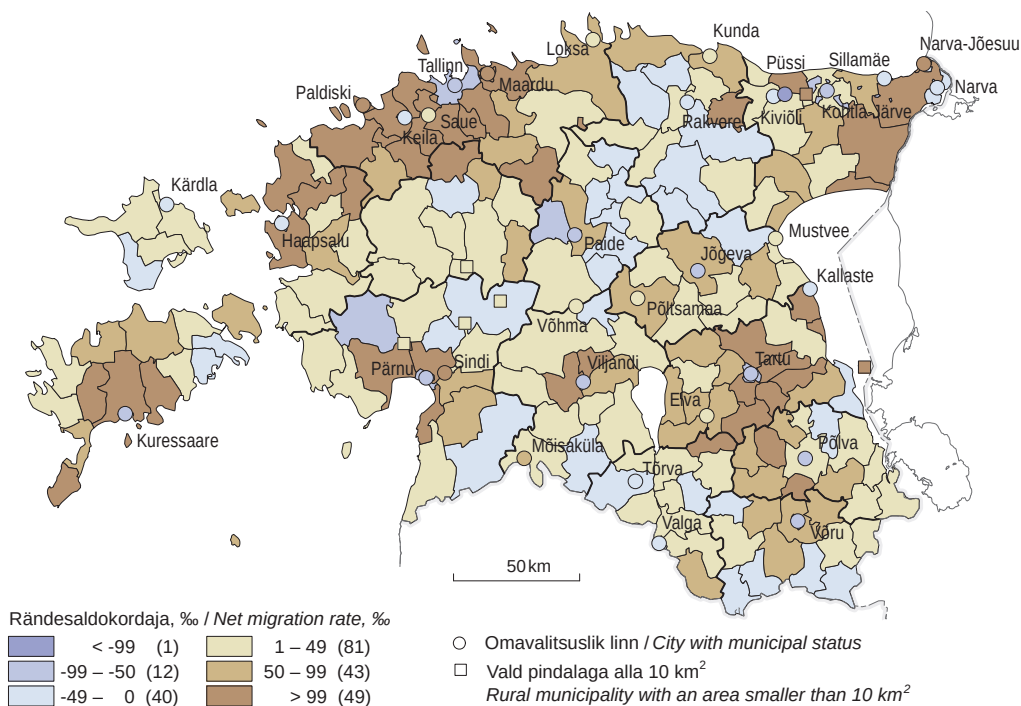
Allikas/Source: BBSR (Bundesinstitut für Bau-, Stadt- und Raumforschung)

Kaart 3. Euroopa jaotus maa- ja linnapiirkondadeks NUTSi 3. taseme järgi, 2011
Map 3. Division of Europe into rural and urban regions according to NUTS level 3, 2011

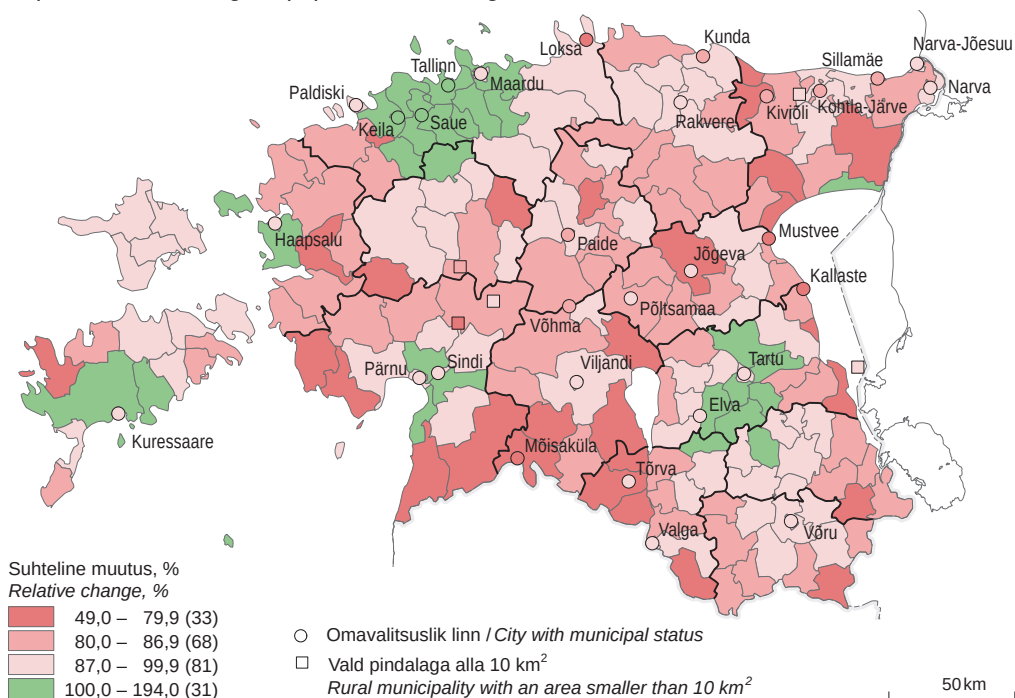

Kaart 4. Eesti tööjõuareaalid, 31.12.2011
Map 4. Labour market areas in Estonia, 31.12.2011

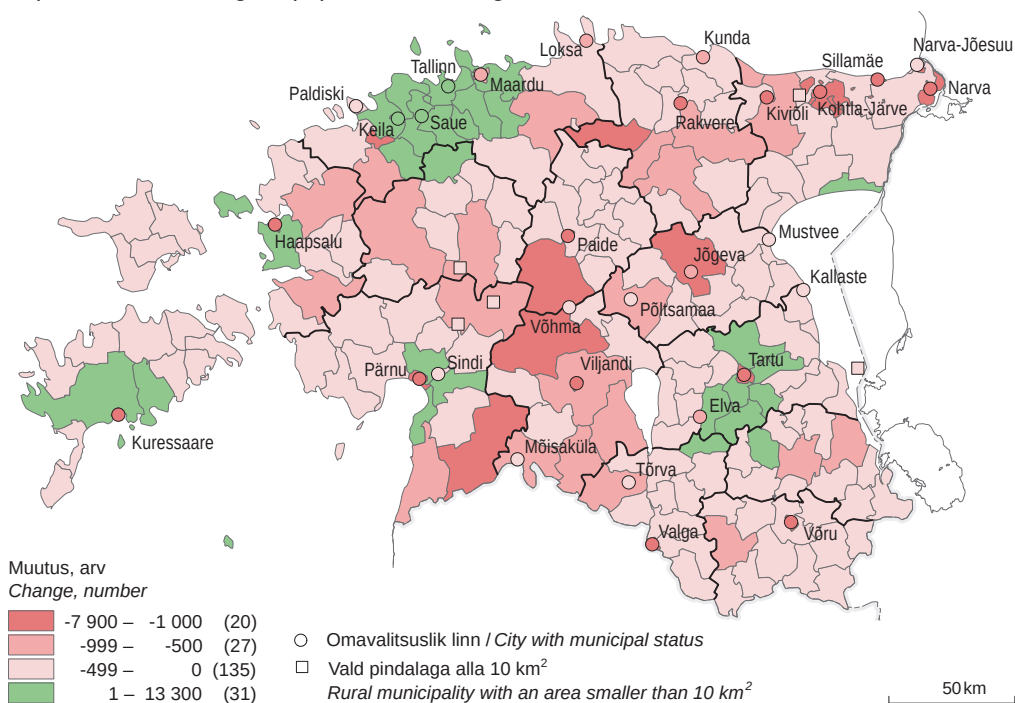

Kaart 5. Noorte (15–29-aastaste) rändesaldokordaja omavalitsusüksustes, 2000–2011*Map 5. Net migration rate of young people (15–29-year-olds) in local government units, 2000–2011***Kaart 6. Vanemaealiste (50–69-aastaste) rändesaldokordaja omavalitsusüksustes, 2000–2011***Map 6. Net migration rate of elderly people (50–69-year-olds) in local government units, 2000–2011*

Kaart 7. Rahvaarvu suhteline muutus omavalitsusüksustes, 1.01.2005–1.01.2015^a
Map 7. Relative change in population in local government units, 1.01.2005–1.01.2015^a

Kaart 8. Rahvaarvu absoluutne muutus omavalitsusüksustes, 1.01.2005–1.01.2015^a
Map 8. Absolute change in population in local government units, 1.01.2005–1.01.2015^a

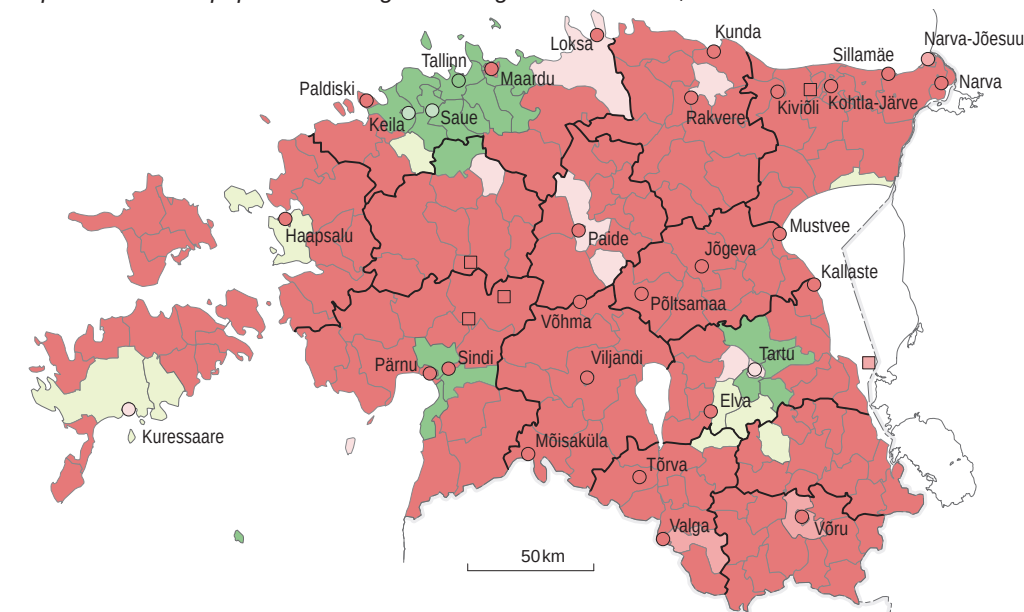

^a Halduspiirid seisuga 1. jaanuar 2015

^a Administrative borders as at 1 January 2015

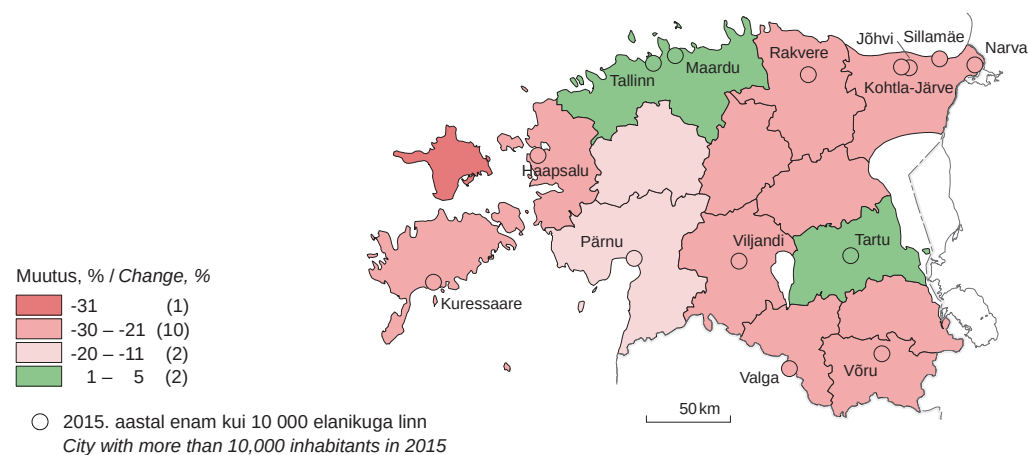
Kaart 9. Rahvaarvu muutumise mustrid omavalitsusüksustes, 1.01.2005–1.01.2015^a

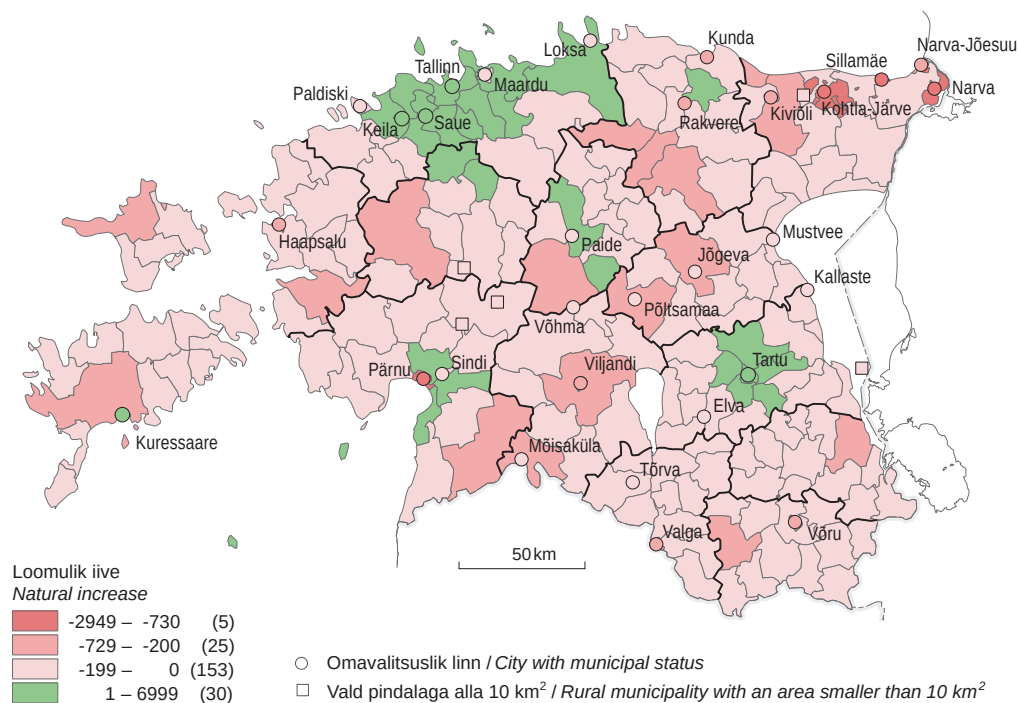
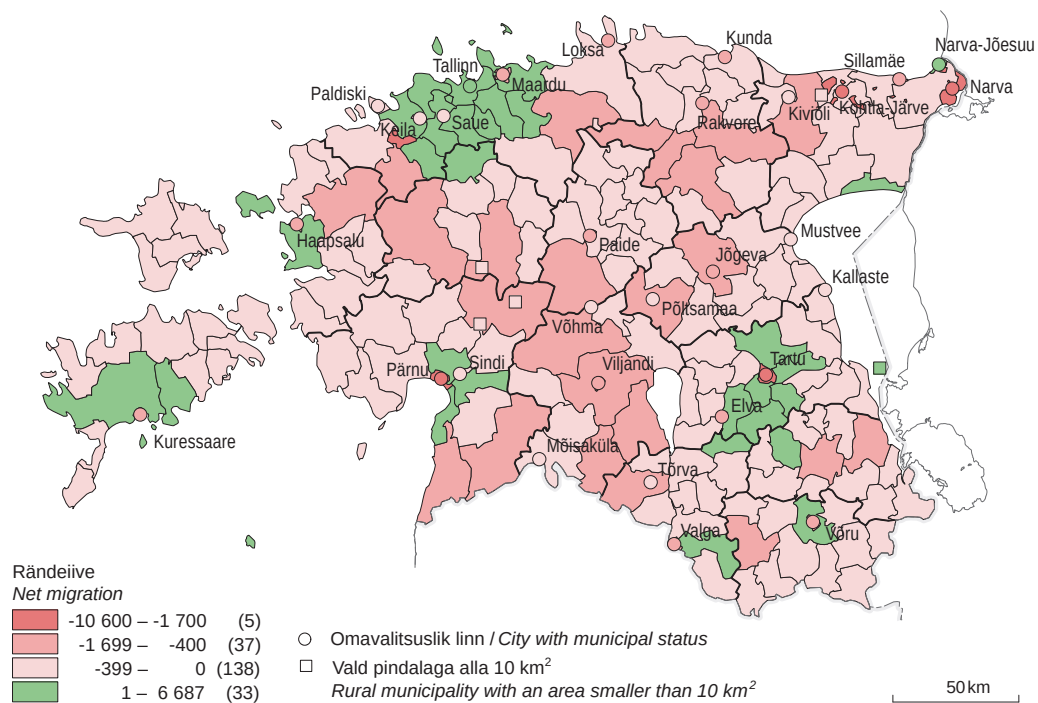
Map 9. Patterns of population change in local government units, 1.01.2005–1.01.2015^a

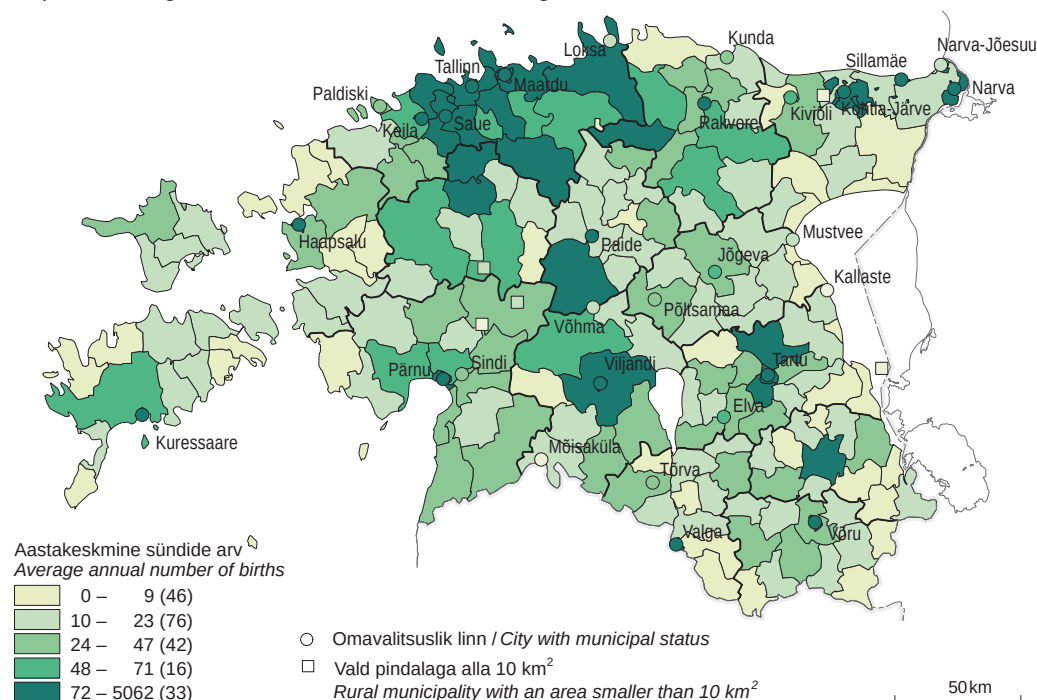
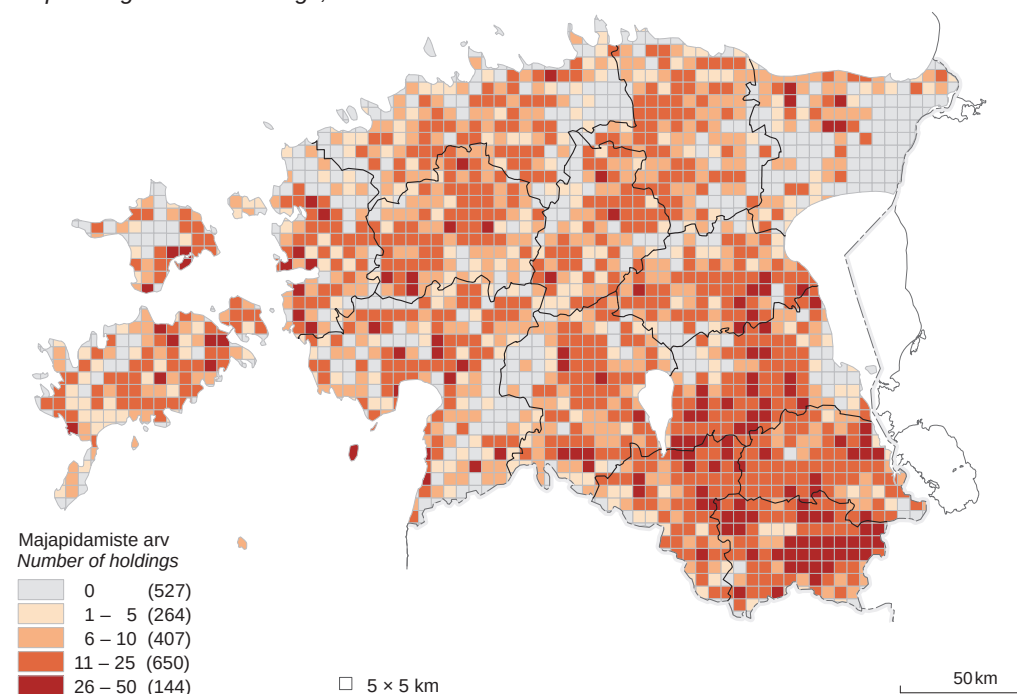

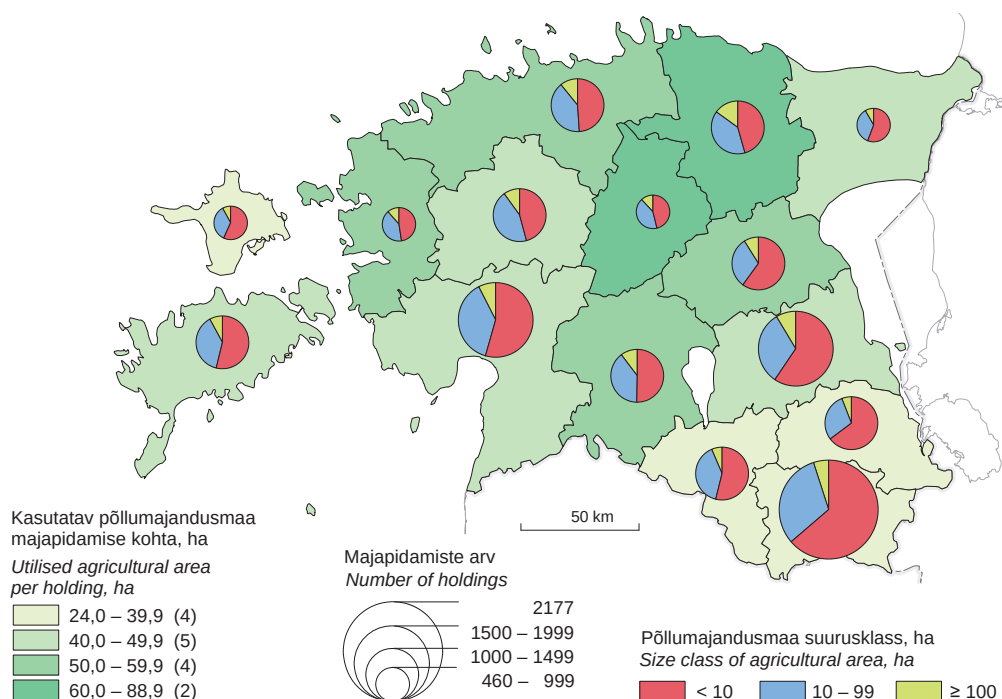
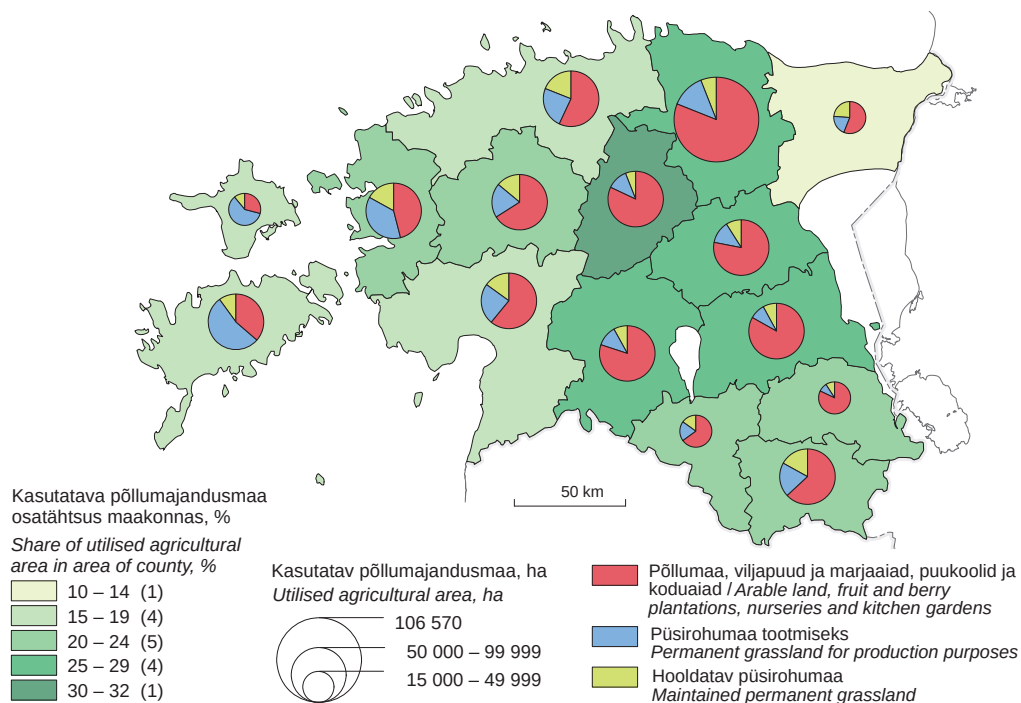
Kaart 10. Rahvaarvu muutus, prognoos 2015–2040

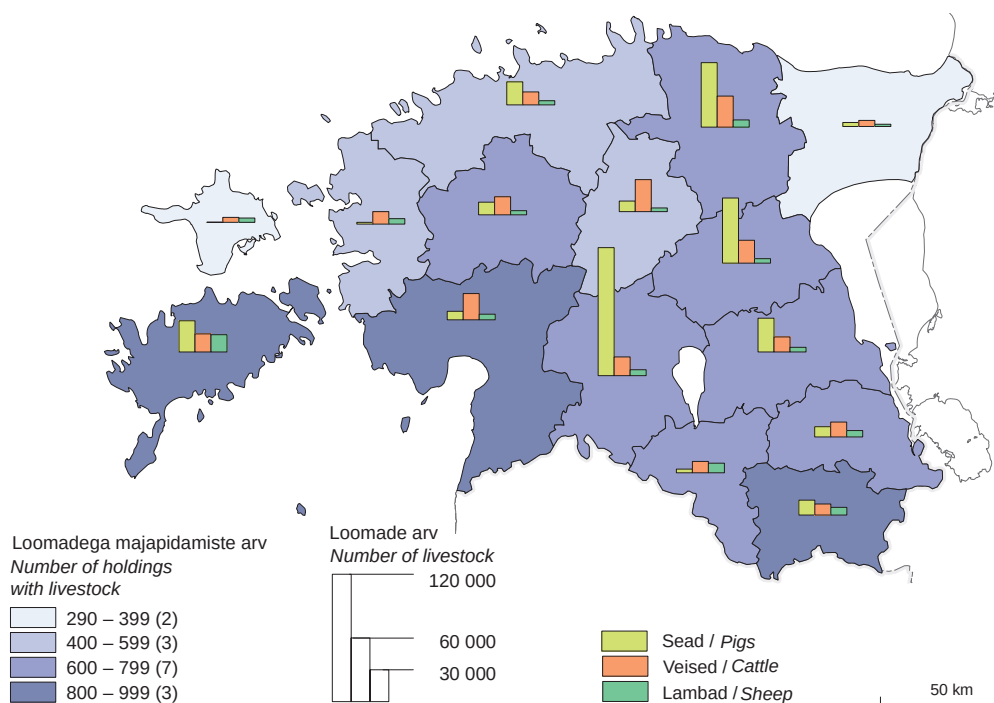
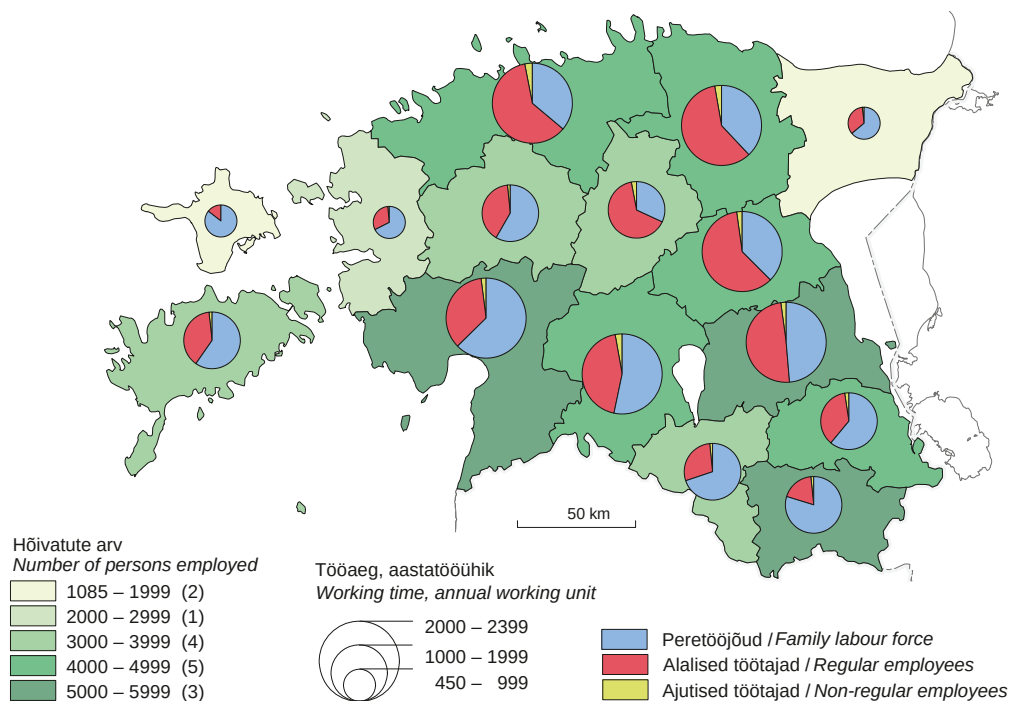
Map 10. Population change, projection for 2015–2040

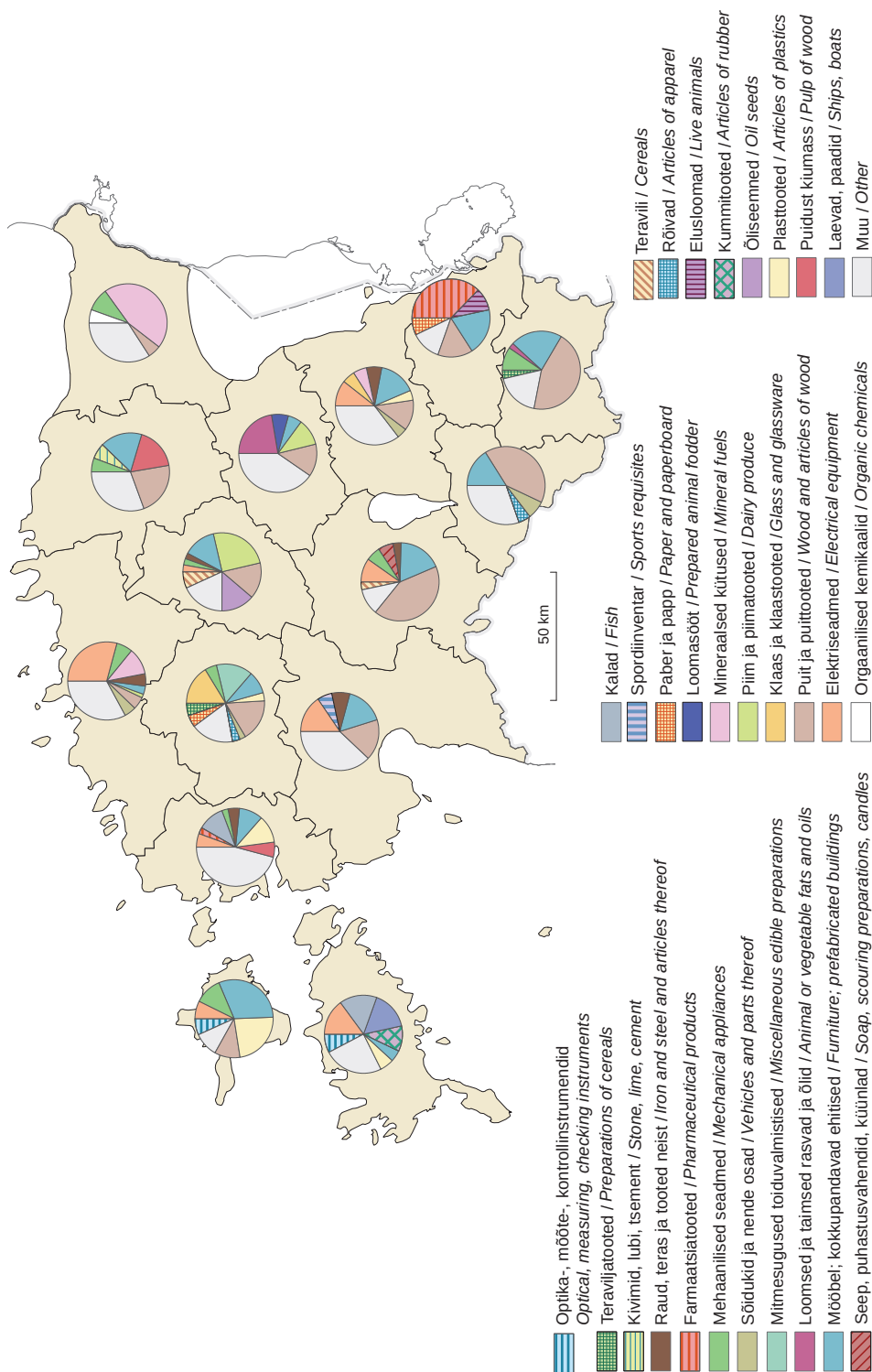
Kaart 11. Loomulik iive omavalitsusüksustes, 2005–2014^a*Map 11. Natural increase in local government units, 2005–2014^a***Kaart 12. Rändeive omavalitsusüksustes, 2005–2014^a***Map 12. Net migration in local government units, 2005–2014^a*^a Halduspiirid seisuga 1. jaanuar 2015^a Administrative borders as at 1 January 2015

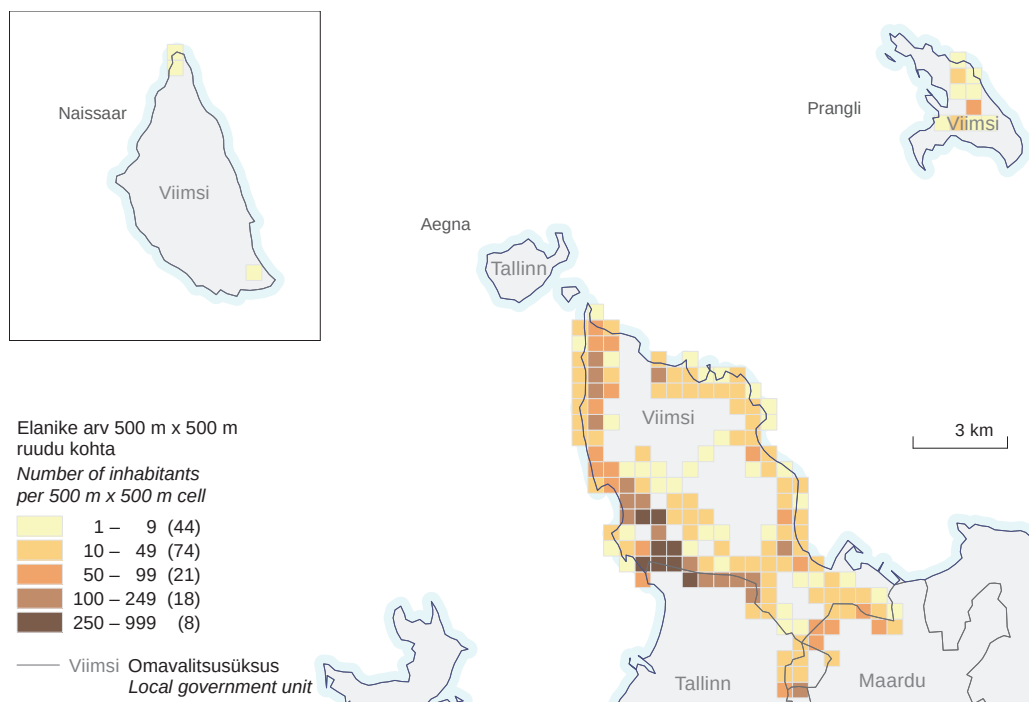
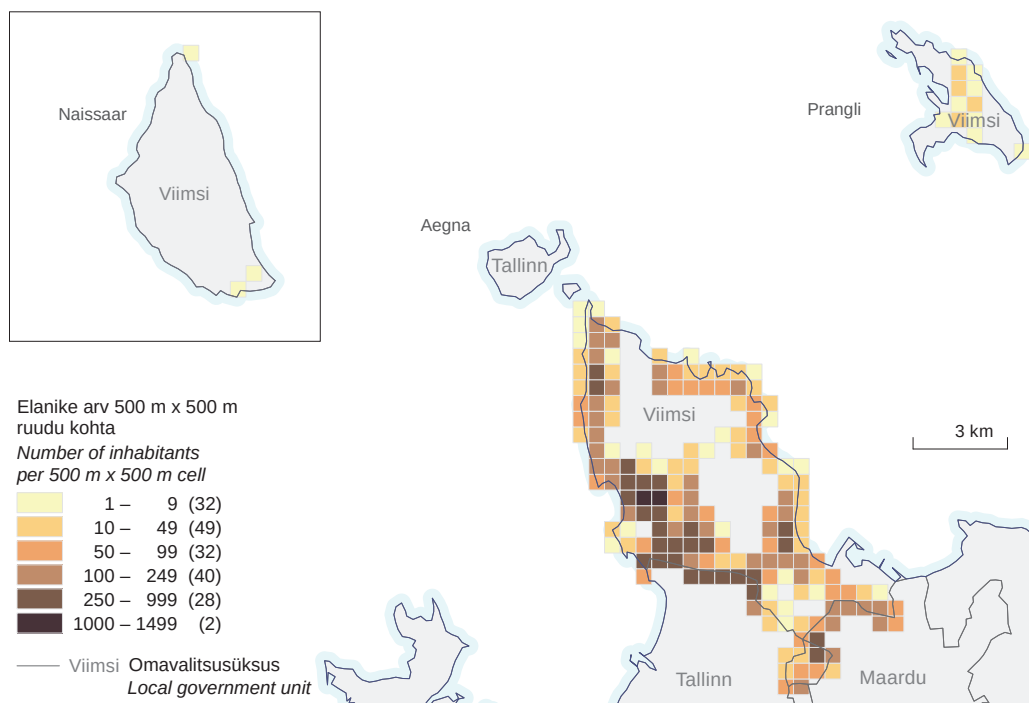
Kaart 13. Aastakeskmise sündide arv omavalitsusüksustes, 2005–2014^a*Map 13. Average annual number of births in local government units, 2005–2014^a***Kaart 14. Põllumajanduslikud majapidamised, 2010^a***Map 14. Agricultural holdings, 2010^a*

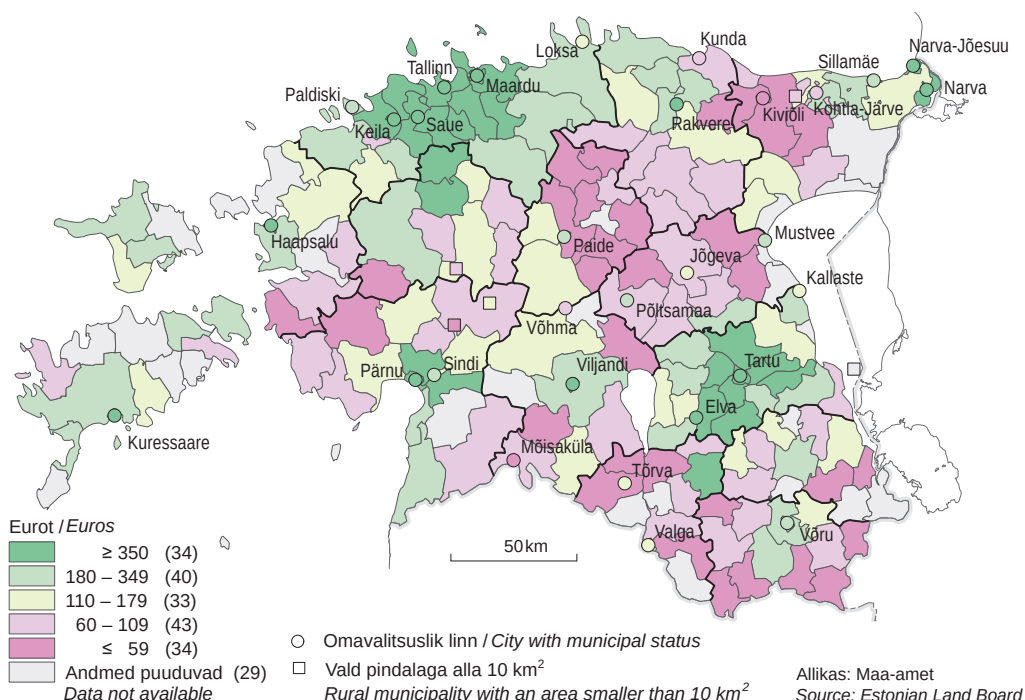
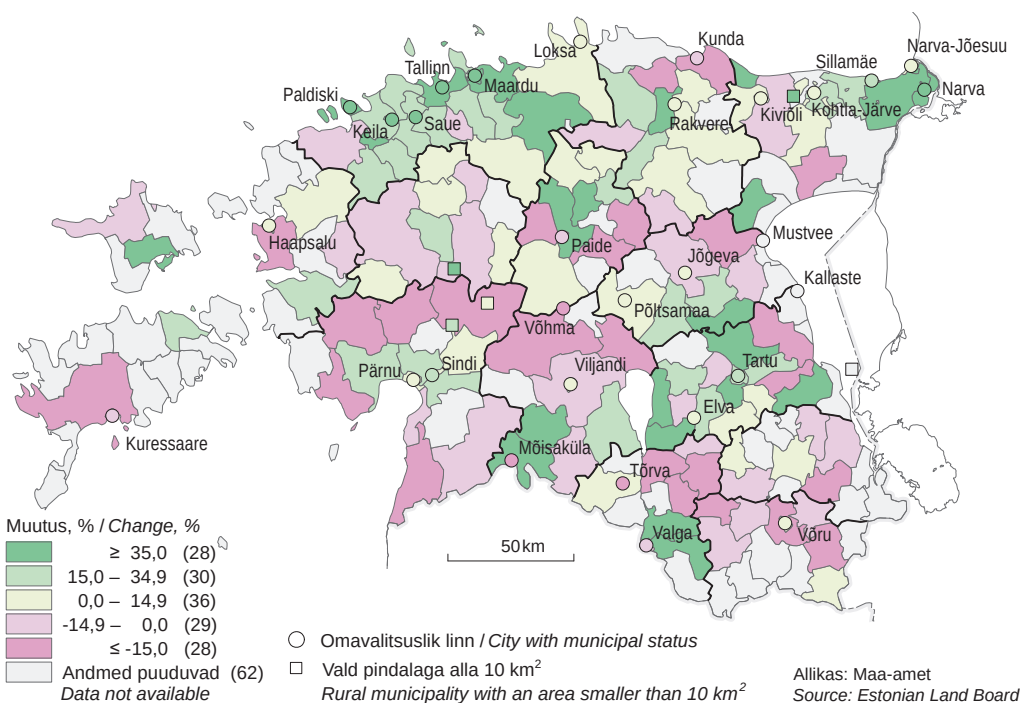
Kaart 15. Majapidamiste kasutatav põllumajandusmaa, 2010*Map 15. Agricultural area utilised by holdings, 2010***Kaart 16. Põllumajandusmaa kasutus, 2010***Map 16. Use of agricultural area, 2010*

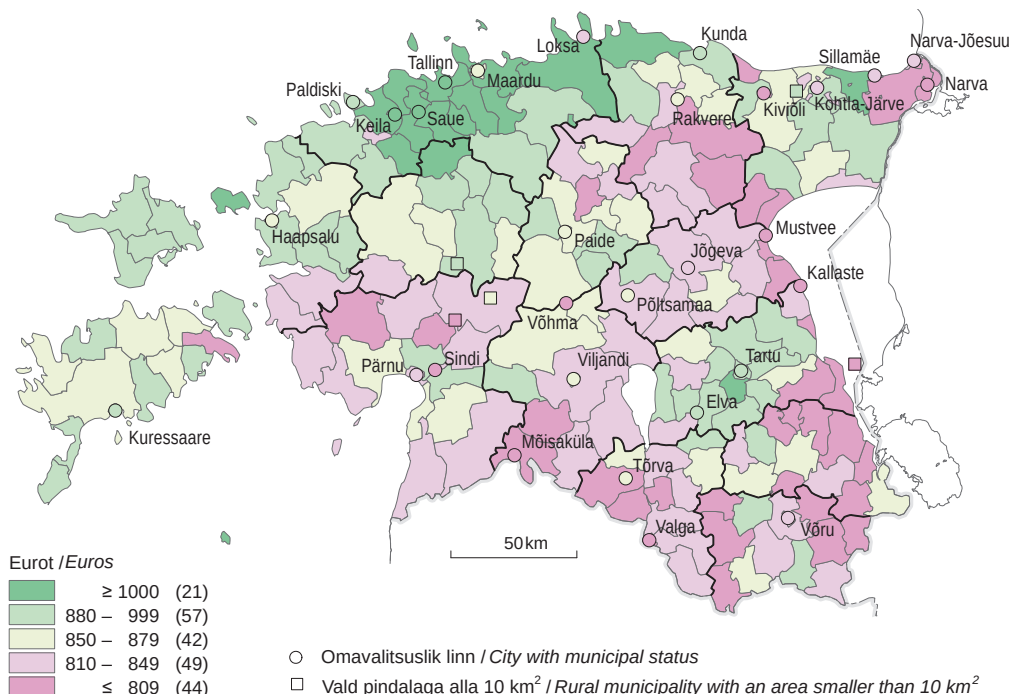
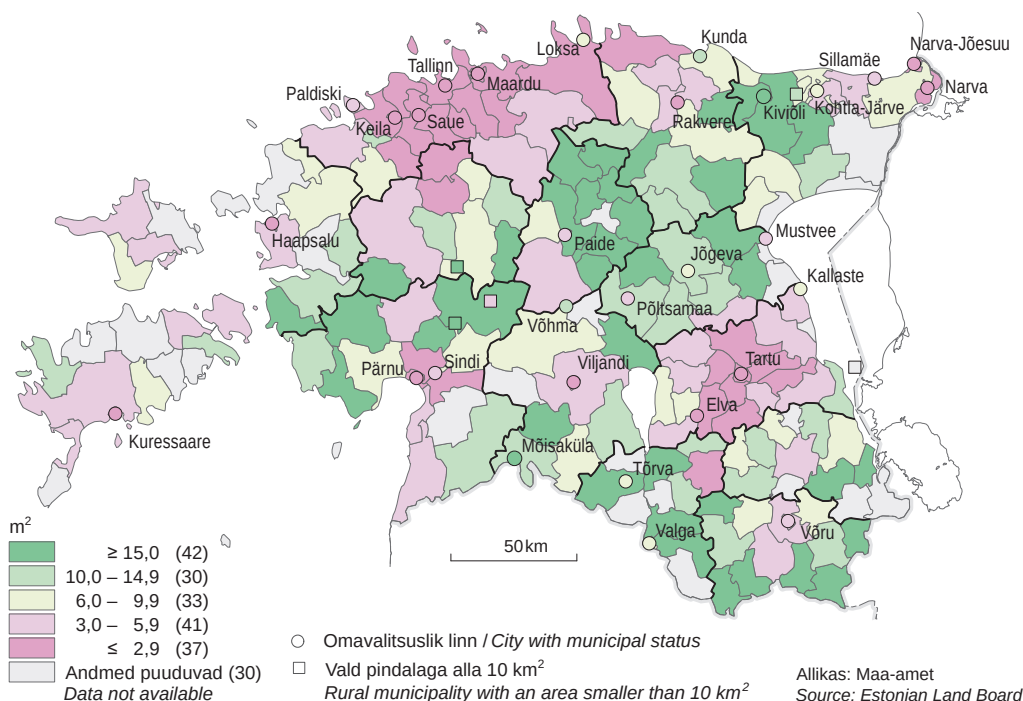
Kaart 17. Loomakasvatus, 2010*Map 17. Livestock farming, 2010***Kaart 18. Põllumajanduslik tööjõud, 2010***Map 18. Agricultural labour force, 2010*

Kaart 19. Olulisimad eksportkaubad maakondades, 2014
Map 19. Main export goods in counties, 2014

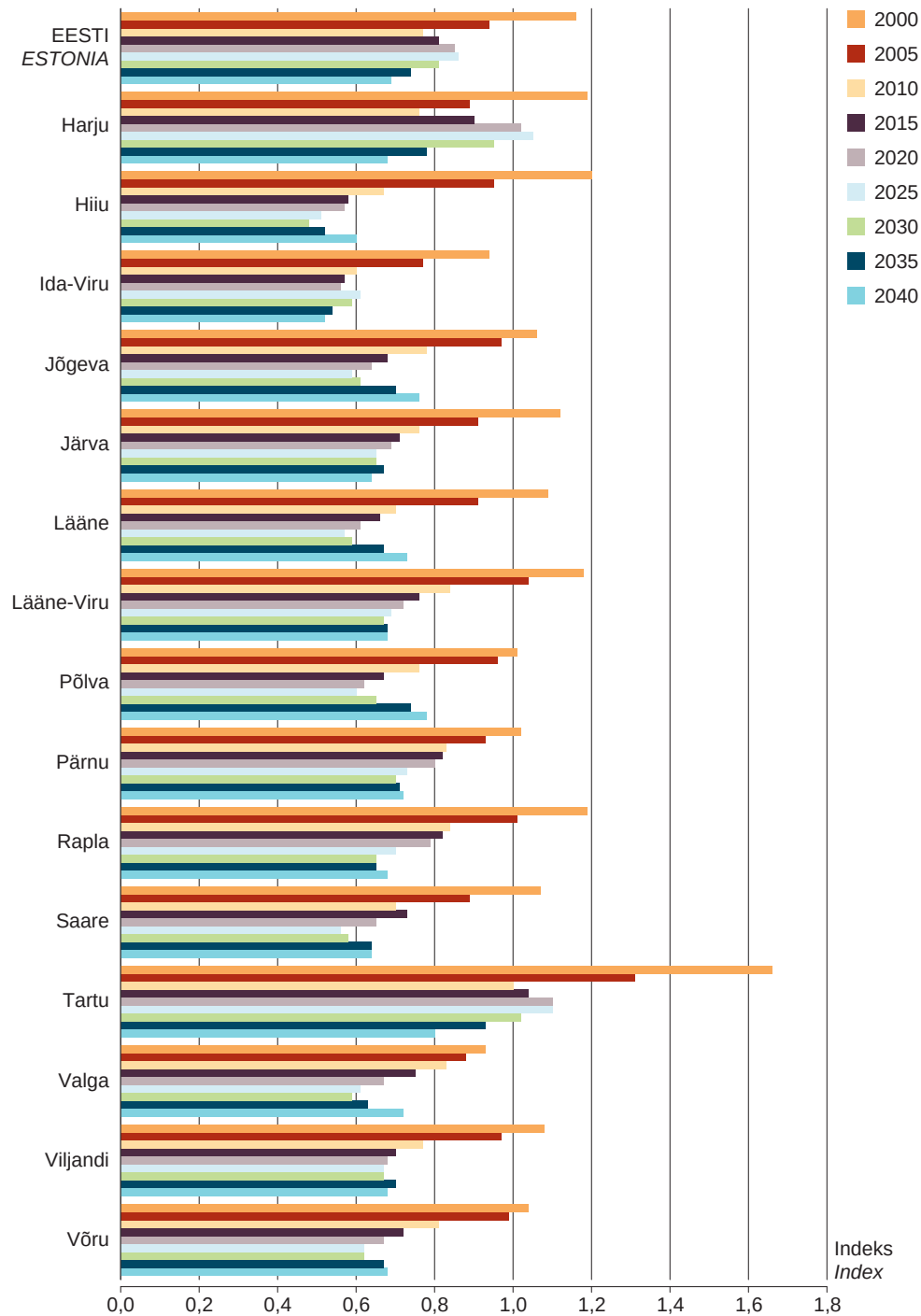
Kaart 20. Rahvastikutihedus Viimsi vallas, 31.03.2000*Map.20. Population density in Viimsi rural municipality, 31.03.2000***Kaart 21. Rahvastikutihedus Viimsi vallas, 1.01.2015***Map 21. Population density in Viimsi rural municipality, 1.01.2015*

Kaart 22. Korteritehingu keskmine ruutmeetrihind omavalitsusüksustes, 2012–2014*Map 22. Average transaction price per square metre of apartment in local government units, 2012–2014***Kaart 23. Korteritehingu keskmise ruutmeetrihinna muutus omavalitsusüksustes, 2012–2014***Map 23. Change in average transaction price per square metre of apartment in local government units, 2012–2014*

Kaart 24. Palgatöötaja kuukeskmise brutotulu omavalitsusüksustes, 2014*Map 24. Average monthly gross income per employee in local government units, 2014***Kaart 25. Eesti keskmise brutokuupalga eest soetatava korteriomandi ruutmeetrid omavalitsusüksustes, 2014***Map 25. Square metres of apartment ownership that can be bought for Estonian average monthly gross wages and salaries in local government units, 2014*

Joonis. Demograafiline töötururindeks maakonna järgi, 2000, 2005, 2010 ja 2015 ning prognoos 2020, 2025, 2030, 2035, 2040

Figure. Demographic labour pressure index by county, 2000, 2005, 2010 and 2015, and projection for 2020, 2025, 2030, 2035, 2040

MÄRKIDE SELETUS

EXPLANATION OF SYMBOLS

- nähtust ei esinenud
magnitude nil
- .. andmeid ei ole saadud või need on avaldamiseks ebakindlad
data not available

Rohkem andmeid omavalitsusüksuste kohta leiab Statistikaameti e-väljaandest „Piirkondlik portree Eestist“:
<http://www.stat.ee/ppe>

*More data on local government units can be found on the website of Statistics Estonia in the e-publication
Piirkondlik portree Eestist: <http://www.stat.ee/ppe> (available only in Estonian)*